

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΔΑΦΝΗ

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ
ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ
ΕΛΛΑΔΟΣ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ — ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1972

α.βι
ρσ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΔΑΦΝΗ

42326

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

1917-1968
ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΩΡΕΑ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΘΝΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ
ΔΩΡΕΑ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΔΑΦΝΗ

42326

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

1914 - 1968

ΕΛΛΑΣ

21 ΑΠΡΙΛΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1972

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

42336

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

1914 - 1923

Ο χρονικός προσδιορισμός των γεγονότων δι' ολόκληρον την ιστο-
ρουμένην περίοδον γίνεται βάσει του Γρηγοριανού ημερολογίου, τὸ ὁποῖον
ἰσχύει εἰς τὴν χώραν μας ἀπὸ 16 Φεβρουαρίου / 1η Μαρτίου 1923. Ἐκρίθη,
ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, ὅτι ἡ παράθεσις δύο ἡμερομηνιῶν, διὰ τὴν περίοδον
Αὐγούστου 1914 - Φεβρουάριος 1923, θὰ προσεκάλεσεν σύγχισιν εἰς τοὺς ἀνα-
γνώστας.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΕΛΛΑΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

Ὁ Θουκυδίδης, εἰς τὸ προοίμιον τῶν ἱστοριῶν του, ἐτόνιζεν ὅτι ἀπεφάσισε νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ πολέμου μεταξύ Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων, «εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐκρήξεώς του, διότι προεῖδεν ὅτι θ' ἀπέβαινε μέγας καὶ περισσότερον ἀξιωμακμόνευτος ἀπὸ κάθε προηγούμενον πόλεμον, καὶ ἐσυμπέρανε τοῦτο ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἀμφότερα τὰ Κράτη κατήρχοντο εἰς αὐτόν, ἐνῶ εὐρίσκοντο εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς παντὸς εἵδους στρατιωτικῆς δυνάμεως των, καὶ ὅτι ἔβλεπε τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας, εἴτε τασσομένους ἀμέσως, εἴτε διανοομένους τοῦλάχιστον νὰ ταχθοῦν πρὸς τὸ ἐν ἡ τὸ ἄλλο μέρος. Ἡ κίνησις αὕτη ἐτάραξε τῷ ὄντι βαθυτάτα τὴν Ἑλλάδα καὶ μέρος ἀπὸ τοὺς βαρβάρους καὶ σχεδὸν τὸν κόσμον ὅλον» (Θουκυδίδου Ἱστοριῶν, Α, Ι, 1-9, μετ. Ἑλευθ. Βενιζέλου).

Ἡ πρόβλεψις τοῦ Θουκυδίδου ἀπεδείχθη ὀρθή. Διότι ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξασθένησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν ἀνατροπὴν τῆς ἰσορροπίας εἰς τὸν χῶρον τῆς Μεσογείου. Ὅπως ὀρθὴ ὑπῆρξε καὶ ἡ πρόβλεψις τὴν ὁποῖαν διετύπωσε, τὸ μεσονύκτιον τῆς 4ης Αὐγούστου 1914, ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Μ. Βρεταννίας σὲρ Ἐντουαρντ Γκρέϋ ὅτι «τὰ φῶτα τῆς Εὐρώπης σβήνουν ἀπόψε καὶ κανεὶς δὲν γνωρίζει πότε θὰ ἀνάψουν ἐκ νέου». Πράγματι δέ, ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος ὑπῆρξε μέγας καὶ περισσότερον ἀξιωμακμόνευτος ἀπὸ κάθε προηγούμενον, διότι ἀνέτρεψε τὴν ὑπάρχουσαν ἰσορροπίαν δυνάμεων καὶ κατέστησε δυνατὴν τὴν ἐπιβολὴν τῆς κομμουνιστικῆς δικτατορίας εἰς τὴν Ρωσίαν.

Μέχρι τοῦ 1914, ἡ Εὐρώπη ἐκυριάρχει τοῦ κόσμου καὶ ὁ ἑλληνο-χριστιανικὸς πολιτισμὸς ἀπετέλει μοναδικὸν ὁδηγὸν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐπρεπε νὰ σβήσουν τὰ φῶτα, διὰ νὰ ἡμπορέσῃ μία ἀσθή-

μαντος μειονοψηφία νὰ ἐπιβάλῃ εἰς ἑκατομμύρια ἀνθρώπων ἓνα σύστημα ἀρνήσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ συνεχίσῃ ἐπιδιώκουσα τὴν ἐπέκτασίν του ἐφ' ὅλοκλήρου τοῦ πλανήτου. Ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος δὲν ἐτάραξεν, ἀπλῶς, τοὺς βαρβάρους. Τοὺς προήγαγεν εἰς δεσπότης μεγάλου τμήματος τοῦ πλανήτου.

Ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος ἤρχισε μὲ ἀντιπάλους ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τὴν Τριπλὴν Συνεννόησιν — ENTENTE — δηλαδή, Μ. Βρεταννίαν, Γαλλίαν, Ρωσίαν καὶ τὰς δύο μικρὰς χώρας αἱ ὁποῖαι ὑπέστησαν τὴν πρώτην ἐπίθεσιν, Σερβίαν καὶ Βέλγιον, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τὰς Κεντρικὰς Αὐτοκρατορίας Γερμανίαν καὶ Αὐστρουγγαρίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Η ΕΚΡΗΞΙΣ

Τὴν 28ην Ἰουνίου 1914, ὁ σερβικὸς καταγωγῆς φοιτητὴς Γαβριήλ Πρίντσιπ, ἐνεργῶν διὰ λογαριασμόν ἀπελευθερωτικῆς ὁργανώσεως, ἐφόνευσε, διὰ πυροβόλου ὅπλου, τὸν διάδοχον τοῦ αὐστρουγγρικοῦ θρόνου Ἀρχιδουκά Φερδινάνδον καὶ τὴν μοργανατικὴν σύζυγόν του Σοφίαν Σότεκ, δούκισσαν τοῦ Χόχενμπουργκ, καθ' ἣν στιγμὴν τὸ ζεῦγος διέσχιζεν, ἐπ' αὐτοκινήτου, τὴν κεντρικὴν ὁδὸν τοῦ Σεράγεβου, πρωτευούσης τῆς Βοσνίας. Ὁ φόνος των, κατὰ τὴν 14ην ἐπέτειον τοῦ γάμου των, ἐπρόκειτο νὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἀφορμὴν τῆς πρώτης παγκοσμίου συρράξεως.

Ἡ Αὐστρουγγαρία, θεωρήσασα τὴν Σερβίαν ὡς ὑπεύθυνον τοῦ φόνου, ἐζήτησε, διὰ τοῦ ἀπὸ 23ης Ἰουλίου 1914 τελεσιγράφου, ὠρισμένας ἱκανοποιήσεις. Παρ' ὅλον ὅτι ἡ σερβικὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Νικόλαον Πάσιτς ἐδέχθη οὐσιαστικῶς τὸ τελεσίγραφον, ἡ αὐστρουγγρικὴ δὲν ἔκρινεν ὡς ἱκανοποιητικὴν τὴν σερβικὴν ἀπάντησιν καί, ἀφοῦ τὴν 25ην Ἰουλίου διέκοψε τὰς διπλωματικὰς σχέσεις, τὴν 28ην Ἰουλίου ἐκήρυξεν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σερβίας. Ἡ Ρωσία, θέλουσα νὰ βοηθήσῃ τὴν τελευταίαν, ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς πολιτικῆς τῆς προστασίας τῶν Σλάβων, διέταξε τὴν 30ὴν Ἰουλίου γενικὴν

ἐπιστράτευσιν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν πρὸς τὰ Αὐστρουγγρικά σύνορα στρατιωτικῶν μονάδων τῆς. Ἡ Γερμανία, σύμμαχος τῆς Αὐστρουγγαρίας, ἐτέθη εἰς «κατάστασιν κινδύνου πολέμου», προκαταρκτικὴν φάσιν γενικῆς ἐπιστρατεύσεως, καὶ ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν Ρωσίαν, ὅπως, ἐντὸς 12 ὥρων, ἀνακαλέσῃ τὴν ἀπόφασιν περὶ ἐπιστρατεύσεως. Συγχρόνως, ἡξίωσεν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, σύμμαχον τῆς Ρωσίας, ὅπως παραμείνῃ οὐδετέρα. Ἐπειδὴ ἀμφότεραι αἱ ἀξιώσεις τῆς ἀπερρίφθησαν ἐκήρυξε τὴν 1ην Αὐγούστου τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσίας καὶ τὴν 3ην Αὐγούστου κατὰ τῆς Γαλλίας, ἡ ὁποία εἶχε καλέσει γενικὴν ἐπιστράτευσιν τὴν προηγουμένην. Ἀποβλέπουσα δὲ εἰς ἄμεσον ἐξουδετέρωσιν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸν πόλεμον εἰς δύο μέτωπα, παρεβίασε τὴν 3ην Αὐγούστου τὴν διὰ τῶν συνθηκῶν 1831 καὶ 1839 ἡγγυημένην οὐδετερότητα τοῦ Βελγίου, ὥστε ὁ γερμανικὸς στρατὸς νὰ ὑπερκεράσῃ τὰς εἰς τὰ γαλλογερμανικὰ σύνορα γαλλικὰς ὀχυρώσεις. Ἡ παραβίασις τῆς βελγικῆς οὐδετερότητος εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν εἴσοδον εἰς τὸν πόλεμον καὶ τῆς Μεγ. Βρεταννίας, ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου τῆς 4ης Αὐγούστου. Ἐλλείπει συμμαχικῆς δεσμεύσεως, ἔναντι τῆς Γαλλίας ἢ τῆς Ρωσίας, ἡ παραβίασις αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ εὐλογος αἰτία τῆς βρεταννικῆς ἐπεμβάσεως.

Ἡ εὐθύνη διὰ τὴν ἐναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐβάρυνεν ἀναμφισβητήτως τὴν Αὐστρουγγαρίαν, ἡ ὁποία ἐπίστευσεν ὅτι τῆς ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία νὰ καταφέρῃ ἀποφασιστικὸν κτύπημα εἰς τὸ ἐθνικιστικὸν κίνημα τῶν Σέρβων, Κροατῶν καὶ Σλοβένων τὸ ὁποῖον εἶχε λάβει ἐπικίνδυνον ἀνάπτυξιν διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν, μετὰ τὴν νίκην καὶ τὸν διπλασιασμὸν τῆς Σερβίας κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς Πολέμους. Ἡ ἐπέκτασις, ὅμως, τῶν ἐχθροπραξιῶν προῆλθεν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι αἱ ἄλλαι μεγάλαι δυνάμεις τῆς ἐποχῆς, χωρὶς νὰ ἀναμετρήσουν τοὺς κινδύνους μιᾶς γενικωτέρας ἐμπλοκῆς, ἐπέδειξαν ἀσύγγνωστον σπουδὴν εἰς τὴν λήψιν στρατιωτικῶν μέτρων. Ἦλπιζεν ἐκάστη ἐξ αὐτῶν, ὅτι αἱ ἄλλαι θὰ ἦσαν πλέον σώφρονες καὶ ὅτι θὰ συγκατένευσον εἰς ἠθικὴν μείωσίν των, προκειμένου ν' ἀποφύγουν τὸν πόλεμον. Οὕτω, ἡ Ρωσία ἔσπευσε νὰ ἀπειλήσῃ τὴν Αὐστρουγγαρίαν, χωρὶς νὰ ὑπολογίσῃ τὴν γερμανικὴν ἀντίδρασιν, ἡ Γερμανία νὰ ἀπειλήσῃ τὴν Ρωσίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ Μ. Βρεταννία θὰ παρέμενεν ἀπαθὴς θεατῆς. Οἱ κακοί,

ἐν τούτοις, χειρισμοὶ τῆς ἐβδομάδος 28 Ἰουλίου - 4 Αὐγούστου 1914, δὲν θὰ ἦσαν, ἴσως, ἀρκετοὶ διὰ νὰ ὀδηγήσουν εἰς παγκόσμιον ἐμπλοκὴν, ἐὰν κλίμα καχυποψίας δὲν ἐσκίαζε τὰς σχέσεις τῶν μεγάλων δυνάμεων. Ἡ Γερμανία ἐφοβεῖτο τὴν ἀπὸ εἰκοσαετίας ὑφισταμένην γαλλορωσικὴν συμμαχίαν, τῆς ὁποίας τρίτος ἀνεπίσημος, ἐταῖρος ἐνεφανίζετο ἡ Μ. Βρεταννία καὶ ἐπεθύμει νὰ τὴν διαλύσῃ. Ἡ Μ. Βρεταννία ἐφοβεῖτο τὴν Γερμανίαν, ἡ ὁποία, ἀρχομένου τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ἐπρογραμματίισε τὴν ναυπήγησιν στόλου ἰσοδυνάμου πρὸς τὸν βρεταννικόν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὸν τελευταῖον τὴν κυριαρχίαν τῶν θαλασσῶν, τὴν ὁποίαν διετήρει ἀπὸ τῆς ναυμαχίας τοῦ Τραφάλγκαρ, ἐπὶ ἑνα αἰῶνα καὶ πλέον. Ἡ Γαλλία ἐφοβεῖτο ὅτι ἐὰν ἐγκατέλειπε τὴν Ῥωσίαν θὰ παρέμενεν ἔκθετος εἰς τὴν βουλιμίαν τῆς Γερμανίας, διαθετούσης σχεδὸν διπλασίαν τῆς ἰδικῆς της στρατιωτικῆς δύναμιν. Ἐξ ἄλλου, ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Ἀλσατίαν καὶ τὴν Λωρραίνην, τὰς δύο γαλλικὰς ἐπαρχίας τὰς προσαρτηθείσας εἰς τὴν Γερμανίαν μετὰ τὸν γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870 - 71, (συνθήκη τῆς Φραγκφούρτης, 10 Μαΐου 1871). Ἡ Ῥωσία ἐφοβεῖτο ὅτι, ἐὰν ἄφηνε τὴν Σερβίαν νὰ ἡττηθῇ, θὰ ἔχανε τὰς συμπαθείας τῶν σλαβικῶν λαῶν καὶ τὸ σχέδιόν της, διὰ μίαν ἑνωσιν ὅλων τῶν Σλάβων, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν της, θὰ κατέρρεεν.

Ἀλλὰ, πέραν ὅλων αὐτῶν, ἡ βεβαιότης τῶν κυβερνήσεων τῶν πέντε μεγάλων δυνάμεων, ὅτι ὁ πόλεμος θὰ ἐτελείωνεν ἐντὸς τριῶν μηνῶν ἢ, τὸ ἀργότερον, τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1914, ἔπαιξεν ἀποφασιστικὸν ρόλον εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς στάσεώς των. Καὶ ὁ πόλεμος διήρκεσε τέσσαρα ἔτη, τρεῖς μῆνας καὶ ἑπτὰ ἡμέρας. Ἀνέτρεψε δὲ τὰ πάντα. Ἀκόμη καὶ τὰς μεθόδους τοῦ πολέμου.

Η ΑΝΑΜΙΞΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ Ἑλλάς, παρ' ὅλον ὅτι συνεδέετο διὰ τῆς ἀπὸ 1ης Ἰουνίου 1913 συνθήκης συμμαχίας μετὰ τὴν Σερβίαν, ἐδῆλωσεν ὅτι θὰ παρέμενεν οὐδετέρα. Διότι ἔκρινεν, ὀρθῶς, ὅτι ὁ συμμαχικὸς ὅρος τὴν ἐδέσμευεν διὰ περίπτωσιν βαλκανικοῦ καὶ ὄχι ἐξωβαλκανικοῦ πολέμου. Οὐδετέρα παρέμεινε καὶ μετὰ τὴν ἔξοδον — 28 Ὀκτωβρίου 1914 — τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας εἰς τὸν πόλεμον.

Ἡ Μ. Βρεταννία καὶ ἡ Γαλλία, τὰς ἀρχὰς τοῦ 1915, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν Δαρδανελλίων, διὰ νὰ ἀνοίξουν τὴν θαλάσσιαν, μέσῳ Εὐξείνου Πόντου, ὁδὸν ἀνεφοδιασμοῦ τῆς Ρωσίας. Ἡ τελευταία εὕρισκετο, οὐσιαστικῶς, ἀποκεκλεισμένη, διότι ἡ μὲν εἴσοδος τῆς Βαλτικῆς ἐτέλει ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν Γερμανῶν, οἱ δὲ λιμένες τοῦ Βορρᾶ ἦσαν, κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔτους, παγωμένοι. Εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἐκπορθήσεως τῶν Στενῶν ἐκλήθη νὰ μετάσχη καὶ ἡ Ἑλλάς. Τῆς ἐδίδετο δὲ ὑπόσχεσις περὶ παραχωρήσεως τῆς περιοχῆς τῆς Σμύρνης καὶ τῆς ἐνδοχώρας της. Τὸ ἑλληνικὸν ἐπιτελεῖον, ἄλλωστε, εἶχε προετοιμάσει σχέδιον αἰφνιδιαστικῆς ἐνεργείας κατὰ τῶν Δαρδανελλίων, ἐν ᾧφι ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου, λόγῳ τῆς ἀρνήσεως τῶν Τούρκων ὅπως ἀναγνωρίσουν τὴν ἐπὶ τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους ἑλληνικὴν κυριαρχίαν. Ἡ ὑπὸ τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον κυβέρνησις τῶν Φιλελευθέρων ἀπεφάσισεν, ὅπως ἡ χώρα μας ἐγκαταλείψῃ τὴν οὐδετερότητα καὶ μετάσχη τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἀλλὰ ἡ στρατιωτικὴ ἡγεσία ἐχαρακτήρισε τὴν ὅλην ὑπόθεσιν ἀσύμφορον. Κατόπιν τούτου, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἠρνήθη νὰ δώσῃ τὴν συγκατάθεσίν του, ὁπότε ἡ κυβέρνησις παρητήθη. Ἡ ὑπὸ τὸν Δημ. Γούναρην διάδοχός της προεκκήρυξεν ἐκλογάς. Διεξήχθησαν τὴν 13ην Ἰουνίου 1915 καὶ ἔδωσαν εἰς τὸ Κόμμα τῶν Φιλελευθέρων τὴν πλειονοψηφίαν. Ἡ ἐκλογικὴ νίκη ᾠδήγησεν εἰς τὸν σχηματισμὸν, τὴν 23ην Αὐγούστου 1915, νέας ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν τῶν Φιλελευθέρων Ἑλ. Βενιζέλου κυβερνήσεως. Ἡ καθυστέρησις εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς νέας κυβερνήσεως ὠφείλετο εἰς ἀσθένειαν τοῦ Βασιλέως, ἡ ὁποία διήρκεσεν ἐπὶ τετράμηνον.

Νέα διαφωνία ἀνέκυψε μετὰ τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ ὅταν, τὴν 4ην Ὀκτωβρίου, ἀφοῦ, ἐν τῷ μεταξύ, ἡ Ἑλλάς εἶχε κηρύξῃ γενικὴν ἐπιστράτευσιν, εἰς ἀπάντησιν ἀναλόγου μέτρου

τῆς Βουλγαρίας, ὁ Ἑλ. Βενιζέλος ἐδήλωσεν εἰς τὴν Βουλὴν, ὅτι ἡ χώρα μας θὰ ἐσπευδεν εἰς βοήθειαν τῆς Σερβίας, ἐὰν ἡ τελευταία ὑφίστατο βουλγαρικὴν ἐπιθέσιν, ὡς εἶχεν ὑποχρέωσιν ἐκ τῆς ἑλληνο-σερβικῆς συμμαχίας. —

Ἡ Σερβία μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης, εἶχεν ἀποκρούσει ἐπιτυχῶς τὰς ἐπιθέσεις τῶν Αὐστρουγγρικῶν στρατευμάτων. Ἡ ἀποτυχία αὕτη ἠνώχλησε τὴν Γερμανίαν, ἡ ὁποία ἀπεφάσισε καὶ ἰδικὰς τῆς δυνάμεις νὰ ἀποστείλῃ εἰς τὸ σερβικὸν μέτωπον καὶ τὴν Βουλγαρίαν νὰ παρασύρῃ πρὸς τὸ μέρος τῆς, ἐκμεταλλευομένη τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Βουλγαρίας νὰ ἀνακτήσῃ τὰ ἀπολεσθέντα κατὰ τὸν δευτέρον βαλκανικὸν πόλεμον ἐδάφη. Ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις, παρ' ὅλον ὅτι ἡ Ἀντάντ τῆς προσέφερεν ἐδαφικὰ ἀνταλλάγματα εἰς βάρος τῆς Σερβίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, τελικῶς ἐτάχθη παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν.

Αἱ προσφοραὶ τῆς Ἀντάντ πρὸς τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἡ ἀδυναμία τῆς Σερβίας νὰ ἐκπληρώσῃ ὑποχρέωσίν τῆς ἐκ τῆς συνθήκης συμμαχίας, ὅπως παρατάξῃ δύναμιν 150.000 ἀνδρῶν ἔναντι τῆς Βουλγαρίας, κατέστησαν ἐπιφυλακτικούς τὸν Βασιλέα καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἡγεσίαν εἰς τὴν υἱοθέτησιν τῆς κυβερνητικῆς εἰσηγήσεως περὶ ἐμπλοκῆς μας εἰς τὸν πόλεμον ἐὰν ἡ Βουλγαρία ἐπιτίθετο κατὰ τῆς συμμάχου μας. Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος εἶχεν ἐπιτύχει, ὅπως οἱ Ἀγγλοὶ καὶ οἱ Γάλλοι ἀποστείλουν εἰς Μακεδονίαν τὰς 150.000 ἀνδρῶν, τὰς ὁποίας δὲν ἤμποροῦσε νὰ παρατάξῃ ἡ Σερβία. Ἡ ἀποβίβασις δὲ τῶν πρώτων ἀγγλογαλλικῶν μονάδων εἰς Θεσσαλονίκην εἶχε συντελεσθῇ, ὅταν προέβη εἰς τὴν ἀνωτέρω πρὸς τὴν Βουλὴν δήλωσίν του. Παρὰ ταῦτα, ὁ Βασιλεὺς ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἀποψιν ὅτι ἔξοδος ἐκ τῆς οὐδετερότητος θὰ ἦτο δικαιολογημένη μόνον εἰς περίπτωσιν βουλγαρικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς χώρας μας. Κατόπιν τούτου, ἡ κυβέρνησις Βενιζέλου παρητήθη καὶ ἐσχηματίσθη κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Ἀλέξ. Ζαῖμην, μὲ συμμετοχὴν εἰς αὐτὴν τῶν πρώην πρῶθυπουργῶν Γ. Θεοτόκη, Δημ. Ράλλη, Στέφ. Δραγούμη, Δημ. Γούναρη καὶ τοῦ ναυάρχου Π. Κουντουριώτη. Ἡ νέα κυβέρνησις ὁμως ἀνετράπη μετὰ ἓνα μῆνα, διότι ἡ φιλελευθέρη εἰς τὴν Βουλὴν πλειοψηφία ἐθεώρησεν ὅτι ἐθίγη ἀπὸ τὴν στάσιν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, ὑποστρατήγου Ι. Γιαννακίτσα, κατὰ τὴν διάρκειαν σημειωθέντος ἐν τῇ Βουλῇ ἐπεισοδίου.

Ὁ Βασιλεὺς, ἐπειδὴ ὁ Ἀλ. Ζαΐμης ἡρνήθη νὰ διατηρήσῃ τὴν πρωθυπουργίαν, ἀνέθεσε τὸν σχηματισμὸν νέας κυβερνήσεως εἰς τὸν Στέφ. Σκουλούδη, ὁ ὁποῖος ὁμῶς διετήρησε τοὺς αὐτοὺς ὑπουργούς. Ὁ νέος πρωθυπουργὸς εἰσηγήθη τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς, εἰς τὴν ὁποίαν προέβλεπεν ὅτι θ' ἀνεδρέπτετο ἐφ' ὅσον διετήρησε τὴν σύνθεσιν τῆς παλαιᾶς κυβερνήσεως, καὶ τὴν διενέργειαν νέων ἐκλογῶν. Ὁ Βασιλεὺς ἀπεδέχθη τὴν εἰσήγησιν καὶ αἱ ἐκλογαὶ ὠρίσθησαν διὰ τὴν 19ην Δεκεμβρίου 1915. Τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ἡρνήθη νὰ μετάσχῃ, διότι ἐφρόνει ὅτι δὲν θὰ ἀπέδιδον τὸ πραγματικὸν λαϊκὸν φρόνημα, ἐπειδὴ μεγάλη μερὶς τῶν ψηφοφόρων εὕρισκετο ἐπιστρατευμένη. Ὡς ἔπρεπε νὰ ἀναμένεται, ἡ ἀποχὴ τῶν Φιλελευθέρων ἐκ τῶν ἐκλογῶν ἔφερε μεγαλυτέραν ἔντασιν εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν κεκηρυγμένων ὑπὲρ τῆς οὐδετερότητος καὶ τῶν ὑποστηριζόντων τὴν ἔξοδον εἰς τὸν πόλεμον παρὰ τὸ πλευρόν τῆς Ἀντάντ.

Ἡ ἐπίσημος στάσις τῆς Ἑλλάδος δὲν ἡμπόδισε τὴν περαιτέρω ἐνίσχυσιν τῶν εἰς Θεσσαλονίκην ἀγγλογαλλικῶν μονάδων, οὔτε τὴν ὑπὸ τῶν Ἀγγλογάλλων χρησιμοποίησιν ἑλληνικῶν λιμένων διὰ τὸν στόλον των. Τὰς ἀρχάς, μάλιστα, Ἰανουαρίου 1916 κατέλαβον τὴν Κέρκυραν, διὰ νὰ τὴν χρησιμοποιήσουν πρὸς φιλοξενίαν καὶ ἀναδιοργάνωσιν τῶν ὑπολειμμάτων τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ, τὰ ὁποῖα, μέσῳ Ἀλβανίας, εἶχον διαφύγει μετὰ τὴν σερβικὴν κατάρρευσιν. Εἰς τὴν Κέρκυραν ἐγκατεστάθησαν, ἐπίσης, ἡ σερβικὴ κυβέρνησις καὶ ἡ σερβικὴ Βουλὴ.

Ἡ παρουσία τῶν στρατευμάτων τῆς Ἀντάντ εἰς Μακεδονίαν δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ προκαλέσῃ, ἀργὰ ἢ γρήγορα, ἀντίδρασιν τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν. Πράγματι, τὰ τέλη Μαΐου 1916, οἱ Γερμανοὶ ἐζήτησαν τὴν παράδοσιν τοῦ ὄχυροῦ Ροῦπελ, προστατεύοντος τὴν ὁμώνυμον στενωπὸν.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις διεμαρτυρήθη ἐντόνως διὰ τὴν γερμανικὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν μὲ τὴν Γερμανίαν καὶ δι' αὐτὸ συνεφώνησεν εἰς τὴν παράδοσιν. Τὴν ἐν προκειμένῳ ἑλληνικὴν στάσιν ἡ Ἀντάντ θεώρησεν ὡς μὴ φιλικὴν καὶ δι' αὐτὸ τὴν 21ην Ἰουνίου ἐζήτησε τὴν παραίτησιν τῆς κυβερνήσεως Στ. Σκουλούδη, τὴν ἀποστράτευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν διενέργειαν νέων ἐκλογῶν. Τὰ αἰτήματα ἔγιναν δεκτά.

Υπηρεσιακή κυβέρνηση υπό τὸν Ἀλεξ. Ζαΐμην ἐσχηματίσθη καὶ ἡ ἀποστράτευσις διετάχθη. Ἀλλ' ἐνῶ ἡ χώρα ἐβάδιζε πρὸς ἐκλογάς, γερμανοβουλγαρικαὶ δυνάμεις εἰσῆλθον τὴν 17ην Αὐγούστου εἰς Ἀνατ. Μακεδονίαν. Αἱ ἐκεῖ ἑλληνικαὶ δυνάμεις, ἀνεπαρκέσταται δι' ἄμυναν, ἠναγκάσθησαν τὴν 11ην Σεπτεμβρίου, ἀφοῦ κατέστη ἀδύνατος ἡ μεταφορά τῶν εἰς Παλαιάν Ἑλλάδα, νὰ συνθηκολογήσουν. Μετεφέρθησαν δέ, (περὶ τοὺς 6.000 ἀξιωματικοὶ καὶ ὀπλίται) ὡς φιλοξενούμενοι τῶν Γερμανῶν, εἰς Γκέρλιτς τῆς Σαξωνίας, ὅπου παρέμειναν μέχρι τοῦ 1919.

Ὁρισμένος ἀριθμὸς ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν (περὶ τοὺς 2.000) κατῴρθωσε νὰ διαφύγῃ εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου, ἐν συνεργασίᾳ μὲ ὑπηρετοῦντας εἰς τὴν μακεδονικὴν πρωτεύουσιν συναδέλφους τῶν, συνέστησαν Ἐπιτροπὴν Ἐθνικῆς Ἀμύνης. Σκοπὸς τῆς Ἐπιτροπῆς ἦτο ἡ συγκρότησις, ἐξ ἐθελοντῶν, στρατιωτικῶν σωμάτων, τὰ ὅποια θὰ ἐπολέμουν παρὰ τὸ πλεῖρόν τῆς Ἀντάντ.

Τὰ γεγονότα τῆς Μακεδονίας εἶχον ὡς ἄμεσον συνέπειαν τὴν ματαίωσιν τῶν ἐκλογῶν, κατόπιν ἀξιώσεως τῶν Γάλλων, φοβηθέντων ὅτι τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, τὸ μόνον τὸ ὅποιον ἐθεώρουν ὡς φιλικόν, δὲν θὰ ἐκέρδιζε τὴν πλειονοψηφίαν. Ἡ ματαίωσις τῶν ἐκλογῶν ἔφερε καὶ τὴν παραίτησιν τῆς κυβερνήσεως Ζαΐμη. Ἐσχηματίσθη πολιτικὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Νικ. Καλογερόπουλον, μὲ πρόγραμμα τὴν ἑναρξιν διαπραγματεύσεων πρὸς ἔξοδον τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς οὐδετερότητος παρὰ τὸ πλεῖρόν τῆς Ἀντάντ.

Ἀλλὰ τὰ γεγονότα τῆς Μακεδονίας εἶχον ὡς ἀπρόβλεπτον ἐπακόλουθον τὴν μετάβασιν τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου, μέσῳ Κρήτης καὶ νήσων τοῦ Αἰγαίου, εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου, μετὰ τοῦ ναυάρχου Παύλου Κουντουριώτη καὶ τοῦ στρατηγοῦ Παναγιώτου Δαγκλῆ, ἐσχημάτισε τὰς ἀρχάς Ὀκτωβρίου 1916 προσωρινὴν κυβέρνησιν, ἡ ὅποια καὶ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν.

Ἡ ἄρνησις τῆς Ἀντάντ νὰ διαπραγματευθῇ, ὑπεχρέωσε τὴν κυβέρνησιν Καλογερόπουλου εἰς παραίτησιν. Νέα ὑπηρεσιακὴ κυβέρνηση, ὑπὸ τὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Σπυρίδωνα Λάμπρον, ἐσχηματίσθη τὰς ἀρχάς Ὀκτωβρίου, ἡ ὅποια εὐρέθῃ ἐνώπιον σειρᾶς ἀξιώσεων τῶν Γάλλων, ἐνεργούντων ὡς ἐντολοδόχων καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων. Ἡ γαλλικὴ Κυβέρνησις πιστεύουσα

ὅτι ἦτο ὑπεύθυνος διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Μακεδονικοῦ μετώπου, ἐπεὶδὴ ἀρχιστράτηγος ἦτο ὁ Γάλλος στρατηγὸς Μωρίς Σαράϊγ, μετέφερε τὸ σύνολον, σχεδόν, τοῦ στόλου της εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὕδατα. Ἐπὶ κεφαλῇς τῶν γαλλικῶν ναυτικῶν δυνάμεων ἦτο ὁ ναύαρχος Λουδοβίκος Νταρτιζ ντὶ Φουρνέ, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἤξίωσε καὶ ἐπέτυχε τὴν παράδοσιν τοῦ στόλου τῶν ἑλληνικῶν ἐλαφρῶν πολεμικῶν σκαφῶν, προέβη, ἐν συνεχείᾳ εἰς πράξεις καταλυτικὰς τῆς ἑλληνικῆς κυριαρχίας. Ἔθεσεν ὑπὸ τὸν ἔλεγχόν του τὸν Πειραιᾶ καὶ τὸν Ναύσταθμον, ἐξεδίωξεν ἐξ Ἀθηνῶν τοὺς πρεσβευτὰς Γερμανίας, Αὐστρουγγαρίας, Βουλγαρίας, Τουρκίας, καί, τέλος, ἐζήτησεν τὸν περιορισμὸν τῶν ἑλληνικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων εἰς Πελοπόννησον καὶ τὴν παράδοσιν τοῦ μεγίστου μέρους τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τῶν ἐλαφρῶν ὅπλων. Ἐπεὶδὴ ἡ κυβέρνησις Λάμπρου ἐδίσταζε νὰ ἱκανοποιήσῃ, ἐν τῷ συνόλῳ της, τὴν ἀξίωσιν περὶ παραδόσεως τοῦ ὀπλισμοῦ, ὁ Γάλλος ναύαρχος ἀπεβίβασε τὴν 1ην Δεκεμβρίου 1916 (18ην Νοεμβρίου κατὰ τὸ παλαιὸν ἡμερολόγιον, ἐξ οὗ καὶ τὰ γεγονότα ἀπεκλήθησαν Νοεμβριανὰ), ἀγγλογαλλικὰ ναυτικὰ ἀγῆματα, ἐπὶ τῷ σκοπῷ καταλήψεως ἐπικαίρων σημείων τῆς ἑλληνικῆς πρωτευούσης. Αἱ στρατιωτικαί, ὅμως, δυνάμεις τῶν Ἀθηνῶν ἀντέταξαν ἄμυναν καὶ καθήλωσαν τὰ ἀγῆματα, τὰ ὁποῖα ὑπέστησαν ἀρκετὰς ἀπωλείας.¹ Κατόπιν, τούτου, ὁ Γάλλος ναύαρχος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐγκατασταθῇ εἰς τὸ Ζάππειον Μέγαρον, διέταξε τὰ πολεμικὰ σκάφη του νὰ βομβαρδίσουν τὴν ἑλληνικὴν πρωτεύουσιν. Ἀρκεταὶ βολαὶ ἔπεσαν εἰς τὴν πέριξ τοῦ Ἀρδηττοῦ περιοχὴν καὶ ἄλλαι ἐντὸς τοῦ βασιλικοῦ κήπου. Ἐπῆλθε, τότε, συμφωνία μεταξὺ τοῦ Βασιλέως καὶ τῶν πρεσβευτῶν Γαλλίας, Μ. Βρεταννίας καὶ Ρωσίας, ὅπως παραδοθῶν εἰς τὸν ναύαρχον ἐξ πυροβολαρχαί (24 πυροβόλα) καὶ διακοποῦν αἱ ἐχθροπραξίαι, ἀποσυρομένων τῶν ἀγημάτων.

Τὰ γεγονότα αὐτὰ ὠδήγησαν εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Φουρνέ, ὁ ὁποῖος ἐθεωρήθη ὡς κακῶς χειρισθεὶς τὴν ὑπόθεσιν, καὶ εἰς ἐπιβολὴν ναυτικοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς Ἑλλάδος, μὲ συνέπειαν νὰ ὑποστῇ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς σοβαρὰς ἐπισιτιστικὰς στερήσεις. Ὁ ἀποκλεισμὸς

(1) Αἱ ἀπώλειαι τῶν Ἀγγλογάλλων ἀνῆλθον εἰς 60 νεκρούς, ἐξ ὧν 6 ἀξιωματικοί, καὶ 134 τραυματίας ἐξ ὧν 2 ἀξιωματικοί, ἐνῶ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχε 30 νεκρούς 4 ἀξιωματικούς καὶ 26 ὀπλίτας καὶ τραυματίας 3 ἀξιωματικούς καὶ 49 ὀπλίτας.

διετηρήθη καὶ μετὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν νέων ἀξιώσεων τῆς Ἀντάντ, αἱ ὁποῖαι διευτυπώθησαν εἰς διακοίνωσιν τῆς 28ης Δεκεμβρίου 1916. Ἦτο φανερόν πλέον ὅτι αἱ πιθανότητες συνεννοήσεως μεταξύ Ἀντάντ καὶ κυβερνήσεως Ἀθηνῶν εἶχον μηδενισθῇ καὶ ὅτι ἀκόμη μεγαλυτέρας ἐκτάσεως ἐπέμβασις ἔπρεπε νὰ ἀναμένεται.

Ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ Βασιλέως.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Μαρτίου 1917, ἡ ὁποία ἀνέτρεψε τὸ τσαρικὸν καθεστῶς εἰς Ρωσίαν, καὶ ἡ εἴσοδος τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν, τὴν 6ην Ἀπριλίου 1917, εἰς τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν, ἔδωσαν νέαν μορφήν εἰς τὴν σύρραξιν. Ἐξ ἄλλου, αἱ ἐπελθοῦσαι εἰς Μ. Βρεταννίαν καὶ Γαλλίαν κυβερνητικαὶ μεταβολαὶ ἔφερον εἰς τὴν ἐξουσίαν κυβερνήσεις ἀποφασισμένας νὰ ἐντείνουν τὴν πολεμικὴν προσπάθειαν. Ἡ ἐκκαθάρισις τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκρίθη, κυρίως ὑπὸ τῶν Γάλλων, ὡς ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διὰ τὴν ἀξιοποίησιν τοῦ Μακεδονικοῦ μετώπου. Κατόπιν συνεννοήσεως μεταξύ τῶν δυνάμεων τῆς Ἀντάντ ἀπεφασίσθη ἡ ἄσκησις πιέσεως εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου, ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου 1917, εὐρίσκετο εἰς τὴν ἐξουσίαν κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν, ἐκ νέου, τοῦ Ἀλεξ. Ζαΐμη. Ἡ μορφή τῆς πιέσεως δὲν ἦτο προσδιωρισμένη, ἔλλειπε ὁμοφωνίας. Ἀλλ' ἡ Γαλλία ἀνέλαβε πρωτοβουλίαν καὶ ἔφερε τοὺς συμμάχους τῆς πρὸ τετελεσμένου γεγονότος. Ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν καταλήψεως τῶν Ἀθηνῶν ἐξηνάγκασε τὴν 12ην Ἰουνίου 1917 τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον νὰ ἐγκαταλείψῃ, μετὰ τοῦ διαδόχου Γεωργίου καὶ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, τὴν Ἑλλάδα. Βασιλεὺς ἀνεκρύνθη ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ἀλέξανδρος. Καὶ μετ' ὀλίγον, τὴν 27ην Ἰουνίου 1917 ὁ Ἑλ. Βενιζέλος ἐσχημάτισε κυβέρνησιν εἰς Ἀθήνας. Ἡ νέα κυβέρνησις ἀνεκάλεσε τοὺς ἀπομένοντας εἰς τὰς Κεντρικὰς Αὐτοκρατορίας Ἕλληνας διπλωματικούς ἀντιπροσώπους καὶ ἀνεκοίνωσεν ὅτι θεώρει τὴν Ἑλλάδα εὐρισκομένην εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν μετὰ τῆς Γερμανίας καὶ τῶν συμμάχων τῆς ἀπὸ 23ης καὶ 24ης Νοεμβρίου 1916, ἀφ' ἧς, δηλαδή, ἡ κυβέρνησις Θεσσαλονίκης εἶχε κηρύξει τὸν πόλεμον κατὰ τῶν κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν. Πρὸς νομιμοποίησιν τῆς, ἡ κυβέρνησις Ἑλ. Βενιζέλου ἐπανεφέρειν εἰς τὴν ζωὴν τὴν Βουλὴν τῆς 13ης Ἰουνίου 1915, τὴν ὁποίαν ἐθεώρησεν ὡς παρατύπως διαλυθεῖσαν.

Ἡ Βουλὴ αὐτή, ἡ ὁποία ἔζησεν ἐπὶ τρία καὶ πλέον ἔτη, ἀπεκλήθη «Βουλὴ τῶν Λαζάρων». Ἀπουσίαζον δὲ ἐξ αὐτῆς ὁ Δημ. Γούναρης, διότι εἶχεν ἐκτοπισθῇ ὑπὸ τῶν Γάλλων εἰς Κορσικὴν καὶ ὁ Γεώργιος Θεοτόκης, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποθάνει τὸν Ἰανουάριον 1916.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἡ κυβέρνησις Βενιζέλου, πρὸ πάσης ἄλλης ἐνεργείας τῆς, ἐπέδωξε τὴν ἀποκατάστασιν τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων τῆς χώρας, 1) διὰ τῆς καταργήσεως ὅλων τῶν ἐπιβληθέντων ἐπὶ τῶν σιδηροδρόμων, Τ.Τ.Τ., τελωνείων καὶ ἄλλων κρατικῶν ὑπηρεσιῶν ἐλέγχων τῆς Ἀντάντ, 2) διὰ τῆς ἀποδόσεως τῶν καταληφθεισῶν νήσων, τοῦ Ναυστάθμου καὶ τοῦ ἐλαφροῦ στόλου, 3) διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως ἐκ τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων, 4) διὰ τῆς ἀποχωρήσεως ἐξ Ἠπείρου τῶν ἐκεῖ εἰσελθόντων, ὑπὸ τὸ πρόσχημα προστασίας τοῦ εἰς Ἀλβανίαν Ἰταλικοῦ μετώπου, Ἰταλικῶν στρατευμάτων. Δεδομένου ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἦτο πλέον σύμμαχος τῆς Ἀντάντ χώρας, δὲν συνήντησε δυσκολίας εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἀνωτέρω ἐπιδιώξεων. Μόνον οἱ Ἴταλοι καθυστέρησαν ἐπὶ μικρὸν χρονικὸν διάστημα τὴν ἀποχώρησιν των, ἀλλὰ τὸν Αὐγούστον 1917 καὶ αὐτοὶ παρέδωσαν τὴν Ἠπειρον εἰς τὴν ἑλληνικὴν διοίκησιν.

Δευτέρα ἐπιδιώξις τῆς ἦτο ἡ συγκρότησις ἀξιωμαχοῦ στρατοῦ. Αἱ δυνάμεις τὰς ὁποίας ὡς προσωρινὴ κυβέρνησις εἶχε συγκεντρώσει, ἐξ ἐθελοντῶν καὶ ἐκ στρατολογηθέντων εἰς φιλικὰς πρὸς αὐτὴν περιοχὰς (Κρήτη, Λέσβος, Χίος), ἦσαν 1865 ἀξιωματικοὶ καὶ 59.678 ὁπλίται. Ἐξ αὐτῶν ἐσηματίσθη τὸ Σῶμα Στρατοῦ Ἐθνικῆς Ἀμύνης, ἐκ τριῶν μεραρχιῶν ἐμπολέμου συνθέσεως. Ἡ κυβέρνησις Βενιζέλου ἀνέλαβε ἔναντι τῶν συμμάχων τὴν ὑποχρέωσιν, ἐφ' ὅσον τῆς ἐδίδετο οἰκονομικὴ ἐνίσχυσις καὶ τὸ ἀπαιτούμενον πολεμικὸν ὕλικόν, νὰ συγκροτήσῃ ἄλλας ἐξ μεραρχίας ἐμπολέμου συνθέσεως. Τελικῶς,

τὸ θέρος τοῦ 1918, κατώρθωσε νὰ παρατάξῃ εἰς τὸ Μακεδονικὸν μέτωπον 10 μεραρχίας.

Αἱ ἑπτὰ νέαι ἑλληνικαὶ μεραρχίαι ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Συμμάχους νὰ ἀποκτήσουν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν καὶ νὰ παρασκευάσουν τὴν μεγάλην ἐπίθεσιν τοῦ Σεπτεμβρίου 1918, ἡ ὁποία ἀπέληξεν εἰς τὴν διάσπασιν τοῦ ἐχθρικοῦ μετώπου, εἰς τὴν συνθηκολόγησιν τῆς Βουλγαρίας (29 Σεπτεμβρίου), εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Σερβίας, τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Δυτικῆς Θράκης. Εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις διασπάσεως μετέσχεν ἐνεργῶς ὁ ἑλληνικὸς στρατός. Μία ἐκ τῶν μεραρχιῶν του, ἡ 3η, (ὑποστράτηγος Τρικούπης Νικ.) ἔφθασε μέχρι τοῦ Πιρότ τῆς Σερβίας. Θὰ ἦτο δὲ δυνατόν τὰ ἑλληνικά στρατεύματα, μετὰ τῶν ἄλλων συμμαχικῶν, νὰ εἰσέλθουν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐὰν ἡ Μ. Βρεταννία δὲν ἤρχιζε μυστικὰς διαπραγματεύσεις μετὰ τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν καὶ δὲν ἔφερε τοὺς Συμμάχους τῆς πρὸ τοῦ τετελεσμένου γεγονότος τῆς ὑπογραφῆς μονομεροῦς ἀνακωχῆς, εἰς Μοῦδρον τὴν 30ὴν Ὀκτωβρίου 1918. Ὅπωςδὴποτε, τοῦ συμμαχικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος διῆλθε τὰ Δαρδανέλλια καὶ κατέπλευσεν εἰς τὸν Βόσπορον, μετεῖχε καὶ τὸ θρυλικὸν καταδρομικὸν μας «Γ. Ἀβέρωφ». Ὅταν δὲ ἡ Κωνσταντινούπολις ἐτέθη ὑπὸ διεθνῆ ἔλεγχον, (Μάρτιος 1920) Ἕλλην Ὑπάτος Ἀρμοστής μετεῖχε τῆς διεθνοῦς διοικήσεως.

Αἱ ἑλληνικαὶ ἑνοπλοὶ δυνάμεις, πρὸ τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Σεπτεμβρίου, εἶχον διακριθῇ εἰς τὴν μάχην τοῦ Σκρά - ντί - Λέγκεν (30ὴν Μαΐου 1918). Ἐντὸς διαστήματος ὀλίγων ὥρῶν ἐπέτυχον νὰ καταλάβουν καὶ νὰ διατηρήσουν ἐξαιρετικῶς ἰσχυρὰν Βουλγαρικὴν ἀμυντικὴν γραμμὴν. Ἡ νίκη τοῦ Σκρά προέκάλεσε μεγάλον ἐνθουσιασμὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς συμμάχους χώρας, διότι ἡ θέσις ἐθεωρεῖτο σχεδὸν ἀπώρητος. Προηγούμεναι ἀπόπειραι καταλήψεως τῆς εἶχον ἀποτύχει.

Μετὰ τὸν τερματισμὸν τοῦ πολέμου εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ τὴν Μέσην Ἀνατολήν, αἱ συμμαχικαὶ δυνάμεις ἐπρόκειτο νὰ εἰσβάλουν εἰς Αὐστρουγγαρίαν, ὅπου εἶχον ἤδη εἰσέλθει σερβικὰ στρατεύματα. Ἀλλὰ τὴν 4ην Νοεμβρίου καὶ ἡ Αὐτοκρατορία αὕτη ἔσπευδε νὰ συνθηκολογήσῃ, ἐνῶ μετὰ μίαν, ἀκριβῶς, ἑβδομάδα ἐξηναγκάζετο καὶ ἡ Γερμανία νὰ σταματήσῃ τὰς ἐχθροπραξίας καὶ νὰ ὑπογράψῃ ἀνακωχὴν.

Ἀποσύνθεσις τῶν ἡττηθέντων .

Ἡ ἥττα εἶχε βαρυτάτας συνεπειάς ἐπὶ τῆς τύχης τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν καὶ τῶν Συμμάχων των. Ἡδη, πρὸ τῆς ἀνακωχῆς, ἐπαναστατικά ἐκδηλώσεις καὶ ἀποσυνθετικά φαινόμενα ἐσημειώθησαν. Βούλγαροι στρατιῶται ἐπετέθησαν ἐναντίον τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου. Ὁ Βασιλεὺς Φερδινάνδος ἐξηναγκάσθη εἰς παραίτησιν, ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του Βόριδος, καὶ εἰς ἐγκατάλειψιν τῆς χώρας του.

Εἰς τὴν Αὐστρουγγαρίαν ἡ διάλυσις ὑπῆρξε πλήρης. Τὸ μοναρχικὸν καθεστῶς ἀνετράπη. Αἱ ἀποτελοῦσαι τὴν δυαδικὴν μοναρχίαν ἔθνοττες ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των, βάσει τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνοτήτων. Οἱ Τσέχοι καὶ οἱ Σλοβάκοι ἀπετέλεσαν ἀνεξάρτητον κράτος, τὴν Τσεχοσλοβακίαν. Οἱ Κροάται, Σλοβένοι, Δαλματοὶ ἠνώθησαν μετὰ τῶν Σέρβων καὶ ἀπετέλεσαν τὸ βασίλειον τῶν Σέρβων - Κροατῶν - Σλοβένων, τὸ ὁποῖον, μετ' ὀλίγα ἔτη, μετωνομάσθη εἰς Νοτιοσλαβίαν. Εἰς τὸ νέον βασίλειον περιελήφθησαν καὶ αἱ ἐπαρχίαι Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης καὶ τὸ μέχρι τότε ἀνεξάρτητον Μαυροβούνιον, τοῦ ὁποίου ὁ βασιλεὺς παρητήθη. Ἡ Οὐγγαρία ἐχωρίσθη ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν, ἡ ὁποία περικυρλώθη εἰς τὰς ἐπαρχίας μὲ καθαρῶς γερμανικὸν πληθυσμόν. Τὸ αὐστριακὸν τμῆμα τῆς Πολωνίας συνηνώθη μετὰ τοῦ γερμανικοῦ καὶ τοῦ ρωσικοῦ καὶ οὕτω, 123 ἔτη ἀπὸ τοῦ τελευταίου διαμελισμοῦ ἀνασυνεστήθη τὸ πολωνικὸν κράτος. Τέλος, ἡ Τρανσυλβανία κατελήφθη ὑπὸ τῆς Ρουμανίας, τὸ Νότιον Τυρόλον καὶ ἡ Τεργέστη ὑπὸ τῆς Ἰταλίας. Ἐκ τῆς παλαιᾶς Αὐστρουγγρικῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἀπέμεινε παρὰ ἡ ἱστορία της.

Μετὰ τὴν διάλυσιν, δὲν εὔρον ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Οὐγγαρία τὴν ἡσυχίαν των. Εἰς τὴν Βιέννην ἐγίνεν ἀπόπειρα καταλήψεως τῆς ἐξουσίας ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν. Εὐτυχῶς, ἀπέτυχεν. Εἰς τὴν Βουδαπέστην, ὅμως, ἀνάλογος ἀπόπειρα ἐπέτυχεν. Ἡ Οὐγγαρία ἐπὶ ὠρισμένους μῆνας τοῦ 1919 ἐγνώρισε τὰ δεινὰ τοῦ ὑπὸ τὸν Μπέλα Κούν κομμουνιστικοῦ καθεστῶτος.

Ἐπαναστατικά ἐκδηλώσεις ἐσημειώθησαν καὶ εἰς Γερμανίαν. Ἦρχισαν μὲ τὴν ἐξέγερσιν τῶν πληρωμάτων τοῦ γερμανικοῦ στόλου εἰς Κίελον, τὴν 3ην Νοεμβρίου 1918, καὶ ὠλοκληρώθησαν μὲ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Βερολίνου, τὴν 9ην Νοεμβρίου. Ἡ μοναρχία

άνετράπη καὶ άνεκηρύχθη δημόκρατία. Ὁ Αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος Β' κατέφυγεν εἰς Ὀλλανδίαν, ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του (1941). Ἀπόπειρα ὁμως τῶν κομμουνιστῶν νὰ καταλάβουν τὴν ἐξουσίαν συνεντρίβη.

Τὸ ὁθωμανικὸν αὐτοκρατορικὸν καθεστῶς δὲν άνετράπη πρὸ ἢ άμέσως μετὰ τὴν άνακωχήν. Ἐπέζησεν ἐπὶ τετραετίαν, μέχρι δηλαδὴ τῆς ὀριστικῆς ἐπικρατήσεως τοῦ κεμαλικοῦ ἔθνικιστικοῦ κινήματος. Ἀλλ' ὅλα τὰ ἐδάφη τὰ κατοικοῦμενα ὑπὸ Ἀράβων, Μεσοποταμία, Ἀραβικὴ Χερσόνησος, Συρία, Λίβανος, Παλαιστίνη, άπεσπάσθησαν τῆς ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπίσης, άπεσπάσθη ἡ Ἀρμενία καὶ, τὸ Κουρδιστάν.

Ἡ ἐπανάστασις εἰς Ρωσίαν.

Ἀλλ' ὅ,τι, κυρίως, προεκάλεῖ βαθυτάτας άνησυχίας διὰ τὰς μελλοντικὰς ἐξελίξεις τῆς άνθρωπότητος ἦτο ἡ ἐπελθοῦσα εἰς Ρωσίαν μεταβολή. Μετὰ τὴν άνατροπὴν τῆς μοναρχίας ἐγκαθιδρύθη προσωρινὸν δημοκρατικὸν καθεστῶς, μὲ κυριαρχοῦσαν μορφήν τὸν Ἀλέξανδρον Κερένσκυ, τὸ ὁποῖον συνέχισε τὴν μετὰ τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων συνεργασίαν. Ἀλλά, τὴν 7ην Νοεμβρίου 1917, (25 Ὀκτωβρίου, κατὰ τὸ παλαιὸν ἡμερολόγιον, τὸ ὁποῖον ἴσχυεν εἰς Ρωσίαν, ἐξ οὗ καὶ ἡ νέα ἐπανάστασις ὠνομάσθη Ὀκτωβριανή), κομμουνιστικὸν πραξικόπημα κατέλυσε τὴν δημοκρατίαν καὶ ἐγκαθίδρυσε τὴν κομμουνιστικὴν δικτατορίαν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν εὔρεται καὶ σήμερον ἡ Ρωσία. Ἡ κομμουνιστικὴ κυβέρνησις, άποβλέπουσα εἰς ἐδραίωσιν τῆς θέσεώς της, δεδομένου ὅτι εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν χώραν ἐξεδηλώθησαν άντικομμουνιστικὰ κινήματα, ὑπέγραψε συνθήκην εἰρήνης (τοῦ Μπρέστλιτόφσκ) μετὰ τῆς Γερμανίας καὶ Αὐστρουγγαρίας τὴν 3ην Μαρτίου 1918. Ἀπερίσπαστος, ἐν συνεχείᾳ, ἐπεδόθη εἰς τὴν καταστολὴν τῶν άντικομμουνιστικῶν κινήματων. Ἡ Ἀντάντ καὶ οἱ σύμμαχοί της άπεφάσισαν, μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πολέμου, νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειαν τῶν άντικομμουνιστικῶν δυνάμεων. Ἡ Ἑλλάς ἐκλήθη νὰ μετάρχη τῆς ἐκστρατείας. Τὰς ἀρχὰς τοῦ 1919, σῶμα ἑλληνικοῦ στρατοῦ (ὑποστράτηγος Νίδερ Κων.) ἐκ δύο μεραρχιῶν άπεστάλη, μετὰ γαλλικῶν δυνάμεων, εἰς Οὐκρανίαν. Δυστυχῶς, ἡ κόπωσις τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἀγγλων, (οἱ τελευταῖοι εἶχον άποβιβασθῇ εἰς Ἀρχάγγελον), ἐξηνάγκασε τὰς κυβερνήσεις των

νά αποσύρουν τὰ στρατεύματά των, μετὰ μικρόν χρονικόν διάστημα. Μετὰ τῶν γαλλικῶν ἀπεσύρθησαν, τὸν Ἀπρίλιον 1919, καὶ αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις. Ὁ ἀγὼν κατὰ τῶν κομμουνιστῶν συνεχίσθη. Ἡ ἔλλειψις ὁμως ἐπαρκοῦς βοήθειάς ὠδήγησε, τελικῶς, εἰς ἤτταν τῶν ἀντικομμουνιστῶν. Αἱ συνέπειαι τῆς κομμουνιστικῆς ἐπικρατήσεως εἰς Ῥωσίαν ἐγίναν εὐθύς ἀμέσως αἰσθηταί. Ἡ προσπάθεια διὰ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ κομμουνισμοῦ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, διὰ τῆς δράσεως τῶν κομμουνιστικῶν κομμάτων, τῆς ὁργανώσεως ἐξεγέρσεων καὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν δημοκρατικῶν ἐλευθεριῶν πρὸς διάβρωσιν τῶν ἀστικῶν καθεστώτων, κατέστη παγία πολιτικὴ τῆς Ἐνώσεως Σοβιετικῶν Σοσιαλιστικῶν Δημοκρατιῶν, ὡς ἐκτότε ἀπεκλήθη τὸ ρωσικὸν κράτος.

Αἱ δυσχέρειαι τοῦ νικητοῦ.

Οἱ νικηταὶ εὐρέθησαν ἐνώπιον δυσχερεστάτων προβλημάτων. Τὰ σπουδαιότερα, ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα θὰ ἐπηρεάσουν τὴν μεταγενεστέραν ἐξέλιξιν τῆς Γαλλίας καὶ Μ. Βρεταννίας, ἦσαν τὰ προκύψαντα ἐκ τῆς οἰκονομικῆς ἐξαντλήσεως τῶν δύο δυνάμεων. Ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἐπεζήτησε νὰ θεραπεύσῃ τὸ κακὸν διὰ τοῦ ἐξαναγκασμοῦ τῶν ἡττημένων, ὅπως πληρώσουν ὅλα τὰ βάρη τοῦ πολέμου. Αἱ ἐπανορθώσεις, τὰς ὁποίας ὑπεχρεώθησαν νὰ καταβάλλουν, θὰ ἀποτελέσῃ μίαν ἀπὸ τὰς αἰτίας τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου.

Σοβαρά, ἐπίσης, ἦσαν τὰ ἀνακύψαντα προβλήματα ἐκ τῆς μεταξὺ τῶν νικητῶν διαφωνίας, ὡς πρὸς τὸν τρόπον διακανονισμοῦ τῆς ὅλης μεταπολεμικῆς καταστάσεως. Ὁ Πρόεδρος τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς Γούντροου Οὐίλσον, ὁ ὁποῖος, τὸν Ἰανουάριον 1918, εἶχε διακηρύξει, διὰ προγράμματος δεκατεσσάρων σημείων, (εἰς τὰ ὁποῖα, ἀργότερα, προσέθεσεν ἄλλα ἐννέα), τὰς γενικὰς ἀρχὰς ἐπὶ τῶν ὁποῖων ἔπρεπε νὰ θεμελιωθῇ ἡ εἰρήνη, ἐπίστευεν ὅτι ἡ ἴδρυσις ἐνὸς συλλογικοῦ ὀργάνου, τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, ἐπιφορτισμένου μὲ τὸν διακανονισμόν ὅλων τῶν διεθνῶν διαφορῶν, θὰ ἐξησφάλιζε διαρκὴ εἰρηνικὴν συμβίωσιν τῆς ἀνθρωπότητος. Αἱ ἄλλαι νικητρίαι δυνάμεις ἤθελον πλέον ἀπτὰ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου κέρδη. Ὁ Οὐίλσον, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἴδρυσιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, ἠναγκάσθη νὰ προέλθῃ εἰς συμβιβασμούς. Τὸ ἀποτέλεσμα

ήτο νά προκύψουν ἐκ τῆς συνελθούσης τὸν Ἰανουάριον 1919 εἰς Παρισίους διασκέψεως, εἰς τὴν ὁποίαν μετέσχε προσωπικῶς, συν-
 ῥηθῆναι εἰρήνης, τὰς ὁποίας, τελικῶς, δὲν ἐσεβάσθησαν οὔτε οἱ ἡττη-
 μένοι, οὔτε αἱ Ἑνωμένοι Πολιτεῖαι. Τὸ ἀμερικανικὸν κογκρέσσον
 καί, ἐν συνεχείᾳ, ὁ ἀμερικανικὸς λαός, κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ Νοεμ-
 βρίου 1920, ἀπεδοκίμασαν τὴν πολιτικὴν τοῦ Οὐίλσον. Ὑπὸ τοιού-
 τους ὁρους δὲν εἶναι περίεργον ὅτι ἡ Ἑλλάς, παρ' ὅλον ὅτι διὰ τῶν
 συνθηκῶν τοῦ Νεϊγύ (27ῃ Νοεμβρίου 1919) μετὰ τὴν Βουλγαρίαν καὶ
 Σεβρῶν (10ῃς Αὐγούστου 1920) μετὰ τὴν Τουρκίαν, ἔλαβεν ὅλα σχε-
 δὸν ὅσα ἐζήτησεν, δὲν κατῴρθωσε νὰ διατηρήσῃ παρὰ τὴν Δυτικὴν
 Θράκην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ

Τὴν 15ην Μαΐου 1919, ἡ 1η ἑλληνικὴ μεραρχία, ὑπὸ τὸν συν-
 ταγματάρχην Νικ. Ζαφειρίου, ἀπεβιβάσθη εἰς Σμύρνην διὰ νὰ ἀπε-
 λευθερώσῃ τὴν πόλιν καὶ τὴν ἐνδοχώραν της. Ἡ ἀποβίβασις ἐγίνε
 κατόπιν ἐντολῆς τοῦ Ἀνωτάτου Συμμαχικοῦ Συμβουλίου. (Ἀπε-
 τελεῖτο ἐκ τοῦ Προέδρου τῶν Η.Π.Α. Οὐίλσον, τοῦ πρωθυπουργοῦ
 τῆς Μ. Βρεταννίας Δαυίδ Λόυδ Τζώρτζ, τοῦ πρωθυπουργοῦ Γαλλίας
 Γεωργίου Κλεμανσώ, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ Πρόεδρος, τοῦ πρωθυπουργοῦ
 τῆς Ἰταλίας Βίκτορος Ὁρλάντο). Ἡ ἐντολὴ ἐδόθη (6 Μαΐου 1919)
 ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Ὁρλάντο, ὁ ὁποῖος εἶχε χολωθῇ διότι δὲν ἐγίνοντο
 δεκταὶ αἱ ἐπὶ τοῦ Φιούμε ἰταλικαὶ ἀξιώσεις, καὶ εὐθὺς ὥς ἐγνώσθη
 ὅτι ἰταλικά στρατεύματα εἶχον ἀποβιβάσθῃ τὴν 29ην Ἀπριλίου
 εἰς Ἀττάλειαν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ καταλάβουν τὴν νοτιοδυτικὴν
 Μ. Ἀσίαν. Τὴν περιοχὴν αὐτὴν εἶχον ὑποσχεθῇ οἱ Βρεταννοὶ καὶ
 οἱ Γάλλοι εἰς τοὺς Ἰταλοὺς, διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου
 τῆς Μωριέννης τοῦ 1917. Ἀλλὰ τὴν συνθήκην αὐτὴν δὲν τὴν ἀνε-
 γνώριζον αἱ ΗΠΑ, διότι ἦτο μυστικὴ, ἐνῶ ἡ Μ. Βρεταννία καὶ ἡ
 Γαλλία τὴν ἐθεώρουν ἄκυρον, διότι ἐτέλει ὑπὸ τὴν αἵρεσιν τῆς
 ρωσικῆς συμφωνίας. Ἀπὸ τῆς 3ῃς Δεκεμβρίου 1917 ὅμως ἡ κομμουν-

νιστική κυβέρνηση της Ρωσίας είχε κηρύξει άκρους όλες τις μυστικές συνθήκες, τις υπογραφείσας υπό των προγενεστέρων καθεστώτων. Οι Ίταλοί, παρά ταῦτα, υπεστήριζον, ὅτι ἡ συνθήκη ἦτο ἰσχυρά, ἀφοῦ οἱ Ἀγγλοι εἶχον καταλάβει ἤδη τὰς δι' αὐτοὺς προοριζομένας περιοχὰς εἰς Μ. Ἀνατολήν, οἱ δὲ Γάλλοι, ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1919, εὕρισκοντο εἰς Κιλικίαν. Ἀπεφάσισαν, λοιπόν, νὰ ἐνεργήσουν αὐτοβούλως καὶ νὰ καταλάβουν τὴν ὑποσχεθεῖσαν εἰς αὐτοὺς περιοχὴν, ἡ ὁποία περιελάμβανε τὴν Σμύρνην καὶ τὸ Ἰκόνιον.

Διὰ νὰ ἐξουδετερωθῇ ἡ ἰταλικὴ ἀπειλὴ καὶ διὰ νὰ τηρηθῇ ὑπὸ-σχέσις τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀποσπᾶσει ὁ Ἑλ. Βενιζέλος, ἀρχηγὸς τῆς ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς εἰρήνης, Οὐίλσον, Λόυδ Τζώρτζ καὶ Κλεμανσώ, ἔδωσαν τὴν ἐντολὴν καταλήψεως τῆς Σμύρνης ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Ἡ κατάληψις, δυστυχῶς, δὲν ὑπῆρξεν ἁμοιρος ἐπεισοδίων. Λόγῳ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ μὲ τὸν ὁποῖον ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς Σμύρνης ὑπεδέχθη τὰ ἑλληνικὰ τμήματα, τὰ ὁποῖα τοῦ ἀπέδιδαν τὴν ἐλευθερίαν του, δὲν ἐλήφθησαν τὰ ἀπαραίτητα στρατιωτικὰ μέτρα προστασίας τῶν ἀποβιβαζομένων μονάδων. Οὕτω, ἡ μικρὰ τουρκικὴ στρατιωτικὴ φρουρά, ἐνισχυμένη ὑπὸ ἀτάκτων, προσέβαλεν αἰφνιδιαστικῶς τὸ 2ον τάγμα τοῦ 1/38 Συντάγματος Εὐζώνων. Ἐντὸς μιᾶς ὥρας ἡ τουρκικὴ ἀντίστασις ἐξουδετερώθη. Ἀλλὰ ἡ πλήρης ἀποκατάστασις τῆς τάξεως ἐπραγματοποιήθη τὴν ἐπομένην, διότι ἄτακτα στοιχεῖα ἐπυροβόλουν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τῆς 15ης Μαΐου. Αἱ ἀπώλειαί μας ἀνῆλθον εἰς δύο νεκροὺς καὶ 34 τραυματίας ὁπλίτας. Αἱ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων εἰς πέντε νεκροὺς καὶ 16 τραυματίας ἀξιωματικούς καὶ ὁπλίτας. Θύματα ὑπῆρξαν καὶ μετὰ τοῦ πληθυσμοῦ. Ἐννέα Ἕλληνες ἐτραυματίσθησαν, ἐνῶ ἔμετρήθησαν 47 νεκροὶ καὶ τραυματαῖοι διαφόρων ἐθνικοτήτων.

Τὰ ἐπεισόδια ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ ἀντίπαλοι τῆς Ἑλλάδος. Τὸ Ἀνώτατον Συμμαχικὸν Συμβούλιον ἀπέστειλεν ἀνακριτικὴν ἐπιτροπὴν, ἡ ὁποία, διὰ τοῦ πορίσματος τῆς, κατελόγησε μεγαλύτερον ποσοστὸν εὐθύνης εἰς τοὺς Ἕλληνας παρά εἰς τοὺς Τούρκους. Ἀλλ' ὅταν ὑπεβλήθη τὸ πόρισμα (Ὀκτώβριος 1919), ἡ ἑλληνικὴ κατοχὴ εἶχεν ἐμπεδωθῇ εἰς περιοχὴν ἐξικνουμένην μέχρι Κυδωνιῶν πρὸς βορρᾶν, μέχρι τοῦ ποταμοῦ Μαϊάνδρου πρὸς Νότον, μέχρι Ἀχμετλί

καὶ Ὁδεμησίου πρὸς ἀνατολὰς. Αἱ μεταφερθεῖσαι στρατιωτικαὶ δυνάμεις εἶχον φθάσει τὰς πέντε μεραρχίας καὶ συνεχῶς ἐνισχύοντο, δημιουργηθείσης (22 Δεκεμβρίου 1919) τῆς Στρατιᾶς Μ. Ἀσίας, τῆς ὁποίας τὴν διοίκησιν ἀνέλαβεν αὐτοπροσώπως τὴν 15ην Φεβρουαρίου 1920, ὁ ἀρχιστράτηγος Λεωνίδας Παρασκευόπουλος. Ἐξ ἄλλου εἶχεν ὁργανωθῇ ἡ ἑλληνικὴ πολιτικὴ διοίκησις ὑπὸ τὸν Ἀρμοστήν Ἀριστείδην Στεργιάδην, ἀφικθέντα εἰς Σμύρνην τὴν 23ην Μαΐου.

Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ Βενιζέλος εἶχεν ἐπιτύχει νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν ἰταλικὴν ἀντίδρασιν, διὰ τῆς συμφωνίας τὴν ὁποίαν ὑπέγραψε, τὴν 29ην Ἰουλίου 1919 μὲ τὸν Ἰταλὸν ὑπουργὸν Ἐξωτερικῶν Τομμάζο Τιττόνι. Δι' αὐτῆς ἡ Ἰταλία ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς ἑλληνικὰς διεκδικήσεις ἐπὶ τῆς Σμύρνης, Β. Ἡπείρου καὶ Δωδεκανήσου, καὶ ἡ Ἑλλὰς τὰς ἰταλικὰς ἐπὶ τῆς Ἀλβανίας καὶ τῆς νοτιοδυτικῆς Μ. Ἀσίας.

Ἀπὸ τοῦ τέλους, ὅμως, Ἰουνίου ἐφάνη ὅτι ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Σμύρνης καὶ τῆς περιοχῆς τῆς, ὅπου ἐπλεόναζε τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, (1) θὰ προσέκρουεν εἰς ἐνεργὸν τουρκικὴν ἀντίστασιν. Τὴν 28ην Ἰουνίου Τοῦρκοι ἄτακτοι ἐπετέθησαν ἐναντίον τῆς Περγάμου καὶ τὴν 11ην Ἰουλίου ἐναντίον τοῦ Ἀϊδινίου. Ἐν τῷ μεταξύ, τὴν 21ην Ἰουνίου, ὁ Τοῦρκος στρατηγὸς Κεμάλ Πασᾶς, διακριθεὶς τόσον εἰς τὴν ἄμυναν τῶν Δαρδανελλίων ὅσον καὶ εἰς τὰς ἐπιχει-

(1) Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος, διὰ τοῦ ἀπὸ 30ῆς Δεκεμβρίου 1918 ὑπομνήματός του πρὸς τὴν διάσκεψιν τῆς Εἰρήνης, ἐζήτησεν ὅπως ἐκχωρηθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ σαντζάκιον τοῦ Μπαλικοσιρ μετὰ τῆς ἐπὶ τῆς Προποντίδος πόλεως Πανόρμου καὶ τὸ βιλαέτιον Ἀϊδινίου ἢ Σμύρνης ἐξαιρουμένου τοῦ σαντζακίου τοῦ Ντενιζλί. (Ἡ τουρκικὴ διοίκησις προέβλεπε τὸ βιλαέτιον ὡς τὴν μεγαλύτεραν διοικητικὴν μονάδα. Ἐκαστον βιλαέτιον ὑποδιαιρεῖτο εἰς σαντζάκια καὶ ἕκαστον σαντζάκιον εἰς καζάδες). Ἐκ τῶν διεκδικουμένων περιοχῶν, τὸ μὲν βιλαέτιον Σμύρνης (ἀπὸ τοῦ 1871 πρωτεύουσα τοῦ βιλαετίου ἧτο ἡ Σμύρνη καὶ ὄχι τὸ Ἀϊδινίον), ἐξαιρουμένου τοῦ σαντζακίου Ντενιζλί, εἶχε πληθυσμὸν κατὰ πλειονοψηφίαν ἑλληνικόν. Εἰδικῶς, εἰς τὸ σαντζάκιον Σμύρνης ὑπῆρχον 449.044 Ἕλληνες καὶ 219.494 Τοῦρκοι, ἐνῶ εἰς τὸν καζάν τῆς Σμύρνης, δηλαδὴ εἰς τὴν πόλιν τῆς Σμύρνης μετὰ τῶν περιχώρων τῆς, ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων ἀνῆρχετο εἰς 243.879, τῶν Τοῦρκων εἰς 96.250 καὶ τῶν ἄλλων ἔθνότητων, χριστιανῶν κατὰ τὸ πλεῖστον, εἰς 76.365.

Τὸ σύνολον τῶν Ἑλλήνων εἰς ὁλόκληρον τὴν διεκδικουμένην περιοχὴν ἀνῆρχετο εἰς 818.221. Ἀς προστεθῇ ὅτι εἰς τὴν ὑπόλοιπον Μ. Ἀσίαν ὑπῆρχον ἀκόμη 875.779 Ἕλληνες, ἐκ τῶν ὁποίων 353.533 εἰς τὸ βιλαέτιον Τραπεζοῦντος, οἱ ὅποιοι προεβλέπετο ὅτι θὰ ἐνσωματούντο εἰς τὸ ὑπὸ ἴδρυσιν Κράτος τῆς Ἀρμενίας. Τέλος εἰς τὴν Θράκην, δυτικὴν καὶ ἀνατολικήν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εὐρίσκοντο 730.822 Ἕλληνες. Σύνολον, δηλαδὴ, τοῦ ὑποδούλου εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν ἑλληνισμοῦ, κατὰ τὸ 1919, 2.424.822.

ρήσεις τῆς Παλαιστίνης, ἐξέδωσε προκήρυξιν διὰ τῆς ὁποίας ἐκάλει τὸν τουρκικὸν λαὸν εἰς ἀντίστασιν ἐναντίον τῶν «ἐπιδρομέων». Τὸ κεμαλικὸν ἔθνικιστικὸν κίνημα, τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο, ἐκ τῶν ἐρείπτων τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, νὰ δημιουργήσῃ τὴν σημερινὴν Τουρκίαν εἶχεν ἀρχίσει.

Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπεδοκίμασε τὸ κίνημα ἀντιστάσεως καὶ ἀπεστράτευσεν τὸν Κεμάλ καὶ τοὺς συνεργάτας του, τοὺς ὁποίους, ἀργότερον, κατεδίκασεν εἰς θάνατον. Ἀλλὰ δὲν ἤμποροῦσε νὰ λάβῃ δραστικά ἐναντίον των μέτρα. Διότι κατάρθωσαν νὰ εὑρουν ἀρκετὰ ὅπλα εἰς τὰς ἀποθήκας τῆς Μ. Ἀσίας καὶ μεγάλην ἀπήχησιν εἰς σημαντικὸν τμήμα τοῦ τουρκικοῦ λαοῦ. Ἀκόμη καὶ ἡ Βουλὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως υἱοθέτησε, τὰς ἀρχὰς τοῦ 1920, τὴν κεμαλικὴν γραμμὴν. Κατόπιν τούτου, οἱ σύμμαχοι κατέλαβον στρατιωτικῶς τὴν πρωτεύουσάν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Κεμάλ εἶχεν ἐγκαταστήσει τὸ στρατηγεῖον του εἰς Ἀγκυραν, ὡς καὶ προσωρινὴν κυβερνητικὴν ἐπιτροπὴν. Ἐπέτυχεν δὲ νὰ αὐξήσῃ τὸ γόητράν του, ἐπιτιθέμενος κατὰ προκεχωρημένων θέσεων τῶν Γάλλων εἰς Κιλικίαν, τὰς ὁποίας καὶ κατέλαβε. Μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, αἱ κεμαλικάι δυνάμεις ἠῤῥξανον, χάρις εἰς ἐκτεταμένον λαθρεμπόριον ὀπλων διενεργούμενον ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ Ἰταλῶν, καὶ τὴν βοήθειαν τὴν ὁποίαν ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν ἀπὸ τὴν Σοβιετικὴν Ἑνωσιν, ἣ ὁποία ὑπέγραψε καὶ συνθήκην συμμαχίας μὲ τὸν Κεμάλ (16 Μαρτίου 1921). Φυσικά, οἱ κομμουνισταὶ τῆς Ἑλλάδος, πιστοὶ ἐκτελεστοὶ τῶν σοβιετικῶν ἐντολῶν, ἀνέλαβον νὰ ὑπονομεύσουν τὸ φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ λαοῦ.

Ἡ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν.

Ἡ ἀντίδρασις τοῦ ἀμερικανικοῦ κογκρέσου εἰς τὴν συνθήκην τῶν Βερσαλλιών (συνθήκη εἰρήνης μὲ τὴν Γερμανίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἰδρύθη καὶ ἡ Κ.Τ.Ε. 28 Ἰουνίου 1919) καὶ ἡ ἀσθένεια ὑπὸ τῆς ὁποίας προσεβλήθη, τὸ φθινόπωρον 1919, ὁ Πρόεδρος Οὐίλσον, ὠδήγησαν εἰς τὴν καθυστέρησιν ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης εἰρήνης μὲ τὴν Ὁθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν, δεδομένου ὅτι αἱ ΗΠΑ ἐπρόκειτο νὰ λάβουν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ σχεδίου περὶ διαμελισμοῦ τῆς ἀναλαμβάνουσας τὴν προστασίαν τοῦ ἀνεξαρτήτου κράτους τῆς

Ἀρμενίας καὶ ἐντολὴν ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Λόγῳ τῆς καθυστερήσεως, ὁ ἑλληνικὸς στρατός, ἐφ' ὅσον ἡ Ἑλλάς ἐνήργει ὡς ἐντολοδόχος τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, δὲν ἤμποροῦσε νὰ δράσῃ ἐλευθέρως, ὥστε νὰ καταστείλῃ τὴν κεμαλικὴν ἀνταρσίαν, πρὶν αὕτῃ ἀνδρωθῇ. Μόνον κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1920 τοῦ ἐδόθη ἡ ἄδεια νὰ προελάσῃ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μ. Ἀσίας. Ἐντὸς ἐλαχίστων ἡμερῶν, κατέλαβε τὴν Φιλαδέλφειαν καὶ τὴν Προῦσάν. Ὀλίγον δὲ ἀργότερον, ἔφθασεν εἰς Οὐσάκ. Κατὰ τὴν ἰδίαν περίοδον (Ἰούλιος 1920) ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη, ὅπου ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου εἶχεν ἐκδηλωθῇ, ἐπίσης, τουρκικὸν κίνημα ἀντιστάσεως ὑπὸ τὸν Τζαφέρ Ταγιάρ πασᾶ, ὁ ὁποῖος καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος.

Τὴν 10ην Αὐγούστου 1920, ἐπιτέλους, ὑπεγράφη εἰς τὸ προάστιον τῆς γαλλικῆς πρωτευούσης Σέβραι, γνωστὸν διὰ τὰς περιφήμους πορσεάνας του, ἡ συνθήκη εἰρήνης μεταξὺ τῶν Συμμάχων καὶ συνησπισμένων δυνάμεων ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἐκπροσωπούμενης ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀφ' ἑτέρου. Διὰ τῆς συνθήκης αὐτῆς ὁλόκληρος ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη, μέχρι ἀποστάσεως 30 χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς πρωτευούσης, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως, περιήρχeto, κατὰ πλήρη κυριαρχίαν, εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐξ ἄλλου, ἡ Σμύρνη καὶ ἡ περιοχὴ τῆς, ἐτίθετο ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, καίτοι διετῆρει τὴν ὑψηλὴν κυριαρχίαν, μετεβίβαζε τὴν ἀσκήσιν, ἐπὶ τῆς περιοχῆς αὐτῆς, τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων της. Προεβλέπετο ἡ ἰδρυσις τοπικοῦ κοινοβουλίου, δι' ἀναλογικῆς ἀντιπροσωπεύσεως ὅλων τῶν ἐθνικῶν, γλωσσικῶν καὶ θρησκευτικῶν μειονοτήτων. Τὸ κοινοβούλιον, μετὰ τὴν πάροδον πενταετίας ἀπὸ τῆς ἰσχύος τῆς συνθήκης, θὰ ἤμποροῦσε, διὰ κατὰ πλειονοψηφίαν ψηφίσματος νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ Συμβουλίου τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν τὴν ὀριστικὴν προσάρτησιν τῆς ἀνωτέρω περιοχῆς εἰς τὸ Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος. Τὸ Συμβούλιον τῆς Κ.Τ.Ε. θὰ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσῃ, ὅπως προηγήθῃ δημοψήφισμα, ὑπὸ ὅρους τοὺς ὁποῖους θὰ καθώριζεν. Εἰς τὴν περίπτωσιν ὀριστικῆς ἐνσωματώσεως, ἡ Τουρκία παρηγεῖτο ὅλων τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων της. Τέλος, ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἀνεγνώριζε τὰ ἐπὶ τῶν νήσων Λήμνου, Μυ-

τιλήνης, Χίου και Σάμου κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδος, τὰ ὁποῖα, μέχρι τότε, ἡρνεῖτο νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ ἐξεχώρει ἐπίσης τὰς νήσους Ἰμβρον καὶ Τένεδον.

Δι' εἰδικοῦ ἄρθρου προβλέπετο ὅτι ἡ Ὀθωμ. Αὐτοκρατορία θὰ ἔχανε τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔὰν ἡ κυβέρνησίς της δὲν ἐπέβαλλε τὴν ἐφαρμογὴν τῆς συνθήκης. Πρέπει νὰ προστεθῇ ὅτι διὰ τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἀνεγνώριζε τὴν ἀπόσπασιν ἐξ αὐτῆς τῆς Ἀρμενίας, τοῦ Κουρδιστάν, τῆς Συρίας, Μεσοποταμίας, Παλαιστίνης καὶ ἀραβικῆς χερσονήσου. Παρητεῖτο παντὸς τίτλου ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου, τοῦ Σουδάν, τῆς Κύπρου, τῆς Δωδεκανήσου, τῆς Λιβύης καὶ ἀνεγνώριζε τὴν ἐπὶ τοῦ Μαρόκου καὶ Τυνησίας γαλλικὴν προστασίαν. Ἐκ τῶν παραιτήσεων καὶ ἀναγνωρίσεων γίνεται καταληπτὸν ποῖαν θέσιν διεξεδίκει εἰς τὸν κόσμον ἡ Ὀθωμ. Αὐτοκρατορία ἀκόμη καὶ μετὰ τὰ πλήγματα τοῦ Α' Βαλκανικοῦ πολέμου.

Εἰς τὴν συνθήκην τῶν Σεβρῶν ἦσαν προσηρτημέναι δύο ἀκόμη συνθήκαι. Διὰ τῆς πρώτης ἐξ αὐτῶν, αἱ Σύμμαχοι Δυνάμεις μετεβίβαζον εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ πρὸς αὐτοὺς ἐκχωρηθέντα ὑπὸ τῆς Βουλγαρίας διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Νεϊγῦ (27 Νοεμβρίου 1919) κυριαρχικά δικαιώματα ἐπὶ τῆς Δυτικῆς Θράκης. Διὰ τῆς δευτέρας, ἡ Ἰταλία ἐξεχώρει εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς νήσους τῆς Δωδεκανήσου, πλὴν Ρόδου, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ παραχωρήσῃ πλήρη αὐτονομίαν. Δεκαπέντε, ὅμως, ἔτη ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης ὑπεχρεοῦτο νὰ ἀφήσῃ ἐλευθέρους τοὺς κατοίκους τῆς νήσου νὰ ἀποφανοῦν περὶ ἐνώσεώς των μετὰ τὴν Ἑλλάδα, ἔὰν ἐν τῷ μεταξύ ἡ Μ. Βρεταννία εἶχε παραχωρήσει τὴν Κύπρον.

Δυστυχῶς διὰ τὴν χώραν μας, ἡ συνθήκη τῶν Σεβρῶν, διὰ τῆς ὁποίας ἱκανοποιοῦντο ὅλοι σχεδὸν οἱ ἔθνικοι πόθοι, οὐδέποτε ἐπρόκειτο νὰ ἐφαρμοσθῇ. Ἐπὶ πλεόν, δὲν κατ' ὥρθωσε νὰ σιγάσῃ τὰ πάθη τὰ ὁποῖα ἡ διαμάχη ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἐξόδου εἰς τὸν πόλεμον, εἶχε δημιουργήσει. Δύο ἡμέρας μετὰ τὴν ὑπογραφὴν της, δύο Ἑλληνες ἀξιωματικοὶ ἀπεπειράθησαν νὰ φονεύσουν τὸν Ἑλ. Βενιζέλον, καθ' ἣν στιγμήν ἦτο ἑτοιμος νὰ ἐπιβιβασθῇ εἰς τὸν σταθμὸν τῆς Λυών τῆς γαλλικῆς πρωτευούσης, ἐπὶ τοῦ σιδηροδρομικοῦ συρμοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ τὸν μετέφερεν εἰς Ἑλλάδα. Αἱ σφαῖραι των τὸν ἐτραυμάτισαν ἀπλῶς. Ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα εἶχεν ὡς συνέπειαν ἀντεκ-

δικήσεις εις Ἀθήνας, θῦμα τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ὁ Ἴων Δραγούμης, διακεκριμένος διπλωμάτης, πολιτικός καὶ λογοτέχνης. Οἱ οἰωνοὶ δὲν ἐφαίνοντο καλοί, ἐν ὧσι τῆς προσπάθειας διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς συνθήκης. Ἐνα φοβερόν ἀτύχημα ἦλθε νὰ πληρώσῃ τὴν δυσοίωνα ἀτμόσφαιραν. Τὴν 25ην Ὀκτωβρίου 1920, ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ἀπέθνησεν εἰς ἡλικίαν 27 ἐτῶν, κατόπιν λοιμώξεως, προκληθείσης ἐκ δῆγματος πιθήκου, τὸν ὅποιον εἶχεν εἰς τὸν βασιλικὸν κῆπον καὶ συνεπάθει ἰδιαιτέρως. Θέμα διαδοχῆς ἀνέκυψε. Ἡ πλειονοψηφία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἡ ὁποία παρέμενε πιστὴ εἰς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον, ἤτο φυσικὸν νὰ ἀποβλέψῃ πρὸς αὐτόν. Εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 14ης Νοεμβρίου 1920, τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ὑπέστη συντριπτικὴν ἥτταν. Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος δὲν ἐξελέγη καὶ βουλευτής. Προέβη εἰς δήλωσιν ὅτι παραιτεῖται τῆς πολιτικῆς καὶ ἀνεχώρησεν ἀμέσως ἐξ Ἑλλάδος.

Ἡ προελθοῦσα ἐκ τῶν ἐκλογῶν κυβέρνησις τοῦ Δημ. Ράλλη, προέβη εἰς τὴν διενέργειαν δημοψηφίσματος, τὴν 5ην Δεκεμβρίου 1920, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἑλληνικὸς λαὸς θὰ ἀπεφαίνετο ὑπὲρ ἢ ἐναντίον τῆς ἐπανόδου τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου εἰς τὸν θρόνον. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ δημοψηφίσματος ἐνεφάνιζε τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ὡς ὁμοφώνως ταχθέντα ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου. Τὴν 19ην Δεκεμβρίου 1920, ὁ Βασιλεὺς, μετὰ τῶν μελῶν τῆς βασιλικῆς οικογενείας, ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἔτυχεν ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς, καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐκ νέου ἀσκήσιν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἡ Μ. Βρεταννία καὶ ἡ Γαλλία εἶχον εἰδοποιήσῃ τὴν κυβέρνησιν Ράλλη ὅτι, ἐὰν ἐπανήρχετο ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, θὰ ἔπαυον νὰ θεωροῦν τὴν Ἑλλάδα ὡς σύμμαχον χώραν. Ἡ δῆλωσις, ἴσως, ἔσφερετο ἀξίας, ἀπὸ ἀπόψεως παρεχομένης ἢ παρεσχετισομένης οικονομικῆς βοήθειας. Ἀπετέλει, ὁμως, βαρὺ διπλωματικὸν πλῆγμα. Ἐνεφανίζετο ἡ Ἑλλὰς ὡς στερουμένη συμμάχων. Θὰ ἦτο, ὡς ἐκ τούτου, σκόπιμον, ἡ νέα κυβέρνησις νὰ ἀναθεωρήσῃ τὴν χαραχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου πολιτικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν, ἄλλωστε, ἡ στηρίζουσα αὐτὴν πλειονοψηφία δὲν ἐπίστευεν. Ἀντιθέτως, ὅλαι αἱ μετानοεμβριαναὶ κυβερνήσεις (Δημ. Ράλλη, Νικ. Καλογεροπούλου, Δημ. Γούναρη, Νικ. Στράτου καὶ Π. Πρωτοπαδάκη) ἐνέμειναν εἰς τὴν ἐν λόγῳ πολιτικὴν καὶ ἠθέλησαν νὰ ἐπιβάλλουν τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὅρων τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν

δι' εὐρυτάτης ἐκτάσεως στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, ἀφοῦ προηγουμένως ἀντικατεστάθησαν ὁ Λ. Παρασκευόπουλος, διὰ τοῦ ἀντιστρατήγου Ἀναστ. Παπούλα, ὡς καὶ οἱ πλείστοι τῶν διοικητῶν μεγάλων μονάδων.

Νέαι ἐπιχειρήσεις.

Κατὰ τὸν Ἀπρίλιον 1921 ἀνελήφθη προσπάθεια καταλήψεως τῶν σιδηροδρομικῶν κόμβων τοῦ Ἑσκή - Σεχέρ (Δορύλαιον) καὶ Ἀφιόν - Καραχισάρ. Ἐπετεύχθη ὁ δεύτερος στόχος, ὅχι καὶ ὁ πρῶτος. Τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀνεδιπλώθησαν εἰς τὰς θέσεις ἐξορμήσεως τῶν. Ἀργότερον, (Ἰούλιος 1921) καὶ ἀφοῦ ἐνισχύθησαν δι' ἐπιστρατευθεισῶν κλάσεων ἐφέδρων, ἐπέτυχον τὴν κατάληψιν τῶν δύο μνημονευθέντων κόμβων καὶ τῆς Κιουτάχειας. Ἐν συνεχείᾳ δέ, (Αὐγустος - Σεπτέμβριος 1921) ἀνέλαβον ἐπιθετικὸν ἐγχείρημα κατὰ τῆς Ἀγκύρας. Παρ' ὅλον ὅτι ὑπερέβησαν τὸν ποταμὸν Σαγγάριον καὶ ἔφθασαν μέχρι, σχεδόν, τῶν παρυφῶν τῆς κεμαλικῆς πρωτεύουσης, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ εἰσέλθουν εἰς αὐτήν. Αἱ δυσχέρειαι ἀνεφοδιασμοῦ, λόγῳ ἀπομακρύνσεως ἐκ τῶν βάσεων, ἦσαν σχεδὸν ἀνυπερβλήτοι. (Ἡ μεταξὺ Ἑσκή - Σεχέρ καὶ Ἀγκύρας ἀπόστασις ἦτο περὶ τὰ 270 χιλιόμετρα, ἡ δὲ μοναδική σιδηροδρομικὴ γραμμὴ ἦτο κατεστραμμένη). Ἡ κόπωσις τοῦ στρατοῦ μεγάλη. Ἦτο ἐν πορείᾳ μαχόμενος ἐπὶ τριάκοντα ἡμέρας. Τέλος, τὰ ἐκ τῶν ἀπωλειῶν κενά, ἀρκετὰ σημαντικά, δὲν συνεπληροῦντο. Ὑπὸ τοιοῦτους ὅρους καὶ ἐν ὧσιν ἐπερχομένων δυσμενῶν καιρικῶν συνθηκῶν ἀπεφασίσθη, τὴν 13ην Σεπτεμβρίου 1921, ἡ ἐπάνοδος τῶν στρατευμάτων εἰς τὴν γραμμὴν Ἑσκή - Σεχέρ καὶ Ἀφιόν - Καραχισάρ. Ἐκρίθη, ἄλλωστε ὅτι αἱ κεμαλικαὶ δυνάμεις μετὰ τὰ πλήγματα τὰ ὁποῖα ὑπέστησαν, θὰ εὐρίσκοντο διὰ μακρὸν χρονικὸν διάστημα ἐν ἀδυναμίᾳ ἀναλήψεως οἰασδῆποτε πρωτοβουλίας.

Παρὰ ταῦτα, ἡ ἀποτυχία καταλήψεως τῆς Ἀγκύρας ἐπέδρασε δυσμενῶς ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ λαοῦ, ἐμείωσε δὲ εἰς τὸ ἐλάχιστον τὰς πιθανότητας κάμψεως τῆς κεμαλικῆς ἀντιστάσεως καί, κατ' ἀκολουθίαν, τὴν διαπραγματευτικὴν ἱκανότητα τῆς Ἑλλάδος, πρὸς ἐπιβολὴν τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν. Παρουσιαζέτο οὕτω ἐκ νέου ἡ εὐκαιρία ἀναθεωρήσεως τῆς ὅλης μικρασιατικῆς πολιτικῆς, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἐπιτεύξεως συμφέροντος συμβιβασμοῦ. Τὸ

γεγονός ότι ο έλληνικός στρατός είχε προελάσει πέραν του Σαγγαρίου, εις σημείον δηλαδή τὸ ὁποῖον μόνον ἡ στρατιά τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου εἶχεν ὑπερβῆ, ἐκάλυπτε μὲ μεγάλην δόξαν τὰς ἑλληνικὰς σημαίας. Ἀλλ' ἡ ἐκμετάλλευσις τοῦ γεγονότος, ἀπὸ ἀπόψεως διπλωματικῆς καὶ προπαγανδιστικῆς, δὲν ὑπῆρξεν ἡ ἐνδεειγμένη. Ἀντιθέτως, ἐπετράπη εἰς μερίδα τοῦ διεθνοῦς τύπου νὰ ἀμαυρώσῃ τὴν δόξαν τῆς ἑλληνικῆς στρατιᾶς, μὲ τὴν συνεργασίαν, ἀτυχῶς, καὶ ὠρισμένης μερίδος ἀξιωματικῶν, οἱ ὅποιοι ἀρνηθέντες νὰ ὑπηρετήσουν ὑπὸ τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον κατέφυγον εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖθεν ἐξαπέλυσαν δημοσιογραφικὴν ἀντικυβερνητικὴν ἐκστρατείαν τὴν ὁποίαν ὁ Κεμάλ καὶ ὅσοι δὲν ἐπεθύμουν τὴν ἑλληνικὴν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν παρουσίαν, δὲν παρέλειψαν νὰ ἀξιοποιήσουν.

Ἀναζήτησις συμβιβασμοῦ.

Ἡ κυβέρνησις Δημ. Γούναρη ἐπεζήτησεν ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου 1921 νὰ ἐπιτύχῃ εὐνοϊκὸν διακανονισμόν. Ἐξησφάλισε δὲ καὶ τὴν ἐνεργὸν ὑποστήριξιν τῆς Μ. Βρεταννίας, τῆς ὁποίας ὁ πρωθυπουργὸς Λόυδ Τζώρτζ ἐθεώρει ἑαυτὸν προσωπικῶς ὑπεύθυνον διὰ τὴν μικρασιατικὴν ἀπελευθερωτικὴν ἐπιχείρησιν. Ἡ Γαλλία ὁμως ἡρνήθη τὴν συμπαράστασίν της. Ἐπροχώρησεν ἀκόμη περισσότερον. Ἐξεκένωσε τὴν Κιλικίαν καὶ προῆλθεν εἰς συμφωνίαν μὲ τὸν Κεμάλ, ἀναγνωρίσασα τὸ καθεστῶς του. Συγκεκριμένως ἡ συμφωνία αὕτη, ἡ ὁποία ὑπεγράφη εἰς Ἀγκυρὰν τὴν 20ὴν Ὀκτωβρίου 1921 καὶ ἔμεινε γνωστὴ ὡς ἡ «συμφωνία τοῦ Φραγκλὲν Μπουγιόν», ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὑπογράφαντος εἰδικοῦ ἀπεσταλμένου τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, προέβλεπε τὸν τερματισμὸν τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως καὶ τὴν ἐκ τῆς Κιλικίας ἀποχώρησιν τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων. Δι' αὐτῆς ἐξ ἄλλου ὁ Κεμάλ ἀνεγνώριζε τὴν γαλλικὴν ἐπὶ τῆς Συρίας προστασίαν. Ὁ ἀντίκτυπος ἐκ τῆς γαλλικῆς ἐνεργείας ἐπὶ τῆς διπλωματικῆς καὶ στρατιωτικῆς θέσεως τοῦ κεμαλικοῦ καθεστώτος ἦτο σημαντικός. Αἱ εἰς τὸ μέτωπον τῆς Κιλικίας κεμαλικάι δυνάμεις καθίσταντο διασέσιμοι διὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Οἱ λιμένες τῆς Κιλικίας ἠνοίγοντο διὰ τὸν ἀπὸ θαλάσσης ἀνεφοδιασμὸν τοῦ Κεμάλ. Εἰς τὴν διεθνῇ σκηνῇ τέλος, ἡ κυβέρνησις τῆς Ἀγκύρας ἐνεφανίζετο ὡς ἡ πραγματικὴ ἐκπρόσωπος τοῦ τουρκικοῦ λαοῦ.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισεν, ὥς προελέχθη, λήγοντος τοῦ Ὀκτωβρίου 1921, νὰ ἀρχίσῃ συνεννοήσεις μετὰ τὰς συμμάχους κυβερνήσεις διὰ τὸν καθορισμὸν κοινῆς ἐπὶ τοῦ μικρασιατικοῦ θέματος πολιτικῆς. Παρ' ὅλον ὅτι αἱ συνομιλίας διήρκεσαν ἐπὶ τετράμηνον, οὐδὲν ἀπέδωσαν. Κυβερνητικαὶ κρίσεις σημειωθεῖσαι εἰς Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν, κατὰ τὸ πρῶτον δίμηνον τοῦ 1922, συνετέλεσαν εἰς τὸ δυσμενὲς ἀποτέλεσμα.

Τὰ τέλη Μαρτίου 1922 συνῆλθεν εἰς Παρισίους διάσκεψις τῶν ὑπουργῶν ἐξωτερικῶν Μ. Βρεταννίας, Γαλλίας καὶ Ἰταλίας, ἡ ὁποία κατέληξεν εἰς τὴν ἀπόφασιν ἀναλήψεως μεσολαβητικῆς προσπάθειας ἐκ μέρους τῶν τριῶν δυνάμεων. Ἡ μεσολάβησις θὰ ἐστηρίζετο εἰς πρότασιν συνάψεως τριμήνου ἀνακωχῆς, αὐτομάτως ἀνανευομένης ἐφ' ὅσον δὲν θὰ κατηγγέλλετο. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀνακωχῆς θὰ προητοιμάζετο ἡ ἐκκένωσις τῆς Μ. Ἀσίας ἐκ μέρους τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Νέα συνθήκη εἰρήνης θὰ ὑπεγράφετο, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐγκατέλειπε τὴν Σμύρνην καὶ μέρος τῆς Ἀνατ. Θράκης.

Ὁ Κεμάλ ἀπέρριψε τὴν μεσολάβησιν, διότι ἤξιωσε τὴν ἄμεσον ἐκκένωσιν τῆς Μ. Ἀσίας. Ἡ ἀδιάλλακτος στάσις του ἐδημιούργησεν εὐνοικὸν ὑπὲρ τῆς χώρας μας κλίμα, ἰδιαίτερος εἰς Μ. Βρεταννίαν. Τοῦ κλίματος αὐτοῦ ἠθέλησε νὰ ἐπωφεληθῇ ἡ σχηματισθεῖσα, ὕστερα ἀπὸ τρεῖς κυβερνητικὰς κρίσεις (Μάρτιος - Μάιος 1922), τὴν 22αν Μαΐου κυβέρνησις συνασπισμοῦ ὑπὸ τὸν Πέτρον Πρωτοπαπαδάκην. Ἐσκέφθη ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἀσκήσῃ πίεσιν ἐπὶ τοῦ Κεμάλ, διὰ καταλήψεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ νέος Ἀρχιστράτηγος Γεωργ. Χατζανέστης, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του τὴν 5ην Ἰουνίου, ἀφοῦ ἐπὶ ἓνα μῆνα προηγουμένως διετέλεσε διοικητὴς τῆς Στρατιᾶς Θράκης, ἑθεώρει τὸ ἐγχείρημα καὶ ἐφικτὸν καὶ ἀποφασιστικῆς σημασίας διὰ τὴν ὅλην ἐξέλιξιν τοῦ πολέμου. Δι' αὐτὸ καὶ ἐζήτησεν, ὅπως ὑπαχθοῦν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του καὶ αἱ δυνάμεις τῆς Θράκης. Ἐκρινεν ὅτι ὁ πόλεμος ἐστρέφετο κατὰ τοῦ συνόλου τῆς Τουρκίας καὶ ὅτι ἡ κυβέρνησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ἐξ ἴσου ἐχθρική, ὅσον καὶ ἡ τῆς Ἀγκύρας.

Ἡ κατάληψις τῆς ἐπισήμου τουρκικῆς πρωτευούσης, ἐκτὸς τοῦ ὅτι θὰ κατέφερε βαρύτατον πλήγμα ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ τοῦ κεμαλικοῦ στρατοῦ καὶ θ' ἀνεπτέρωνε τὸ ἠθικὸν τοῦ ἰδιοῦ μας, θὰ εἶχεν ὡς

ἄμεσον συνέπειαν νὰ στερήσῃ τὸν Κεμάλ καὶ τῆς σπουδαιότερας βάσεως ἀνεφοδιασμοῦ του. Διότι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν συμμάχων, ἔφθανον εἰς αὐτὸν καὶ ἐφόδια πάσης φύσεως καὶ στελέχη, τῶν ὁποίων εἶχεν ἀπόλυτον ἀνάγκην. Τὴν κατάληψιν ἄλλωστε τῆς Κωνσταντινουπόλεως προέβλεπε καὶ τὸ ἄρθρον 36 τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν ὡς μέσον πειθαναγκασμοῦ τῆς Τουρκίας πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ὄρων τῆς συνθήκης. Ἡδὴ ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1921 ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Μ. Βραταννίας Λόυδ Τζώρτζ εἶχε τονίσει δημοσίᾳ, ὅτι «ἡ ὑπὸ τῶν συμμάχων κατοχὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιφέρει σοβαρὸν καὶ ἄδικον μειονέκτημα», καὶ ὅτι οὗτοι «δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἀρνηθοῦν εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν νὰ καταλάβῃ τὴν πρωτεύουσαν τοῦ ἐχθροῦ».

Τὸ ἐγχείρημα παρουσιάζετο διπλωματικῶς θεμελιωμένον καὶ στρατιωτικῶς ἐπιβεβλημένον. Ἄλλ' οἱ σύμμαχοι δὲν ἔδωσαν τὴν ἔγκρισίν των. Ἠπείλησαν μάλιστα καὶ χρῆσιν τῶν ὅπλων, ἐὰν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς προήλαιεν. Ἡ ἐπιχείρησις ἐγκαταλείφθη, παρ' ὅλον ὅτι εἶχε πραγματοποιηθῇ ἡ συγκέντρωσις τῶν ἀπαραιτήτων στρατιωτικῶν δυνάμεων καὶ εἶχεν ὀρισθῇ ὡς ἡμερομηνία ἐξορμήσεως ἡ 29ῃ Ἰουλίου 1922.

Ἡ ἀποτυχοῦσα προσπάθεια συνεκίνησε τὴν ἀγγλικὴν κοινὴν γνώμην, ἡ ὁποία δὲν ἔμποροῦσε νὰ δικαιολογήσῃ τὴν προσγενομένην ἀδικίαν εἰς τὴν χώραν μας. Ὁ Ἄγγλος πρωθυπουργός, ὁμιλῶν εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων τὴν 5ην Αὐγούστου, ἀφοῦ ἐτόνισεν ὅτι ἡ ἐπάνοδος τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου οὐδεμίαν ἐπίδρασιν ἥσκησεν ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς, προσέθεσεν ὅτι «ἡ εὐθύνη διὰ τὴν ἥτταν τῆς Τουρκίας εἶναι ἰδική μας, ἐπομένως καὶ ἡ ἀνωτάτη εὐθύνη διὰ τὴν εἰρήνην μὲ τὴν Τουρκίαν πρέπει νὰ εἶναι ἰδική μας. Ἐχομεν τὸ δικαίωμα νὰ εἴπωμεν, ὅτι δὲν θὰ συνάψωμεν εἰρήνην, ἡ ὁποία ἐκατοντάδας χιλιάδων ἀτυχῶν, ἀπροστατεῦτων ὑπάρξεων, αἱ ὁποῖαι ἀποβλέπουν εἰς ἡμᾶς διὰ τὴν προστασίαν των, θὰ παραδῶσῃ ἄνευ ἐγγυήσεων εἰς τὸ ἔλεος ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι διέπραξαν τοὺς ἐκτοπισμούς καὶ τὰς ἀτιμώσεις τοῦ Πόντου». Προσδιώριζε δὲ ὅτι ὡς ἐγγυήσεις δὲν ἡννόει τὴν παροχὴν ὑποσχέσεως τῆς Ἀγκύρας, ἀλλὰ κατοχύρωσιν θετικὴν τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἀκολουθῶς, ἐπλεξε τὸ ἐγκώμιον τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, εἰπὼν : «Δὲν γνωρίζω ἄλλον στρατὸν, ὁ ὁποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ προχωρήσῃ

τόσον πολύ, ὅσον ἐπροχώρησαν οἱ Ἕλληνες. Ἦτο τόλμημα καὶ ὑπεράνω παντὸς ὑπολογισμοῦ στρατιωτικὴ ἐπιχείρησις (ἡ πρὸς Ἀγκυραν). Διὰ ταύτης ἐπέβαλον τὴν στρατιωτικὴν αὐτῶν ὑπεροχὴν κατὰ πᾶσαν ἐκ τοῦ συστάδην μάχην. Ἀλλὰ ταῦτα, διετήρησε γραμμὰς συγκοινωνιῶν, τὰς ὁποίας οὐδεὶς ἄλλος εὐρωπαϊκὸς στρατὸς ὠνειρεύθη ποτὲ νὰ ριψοκινδυνεύσῃ. Ἐν συνεχείᾳ, ἀφοῦ κατέκρινε τὴν στάσιν τῶν συμμάχων, οἱ ὅποιοι δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τὸν ἑλληνικὸν στόλον τὴν διενέργειαν νηοφιῶν, καὶ οὕτω ἐλευθέρως ἀνεφοδιάζετο ὁ Κεμάλ ἐξ Εὐρώπης, εἶπεν ὅτι «ἐὰν ἀφήναμεν τοὺς Ἕλληνας ἐλευθέρους νὰ λύσουν τὰς διαφοράς των, θὰ κατελάμβανον τὴν τουρκικὴν πρωτεύουσαν ἐντὸς ἐλαχίστων ἡμερῶν. Τὸ γεγονός τοῦτο θὰ ἦτο ἀποφασιστικόν», ὑπεγράμμιζε. Καὶ κατέληγε: «Δὲν δυνάμεθα νὰ ἀνεχθῶμεν, ὅπως ἡ κατάστασις αὐτὴ ἐξακολουθήσῃ ἐπ' ἀπειρον, διότι οἱ κεμαλικοὶ ἐλπίζουν ὅτι ἐπὶ τέλους θὰ ἐξαντλήσουν τὴν μικρὰν αὐτὴν χώραν, τῆς ὁποίας οἱ ἄνδρες παραμένουν ὑπὸ τὰ ὅπλα ἐπὶ δέκα ἢ δώδεκα ἔτη. Τὰ γεγονότα, τὰ ἐπελθόντα κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας, ἀπέδειξαν σαφῶς ὅτι ὁ,τιδήποτε καὶ ἂν συμβῇ πρέπει νὰ υπάρξῃ πραγματικὴ προστασία τῶν μειονοτήτων εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς Μ. Ἀσίας (τὸ κατεχόμενον ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ)».

Ἡ ἀνωτέρω ἀγόρευσις ὑπῆρξε τὸ κύκνειον ῥημα τοῦ Λούδ Τζώρτζ, ὡς πρωθυπουργοῦ. Τὴν 19ην Ὀκτωβρίου 1922 ἐξηναγκάζετο εἰς παραίτησιν, διότι ἦτο ἀποφασισμένος νὰ ἐπιδείξῃ ἀδιάλλακτον στάσιν ἔναντι τῶν τουρκικῶν ἀξιώσεων καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐκ Μ. Ἀσίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Η ΑΠΟΧΩΡΗΣΙΣ ΕΚ Μ. ΑΣΙΑΣ

Οὐδεμία ἀξιόλογος στρατιωτικὴ ἐπιχείρησις ἐσημειώθη εἰς τὸ μέτωπον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου 1921 μέχρι τοῦ Αὐγούστου 1922. Μόνον κατ' Ἀπρίλιον 1922 μικρὰ ἑλληνικὴ

δύναμις κατέλαβε τὴν νοτίως τοῦ ποταμοῦ Μαιάνδρου περιοχὴν (Νέα Ἐφεσος - Σώκια), ἐκ τῆς ὁποίας ἀπεχώρησαν οἱ Ἴταλοι, κατόπιν συμφωνίας μὲ τὴν κυβέρνησιν Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκ τῆς περιοχῆς Ἀτταλείας εἶχον ἀποχωρήσει οἱ Ἴταλοι τὸ προηγούμενον ἔτος, κατόπιν συμφωνίας μὲ τὸν Κεμάλ.

Τὸ ἑλληνικὸν μέτωπον, μήκους 713 χιλιομέτρων, ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς πόλεως Κίου ἐπὶ τῆς Προποντίδος καὶ διὰ Ἑσκή-Σεχέρ, Ἀφιδόν - Καραχισάρ, περιοχῆς νοτίως τοῦ Οὐσάκ, ποταμοῦ Μαιάνδρου, ἔφθανεν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου Νοτίαν Ἐφεσον. Ἐκάλυπτεν ἑκαστὸν 70 χιλιάδων καὶ πλέον τ. χιλ., δηλαδὴ μεγαλυτέραν τῆς πρὸ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων ἐκτάσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀριθμητικὴ δύναμις τοῦ στρατοῦ μας ἤγγιζε τὰς 240.000 ἀνδρῶν. Ἀλλ' ἡ παρατακτὴ μολὶς ὑπερέβαινε τὰς 100.000.

Τρία σώματα Στρατοῦ, ἐκ τεσσάρων μεραρχιῶν ἑκαστον, καὶ μία μεραρχία ἱππικοῦ, ἀπετέλουν τὰς μεγάλας ὀργανικὰς μονάδας τὰς ὑπαγομένας εἰς τὴν Διοίκησιν Στρατιάς Μ. Ἀσίας. Ἐξ αὐτῶν τὸ Γ' (διοικητὴς ὑποστράτηγος Σουμίλας Πέτρος), ἀποτελούμενον ἐκ τῶν μεραρχιῶν 3ης (συνταγματάρχης Γκορτζῆς Γεώργιος), 10ης (συνταγματάρχης Παπανικολάου Δημήτριος), 11ης (ὑποστράτηγος Κλαδᾶς Νικόλαος), Ἀνεξαρτήτου (συνταγματάρχης Θεοτόκης Δημήτριος) καὶ δυὸ μὴ μεραρχιακῶν συνταγμάτων, κατεῖχε τὸ βόρειον τμήμα τοῦ μετώπου μὲ συνολικὸν ἀνάπτυγμα 195 χιλιομέτρων. Ἡ γραμμὴ τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς Προποντίδος (Κίος) καὶ διὰ τῶν Κιοκλοῦ Χισάρ, Μπιλετζίκ, Μπόζ Ντάγ, Σεϊντή Γαζή ἔφθανε μέχρι τοῦ Ἀκ Ἰν. Ἐδρα τοῦ Σώματος, τοῦ ὁποίου ἡ μάχιμος δύναμις ἀνῆρχετο εἰς 38 τάγματα πεζικοῦ, 124 πυροβόλα καὶ δύο ἱλας ἱππικοῦ, ἦτο τὸ Ἑσκή Σεχέρ.

Τὸ Β' Σ.Σ. (ὑποστράτηγος Διγενῆς Κίμων) ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν μεραρχιῶν 2ας (συνταγματάρχης Γουατᾶς Στυλιανός), 7ης (συνταγματάρχης Κουρουσόπουλος Βασίλειος), 9ης (συνταγματάρχης Γαρδίκας Παναγιώτης), 13ης (συνταγματάρχης Καϊμπαλῆς Μιλτιάδης), τῆς μεραρχίας ἱππικοῦ (ὑποστράτηγος Καλλίνσκης Ἀνδρέας) καὶ τῆς στρατιωτικῆς διοικήσεως Κιουταχείας (32ον Σύνταγμα). Τὸ Σῶμα αὐτὸ διὰ δύο μεραρχιῶν, 9ης καὶ 13ης, ἐκάλυπτε γραμμὴν μετώπου 42 χιλιομέτρων, ὥστε νὰ τηρηθῇ ὁ σύνδεσμος μεταξὺ νοτίου ὁρίου Γ' Σ.Σ. καὶ βορείου ὁρίου Α' Σ.Σ., διὰ δὲ τῆς

2ας μεραρχίας, ἐνισχυμένης συνθέσεως, καὶ τῆς μεραρχίας ἱππικοῦ, ἐξησφάλιζε τὴν ζώνην τοῦ Οὐσάκ, δηλαδὴ τὸ δεξιὸν τῆς ἑλληνικῆς παρατάξεως. Τὴν 7ην μεραρχίαν ἐκράτει ὡς ἐφεδρείαν. Τὸ στρατηγεῖον τοῦ Σώματος εὕρισκετο εἰς Καζλί Γκιόλ Χαμάμ. Ἡ συνολικὴ δύναμις τοῦ ἀνῆρχετο εἰς 41 τάγματα πεζικοῦ, 104 πυροβόλα καὶ 16 ἴλας ἱππικοῦ.

Τέλος, τὸ Α' Σ.Σ. (ὑποστράτηγος Τρικούπης Νικόλαος) μὲ τὸ στρατηγεῖον τοῦ εἰς Ἀφιὸν Καραχισάρ, ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν μεραρχιῶν 1ης (ὑποστράτηγος Φράγκος Ἀθανάσιος), 4ης (ὑποστράτηγος Δημαρᾶς Δημήτριος), 5ης (συνταγματάρχης Ρόκας Νικόλαος) καὶ 12ης (συνταγματάρχης Καλλιδόπουλος Περικλῆς). Ἐκ τῶν μεραρχιῶν αὐτῶν ἡ 5η κατεῖχε τὸν τομέα Μπορντί, εἰς τὸ ἄκρον ἀριστερόν, μήκους 50 χιλιομέτρων, ἡ 12η τὸν ἀμέσως ἐν συνεχείᾳ τομέα Ἰντζέ Καρά Χισάρ, μήκους 30 χιλιομέτρων, ἡ 4η τὸν τομέα Καμελάρ, εἰς τὸ κέντρον τῆς παρατάξεως, μήκους 20 χιλιομέτρων καὶ ἡ 1η τὸν τομέα Ἀκάρ Ντάγ ἀναπτύγματος 50 περίπου χιλιομέτρων. Εἰς τὸ δεξιὸν τῆς ἡ μεραρχία αὕτῃ εἶχε τὴν 2αν Μεραρχίαν, ἐνῶ εἰς τὸ ἀριστερόν τῆς ὑπῆρχε μετὰ αὐτῆς καὶ τῆς 4ης Μεραρχίας κενὸν ἐξ χιλιομέτρων. Ἡ συνολικὴ δύναμις τοῦ Σώματος, τὸ ὅποιον εἶχεν ἐνισχυθῇ διὰ τοῦ 43ου Συντάγματος πεζικοῦ, διατεθέντος εἰς τὴν 1ην Μεραρχίαν, καὶ τοῦ ἀποσπάσματος τοῦ συνταγματάρχου Νικ. Πλαστήρα (5/42 Σύνταγμα Εὐζώνων καὶ 8 ὀρειβατικὰ πυροβόλα), κρατηθέντος ὡς ἐφεδρεία, ἀνῆρχετο εἰς 42 τάγματα πεζικοῦ, 158 πυροβόλα καὶ δύο ἴλας ἱππικοῦ.

Ἡ ἀσφάλεια τῆς ζώνης τῶν μετόπισθεν, τῶν συγκοινωνιῶν καὶ τῆς γραμμῆς τοῦ ποταμοῦ Μαιάνδρου εἶχεν ἀνατεθῇ εἰς τὴν Στρατιωτικὴν Διοίκησιν Ὀδεμησίου, ἡ ὅποια διέθετε δύναμιν μικρότεραν τῆς μεραρχίας.

Αἱ δυνάμεις τὰς ὁποίας συνεκέντρωσαν οἱ Τοῦρκοι διὰ νὰ διασπᾶσουν τὸ ἑλληνικὸν μέτωπον ἀνῆρχοντο εἰς 19 μεραρχίας πεζικοῦ καὶ 5 μεραρχίας ἱππικοῦ. Ἐξ αὐτῶν αἱ 15 μεραρχίαι πεζικοῦ καὶ αἱ 4 ἱππικοῦ εὕρισκοντο εἰς τὸν ἐναντι τοῦ Ἀφιὸν Καραχισάρ τομέα, αἱ δὲ ὑπόλοιποι εἶχον ἐντολὴν νὰ καθηλώσουν τὸ Γ' Σ.Σ. Ἡ κυρία δύναμις ἐπιθέσεως ὑπεστηρίζετο ὑπὸ 200 ἐλαφρῶν καὶ 62 βαρέων πυροβόλων. Ἐκάστη τουρκικὴ μεραρχία πεζικοῦ ἀπετελεῖτο ἐκ 4.500 ἐνόπλων καὶ 3.000 ἀόπλων. Οἱ τελευταῖοι ἀνεπλήρ-

ρουν τούς ἐκτὸς μάχης τιθεμένους ἐνόπλους. Εἰς τὸν τομέα ὅπου ἐξαπελύθη ἡ ἐπιθέσις, οἱ Τοῦρκοι συνεκέντρωσαν 12 μεραρχίας πεζικοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων ὀκτὼ εἰς πρώτην γραμμὴν, καὶ τρεῖς μεραρχίας ἱππικοῦ. Αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις αἱ ὑποστάσαι τὴν ἐπίθεσιν, ἡ 1η καὶ 4η μεραρχία, διέθετον 21 τάγματα καὶ 78 πυροβόλα.

Ἡ τουρκικὴ ἐπίθεσις ἐξαπελύθη τὴν 5ην πρωϊνὴν τῆς 26ης Αὐγούστου 1922, ἐναντίον τῶν κατεχομένων δυτικῶς τοῦ Ἀφίου Καραχισάρ θέσεων ὑπὸ τῶν μεραρχιῶν 1ης καὶ 4ης. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἑναρξιν τῆς ἐπιθέσεως διετέθη, πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς 1ης μεραρχίας, ἡ 7η καί, πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς 4ης, τὸ ἀπόσπασμα Πλαστήρα. Κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐπιθέσεως αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις ἐκράτησαν τὰς θέσεις των. Τὰς πρωϊνὰς ὥρας ὁμως τῆς 27ης ἡ 4η μεραρχία ἐκάμφθη. Κατόπιν τούτου, ὁ στρατηγὸς Τρικούπης διέταξε τὴν ἐκκένωσιν τοῦ Ἀφίου Καραχισάρ καὶ τὴν σύμπτυξιν τῶν δυνάμεων εἰς νέαν γραμμὴν ἀμύνης. Ἡ διαταγὴ αὕτη ἐφθασεν εἰς τοὺς διοικητὰς τῶν 4ης καὶ 12ης Μεραρχίας, ὅχι καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς 1ης, λόγῳ τῆς ἐξαφανίσεως τῶν ἐφίππων συνδέσμων διὰ τῶν ὁποίων ἀπεστάλη εἰς τὴν ἐν λόγῳ μεραρχίαν. Τοῦτο πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ μέτωπον τῶν 1ης καὶ 7ης μεραρχίας εἶχε καταρρεῦσει μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν πρὸ τῆς ὑποχωρήσεως τῆς 4ης μεραρχίας. Ἐξ ἄλλου, ὁ τηλεφωνικὸς σύνδεσμος μεταξὺ τῶν στρατηγῶν Φράγκου καὶ Τρικούπης εἶχε διακοπῇ.

Ἡ ὑποχώρησις τοῦ Α' Σώματος ὑπεχρέωσε καὶ τὸ Β' εἰς ἀναδίπλωσιν. Ἀλλὰ ἐκ τῶν ἑπτὰ μεραρχιῶν τῶν δύο σωμάτων, διότι ἡ 2α παρέμεινεν εἰς τὴν θέσιν της, μόνον αἱ πέντε, 4η, 5η, 9η, 12η καὶ 13η κατέλαβον τὰς θέσεις των εἰς τὴν νέαν γραμμὴν ἀμύνης. Αἱ ὑπόλοιποι δύο 1η καὶ 7η, ὡς καὶ τὸ ἀπόσπασμα Πλαστήρα, εἴτε διότι δὲν ἔλαβον τὴν διαταγὴν ὑποχωρήσεως, εἴτε λόγῳ κοπώσεως, ἐστάθμευσαν εἰς ἄλλας τοποθεσίας.

Τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 28ης Αὐγούστου ἡ Στρατιὰ ἔθεσεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Τρικούπης τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ καὶ τὴν Ἀνεξάρτητον Μεραρχίαν ἐκ τοῦ Γ' Σώματος. Διέταξε δὲ τὸν στρατηγὸν Τρικούπην νὰ καλύψῃ τὰς πρὸς Σμύρνην συγκοινωνίας, ἀναλαμβάνων ἀντεπιθέσιν, εὐθὺς ὡς θὰ ἡδύνατο, τὸ δὲ Γ' Σ.Σ. νὰ κρατήσῃ τὸ Ἑσκὴ Σεχέρ, καλύπτον τὰς πρὸς Προῦσαν συγκοινωνίας. Ὁ στρατηγὸς Τρικούπης, ἐν τῷ μεταξύ, εἶχεν ἀποφασίσαι νέαν

σύμπτυξιν, ἡ ὁποία καὶ ἤρχισε πραγματοποιουμένη ἀπὸ τῶν πρώτων πρωϊνῶν ὥρῶν τῆς ἡμέρας αὐτῆς. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς συμπτύξεως, ἡ 9η Μεραρχία ὑπέστη ἐπίθεσιν ὑπὸ τῆς 2ας τουρκικῆς μεραρχίας ἱππικοῦ. Ἐπέτυχε νὰ τὴν διαλύσῃ. Ἐπίσης ἐπίθεσιν ὑπέστη καὶ ἡ 4η Μεραρχία, μὲ συνέπειαν νὰ διχοτομηθῇ. Τὰ πέντε ἐκ τῶν 9 ταγμάτων της, μετὰ τοῦ πυροβολικοῦ ἠκολούθησαν ἄλλην γραμμὴν ὑποχωρήσεως, ἐνῶ ὁ Διοικητὴς μετὰ τεσσάρων ταγμάτων συνέχισε τὴν πορείαν πρὸς τὴν γραμμὴν συμπτύξεως, τὴν ὀρισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Τρικούπη.

Ἐν τῷ μεταξύ, αἱ Μεραρχίαι 1η καὶ 7η καὶ τὸ ἀπόσπασμα Πλαστήρα ἤρχισαν νὰ συμπτύσσωνται πρὸς τὴν παλαιὰν ὠχυρωμένην γραμμὴν Τουμλοῦ Μπουνάρ, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθησαν τὴν πρωΐαν τῆς 29ης Αὐγούστου. Ἡ σύμπτυξις αὐτὴ ἐπέφερε τὸν ὀριστικὸν χωρισμὸν τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων εἰς δύο ὁμάδας, δεδομένου ὅτι ὁ στρατηγὸς Τρικούπης διέταξε τὰς ὑπ' αὐτὸν δυνάμεις νὰ παραμείνουν εἰς τὴν περιοχὴν Οὐλουτζάκ - Ἐϋρέτ τὴν νύκτα τῆς 28ης πρὸς 29ην Αὐγούστου πρὸς ἀνάπαυσιν. Ἄς προστεθῇ, ὅτι εἰς Τουμπλοῦ Μπουνάρ εἶχον φθάσει καὶ τὰ 5 τάγματα τῆς 4ης Μεραρχίας, ὡς καὶ 2 τάγματα τῆς 12ης Μεραρχίας. Ἐξ ἄλλου, ἐκεῖ ἦτο ἡ 2α Μεραρχία, ὡς καὶ ἡ Μεραρχία ἱππικοῦ. Οὕτω, ὁ στρατηγὸς Τρικούπης διέθετε τὴν 5ην καὶ 9ην Μεραρχίαν, σχεδὸν ἀνεπάφους, τὴν 12ην μείον 2 τάγματα, τὴν 13ην μείον τὸ ἀπόσπασμα Πλαστήρα καὶ τὰ 4 τάγματα τῆς 4ης Μεραρχίας. Ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς 29ης Αὐγούστου αἱ ἐν λόγω μονάδες ἤρχισαν νὰ κινοῦνται πρὸς Τουμλοῦ Μπουνάρ. Ἄλλ' ἦτο ἤδη ἄργά. Αἱ τουρκικαὶ δυνάμεις εἶχον φθάσει καὶ ὑπεχρέωσαν τὴν ὁμάδα νὰ δώσῃ σκληρὰν μάχην καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τῆς 29ης Αὐγούστου.

Ἡ μάχη τοῦ Ἀλῆ Βεράν.

Μὲ τὴν ἐπέλευσιν τοῦ σκότους ἡ μάχη διεκόπη. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν ἐπέλθει ἡ κύκλωσις τῆς ὁμάδος Τρικούπη, διότι αἱ τουρκικαὶ δυνάμεις τὴν περιέβαλλον ἐξ ὅλων τῶν πλευρῶν, κατόπιν τῆς σημαντικῆς πρὸς Δυσμὰς προελάσεως τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ. Περὶ τὴν 11ην νυκτερινήν, ἐν τούτοις, αἱ ἑλληνικαὶ μονάδες συνέχισαν τὴν πορείαν των, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ Τουμλοῦ Μπουνάρ, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν τὸ βαρὺ πυροβολικὸν καὶ τὸν ἀσύρματον

τοῦ Β' Σ.Σ., μόνον μέσον ἐπικοινωνίας μέ τὴν Στρατιάν, λόγῳ ἀδυναμίας μεταφορᾶς. Τὰς πρωϊνὰς ὥρας αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις, ἐκτὸς τῆς 5ης μεραρχίας ἡ ὁποία ἠκολούθησεν ἄλλο δρομολόγιον, ἔφθασαν εἰς τὸ χωρίον Σάλκιοϊ, ὅπου ἐβλήθησαν ὑπὸ τουρκικοῦ πυροβολικοῦ. Ἡ μάχῃμος δύναμις των ἀνῆρχετο εἰς 7.000 πεζοὺς, 80 ἵππεις καὶ 116 πυροβόλα. Ἀλλὰ καὶ ἀριθμὸς ἀνδρῶν διαφόρων μονάδων, 10 - 15.000, εἶχε συρρεύσει εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν. Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ ἐστεροῦντο κατὰ τὸ πλεῖστον ὀπλισμοῦ, τὸ δὲ ἠθικόν των ἦτο λίαν χαμηλόν. Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἡ φάλαγξ ἐπανέλαβε τὴν πορείαν της. Ὅταν ὅμως ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ ἔφθασεν εἰς τὸ χωρίον Ἀλῆ Βερὰν προσέκρουσεν εἰς ἰσχυράν δύναμιν τουρκικοῦ ἱππικοῦ.

Αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις ἦσαν ὑποχρεωμέναι νὰ δώσουν νέαν μάχην, ἡ ὁποία καὶ ἀπέβη μοιραία δι' αὐτάς, διότι ἦσαν ἀπὸ παντοῦ κυκλωμέναι. Ἐξ τουρκικαὶ μεραρχίαι πεζικοῦ καὶ μία ἱππικοῦ ἐσημάτισαν τὸν περὶ αὐτάς κλοιόν. Παρὰ τὴν συντριπτικὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐχθροῦ, τὰ ἑλληνικὰ τμήματα ἐπολέμησαν μέ ἡρωϊσμόν καὶ ἀπέκρουσαν ὅλας τὰς ἐπιθέσεις. Ὅπως γράφει ἡ ἐπίσημος στρατιωτικὴ ἱστορία: «Αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις, αἵτινες ἐπολέμησαν εἰς Ἀλῆ Βερὰν ἐτίμησαν τὰ ὅπλα των μέχρι τέλους. Ἀλλ' οἱ ἥρωες τοῦ σκληροῦ τούτου ἀγῶνος παρέμειναν ἀφανεῖς, λόγῳ τῆς ὀλεθρίας ἐκβάσεως αὐτοῦ». Οἱ περισσότεροι τῶν ἀξιωματικῶν ἐτέθησαν ἐκτὸς μάχης. Δύο διοικηταὶ συνταγμάτων, ὁ συνταγματάρχης Τσάκαλος τοῦ 2ου καὶ ὁ ταγματάρχης Παπαγιαννίδης τοῦ 26ου, ἐφονεύθησαν. Τὸ πυροβολικόν, παρ' ὅλον ὅτι ἦτο ἀκάλυπτον, δὲν ἐσταμάτησε τὴν βολὴν, παρὰ ὅταν τὰ πυροβόλα του κατεστρέφοντο ἢ τὰ βλητοφόρα του ἀνετινάσσοντο. Τρεῖς μόνον πυροβολαρχίαι, ἐκ τῶν 28, ἠδυνήθησαν νὰ βάλλουν μέχρι τέλους τῆς μάχης.

Ὅταν ἐνύκτωσε καὶ τὸ τουρκικόν πυροβολικόν εἰσέγησεν, ἡ ὁμὰς Τρικούπη ἐπεχείρησε νὰ διαφύγῃ. Ἐσχηματίσθησαν τρεῖς φάλαγγες, ἡ μία ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δημαρὰν, ἐκ τῶν ὑπολειμμάτων τῶν μεραρχιῶν 4ης καὶ 12ης, ἡ δευτέρα ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Γαρδίκαν, ἐκ τῆς 9ης μεραρχίας, ἡ τρίτη ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Τρικούπην καὶ Διγενῆν, ἐκ τῆς 13ης μεραρχίας. Ἡ φάλαγξ Γαρδίκας, ἐκ 5.000 περίπου ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν, ἀφοῦ ἀπέκρουσεν ἐπίθεσιν τουρκικοῦ ἱππικοῦ, κατῴρθωσε νὰ διαφύγῃ καὶ νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῶν τμημάτων τῆς ὁμάδος Φράγκου. Ἐπίσης, διέφυγον καὶ

τὰ ὑπολείμματα τῆς 4ης Μεραρχίας, ὑπὸ τὸν ἐπιτελάρχην αὐτῆς ταγματάρχην Γ. Τσολάκογλου. Τὸ ὑπόλοιπον τῆς φάλαγγος Δημοῤῥᾶ, ἐξ 84 ἀξιωματικῶν καὶ 1.600 ὀπλιτῶν, ῥηχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων τὴν ἑσπέραν τῆς 1ης Σεπτεμβρίου.

Ἡ φάλαγξ Τρικούπη ἐκινήθη μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὸ Οὐσάκ. Ἐάν δὲ τοῦτο εἶχε καταληφθῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων, θὰ συνέχιζε τὴν πορείαν τῆς πρὸς Δυσμάς. Τὴν μεσημβρίαν τῆς 2ας Σεπτεμβρίου ἡ φάλαγξ ἔφθασεν εἰς τὸ χωρίον Καρατζᾶ Χισάρ, ὅπου ἐπληροφορήθη ὅτι εἰς τὸ Οὐσάκ εὐρίσκοντο τουρκικὰ τμήματα ἀπὸ τῆς προηγουμένης. Ὁ στρατηγὸς διέταξε νὰ καλυφθῇ ἡ φάλαγξ μέχρι τῆς νυκτός, ὁπότε θὰ ἐπανελάμβανε τὴν πορείαν τῆς διὰ νὰ παρακάμψῃ τὸ Οὐσάκ ἀπὸ νότου. Ἀλλ' ἐνῶ ἐλαμβάνοντο τὰ μέτρα καταλήψεως τουρκικῆς δυνάμεις ἐκ τριῶν μεραρχιῶν ἐπετέθη κατὰ τῆς φάλαγγος. Ὁ στρατηγὸς διέταξεν ἀμυναν μέχρις ἐσχάτων. Ἀλλὰ τὰ τμήματα, λόγῳ κοπώσεως καὶ διότι ἔβλεπον τὸ μάταιον τῆς περαιτέρω ἀντιστάσεως, ἔδειξαν ἀπροθυμίαν νὰ ἐκτελέσουν τὴν διαταγὴν. Κατόπιν τούτου, ὁ Τρικούπης ἀπέστειλε κήρυκα καὶ ἐξήτησε συνθηκολόγησιν. Αἱ παραδοθεῖσαι δυνάμεις ἀνῆρχοντο εἰς 190 ἀξιωματικούς, 4.400 ὀπλίτας καὶ 6 ὀρειβατικὰ πυροβόλα. Συνελήφθησαν ἐπίσης αἰχμάλωτοι οἱ στρατηγοὶ Τρικούπης καὶ Διγενῆς καὶ ὁ διοικητὴς τῆς 13ης Μεραρχίας.

Ἡ 5η Μεραρχία, ἡ ὁποία τὴν νύκτα τῆς 29ης πρὸς 30ὴν Αὐγούστου ἠκολούθησε διάφορον τῆς ὁμάδος Τρικούπη δρομολόγιον, ἐπέτυχε νὰ διαφύγῃ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ νὰ διασώσῃ τμήματα ἐξ ἄλλων Μεραρχιῶν καὶ μὴ μεραρχικῶν μονάδων. Ἡ συνολικὴ δυνάμις τῆς, ὅταν ἐξῆλθε τοῦ τουρκικοῦ κλοιοῦ, ἀνῆρχετο εἰς τριάκοντα περίπου χιλιάδας ἀνδρῶν, ἦτο, δηλαδή, διπλασία τῆς ὀργανικῆς τῆς.

Ἡ ἐπιβίβασις ἐπὶ τῶν πλοίων.

Τὴν ἑσπέραν τῆς 30ῆς Αὐγούστου ἡ διοίκησις τῆς Στρατιάς ἔθεσεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Φράγκου τὰς δυνάμεις τῆς 1ης, 2ας, 4ης, 7ης, 12ης (δύο τάγματα) καὶ 13ης (ἀπόσπασμα Πλαστήρα) μεραρχιῶν. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας, ὅταν μετὰ τῆς ὁμάδος συνηνώθησαν αἱ 5η καὶ 9η Μεραρχίαι, ἔγινε προσπάθεια ἀνασυντάξεως τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων. Ὁ στρατηγὸς Φράγκου ἐτοποθετήθη

διοικητῆς τοῦ ἀνασυσταθέντος Νοτίου Συγκροτήματος, οἱ δὲ συνταγματάρχαι Γονατᾶς διοικητῆς τοῦ Α' Σ.Σ. καὶ Ρόκας τοῦ Β' Σ.Σ., διατηροῦντες καὶ τὴν διοίκησιν τῶν μεραρχιῶν των. Ἡ προσπάθεια αὐτὴ δὲν ἀπέδωσε τοὺς ἐπιδιωχθέντας καρπούς. Ὅπως δὲν ἀπέδωσε καὶ ἡ διαταγὴ τῆς Στρατιᾶς ὅπως ἐκτελοῦνται οἱ λιποτάκται, οἱ ὅποιοι θὰ ἤρνοῦντο νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὰς τάξεις των. Ἐπεκράτησεν ἀνεξήγητον πνεῦμα ἐπιεικείας, τὸ ὅποιον βεβαίως ἐπηρεάσεν ἀποφασιστικῶς τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐπιχειρήσεων.

Ὅπως δὲποτε τὸ συγκρότημα Φράγκου κατῴρθησε νὰ πραγματοποιήσῃ σύμπτυσιν τῶν δυνάμεών του ἀρκετὰ κανονικῇ, παρὰ τὴν τουρκικὴν πίεσιν καὶ τὰς μάχας τὰς ὁποίας συνεχῶς ἐδίδεν. Ὅλοι αἱ τουρκικαὶ ἀπόπειραι, διὰ τὴν ἀποκοπὴν τῆς ὁδοῦ συμπτύξεως τῶν ἐλληνικῶν δυνάμεων, ἀπέτυχον. Ἡ ἀδυναμία, ὅμως, ἀνασχέσεως τῆς τουρκικῆς προελάσεως, ὑπεχρέωσε τὴν κυβέρνησιν νὰ λάβῃ ὠρισμένας ἀποφάσεις. Τὴν 4ην Σεπτεμβρίου ἀντικατέστησεν τὸν Διοικητὴν τῆς Στρατιᾶς διὰ τοῦ ὑποστρατήγου Τρικουπῆ. Ὅταν ἐπληροφορήθη ὅτι οὗτος εἶχε συλληφθῇ αἰχμάλωτος ἐτοποθέτησεν, εἰς τὴν θέσιν τοῦ Χατζανέστη, τὸν ἀντιστράτηγον Γεώργιον Πολυμενάκον, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του τὴν 6ην Σεπτεμβρίου. Οὗτος διέταξεν ἀμέσως τὸ συγκρότημα Φράγκου ὅπως καλύψῃ τὴν Σμύρνην, ὥστε νὰ ὑπάρξῃ ἐπαρκὴς χρόνος πρὸς ἐκκένωσίν της. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας ἐξέδωσε τὴν διαταγὴν περὶ ἐκκένωσεως τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὰ μῆματα τοῦ συγκροτήματος Φράγκου θὰ ἐπεβιβάζοντο πλοίων εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Ἐρυθραίας. Ἡ ἐπιβίβασις ἤρχισε τὴν πρωΐαν τῆς 13ης καὶ συνεπληρώθη τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 16ης Σεπτεμβρίου, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πολεμικοῦ μας στόλου. Ἄμα τῇ ἐπιβιβάσει καὶ τοῦ τελευταίου μῆματος, ὁ σαλπικτῆς τοῦ 1ου Συντάγματος Πεζικοῦ ἐσήμανεν ἐπὶ τῆς προκυμίας τοῦ Τσεσμέ τὸ σάλπισμα τῆς ἀποχωρήσεως.

Αἱ εἰς τὸ βόρειον τμήμα τοῦ μετώπου μονάδες τῆς Στρατιᾶς, ὑποστᾶσαι μικροτέραν δοκιμασίαν, κατῴρθησαν νὰ συμπτυχθῶν κανονικῶς. Ἡ ἀνεξάρτητος μεραρχία, ἡ ὁποία διετέθη πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Β' Σ.Σ., ἀλλὰ δὲν κατῴρθησε νὰ συνδεθῇ μετ' αὐτοῦ, ἀφοῦ ἀπέκρουσεν ἐπιτυχῶς τουρκικὴν ἐπίθεσιν εἰς Κιουτάχεια, ἐκινήθη ἀπὸ 29ης Αὐγούστου διὰ μέσου δυσβάτων καὶ ὀρεινῶν

περιοχῶν πρὸς δυσμὰς καὶ ἔφθασε τὴν 12ην Σεπτεμβρίου εἰς τὸν ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου λιμένα Ντικελί, πλήρως συγκεκροτημένη, μὲ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ὑλικοῦ τῆς, μὲ ὅλους τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τραυματίας τῆς καὶ μὲ ἄκμαϊον τὸ ἠθικόν. Ἀποβιβασθεῖσα εἰς Μυτιλήνην τὴν 14ην Σεπτεμβρίου ἀποκατέστησε τὴν τάξιν, τὴν ὁποίαν εἶχον διαταράξει ἄτακτα στοιχεῖα. Ἐν συνεχείᾳ μετεφέρθη εἰς Θράκην διὰ νὰ μετάσχη τῆς ἀμύνης τῆς ἐν λόγῳ περιοχῆς. Αἱ ὑπόλοιποι τρεῖς μεραρχίαι ἤρχισαν τὴν ἐκκένωσιν τῆς κατεχομένης παρ' αὐτῶν περιοχῆς τὴν νύκτα τῆς 31ης Αὐγούστου πρὸς 1ην Σεπτεμβρίου, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχεν ἀποσταλῆ εἰς τὰ μετόπισθεν τὸ σύνολον τοῦ ὑλικοῦ. Τὴν 7ην Σεπτεμβρίου τὸ Γ' Σ.Σ. ἔλαβε διαταγὴν νὰ ἐπιβιβασθῇ πλοίων εἰς τοὺς λιμένας τῆς Προποντίδος Κίον καὶ Μουδανιά, διὰ νὰ μεταφερθῇ εἰς Ραιδεστόν. Ἐπειδὴ ἐκρίθη ὅτι οἱ δύο αὐτοὶ λιμένες ἦσαν ἀπρόσφοροι διὰ τὴν ἐπιβίβασιν τοῦ ὑλικοῦ, ἀπεφασίσθη τελικῶς ὅπως ἡ ἐπιβίβασις γίνῃ εἰς τοὺς λιμένας Πανόρμου καὶ Ἀρτάκη. Ἡ σύμπτυξις τῶν μονάδων τοῦ Σώματος, πλὴν τῆς 11ης Μεραρχίας, πρὸς τοὺς λιμένας ἐπιβιβάσεως ἐπραγματοποιήθη κανονικῶς καὶ ἡ ἐπιβίβασις ἤρχισε τὴν νύκτα τῆς 13ης πρὸς 14ην Σεπτεμβρίου, περατωθεῖσα τὴν 18ην τοῦ ἰδίου μηνός. Ἐξήκοντα χιλιάδες ἄνδρες καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ ὑλικοῦ τοῦ σώματος συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν πέριξ τῆς Ραιδεστοῦ περιοχὴν.

Δὲν διεσώθη ἐκ τοῦ Γ' Σ.Σ. ἡ 11η Μεραρχία, ἐκ τῆς ὁποίας εἶχεν ἀφαιρεθῇ ἓνα σύνταγμα πεζικοῦ. Αὕτη κινηθεῖσα βραδέως, κατὰ τὴν σύμπτυξιν ἀπεκόπη τῶν ὑπολοίπων δυνάμεων τοῦ Σώματος καὶ ἠναγκάσθη μόνη νὰ δώσῃ μάχην πρὸς τοὺς Τούρκους παρὰ τὰ Μουδανιά. Ἡ μάχη ἀπέληξεν εἰς κύκλωσιν τῆς Μεραρχίας, ἡ ὁποία καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ τὸ ἀπόγευμα τῆς 11ης Σεπτεμβρίου. Παρεδόθησαν εἰς τοὺς Τούρκους 4.500 ἄνδρες καὶ 36 πυροβόλα.

Ἡ ἐπιχείρησις ἀπελευθερώσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Μ. Ἀσίας ὑπέβαλεν εἰς σοβαρὰν δοκιμασίαν τὰς ἑλληνικὰς ἐνόπλους δυνάμεις ἐπὶ τεσσαράκοντα μῆνας. Ἀρκεῖ καὶ μόνη ἡ μνεῖα τῶν ἀπωλειῶν διὰ νὰ καταστῇ φανερά ἡ ἔκτασις τῆς δοκιμασίας. Ἐφονεύθησαν 812 ἀξιωματικοὶ καὶ 18.550 ὁπλίται, ἀπεβίωσαν ἐκ κακουχιῶν καὶ ἀσθενειῶν 131 ἀξιωματικοὶ καὶ 4.747 ὁπλίται, ἐτραυματίσθησαν 1.696 ἀξιωματικοὶ καὶ 47.184 ὁπλίται. Ἐπὶ πλεόν 465 ἀξιωματικοὶ

καὶ 17.680 ὀπλιῖται ἐνεγράφησαν εἰς τοὺς πίνακας τῶν ἐξαφανισθέντων. Σύνολον 91.215. Εἰς οὐδένα ἄλλον πόλεμον ὑπέστη τοιαύτην αἰμορραγίαν ὁ ἑλληνικὸς στρατός.

Ἡ καταστροφή τῆς Σμύρνης.

Αἱ κεμαλικαὶ δυνάμεις εἰσῆλθον τὴν 9ην Σεπτεμβρίου εἰς Σμύρνην. Τρεῖς ἡμέρας ἀργότερον, τὰς πρώτας μεταμεσημβρινὰς ὥρας τῆς 12ης Σεπτεμβρίου, ἐνεφανίσθη ἐστία πυρὸς εἰς τὴν Λέσχην τῶν Ἀρμενίων. Ἐντὸς μιᾶς ὥρας ἐσημειώθησαν καὶ ἄλλαι ἐστίαι πυρὸς εἰς τὴν συνοικίαν τῶν Ἀρμενίων, ὅπου εὕρισκετο καὶ ἡ λέσχη των. Ἐπειδὴ ἔπνεε σφοδρὸς ἄνεμος, τὸ μέγιστον μέρος τῆς πόλεως ἤρχισε νὰ φλέγεται. Οὐδεμία προσπάθεια κατεβλήθη κατασβέσεως τοῦ πυρὸς, τὸ ὁποῖον ἐμαίνετο μέχρι τῆς 16ης Σεπτεμβρίου. Ὁλόκληρος ἡ πόλις, πλην τῆς τουρκικῆς συνοικίας, ἀπετεφρώθη. Οἱ Κεμαλικοὶ ἐχαρκτήρισαν τὴν πυρκαϊὰν ὡς τυχαῖον συμβάν. Παρὰ ταῦτα δὲν ἀπέκρυσαν τὴν ἱκανοποίησίν των διότι ἀπετεφρώθησαν ὅλα τὰ ἀνήκοντα εἰς Χριστιανούς κτίρια. Διότι ἐπεθύμουν ν' ἀνοικοδομήσουν μίαν νέαν πόλιν ἀπῆλλαγμένην τελείως τοῦ ἑλληνικοῦ χρώματος. Δὲν ἀντελήφθησαν ὅτι ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἰωνίας χωρὶς τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν θὰ ἔπαυεν, ὅπως κι' ἔπαυσε, νὰ εἶναι πολιτιστικόν, οἰκονομικόν καὶ ἐμπορικόν κέντρον. Τὰ πολεμικὰ καὶ ἄλλα σκάφη τῶν συμμάχων, τὰ εὕρισκόμενα εἰς τὸν λιμένα τῆς Σμύρνης, ἐβόηθησαν εἰς τὴν διαφυγὴν πολλῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἄλλως θὰ ἐνεκλείοντο εἰς τὰ «στρατόπεδα τῶν ταγμάτων ἐργασίας», τὰ προοριζόμενα διὰ τὴν συγκέντρωσιν Χριστιανῶν, ἢ θὰ ἐξετελοῦντο.

Ἡ πλέον βάρβαρος πρᾶξις τῶν Κεμαλικῶν ὑπῆρξεν ἡ σφαγὴ τοῦ Μητροπολίτου Σμύρνης Χρυσοστόμου Καλαφάτη. Ποιμενάρχης τῆς περιοχῆς ἀπὸ τοῦ 1910, ἐπρωτοστάτησε τὸ 1914 εἰς τὴν περίθαλψιν τῶν Ἑλλήνων προσφύγων, οἱ ὅποιοι συνέρρευσαν εἰς Σμύρνην φεύγοντες τὴν δίωξιν τῶν Ὀθωμανῶν. Ἡ δρᾶσις του προεκάλεσε τὸν γενικὸν θαυμασμόν, ἀλλὰ καὶ τὴν μῆνιν τοῦ διοικητοῦ Σμύρνης, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν ἀπῆλασεν ὡς ἐπικίνδυνον διὰ τὴν δημοσίαν τάξιν. Ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἔδραν του μετὰ τὴν ἀνακωχὴν τοῦ 1918. Ἠρνήθη νὰ ἀκολουθήσῃ τὰς ἑλληνικὰς ἀρχάς, ὅταν ἀνεχώρησαν ἐκ Σμύρνης. Τὴν 10ην Σεπτεμβρίου 1922 ἐκλήθη εἰς τὸ διοικητήριον μετὰ τῶν δημογερόντων τῆς πόλεως. Ὁ στρατιωτικὸς

διοικήτης Νουρεντίν Πασάς, άφοϋ τόν έξύβρισε καί τόν έρράπισε, τόν παρέδωσε μετά τών δημογερόντων εις τόν όχλον. Οί μαινόμενοι Όθωμανοί τόν έβασάνισαν, τόν έσυραν άπό τά μαλλιά καί τήν γενειάδα διά μέσου τής τουρκικής συνοικίας καί τέλος τόν διέμέλισαν. Τήν ιδίαν τύχην υπέστησαν οί συνοδεύοντες αϋτόν δημογερόντες. Υπολογίζεται ότι συνολικώς έθανατώθησαν υπό τών κεμαλικών περί τούς 200.000 Έλληνες. Έξ αϋτών πολλοί υπέκυψαν εις τά βασανιστήρια εις τά όποια υπεβλήθησαν κατά τήν παραμονήν των εις τά συγκροτηθέντα «τάγματα εργασίας».

Τά αίτια τά όποια ώδήγησαν εις τήν έγκατάλειψιν τής Μ. Ασίας, ήμποροϋν νά συνοψισθοϋν ώς άκολουθως: 1) Τό μειωμένο ήθικόν τοϋ στρατοϋ. Η μακρά άδράνεια, ό έλλιπής έφοδιασμός, όφειλόμενος εις τās δυσχερείς οικονομικάς συνθήκας τής χώρας μας, ή επί πολλά έτη παραμονή έν έπιστρατεύσει τών παλαιότερων κλάσεων, ή κομμουνιστική ύπονόμευσις καί ή προπαγάνδα τών εις Κωνσταντινούπολιν συγκεντρωθέντων άξιωματικών τής «Αμύνης», έπηρέασαν δυσμενώς τήν μαχητικήν διάθεσιν τών πολεμιστών. Εις όλα αϋτά πρέπει νά προστεθῇ καί ή άψυχολόγητος κίνησις, ή άρξάμενη άπό τοϋ Ιανουαρίου 1922, περί αϋτονομήσεως τμήματος τής κατεχομένης περιοχής. Έδημιουργήθη οϋτω ή έντύπωσις ότι ή περαιτέρω συνέχισις τοϋ πολέμου έστερείτο νοήματος.

2) Η μεγίστη άνάπτυξις τοϋ μετώπου. Ός έκ τούτου δέν ήτο δυνατή ή εις βάθος όργάνωσις άμύνης, έλλείψει έπαρκών δυνάμεων. Έπί πλέον δέν επέτρεψε τήν ταχειάν μεταφοράν μονάδων έκ τοϋ μή άπειλούμενου εις άπειλούμενον σημείον τοϋ μετώπου, οϋτε τήν δημιουργίαν στρατηγικής έφεδρείας ίκανής νά επέμβῃ πρὸς συγκράτησιν τής γραμμής, έναντίον τής όποίας έξεδηλώθη ή έχθρική ένέργεια. Δι' αϋτό, έκ τών 12 μεραρχιών μόνον 3 άντιμετώπισαν τήν κεμαλικήν επίθεσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

Η δυσάρεστος έξέλιξις τών έπιχειρήσεων ειχεν ώς συνέπειαν τή παραίτησιν τής κυβερνήσεως Π. Πρωτοπαπαδάκη, τήν 8ην

Σεπτεμβρίου 1922, καὶ τὸν σχηματισμόν, μετὰ διήμερον, νέας κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν Νικ. Τριανταφυλλάκον, πρώην ὑπουργὸν καὶ πρώην Ὑπατον Ἀρμοστὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὑπηρεσίακου περισσότερον, παρὰ πολιτικοῦ, χαρακτῆρος. Κυρία μέριμνά της θὰ ἦτο ἡ ἀναδιοργάνωσις τοῦ στρατοῦ, πρὸς προστασίαν τῆς Θράκης, καὶ ἡ περίθαλψις τῶν ἑκατοντάδων χιλιάδων προσφύγων ἐκ Μ. Ἀσίας. Διῶρισεν ὡς διοικητὴν τῆς Στρατιᾶς, ἡ ὁποία μετωνομάσθη εἰς Στρατιὰν Θράκης, τὸν ἀντιστράτηγον Γεωργ. Πολυμενάκον. Ἀλλὰ δὲν ἐπρόλαβεν οὔτε ἡ νέα κυβέρνησις, οὔτε ὁ νέος ἀρχιστράτηγος νὰ ἀσκήσουν τὰ καθήκοντά των. Τὴν νύκτα τῆς 23ης πρὸς 24ην Σεπτεμβρίου, τὰ εἰς Χίον καὶ Μυτιλήνην συγκεντρωθέντα στρατιωτικὰ τμήματα, ὡς καὶ τὰ εἰς τοὺς λιμένας τῶν δύο νήσων ναυλοχοῦντα πολεμικὰ σκάφη ἐπανεστάτησαν. Ἦσαν τὰ ὑπολείμματα ἐννέα μεραρχιῶν, τῶν ὁποίων ἡ δύναμις μετὰ τὴν διαταχθεῖσαν ἀποστράτευσιν τῶν μέχρι καὶ 1918 κλάσεων, δὲν ὑπερέβαινε τὰς 20.000 ἀνδρῶν. Τὰ ἐπαναστατήσαντα σκάφη ἦσαν τὸ θωρηκτὸν «Λήμνος», δύο ἀντιτορπιλλικά, 4 τορπιλλοβόλα καὶ δύο ἐξωπλισμένα ἐπιβατηγά.

Οἱ ἐπαναστάται ἐπεβίβάσθησαν τῶν εἰς Χίον καὶ Μυτιλήνην εὔρεθέντων 14 ἐμπορικῶν σκαφῶν καί, πλαισιούμενοι ὑπὸ τῶν πολεμικῶν, ἐπλευσαν πρὸς Λαύριον. Ἐν πλῶ συνεκρότησαν δωδεκαμελῆ ἐπαναστατικὴν ἐπιτροπὴν ἐκ πέντε συνταγματαρχῶν, πέντε ἀντισυνταγματαρχῶν καὶ δύο ἀντιπλοιάρχων. Ἐκ τῆς δωδεκαμελοῦς ἐπελέγη τριμελὴς ἐκτελεστικὴ ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν συνταγματαρχῶν Γονατᾶ Στυλ. (διοικητῆς 2ας Μεραρχίας), Πλαστήρα Νικ. καὶ τοῦ ἀντιπλοιάρχου Δημ. Φωκά. Τὰς ἑσπερινὰς ὥρας τῆς 26ης Σεπτεμβρίου, οἱ ἐπαναστάται κατέπλευσαν εἰς Λαύριον. Τὴν πρωΐαν τῆς ἰδίας ἡμέρας φιλικὰ των ἀεροπλάνα εἶχον ρίψει προκηρύξεις εἰς Ἀθήνας, Θεσσαλονίκην, Λαμίαν καὶ Λάρισσαν διὰ τῶν ὁποίων ἐζητεῖτο ἡ παραίτησις τοῦ βασιλέως ὑπὲρ τοῦ Διαδόχου, ἡ διάλυσις τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ὁ σχηματισμὸς ἀχρόου κυβερνήσεως καὶ ἡ ἐνίσχυσις τοῦ μετώπου τῆς Θράκης.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀφίξιν των εἰς Λαύριον, οἱ Ἐπαναστάται εἰδοποιήθησαν ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ ὅτι ἡ κυβέρνησις εἶχε παραιτηθῇ. Ἠξίωσαν καὶ τὴν ἀμεσον παραίτησιν τοῦ Βασιλέως. Οὗτος εἶχεν ἤδη λάβει τὴν ἀπόφασίν του. Τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 27ης

Σεπτεμβρίου υπέβαλε την παραίτησίν του, άμέσως δέ ώρκίσθη ό νέος βασιλεύς Γεώργιος Β', υπό του Ιερέως τών 'Ανακτόρων 'Αντωνίου Κοκκίνου, παρουσίᾳ του υπό παραίτησιν πρωθυπουργού, του ύπουργού 'Εξωτερικών Νικ. Καλογεροπούλου, του εισαγγελέως του 'Αρείου Πάγου Νίκ. Βάφα και του πρυτάνεως του Πανεπιστημίου 'Αθηνών Κων. Λούρου. Τήν Ιδίαν ήμέραν εισήλθον εις τήν πρωτεύουσαν τά πρώτα επαναστατικά τμήματα. Τήν επαύριον δέ ή ήγεσία τῆς 'Επαναστάσεως. 'Η νέα κυβέρνησις, υπό τήν προεδρίαν του, κατά τήν περίοδον 1917-20, Γεν. Διοικητοῦ Κρήτης Σωτηρίου Κροκιδά, ώρκίσθη τὸ απόγευμα τῆς 29ης Σεπτεμβρίου, πλὴν του Προέδρου της, ό όποίος ώρκίσθη τήν επομένην. Πρόθεσις τῆς επαναστατικῆς επιτροπῆς ἦτο νά αναθέσῃ τήν πρωθυπουργίαν εις τὸν 'Αλεξ. Ζαΐμην. 'Αλλ' οὗτος άπουσίαζεν εις Βιέννην, όταν δέ επανήλθεν ήρνήθη νά δεχθῇ.

'Η άνακωχή τών Μουδιανών.

Τήν 23ην Σεπτεμβρίου 1922, αἱ κυβερνήσεις Μ. Βρεταννίας, Γαλλίας, 'Ιταλίας άπηύθυναν, έν άγνοίᾳ τῆς 'Ελλάδος, διακοίνωσιν πρὸς τήν κυβέρνησιν του Κεμάλ διὰ τῆς όποίας τήν παρεκάλουν νά τούς γνωρίσῃ, έν ἦτο διαθεθειμένη νά άποστείλῃ άντιπροσώπους της εις διάσκεψιν ή όποία θά συνεκαλεῖτο εις Βενετίαν ή άλλαχού, διὰ τήν σύναψιν όριστικῆς συνθήκης ειρήνης. Διὰ τῆς διακοινώσεως άνεκοινοῦτο εις τήν 'Αγκυραν ότι ή 'Ανατολική Θράκη θά άπεδίδετο εις τήν Τουρκίαν. Οἱ κεμαλικοὶ ήξίωσαν όπως ή διάσκεψις συνέλθῃ εις Μουδανιά, λιμένα επί τῆς άσιατικῆς άκτῆς τῆς θαλάσσης του Μαρμαρά και άσχοληθῇ μέ τὸ θέμα τῆς διακοπῆς τών έχθροπραξιών. Οἱ σύμμαχοι άποδεχθέντες τήν κεμαλικήν άξίωσιν, έκάλεσαν και τήν 'Ελλάδα ν' άποστείλῃ τούς άντιπροσώπους της. 'Η διάσκεψις ήρχισε τήν 3ην 'Οκτωβρίου, ή δέ έλληνική άντιπροσωπεία έφθασε τήν επομένην τὸ απόγευμα. Τήν μεσημβρίαν τῆς 5ης 'Οκτωβρίου έτίθετο ύπ' όψιν αὐτῆς τὸ σχέδιον άνακωχῆς, τὸ όποίον κατήρτισαν οἱ σύμμαχοι. Τοῦτο προέβλεπεν : ότι ό έλληνικός στρατός θά άπεσύρετο όπισθεν του 'Εβρου έντός 15 ήμερῶν άπό τῆς ύπογραφῆς τῆς άνακωχῆς. Αἱ έκκενούμεναι περιοχαί θά κατελαμβάνοντο υπό τών συμμάχων, οἱ όποιοι θά τās παρέδιδον άμέσως εις τούς Τούρκους. 'Επτά συμμαχικά τάγματα θά έξησφάλιζον τήν τάξιν.

Ἡ ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεία ἡρνήθη νὰ ἀποδεχθῇ τὸ σχέδιον καὶ ὑπέβαλεν ἀντιπροτάσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐγίναν δεκταί. Τὴν 11ην Ὀκτωβρίου ἡ ἀντιπροσωπεία, κληθεῖσα νὰ ὑπογράψῃ τὴν ἀνακωχὴν, ἐδήλωσεν ὅτι ἐφ' ὅσον οὐδεμία τῶν ὑποδείξεων τῆς ἐγινε δεκτὴ, δὲν θεωρεῖ ἐαυτὴν ἐξουσιοδοτημένην νὰ πράξῃ τοῦτο, ἀνεχώρησε δὲ διὰ Ἀθήνας.

Οἱ σύμμαχοι δὲν ἐπηρεάσθησαν ἐκ τῆς στάσεως τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑπέγραψαν τὴν ἰδίαν ἡμέραν Ἡ Ἑλλάς, τεθεῖσα πρὸ τετελεσμένου γεγονότος καὶ ἀδυνατοῦσα νὰ ἀντιδράσῃ, ἠναγκάσθη μετὰ δύο ἡμέρας, νὰ δεχθῇ τὴν ἀνακωχὴν. Καὶ τὴν 15ην Ὀκτωβρίου ἤρχιζεν ἡ ἐκκένωσις τῆς Ἀνατ. Θράκης. Ὡς πρὸς τὴν συμπληρώσει τῆς, τὴν 1ην Νοεμβρίου, ὁ Κεμάλ ἐκήρυσσε τὴν δημοκρατίαν εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἀνέτρεφε τὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἦτο ἡ τετάρτη μετὰ τὴν γερμανικὴν, αὐστρουγγρικὴν καὶ ρωσικὴν, ἡ ὁποία ἔπαυε νὰ ὑπάρχῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ

Ἀμέσως, μετὰ τὴν ἀνακωχὴν τῶν Μουδανιῶν, οἱ Σύμμαχοι ἐκινήθησαν διὰ τὴν σύγκλησιν διασκέψεως πρὸς ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης εἰρήνης. Ἡ διάσκεψις αὕτη συνήλθε εἰς τὴν ἐλβετικὴν πόλιν Λωζάννην. Αἱ ἐργασίαι τῆς ἤρχισαν τὴν 21ην Νοεμβρίου 1922. Διεκόπησαν τὴν 4ην Φεβρουαρίου 1923, λόγῳ τῆς τουρκικῆς ἀδιαλλαξίας, ἐπανελήφθησαν τὴν 23ην Ἀπριλίου καὶ ἐτερματίσθησαν τὴν 24ην Ἰουλίου διὰ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης.

Εἰς τὴν διάσκεψιν, τῆς ὁποίας ἔργον θὰ ἦτο ἡ ἀναθεώρησις τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν, δὲν ὑπῆρχον ἀντιπρόσωποι τῶν Ἑνωμ. Πολιτειῶν, παρ' ὅλον ὅτι εἶχον ὑπογράψῃ τὴν ἐν λόγῳ συνθήκην, ἀλλὰ μόνον παρατηρηταί. Ἀντιθέτως, παρέστησαν ἀντιπρόσωποι τῆς Σοβ. Ἐνώσεως καὶ τῆς Βουλγαρίας, κληθέντες διὰ νὰ μετᾶσχουν εἰς τὰς περὶ καθορισμοῦ τοῦ καθεστῶτος τῶν στενῶν τῶν Δαρδα-

νελλίων συζητήσεις. Ἡ παρουσία τῆς ὑπὸ τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Τσιτσερὶν σοβιετικῆς ἀντιπροσωπείας δὲν διηκόλυνε τὸ ἔργον τῆς διασκέψεως, δεδομένων τῶν δεσμῶν τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως μὲ τὴν Τουρκίαν.

Ἡ ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεία, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου, δεχθέντος νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του, κατόπιν παρακλήσεως τῆς Ἐπαναστάσεως, χωρὶς νὰ μεταβάλλῃ τὴν περὶ ἀποχῆς ἐκ τῆς πολιτικῆς ἀπόφασίν του, καὶ περιλαμβάνουσα τοὺς πρεσβευτὰς Ἀθῶν Ρωμάνον, Δημ. Κακλαμάνον καὶ τὸν πρῶτον ὑπουργὸν Ἄνδρ. Μιχαλακόπουλον, εἶχε νὰ ἐπιτελέσῃ δυσχερέστατον ἔργον. Ἡ Τουρκία, καίτοι ἡττημένη τοῦ Παγκοσμίου Πολέμου, ἐνεφανίσθη, εἰς Λωζάννην, ὡς νικήτρια καὶ ἤθελε νὰ ὑπαγορεύῃ τοὺς ὅρους τῆς. Οἱ τρεῖς σύμμαχοι δὲν παρουσίαζον παρὰ ἐπιφανειακῶς κοινὸν μέτωπον. Μόνον χάρις εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἀγγλικῆς ἀντιπροσωπείας ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν λόρδου Κῶρζον ἐδέχθησαν ὅπως ἡ Τουρκία κληθῇ νὰ συζητήσῃ ἐπὶ σχεδίου συνθήκης εἰρήνης, τὸ ὅποιον αὐτοὶ θὰ κατήρτιζον. Ἐδέχθησαν, δηλαδή, νὰ συνεχίσουν τὸν ρόλον τοῦ νικητοῦ.

Αἱ ἀξιώσεις τῶν Τούρκων ἦσαν ὑπερφίαλοι. Περιελάμβανον ἀπαίτησιν περὶ πολεμικῆς ἀποζημιώσεως ὕψους 4 δις. χρυσῶν φράγκων, παροπλισμοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ἐπανόδου τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰ σύνορα τοῦ 1913 (παραχώρησιν, δηλαδή, τῆς Δυτ. Θράκης), ἀπομάκρυνσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὡς καὶ τῶν Ἑλλήνων οἱ ὅποιοι ἀπέμενον εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν καὶ τὴν ὑπόλοιπον Τουρκίαν, ἀποδόσεως τῆς περιοχῆς τῆς Μοσοῦλης ὑπὸ τῶν Ἀγγλων, τῆς Ἀλεξανδρέττας ὑπὸ τῶν Γάλλων, ἀπαλλαγὴν ἐκ τῶν οἰκονομικῶν δεσμεύσεων τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, κατάργησιν ὅλων τῶν δασμολογήσεων.

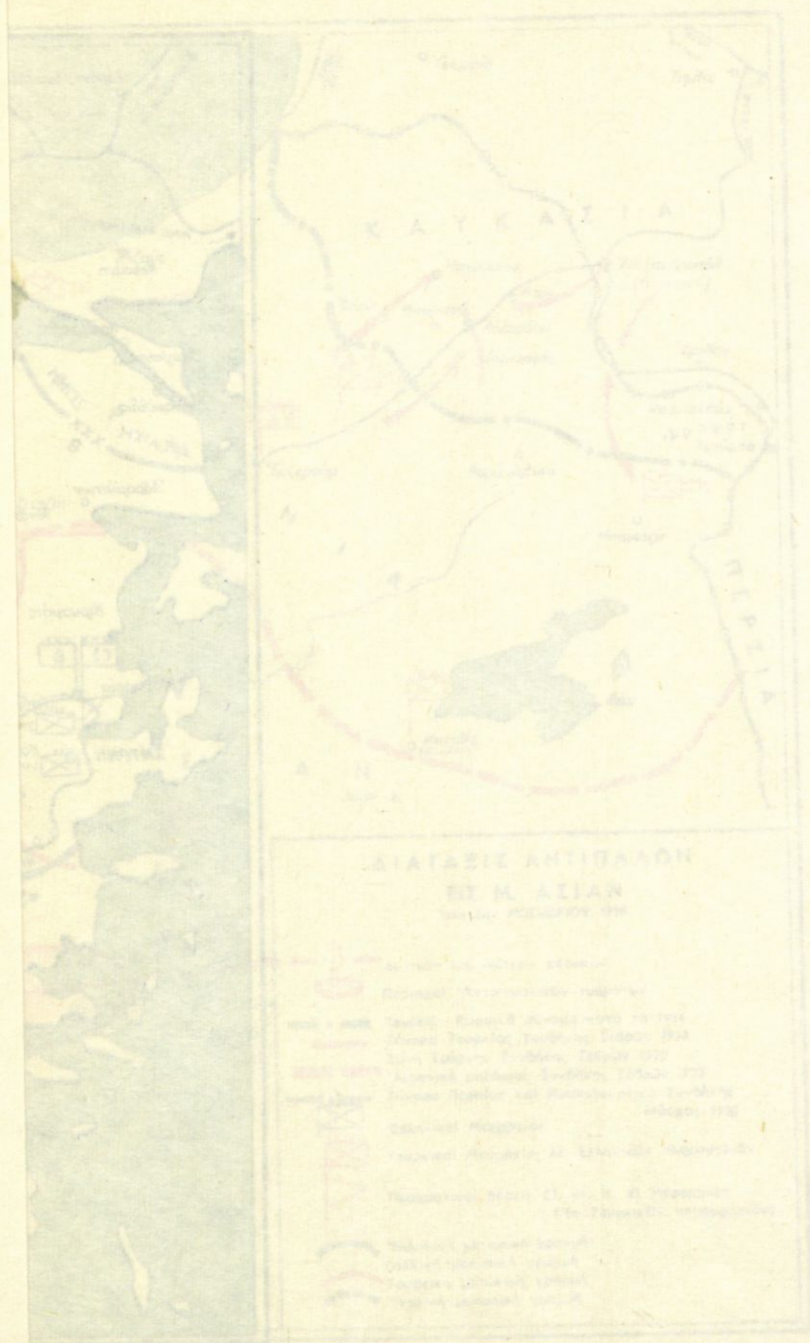
Ἡ τουρκικὴ ἀδιαλλαξία ὑπῆρξεν εὐνοϊκὴ δι' ἡμᾶς. Ἐχρειάζετο ὁμως διὰ νὰ ἐπωφεληθῶμεν, ἡ ἀνασύνταξις τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων. Ἐπαραγματοποιήθη ἐντὸς χρονικοῦ διαστήματος ἑξ μηνῶν. Ὄταν ὁ λόρδος Κῶρζον ἀπεχώρησε, τὴν 4ην Φεβρουαρίου 1923, ἐκ Λωζάννης ἀρνούμενος νὰ συνεχίσῃ τὰς διαπραγματεύσεις, ὁ στρατὸς τοῦ Ἑβρου, ὡς ἀπεκλήθη ἡ συγκεντρωθεῖσα εἰς Δυτ. Θράκην καὶ Ἀνατ. Μακεδονίαν ἑλληνικὴ στρατιά, ἀπετελεῖτο ἐξ 9 ἀξιωμαχῶν μεραρχιῶν καὶ μῖς ταξιαρχίας ἵππικοῦ, παρατακτῆς

δυνάμεως πλέον τῶν 100.000 ἀνδρῶν. Ἡ ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις κατέληξεν εἰς ἀπόφασιν ἐπαναλήψεως τῶν ἐχθροπραξιῶν, πεπεισμένη ὅτι διέθετε τὰ μέσα ἀνακαταλήψεως τῆς Ἀνατ. Θράκης, εὐθὺς ὡς κατέστη φανερόν τὰς ἀρχὰς Μαΐου ὅτι καὶ κατὰ τὴν δευτέραν φάσιν τῆς διασκέψεως ἡ Τουρκία ἐπέμενεν εἰς τὴν ἀξίωσιν περὶ πολεμικῆς ἀποζημιώσεως. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ἀπ. Ἀλεξανδρῆς ἀπεστάλη εἰς Λωζάννην μετὰ τὴν ἐντολὴν νὰ καταγγείλῃ τὴν ἀνακωχὴν τῶν Μουδανιῶν.

Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος ἐπίστευεν ὅτι ἡ ἐπανάληψις τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἔστω καὶ ἂν ἀπέδιδεν εὐνοϊκὸν διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀποτέλεσμα, θὰ διέθετε δυσμενῶς τὴν διεθνῇ κοινὴν γνώμην καὶ τὰς συμμαχικὰς κυβερνήσεις. Ἐξ ἄλλου ἐφοβεῖτο παρέμβασιν τῶν συμμάχων πρὸς ἀνάσχεσιν τῆς ἐλληνικῆς ἐπιθέσεως. Δι' αὐτό, ὅταν ἐπληροφορήθῃ ὅτι ὁ Ἰσμέτ πασᾶς, ὁ γνωστὸς σήμερον ὡς Ἰσμέτ Ἰνονοῦ, ἀρχηγὸς τῆς τουρκικῆς ἀντιπροσωπείας, εἶχεν εἰδοποιήσῃ τὸν Κεμάλ, ὅτι θὰ ἠναγκάζετο νὰ παραιτηθῇ, ἂν οἱ ἀδιάλλακτοί τῆς Ἀγκύρας ἐπέμενον εἰς τὴν ἀξίωσιν περὶ ἀποζημιώσεως, ἐπεζήτησε καὶ εἶχε δύο κατ' ἰδίαν μετὰ τοῦ Τούρκου ἡγέτου συναντήσεις. Μετὰ τὰς συναντήσεις αὐτάς, αἱ δύο ἀντιπροσωπείαι ἐζήτησαν, ὅπως συνέλθῃ εἰς συνεδρίασιν ἡ διάσκεψις, τὴν 26ην Μαΐου. Κατ' αὐτὴν, εὐρέθῃ τρόπος διευθετήσεως τῆς διαφορᾶς. Ἡ Ἑλλὰς ἀνεγνώριζε τὴν ὑποχρέωσιν της ὅπως ἐπανορθώσῃ τὰς προξενηθείσας ἐν Ἀνατολίᾳ (Μ. Ἀσίᾳ) ζημίας ἐκ πράξεων τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ἢ τῆς ἐλληνικῆς διοικήσεως ἀντιθέτων πρὸς τοὺς νόμους τοῦ πολέμου. Ἀλλ' ἡ Τουρκία, λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, τὴν προκληθεῖσαν ἐκ τῆς παρατάσεως τοῦ πολέμου καὶ τῶν συνεπειῶν αὐτοῦ, παρητεῖτο ὀριστικῶς πάσης ἀπαιτήσεως περὶ ἐπανορθώσεων. Οὕτω διευτρώθη καὶ τὸ ἄρθρον 59 τῆς συνθήκης. Ἡ λύσις ἦτο εὐνοϊκὴ διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐπιτροπὴ τοῦ Διεθνοῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ εἶχε διατυπώσει ὅτι 180.000 Μωαμεθανοὶ τῆς Μ. Ἀσίας ἐπλήγησαν ἐξ ἀδικαιολογήτων ἐνεργειῶν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ.

Ἡ ἐπελθοῦσα συμφωνία ἐγένεν ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως. Τὴν ἀπεδοκίμασεν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἑβρου, ὑποστράτηγος Θεοδ. Πάγκαλος καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου, πλοίαρχος Ἀλεξ. Χατζηκυριάκος, διὰ κρυπτογραφικοῦ

τηλεγραφήματος πρὸς τοὺς Ἑλ. Βενιζέλον καὶ Ἀπ. Ἀλεξανδρῆν. Ἠπέλιθσαν, μάλιστα, αὐτόβουλون δρᾶσιν. Πλέον ὠριμοὶ σκέψεις τοὺς ἐπανέφερον εἰς τὴν πραγματικότητα. Ἡ Ἐπανάστασις ὁμως, φοβούμενη πραξικοπηματικὴν ἐνέργειαν τοῦ Θ. Παγκάλου τοῦ ἀφῆρσε τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἐβρου τὴν 23ην Ἰουνίου 1923.

Ἀρνησις τῆς Τουρκίας νὰ δεχθῇ τὴν γαλλικὴν ἀποφιν, περὶ ἐξοφλήσεως τοῦ παλαιοῦ ὀθωμανικοῦ χρέους εἰς χρυσόν, ὠδήγησεν εἰς νέαν τελμάτωσιν τῆς διασκέψεως. Ἡ Ἑλλάς, ἐπροχώρησε, τότε εἰς συνεννοήσεις διὰ τὴν σύναψιν χωριστῆς εἰρήνης. Ὄταν, τὴν 7ην Ἰουλίου, ἐπῆλθε πλήρης ἑλληνοτουρκικὴ συμφωνία, ἡ Γαλλία ἐδέχθη ὅπως τὸ θέμα τοῦ ὀθωμανικοῦ χρέους ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον ἰδιαίτερας συμφωνίας. Κατόπιν τούτου, τὴν 24ην Ἰουλίου 1923, ὑπεγράφη, εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Λωζάννης, ἡ μεταξὺ Βρεταννικῆς Αὐτοκρατορίας, Γαλλίας, Ἰταλίας, Ἰαπωνίας, Ἑλλάδος, Ρουμανίας, τοῦ βασιλείου τῶν Σέρβων - Κροατῶν - Σλοβένων ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς Τουρκίας ἀφ' ἑτέρου συνθήκη εἰρήνης, ἐξ ἄρθρων 143. Εἰς τὴν συνθήκην ἦσαν προσσηρημένοι, ἀποτελοῦσαι ἀναπόσπαστον αὐτῆς μέρος, 17 συμβάσεις, δηλώσεις καὶ πρωτόκολλα. Ἐξ αὐτῶν αἱ 15 εἶχον ὑπογραφῇ τὴν ἰδίαν ἡμέραν, ἐνῶ αἱ περὶ ἀνταλλαγῆς τῶν ἑλληνικῶν καὶ τουρκικῶν πληθυσμῶν καὶ περὶ ἀποδόσεως τῶν ὁμήρων καὶ πολιτικῶν αἰχμαλώτων εἶχον ὑπογραφῇ τὴν 30ὴν Ἰανουαρίου 1923, ἀλλὰ θὰ ἤρχιζαν ἰσχύουσai μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης εἰρήνης.

Διὰ τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης, ἡ Τουρκία ἐπανέκτησεν ὁλόκληρον τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Ἀνατ. Θράκην, τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὰς νήσους Ἰμβρον καὶ Τένεδον. Ὅλα τὰ ἄλλα ἐδάφη, τὰ ὅποια εἶχον ἀποσπασθῇ ἐξ αὐτῆς διὰ τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν, τὰ ἐγκατέλειπε, παραιτηθεῖσα παντὸς ἐπ' αὐτῶν κυριαρχικοῦ δικαιώματος. Διὰ τοῦ ἀρθροῦ 15 παρητεῖτο ὑπὲρ τῆς Ἰταλίας παντὸς δικαιώματος καὶ τίτλου ἐπὶ τῆς Δωδεκανήσου καὶ διὰ τοῦ ἀρθροῦ 20 ἀνεγνώριζε τὴν προσάρτησιν τῆς Κύπρου εἰς τὴν Μ. Βρεταννίαν. Δεδομένου ὅτι ἡ ἑλληνοἰταλικὴ συμφωνία τῆς 10ης Αὐγούστου 1920 διετῆρει τὴν ἰσχύν της, ἡ Ἰταλία ὤφειλε νὰ μᾶς ἀποδώσῃ τὴν Δωδεκάνησον, πλὴν τῆς Ρόδου. Δὲν τὸ ἐπραξεν.

Ἐκ τῶν προσηρτημένων συμβάσεων ἀξία ἰδιαίτερας μνείας εἶναι ἡ περὶ ἀνταλλαγῆς πληθυσμῶν. Προέβλεπεν ὅτι ἀπὸ 1ης Μαΐου 1923 θὰ ἀντηλλάσσοντο ὑποχρεωτικῶς οἱ ἐγκατεστημένοι εἰς τουρκικὰ ἐδάφη Ἕλληνες μὲ τοὺς ἐγκατεστημένους εἰς ἑλληνικὰ ἐδάφη Τούρκους. Ἐξηροῦντο τῆς ἀνταλλαγῆς οἱ Ἕλληνες κάτοικοι Κωνσταντινουπόλεως οἱ ἐγκατεστημένοι εἰς αὐτὴν πρὸ τῆς 30ῆς Ὀκτωβρίου 1918 (125.046) καὶ οἱ Μουσουλμάνοι κάτοικοι τῆς Δυτικῆς Θράκης (118.903).

Κατὰ τὴν ἐκκένωσιν τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Ἀνατ. Θράκης ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀνεχώρησαν ἐκ τῶν περιοχῶν αὐτῶν περὶ τοὺς 950.000 Ἕλληνες. Ἀντηλλάγησαν, ἀπὸ 1ης Μαΐου 1924, ὅταν, μὲ καθυστέρησιν ἔτους, ἤρχισεν ἡ ἐφαρμογὴ τῆς συμβάσεως 188.000 Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας, μὲ 355.000 Τούρκους, εὐρεθέντας εἰς τὰ ἐκτὸς τῆς Δυτ. Θράκης ἑλληνικὰ ἐδάφη. Τελικῶς, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς Βουλγαρίας, οἱ ὅποιοι ἀντηλλάγησαν μὲ τοὺς Βουλγάρους τῆς Μακεδονίας, τὸ σύνολον τῶν ἐγκατασταθέντων καὶ ἀφομοιωθέντων προσφύγων ἀνῆλθεν εἰς 1.221.849. Ἐξ αὐτῶν, 746.000 ἐγκατεστάθησαν εἰς Β. Ἑλλάδα, 377.000 εἰς Παλαιὰν Ἑλλάδα καὶ οἱ ὑπόλοιποι εἰς Κρήτην καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου.

Ἡ συνθήκη τῆς Λωζάννης, κυρωθεῖσα διὰ τοῦ Ν.Δ. τῆς 25ης Αὐγούστου 1923, ἐτέθη ἐν ἰσχύι τὴν 6ην Αὐγούστου 1924, ὅταν εἶχε συντελεσθῇ ἡ κατάθεσις τῶν ἐπικυρώσεων εἰς τὸ γαλλικὸν ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν. Οἱ ἑδαφικοὶ ὅροι, οἱ ἐνδιαφέροντες τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν, ὡς καὶ ἡ συνθήκη ἀνταλλαγῆς ἐτέθησαν ἐν ἰσχύι εὐθὺς ὡς αἱ δύο χῶραι κατέθεσαν τὰς ἐπικυρώσεις των, δηλαδὴ ἀπὸ 31ης Μαρτίου 1924. Ἡ ἐκκένωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων ἐπερατώθη τὴν 2αν Ὀκτωβρίου 1923.

Δὲν ἀπετέλεσε θρίαμβον ἡ συνθήκη τῆς Λωζάννης. Ἀπέδιδεν, ἀπλῶς, τὴν δημιουργηθεῖσαν πραγματικὴν κατάστασιν. Δι' αὐτὸ καὶ ὑπῆρξεν ἡ μόνη ἐκ τῶν συνθηκῶν ποὺ ὑπεγράφησαν μετὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον, ἡ ὁποία ἀντέσχεν εἰς πᾶσαν δοκιμασίαν. Ἐπέτρεψε δὲ ἡ ὑπογραφή της τὴν ἑλληνοτουρκικὴν προσέγγισιν.

Ο ΤΥΦΕΚΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΞ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Οἱ πρεσβευταὶ Μ. Βρεταννίας καὶ Γαλλίας, εἰδοποιηθέντες ὅτι ἡ Ἐπανάστασις θὰ ἐτυφέκιζε, κατόπιν συνοπτικῆς διαδικασίας, πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς, τοὺς ὁποίους ἐθεώρει ὑπευθύνους διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Μ. Ἀσίας, πρόέβησαν, ἀπὸ συμφώνου μετ' ἄλλων συναδέλφων των, εἰς ἔντονα διαβήματα πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῆς Ἐπαναστάσεως Στ. Γονατᾶν καὶ Ν. Πλαστήραν, ζητήσαντες ὅπως οἱ κρινόμενοι ὡς ἔνοχοι δικασθῶν ὑπὸ τῶν φυσικῶν αὐτῶν δικαστῶν. Κατόπιν τούτου, διὰ τοῦ ἀρθροῦ 3 τῆς ἀπὸ 28ης Σεπτεμβρίου 1922 ἀποφάσεως τῆς Ἐπαναστάσεως καθωρίζετο ὅτι «οἱ μέχρι τοῦ σχηματισμοῦ τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως συλληφθέντες ὡς ἔνοχοι τῶν ἐπελευσῶν συμφορῶν θὰ παρέμενον ἐν προφυλακίσει μέχρις ὅτου ἡ μέλλουσα Συνέλευσις ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ταχύτερας δίκης των».

Μερὶς ὁμῶς ἀξιωματικῶν διεφώνησε πρὸς τὴν ἀποψιν αὐτὴν καὶ ἤρχισεν ἀσκοῦσα πίεσιν ἐπὶ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἐπαναστάσεως, οἱ ὅποιοι καμφθέντες ἐξέδωσαν, τὴν 18ην Ὀκτωβρίου, νέαν ἀπόφασιν. Δι' αὐτῆς συνιστᾶτο ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ, διότι «ἐκρίνετο ἀναγκαία καὶ ἐπείγουσα ἡ διακρίβωσις τῶν ὑπευθύνων τῆς τελευταίας ἐθνικῆς συμφορᾶς στρατιωτικῶν καὶ μὴ καὶ ἡ ταχίστη-τιμωρία αὐτῶν». Τὴν 28ην Ὀκτωβρίου ἀπεφασίζετο ἡ συγκρότησις Ἐκτάκτου Στρατοδικείου, ἐναντίον τῶν ἀποφάσεων τοῦ ὁποίου οὐδὲν ἔνδικον μέσον ἐπετρέπετο.

Ἡ ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ, ἀποτελεσθεῖσα ἐκ τοῦ ὑποστρατήγου Θ. Παγκάλου, ὡς προέδρου, καὶ τῶν συνταγματάρχων Ι. Καλογερά καὶ Χ. Λούφα παρέπεμψε, τὴν 6ην Νοεμβρίου, ἵνα δικασθῶν ὑπὸ τοῦ Ἐκτάκτου Στρατοδικείου ὡς ἔνοχοι ἐσχάτης προδοσίας, τοὺς πρώην πρωθυπουργοὺς Δῆμ. Γούναρην, Νικ. Στράτον, Π. Πρωτοπαπαδάκην, τοὺς πρώην ὑπουργοὺς Ν. Θεοτόκην, Γεωρ. Μπαλτατζῆν, Ξεν. Στρατηγόν, Μιχ. Γούδαν καὶ τὸν τελευταῖον διοικητὴν τῆς Στρατιᾶς Μ. Ἀσίας ἀντιστράτηγον Γεωρ. Χατζανέστην. Ἡ

δίκη ἤρχισε τὴν 13ην Νοεμβρίου καὶ ἐτερματίσθη τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 28ης τοῦ ἰδίου μηνὸς διὰ τῆς εἰς θάνατον καταδίκης τοῦ Δημ. Γούναρη, Νικ. Στράτου, Π. Πρωτοπαπαδάκη, Νικ. Θεοτόκη, Γ. Μπαλτατζῆ καὶ Γ. Χατζανέστη. Οἱ ὑπόλοιποι δύο κατεδικάσθησαν εἰς ἰσόβια δεσμά. Ἡ ἐκτέλεσις τῆς εἰς θάνατον καταδίκης ἐγίνε τὴν 11.30 π.μ. τῆς ἰδίας ἡμέρας διὰ τυφεκισμοῦ εἰς Γουδί, ὅπου ἀργότερον ἀνηγέρθη μικρὸς ναὸς εἰς μνήμην τῶν Ἑξ. Ἡ ταχύτης μετὰ τὴν ὁποίαν ἐξετελέσθη ἡ ἀπόφασις ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ματαίωσιν πάσης ἐπεμβάσεως, ἰδίως ἀγγλικῆς. Ἡ Μ. Βρεταννία, ἡ ὁποία ἠγωνίσθη νὰ ἀποτρέψῃ τὴν καταδίκην, ἀνεκάλεσεν ἀμέσως τὸν ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴν της.

Ἡ καταδίκη καὶ ἐκτέλεσις τῶν πέντε πολιτικῶν καὶ τοῦ ἀρχιστρατήγου ἀπετέλεσε βαρύντατον σφάλμα τῆς Ἑπαναστάσεως. Εἰς τὴν ἀγγλικὴν Βουλὴν, ἡ πρᾶξις ἐχαρακτηρίσθη ὡς «βάρβαρος». Τὸν ἴδιον χαρακτηρισμὸν ἐπεφύλαξεν ὁ διεθνὴς τύπος. Ὁ ἑλληνικὸς λαός, κατὰ τὴν μεγίστην πλειονοψηφίαν, τὴν ἀπεδοκίμασε. Οὐδεὶς, οὔτε ἡ Ἑπανάστασις, ἐπίστευεν ὅτι ἦσαν ἔνοχοι. Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος δημοσίᾳ θὰ παραδεχθῇ, τὰς ἀρχὰς τοῦ 1929, ὅτι εἰς οὐδὲν ἔπταισαν καὶ ὅτι τὴν τρομερὰν τιμωρίαν των οὐδὲν ὁμαλὸν καθεστὼς θὰ ἠδύνατο νὰ διανοηθῇ. Ὁ Θ. Πάγκαλος ὡμολόγησε, τὸ 1949, ὅτι ὑπῆρξαν «ἀναγκαῖα θύματα».

Αἱ συνέπειαι τῆς πράξεως ἐκείνης ὑπῆρξαν ἐπώδυνοι διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ διχασμὸς τοῦ ἔθνους διετετρήθη ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν, ἐνῶ, χωρὶς τὸν τυφεκισμὸν τῶν Ἑξ, τὸν ὁποῖον ἡ ἀπόστασις τοῦ χρόνου παρουσιάζει ὡς μὴ ἀνταποκρινόμενον οὔτε εἰς ἄμεσον σκοπιμότητα, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ ὁμαλότης εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν.

Τεσσαράκοντα τέσσαρας ἡμέρας ἀργότερον, τὴν 11ην Ἰανουαρίου 1923, ἀπέθνησεν εἰς Παλέρμον τῆς Σικελίας, ἐκ συγκοπῆς καρδίας, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος. Ἐπειδὴ ἡ Ἑπανάστασις δὲν ἐπέτρεψε νὰ γίνῃ ἐπίσημος κηδεία, ἡ σορὸς του ἐτάφη εἰς Φλωρεντίαν, ὁπότεν μετεφέρθη εἰς Ἀθήνας καὶ ἐτάφη εἰς Δεκέλειαν, μετὰ ὅλας τὰς τιμὰς, τὸν Νοέμβριον 1936.

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΝ

Ἡ μεγάλη ἐξόρμησις, ἡ ὁποία ἤρχισε τὸν Ὀκτώβριον 1912 μὲ τὸν Α' Βαλκανικὸν Πόλεμον καὶ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν ὅλων τῶν ἐδαφῶν ὅπου ἐκυριάρχει τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, ἐτελείωσε μὲ τὴν ὑπογραφήν. τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης. Οἱ ἔθνικοι πόθοι δὲν ἱκανοποιήθησαν πλήρως, ἀλλὰ κατὰ σημαντικὸν ποσοστόν. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ἀνερχομένη, τὸ 1912, εἰς 63.211 τ. χιλ., ἔφθασε, τὸ 1923, τὰ 129.281 καὶ ὁ πληθυσμὸς ὑπολογιζόμενος εἰς 2.700.000 τὸ 1912, ὑπερέβη τὸ 1923 τὰ 6.000.000. (Σύγκρισις, βάσει ἀσφαλῶν στατιστικῶν στοιχείων, εἶναι δυνατὴ μεταξὺ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1907, ἡ ὁποία ἔδωκε πληθυσμὸν 2.631.952 καὶ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1928, ἡ ὁποία ἔδωκε πληθυσμὸν 6.204.684. Ἡ ἀπογραφή τοῦ 1920 δὲν ἀποτελεῖ μέτρον συγκρίσεως, διότι περιελάμβανε καὶ τοὺς πληθυσμοὺς Ἀν. Θράκης, Ἰμβρου, Τενέδου, ὡς καὶ τοὺς ἀνταλλαγέντας Τούρκους). Ἐπραγματοποιήθη, δηλαδὴ, αὐξήσις τῆς ἐπιφανείας κατὰ 104% καὶ τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ 135%. Οὐδὲν εὐρωπαϊκὸν κράτος, ἐξαιρέσει τῆς Νοτιοισλαβίας, ἐπέτυχε τοιαύτην ἐδαφικὴν καὶ πληθυσμικὴν αὐξήσιν εἰς διάστημα δέκα ἐτῶν.

Ἡ αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ ὠφείλετο, κατὰ σημαντικὸν ποσοστόν, εἰς τὴν εἰσροὴν τῶν προσφύγων, ἡ ὁποία ἐσήμενον τὴν ἐκρίζωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀνατ. Θράκης καὶ τῆς Ἰωνίας. Ἀλλ' ἐὰν ἡ Ἑλλὰς δὲν κατῴρθωνε νὰ ἀπελευθερώσῃ τὰς δύο περιοχάς, ὅπως, τελικῶς, δὲν τὸ κατῴρθωσεν, ἡ ἐκρίζωσις θὰ ἐπραγματοποιεῖτο, οὕτως ἡ ἄλλως. Ἀπὸ τοῦ 1914 - 1918 ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἐξεδίωξεν ἐκ τοῦ ἐδάφους τῆς περὶ τοὺς 275.000 Ἑλληνας, οἱ ὅποιοι ἐπανῆλθον εἰς τὰς ἐστίας τῶν μετὰ τὴν ἀφίξιν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων εἰς Θράκην καὶ Σμύρνην. Ἡ ἐκρίζωσις τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀπετέλει πρόγραμμα καὶ τῶν Νεοτούρκων καὶ τῶν Κεμαλικῶν. Αἱ σφαγαὶ τῶν Ἀρμενίων ἔδειξαν μέχρι ποίου σημείου ἤμποροῦσαν νὰ φθάσουν οἱ Τούρκοι ἐθνικισταί, διὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἐξ ὅλων τῶν μὴ Μωαμεθανῶν. Κατ' ἀκολουθίαν, ἡ παραμονὴ τοῦ Ἑλληνι-

σμοῦ τῶν δύο περιοχῶν εἰς τὴν ἱστορικὴν γῆν τῶν προγόνων των ἐξηρτάτο ἐκ τῆς ἀσκήσεως ἐπιτυχοῦς ἀπελευθερωτικῆς πολιτικῆς ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ ἀπελευθέρωσις δὲν ἐπετεύχθη, ἡ συγκέντρωσις καὶ τῶν Ἑλλήνων Ἰωνίας καὶ Θράκης εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἦτο ἀναπόφευκτος. Ἡ μείωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Ἑλλήνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ἐξαφάνισις, σχεδόν, τῆς ἑλληνικῆς εἰς Αἴγυπτον παροικίας, ἡ ἐκδίωξις ὑπὸ τῆς Ρουμανίας καὶ τῆς Σοβ. Ἐνώσεως τῶν ἐκεῖ ἐγκατεστημένων ὁμοεθνῶν μας, κατέστησαν σαφές ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ἠδύνατο νὰ εὐδοκήσῃ εἰς τὰς ἐν λόγῳ χώρας, μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν μεταβολὴν τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν.

Ἡ ἐγκατάστασις τῶν προσφύγων εἰς τὴν Ἑλλάδα συνέβαλεν ἀποφασιστικῶς εἰς τὴν δημιουργίαν ὁμοιογενοῦς ἐθνικῆς κοινότητος. Ἐπὶ πλεόν, οἱ πρόσφυγες συνετέλεσαν εἰς τὴν αὔξησιν τῆς γεωργικῆς, βιομηχανικῆς καὶ ἐμπορικῆς δραστηριότητος. Τὰ δαπανηθέντα διὰ τὴν ἀποκατάστασιν των ποσά — καὶ δὲν ἦσαν ὀλίγα — ἀπέφερον καρπούς. Τέλος, ἡ δι' αὐτῶν ἐπελθοῦσα ἐνίσχυσις τοῦ πληθυσμοῦ μᾶς ἐπέτρεψε νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὴν πληθυσμικὴν μεγέθυνσιν τῶν ὁμόρων κρατῶν.

Ὑπεστηρίχθη, ὅτι οἱ πρόσφυγες, μηδέποτε πλήρως ἀφομοιωθέντες ἀπετέλεσαν στοιχεῖον ἀσταθείας τῆς ἑλληνικῆς πολιτικῆς ζωῆς. Δὲν στερεῖται ἀκριβείας ἡ ἄποψις. Ἀλλὰ τὸ γεγονός τῆς μὴ πλήρους ἀφομοιώσεως ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν καθυστέρησιν, ἑλλείψει ἐπαρκῶν οἰκονομικῶν μέσων, τῆς ἀποκαταστάσεώς των καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν, διὰ πολιτικούς λόγους, προσφυγικῶν συνοικισμῶν πέριξ τῶν μεγάλων ἀστικῶν κέντρων. Ἡ ὑπαρξις τῶν συνοικισμῶν καὶ ἡ ἐπὶ μακρὸν διατηρηθεῖσα διάκρισις μεταξύ γηγενῶν καὶ προσφύγων δὲν συνέτειναν εἰς τὸ νὰ καταστοῦν οἱ τελευταῖοι στοιχεῖον σταθερότητος.

Η ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ

Μόλις ένα μήνα μετά την υπογραφήν τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης ἀπροσδόκητον γεγονὸς προεκάλεσε νέαν ἐμπλοκὴν μὲ δυσαρέστους διὰ τὴν χώραν μας συνεπειάς. Τὴν 27ην Αὐγούστου 1923, εἰς θέσιν Ζέπι, ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ Ἰωαννίνων - Ἀργυροκάστρου καὶ εἰς ἐλαχίστην ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἀλβανικοῦ ἐδάφους, ἄγνωστοι ἐφόνευσαν τὸν στρατηγὸν Τελλίνι, ἀρχηγὸν τῆς ἰταλικῆς ἀντιπροσωπείας εἰς τὴν ἐπιτροπὴν διαχαράξεως τῶν ἐλληνοαλβανικῶν συνόρων, καὶ τὰ τέσσαρα μέλη τῆς ἀκολουθείας του.

Ἡ ἰταλικὴ κυβέρνησις (ἀπὸ τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1922 εἶχεν ἐγκαθιδρυθῆ εἰς Ἰταλίαν τὸ φασιστικὸν καθεστῶς τοῦ Μπενίτο Μουσσολίνι) δὲν ἱκανοποιήθη οὔτε ἐκ τῆς λύπης τὴν ὁποίαν ἐξέφρασεν ὁ Ἕλλην ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις Ἰταλὸν πρεσβευτὴν, οὔτε ἐκ τῆς δοθείσης διαβεβαιώσεως ὅτι γίνεται πᾶν τὸ δυνατόν διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῶν ἐνόχων. Τὴν ἐπομένην ἐπέδωκε τελεσίγραφον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐζήτηι, ὅπως, ἐντὸς 24 ὥρων, 1) Ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ζητήσῃ συγγνώμην, κατὰ τὴν πλέον ἐπίσημον καὶ εὐρεῖαν μορφήν, 2) Τελεσθῇ εἰς τὸν καθολικὸν ναὸν Ἀθηνῶν μνημόσυνον τῶν θυμάτων, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ παρίσταντο ὅλα τὰ μέλη τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, 3) Ἀποδοθοῦν τιμαὶ εἰς ἰταλικὴν μοῖραν καταπλέουσιν εἰς τὸ Φάληρον ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου, 4) Συμμετάσχη εἰς τὰς ἀνακρίσεις ὁ ἐν Ἀθήναις Ἰταλὸς στρατιωτικὸς ἀκόλουθος, 5) Οἱ ἐνοχοὶ καταδικασθοῦν εἰς θάνατον, 6) Καταβληθῇ ἀποζημίωσις 50 ἑκατ. λιρετῶν (500.000 χρυσῶν λιρῶν) εἰς τὰς οἰκογενείας τῶν θυμάτων, 7) Ἀποδοθοῦν τιμαὶ εἰς τὰς σοροὺς τῶν θυμάτων κατὰ τὴν μεταφορὰν των ἐπὶ ἰταλικῷ ἀτμοπλοίου.

Ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις, διὰ τῆς ἀπαντήσεώς της, εἰς τὴν ὁποίαν ἐτόνιζεν ὅτι οὐδεμία εὐθύνη ἐβάρυνε τὴν Ἑλλάδα διὰ τὸ ἔγκλημα, ἀπεδέχετο τοὺς ὑπ' ἀριθ. 1, 2, 3 καὶ 7 ὅρους, ἀλλ' ὄχι τοὺς ὑπ' ἀριθ. 4, 5, 6, διότι ἔθιγον τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τῆς χώρας. Ὁ Μουσσολίνι δὲν ἱκανοποιήθη. Τὴν 31ην Αὐγούστου, ἰταλικὸς στόλος, ἐκ τριῶν θωρηκτῶν, τεσσάρων καταδρομικῶν, πολλῶν ἐλαφρῶν

σκαφῶν καὶ τριῶν μεταγωγικῶν εἰσέπλευσεν εἰς τὸν ὄρμον τῆς Κερκύρας. Ὁ διοικητὴς ἀντιναύαρχος Σολάρι ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Νομάρχην Π. Εὐριπαιὸν τὴν παράδοσιν τῆς νήσου. Οὗτος ἡρνήθη. Εἰδοποίησεν, ὅμως, τὸν Ναύαρχον ὅτι ἡ νῆσος ἦτο ἀνοχύρωτος καὶ ὅτι εἰς τὰ δύο ἐνετικὰ φρούρια εὐρίσκοντο 6 - 7.000 πρόσφυγες, 300 ὀρφανὰ καὶ πολλοὶ ἀσθενεῖς. Ὁ Σολάρι, παρὰ ταῦτα, ἤρχισε νὰ βομβαρδίζῃ τὰ φρούρια, διὰ τηλεβόλων μεσαίου διαμετρήματος. Μετὰ βομβαρδισμόν διαρκείας 25 λεπτῶν τῆς ὥρας, ὁ Νομάρχης ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ ὑψωθῇ λευκὴ σημαία. Τὰ θύματα τῶν ἰταλικῶν ὀρίδων ἀνῆλθον εἰς 16 νεκροὺς καὶ 34 τραυματίας. Μόλις ὑψώθη ἡ λευκὴ σημαία, ἐσταμάτησεν ὁ βομβαρδισμός. Ἱταλικὴ δύναμις ἀπεβιβάσθη καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν.

Ἡ Ἑλλάς δὲν ἦτο εἰς θέσιν, τὴν στιγμὴν ἐκείνην, νὰ ἀναλάβῃ πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἐξ ἄλλου, ἡ πρεσβευτικὴ διάσκεψις, ἐξ ἀντιπροσώπων τῆς Μ. Βρεταννίας, Γαλλίας, Ἱταλίας καὶ Ἰαπωνίας, ἡ ὁποία εἶχεν ὀρίσει τὴν διασυμμαχικὴν ἐπιτροπὴν χαράξεως τῶν ἑλληνοαλβανικῶν συνόρων, διὰ διακοινώσεώς της, αὐστηροῦ ὕφους, ἐζήτησε, τὴν 31ην Αὐγούστου, ὅπως ἡ Ἑλλάς ἐνεργήσῃ, χωρὶς καθυστέρησιν, ἀνακρίσεις διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἐνόχων. Ἡ διάσκεψις θὰ εἶχεν ἀρμοδιότητα νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ θέματος, ἐὰν δὲν ἐμεσολάβει ἡ κατὰ τῆς Κερκύρας ἰταλικὴ ἐνέργεια. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἡ διαφορὰ ὑπήγετο εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, καίτοι προσέφυγεν εἰς τὸν διεθνή ὀργανισμόν, ἐδέχθη παραλλήλως καὶ τὴν ἀρμοδιότητα τῆς διασκέψεως. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο ὅτι διὰ νὰ ἐγκαταλείψουν οἱ Ἱταλοὶ τὴν Κέρκυραν τὸ ταχύτερον — ἡ ἐκκένωσις τῆς νήσου ὠλοκληρώθη τὴν 27ην Σεπτεμβρίου — ἠναγκάσθημεν νὰ πληρώσωμεν τὰ ζητηθέντα 50 ἑκατ. λιρετῶν. Ἡ Κ.Τ.Ε. περιωρίσθη εἰς ἡθικὴν καταδικὴν τῆς ἐναντίον τῆς Κερκύρας ἰταλικῆς ἐνεργείας. Ὡς προστεθῇ, ὅτι εἰδικὴ ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ, συγκροτηθεῖσα ὑπὸ τῆς Πρεσβευτικῆς Διασκέψεως, μετὰ ἐμπεριστατωμένην ἔρευναν, κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οὐδεμία εὐθύνη ἐβάρυνε τὴν Ἑλλάδα διὰ τὸν φόνον τοῦ Τελλίνι καὶ τῆς ἀκολουθίας του.

Ἡ μετέπειτα δρᾶσις τοῦ φασιστικοῦ καθεστῶτος ἔπεισεν ὅτι ὁ Μουσσολίνι ἀπέβλεπεν εἰς δημιουργίαν τετελεσμένων γεγονότων,

ἐπωφελούμενος τῆς ἀσυνεννοησίας μεταξύ Μ. Βραταννίας καὶ Γαλλίας καὶ τῆς ἐπιθυμίας των ὅπως ἀποφύγουν πολεμικὰς περιπετείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Η ΑΝΤΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ Η ΕΚΘΡΟΝΙΣΙΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

Τὴν 18ην Ὀκτωβρίου 1923 ἡ Ἐπανάστασις προεκήρυξεν ἐκλογὰς Συντακτικῆς Συνελεύσεως διὰ τὴν 2αν Δεκεμβρίου ἰδίου ἔτους. Τρεῖς ἡμέρας ἀργότερον, τὴν νύκτα τῆς 21ης πρὸς 22αν Ὀκτωβρίου, ἐξεδηλώθη στασιαστικὴ ἐνέργεια ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν ὑποστρατῆγων Γ. Λεοναρδοπούλου, Π. Γάργαλίδη καὶ τοῦ συνταγματάρχου Γ. Ζήρα. Αἶτημα τῶν στασιαστῶν ἦτο ὁ σχηματισμὸς κυβερνήσεως, ἐγγυωμένης ὅτι θὰ διενήργη ἐκλογὰς ἀνεπηρεάστους, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἰσχυόντων ἐκλογικῶν νόμων, καὶ ἡ διάλυσις τῆς Ἐπαναστάσεως. Εἰς τὴν στάσιν, ἡ ὁποία ἀπεκλήθη Ἀντεπανάστασις τοῦ 1923, εἶχον προσχωρήσει ὅλοι αἱ μονάδες, πλὴν ἐκείνων τῶν Ἀθηνῶν, Θεσσαλονίκης καὶ Λαρίσης. Δύο στρατιωτικὰ συγκροτήματα ἐδημιουργήθησαν. Ἐν εἰς Μακεδονίαν, διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἕτερον εἰς Πελοπόννησον, διὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ Ἀντεπανάστασις ἀπέτυχεν ὁλοσχερῶς. Ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν, αἱ κυβερνητικαὶ δυνάμεις εἶχον ἀποκαταστήσει τὴν τάξιν εἰς Βόρειον Ἑλλάδα. Ὁ ἐκεῖ ἡγέτης τῆς Ἀντεπαναστάσεως συνταγματάρχης Ζήρας διέφυγεν εἰς Σερβίαν. Τὴν 28ην Ὀκτωβρίου παρεδίδοντο καὶ οἱ στασιασταὶ τῆς Πελοποννήσου. Οἱ ἡγέται τῆς στάσεως κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον, ἀλλὰ μετὰ πεντάμηνον ἡμνηστεύθησαν. Ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς, ὁ ὁποῖος, μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἑξ, ἱδρυσεν τὸ Κόμμα τῶν Ἐλευθεροφρόνων καὶ ἡγεῖτο τῆς ἀντιβενιζελικῆς παρατάξεως, εὐρεθεὶς εἰς Κόρινθον τὴν στιγμήν τῆς ἐκδηλώσεως τῆς Ἀντεπαναστάσεως διέφυγε, διὰ νορβηγικοῦ πλοίου, μέσῳ Πατρῶν, εἰς Ἰταλίαν. Ἡ Ἀντεπανάστασις ἐστερεῖτο νοήματος, ἐφ' ὅσον εἶχον προ-

κηρυχθή έκλογαί. Διὰ τῆς πραγματοποιηθείσης ὑπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως μεταβολῆς τοῦ έκλογικοῦ νόμου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀλλοιωθῇ τὸ φρόνημα τῶν έκλογέων. Λαϊκαὶ πλειονοψηφαὶ ὑπάρχουν ἢ δὲν ὑπάρχουν. Δὲν δημιουργοῦνται διὰ τῆς έκλογικῆς νομοθεσίας. Ἡ ἔλλειψις περιεχομένου δὲν ἐσήμαινε καὶ ἀνυπαρξίαν συνεπειῶν. Ἀντιθέτως, ἡ Ἀντεπανάστασις κατέστησε δυνατὴν τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἀδιλλάκτου μερίδος τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐπὶ κεφαλῇ τῆς ὁποίας εὐρίσκοντο οἱ στρατηγοὶ Θ. Πάγκαλος, Ἀλεξ. Ὄθωναϊός καὶ Γεώργ. Κονδύλης, ὁ ναύαρχος Ἀλεξ. Χατζηκυριάκος καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Ἀλεξ. Παπαναστασίου ὁμάς τῶν Φιλελευθέρων, ἡ ἀποκληθεῖσα «Δημοκρατικὴ Ἐνωσις». Ὁ τελευταῖος, ὑπουργὸς τῆς Συγκοινωνίας, κατὰ τὴν περίοδον 1917 - 20, εἶχεν ἐκδηλωθῇ, ἀπὸ τοῦ 1921, ὑπὲρ τῆς πολιτειακῆς ἀλλαγῆς. Ἐξέδωσε, μάλιστα, καὶ προκήρυξιν, ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1922, ὑπογραφεῖσαν καὶ ἀπὸ ἄλλους ἐξ ὁμοϊδεάτας του, τὸ Δημοκρατικὸν Μανιφέστον, ὡς ὠνομάσθη. Οἱ ὑπογράψαντες τὴν προκήρυξιν κατεδικάσθησαν, ὑπὸ τοῦ κακουργιοδικείου Λαμίας, εἰς τριετὴ φυλάκισιν, ἀπελευθερωθέντες μόλις ἐπεκράτησεν ἡ Ἐπανάστασις.

Οἱ ἀδιάλλακτοι, ἀμέσως μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς Ἀντεπαναστάσεως, ἐπέδιωξαν τὴν πραξικοπηματικὴν κατάργησιν τῆς βασιλευομένης καὶ ἐγκαθίδρυσιν τῆς ἀβασιλεύτου δημοκρατίας. Ἡ ἡγεσία τῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ μεγαλτέρα μερὶς τῶν Φιλελευθέρων καὶ ὁ Ἑλ. Βενιζέλος ἀντετάχθησαν, ἐπιμείναντες εἰς τὴν ἄποψιν ὅτι πολιτειακὴ ἀλλαγὴ, χωρὶς λαϊκὴν ἐτυμηγορίαν, ἀπεκλείετο. Οἱ ἀδιάλλακτοι ὑπεχρεώθησαν νὰ ὑποχωρήσουν. Καὶ οὕτω ἐφθάσαμεν εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 16ης Δεκεμβρίου 1923 (λόγῳ τῶν μεσολαβησάντων γεγονότων ἡ διενέργειά των ἀνεβλήθη ἐπὶ δύο ἐβδομάδας), εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἀντιβενιζελικὴ πᾶράταξις δὲν μετέσχεν. Ἡ ἀποχὴ αὕτη καθίστα τὴν νέαν Συνέλευσιν μονόπλευρον καὶ ἀσύδοτον.

Τὴν ἐπαύριον τῶν έκλογῶν καὶ ἐνῶ τὰ ἀποτελέσματα ἔφερον ὡς σημαντικῶς πλειονοψηφοῦσαν τὴν μετριοπαθεῖ πτέρυγαν τῶν Φιλελευθέρων, οἱ διοικηταὶ τῶν Σωμάτων Στρατοῦ καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Στόλου ὑπέβαλον πρὸς τὴν ἡγεσίαν τῆς Ἐπαναστάσεως ψηφίσματα ὑπογεγραμμένα ὑπὸ τοῦ συνόλου τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, διὰ τῶν ὁποίων ἐζητεῖτο ἡ ἄμεσος ἐκθρόνισις τοῦ Βασιλέως. Ἡ ἐπαναστατικὴ ἡγεσία ἐπέτυχεν νὰ ματαιώσῃ

ἐκ νέου τὴν πραξικοπηματικὴν κατάλυσιν τοῦ πολιτεύματος καὶ ὑπέδειξεν εἰς τὸν Βασιλέα νὰ ἀναχωρήσῃ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ὑπὸ μορφὴν ἀδείας. Ἡ ὑπόδειξις ἐγένετο ἀποδεκτὴ καὶ τὴν 19ην Δεκεμβρίου τὸ βασιλικὸν ζεῦγος ἀνεχώρησε διὰ Ρουμανίαν, ὀρισθέντος ὡς Ἀντιβασιλέως τοῦ ναυάρχου Π. Κουντουριώτη.

Συγχρόνως ἡ Ἐπανάστασις ἐπέτυχεν ὅπως οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου καὶ τὸ σύνολον τῶν φιλελευθέρων μελῶν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ἀπευθύνουν ἐκκλησίαν πρὸς τὸν Ἑλ. Βενιζέλον, ὅπως ἐπανέλθῃ καὶ ἀναλάβῃ τὴν διακυβέρνησιν τῆς χώρας. Οὗτος ἐδέχθη νὰ ἐπανέλθῃ, προσωρινῶς, καὶ ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας τὴν 4ην Ἰανουαρίου 1924. Δύο ἡμέρας προηγουμένως ἡ Ἐπανάστασις παρέδωσε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν Συνέλευσιν (Δ' Συντακτικὴν).

Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος ἐσχημάτισε κυβέρνησιν μετὰ μίαν ἐβδομάδα. Σκοπὸς του ἦτο νὰ διενεργήσῃ δημοψήφισμα, ἀπολύτως γνήσιον, τοῦ ὁποίου τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἔφερε εἰς τὴν διατήρησιν τῆς βασιλευομένης δημοκρατίας. Ὁ ἴδιος ἐδήλωσεν ὅτι, καίτοι θὰ ἐψήφιζεν ὑπὲρ τῆς ἀβασιλεύτου δημοκρατίας, δὲν θὰ ἀνελάμβανεν ἀγῶνα πρὸς ἐπιβολὴν τῆς γνώμης του. Αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι θὰ ἄφηνε τοὺς μετριοπαθεῖς Φιλελευθέρους νὰ ψηφίσουν ὑπὲρ τῆς βασιλευομένης. Ἡ γραμμὴ του προεκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ἀδιαλλάκτων, οἱ ὁποῖοι ἐξαπέλυσαν βιαιὰς ἐναντίον του ἐπιθέσεις. Κατόπιν τούτου, προφασισθεὶς ἀσθένειαν, παρητήθη τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου. Τὸν διεδέχθη ὁ Γεωρ. Καφαντάρης, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε καὶ τὴν ἡγεσίαν τοῦ κόμματος. Καὶ ὁ νέος πρωθυπουργός, βαδίσας ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ Βενιζέλου, συνήντησε τὴν αὐτὴν ἀντίδρασιν. Τὰς ἀρχὰς Μαρτίου ἠναγκάσθη, μετὰ τὴν σειρὰν του, νὰ παραιτηθῇ. Ἡ κατάστασις περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν ἀδιαλλάκτων. Τὴν 12ην Μαρτίου ἐσχημάτιζε κυβέρνησιν ὁ Ἀλεξ. Παπαναστασίου, μετὰ ὑπουργὸν Στρατιωτικῶν τὸν Γεωργ. Κονδύλην καὶ Ναυτικῶν τὸν Ἀλεξ. Χατζηκυριάκον, καὶ τὴν 25ην Μαρτίου ἡ Συνέλευσις, διὰ ψηφίσματός της, κατήργησε τὴν βασιλευομένην δημοκρατίαν, ἐκήρυξεν ἐκπτωτον τὴν δυναστείαν, ἀνεκήρυξε τὴν ἀβασίλευτον καὶ ἐξέλεξε προσωρινὸν Πρόεδρον Δημοκρατίας τὸν ναύαρχον Π. Κουντουριώτην. Ἐκατὸν δεκατέσσαρα μέλη τῆς Συνελεύσεως, μεταξύ τῶν ὁποίων ὁ Ἑλ. Βενιζέλος, ὁ ὁποῖος εἶχε, πρὸ 15 ἡμερῶν, ἀναχωρήσει διὰ τὸ ἐξωτερικόν, καὶ ὁ Γ. Καφαντάρης

ρης, απέσχον τῆς συνεδριάσεως. Τὰ ὑπόλοιπα 283 μέλη ὁμοφώνως ἐνέκρινον τὴν μεταβολήν.

Δημοψήφισμα, ἐπικυρωτικὸν τῆς ἀνωτέρω πράξεως, διενηργήθη τὴν 13ην Ἀπριλίου 1924. Ἐπὶ συνόλου ψηφισάντων 1.084.065 ἡ ἀβασίλευτος ἔλαβε 758.472 (69,95%) ψήφους καὶ ἡ βασιλευμένη 325.332 (30,05%). Τὸ ἀποτέλεσμα δὲν ἀνεγνωρίσθη ὡς ἔγκυρον ὑπὸ τοῦ συνόλου τῶν ὁπαδῶν τῆς βασιλευμένης. Μόνον τὸ κόμμα τῶν Ἐλευθεροφρόνων ἐδέχθη ὅτι ἐξέφραζε τὴν γνησίαν θέλησιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τὸ κόμμα αὐτό, ὡς προελέχθη, εἶχεν ἰδρύσει ὁ ὑποστράτηγος ἐ.ἀ. Ἰωάννης Μεταξᾶς, ὁ ὁποῖος εὐρεθεὶς εἰς πλήρη διάστασιν ἀπόψεων μετὰ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ἀντιβενιζελισμοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1921, εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἡγηθῇ ἰδίας πολιτικῆς κινήσεως. Ἀφ' ἧς τὰ δύο κόμματα, Λαϊκὸν καὶ Μεταρρυθμιστικόν, εὐρέθησαν, μετὰ τὸν τυφεκισμόν τῶν ἀρχηγῶν τῶν Δημ. Γούναρη καὶ Νικ. Στράτου, ἄνευ ἡγεσίας, τὸ σύνολον σχεδὸν τοῦ ἀντιβενιζελικοῦ κόσμου ἠκολούθει τὸν Μεταξᾶν. Ἡ ἀτυχὴς ἀνάμιξις τοῦ εἰς τὴν Ἀντεπανάστασιν, παρ' ὅλον ὅτι διεφώνει πρὸς τὴν ὀργάνωσιν καὶ ἐκτέλεσιν της, καὶ ἡ ἀναγκαστικὴ ἀποδημία του εἰς τὸ ἐξωτερικόν, κατέστησαν ἐφικτὴν τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ πρώην ὑπουργοῦ Παναγῆ Τσαλδάρη. Καὶ τὸ Λαϊκὸν Κόμμα ἠρνήθη νὰ ἀναγνώρισῃ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ δημοψηφίσματος καὶ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς ἀβασιλεύτου Δημοκρατίας. Οὕτω ηὔξησε τὴν ἐπιρροήν του ἐπὶ τῶν βασιλοφρόνων, ἐνῶ ἀντιστοίχως ἐμειώθη ἡ τοῦ Ι. Μεταξᾶ.

Ἀλλὰ καὶ αὕτῃ ἡ κυβέρνησις Παπαναστασίου ἔδειξεν ὅτι κατείχετο ὑπὸ ἀμφιβολιῶν, ὡς πρὸς τὴν ἑκτασιν τῆς λαϊκῆς βάσεως τοῦ νέου πολιτεύματος. Δέκα ἡμέρας μετὰ τὸ δημοψήφισμα ἐξέδωσε Νομοθετικὸν Διάταγμα «περὶ κατοχυρώσεως τοῦ Δημοκρατικοῦ Πολιτεύματος», τὸ ὁποῖον καθώριζε τὰ κατὰ τοῦ Πολιτεύματος ἀδικήματα καὶ προέβλεπεν εἰδικὴν διαδικασίαν ἐκδικάσεώς των. Ἐπὶ πλεόν, ἵδρυσεν ὑπουργεῖον Ἐννόμου Τάξεως (καταργηθὲν ἅμα τῇ ἀνατροπῇ της), τοῦ ὁποίου τὴν διεύθυνσιν ἀνέλαβεν ὁ Θ. Πάγκαλος. Οὗτος συνεκρότησεν τρεῖς εἰδικὰς μονάδας, ἐκάστην δυνάμει Τάγματος ἐμπολέμου συνθέσεως καὶ ἐφωδιασμένην μετὰ τεθωρακισμένα αὐτοκίνητα, τὰ ἀποκληθέντα «Δημοκρατικὰ Τάγματα», διὰ τὴν προστασίαν τοῦ Πολιτεύματος.

Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος προέτρεψε, μετὰ τὸ δημοψήφισμα, τοὺς πρω-
τεργάτας τῆς πολιτειακῆς μεταβολῆς, νὰ θεωρήσουν τὴν ἀβασί-
λευτον ὡς «Κοινὸν Ναόν», ὄχι ὡς ἴδιον «κτῆμα». Αἱ πρῶται, ἀλλὰ
καὶ μεταγενέστεραι πράξεις των, ἔδειξαν ὅτι τὴν ἐβλεπον ὡς «ἴδιον
κτῆμα».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΑΣΤΑΘΕΙΑ

Ἡ ἐγκαθίδρυσις τῆς ἀβασιλεύτου δημοκρατίας, καθ' ὃν τρόπον
ἔγινεν, ἡ διατήρησις τῆς μονοπλεύρου Ἐθνοσυνελεύσεως, ἡ ὁποία
παρημπόδιζε μίαν μεγάλην πολιτικὴν παράταξιν νὰ μετάσχη τοῦ
ἐνεργοῦ πολιτικοῦ βίου, ἡ σωρεία τῶν ἀνακυψάντων προβλημάτων
ἐκ τῆς ἀπορροφήσεως τῶν προσφύγων καὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς συμ-
βάσεως περὶ ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν, ὡς καὶ αἱ προσωπικαὶ
φιλοδοξίαι ὠρισμένων παραγόντων, προεκάλεσαν κλίμα πολιτικῆς
ἀσταθείας. Ἡ κυβέρνησις Παπαναστασίου ἀνετράπη τὰ τέλη Ἰου-
λίου 1924. Τὴν διεδέχθη κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Θεμ.
Σοφούλη, ἡ ὁποία, τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου, παρεχώρησε τὴν θέσιν
τῆς εἰς κυβέρνησιν προεδρευομένην ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Μιχαλακο-
πούλου.

Κυβέρνησις Μιχαλακοπούλου.

Ἡ πέμπτη αὐτή, εἰς διάστημα ἑννέα μηνῶν, κυβέρνησις, ποὺ
ἔδωσεν ἡ Δ' Ἐθνοσυνέλευσις, παρέμεινεν εἰς τὴν ἐξουσίαν μέχρι
τῆς 25ης Ἰουνίου 1925, ὅτε ἀνετράπη ὑπὸ στρατιωτικοῦ κινήματος,
τοῦ ὁποίου ἡγεῖτο ὁ Θεοδ. Πάγκαλος. Ὑπῆρξεν ἡ πλέον μακρόβιος
καὶ ἡ περισσότερον ἀποδεκτή. Κατὰ τοὺς ὀκτῶ μῆνας καὶ δεκαεπτὰ
ἡμέρας τῆς ζωῆς τῆς προσέφερεν ἀξιόλογον ἔργον. Πρῶτον, ἐπέ-
τυχε τὴν ἀκύρωσιν τοῦ πρωτοκόλλου Ν. Πολίτη - Καλφῶφ, ὑπο-
γραφέντος τὴν 29ην Σεπτεμβρίου 1924, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ μόνιμοι
ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας παρὰ τῇ Κ.Τ.Ε. ἀνε-
γνώριζον εἰς τὸν διεθνή ὀργανισμὸν δικαίωμα ἀπ' εὐθείας παρεμ-

βάσεώς του πρὸς προστασίαν τῶν ἐν Ἑλλάδι «βουλγαρικῶν» μειονοτήτων. Τοιαῦται μειονότητες, μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν, δὲν ὑφίσταντο. Ἀλλὰ, καὶ ἐὰν ὑφίσταντο, ἐπροστατεύοντο ὑπὸ τῶν περὶ μειονοτήτων διατάξεων τῶν συνθηκῶν εἰρήνης. Ἡ εἰδικὴ προστασία των ἦτο περιττή. Ἐξ ἄλλου, τὸ πρωτόκολλον ἐδημιούργει προηγούμενον, τὸ ὁποῖον ἠδύναντο νὰ ἐκμεταλλευθοῦν ἄλλαι χῶραι. Ὁ Ἕλλην ἀντιπρόσωπος εἶχε προχωρήσει πέραν τῶν ὁδηγιῶν αἱ ὁποῖαι τοῦ ἐδόθησαν, δι' ὃ καὶ ἡ Ἐθνοσυνέλευσις, ὁμοφώνως, τὸ ἀπέρριψε τὴν 2αν Φεβρουαρίου 1925. Ἐπίσης καὶ τὸ Συμβούλιον τῆς Κ.Τ.Ε. ἐδέχθη, τὴν 14ην Μαρτίου, αἴτησιν τῆς Ἑλλάδος περὶ ἀκυρώσεώς του. Ἐν τῷ μεταξύ, ὅμως, ἡ Νοτιοσλαβία, φοβούμενη ὅτι ἡ Βουλγαρία θὰ ἤξιον ἀνάλογον καθεστῶς διὰ τὰς εἰς Σερβίαν ὑπαρκτὰς βουλγαρικὰς μειονότητας, κατήγγειλε τὴν ἑλληνοσερβικὴν συνθήκην συμμαχίας τοῦ 1913.

Δεύτερον, προέβη εἰς τὴν σύναψιν δύο δανείων, ἑνὸς, ὕψους 12.300.000 χρυσῶν λιρῶν, διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν προσφύγων καί, δευτέρου, ὕψους 10 ἑκατ. χρυσῶν δολλαρίων, διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ φράγματος τῆς τεχνητῆς λίμνης τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῶν συναφῶν ἔργων, πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ θέματος τῆς ὑδρεύσεως τῆς πρωτευούσης.

Τρίτον, ἀντιμετώπισε μὲ ψυχραιμίαν τὴν ἀπέλασιν τοῦ Οἴκου-μενικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίνου βου. Οἱ Τοῦρκοι βαρέως ἔφερον τὴν ἀποτυχίαν των νὰ ἐκδιώξουν τὸ Πατριαρχεῖον. Ἡ παρουσία του τοὺς ἠνώχλει, ἰδίως μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Κεμάλ κατάργησιν, Μάρτιον 1924, τοῦ Χαλιφάτου, τῆς ἀνωτέρας θρησκευτικῆς ἀρχῆς τῶν μωαμεθανῶν. Μετὰ τὴν ματαίαν προσπάθειάν των νὰ ἐγκαταστήσουν τὸν ἀρχηγὸν τῆς παρ' αὐτῶν δημιουργηθείσης «τουρκοορθόδοξου ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς» Παπα - Εὐθύμ (Εὐθύμιον Καραχισαρίδην, πρῶην ἱερέα, προσχωρήσαντα εἰς τὸ κεμαλικὸν κίνημα), εἰς τὸ Φανάρι, ἐξεδίωξαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, τὴν 30ην Ἰανουαρίου 1925, τὸν Πατριάρχην Κωνσταντίνον βον, μόλις διαδεχθέντα τὸν θανόντα Γρηγόριον 7ον, μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι ἦτο ἀνταλλάξιμος. Ὑπεστήριξαν, δηλαδὴ, ὅτι ὁ ἐκλεγόμενος ὡς Πατριάρχης ἔπρεπε νὰ ἦτο μόνιμος κάτοικος τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸ τῆς 30ῆς Ὀκτωβρίου 1918. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποία παρέσχεν ἀμέσως φιλοξενίαν εἰς τὸν Πατριάρχην (θανόντα

ἐν Ἀθήναις τὸ 1930), δὲν ἀνεγνώρισεν τὴν ὀρθότητα τῆς τουρκικῆς ἀπόψεως καὶ προσέφυγεν εἰς τὴν Κ.Τ.Ε. καὶ τὸ Διεθνὲς Δικαστήριον τῆς Χάγης. Τελικῶς, ὁ Κωνσταντῖνος παρητήθη καὶ ἐξελέγη, τὸν Ἰούλιον 1925, Πατριάρχης ὁ Μητροπολίτης Νικαίας Βασίλειος, ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀνταλλάξιμος. Παρὰ ταῦτα, ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἐξηκολούθησε νὰ φέρεται ἐχθρικῶς καὶ πρὸς τὸν Βασίλειον Γ' καὶ τὸν διάδοχόν του (1929) Φώτιον Β'. Μόνον μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῶν ἑλληνοτουρκικῶν συμφωνιῶν τοῦ 1930 ἡ ἐπίσημος Τουρκία θὰ ἀρχίσῃ νὰ μεταβάλλῃ τὴν ἔναντι τοῦ Πατριαρχείου στάσιν της.

Ἡ δικτατορία Θ. Παγκάλου.

Ὁ στρατηγὸς Πάγκαλος, εὐθύς μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ κινήματός του, ἐσχημάτισε κυβέρνησιν, ἡ ὁποία, παρουσιασθεῖσα εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν, ἔτυχε ψήφου ἐμπιστοσύνης. Ἀκολουθῶς, ἡ Ἐθνοσυνέλευσις διέκοψε τὰς ἐργασίας της, ἀφοῦ προηγουμένως ἀνέθεσεν εἰς τριακονταμελὴ ἐπιτροπὴν ἐκ πληρεξουσίων, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀλεξ. Παπαναστασίου, τὴν σύνταξιν τοῦ νέου Συντάγματος. Συγχρόνως ἐλήφθη ἀπόφασις ὅπως, πρὸ τῆς λήξεως τοῦ ἔτους, διενεργηθοῦν δημοτικαὶ καὶ κοινοτικαὶ ἐκλογαὶ καὶ συγκροτηθῇ ἡ Γερουσία, περὶ τῆς ὁποίας θὰ προέβλεπε τὸ νέον Σύνταγμα. Ἀρχομένου δὲ τοῦ 1926 θὰ διενεργοῦντο καὶ βουλευτικαὶ ἐκλογαί.

Ἡ τριακονταμελὴς ἐπιτροπὴ ὑπέβαλε τὸ σχέδιον τοῦ νέου Συντάγματος εἰς τὴν κυβέρνησιν τὴν 11ην Σεπτεμβρίου. Τριμελὴς ἐξ ὑπουργῶν ἐπιτροπὴ τὸ ἐπεξεργάσθη ἐπὶ δεκαπενθήμερον, ἀπαλείψασα ἢ τροποποιήσασα διατάξεις του, καὶ τὴν 29ην Σεπτεμβρίου ἐδημοσιεύθη ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας καὶ τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου. Αὐθημερόν ὅμως ἐδημοσιεύετο καὶ διάταγμα διαλύσεως τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, χωρὶς νὰ προσδιορίζεται ἡμερομηνία διενεργείας νέων ἐκλογῶν. Ἐχρειάζετο νὰ συμφωνήσουν καὶ τὰ ἐκτὸς αὐτῆς εὐρισκόμενα κόμματα ἐπὶ τῶν προϋποθέσεων διεξαγωγῆς των, ὥστε νὰ ἀποτραπῇ νέα ἀποχὴ των. Προεκηρύχθησαν ὅμως καὶ διενεργήθησαν δημοτικαὶ καὶ κοινοτικαὶ ἐκλογαί, αἱ πρῶται ἀπὸ τοῦ 1914, τὴν 24ην Ὀκτωβρίου. Οὐδεμία κυβερνητικὴ παρέμβασις ἐσημειώθη. Ὀλίγον ἀργότερον, ὠρίσθη ἡ 10η Ἰανουαρίου 1926, ὡς ἡμέρα διεξαγωγῆς ἐκλογῶν

πρὸς συγκρότησιν τῆς Γερουσίας. Ἀλλά, τὴν 3ην Ἰανουαρίου 1926, ὁ Πάγκαλος ἐκήρυξε δικτατορίαν, συγκεντρῶσας ὅλας τὰς ἐξουσίας εἰς χεῖρας του. Ἀργότερον, καὶ ὅταν ὁ Ναύαρχος Κουντουριώτης παρητήθη τῆς Προεδρίας τῆς Δημοκρατίας, εἰς ἐνδειξιν διαμαρτυρίας κατὰ τοῦ δικτάτορος, οὗτος προεκήρυξεν ἐκλογὰς διὰ τὴν ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀνάδειξιν τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας. Τὰ κόμματα, ἀμφοτέρων τῶν παρατάξεων, λόγῳ τοῦ τρόπου διεξαγωγῆς τῶν ἐκλογῶν, ἠρνήθησαν νὰ μετάσχουν, καίτοι εἶχον συμφωνήσει εἰς τὴν ὑπόδειξιν ὡς κοινοῦ ὑποψηφίου τοῦ πρώην ὑπουργοῦ Κ. Δεμερτζή. Οὕτω ἀπέμεινε μοναδικὸς ὑποψήφιος ὁ Θ. Πάγκαλος, ὁ ὁποῖος καὶ ὠρκίσθη Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, τὴν 18ην Ἀπριλίου. Μὴ ἐπιτυχὼν νὰ ἐγκαθιδρύσῃ τὸ ἀμερικανικὸν προεδρικὸν σύστημα, ἀνεζήτησε πρωθυπουργόν. Μετὰ τρίμηνον ἐσχηματίζετο κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Ἀθαν. Εὐταξίαν, εἰς τὴν ὁποίαν μετεῖχον βενιζελικοὶ καὶ ἀντιβενιζελικοὶ. Τὴν 22αν Αὐγούστου, ὅμως, τὸ καθεστῶς Παγκάλου ἀνετράπη διὰ στρατιωτικοῦ κινήματος, ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ ὁποίου εὕρισκετο ὁ Γεωρ. Κονδύλης.

Ἡ αἰτία διὰ τὴν ὁποίαν τὸ κίνημα ἐστέφθη ὑπὸ ἐπιτυχίας, ἐνῶ τέσσαρα προηγουμένως ὠργανωθέντα ἀπέτυχον, ὑπῆρξεν ἡ ὑπογραφή, τὴν 17ην Αὐγούστου 1926, ἐξ συμβάσεων μετὰ τῆς Νοτιοσλαβίας, διὰ τῶν ὁποίων ἐξεχωροῦντο, οὐσιαστικῶς, ἑλληνικὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα εἰς τὸ ὅμορον κράτος. Ἡ ἐλευθέρα σερβικὴ ζώνη Θεσσαλονίκης καθίστατο νοτιοσλαβικὸς λιμὴν. Ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Θεσσαλονίκης - Εἰδομένης καθίστατο ἑλληνονοτιοσλαβικὴ, μὲ κανονισμοὺς προσηρμοσμένους εἰς τοὺς νοτιοσλαβικοὺς. Ὅλοι ὅσοι εἶχον χρισθῇ ὑπὸ τῶν ἐν Ἑλλάδι νοτιοσλαβικῶν προξενείων ὡς Σέρβοι, ἀνεγνωρίζοντο ὡς Σέρβοι καὶ ὡς τοιοῦτοι θὰ ἐτύγχανον προστασίας εὐρυτέρας τῆς ὑπὸ τῶν συνθηκῶν εἰρήνης προβλεφθείσης. Ἡ νοτιοσλαβικὴ κυβέρνησις θὰ εἶχε δικαίωμα ἐλέγχου ἐπὶ τῆς εἰς Ἁγίον Ὄρος μονῆς Χιλιανδαρίου. Τὰ νοτιοσλαβικὰ ἐπιβατηγὰ σκάφη θὰ ἠδύναντο νὰ ἀσκοῦν ἀκτοπλοίαν καὶ εἰδικαί συμφωνίαι τοῦ Βελιγραδίου μὲ ἄλλας κυβερνήσεις θὰ ἐπέτρεπον τὴν ρύθμισιν τῆς διὰ μέσου τῆς ἐλευθέρας ζώνης Θεσσαλονίκης κινήσεως. Ὁ Πάγκαλος ἰσχυρίσθη ὅτι συνήψεν εἰς ἀντάλλαγμα μυστικὴν συμφωνίαν μὲ τὴν Νοτιοσλαβίαν. Οὐδέποτε ἀπέκλυψε τὸ περιεχόμενόν της. Ἐλέχθη ὅτι ἡ νοτιοσλαβικὴ κυβέρνη-

σις ανέλαμβανε τὴν ὑποχρέωσιν, ὅπως συγκρατήσῃ τὴν Βουλγαρίαν, εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ Ἑλλάς θὰ ἐπετίθετο κατὰ τῆς Τουρκίας. Τοιαύτη ἐπίθεσις, ἔστω καὶ ἐπιτυχής, δὲν θὰ ἐπανεφέρε τὴν Ἀνατ. Θράκην εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐφ' ὅσον ἦτο ἐκ προοιμίου βέβαιον ὅτι αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις θὰ ἀντέδρων. Οὐδέν, κατ' ἀκολουθίαν, νόημα εἶχεν ἡ μυστικὴ συμφωνία, ἐὰν ὑπῆρχε, καὶ αἱ γενόμεναι παραχωρήσεις ἔστεροῦντο ἀντικρύσματος.

Μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Παγκάλου, αἱ συμφωνίαι δὲν ἐκυρώθησαν. Ἡ Νοτιοσλαβία ἀργότερον συνεφώνησεν εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τῶν δι' ἄλλων.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διακυβερνήσεως τῆς χώρας ὑπὸ τοῦ Παγκάλου, παρ' ὀλίγον νὰ προκληθῇ ἑλληνοβουλγαρικὸς πόλεμος ὥς συνέπεια συνοριακοῦ ἐπεισοδίου. Τὴν 18ην Ὀκτωβρίου 1925, οἱ Βούλγαροι ἤνοιξαν πῦρ κατὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 69 ἑλληνικοῦ μεθοριακοῦ φυλακίου εἰς τὸν τομέα Πορροϊῶν. Δύο Ἕλληνες στρατιῶται ἐφονεύθησαν. Τὸ ἑλληνικὸν φυλάκιον ἀπήντησεν εἰς τὰ βουλγαρικὰ πυρὰ. Ὁ διοικητὴς ὁμῶς τοῦ συνοριακοῦ τομέος λοχαγὸς Χαρ. Βασιλειάδης διέταξε διακοπὴν τοῦ πυρός. Ὑψωσε λευκὴν σημαίαν καὶ κατηνύνη πρὸς τὰς βουλγαρικὰς γραμμὰς διὰ συνεννόησιν μὲ τὸν διοικητὴν τοῦ ἀντιστοίχου βουλγαρικοῦ τομέως. Οἱ Βούλγαροι τὸν ἐφόνευσαν καὶ ἀκολούθως ἐπετέθησαν καὶ κατέλαβον τὸ φυλάκιον.

Εὐθύς ὥς τὰ ἀνωτέρω ἔγιναν γνωστὰ εἰς Ἀθήνας, ἐδόθη διαταγὴ εἰς τὸ ἐδρεῖον ἐν Θεσσαλονίκῃ Γ' Σῶμα Στρατοῦ νὰ εἰσέλθῃ εἰς Βουλγαρίαν. Πράγματι, ἐντὸς ἐλαχίστων ὥρῶν, τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα κατέλαβον τὸ Πετρίτσι. Ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις προσέφυγεν εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Κ.Τ.Ε., τὸ ὁποῖον ἐζήτησε τὴν ἄμεσον κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ τὴν ἀποχώρησιν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἐκ τοῦ βουλγαρικοῦ ἐδάφους. Ἀνέθεσε δὲ εἰς ἐπιτροπὴν νὰ ἐξετάσῃ πῶς ἔγιναν τὰ ἐπεισόδια, ποῖον ἐβάρυνεν ἡ εὐθύνη δι' αὐτὰ καὶ ποῖαι ζημίαι ἐσημειώθησαν.

Ἡ ἐπιτροπὴ κατελόγισεν εὐθύνas εἰς ἀμφοτέρας τὰς χώρας. Βάσει τῆς ἐκθέσεώς της τὸ Συμβούλιον ὑπεχρέωσε τὴν μὲν Ἑλλάδα νὰ καταβάλῃ ἀποζημιώσιν διὰ τὰς προξενηθείσας ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ζημίας εἰς Πετρίτσι, τὴν δὲ Βουλγαρίαν νὰ ἀποζημιώσῃ τὴν οἰκογένειαν τοῦ φονευθέντος Ἑλλήνος ἀξιωματικοῦ. Ἐπίσης,

τὸ Συμβούλιον ὑπέδειξεν ἀναδιοργάνωσιν τῶν ἐκατέρωθεν τῶν συνόρων φρουρῶν καὶ τὴν τοποθέτησιν δύο οὐδετέρων ἀξιωματικῶν (Σουηδῶν), τοῦ ἐνὸς πλησίον τοῦ Ἑλληνος διοικητοῦ τῶν συνοριακῶν φρουρῶν καὶ τοῦ ἄλλου πλησίον τοῦ Βουλγάρου συναδέλφου του, διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἀδιαταράκτου τῆς συνοριακῆς ζώνης. Ἡ παρουσία τῶν οὐδετέρων ἀξιωματικῶν, μετὰ τὸ σκληρὸν μάθημα ποὺ ἔλαβον ἐκ μέρους τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ οἱ Βούλγαροι, εἶχεν ὡς συνέπειαν νὰ σταματήσῃ ἡ δραστηριότης τῶν ἀνθρώπων τοῦ βουλγαρικοῦ κομιτάτου, τοῦ ἐπιζητοῦντος τὴν αὐτονομίαν τῆς Μακεδονίας, τῶν γνωστῶν ὡς «κομιτατζήδων», εἰς βάρος τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ.

Εἰς τὸ ἐνεργητικὸν τοῦ Παγκάλου πρέπει νὰ ἐγγραφῇ ἡ ἀγορὰ πολεμικοῦ ὕλικου διὰ τὸν στρατόν, ἡ παραγγελία ἐξ ὑποβρυχιῶν, ὁ ἐκσυγχρονισμὸς τῶν πολεμικῶν σκαφῶν καὶ ἡ ἱδρυσις τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΣΥΜΦΙΛΙΩΣΕΩΣ

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τῆς δικτατορίας, ἐκλήθη ὁ Ναύαρχος Κουντούριώτης νὰ ἀναλάβῃ ἐκ νέου τὴν ἀσκήσιν τῶν καθηκόντων τοῦ Πρωέδρου τῆς Δημοκρατίας. Οὗτος ἐδέχθη καὶ ἀνέθεσεν εἰς τὸν Κουνδύλην τὸν σχηματισμὸν τῆς νέας κυβερνήσεως, ἀφοῦ ἀπέτυχε προσπάθεια διὰ τὴν συγκρότησιν οἰκουμενικῆς. Μοναδικὸς στόχος τῆς κυβερνήσεως θὰ ἦτο ἡ διενέργεια ἐλευθέρων καὶ γνησίων ἐκλογῶν ἐντὸς τοῦ Ὀκτωβρίου. Προηγουμένως ὅμως ἔπρεπε νὰ διαλυθοῦν τὰ Δημοκρατικὰ Τάγματα. Διότι, ἂν καὶ ἐβοήθησαν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Παγκάλου, δὲν ἐνέπνεον ἐμπιστοσύνην. Ἡ διάλυσίς των ἐπραγματοποιήθη βιαίως τὴν 9ην Σεπτεμβρίου. Δυστυχῶς δὲν ἀπεφεύχθη ἡ αἵματοχυσία, μὲ θύματα στρατιωτικούς καὶ πολίτας. Οἱ τελευταῖοι παρεσύρθησαν εἰς ἀναρχικὰς ἐκδηλώσεις, εὐθὺς ὡς ἠκούσθησαν οἱ πρῶτοι πυροβολισμοὶ καὶ κανονιοβολισμοί. Ἐχρειάσθη νὰ χρησιμοποιηθῇ βία καὶ διὰ τὴν καταστολὴν τῶν ἐν

λόγῳ ἐκδηλώσων. Ὁ θλιβερός ἀπολογισμὸς τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἦτο 23 νεκροὶ καὶ 175 τραυματίαι. Ἀλλ' ἡ τάξις ἀποκατεστάθη πλήρως. Οἱ διοικηταὶ τῶν ταγμάτων ἀντισυνταγματάρχαι Ναπ. Ζέρβας καὶ Βασ. Ντερτιλῆς κατεδικάσθησαν εἰς ἰσόβια δεσμά, ἀλλ' ἔτυχον, ἐν συνεχείᾳ, ἀμνηστίας.

Μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν Ταγμάτων, ἡ κυβέρνησις ἐδημοσίευσε τὴν 22αν Σεπτεμβρίου, τὸ καταρτισθὲν ὑπὸ τῆς τριακονταμελοῦς ἐπιτροπῆς Σύνταγμα ἀφοῦ ἀπήλειψε τὰς τροποποιήσεις τοῦ Παγκάλου. Τὸ Σύνταγμα αὐτὸ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπικυρωθῇ ὑπὸ τῆς ἐκλεγχομένης Βουλῆς. Ἐπίσης ἐδημοσίευσεν διάταγμα προκηρύξεως ἐκλογῶν διὰ τὴν 24ην Ὀκτωβρίου. Ὡς ἐκλογικὸν σύστημα εἰς τὰς ἐκλογὰς θὰ ἴσχυε τὸ τῆς ἀναλογικῆς ἐκπροσωπήσεως. Τὸ σύστημα ἐφηρμόζετο διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν χώραν μας. Συγχρόνως ὁ Κονδύλης προέβη εἰς τὴν δήλωσιν ὅτι δὲν θὰ ἐπολιτεύετο καὶ ὅτι τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως, τὰ ὁποῖα θὰ ἐξέθετον ὑποψηφιότητα, θὰ ἀπεχώρουν ἐξ αὐτῆς. Ἐπειδὴ τὸ διάστημα τοῦ ἐνὸς μηνὸς δὲν ἐκρίθη ἐπαρκὲς διὰ τὴν ἐξασφάλισιν ὅλων τῶν προϋποθέσεων ἀμέμεπτου διεξαγωγῆς τῶν, αἱ ἐκλογαί, τελικῶς, διενηργήθησαν τὴν 7ην Νοεμβρίου 1926.

Οὐδὲν κόμμα, ἀλλ' οὔτε παράταξις ἐπέτυχεν ἀπόλυτον πλειοψηφίαν. Τὰ τρία μεγάλα κόμματα ἔλαβον: Φιλελευθέρων 102 ἔδρας, Λαϊκὸν 60, Ἐλευθεροφρόνων 51. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων 73 ἔδρῶν, τὰ ἐκ τοῦ βενιζελισμοῦ προελθόντα μικρὰ κόμματα καὶ ἀνεξάρτητοι ἔλαβον 41, τὰ ἐκ τοῦ ἀντιβενιζελισμοῦ 26, τὸ Κ.Κ.Ε. 10, τὸ Ἀγροτικὸν 4 καὶ ὁ ἐβραϊκὸς συνδυσασμὸς Θεσσαλονίκης 2. Κατ' ἀκολουθίαν, δὲν ἀπέμενεν ὡς λύσις παρὰ ὁ σχηματισμὸς κυβερνήσεως συνεργασίας δύο ἢ περισσοτέρων κομμάτων. Μετὰ μακρὰς διαπραγματεύσεις, ὠρκίσθη τὴν 4ην Δεκεμβρίου κυβέρνησις, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀλεξ. Ζαΐμη, ἡ ὁποία ἐστηρίζετο ὑπὸ τῶν τριῶν μεγάλων κομμάτων καὶ τῆς Δημοκρατικῆς Ἐνώσεως. Μετεῖχον εἰς αὐτὴν οἱ ἀρχηγοὶ καὶ τῶν τεσσάρων κομμάτων. Ἐκ τῶν ἑνδεκα ὑπουργείων, 4 ἐδόθησαν εἰς τοὺς Φιλελευθέρους, τρία εἰς τοὺς Λαϊκοὺς, δύο εἰς τοὺς Ἐλευθερόφρονας, ἓν εἰς τὴν Δημοκρατικὴν Ἐνωσιν. Ἡ διεύθυνσις τοῦ ὑπουργείου Στρατιωτικῶν ἀνετέθη εἰς τὸν ἀντιστράτηγον Ἀλεξ. Μαζαράκην. Πρόγραμμα τῆς συμμαχικῆς κυβερνήσεως ἦτο: 1) Ἡ ἐπικύρωσις καὶ τροποποιήσις τοῦ καταρτι-

σθέντος ὑπὸ τῆς τριακονταμελοῦς ἐπιτροπῆς τῆς Δ' Ἐθνοσυνελεύσεως καὶ δημοσιευθέντος ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Κονδύλη Συντάγματος. 2) Ἡ ἐπαναφορὰ τῶν ἀπομακρυνθέντων ὑπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῶν μετέπειτα κυβερνήσεων ἀξίωματικῶν. 3) Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος. 4) Ἡ ἐξυγίανσις τῆς οἰκονομίας.

Τὸ Σύνταγμα ἐψηφίσθη καὶ ἐδημοσιεύθη τὴν 3ην Ἰουνίου 1927. Εἰς τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς ψηφίσεώς του ἐβοήθησεν ἡ ἀπειλὴ τοῦ Ναυάρχου Κουντουριώτη, ὅτι θὰ παρῆτεϊτο. Τὸ θέμα τῶν ἀπομακρυνθέντων ἀξίωματικῶν ἐρρυθμίσθη, διὰ τῆς ἐπαναφορᾶς εἰς τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν 341 ἐξ αὐτῶν, κριθέντων, ὑπὸ εἰδικῶς συγκροτηθέντος συμβουλίου ἐξ ἐννέα ἀντιστρατήγων, ὡς ἱκανῶν. Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος ἐπραγματοποιήθη διὰ τῆς καλῆς λειτουργίας τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ παραμερισμοῦ τῶν ἐξωκοινοβουλευτικῶν παραγόντων. Τέλος, ἐπετεύχθη, ἡ ἐξυγίανσις τῶν οἰκονομικῶν, διὰ τῆς συνάψεως δανείου, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Κ.Τ.Ε., ἐξ 9 ἑκατ. χρυσῶν λιρῶν, ἐξ ὧν 3 θὰ ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὴν κάλυψιν τῶν παλαιῶν ἐλλειμμάτων τοῦ προϋπολογισμοῦ, 3 διὰ τὴν σταθεροποίησιν τοῦ νομίσματος καὶ 3 διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν προσφύγων. Πρὸ τῆς συνάψεως τοῦ δανείου ἐπετεύχθη ὁ ἀπόλυτος ἰσοσκελισμὸς τοῦ προϋπολογισμοῦ.

Τὸ Λαϊκὸν Κόμμα ὁμῶς διεφώνησεν εἰς τὸν τρόπον ἰδρύσεως τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν ἀπόφασιν ὅπως ἀποζημιωθῇ ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα, ἡ ὁποία μέχρι τότε ἦσκει τὸ ἐκδοτικὸν προνόμιον, διὰ τὴν παράδοσιν εἰς τὴν νέαν Τράπεζαν τοῦ εἰς χρυσὸν καλύμματος τῶν κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων. Ἐφ' ὅσον μετεβίβαζε μέρος τοῦ παθητικοῦ της, ὑπεστήριξε τὸ Λαϊκὸν Κόμμα, ἔπρεπε νὰ μεταβιβάσῃ, ἄνευ ἀνταλλάγματος καὶ τὸ ἀντιστοιχοῦν εἰς αὐτὸ μέρος τοῦ ἐνεργητικοῦ της. Ἐπειδὴ ἡ ἀποψὶς του δὲν ἔγινε δεκτὴ ἀπεχώρησεν ἐκ τῆς κυβερνήσεως τὰ μέσα Αὐγούστου. Ἐκ τῶν τριῶν ὑπουργείων του, τὰ δύο ἐδόθησαν εἰς τοὺς Ἐλευθερόφρονas. Τοῦ τρίτου ἀνέλαβε προσωρινῶς τὴν διεύθυνσιν ὁ Πρωθυπουργός.

Ἡ κυβέρνησις συνέχισε τὴν προσπάθειάν της πρὸς ἐξυγίανσιν τῆς οἰκονομίας, ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν κατὰ τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου 1928 ἀποχώρησιν τῆς Δημοκρατικῆς Ἐνώσεως, ἡ ὁποία διεφώνησεν

ἐπὶ τοῦ τρόπου ἐκτελέσεως τῶν ἔργων ὁδοποιίας. Τὴν 14ην Μαΐου 1928 ἤρχιζεν ἡ λειτουργία τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος μὲ πρῶτον διοικητὴν τὸν Ἄλεξ. Διομήδην, πρῶην ὑπουργὸν καὶ ἀπὸ τοῦ 1923 διοικητὴν τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς. Ἀπὸ τῆς ἰδίας ἡμέρας καθιερώθη νέα ἰσοτιμία τῆς δραχμῆς πρὸς τὸν χρυσόν, ὡς καὶ ἡ ἐλευθέρα εἰς συνάλλαγμα μετατρεψιμότης της. Ἡ νέα ἰσοτιμία ἦτο 375 δραχμαὶ διὰ μίαν χρυσὴν λίραν καὶ 75 δι' ἓν χρυσοῦν δολλάριον. Ἡ δραχμὴ, δηλαδή, ἐντὸς 8 ἐτῶν, ἀπὸ τοῦ 1920, ὅταν ἐχρειάζοντο 25 δραχμαὶ διὰ μίαν χρυσὴν λίραν καὶ 5 δι' ἓνα χρυσοῦν δολλάριον, εἶχε χάσει τὰ 14/15 τῆς ἀξίας της. Ἡ ὑποτίμησις τοῦ νομίσματος ὑπεγράμμιζε τὰς οἰκονομικὰς θυσίας εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβλήθη ὁ ἑλληνικὸς λαός, διὰ νὰ καλύψῃ τὰς δαπάνας τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν προσφύγων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Η ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων εἰς τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1926 εἶχεν ἐμφανισθῇ ὡς «Ἐνωσις Φιλελευθέρων», ὡς συνασπισμὸς τῶν κομμάτων «Προοδευτικῶν Φιλελευθέρων», ὑπὸ τὸν Γ. Καφαντάρην καὶ «Συντηρητικῶν Φιλελευθέρων», ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Μιχαλακόπουλον. Ἐκ τῶν ἐκλεγέντων βουλευτῶν ἐλάχιστοι ἠκολούθουν τὸν δεύτερον. Οἱ περισσότεροι ἐδέχοντο ὡς ἡγέτην τὸν πρῶτον, τὸν ὁποῖον ἐθεώρουν ὡς τοποτηρητὴν τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου. Ἐφ' ᾧ καὶ ὅταν ὁ τελευταῖος ἀπεφάσισε, τὰ τέλη Μαΐου 1928, νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἐνεργὸν πολιτικὴν, ἐστράφησαν πρὸς αὐτόν. Ἐπίσης, καὶ ἄλλοι πολιτικοὶ παράγοντες, ποὺ ἐτήρουν ἀνεξάρτητον γραμμὴν, συνεσπειρώθησαν περὶ τοῦ παλαιοῦ ἡγέτου. Ἄλλωστε, ἡ κοινὴ γνώμη ἐφαίνετο ὅτι ἀντέδρα εὐμενῶς εἰς τὴν ἐπανεμφάνισίν του ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς.

Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος ἐδέχθη νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν κυβέρνησιν συνασπισμοῦ ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα, διότι ἤθελε νὰ διακριβώσῃ

τάς ἑναντί του διαθέσεις τοῦ λαοῦ. Τὴν ἀνέτρεψε ὁμως τὰ τέλη 'Ιουνίου καὶ ἐδέχθη νὰ σχηματίσῃ κυβέρνησιν, ἀφοῦ ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας υἱοθέτησεν εἰσήγησίν του περὶ διαλύσεως τῆς Βουλῆς. Ἐκ τῶν 13 μελῶν τῆς νέας κυβερνήσεως, ἡ ὁποία ὠρκίσθη τὴν 4ην 'Ιουλίου, ὁ πρωθυπουργὸς καὶ πέντε ὑπουργοὶ δὲν ἦσαν βουλευταί. Πέντε ἡμέρας βραδύτερον ἐδημοσιεύετο τὸ διάταγμα διαλύσεως τῆς Βουλῆς καὶ προκηρύξεως ἐκλογῶν διὰ τὴν 19ην Αὐγούστου. Δύο ἡμέρας μετὰ τὴν διάλυσιν ἐπανεφέρετο ὡς ἐκλογικὸν σύστημα τὸ πλειονοψηφικόν.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν ὑπῆρξε θριαμβευτικόν διὰ τὸν Ἑλ. Βενιζέλον, ὁ ὁποῖος εἰς τοὺς συνδυασμοὺς του περιέλαβεν ὅλους τοὺς βενιζελογενεῖς ἡγέτας, πλὴν τοῦ Γ. Καφαντάρη, ὁ ὁποῖος ἤρνηθη. Ἐκ τῶν 250 ἐδρῶν ἐκέρδισε τὰς 223. Τὸ ποσοστὸν τῶν ψήφων ἀνῆλθεν εἰς 61%. Τὸ Λαϊκὸν Κόμμα ἔλαβε τὰ 24% τῶν ψήφων καὶ 19 ἔδρας. Τὸ κόμμα τῶν Ἐλευθεροφρόνων ἐξηφανίσθη, ἐκλέξαν ἓνα μόνον βουλευτὴν. Ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς ἀπέτυχεν. Ὁ Γ. Καφαντάρης διεσώθη μὲ δύο φίλους του. Τέλος, οἱ ἀνεξάρτητοι βασιλόφρονες ἐκέρδισαν τέσσαρας ἔδρας.

Ἡ κυβέρνησις Ἑλ. Βενιζέλου παρέμεινεν εἰς τὴν ἐξουσίαν μέχρι τῆς 4ης Νοεμβρίου 1932, ἐπὶ πεντήκοντα δύο, δηλαδή, μῆνας. Εἰς τὸ ἐνεργητικὸν τῆς ἡμποροῦν νὰ ἐγγραφοῦν τὰ ἀκόλουθα: 1) Ἡ ὁλοκλήρωσις τοῦ πολιτεύματος, διὰ τῆς συγκροτήσεως τῆς Γερουσίας καὶ τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας, περὶ τῶν ὁποίων προέβλεπε τὸ Σύνταγμα τοῦ 1927, καὶ ἡ ἐκλογὴ ὀριστικοῦ Προέδρου Δημοκρατίας. Αἱ ἐκλογαὶ διὰ τὴν ἀνάδειξιν τῆς Γερουσίας διενεργήθησαν τὴν 21ην Ἀπριλίου 1929. Τὴν 3ην 'Ιουνίου ἐξελέγετο, εἰς κοινὴν συνεδρίασιν Βουλῆς καὶ Γερουσίας, ὡς ὠριζε τὸ Σύνταγμα, ὁ Ναύαρχος Κουντουριώτης ὡς ὀριστικὸς Πρόεδρος Δημοκρατίας. Οὗτος, ὁμως, παρητήθη τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου καὶ τὴν 14ην ἰδίου μηνὸς ἐξελέγετο ὡς διάδοχός του ὁ Ἀλεξ. Ζαΐμης. Τὸ Συμβούλιον Ἐπικρατείας, τὸ ὁποῖον θὰ εἶχεν ὡς ἔργον τὸν ἔλεγχον τῶν πράξεων τῆς διοικήσεως, ὥστε νὰ τεθῇ τέρμα εἰς τὸ ἀνεξέλεγκτον καὶ παντοδύναμον αὐτῆς, συνεστήθη τὸν Μάϊον 1929, μὲ πρῶτον Πρόεδρόν του τὸν διαπρεπῆ νομομαθῆ Κ. Ρακτιβάν.

2) Ἡ ἀποκατάστασις τῆς διεθνoῦς θέσεως τῆς χώρας. Τὴν 23ην Σεπτεμβρίου 1928 ὑπεγράφετο εἰς Ρώμην, ὑπὸ τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου

καί Μπενίτο Μουσσολίνι, ἑλληνοϊταλικὸν σύμφωνον «φιλίας, συνδιαλλαγῆς καὶ δικαστικοῦ διακανονισμοῦ». Ἡ προσέγγιςις πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἔθεωρήθη ἀπαραίτητος, διὰ τὴν ρύθμισιν τῶν μετὰ τῆς Νοτιοσλαβίας ἑκκρεμοτήτων, ἐφ' ὅσον ἡ Μ. Βρεταννία καὶ ἡ Γαλλία ὑπεστήριζον τὰς ἀξιώσεις τοῦ Βελιγραδίου, περὶ ἐφαρμογῆς τῶν ὑπὸ τοῦ Παγκάλου ὑπογραφεισῶν συμφωνιῶν, παρ' ὅλον ὅτι εἶχον ἀκυρωθῆ, τὸν Αὐγούστου τοῦ 1927, ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς Βουλῆς. Ὁ ἐλιγμός τοῦ Ἑλλήνος πολιτικοῦ εἶχεν ἀποφασιστικὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς στάσεως τῆς Νοτιοσλαβίας. Ἐγκατέλειψε τὰς ἀξιώσεις της καὶ ἐδέχετο τὴν ὑπογραφὴν νέων συμφωνιῶν τὸν Μάρτιον τοῦ 1929, διὰ τῶν ὁποίων τῆς παρείχοντο διευκολύνσεις διὰ τὴν μέσῳ Θεσσαλονίκης διακίνησιν τῶν εἰσαγωγῶν καὶ ἐξαγωγῶν της, χωρὶς νὰ τῆς ἀναγνωρίζεται οὐδὲν ἐκ τῶν παραχωρουμένων ὑπὸ τῶν ἀκυρωθεισῶν συμβάσεων δικαιωμάτων. Ἐπίσης, ἐδέχθη τὴν ὑπογραφὴν, 27 Μαρτίου 1929, ἑλληνονοτιοσλαβικοῦ συμφωνοῦ φιλίας καὶ εἰρηνικῆς διευθετήσεως τῶν διαφορῶν.

Ἐν συνεχείᾳ, ἐπειδὴ καὶ ἐπετεύχθη ἡ ρύθμιςις τῶν μετὰ τῆς Τουρκίας ἑκκρεμοτήτων. Διὰ συμφωνίας τῆς 10ης Ἰουνίου 1930 ἐτακτοποιεῖτο ὀριστικῶς τὸ θέμα τῶν περιουσιῶν τῶν ἀνταλλαξιμῶν. Συνεψηφίζετο ἡ ἀξία των. Ἐπίσης συνεψηφίζοντο αἱ ἐκατέρωθεν ἀπαιτήσεις διὰ τὰ κτήματα μὴ ἀνταλλαξιμῶν, τὰ καταληφθέντα ὑπὸ τῶν δύο κυβερνήσεων, πρὸς ἐγκατάστασιν προσφύγων. Ἡ Τουρκία, ἐπὶ πλεόν, θὰ ἀπέδιδε τὰ παρ' αὐτῆς καταληφθέντα κτήματα τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων, τῶν ἐγκατεστημένων εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἑλλὰς εἶχε καταλάβει μεγαλυτέρας ἀξίας κτήματα, θὰ ἐπλήρωνε ποσὸν συνολικῶς 425.000 λιρῶν Ἀγγλίας, διὰ τὴν ὀριστικὴν τακτοποίησιν. Τέλος, διεκανονίσθη τὸ θέμα τῶν μὴ ἀνταλλαξιμῶν. Συνεφωνήθη ὅπως ὅλοι ὅσοι θὰ ἦσαν παρόντες τὴν ἡμερομηνίαν ὑπογραφῆς τῆς συμφωνίας εἰς τὴν περιφέρειαν Κωνσταντινουπόλεως Ἕλληνες τὴν καταγωγὴν Τοῦρκοι ὑπήκοοι καὶ εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην Μουσουλμᾶνοι Ἕλληνες ὑπήκοοι χαρακτηρισθοῦν ὡς μὴ ἀνταλλάξιμοι. Ἐδικαιοῦντο δὲ τοῦ χαρακτηρισμοῦ καὶ ἐπιστροφῆς καὶ ὅσοι εἶχον ἀναχωρήσει μὲ διαβατήρια τουρκικὰ ἢ ἑλληνικά. Οὕτω, ἑτεροματίσθησαν αἱ περὶ τὴν ἀξίαν τῶν περιουσιῶν ἢ τὴν ἰδιότητα τῶν ἀνταλλαξιμῶν ἀντεγκλήσεις.

Μετά τὸ πρῶτον βῆμα, ἔγινε τὸ δεύτερον καὶ πλέον σημαντικόν. Ἀποδεχθεὶς πρόσκλησιν τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως μετέβη ὁ Ἑλ. Βενιζέλος, τὰ τέλη Ὀκτωβρίου, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν Ἀνδρ. Μιχαλακοπούλου, εἰς Ἀγκυραν. Ἐκεῖ ὑπέγραψε, τὴν 30ὴν Ὀκτωβρίου 1930, τρεῖς συμφωνίας. Ἡ πρώτη ἦτο «σύμφωνον φιλίας, οὐδετερότητος καὶ διαιτησίας». Δι' αὐτοῦ ἀνελάμβανον τὰ δύο κράτη ἀμοιβαίως τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ μετὰσχουν οἰασδήποτε οἰκονομικῆς ἢ πολιτικῆς συνεννοήσεως, στρεφομένης ἐναντίον τοῦ ἐτέρου ἐξ αὐτῶν. Ἡ δευτέρα, ἦτο τὸ πρωτόκολλον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐτερματίζετο ὁ μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν ναυτικός ἀνταγωνισμός. Ἡ τρίτη, σύμβασις ἐμπορικῆ, ἐγκαταστάσεως καὶ προξενικῆ. Ἀπέβλεπεν εἰς τόνωσιν τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων καὶ κατοχύρωσιν τῆς θέσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἑλλήνων ὑπηκόων. Διὰ τῶν συμφωνιῶν αὐτῶν ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς ἑλληνοτουρκικῆς συνεργασίας καὶ ἐδημιουργήθησαν αἱ προϋποθέσεις τῆς ἑλληνοτουρκικῆς φιλίας.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος, τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου, ὁ Τοῦρκος πρωθυπουργὸς Ἰσμέτ Ἰνονοῦ ἀνταπέδωσε τὴν ἐπίσκεψιν, ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Τεφὴκ Ρουσδεῆ. Κατὰ τὴν εἰς τὴν ἑλληνικὴν πρωτεύουσαν παραμονήν των ἔγινε καὶ ἡ ἀνταλλαγή τῶν κυρώσεων τῶν ἀνωτέρω συμφωνιῶν.

Τέλος, ἐπετεύχθη διακανονισμός ἐξαιρετικὰ εὐνοϊκὸς διὰ τὴν χώραν μας τοῦ θέματος τῶν ὑπὸ τῆς Γερμανίας, Βουλγαρίας, Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας πληρωτέων πολεμικῶν ἐπανορθώσεων, τῶν ὁποίων ἡ καταβολὴ εἶχε σημειώσει καθυστέρησιν. Διὰ τοῦ διακανονισμοῦ αὐτοῦ ἡ Ἑλλάς θὰ ἐλάμβανεν, ἐπὶ 37 ἔτη, περὶ τὰς 600.000 χρυσᾶς λίρας κατὰ μέσον ὅρον ἐτησίως, περισσότερας τῶν ὧσων ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ πληρῶνῃ διὰ τὰ συναφθέντα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου δάνεια.

3) Τὰ ἐκτελεσθέντα ἀποστραγγιστικά καὶ ἀντιπλημμυρικά ἔργα εἰς τὰς πεδιάδας Θεσσαλονίκης, Σερρῶν καὶ Δράμας διὰ τῶν ὁποίων ἀπεδόθησαν εἰς τὴν καλλιέργειαν περὶ τὰ 3 ἑκατομμύρια στρέμματα γῆς. Ἡ κατασκευὴ νέων ὁδῶν μήκους 1.650 χιλιομέτρων, ἡ ἀνέγερσις 3.000 νέων σχολικῶν κτηρίων, ἡ χρηματοδότησις πολλῶν μικρῶν παραγωγικῶν ἔργων. Ἡ ἰδρυσις τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τυνώσεως τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Ἡ χάραξις

πολιτικής ένισχύσεως τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀεροπορίας, τόσον τῆς πολιτικῆς, ὅσον καὶ τῆς πολεμικῆς, διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ ὑπουργείου Ἀεροπορίας καὶ τῆς ὑπογραμμίσεως ὑπὸ τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου, εἰς ἀγόρευσιν ἐν τῇ Βουλῇ, τὴν 10ην Φεβρουαρίου 1930, τῆς ἀνάγκης ένισχύσεως τοῦ ἀεροπορικοῦ ὅπλου διὰ τὴν ἀμυναν τῆς χώρας. Ἡ αὐξησις τῆς δυνάμεως τοῦ πολεμικοῦ στόλου διὰ τῆς ναυπηγήσεως τεσσάρων συγχρόνων ἀντιτορπιλικῶν.

Εἰς τὸ παθητικὸν τῆς κυβερνήσεως ὀφείλομεν νὰ καταλογίσωμεν : 1) Τὴν ἀδυναμίαν τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου νὰ τηρήσῃ τὴν δοθεῖσαν παρ αὐτοῦ ὑπόσχεσιν, ὅτι θὰ ἐπραττε πᾶν τὸ ἀνθρωπίνως δυνατὸν πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ψυχικῆς ἐνότητος τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξάλειψιν τῶν καταλοίπων τοῦ διχασμοῦ. Καὶ τοῦτο εἶτε διότι, μετὰ τὴν ἐκλογικὴν νίκην, ἐπίστευσεν ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δὲν διετῆρει τὴν ἀνάμνησιν τοῦ διχασμοῦ, εἶτε διότι δὲν ἠθέλησε νὰ στερηθῇ τῶν ὑπηρεσιῶν στελεχῶν τοῦ κόμματός του, τῶν ὁποίων ἡ θυσία ἀπετέλει προϋπόθεσιν κατευνασμοῦ τοῦ ἀντιπάλου πρὸς αὐτὸν πολιτικοῦ κόσμου. Οἰαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ αἰτία, γεγονὸς παραμένει ὅτι, ὅταν ἐγκατέλειπε τὴν ἐξουσίαν, τὰ πάθη ἦσαν περισσότερον ἐξημμένα παρὰ ποτέ.

2) Ἡ ἔλλειψις προνοητικότητος εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἐπιπτώσεων τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως τοῦ 1929 ἢ ὅποια διετηρήθη ἐπὶ μίαν σχεδὸν πενταετίαν. Ἦρχισε μὲ τὴν ἀπτόμον πτωσιν, κατὰ 40 - 60%, ὄλων τῶν ἀξιῶν εἰς τὸ Χρηματιστήριον τῆς Ν. Ὑόρκης καὶ ἐπεξετάθη εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἐθεωρήθη ὅτι αἱ ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῆς χώρας μας θὰ περιωρίζοντο εἰς μείωσιν τοῦ μεταναστευτικοῦ συναλλάγματος καὶ τῶν κερδῶν τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας. Ἴσως, νὰ συνέβαινεν αὐτό, ἐάν, τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου 1931, ἡ Μ. Βρεταννία δὲν ἐγκατέλειπε τὸν χρυσοῦν κανόνα καὶ δὲν καθιέρωνε τὴν ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν. Ἡ Ἑλλάς, τῆς ὁποίας τὸ νόμισμα ἦτο συνδεδεμένον μὲ τὸν χρυσόν, μέσῳ τῆς ἀγγλικῆς λίρας, ἠσθάνθη ἀμέσως τὸν ἀντίκτυπον. Ἀντὶ ὁμως ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ ἀγγλικὸν παράδειγμα καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν, διετήρησε, μὲ ὠρισμένους περιορισμούς, τὸ καθεστῶς τῆς μετατρεψιμότητος, ἀφοῦ συνέδεσε τὴν δραχμὴν μὲ τὸ χρυσοῦν δολλάριον. Ἀπέβλεψε δὲ εἰς σύναψιν ἐξωτερικοῦ δανείου, διὰ νὰ ἐνισχύσῃ

τὸ εἰς συνάλλαγμα ἀπόθεμα τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος. Ὅταν ἀπέτυχε εἰς τὴν προσπάθειαν συνάψεως τοῦ δανείου, ἐπανέφερε τὴν ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν, ἀνέστειλε τὴν πληρωμὴν τοῦ τοκοχρεωλυτοῦ τῶν ἐξωτερικῶν δανείων, ἐμείωσε τὸν τόκον τῶν δανείων τοῦ ἐσωτερικοῦ κατὰ 25%, μετέτρεπεν ἀναγκαστικῶς εἰς δραχμὰς ὅλας τὰς εἰς τὰς ἑλληνικὰς τραπέζας εἰς ξένον νόμισμα καταθέσεις καὶ περιέκοψε τοὺς μισθοὺς τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Παρὰ ταῦτα ἡ δραχμὴ ἔχασε τὰ 75% τῆς ἀξίας τοῦ 1928 καὶ τὸ ἔλλειμμα τοῦ προϋπολογισμοῦ ἡϋξανε συνεχῶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Η ΠΑΛΙΝΟΡΘΩΣΙΣ

Ἡ περίοδος 1932 - 36 ὑπῆρξεν, ἐξ ἴσου, τεταραγμένη ὅσον καὶ ἡ περίοδος 1922 - 1926. Ἡ οἰκονομικὴ κρίσις ἐμείωσε τὴν δημοτικότητα τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου καὶ ἡϋξησε τὰς πιθανότητας ἐπανόδου τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος εἰς τὴν ἐξουσίαν, ὕστερα ἀπὸ δεκαετὴ παραμονὴν του εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν. Τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, στερούμενον τῆς ὑποστηρίξεως καὶ τῶν συνεργασθέντων μετ' αὐτοῦ εἰς τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1928, Παπαναστασίου, Κονδύλη, Ζαβιτζιάνου, ἀπεφάσισε νὰ ἀμυνθῇ. Διὰ νόμου ἐπανέφερε ὡς ἐκλογικὸν σύστημα τὴν ἀναλογικὴν. Ἐξ ἄλλου, ὑπεβोधήθησε τὴν συγκρότησιν στρατιωτικοῦ συνδέσμου, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὁποίου ἐτέθη ἡ ἡγεσία τοῦ στρατεύματος, τοῦ ὁποίου σκοπὸς ἦτο νὰ παρεμποδίσῃ τὴν ἀνοδὸν τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἐφ' ὅσον δὲν θὰ ἀνεγνώριζεν ἀνεπιφυλάκτως ὡς νόμιμον πολίτευμα τῆς χώρας τὴν ἀβασίλευτον δημοκρατίαν.

Ὑπὸ αὐτὰς τὰς συνθήκας διεξήχθησαν αἱ ἐκλογαὶ τῆς 25ης Σεπτεμβρίου 1932. Τὸ ἀποτέλεσμά των ἦτο σαφῶς εἰς βάρος τῆς κυβερνήσεως, ἡ ὁποία ἐξέλεξεν 100 μόνον βουλευτὰς ἐπὶ συνόλου 250. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων, 95 ἦσαν λαϊκοί, ἐνῶ 45 ἔδρας ἐλάμβανον οἱ Καφαντάρης, Παπαναστασίου, Κονδύλης, Μεταξᾶς καὶ τὸ Ἀγρο-

τικόν Κόμμα καί 10 οί κομμουνισταί. Κυβέρνησις ἐξ ἑνὸς κόμματος δὲν ἡμποροῦσε νὰ σχηματισθῇ. Ἦτο ἀπαραίτητος ὁ συνασπισμός. Ἐπρεπε νὰ προηγηθῇ ἡ ἐκ μέρους τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος ἀναγνώρισις τοῦ πολιτεύματος, ὥστε νὰ ἐξουδετερωθῇ ἡ ἀπειλὴ τοῦ στρατιωτικοῦ συνδέσμου. Τὴν 3ην Ὀκτωβρίου, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος Π. Τσαλδάρης ἀπέστειλεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας, διὰ τῆς ὁποίας ἀνεγνώριζεν ἀνεπιφυλάκτως τὴν ἀβασίλευτον καὶ ἐδήλου σεβασμὸν πρὸς τὸ ὑφιστάμενον πολίτευμα. Ἡ ἐπιστολὴ, μετὰ διαγγέλματος τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, διὰ τοῦ ὁποίου οὗτος ὡς «Φύλαξ τοῦ Πολιτεύματος» παρῆχε τὴν βεβαίωσιν ὅτι οὐδεὶς φόβος ἀνακινήσεως καθεστωτικοῦ ζητήματος ὑφίστατο, ἐδημοσιεύθη, αὐθημερόν, εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως. Τὴν μεθεπομένην οἱ ἀντιστρατηγοὶ Α. Ὁθωναῖος καὶ Κ. Μανέττας ἀνεκοίνωσαν τὴν διάλυσιν τοῦ Συνδέσμου.

Κατόπιν τούτου καὶ ἀφοῦ ἀπέτυχεν προσπάθεια σχηματισμοῦ οἰκουμενικῆς κυβερνήσεως, ὠρκίσθη, τὴν 4ην Νοεμβρίου, κυβέρνησις Π. Τσαλδάρη με συνεργασίαν τῶν Ι. Μεταξᾶ, Γ. Κονδύλη καὶ Ἀλ. Χατζηκυριάκου. Οἱ φιλελεύθεροι, ὁ Καφαντάρης καὶ ὁ Παπαναστασίου ἔδωσαν ψῆφον ἀνοχῆς. Μετὰ δέμηνον ὁμως τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου 1933, τὰ ἐν λόγῳ κόμματα ἀπέσυραν τὴν ὑποστήριξίν των καὶ ὁ Τσαλδάρης ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ, ὡς στερούμενος ἰδίας πλειοψηφίας. Ἀνέλαβεν ἐκ νέου τὴν κυβέρνησιν ὁ Ἑλ. Βενιζέλος, ἐν συνεργασίᾳ με τοὺς Καφαντάρην, Παπαναστασίου καὶ μερίδα τῶν ἀγροτικῶν. Παρ' ὅλον ὅτι διέθετε πλειοψηφίαν εἰς τὴν Βουλὴν, ἀπεφάσισε νὰ προκηρύξῃ νέας ἐκλογάς, με τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἐπέτυχανεν ἀποτέλεσμα ἀνάλογον τοῦ 1928, ἀφοῦ θὰ ἴσχυε τὸ πλειοψηφικόν, τοῦ ὁποίου ἡ ἰσχὺς μόνον διὰ τὰς ἐκλογάς τοῦ Σεπτεμβρίου εἶχεν ἀνασταλῇ. Διενεργήθησαν τὴν 5ην Μαρτίου καὶ τὸ ἀποτέλεσμά των ὑπῆρξεν εὐνοϊκόν διὰ τὸν συνασπισμὸν Λαϊκῶν - Μεταξᾶ - Κονδύλη, ὁ ὁποῖος ἐκέρδισεν 136 ἔδρας ἐπὶ συνόλου 248. Θὰ ἔπρεπε νὰ σχηματίσῃ κυβέρνησιν ὁ Π. Τσαλδάρης. Δυστυχῶς, πρὶν γίνῃ αὐτό, παρενεβλήθη ἓνα δυσάρεστον ἐπεισόδιον.

Τὰς πρωῒνὰς ὥρας τῆς 6ης Μαρτίου, ὁ Ν. Πλαστήρας ἐγκατεστάθη εἰς τὸ ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν καὶ ἤρχισε νὰ δίδῃ διαταγὰς πρὸς διαφόρους στρατιωτικὰς μονάδας, ὅπως κηρύξουν τὸν

στρατιωτικὸν νόμον. Ἐν συνεχείᾳ, ἀπηύθυνε προκήρυξιν πρὸς τὸν λαόν, διὰ τῆς ὁποίας ἀνεκοίνωσεν ἀπόφασίν του, ὅπως κυβερνήσῃ τὴν χώραν δικτατορικῶς. Ὅταν δὲ ἐσημειώθησαν λαϊκαὶ ἐναντίον του ἐκδηλώσεις εἰς Ἀθήνας, ἐκίνησε στρατιωτικὰς δυνάμεις πρὸς βιαίαν διάλυσιν τῶν διαδηλωτῶν. Ἡ διάλυσις ἐπετεύχθη, ἀλλὰ μὲ ἀρκετὰ θύματα.

Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος, ἔχων ἀκόμῃ τὰς κυβερνητικὰς εὐθύνας, δὲν ἠθέλησε νὰ συγκρουσθῇ μὲ τὸν Πλαστήραν. Ἐπεδίωξε καὶ ἐπέτυχε τὴν ἐξέυρεσιν συμβιβαστικῆς λύσεως. Τὴν ἐσπέραν τῆς 6ης Μαρτίου ἐσχηματίσθη στρατιωτικὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἀντιστρατήγου Ἀλεξ. Ὁθωναίου, ἡ ὁποία τὴν 10ην Μαρτίου, ἀφοῦ ἀποκατέστησε τὴν τάξιν, παρέδωσε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν Π. Τσαλδάρην, σχηματίσαντα κυβέρνησιν μὲ τὴν συμμετοχὴν τῶν Γ. Κονδύλη, ὡς ὑπουργοῦ Στρατιωτικῶν καὶ Ἀλεξ. Χατζηκυριάκου, ὡς ὑπουργοῦ Ναυτικῶν. Ὁ Ι. Μεταξᾶς δὲν μετείχε προσωπικῶς τῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ διὰ φίλων του.

Τὸ ἐπεισόδιον τῆς 6ης Μαρτίου ἐπηρέασε δυσμενῶς τὰς μετέπειτα πολιτικὰς ἐξελίξεις. Ἦρχισε δίωξις κατὰ τοῦ Πλαστήρα, ὁ ὁποῖος διέφυγεν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, καὶ τῶν ἀξιωματικῶν, ποὺ ἐξέτελεσαν τὰς διαταγὰς του. Ἐν συνεχείᾳ, κατηγορήθη ὁ Ἑλ. Βενιζέλος ὑπὸ τοῦ Ι. Μεταξᾶ, ὡς ἠθικὸς αὐτουργὸς τοῦ πραξικοπήματος. Ὅταν ὁ ἀρχηγὸς τῶν Φιλελευθέρων ὠμίλησεν εἰς τὴν Βουλὴν, διὰ νὰ ἀντικρούσῃ τὴν κατηγορίαν, προεκλήθησαν ἐπεισόδια, τὰ ὁποῖα τὸν ἠνάγκασαν νὰ διακόψῃ τὴν ἀγόρευσίν του. Ἐκτοτε, δὲν ἐνεφανίσθη πλέον εἰς τὴν Ἑθνικὴν Ἀντιπροσωπείαν, ἰσχυριζόμενος ὅτι δὲν ἐπροστατεύετο ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου.

Ἀποκορύφωμα τῆς δημιουργηθείσης ὀξύτητος ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὴν νύκτα τῆς 6ης Ἰουνίου 1933 ἀπόπειρα κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου καὶ τῆς συζύγου του, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ τραυματισθῇ ἡ τελευταία καὶ ὁ ὁδηγὸς τοῦ αὐτοκινήτου ποὺ μετέφερε τὸ ζεῦγος καὶ νὰ φονευθῇ ἓν ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἀκολουθίας του. Ἡ ἀπόπειρα ἐγινεν εἰς τὴν λεωφόρον Κηφισίας. Τὸ αὐτοκίνητον τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου, κατερχόμενον ἐκ Κηφισίας, ἐβλήθη διὰ σφαιρῶν αὐτομάτων ὄπλων ὑπὸ ἐπιβαινόντων αὐτοκινήτου κρυπτομένου εἰς πάροδον πλησίον τῆς τοποθεσίας Παράδεισος. Ὅταν τὸ αὐτοκίνητον τοῦ ζεύγους Βενιζέλου ἀνέπτυξε ταχύτητα κατεδιώχθη ὑπὸ τοῦ ἄλλου αὐτο-

κινήτου, οί επιβαίνοντες τοῦ ὁποίου συνεχῶς ἐπυροβόλουν, μέχρι τοῦ ὕψους τοῦ νοσοκομείου τοῦ Ἑρυθροῦ Σταυροῦ. Διὰ τὴν ἀπόπειραν κατηγορήθησαν καὶ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ τῶν Σωμάτων Ἀσφαλείας. Φυσικὴ συνέπεια ὑπῆρξεν ἡ περαιτέρω ὄξυνσις τῶν σχέσεων μεταξύ κυβερνήσεως καὶ ἀντιπολιτεύσεως. Ἡ τελευταία ἤρχισεν ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης νὰ ἀποβλέπῃ εἰς βιαίαν κυβερνητικὴν μεταβολήν.

Ἡ εἰς Ἀθήνας ὑπογραφή τοῦ Βαλκανικοῦ Συμφώνου, 9 Φεβρουαρίου 1934, μεταξύ Ἑλλάδος, Τουρκίας, Νοτιοσλαβίας καὶ Ρουμανίας, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ τέσσαρα κράτη ἡγγυῶντο ἀμοιβαίως τὰ σύνορά των, ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς νέαν σύγκρουσιν μεταξύ κυβερνήσεως καὶ ἀντιπολιτεύσεως. Διότι ἀπεκαλύφθη ὅτι περιεῖχε καὶ μυστικούς ὅρους, βάσει τῶν ὁποίων ἡ Ἑλλὰς ἠδύνατο νὰ ἐμπλακῇ εἰς πόλεμον μὲ τὴν Ἰταλίαν, ἐνῶ τὸ σύμφωνον θὰ ἔπρεπε νὰ στρέφεται ἀποκλειστικῶς κατὰ τῆς Βουλγαρίας. Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἀπὸ συμφώνου αὐτὴν τὴν φορὰν μὲ τὸν Ι. Μεταξᾶν, ἠξίωσαν νὰ γίνῃ δῆλωσις περιέχουσα τὴν διευκρίνησιν ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ συμφώνου οὐδέποτε θὰ ἐξέθετε τὴν Ἑλλάδα εἰς κίνδυνον πολέμου μὲ Μεγάλην Δύναμιν.

Κάποιος κατευνασμός ἐπῆλθε τὰ τέλη τοῦ 1934, ὅταν, ληγούσης τῆς θητείας τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, ἡ ἀντιπολίτευσις συνεφώνησεν εἰς τὴν ἐπανεκλογὴν τοῦ Ἀλεξ. Ζαΐμη. Δεδομένου ὅτι εἰς τὴν Γερουσίαν διέθετε τὰ 2/3 σχεδὸν τῶν ἐδρῶν, ἠδύνατο, κατὰ τὴν κοινὴν συνεδρίασιν τῶν δύο κοινοβουλευτικῶν σωμάτων, νὰ ἐπιβάλῃ ἰδικὸν τῆς ὑποψήφιον. Ἀπέφυγε νὰ τὸ πράξῃ, ὅταν ἡ κυβέρνησις συγκατετέθη νὰ ἀποσύρῃ νομοσχέδιον, διὰ τοῦ ὁποίου καθιεροῦτο ἐκλογικὸν σύστημα ἀσύμφορον διὰ τοὺς Φιλελευθέρους. Ἐν τῷ μεταξύ, ἄλλωστε, ἡ κυβέρνησις εἶχε χορηγήσει ἀμνηστίαν εἰς τοὺς ἀναμιχθέντας εἰς τὸ πραξικόπημα τῆς 6ης Μαρτίου 1933.

Τὸ κίνημα 1ης Μαρτίου 1935.

Ἐλάχιστα διήρκεσεν ὁ κατευνασμός. Τὴν 1ην Μαρτίου 1935 ἐξεδηλώθη εὐρυτάτη στασιαστικὴ ἐνέργεια. Ἀξιωματικοὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐπέτυχον νὰ γίνουν κύριοι τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τοῦ στόλου καὶ νὰ πλεύσουν εἰς Κρήτην, ὅπου ἐτέθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου, ἐγκατεστημένου ἀπὸ ἔτους μονίμως

εις Χανιά. Ἡ μεγαλόνησος, αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, τὸ Δ' Σῶμα Στρατοῦ, ἐλέγχον τὴν Ἀνατ. Μακεδονίαν καὶ Θράκην, ἐπανεστάτησαν. Στασιαστικὰ κρούσματα ὑπῆρξαν καὶ εἰς Ἀθήνας. Ἡ κυβέρνησις, ἀφοῦ ἐπεβλήθη εἰς τὴν πρωτεύουσαν, κατώρθωσεν, ἐντὸς δεκαήμερου, νὰ ἐξουδετερώσῃ καὶ τὸ Δ' Σῶμα Στρατοῦ. Κατόπιν τούτου, ὁ Ἑλ. Βενιζέλος ἐγκατέλειπε τὸν ἀγῶνα καὶ διέφυγεν εἰς Δωδεκάνησον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἰταλίαν. Ἡ ἡγεσία τοῦ Δ' Σώματος καὶ τῶν εἰς αὐτὸ ὑπαγομένων μεραρχιῶν διέφυγεν εἰς Βουλγαρίαν καὶ Τουρκίαν. Ὁ πρωθυπουργὸς καὶ ἡ πλειονοψηφία τῶν ὑπουργῶν ἠθέλησαν νὰ ἀποφύγουν τὰς εἰς θάνατον καταδίκας καὶ ἐκτελέσεις. Οἱ στασιασταὶ τῶν Ἀθηνῶν (συνταγματάρχης Στ. Σαράφης, ἀντισυνταγματάρχαι Χριστόδουλος Τσιγάντες καὶ Στεφανάκος, λοχαγὸς Ἰ. Τσιγάντες, Μ. Κλαδάκης, Σκαναβῆς κ. ἄ.) κατεδικάσθησαν εἰς ἰσόβια δεσμά. Οἱ ἀδιάλλακτοὶ τῆς κυβερνητικῆς παρατάξεως ἐξωργίσθησαν. Ἐφ' ὅσον δὲ οἱ ἡγέται τῆς Ἐπαναστάσεως εὕρισκοντο εἰς τὸ ἐξωτερικόν, δευτερεύοντες παράγοντες ἐγίναν θύματα. Κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον καὶ ἐξετελέσθησαν οἱ στρατηγοὶ Ἀναστ. Παπούλας καὶ Κοιμήσης, ὡς ἀρχηγοὶ τῆς ὀργανώσεως «Δημοκρατικὴ Ἄμυνα», ἡ ὁποία εἶχεν ἰδρυθῇ ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἀντιδράσῃ ἐναντίον πραξικοπήματος ἀποκαταστάσεως τῆς βασιλευμένης δημοκρατίας, καὶ ὁ ἐπίλαρχος Βολανάκης, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐπὶ κεφαλῇ ἀποσπάσματος τοῦ Δ' Σώματος, κινηθέντος κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης. Οἱ συνεργαζόμενοι μὲ τὸν Ἑλ. Βενιζέλον πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ ἐδικάσθησαν, ἄλλ' ἀπηλλάγησαν, πλὴν τοῦ Στυλ. Γουατᾶ, καταδικασθέντος εἰς πενταετὴ φυλάκισιν. Ἐρήμην εἰς θάνατον κατεδικάσθησαν οἱ διαφυγόντες εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Ἡ κυβέρνησις, ἐπὶ πλέον, προέβη εἰς εὐρυτάτην ἐκκαθάρισιν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, τῶν σωμάτων ἀσφαλείας, τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν καὶ τοῦ δικαστικοῦ σώματος. Τέλος, κατήργησε τὴν Γερουσίαν καὶ προεκήρυξεν ἐκλογὰς διὰ τὴν ἀνάδειξιν Συντακτικῆς Συνελεύσεως. Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ Ι. Μεταξᾶς καὶ σημαντικὴ μερὶς τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος εἶχον κηρυχθῇ ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς βασιλευμένης δημοκρατίας. Ἡ διαδικασία ἡ ὁποία ὠδήγησεν εἰς ἐγκαθίδρυσιν τῆς ἀβασιλεύτου, ἠκολουθεῖτο διὰ τὴν παλινὸρθωσιν.

Αἱ ἐκλογαὶ τῆς 9ης Ἰουνίου 1935, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπέσχεν ἡ βενιζελικὴ παράταξις, ἔδωσαν συντριπτικὴν πλειονοψηφίαν εἰς τὸ

Λαϊκὸν Κόμμα, μετὰ τοῦ ὁποίου. συνειργάζετο καὶ ὁ Γ. Κονδύλης. Ἡ Ἐνωσις Βασιλοφρόνων ὑπὸ τὸν Ι. Μεταξᾶ εἶχε κερδίσει μόνον 7 ἑδρας ἐπὶ συνόλου 300. Ἡ Ε' Συντακτικὴ Συνέλευσις, συνελθοῦσα τὸν Ἰούλιον, ἔλαβεν ἀπόφασιν περὶ διενεργείας δημοψηφίσματος, ὥστε νὰ δοθῇ ἡ εὐκαιρία εἰς τὸν λαὸν νὰ ἐκφράσῃ τὰς πολιτειακὰς του προτιμήσεις. Ὁ Π. Τσαλδάρης ἠκολούθει τὴν τακτικὴν τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου, τὸ 1924, εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ καθεστωτικοῦ θέματος. Θὰ ἀπεδεικνύετο, ἐξ ἴσου, ἀνεπιτυχής. Ὁ Γ. Κονδύλης ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου τῆς βασιλείας. Ἀριθμὸς ὑπουργῶν, ὑπὸ τὸν Ι. Θεοτόκην, ἐγκατέλειπε τὴν κυβέρνησιν καὶ ἐτάχθη ὑπὲρ τῆς ἀμέσου παλινορθώσεως.

Παρ' ὅλα ταῦτα ὁ Π. Τσαλδάρης διετῆρει τὸν ἔλεγχον τῆς καταστάσεως. Ἀπεφασίσθη ἡ ἀνατροπὴ του. Τὴν 10ην Ὀκτωβρίου 1935, οἱ ὑποστράτηγος Ἀλέξ. Παπάγος, ὑποναύαρχος Δημ. Οἰκονόμου καὶ ὑποπτεράρχος Γ. Ρέππας, ἤξίωσαν νὰ παραιτηθῇ. Ὑπέκυψεν. Ἐσχηματίσθη ἀμέσως κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Γεωρ. Κονδύλην, μὲ ἀντιπρόεδρον τὸν Ι. Θεοτόκην καὶ ὑπουργὸν Στρατιωτικῶν τὸν Ἀλέξ. Παπάγον, ἡ ὁποία ἐνεφανίσθη αὐθημερὸν εἰς τὴν Συνέλευσιν. Τὸ Λαϊκὸν Κόμμα, ἀφοῦ διεμαρτυρήθη διὰ τὰ γενόμενα, ἀπεχώρησε τῆς συνεδριάσεως. Ἀπεχώρησε καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως Χαράλ. Βοζίκης. Οἱ ἀπομείναντες ἐψήφισαν ψήφισμα διὰ τοῦ ὁποίου κατηργεῖτο ἡ ἀβασίλευτος δημοκρατία ὡς καὶ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1927, ἀνεκηρύσσετο ἡ βασιλευμένη, ἐπανεφερομένου ἐν ἰσχύϊ τοῦ Συντάγματος τοῦ 1911, καὶ ὠρίζετο ὡς Ἀντιβασιλεὺς ὁ Γ. Κονδύλης. Ἐπικυρωτικὸν τοῦ ἐν λόγῳ ψηφίσματος δημοψήφισμα διενεργήθη τὴν 3ην Νοεμβρίου, μὲ ἀποχὴν τῶν δημοκρατικῶν. Τὸ ἀποτέλεσμά του ἦτο 97% ὑπὲρ τῆς βασιλευμένης. Ὡς ἔπρεπε νὰ ἀναμένεται, οἱ ὑπὲρ τῆς ἀβασιλεύτου ἐδήλωσαν ὅτι δὲν ἀπέδιδε τὸ πραγματικὸν φρόνημα τοῦ λαοῦ.

Μυστικαὶ διαπραγματεύσεις διεξαχθεῖσαι μεταξὺ Ἑλ. Βενιζέλου, ἐγκατεστημένου εἰς Παρίσιους, καὶ βασιλέως Γεωργίου Β', εὕρισκόμενου εἰς Λονδῖνον, εἶχον πείσει τὸν Βασιλέα ὅτι τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ἦτο ἔτοιμον νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν παλινόρθωσιν, ἐφ' ὅσον θὰ ἐχορηγεῖτο ἀμνηστία καὶ θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ἀναθεώρησις τῶν ἐκκαθαρίσεων.

Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Β', συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του

διαδόχου Παύλου, ἔφθασεν εἰς Αθήνας, τὴν 25ην Νοεμβρίου. Τοῦ ἐπεφυλάχθη θερμοτάτη ὑποδοχή. Πρῶτον μέλημά του ἦτο ἡ χορήγησις ἀμνηστίας. Ἡ κυβέρνησις Κονδύλη διεφώνησε καὶ παρητήθη. Ἐσχηματίσθη κυβέρνησις ἐξωπολιτικὴ ὑπὸ τὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Κ. Δεμερτζήν, ἡ ὁποία ἡμνήστευσεν ὅλους τοὺς πολιτικούς καὶ ἔδωσε χάριν εἰς ὅλους τοὺς στρατιωτικούς τοὺς ἀναμιχθέντας εἰς τὸ Κίνημα τῆς 1ης Μαρτίου 1935. Ἐν συνεχείᾳ, πρὸς ὀριστικὴν ἐκκαθάρισιν τῆς καταστάσεως, διέλυσε τὴν Ε' Συντακτικὴν Συνέλευσιν καὶ προεκήρυξεν ἐκλογὰς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς διὰ τὴν 26ην Ἰανουαρίου 1936.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Η 4^Η ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Αἱ ἐκλογαὶ τῆς 26ης Ἰανουαρίου 1936 οὔτε εἰς ἓνα κόμμα, οὔτε εἰς μίαν ἐκ τῶν δύο παρατάξεων ἔδωσαν πλειονοψηφίαν. Τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ἐκέρδισεν 126 ἔδρας ἐπὶ συνόλου 300 καὶ τὸ Λαϊκὸν Κόμμα 72. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων ἐδρῶν 52 ἔλαβον τὰ μικρὰ κόμματα τῆς ἀντιβενιζελικῆς παρατάξεως, 16 τὰ μικρὰ κόμματα τῆς βενιζελικῆς παρατάξεως, 12 ὁ Κονδύλης, 7 ὁ Μεταξᾶς καὶ 15 οἱ κομμουνισταί. Ἀκόμη καὶ ἂν συνειργάζοντο μετὰ τῶν Λαϊκῶν, οἱ Κονδύλης, Μεταξᾶς καὶ τὰ μικρὰ ἀντιβενιζελικά κόμματα, κυβέρνησις τοιούτου συνασπισμοῦ θὰ ἐστηρίζετο εἰς 143 βουλευτάς. Ἐξ ἄλλου, κυβέρνησις βενιζελικοῦ συνασπισμοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπολογίξη παρὰ εἰς 142. Ἐχρειάζοντο αἱ 15 ἔδραι τῶν κομμουνιστῶν διὰ νὰ σχηματισθῇ πλειονοψηφία.

Ὑπὸ τοιούτους ὁρους, μόνη δυνατὴ λύσις, διὰ τὸν σχηματισμὸν κυβερνήσεως, ἦτο ἡ συνεργασία τῶν δύο μεγάλων κομμάτων, τὰ ὁποῖα θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπολογίζουσιν καὶ εἰς ὑποστήριξιν ὠρισμένων ἐκ τῶν μικρῶν, ὥς καὶ τῶν ἀπορφανισμένων κονδυλικῶν βουλευτῶν, μετὰ τὸν αἰφνίδιον, τὴν πρωΐαν τῆς 31ης Ἰανουαρίου 1936, θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ των, εἰς ἡλικίαν 57 ἐτῶν. Παρὰ τὴν ἐκκλησιν

τοῦ Βασιλέως καὶ τὰς διεξαχθεῖσας διαπραγματεύσεις, ἡ λύσις αὐτὴ δὲν ἐπετεύχθη. Ἰσως, διότι ἀμφότερα τὰ μεγάλα κόμματα ἀπεδύθησαν εἰς τὴν προσπάθειαν προσελκύσεως τῶν κομμουνιστῶν. Ἐπιτυχίαν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ἐσημείωσεν ὁ Θεμ. Σοφούλης, ὁ ὁποῖος ἠγεῖτο τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Τὴν 19ην Φεβρουαρίου 1936 ὑπέγραψε μυστικὴν συμφωνίαν μετὰ τὸν ἀρχηγὸν τῆς κοινοβουλευτικῆς ομάδος τοῦ Κ.Κ.Ε. Σκλάβαιναν, ἡ ὁποία παρέμεινε γνωστὴ ὡς «σύμφωνον Σοφούλη - Σκλάβαινα». Δι' αὐτῆς ὁ ἀρχηγὸς τῶν φιλελευθέρων ὑπέσχετο, ἐφ' ὅσον θὰ ἐσχημάτιζε κυβέρνησιν, νὰ χορηγήσῃ ἀμνηστίαν εἰς διωκομένους ἢ καταδικασθέντας κομμουνιστὰς καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ διὰ τὸ μέλλον, τὸ ἀκαταδίωκτον αὐτῶν. Χάρις εἰς τὸ ἐν λόγω σύμφωνον, ὁ Θεμ. Σοφούλης, ἐξελέγη τὴν 6ην Μαρτίου, Πρόεδρος τῆς Βουλῆς διὰ ψήφων 158 ἐναντι 137, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ὁ ὑποψήφιος τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος Χαρ. Βοζίκης. Ὑπὲρ τοῦ Σοφούλη ἐνήφισαν οἱ βουλευταὶ τῆς βενιζελικῆς παρατάξεως, 13 κομμουνισταὶ καὶ 3 κονδυλικοί. Βάσει τοῦ ἀποτελέσματος τῆς ψηφοφορίας, ὁ Βασιλεὺς τοῦ ἀνέθεσε, τὴν ἐπομένην, τὴν ἐντολὴν νὰ σχηματίσῃ κυβέρνησιν. Μετὰ τέσσαρας ἡμέρας τὴν κατέθεσεν, εἰσηγηθεὶς ἀνασχηματισμὸν τῆς κυβερνήσεως Κ. Δεμερτζῆ, εἰς τὴν ὁποίαν, ἀπὸ τῆς 5ης Μαρτίου, μετεῖχεν ὁ Ι. Μεταξᾶς ὡς ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν. (Ἡ ἀνάθεσις τῆς διευθύνσεως τοῦ ὑπουργείου αὐτοῦ εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἐλευθεροφρόνων εἶχε προκαλέσει τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου, ὁ ὁποῖος, τὴν 9ην Μαρτίου, ἔγραφεν ἐκ Παρισίων : «Μὲ τὴν ἐνέργειάν του αὐτὴν, ὁ Βασιλεὺς ἀνέκτησε πλήρως ἀκέραιον τὸ κύρος του, τὸσον ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ψυχικῆς ἐνότητος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τὴν ὀριστικὴν ἐπάνοδον τῆς χώρας εἰς κανονικὸν πολιτικὸν βίον. Ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὴν καρδιά μου ἀναφωνῶ : Ζήτω ὁ Βασιλεὺς».)

Ἡ δευτέρα κυβέρνησις Κ. Δεμερτζῆ ὠρκίσθη τὴν 14ην Μαρτίου μετὰ ἀντιπρόεδρον καὶ ὑπουργὸν Στρατιωτικῶν τὸν Ι. Μεταξᾶν. Τέσσαρας ἡμέρας ἀργότερον, τὴν 8ην π.μ. τῆς 18ης Μαρτίου, ἀπέθνησκεν εἰς Παρισίους, ἐξ ἐγκεφαλικῆς συμφορήσεως, ὁ Ἑλ. Βενιζέλος, εἰς ἡλικίαν 71 ἐτῶν. Ἡ σορὸς του μετεφέρθη σιδηροδρομικῶς εἰς Πρίντεζι τῆς Ἰταλίας καὶ ἐκεῖθεν, δι' ἑλληνικοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ,

εις Κρήτην, όπου ἐτάφη εις τὸ Ἀκρωτήρι. Ἐπὶ τοῦ τάφου του ἔχα-
ράχθησαν τὰ λόγια πού εἶχεν ἀπαγγεῖλει ὁ ἴδιος, ὡς ἐπιτάφιόν
του, τὸ 1932, εις τὴν Βουλὴν: «Ὁ προκείμενος νεκρὸς ἦτο ἓνας
ἀληθινὸς ἄνδρας, μὲ θάρρος μεγάλο, μὲ αὐτοπεποιθήσιν καὶ δι' ἑαυ-
τὸν καὶ διὰ τὸν λαόν, τὸν ὅποιον ἐκλήθη νὰ κυβερνήσῃ. Ἴσως,
ἔκαμε πολλὰ σφάλματα, ἀλλὰ ποτὲ δὲν τοῦ ἀπέλειψε τὸ θάρρος,
ποτὲ δὲν ὑπῆρξε μοιρολάτρης, διότι ποτὲ δὲν ἐπερίμενε ἀπὸ τὴν
μοῖραν του νὰ ἰδῇ τὴν χώραν του προηγμένην, ἀλλὰ ἔθεσεν
εις τὴν ὑπηρεσίαν της ὅλον τὸ πῦρ τὸ ὅποιον εἶχε μέσα του, κάθε
δύναμιν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν».

Δύο ἐβδομάδας μετὰ τὴν κηδείαν τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου, ἀπέθνη-
σκεν ἐκ συγκοπῆς τῆς καρδίας ὁ Κ. Δεμερτζῆς, εις ἡλικίαν 60 ἐτῶν.
Ἀμέσως, ὁ Βασιλεὺς διώρισεν ὡς πρωθυπουργὸν τὸν Ἰωάννην
Μεταξᾶν. Ἡ ὑπ' αὐτὸν κυβέρνησις ἐνεφανίσθη εις τὴν Βουλὴν τὰ
τέλη Ἀπριλίου. Ἐκτὸς ἐλαχίστου ἀριθμοῦ βουλευτῶν, μεταξὺ τῶν
ὁποίων ἦσαν καὶ οἱ κομμουνισταί, οἱ ὑπόλοιποι (241) ἐψήφισαν
ὑπὲρ αὐτῆς. Συγχρόνως, ἡ Βουλὴ ἀπεφάσισε νὰ διακόψῃ τὰς ἐργα-
σίας της μέχρι τῶν ἀρχῶν Ὀκτωβρίου καὶ ἐξουσιοδότησε τὴν κυ-
βέρνησιν ὅπως ἐκδίδῃ Νομοθετικὰ Διατάγματα.

Ὀλίγας ἡμέρας ἀργότερον, τὴν 8ην, 9ην καὶ 10ην Μαΐου,
ἐσημειώθησαν σοβαραὶ ταραχαὶ εις Θεσσαλονίκην, κατὰ τῆς ὁποίας
τὰ θύματα ἀνῆλθον εις 12 νεκροὺς καὶ ὑπὲρ διακοσίου τραυματίας.
Ἐχρειάσθη ἡ μεταφορὰ στρατιωτικῶν μονάδων ἐκ Λαρίσης καὶ ὁ
κατάπλους μονάδων τοῦ στόλου διὰ ν' ἀποκατασταθῇ ἡ τάξις.
Ἡ κυβέρνησις ἐχαρκτήρισε τὰς ταραχὰς ὡς «γενικὴν δοκιμὴν
κομμουνιστικῆς ἐπαναστάσεως». Μίαν ἐβδομάδα μετὰ τὰς ταραχὰς,
τὴν 17ην Μαΐου, ἀπέθνησκεν αἰφνιδίως καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Λαϊκοῦ
Κόμματος Παναγῆς Τσαλδάρης, εις ἡλικίαν 69 ἐτῶν.

Κατὰ τοὺς μῆνας Ἰούνιον καὶ Ἰούλιον συνετηρήθη κλίμα ἀνα-
ταραχῆς εις ὁλόκληρον τὴν χώραν. Λήγοντος δὲ τοῦ Ἰουλίου ἀνε-
κοινώθη ὑπὸ τῶν συνδικαλιστικῶν ὁργανώσεων, ἀπόφασις περὶ
κηρύξεως γενικῆς ἀπεργίας τὴν 5ην Αὐγούστου. Γενικὴ ἀπεργία
ἰσοδυνάμει πρὸς κήρυξιν ἐπαναστάσεως. Ἡ κυβέρνησις, σταθμί-
σασα καὶ τὴν σοβαρότητα τῆς διεθνoῦς καταστάσεως, (ἐκλογικὴ
νίκη τοῦ Λαϊκοῦ Μετώπου εις τὴν Γαλλίαν, ἐμφύλιος πόλεμος εις
Ἰσπανίαν, παραβίασις τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιών ὑπὸ τοῦ

Χίτλερ, διὰ τῆς εισόδου γερμανικῶν στρατευμάτων εἰς τὴν ἀποστρατιωτικοποιημένην ζώνην τῆς Ρηνανίας, προσάρτησις τῆς Αἰθιοπίας εἰς τὴν Ἰταλίαν), ἀπεφάσισε νὰ ἀντιδράσῃ. Τὴν ἐσπέραν τῆς 4ης Αὐγούστου ἐδημοσιεύοντο δύο Βασιλικά Διατάγματα : Διὰ τοῦ πρώτου ἀνεστάλη ἡ ἰσχύς τῶν περὶ ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν διατάξεων τοῦ Συντάγματος, ἐνῶ διὰ τοῦ δευτέρου διελύετο ἡ Γ' Ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ, χωρὶς καὶ νὰ προσδιορίζεται ἡμερομηνία διεξαγωγῆς νέων ἐκλογῶν. Αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι ἡ κυβέρνησις ἀνελάμβανε τὴν ἀποκλειστικὴν εὐθύνην διακυβερνήσεως τῆς χώρας.

Ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς, ἀμέσως τὴν ἐπομένην, προέβη εἰς ἀνασχηματισμὸν τῆς κυβερνήσεώς του, προσλαβὼν ὡς ἀντιπρόεδρον καὶ Ὑπουργὸν Οἰκονομικῶν τὸν Κ. Ζαβιτζιάνον, παλαιὸν στέλεχος τῶν Φιλελευθέρων, διατελέσαντα Πρόεδρον τῆς Βουλῆς (1912 - 15) καὶ ὑπουργὸν Ἑσωτερικῶν (1928 - 29), ὡς καὶ ἄλλα στελέχη τῆς βενιζελικῆς παρατάξεως. Προσέφερεν, ἐπίσης, ὑπουργεῖα εἰς τοὺς Σοφ. Βενιζέλον δευτερότοκον υἱὸν τοῦ Ἐλευθερίου καὶ Κυρ. Βαρβαρέσον, καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου βενιζελικῆς προελεύσεως. Ὁ πρῶτος ἐπεφυλάχθη, ἐν ἀναμονῇ ρυθμίσεως τοῦ θέματος ἐπαναφορᾶς εἰς τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν τῶν ἀπομακρυνθέντων μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Μαρτίου 1935 ἀξιωματικῶν. Ὁ δεῦτερος προετίμησε νὰ διατηρήσῃ τὴν θέσιν τοῦ ὑποδιοικητοῦ τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος. Τὸ 1939 προήχθη εἰς διοικητὴν. Ἡθέλησεν, οὕτω, ὁ Μεταξᾶς νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τὸ νέον καθεστῶς δὲν ἀνεξίτητε τὰ στήριγματά του εἰς τὴν μίαν μόνον ἐκ τῶν δύο παλαιῶν παρατάξεων.

Ἡ δημιουργηθεῖσα ἀπὸ τῆς 4ης Αὐγούστου 1936 πολιτικὴ κατάστασις συνήντησε τὴν ἀντίδρασιν μερίδος τοῦ πολιτικοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος καὶ ἐπεχείρησε νὰ τὴν ἀνατρέψῃ διὰ στρατιωτικῶν κινημάτων. Ἐπέτυχε, μάλιστα, καὶ μίαν ἐπαναστατικὴν ἐκδήλωσιν εἰς Κρήτην, Ἰούλιον 1938, ἡ ὁποία ὁμως κατεστάλη εὐχερῶς. Δὲν συνήντησε τὴν ἀντίδρασιν τῶν λαϊκῶν μαζῶν. Ἀντιθέτως, ἐπεδείχθη παρ' αὐτῶν κατανόησις τῆς ἀναγκαιότητος προσωρινῆς ἀναστολῆς τοῦ συνταγματικοῦ πολιτικοῦ βίου. Ὅταν δὲ ὁ Μεταξᾶς ἀπέκρουσε τὴν ἰταλικὴν εἰσβολήν, ὁμόθυμος ὑπῆρξε πρὸς αὐτὸν ἡ λαϊκὴ συμπαράστασις.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ καθεστῶτος τῆς 4ης Αὐγούστου ἀπέθανον δύο ἀκόμη πολιτικοὶ ἀρχηγοί, ὁ Ἀλεξ. Παπαναστασίου, τὴν

17ην Νοεμβρίου 1936, εις ηλικίαν 60 ἐτῶν, καὶ ὁ Ἀνδρέας Μιχαλακόπουλος, τὴν 27ην Μαρτίου 1938, εις ηλικίαν 62 ἐτῶν. Οὕτω, ἀπέμειναν μόνον οἱ Θεμ. Σοφούλης, ὁ ὁποῖος ὁμως ἦτο κεκηρυγμένος ἐναντίον τῆς βιαίας ἀνατροπῆς τοῦ καθεστῶτος, ὁ Ι. Θεοτόκης ἀπομονωθεὶς εὐθὺς ἀπὸ τὸν Αὐγούστον 1936, εις τὴν ἰδιαίτεράν πατρίδα του Κέρκυραν καὶ ὁ Γεώργιος Καφαντάρης. Ὁ τελευταῖος ἐξέδωσε μίαν προκήρυξιν τὸν Ἰανουάριον 1938, κατόπιν τῆς ὁποίας ἐξετοπίσθη εἰς Ζάκυνθον.

Ἡ ἡγεσία τῶν δύο μεγάλων κομμάτων υἱοθέτησε, μᾶλλον, στάσιν ἀναμονῆς. Ἀπέβλεπεν εἰς ἐνέργειαν τοῦ Βασιλέως πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν κοινοβουλευτικῶν θεσμῶν. Καί, κατὰ βῆθος, ἐπίστευεν ὅτι ἡ ἀναστολή τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν, δι' ὠρισμένον διάστημα, ἀπειλεῖ ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν κατασιγάσεως τῶν παθῶν, τὰ ὁποῖα εἶχε προκαλέσει ἡ ἀπὸ τοῦ 1915 μέχρι 1935 ἐξέλιξις τῆς πολιτικῆς καταστάσεως.

Τὸ καθεστῶς τῆς 4ης Αὐγούστου ἠκολούθησε φιλεργατικὴν καὶ φιλαγροτικὴν πολιτικὴν, λαβὼν πλεῖστα ὑπὲρ τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν ἀγροτῶν μέτρα. Ὁ θεσμὸς τῶν συλλογικῶν συμβάσεων ἐργασίας, ἡ κατοχύρωσις τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως καὶ ἡ ρύθμισις τῶν ἀγροτικῶν χρεῶν ὑπῆρξαν τὰ οὐσιαστικώτερα ἐκ τῶν μέτρων αὐτῶν. Ἐπέτυχε τὴν ἐκ νέου σταθεροποίησιν τῆς δραχμῆς, παρ' ὅλον ὅτι τὸ 1934 ὑπετιμήθη τὸ δολλάριον καὶ τὸ 1938 τὸ γαλλικὸν φράγκον, ἠῤῥξησε τὰς ἐξαγωγάς, διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἀνταλλαγῶν ἐμπορευμάτων, ἐνίσχυσε τὴν γεωργίαν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἀποκτήσεως αὐταρκείας ἐν ὅψει πολεμικῆς συρράξεως καὶ ὑπεβοήθησε τὴν βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν. Οὕτω, τὸ 1938, ἀποκατεστάθη τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα εἰς τὰ ἐπίπεδα τοῦ 1928. Ἦτο τοῦτο σημαντικὸν ἐπίτευγμα, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ διεθνὴς οἰκονομία ἐξηκολούθει νὰ ὑφίσταται τὸν ἀντίκτυπον τῆς ἀπὸ τοῦ 1929 οἰκονομικῆς κρίσεως καὶ τὴν ἐπίδρασιν ἐκ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν μεγάλων δυνάμεων εἰς τὸν τομέα τῶν πολεμικῶν ἐξοπλισμῶν.

Παραλλήλως, ἡσχολήθη μὲ τὴν πολεμικὴν παρασκευὴν τῆς χώρας. Κυριωτέρα συμβολή του ὑπῆρξεν ἡ κατασκευὴ τῶν ἐπὶ τῆς ἑλληνοβουλγαρικῆς μεθορίου ὁχυρωματικῶν ἔργων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδόθη ἡ ὀνομασία «γραμμὴ Μεταξᾶ», καὶ τῶν ὁχυρῶν τῆς παρακτίου ἀμύνης, διὰ τῶν ὁποίων ἐπροστατεύοντο σημαντικὰ στρα-

τηγικά σημεία τῶν θαλασσίων ἐπικοινωνιῶν. Διὰ τῶν ὁχυρώσεων αὐτῶν ἐκαλύπτετο ἡ συγκέντρωσις τῶν στρατιωτικῶν μονάδων, εἰς περίπτωσιν αἰφνιδιαστικῆς ἐπιθέσεως ἀπὸ πλευρᾶς Βουλγαρίας. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀλβανίας ὑπὸ τῶν Ἱταλῶν, κατεσκευάσθησαν ὁχυρωματικὰ ἔργα καὶ ἐναντι τῆς ἑλληνοαλβανικῆς μεθορίου. Ἐπὶ πλεόν, προέβη εἰς τὴν ἀγορὰν ἀντιαεροπορικοῦ πυροβολικοῦ καὶ ἀντιαρματικῶν ὅπλων, εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ στόλου διὰ δύο ἰσχυρῶν ἀντιτορπιλικῶν, εἰς ἀγορὰν ἀριθμοῦ ἀεροπλάνων καὶ εἰς ὀργάνωσιν ἐγχαωρίου πολεμικῆς βιομηχανίας. Ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν τὸ περιωρισμένον τῶν οἰκονομικῶν πόρων τῆς χώρας καὶ τὸ δυσχερὲς τῆς προμηθείας πολεμικοῦ ὑλικοῦ ἐκ τῶν ἀνεπτυγμένων βιομηχανικῶς χωρῶν, θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὅτι τὸ καθεστῶς τῆς 4ης Αὐγούστου ἔπραξε ὅ,τι ἦτο δυνατόν.

Ὁ Ἰ. Μεταξᾶς δὲν παρέλειψε νὰ προετοιμάσῃ καὶ διπλωματικῶς τὴν χώραν, ἔστω καὶ ἂν ἡ μετὰ ταῦτα ἐξέλιξις τῆς διεθνοῦς καταστάσεως δὲν κατέστησε ἀξιοποιήσιμον τὴν εἰς τὸν τομέα αὐτὸν προσπάθειάν του. Ἦδη, ἀπὸ τοῦ Μαΐου 1936, ἐπέτυχεν ὅπως οἱ ἑταῖροι τοῦ Βαλκανικοῦ Συμφώνου ἀποδεχθοῦν τὴν προσχώρησιν τῆς Βαλκανικῆς Συνεννοήσεως, ὡς ἀπεκλήθη ἡ συμμαχία τῶν τεσσάρων, «εἰς κάθε γαλλοβρετανικὴν συνεργασίαν».

Ἀντιθέτως, δὲν κατώρθωσε νὰ δεσμεύσῃ ἐπαρκῶς τὴν Τουρκίαν. Διὰ τοῦ συμφώνου τῆς 14ης Σεπτεμβρίου 1933, ὑπογραφέντος εἰς Ἀγκυραν ὑπὸ τῶν πρωθυπουργῶν Ἑλλάδος Π. Τσαλδάρη καὶ Τουρκίας Ἰσμέτ Ἰνονοῦ, αἱ δύο χώραι ἠγγυῶντο ἀμοιβαίως τὸ ἀπαραβίαστον «τοῦ κοινοῦ αὐτῶν συνόρου». Αὐτό, οὐσιαστικῶς, ἐσήμαινεν ὅτι μόνον εἰς περίπτωσιν ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Ἑλλάδος, μέσῳ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἡ Τουρκία θὰ ἔσπευδεν εἰς βοήθειάν μας. Ἀλλὰ διὰ τὴν περίπτωσιν αὐτήν, δὲν ἐχρειάζετο εἰδικὸν σύμφωνον. Διότι, ἤδη, διὰ τῆς ἐναντίον της ἐπιθέσεως ἡ Τουρκία θὰ καθίστατο ἐμπόλεμος. Ἡ κυβέρνησις Π. Τσαλδάρη ἐπέδωξε νὰ δοθῇ ἡ ἑρμηνεία ὅτι τὸ «κοινὸν σύνορον» περιελάμβανεν ὁλόκληρον τὴν ἑλληνοβουλγαρικὴν καὶ τουρκοβουλγαρικὴν μεθόριον, ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι δὲν συνεφώνησαν. Διὰ τῆς ὑπογραφείσης τὴν 27ην Ἀπριλίου 1938, ἑλληνοτουρκικῆς συνθήκης καθωρίζετο, ὅτι ἐὰν ἡ μία ἐκ τῶν δύο χωρῶν ὑφίστατο ἀπρόκλητον ἐπίθεσιν, ἡ ἑτέρα ὑπεχρεοῦτο καὶ ἐνὸπλως νὰ ἀπαγορεύσῃ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ

ἐδάφους της διὰ μεταφορὰν στρατοῦ καὶ ἐφοδίων, νὰ καταβάλῃ δὲ πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς διευθέτησιν τῆς καταστάσεως. Ἐάν, παρ' ὅλας τὰς προσπάθειας, ὁ πόλεμος ἀπέβαινε τετελεσμένον γεγονός, αἱ δύο χῶραι θὰ ἐξήταζον ἐκ νέου τὴν κατάστασιν, πρὸς τὸν σκοπὸν ἐξευρέσεως λύσεως συμφώνου πρὸς τὰ ἀπώτερα αὐτῶν συμφέροντα. Ἦτο εὐρυτέρα ἡ συνθήκη αὐτῇ τῆς προηγουμένης, ἀλλὰ δὲν ἐξησφάλιζεν αὐτόματον συμμετοχὴν τῆς Τουρκίας εἰς πόλεμον. Θὰ ἦτο δυνατόν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀποτυχία τοῦ Μεταξᾶ, ὁ ὁποῖος διηύθυνε τὸ ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν, ἡ ἀδυναμία του νὰ δεσμεύσῃ τὴν Τουρκίαν. Ἀλλ' ἡ ἄρνησις τῆς τελευταίας νὰ τηρήσῃ τὰς ἐκ τῆς ἀγγλο - γαλλο - τουρκικῆς συνθήκης συμμαχίας τοῦ Ὀκτωβρίου 1939 ὑποχρεώσεις της, ἀπέδειξεν ὅτι πολιτικὴ τῆς Ἀγκύρας ἦτο ἡ πάσῃ θυσίᾳ τήρησις οὐδετερότητος.

Ὑπὸ τοιοῦτους ὅρους καὶ δεδομένου ὅτι καὶ τοῦ Μεταξᾶ ἡ πολιτικὴ ἀπέβλεπεν εἰς ἀποφυγὴν ἐμπλοκῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον, θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἐνήργησε συμφώνως πρὸς τὸν γενικὸν ἐξωτερικὸν προσανατολισμὸν του.

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ἡ εἰσβολὴ τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων εἰς Πολωνίαν, τὴν 1ην Σεπτεμβρίου 1939, εἶχεν ὡς ἄμεσον συνέπειαν τὴν ὑπὸ τῆς Μ. Βρετανίας καὶ Γαλλίας κήρυξιν πολέμου κατὰ τῆς Γερμανίας τὴν 3ην Σεπτεμβρίου. Καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας αὐτῆς θεωρεῖται ὅτι ἤρχισεν ὁ δευτέρος παγκόσμιος πόλεμος.

Εἶχον, ἐν τούτοις, προηγηθῇ ἄλλαι ἐπιθέσεις, αἱ ὁποῖαι κατέληξαν εἰς ὑποδούλωσιν κρατῶν ἢ οὐσιαστικὴν ἐξουδετέρωσιν των. Ἡ ἰταλικὴ κατὰ τῆς Αἰθιοπίας, τὸν Ὀκτώβριον 1935, πού ὠδήγησεν εἰς τὴν ἐνσωμάτωσιν τῆς χώρας αὐτῆς εἰς τὴν ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἰδρυθεῖσαν ἰταλικὴν αὐτοκρατορίαν. Ἡ ἰαπωνικὴ κατὰ τῆς Κίνας, τὸ θέρος 1937, πού κατέληξεν εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἰαπῶνων κατάληψιν μεγάλου μέρους κινεζικοῦ ἐδάφους, τῶν πλέον σημαντικῶν πόλεων καὶ λιμένων καὶ τοῦ συγκοινωνιακοῦ δικτύου. Ἡ γερμανικὴ κατὰ τῆς Αὐστρίας, Μάρτιον 1938, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἐνσωμάτωσιν τῆς τελευταίας εἰς τὸ Γερμανικὸν Ράϊχ, καὶ κατὰ τῆς Τσεχοσλοβακίας, Μάρτιον 1939, ἣ ὁποία ἔφερε τὴν κατάλυσιν τῆς ἀνεξαρτησίας της καὶ τὴν δημιουργίαν τοῦ προτεκτοράτου τῆς Βοημίας καὶ Μοραβίας. Τέλος, ἡ ἰταλικὴ κατὰ τῆς Ἀλβανίας, τὴν 7ην Ἀπριλίου 1939, ἀπολήξασα εἰς τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ βασιλέως τῆς Ἰταλίας καὶ Αὐτοκράτορος τῆς Αἰθιοπίας καὶ ὡς βασιλέως τῆς Ἀλβανίας.

Θὰ ἤμποροῦσε, κατὰ συνέπειαν, νὰ εἶχεν ἐκραγῇ γενικώτερος πόλεμος, πολὺ ἐνωρίτερον. Ἀλλ' αἱ δύο ἀπομείνασαι δυνάμεις τῆς Ἀντάντ, Μ. Βρετανία καὶ Γαλλία, οὔτε συνεφώνουν ἐπὶ τοῦ τρόπου ἀντιμετωπίσεως τῶν ἐπιθετικῶν ἐξορμήσεων τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας καὶ τῆς ναζιστικῆς Γερμανίας (ἀπὸ τῆς 30ῆς Ἰανουαρίου 1933 εἶχεν ἀνέλθει, εἰς τὴν ἐξουσίαν ὁ Ἀδόλφος Χίτλερ καὶ τὸ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του Ἐθνικοσοσιαλιστικὸν Κόμμα. Ναζὶ ἀπεκλήθησαν οἱ ὁπαδοὶ τοῦ κόμματος καὶ Ναζισμὸς ἡ φιλοσοφία των ἐκ λέξεως σχηματισθεῖσης ἐκ τῆς πρώτης συλλαβῆς τῆς λέξεως NATIONAL καὶ

τῆς δευτέρας τῆς λέξεως SOZIALISTISCHE. Ἡ πλήρης ἐπωνυμία τοῦ κόμματος ἦτο Ἐθνικοσοσιαλιστικὸν Γερμανικὸν Ἑργατικὸν Κόμμα), οὔτε ἡσθάνοντο ἐπαρκῶς παρεσκευασμένοι, διπλωματικῶς καὶ στρατιωτικῶς, διὰ πολεμικὴν ἐμπλοκὴν. Μόνον ὅταν ὁ Χίτλερ, παραβιάζων τὴν συμφωνίαν τοῦ Μονάχου (30 Σεπτεμβρίου 1938), τὴν ὁποίαν αἱ δύο δυτικαὶ Δυνάμεις ὑπέγραψαν μετ' αὐτοῦ διὰ νὰ σώσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Τσεχοσλοβακίας, κατέλαβε τὴν χώραν αὐτήν, διεπίστωσαν ὅτι ἦσαν ὑποχρεωμέναι νὰ ἀπαντήσουν ἐνόπλιως εἰς κάθε νέαν ἀπόπειραν ναζιστικῆς ἐπεκτάσεως. Τὴν 30ὴν Μαρτίου 1939, αἱ κυβερνήσεις Μ. Βρεταννίας καὶ Γαλλίας προέβησαν εἰς κοινὴν δῆλωσιν ὅτι θὰ παρῆχον πᾶσαν δυνατὴν βοήθειαν εἰς τὴν Πολωνίαν, ἐὰν ὑφίστατο ἐπίθεσιν καὶ ἀπεφάσιζε νὰ ἀντισταθῇ. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀλβανίας ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν, προέβησαν, τὴν 13ην Ἀπριλίου, εἰς ἀνάλογον ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρουμανίας δῆλωσιν. Τὸν Μάϊον δὲ ὑπέγραψεν ἡ Μ. Βρεταννία σύμφωνον ἀμοιβαίας βοηθείας μετὰ τὴν Τουρκίαν, εἰς τὸ ὁποῖον προσεχώρησε καὶ ἡ Γαλλία, τὸν Ὀκτώβριον. Ἡ βρεταννογαλλικὴ ἐγγύησις, δὲν ἔσωσε τὴν Πολωνίαν. Ἡ ναζιστικὴ κυβέρνησις, εἰς μίαν ἀπτότομον στροφὴν τῆς ὅλης πολιτικῆς της, ἡ ὁποία εὔρεν ἄμεσον ἀνταπόκρισιν εἰς Μόσχαν, ὑπέγραψε, τὴν 23ην Αὐγούστου, σύμφωνον μὴ ἐπιθέσεως μετὰ τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσην, πραγματοποιήσασαν ἐπίσης στροφὴν 180 μοιρῶν, τὸ γνωστὸν ὡς σύμφωνον Ρίμπεντροπ - Μολότωφ, ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν ὑπογραφάντων αὐτὸ ὑπουργῶν τῶν ἐξωτερικῶν τῶν δύο χωρῶν.

Διὰ νὰ κατανοηθῇ ἡ ἐκατέρωθεν στροφή πρέπει νὰ ὑπομνησθῇ ὅτι, τὴν 25ην Νοεμβρίου 1936, ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰαπωνία ὑπέγραψαν τὸ ἐναντίον τῆς Γ' Διεθνοῦς ἡ Κόμμιντερν⁽¹⁾ σύμφωνον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀργότερον προσεχώρησαν ὅλοι αἱ δορυφόροι χῶραι τῆς ναζιστικῆς Γερμανίας. Τὸ σύμφωνον εἶχε καθαρῶς ἀντικομμουνιστικὸν χαρακτῆρα καὶ ἐστρέφετο σαφῶς κατὰ τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώ-

(1) Γ' Διεθνὴς ἦτο ἡ κομμουνιστικὴ διεθνὴς ἡ Ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς Σοβ. Ἐνώσεως τὸν Μάρτιον 1919, διὰ νὰ συγκεντρώσῃ καὶ κατευθύνῃ ὅλα τὰ Ἰδρυθέντα, μετὰ τὴν κομμουνιστικὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Ρωσίαν, κομμουνιστικὰ κόμματα. Ἀπεκλήθη τρίτη κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν πρώτην, Ἰδρυθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κάρλ Μάρξ εἰς Λονδίνον τὸ 1864, καὶ τὴν δευτέραν ἡ ὁποία Ἰδρῦθη τὸ 1889 ὑπὸ τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων.

σεως, όπου ή έδρα τής Γ' Διεθνούς. Πρέπει, επίσης, να υπομνησθῇ ότι ή σοβιετική κυβέρνηση δέν έπαυε να έκδηλώνη έχθρικὰς διαθέσεις κατά του έθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος, τὸ ὁποῖον κατήγγελλεν ὡς τὸ πλέον τυραννικὸν ἐξ ὧων ἐγνώριζεν ή ἀνθρωπότης.

Ἡ στροφή ἐπραγματοποιήθη ὅταν ὁ Χίτλερ διεπίστωσεν ὅτι οἱ Σοβιετικοὶ ἦσαν ἔτοιμοι νὰ τὸν ἀφήσουν νὰ κινηθῇ ἐλευθέρως ἐναντι ὠρισμένων ἀνταλλαγμάτων. Τὰ ἀνταλλάγματα ἦσαν ὁ τέταρτος διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας, ή ἐγκατάλειψις τῶν τεσσάρων βαλτικῶν κρατῶν, Φινλανδίας, Ἑσθονίας, Λεττονίας καὶ Λιθουανίας, εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Στάλιν καὶ ή ἀναγνώρισις εἰς αὐτὸν τοῦ δικαιώματος ἀνακαταλήψεως τῆς Βεσσαραβίας. Περὶ τοῦ διαμελισμοῦ καὶ τῶν ἀνταλλαγμάτων γίνεται σαφὴς λόγος εἰς τὸ σύμφωνον γερμανο-σοβιετικῆς φιλίας τῆς 28ης Σεπτεμβρίου 1939. Ὡς προστεθῇ ὅτι, συγχρόνως, ή Σοβιετική Ἐνωση ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ προμηθεύῃ εἰς τὴν Γερμανίαν ἐφόδια, ἀπαραίτητα διὰ τὴν πολεμικὴν προσπάθειάν της, ἐναντι βιομηχανικῶν προϊόντων. Παρεῖχε, δηλαδή, πλήρη στήριξιν εἰς τὴν ἐπιθετικὴν ἐξόρμησιν τοῦ Χίτλερ.

Ἀπηλλαγμένος οὗτος τοῦ ἀγχους τοῦ πολέμου εἰς δύο μέτωπα, ἀγχους τὸ ὁποῖον ἐβασάνιζεν ἀπὸ τῆς πρὸ τοῦ Πρώτου Παγκοσμίου πολέμου ἐποχῆς τὸ Γερμανικὸν Ἐπιτελεῖον, ἡσυχολήθη, μετὰ τὴν ἐντὸς τεσσάρων ἐβδομάδων ἐξουδετέρωσιν τῆς Πολωνίας, ἐπιτευχθεῖσαν καὶ χάρις εἰς τὴν ἐνεργὸν βοήθειαν τῶν σοβιετικῶν στρατευμάτων, εἰσελθόντων εἰς τὸ ἔδαφός της τὴν 17ην Σεπτεμβρίου, μετὰ τὴν προετοιμασίαν του διὰ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Γαλλοβρεταννῶν. Ἦτο ἔτοιμος τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1940. Ἦρχισε τὴν νέαν ἐξόρμησίν του μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Νορβηγίας καὶ Δανίας (Ἀπρίλιος), διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν ἐκ τῶν σκανδιναβικῶν χωρῶν ἀνεφοδιασμόν του εἰς μεταλλεύματα, καὶ συνέχισε (10 Μαΐου) μετὰυτόχρονον ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ὁλλανδίας, Βελγίου, Λουξεμβούργου καὶ Γαλλίας. Ἐντὸς δεκαπέντε ἡμερῶν κατέλαβε τὰς τρεῖς πρώτας καὶ τὴν βόρειον Γαλλίαν. Τὴν 17 Ἰουνίου 1940 ἐξηνάγκαζε τὴν τελευταίαν εἰς συνθηκολόγησιν. Τὸ ἥμισυ τῶν γαλλικῶν ἐδαφῶν, συμπεριλαμβανομένων τῶν Παρισίων καὶ ὅλων τῶν ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ λιμένων, ἐτίθετο ὑπὸ γερμανικὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν. Ἡ γαλλικὴ κυβέρνηση ἐγκαθίστατο εἰς τὴν λουτρόπολιν τοῦ Βισύ.

Ἡ στάσις τῆς Ἰταλίας.

Ἡ Ἰταλία, χολωθεῖσα διότι ἡ Κ.Τ.Ε., ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀποχωρήσει ἡ Γερμανία, τῆς ἐπέβαλεν οἰκονομικὰς κυρώσεις, διὰ τὴν ἀπρόκλητον κατὰ τῆς Αἰθιοπίας ἐπίθεσιν, ἐστράφη πρὸς τὸν Χίτλερ. Τὴν 25ην Ὀκτωβρίου 1936 συνωμολογεῖτο μυστικὴ γερμανοῖταλικὴ συμφωνία (κατέστη τριμερὴς, τὸν Νοέμβριον 1937 διὰ τῆς προσχωρήσεως τῆς Ἰαπωνίας), διὰ τῆς ὁποίας ἐθεμελιώθη ὁ ἀποκλήθεις ἄξων Ρώμης - Βερολίνου. Λόγῳ τοῦ νέου προσανατολισμοῦ τῆς ἡ Ἰταλία ἠνέχθη καὶ τὴν ἔνωσιν τῆς Αὐστρίας μετὰ τὴν Γερμανίαν, τὴν ὁποίαν εἶχε παρεμποδίσει τὸ 1934. Ἐν συνεχείᾳ, τὴν 22αν Μαΐου 1939 ὑπέγραψε συνθήκην συμμαχίας μετὰ τὴν Γερμανίαν, τὸ «χαλύβδινον σύμφωνον», ὡς ἀπεκλήθη ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων. Διὰ τοῦ ἀρθροῦ 3 τῆς ἐν λόγω συνθήκης ὠρίζετο ὅτι «ἐὰν τὸ ἐν ἑκ τῶν δύο συμβαλλομένων μερῶν ἐμπλακῇ εἰς οἷον-δήποτε πόλεμον, τὸ ἄλλο θὰ σπεύσῃ πάραντα εἰς βοήθειάν του, μετὰ ὅλας τὰς δυνάμεις ξηρᾶς, θαλάσσης καὶ ἀέρος». Ἡ ὑποχρέωσις βοηθείας ὑφίστατο ὅχι μόνον εἰς περίπτωσιν ἀμυντικοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς περίπτωσιν ἐπιθετικοῦ πολέμου. Ἀπετέλει, ἡ συνθήκη, ἀπάντησιν εἰς τὰς γαλλοβρετανικὰς ἐγγυήσεις πρὸς τὴν Πολωνίαν, Ἑλλάδα καὶ Ρουμανίαν.

Ἀλλ' ἡ συνθήκη αὕτη δὲν ἐλειτούργησεν ὅταν ἡ Γερμανία ἐπετέθη κατὰ τῆς Πολωνίας καὶ εὐρέθη εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν μετὰ τὴν Γαλλίαν καὶ Μ. Βρετανίαν. Ὁ Μουσσολίνι ἔκρινεν ὅτι ἡ χώρα τοῦ ἦτο ἀπαράσκευος. Ὁ Χίτλερ τὸν ἀπεδέσμευσεν. Ὅταν ὁμως τὰ γερμανικὰ στρατεύματα εὐρίσκοντο πρὸ τῶν πυλῶν τῶν Παρισίων, ἡ φασιστικὴ κυβέρνησις ἔκρινεν ὅτι ἔπρεπε νὰ μετὰσχι τοῦ πολέμου, διὰ νὰ μὴ ἀγνοηθῇ κατὰ τὴν διανομὴν τῆς λείας. Τὴν 10ην Ἰουνίου 1940, ἡ Ἰταλία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ Μ. Βρετανίας. Εἰς τὸν λόγον τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησεν ἐπ' εὐκαιρίᾳ ὁ Μουσσολίνι ἐτόνιζεν : «Ἦδη, ὅποτε ὁ κύβος ἐρρίφθη καὶ ἡ θέλησίς μας ἔκαυσε τὰς γεφύρας ὀπισθέν μας, δηλῶ κατηγορηματικῶς ὅτι ἡ Ἰταλία δὲν σκοπεύει νὰ παρασύρῃ εἰς τὴν σύρραξιν ἄλλους λαοὺς συνορεύοντας μετ' αὐτῆς ἀπὸ ξηρᾶς ἢ ἀπὸ θαλάσσης. Ἡ Ἑλβετία, ἡ Γιουγκοσλαβία, ἡ Ἑλλάς, ἡ Τουρκία καὶ ἡ Αἴγυπτος ἂς λάβουν ὑπὸ σημείωσιν τοὺς λόγους μου τούτους. Ἐξαρτᾶται

ἀπὸ αὐτάς καὶ μόνον ἀπὸ αὐτάς, ὅπως οἱ λόγοι αὐτοὶ πραγματο-
ποιηθῶν ἢ ὄχι». Ἡ δήλωσις δὲν ἦτο καθησυχαστική. Ἐφηνε νὰ
ἐννοηθῇ ὅτι τυχὸν ἰταλικὴ ἐπίθεσις θὰ ἦτο συνέπεια προκλήσεως
τῆς χώρας καθ' ἧς ἡ ἐπίθεσις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Η ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀλβανίας, ἡ ἰταλικὴ κυβέρνησις
ἔσπευσε νὰ παράσχωι ἐπίσημον διαβεβαίωσιν ὅτι θὰ σεβασθῇ «κατὰ
τὸν μᾶλλον ἀπόλυτον τρόπον τὴν ἐδαφικὴν καὶ νησιωτικὴν ἀκε-
ραιότητα τῆς Ἑλλάδος». Δὲν ἦτο αὕτη ἡ πρόθεσις της. Ὡς ἀπε-
καλύφθη μετὰ τὸν πόλεμον, τὸ ἰταλικὸν ἐπιτελεῖον εἶχε λάβει ἐν-
τολὴν νὰ καταρτίσῃ σχέδια, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἑτοιμα τὸν Αὐγουστον
1939 δι' ἐπίθεσιν κατὰ τῆς χώρας μας. Ὅταν, ὁμως, ὁ Μουσσολίνι
ἀπεφάσισε νὰ παραμείνῃ ἐκτὸς τῆς συρράξεως, ὑπέβαλε πρότασιν
πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ὅπως αἱ ἐκατέρωθεν τῶν Ἑλληνο-
αλβανικῶν συνόρων δυνάμεις ἀποσυρθοῦν εἰς βάθος 20 χιλιομέ-
τρων καὶ ὅπως ἀνανεωθῇ τὸ λῆγον ἰταλοελληνικὸν σύμφωνον τοῦ
1928. Ἡ πρότασις συνωδεύετο καὶ ἀπὸ δήλωσιν ὅτι ἡ Ἰταλία, ἔστω
καὶ ἂν ἐξέλθῃ εἰς τὸν πόλεμον, δὲν θὰ ἀναλάβῃ πρωτοβουλίαν ἐπι-
χειρήσεων ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις συνε-
φώνησε διὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν στρατευμάτων, ἀλλ' ἐπεφυλάχθη
διὰ τὴν ἀνανέωσιν τοῦ συμφώνου. Τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου ἐδημο-
σιεύετο εἰς Ἀθήνας καὶ Ρώμην κοινὸν ἀνακοινωθέν, εἰς τὸ ὁποῖον
ἐτονίζετο ὅτι αἱ δύο κυβερνήσεις διεπίστωσαν, εὐχαρίστως, ὅτι αἱ
σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν «ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι εἰλικρινῶς
φιλικαὶ καὶ νὰ ἐμπνέωνται ὑπὸ πνεύματος πλήρους καὶ ἀμοιβαίας
ἐμπιστοσύνης. Ἀπτὴ ἀπόδειξις τῶν αἰσθημάτων αὐτῶν ἐδόθη διὰ
τῆς ἀποφάσεως τῆς ληφθείσης ὑπὸ τῆς ἰταλικῆς κυβερνήσεως, ὅπως
ἀπομακρύνῃ τὰς στρατιωτικὰς της δυνάμεις ἐκ τῆς ἑλληνοαλβα-
νικῆς μεθορίου, ὡς, ἐπίσης, καὶ διὰ τῶν ἀναλόγων μέτρων τὰ ὁποῖα

ή ελληνική κυβέρνησις από μέρους της λαμβάνει». 'Αργότερον δέ, τήν 3ην Νοεμβρίου, ἐδημοσιεύοντο ἀνακοινώσεις τῶν δύο κυβερνήσεων, διὰ τῶν ὁποίων ὑπεγραμμίζετο ἡ ἐπιθυμία των ὅπως ἐμπνέωνται «ἐκ τῶν ἀρχῶν φιλίας καὶ συνεργασίας τῶν ἐξαγγελλομένων εἰς τὸ σύμφωνον φιλίας, συνδιαλλαγῆς καὶ δικαστικοῦ διακανονισμοῦ τὸ ὑπογραφέν μεταξὺ τῆς 'Ελλάδος καὶ τῆς 'Ιταλίας εἰς Ρώμην τὴν 23ην Σεπτεμβρίου 1928».

Ἡ ἡρεμία εἰς τὰς ἑλληνοϊταλικὰς σχέσεις, παρὰ τὴν διασπορὰν ἀνησυχητικῶν φημῶν καὶ τὰς ἐπιθέσεις ὠρισμένων Ἰταλικῶν ἐφημερίδων, ἐκράτησε μέχρι τῶν μέσων τοῦ μηνὸς Ἰουνίου 1940. Ἐκτοτε, ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις ἤρχισεν ἐκστρατεῖαν ἐκφοβισμοῦ τῆς χώρας μας καὶ προπαγανδουμένης τῆς διεθνοῦς κοινῆς γνώμης εἰς τὸ νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἡ 'Ελλάς δὲν ἐσέβετο τὴν οὐδετερότητά της καὶ ὅτι προεκάλει ἐπεισόδια εἰς βάρος τῆς 'Ιταλίας.

Ὁ πόλεμος νεύρων ἀπετέλει μέρος σχεδίου, ἀλλ' ἦτο, κατὰ ποσοστόν, καὶ ἀποτέλεσμα τῆς νευρικότητος, ἡ ὁποία συνεῖχε τὴν Ρώμην καθ' ὅλον τὸ θέρος τοῦ 1940. Ἡ ἀρνήσις τῆς Μ. Βρετανίας νὰ προσέλθῃ, μετὰ τὴν γαλλικὴν ἀνακωχήν, εἰς διαπραγματεύσεις, διὰ τὸν τερματισμὸν τοῦ πολέμου, προεκάλεσεν ἀμήχανον ἐκπληξιν εἰς τοὺς ἐταίρους τοῦ Ἀξονος. Ὅταν ἡ ἐκπληξις παρῆλθεν, ὁ Χίτλερ ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀπόβασιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὁ δὲ Μουσσολίνι ν' ἀναλάβῃ προσπάθειαν ἐκδιώξεως τῶν Βρεταννῶν ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ καὶ τῶν συνορευουσῶν πρὸς τὴν Αἰθιοπίαν ἀγγλικῶν ἀποικιῶν. Ἐὰν ἡ Μ. Βρετανία ἠττᾶτο, τὰ ἀπομειναντα ἐλεύθερα εὐρωπαϊκὰ κράτη, ὑπελόγιζον οἱ δύο δικτάτορες, θὰ ὑπετάσσοντο. Ἀλλ' ἡ ἐξέλιξις τῶν ἐπιχειρήσεων ἀπέδειξεν ὅτι ἡπατώντο εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν δυνατοτήτων τῆς βρετανικῆς ἀντιστάσεως. Ἡ ἐξαπολυθεῖσα, τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου, γερμανικὴ ἀεροπορικὴ ἐπίθεσις, ἐπὶ τῷ σκοπῷ καταστροφῆς τῆς βρετανικῆς ἀεροπορικῆς δυνάμεως, ἀπαραιτήτου προϋποθέσεως διὰ τὴν ἀπόβασιν, ἀπεκρούσθη. Ἡ «μάχη τῆς Ἀγγλίας», ὡς ἀπεκλήθη ἡ φάσις αὕτη τοῦ ἀεροπορικοῦ πολέμου, ἐκερδήθη ὑπὸ τῶν Βρεταννῶν ἀεροπόρων, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ Βρεταννὸς πρωθυπουργὸς Οὐίνστον Τσώρτσιλ εἶπε τὸ περίφημον «οὐδέποτε τόσο πολλοὶ ὀφείλουν τόσο πολλὰ εἰς τόσο ὀλίγους».

Ἡ Ἰταλικὴ δραστηριότης ἐξ ἄλλου περιωρίσθη κατὰ ξηρὰν

εις τὴν κατάληψιν τῆς Σομαληλάνδης, ἐκκενωθείσης ὑπὸ τῶν Βρεταννῶν, καὶ τὴν προώθησιν τῆς στρατιᾶς τῆς Λιβύης μέχρι τοῦ Σίντι Μπαρανί, ἀπέχοντος ἑκατὸν χιλιόμετρα ἐκ τῶν βάσεων ἐξορμήσεώς της, ὅπου καὶ ἐσταμάτησεν. Κατὰ θάλασσαν, οἱ Ἴταλοί, εἶχον δύο ἀτυχεῖς δι' αὐτοὺς συναντήσεις μὲ ἀγγλικὰς ναυτικὰς δυνάμεις.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσις ἀφοῦ, μετὰ τρίμηνον πόλεμον, (Δεκέμβριος 1939 - Φεβρουάριος 1940), ἐπέτυχεν νὰ ἀποσπάσῃ τὴν Καρελίαν καὶ τὸ Πέτσικο ἀπὸ τὴν Φινλανδίαν, τὰ τέλη Ἰουνίου ἀπέσπασε τὴν Βεσσαραβίαν καὶ τὴν Βουκοβίαν ἀπὸ τὴν Ρουμανίαν καὶ τὸν Ἰούλιον προέβη εἰς τὴν ἐνσωμάτωσιν τῆς Λιθουανίας, τῆς Λεττονίας καὶ Ἑσθονίας. Ἀμέσως κατόπιν, ὁ Ἄξων ὑπεχρέωσε τὴν Ρουμανίαν νὰ ἐκχωρήσῃ τὴν Τρανσυλβανίαν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν Δοβρουτσάν εἰς τὴν Βουλγαρίαν.

Ὅλαι αὗται αἱ ἐξελίξεις δὲν ὠδήγουν εἰς τερματισμὸν τοῦ πολέμου. Ὁ Ἄξων ὤφειλε νὰ ἀναλάβῃ νέας πρωτοβουλίας. Ὁ Χίτλερ, πρὸς στιγμὴν, ἐσκέφθη νὰ δράσῃ εἰς Μεσόγειον, ἀφοῦ κατελάμβανε τὸ Γιβραλτάρ. Ἡ ἄρνησις τοῦ στρατηγοῦ Φράνκο, ἀρχηγοῦ τοῦ ἰσπανικοῦ κράτους, νὰ συμπράξῃ εἰς τὸ ἐγχεῖρημα, ὑπεχρέωσε τὸν Γερμανὸν δικτάτορα νὰ ἀλλάξῃ σχέδια. Θὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Σοβ. Ἐνώσεως. Ὁ Μουσσολίνι, ἀπὸ τῆς ἰδικῆς του πλευρᾶς, δὲν ἤμποροῦσε νὰ μείνῃ ἀδρανής. Ἡ Αἴγυπτος δὲν ἐφαίνετο εὐκόλος λεία. Ἀντιθέτως ἐπίστευεν ὅτι τοιαύτη ἦτο ἡ Ἑλλάς.

Ἀπὸ τοῦ τέλους Ἰουνίου, ἡ ἱταλικὴ κυβέρνησις ἤρχισε νὰ διαμαρτύρεται, ἰσχυριζομένη ὅτι ἡ Ἑλλάς ἐπέτρεπεν εἰς τὸν ἀγγλικὸν στόλον νὰ χρησιμοποιοῖ τοὺς λιμένας της ὡς ὀρμητήρια ἢ καταφύγια καὶ εἰς τὴν ἀγγλικὴν ἀεροπορίαν νὰ παραβιάζῃ ἀνεμποδίστως τὸν ἐναέριον χῶρον της. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, μὲ ψυχραιμίαν, ἀνέτρεπε τοὺς ἱταλικοὺς ἰσχυρισμούς, ἐνῶ, συγχρόνως, κατήγγελλε πραγματικὰς ἐπιθέσεις ἱταλικῶν ἀεροπλάνων κατὰ ἑλληνικῶν σκαφῶν καὶ πραγματικὰς ἱταλικὰς παραβιάσεις τοῦ ἑλληνικοῦ ἐναερίου χώρου. Τὴν 12ην Ἰουλίου ἱταλικά ἀεροπλάνα ἐβομβάρδισαν τὸ βοθητικὸν τοῦ στόλου «Ὠρίων» καὶ τὸ σπεῦσαν εἰς βοήθειαν τοῦ ἀντιτορπιλικῶν «Υδρα», τὴν 30ην Ἰουλίου, δύο ἀντιτορπιλλικά καὶ δύο ὑποβρύχια ἐλλιμενισμένα εἰς Ναύπακτον, τὴν 2αν Αὐγούστου πλοίαριον διώξεως λαθρεμπορίου.

Τὸ πρῶτον δεκαπενθήμερον τοῦ Αὐγούστου ἡ ἰταλικὴ προκλητικότης ἔφθασεν εἰς τὸ ἀπόγειόν της. Τὴν 11ην τοῦ μηνὸς αὐτοῦ, τὸ ἰταλικὸν πρακτορεῖον εἰδήσεων προέβαλεν ἀλβανικὰς ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς Τσαμουριάς «ἀλβανικῆς γῆς ἐκτεινομένης ἀπὸ τῶν σημεινῶν ἑλληνοαλβανικῶν συνόρων καὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ Ἰονίου, μέχρι τῶν περιχώρων τῆς Πρεβέζης καὶ τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἰωαννίνων» καὶ κατήγγειλεν ὠργανωμένον, ὑπὸ «τῶν Ἑλλήνων, φόνον τοῦ Ἀλβανοῦ πατριώτου Νταούτ Χότζα, γεννηθέντος εἰς τὴν ἀλύτρωτον περιοχὴν τῆς Τσαμουριάς». Εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀπάντησιν ἐτονίζετο ὅτι ὁ Νταούτ Χότζα ἦτο γνωστὸς ἐπικεκηρυγμένος ληστής, φονευθεὶς πρὸ δύο μηνῶν ὑπὸ δύο Ἀλβανῶν. Οὗτοι, καταφυγόντες εἰς ἑλληνικὸν ἔδαφος, συνελήφθησαν. Ἡ ἰταλικὴ δὲ πρεσβεία, ἀπὸ 25ης Ἰουλίου, εἶχεν εἰδοποιήσει ὅτι θὰ ἐξητεῖτο ἡ ἐκδοσίς των. Ἐπίσης, ἀνεφέρετο ὅτι εἰς τὸν νομὸν Θεσπρωτίας ἐπὶ συνολικοῦ πληθυσμοῦ 65.074 κατοίκων ὑπῆρχον 18.109 Μουσουλμᾶνοι, τοὺς ὁποίους ἡ Ἀλβανία ἐθεώρει ὡς ἀλβανικῆς καταγωγῆς.

Τέσσαρας ἡμέρας ἀργότερον, τὴν ἑορτὴν τῆς Παναγίας, τὴν 8.25 π.μ., ἐτορπιλλίσθη τὸ εὐδρομον «Ἑλλη», ἐνῷ εὕρισκετο ἠγκυροβολημένον, ἐν μεγάλῳ σημαιοστολισμῷ, εἰς ἀπόστασιν 800 περὶπου μέτρων ἑξωθὶ τοῦ λιμενοβραχίονος τῆς Τήνου. Ὑποβρύχιον ἐν καταδύσει ἐξεσφενδόνισε τρεῖς τορπίλλας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία ἐπληξε τὸ πλοῖον εἰς τὸ μέσον καὶ κάτωθι τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ λέβητος, αἱ δὲ δύο ἄλλαι τὸν λιμενοβραχίονα. Ἡ ἔκρηξις τῆς τορπίλλης προεκάλεσεν ἔκρηξιν τοῦ λέβητος, διάχυσιν τῆς καυσίμου ὕλης καὶ πυρκαϊάν. Παρὰ τὰς καταβληθείσας προσπάθειας, δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ διάσωσις τοῦ πλοίου. Τὰ θύματα ἀνῆλθον εἰς ἓνα νεκρὸν καὶ 29 τραυματίας.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἃν καὶ δὲν εἶχεν ἀμφιβολίας περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ ὑποβρυχίου, ἀνέθεσεν εἰς ἐπιτροπὴν ἐμπειρογνομόνων νὰ ἀνεύρῃ τεμάχια τῶν τορπιλλῶν καὶ νὰ ἐξετάσῃ τὴν πρόελευσίν των. Ἡ ἐπιτροπὴ συνέλεξεν ἄρκετὰ τεμάχια καὶ διεπίστωσεν ὅτι αἱ τορπίλλαι ἦσαν ἰταλικῆς κατασκευῆς καὶ ἔφερον ἀριθμοὺς ἰταλικοῦ μητρώου. Ἡ ἐπιβεβαίωσις τῶν ὑπονοιῶν, δὲν παρέσυρε τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν εἰς ἀπώλειαν τῆς ψυχραιμίας της. Εἰς οὐδεμίαν ἀνακοίνωσιν προέβη περὶ τῶν στοιχείων τὰ ὁποῖα κατεῖχε, μέχρι τῆς ἐκδηλώσεως τῆς ἰταλικῆς ἐπιθέσεως.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν, τὸ ἀπόγευμα, ἑλληνικὸν ἐπιβατηγὸν ὑπέστη ἐπίθεσιν ὑπὸ ἰταλικῶν ἀεροπλάνων εἰς ἀπόστασιν 2 μιλίων ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Κρήτης.

Ὅλα ἐδείκνυν ὅτι ὁ πόλεμος ἦτο ἐπὶ θύραις. Ὁ Χίτλερ, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπηυθύνθη ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἀπήντησεν ὅτι ἡ Ἑλλάς οὐδὲν ἔχει νὰ φοβῆται, ἐὰν δὲν προσφέρῃ προσχήματα εἰς τὴν Ἰταλίαν. Παρὰ τὴν ἀπάντησιν, ὁ Χίτλερ, ὡς ἀπεδείχθη μεταπολεμικῶς, συνέστησεν εἰς τὸν Μουσσολίνι, νὰ ἐγκαταλείψῃ κάθε ἐπιθετικὸν σχέδιον κατὰ τῆς Νοτιοσλαβίας καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Συγχρόνως, ὁ Γερμανὸς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ρίμπεντροπ ἐκάλεσε τὸν εἰς Βερολίνον Ἑλληνα πρεσβευτὴν καὶ τοῦ ὑπέδειξεν, ἀφοῦ διετύπωσε κατηγορίας περὶ συνεργασίας τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν Μ. Βρεταννίαν, ὅπως οἱ Ἕλληνες συνεννοηθοῦν μετὰ τοὺς Ἰταλοὺς καὶ ἱκανοποιήσουν «ἐνδεχομένης ἐπιθυμίας των». Ὅταν δέ, τὴν 19ην Σεπτεμβρίου, μετέβη εἰς Ρώμην ὁ Ρίμπεντροπ εἶπεν εἰς τὸν Μουσσολίνι, ὅτι «ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Νοτιοσλαβία ἀνήκουν εἰς τὴν σφαῖραν τῶν ἀποκλειστικῶς ἰταλικῶν συμφερόντων» καὶ ὅτι «ἡ ἀναζητήσις λύσεως ἀπόκειται εἰς μόνην τὴν Ἰταλίαν». Ἡ Γερμανία οὔτε ἀπεθάρρυνεν, οὔτε ἐνεθάρρυνε τὴν φασιστικὴν κυβέρνησιν. Τῆς ἀνεγνώριζε δικαίωμα δράσεως ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Νοτιοσλαβίας, ἀλλὰ καὶ τὴν συνεκράτει εἴτε ἀμέσως, διὰ συστάσεων διαλλακτικότητος, εἴτε ἐμμέσως διὰ τῆς μεταθέσεως τῆς εὐθύνης οἰασθήποτε πρωτοβουλίας εἰς αὐτήν. Ὁ Ἰταλὸς δικτάτωρ, ὑπὸ τοιούτους ὁρους, ἐδίσταζεν. Θὰ παύσῃ νὰ ἔχῃ δισταγμοὺς ὕστερα ἀπὸ μικρὸν χρονικὸν διάστημα.

Τὴν 4ην Ὀκτωβρίου, ὁ Μουσσολίνι συνηντήθη μετὰ τὸν Χίτλερ εἰς Μπρέννερο. Ὁ τελευταῖος ὠμίλησε περὶ πολλῶν καὶ διαφόρων πραγμάτων, ἀλλ' οὐδὲν τοῦ ἀνέφερε περὶ τῆς ἀποβάσεως εἰς Ἀγγλίαν. Αὐτὸ ἠὺχαρίστησε τὸν Μουσσολίνι, διότι ἀντελήφθη ὅτι οἱ Γερμανοὶ ἀπέτυχον. Ἀλλ' ὅ,τι τὸν κατέστησεν ἑξαλλον, ἐκ τῶν ὑστέρων, ἦτο ἡ ἀποσιώπησις ἀποφασισθείσης ὑπὸ τοῦ Χίτλερ καταλήψεως τῆς Ρουμανίας, ἡ ὁποία καὶ ἐπραγματοποιήθη μετὰ τρεῖς ἡμέρας. Δι' αὐτὸ καὶ μόλις ἐπληροφορήθη τὴν ναζιστικὴν αὐτὴν ἐνέργειαν εἶπεν εἰς τὸν γαμβρόν του καὶ ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Γκαλεάτσο Τσιάνο: «Ὁ Χίτλερ μετὰ πάντοτε πρὸ τετελεσμένου γεγονότος, ἀλλ' αὐτὴν τὴν φορὰν θὰ τὸν πληρώσω

μέ το ίδιο νόμισμα. Θά μάθη από τὰς ἡμερίδας τὴν ἐκ μέρους μας κατάληψιν τῆς Ἑλλάδος. Ἔτσι, ἰσοφαρίζω».

Τὴν 15ην Ὀκτωβρίου συνεκάλεσε πολεμικὸν συμβούλιον, ὑπὸ τὴν προεδρίαν του, εἰς τὸ ὁποῖον μετέσχον ὁ Τσιάνο, ὁ ὑφυπουργὸς Στρατιωτικῶν στρατηγὸς Οὐμπάλντο Σόντου, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου Ἑθνικῆς Ἀμύνης στρατάρχης Πιέτρο Μπαντόλιο, ὁ Γενικὸς Διοικητὴς τῆς Ἀλβανίας Φραντζέσκο Τζιακομόνι, ὁ ὑπαρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ στρατηγὸς Μάριο Ροάττα καὶ ὁ διοικητὴς τῶν εἰς Ἀλβανίαν Ἰταλικῶν δυνάμεων στρατηγὸς Βισκόντι Πράσκα. (Τὰ πρακτικὰ τοῦ συμβουλίου ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον, ὑπὸ τοῦ Μουσσολίνι, εἰς τὴν ἡμερίδα «Ἑσπερινὸς Ταχυδρόμος» τοῦ Μιλάνου, καθ' ἣν ἐποχὴν ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ δημοκρατικοῦ Ἰταλικοῦ κράτους εἰς Β. Ἰταλίαν. Ἐν συνεχείᾳ, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ρώμης ὑπὸ τῶν συμμάχων, ἐδημοσιεύθησαν τὴν 13ην Ἰουλίου 1944, εἰς τὴν ἡμερίδα τῆς Ρώμης «Ὁ Χρόνος»).

Εἰς τὸ συμβούλιον ὁ Μουσσολίνι ἀνεκοίνωσε τὴν ἀπόφασίν του περὶ ἀναλήψεως δράσεως κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀποκαλύψας, συγχρόνως, ὅτι ἐμελέτα τὴν ἐπιχειρήσιν αὐτὴν ἀπὸ μακροῦ, πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πολέμου. Καὶ διηυκρίνησεν ὅτι κατὰ τὴν πρώτην φάσιν τῆς δράσεως θὰ κατελαμβάνοντο αἱ Ἰόνιοι Νῆσοι, ἡ δυτικὴ ἀκτὴ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ Θεσσαλονίκη. Κατὰ τὴν δευτέραν φάσιν, ἡ ὑπόλοιπος χώρα. Ἐζήτησε δὲ νὰ προκληθῇ ἐπείσόδιον, ὥστε, πλὴν τῆς ἀβασίμου κατηγορίας περὶ συνεργασίας τῆς Ἑλλάδος με τοὺς Βρεταννοὺς, νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἡ δικαιολογία ὅτι ἡ εἰσβολὴ ἐγένετο διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς τάξεως. ὤρισε δὲ τὴν 24ην Ὀκτωβρίου, ὡς ἡμέραν προκλήσεως τοῦ ἐπείσوديου.

Ὁ Πράσκα παρέσχε τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι ἐντὸς 10 ἕως 15 ἡμερῶν θὰ εἶχε καταληφθῇ ἡ Ἥπειρος. Οἱ Τσιάνο καὶ Τζιακομόνι ὑπεστήριξαν ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ προέβαλλον μικρὰν ἀντίστασιν. Ὁ Μουσσολίνι ἐζήτησεν, ὅπως ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Ἑλλάδος συγχρονισθῇ με τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ὥστε νὰ καθηλωθοῦν αἱ ἐκεῖ βρατεννικαὶ δυνάμεις, ἰδίως ἀεροπορικά, καὶ νὰ μὴ σπεύσουν εἰς βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων. Ὡς ἡμερομηνία εἰσβολῆς ὠρίσθη ἡ 26η Ὀκτωβρίου.

Τὴν ἐπαύριον τοῦ Συμβουλίου, ὁ Μουσσολίνι, δι' ἐπιστολῆς του, ἐκάλεσε τὸν Βασιλέα τῆς Βουλγαρίας Βόριδα νὰ μετάσχη τῆς

έναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐπιχειρήσεως, ὥστε νὰ ἱκανοποιηθῇ ὁ βουλγαρικὸς πόθος περὶ ἐξόδου εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ὁ Βόρις, παρ' ὅλον ὅτι εἶχε σύζυγον Ἰταλίδα πριγκίπισσαν, ἀπήντησεν ἀρνητικῶς. Τὸν ἐνδιέφερε συνεταρισμὸς μὲ τὴν Γερμανίαν, ὅχι μὲ τὴν Ἰταλίαν. Ἐξ ἄλλου, ὁ Μουσσολίνι συνέταξε, τὴν 19ην Ὀκτωβρίου, ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Χίτλερ, διὰ τῆς ὁποίας τοῦ ὠμίλει ἀορίστως περὶ τῆς ἐπικειμένης ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐνεργείας, χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ ἡμερομηνίαν. Τὴν ἀπέστειλε τὴν 22αν, ὅταν ὁ Γερμανὸς δικτάτωρ εὕρισκετο εἰς Γαλλίαν, ὅπου ἐπρόκειτο νὰ συναντηθῇ μὲ τὸν στρατηγὸν Φράνκο καὶ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ γαλλικοῦ κράτους στρατάρχην Πεταίν, ὥστε νὰ λάβῃ γνώσιν τοῦ περιεχομένου της, ὅταν θὰ ἦτο πλέον ἀργά. Ἀλλ' ὁ Χίτλερ λαβὼν πληροφορίας περὶ τῶν σχεδίων τοῦ Μουσσολίνι κατὰ τὸ ταξίδιον τῆς ἐπιστροφῆς του εἰς Γερμανίαν ἐζήτησεν ἄμεσον μετ' αὐτοῦ συνάντησιν, ἣ ὁποία καὶ ὠρίσθη εἰς Φλωρεντίαν διὰ τὴν πρωΐαν τῆς 28ης Ὀκτωβρίου. Τὸν ὑπεδέχθη, εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν, λάμπων ἐκ χαρᾶς ὁ Μουσσολίνι, μὲ τὰς λέξεις: «Φύρερ, ἡ Ἰταλία προχωρεῖ. Σήμερον τὴν αὐγὴν τὰ νικηφόρα στρατεύματά της διέβησαν τὴν ἑλληνοαλβανικὴν μεθόριον». Ὁ Χίτλερ μόλις συνεκράτησε τὴν ὀργὴν του. Ὅχι ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ διότι ἡ Ἰταλικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνέτρεπε τὰ σχέδιά του. Ἐπὶ πλέον, δὲν ἔτρεφεν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὰς Ἰταλικὰς ἐνδυνάμεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Η ΑΠΟΚΡΟΥΣΙΣ ΤΗΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ —ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ «ΟΧΙ»—

Τὴν νύκτα τῆς 26ης Ὀκτωβρίου 1940 ἀνακοινωθὲν τοῦ Ἰταλικοῦ πρακτορείου εἰδήσεων ἀνέφερεν ὅτι ἔνοπλος ἑλληνικὴ συμμορία εἶχεν ἐπιτεθῇ, τὴν πρωΐαν τῆς ἰδίας ἡμέρας, ἐναντίον ἀλβανικῶν φυλακίων εἰς τὴν περιοχὴν Κορυτσᾶς, ἀποκρουσθεῖσα, καὶ ὅτι τὴν προηγουμένην εἶχον ἐκραγῇ τρεῖς βόμβαι ἐξωθί τοῦ λιμεναρχείου

τοῦ Πόρτο - Έντα. (Έτσι εἶχε μετονομασθῇ ὁ λιμὴν τῶν Ἀγίων Σαράν γα, πρὸς τιμὴν τῆς κόρης τοῦ Μουσσολίνι). Τὸ ἀνακοινωθὲν μετεδόθη καθ' ἣν ὥραν ὁ Ἰταλὸς πρεσβευτὴς κόμης Γκράτσι ἐδίδε δεξιῶσιν πρὸς τιμὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ μουσουργοῦ Πουτσίνι, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε καλέσει μέλη τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας. Ἡ κυβέρνησις ἔσπευσεν ἀμέσως νὰ ἀναίρῃ τὴν Ἰταλικὴν κατηγορίαν. Δὲν ἐγνώριζεν ἐκείνην τὴν στιγμὴν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ σκηνοθετημένου ἐπεισοδίου, ἀλλὰ τὸ ὑπωπτεύετο. Ἀλλωστε, ὁ εἰς Ρώμην Ἑλλήν Πρεσβευτὴς Ἰωάννης Πολίτης εἶχεν εἰδοποιήσει ὅτι ἀνεμένετο Ἰταλικὴ ἐπίθεσις ἐναντίον μας, διὰ τὴν 26ην Ὀκτωβρίου. Ἀνεβλήθη ἐπὶ διήμερον, διὰ τεχνικοὺς λόγους. Δι' αὐτὸ καὶ εὐρίσκετο εἰς ἐπιφυλακὴν. Εἶχε λάβει τὰ ἀπαραίτητα μέτρα ἀμύνης καὶ ἦτο ἐτοίμη διὰ τὴν ἄμεσον κινητοποίησιν. Ὁ Μεταξᾶς ἀπέκλεισε τὴν προληπτικὴν γενικὴν ἐπιστράτευσιν, διότι ἤθελε, μέχρι τελευταίας στιγμῆς, νὰ ἀποφύγῃ ὅ,τιδήποτε θὰ ἠδύνατο νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς πρόκλησις.

Τὴν 3ην π.μ. τῆς 28ης Ὀκτωβρίου, ὁ Ἰταλὸς πρεσβευτὴς Γκράτσι, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ ἀκολουθού τοῦ Ἰταλικῆς πρεσβείας καὶ ἑνὸς διερμηνέως, μετέβη εἰς τὴν ἐν Κηφισσίᾳ κατοικίαν τοῦ Μεταξᾶ. Ὅλοι ἐκοιμῶντο. Ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν σκοπὸν χωροφύλακα νὰ ἐξυπνήσῃ τὸν Πρόεδρον, δι' ἐπείγουσαν ἀνακοίνωσιν. Μὲ τὸ κτύπημα τοῦ ἡλεκτρικοῦ κώδωνος ὁ πρωθυπουργὸς ἐξύπνησε καὶ ἤνοιξεν ὁ ἴδιος τὴν θύραν. Ὅταν ἀνεγνώρισεν τὸν Ἰταλὸν πρεσβευτὴν, τὸν ἐκάλεσε νὰ εἰσέλθῃ καὶ τὸν ὠδήγησεν εἰς μικρὰν αἴθουσαν ὑποδοχῆς. Ὁ Γκράτσι τοῦ ἐνεχείρισε φάκελλον, λέγων ὅτι ἡ κυβέρνησις του τὸν ἐπεφόρτισε νὰ τοῦ ἐπιδώσῃ ἐπείγουσαν ἀνακοίνωσιν. Ὁ Μεταξᾶς ἀνέγνωσε τὸ ἐντὸς τοῦ φακέλλου ἔγγραφον, συντεταγμένον εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν. Δι' αὐτοῦ ἐζητεῖτο, ἀφοῦ ἐπανελαμβάνοντο αἱ κατηγορίαι περὶ παραχωρήσεως ἑλληνικῶν λιμένων καὶ ἀεροδρομίων εἰς τοὺς Βρεταννοὺς καὶ προκλητικῶν ἐνεργειῶν ἐναντίον τῆς Ἀλβανίας, ἡ ἀναγνώρισις εἰς τὴν Ἰταλίαν τοῦ δικαιώματος νὰ καταλάβῃ διὰ τῶν ἐνόπλων αὐτῆς δυνάμεων καὶ διὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν ρήξεως ὠρισμένα στρατηγικὰ σημεῖα τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Πρὸς τοῦτο, ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν ἔπρεπε νὰ ἐναντιωθῇ εἰς τὴν διέλευσιν τῶν Ἰταλικῶν στρατευμάτων. Ἐφ' ᾧ καὶ ἐκαλεῖτο «ὅπως

δώση αύθωρεί εις τὰς στρατιωτικὰς ἀρχὰς τὰς ἀναγκαίαις διαταγὰς, ἵνα ἡ κατοχή αὕτη δυνηθῇ νὰ πραγματοποιηθῇ κατὰ εἰρηνικὸν τρόπον. Ἐὰν τὰ ἱταλικά στρατεύματα ἤθελον συναντήσῃ ἀντίστασιν, ἡ ἀντίστασις αὕτη θὰ καμφθῇ διὰ τῶν ὀπλῶν καὶ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις θὰ ἔφερε τὰς εὐθύναις αἱ ὁποῖαι ἤθελον προκύψῃ ἐκ τούτου».

Ὁ Μεταξᾶς, μόλις ἀνέγνωσε τὸ ἔγγραφον, εἶπεν εἰς τὸν Γκράτσι: «Ὡστε ἔχομεν πόλεμον;»

Ὁ Ἰταλὸς πρεσβευτὴς ἀπήντησεν ὅτι αὐτὸ δὲν ἦτο ἀπαραίτητον, διότι ἡ κυβέρνησις του ἠλπίζεν ὅτι θὰ ἐγίνετο δεκτὴ ἡ περὶ καταλήψεως τῶν στρατηγικῶν σημείων ἀξίωσις της. «Καὶ ποῦ εἶναι αὐτὰ τὰ στρατηγικὰ σημεία;» ἠρώτησεν ὁ Μεταξᾶς.

Ὁ Γκράτσι ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἐγνώριζε, διότι ἡ κυβέρνησις του δὲν τὸν εἶχεν ἐνημερώσει. «Γνωρίζω, μόνον προσέθεσεν, ὅτι τὸ τηλεσίγραφον ἐκπνέει εἰς τὰς ἑξ τὸ πρωῒ». Ὁ Ἕλλην πρωθυπουργὸς παρετήρησε τότε ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τηλεσιγράφου ἰσοδυνάμου πρὸς κήρυξιν πολέμου. Ὅταν δὲ ὁ Ἰταλὸς πρεσβευτὴς ἀντιπαρετήρησεν ὅτι ἡ ἑρμηνεία δὲν ἦτο ὀρθή, διότι ἐπίστευεν ὅτι θὰ παρείχοντο αἱ ζητηθεῖσαι διευκολύνσεις, ὁ Μεταξᾶς τοῦ ἐτόνισεν: «Ὁχι. Οὔτε λόγος δύναται νὰ γίνῃ περὶ ἐλευθέρας διελύσεως». Συνεχίζων δὲ τοῦ εἶπεν ὅτι καὶ ἐὰν ἀκόμη εἶχε τὴν διάθεσιν νὰ δώσῃ τοιαύτην διαταγὴν — τὴν ὁποῖαν, ἐτόνισεν ἐκ νέου, δὲν ἦτο διατεθειμένος νὰ δώσῃ — ἦτο ἀδύνατον νὰ τὸ πράξῃ, ἐλλείψει χρόνου. Συνεπῶς, κατέληξεν, ἡ Ἰταλία, μὴ παρέχουσα τὴν δυνατότητα ἐκλογῆς μεταξύ πολέμου καὶ εἰρήνης, κηρύσσει οὐσιαστικῶς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐγερθεὶς δέ, διὰ νὰ δείξῃ εἰς τὸν Γκράτσι ὅτι ἡ συνομιλία ἐτέλειωσεν, ἐπανέλαβε: «Πολὺ καλὰ, λοιπόν, ἔχομεν πόλεμον».

Ἡ ἱταλικὴ εἰσβολὴ ἤρχισε τὴν 5.30 π.μ. τῆς 28ης Ὀκτωβρίου. Ἀπὸ τῆς 4ης, ὁμως, πρωῒνῃς ὅλαι αἱ στρατιωτικαὶ μονάδες εἶχον λάβει τὴν ἀκόλουθον διαταγὴν: «Ἀπὸ ἑκτῆς πρωῒνῃς σήμερον περιερχόμεθα εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν πρὸς Ἰταλίαν. Ἄμυνα ἐθνικοῦ ἐδάφους διεξαχθῇ βράσει διαταγῶν, ἃς ἔχετε. Ἐφαρμόσατε σχεδίων ἐπιστρατεύσεως». Ἀντιθέτως πρὸς ὅ,τι ἠλπίζεν ὁ Μουσσολίνι ἡ Ἑλλὰς δὲν ὑπέστη αἰφνιδισμὸν.

Ὅλα ὅσα ἐχρειάζοντο διὰ τὴν ἀμυναν τῆς χώρας συνετελέ-

σθησαν ἐντὸς ἐλαχίστων ὥρων. Τὸ διάταγμα γενικῆς ἐπιστρατεύσεως, ἡ κήρυξις τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου, ἡ ὀργάνωσις τῆς ἀεραμύνης, ἡ ἀνάθεσις τῆς ἀρχηγίας τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν μέχρι τότε ἀρχηγὸν τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου ἀντιστράτηγον Ἀλεξ. Παπάγον, ἡ κινητοποιήσεις τοῦ στόλου καὶ τῆς ἀεροπορίας, ἡ ἐνημέρωσις τῶν κυβερνήσεων Μ. Βρετανίας, Τουρκίας καὶ Νοτιοσλαβίας, ἡ σύνταξις καὶ ἡ δημοσίευσις τῶν διαγγελμάτων τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ Πρωθυπουργοῦ, διὰ τῶν ὁποίων ἐκαλεῖτο ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἰς τὸν ὑπὲρ τῶν ὄλων ἀγῶνα. Καὶ ὑπῆρξεν ὁμόθυμος ἡ ἀνταπόκρισις εἰς τὴν ἐκκλησιν. Ὁ ἐνθουσιασμός μὲ τὸν ὁποῖον ὑπέδεχθησαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Βασιλέα Γεώργιον Β' καὶ τὸν πρόεδρον τῆς κυβερνήσεως Ἰωάννην Μεταξᾶν, ὅταν τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 28ης Ὀκτωβρίου περιῆλθον τὰς Ἀθήνας ἐπ' αὐτοκινήτου καὶ ἡ χαρὰ μὲ τὴν ὁποίαν προσήρχοντο οἱ ἐπιστρατευόμενοι ἑφεδροὶ διὰ νὰ καταταγοῦν εἰς τὰς μονάδας, ἀπετέλεσαν τὰ πρῶτα δείγματα τῆς ἀποφάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὅπως ἀποκρούσῃ τὴν ἰταλικὴν εἰσβολήν. Καὶ δὲν ἀπέκρουσεν, ἀπλῶς, ἀλλὰ συνέτριψε τοὺς εἰσβολεῖς, δημιουργήσας τὸ ἄλβανικὸν ἔπος.

Ἡ ἀπόκρουσις τῆς εἰσβολῆς συνετελέσθη κατὰ τὸ μέχρι τῆς 13ης Νοεμβρίου διάστημα. Αἱ ἰταλικάι δυνάμεις ἀπέβλεπτον, συμφῶνως πρὸς τὸ σχέδιον ἐπιχειρήσεων τοῦ ἰταλικοῦ ἐπιτελείου, κατὰ τὴν ἀρχικὴν φάσιν εἰς τὴν κατάληψιν Ἰωαννίνων καὶ Μετσόβου (πρὸς παρεμπόδισιν ἀποστολῆς ἐνισχύσεων) καὶ κύκλωσιν τῶν ἐν Ἠπείρῳ ἑλληνικῶν δυνάμεων, ἐν συνεχείᾳ δέ, τὴν προώθησίν των εἰς Πρέβεζαν πρὸς ἐξασφάλισιν λιμένος ἀνεφοδιασμοῦ, καὶ Ἀρταν. Κατὰ τὸ σχέδιον, ἐντὸς τῆς πρώτης ἑβδομάδος τῶν ἐπιχειρήσεων ἔπρεπε νὰ καταληφθῇ καὶ ἡ Κέρκυρα πρὸς κάλυψιν τοῦ δεξιοῦ τῶν εἰς Ἠπειρον ἰταλικῶν στρατευμάτων.

Μία μεραρχία πεζικοῦ καὶ μία θεωρακισμένη θὰ ἐπετίθεντο πρὸς τὴν κατεύθυνσιν Καλιπάκι - Ἰωάννινα, μία πεζικοῦ καὶ μία ἱππικοῦ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν Φιλιάτες - Παραμυθιά, διὰ τὴν ὑπερκέρασιν τῆς ἑλληνικῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς ἐκ νοτιοδυσμῶν καὶ μία μεραρχία ἀλπινιστῶν, εἰδικὴ δι' ὀρεινὸν πόλεμον, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν Σαμαρίνα - Μέτσοβον, πρὸς ἀποκοπὴν τῆς ἐπικοινωνίας μὲ Θεσσαλίαν. Τέσσαρες μεραρχίαι θὰ ἐκάλυπτον τὴν περιοχὴν Κορυτσᾶς, πρὸς ἀνάσχεσιν ἑλληνικῆς ἀντεπιθέσεως ἐκ Δυτικῆς

Μακεδονίας. Δύο μεραρχίαι εἶχον ἀναπτυχθῆ κατὰ μῆκος τῶν ἀλβανονοτιοσλαβικῶν συνόρων καὶ μία, ἐξ Ἱταλίας, θὰ διετίθετο διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κερκύρας. Ἡ ἐξέλιξις τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς Ἡπειρον ἐξηνάγκασε τοὺς Ἱταλοὺς νὰ παραιτηθοῦν τοῦ τελευταίου ἐγχειρήματος καὶ νὰ ἀποστείλουν τὴν δι' αὐτὸ προοριζομένην μεραρχίαν εἰς Ἀλβανίαν.

Διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν Ἱταλῶν, ὑπῆρχον, τὴν 28ην Ὀκτωβρίου, εἰς Ἡπειρον ἡ 8η Μεραρχία, (ὑποστράτηγος Χρ. Κατσιμηῆτρος) ἐκ 15 ταγμάτων καὶ 50 πυροβόλων, εἰς Πίνδον τὸ ἀπόσπασμα τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Κ. Δαβάκη, ἐκ δύο ταγμάτων καὶ 6 πυροβόλων, εἰς Δυτ. Μακεδονίαν, ἡ 9η (ὑποστράτηγος Ζυγούρης Χρήστος) καὶ ἡ 4η ταξιαρχία, (ὑποστράτηγος Μεταξᾶς Ἀγαμ.) ἐξ 22 ταγμάτων καὶ 90 πυροβόλων. Αἱ εἰσβαλοῦσαι εἰς Ἡπειρον ἰταλικά φάλλαγγες εἶχον δύναμιν 22 ταγμάτων πεζικοῦ, τριῶν συνταγμάτων ἱππικοῦ, 244 πυροβόλων καὶ 90 ἄρμάτων, αἱ δὲ εἰς Πίνδον πέντε ταγμάτων, μιᾶς ἰλης ἱππικοῦ καὶ 24 πυροβόλων. Ἡ ὑπεροχὴ τῶν ἑναντι τῶν ἀμυνομένων ἦτο εἰς πεζικὸν καταφανῶς σημαντικὴ, εἰς πυροβολικὸν καταθλιπτικὴ καὶ εἰς ἄρματα συντριπτικὴ, διότι ἑλληνικὰ τεθωρακισμένα δὲν ὑπῆρχον.

Αἱ μικραὶ ἑλληνικαὶ δυνάμεις, αἱ εὐρισκόμεναι εἰς τὰ σύνορα Ἡπειροῦ ἀπεσύρθησαν ἅμα τῇ ἐκδηλώσει τῆς εἰσβολῆς εἰς τὴν γραμμὴν Ἑλαίας (Καλπάκι) - ποταμὸς Καλαμαῖς. Εἰς τὴν Ἑλαίαν ὑπῆρχον ἡμιμόνιμα ἀμυντικὰ ἔργα. Ἡ ἐπίθεσις πρὸς διάσπασιν τῆς ἐκεῖ ἑλληνικῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς, ἤρχισε τὴν 1ην Νοεμβρίου καὶ διήρκεσε μέχρι τῆς 9ης. Δις ὁ ἐχθρὸς ἐπέτυχε νὰ καταλάβῃ τὸ δεσποζὸν ὕψωμα Γκραμπάλα, τὴν 2αν καὶ 8ην Νοεμβρίου, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, δι' ἀντεπιθέσεως, τὸ ἀνακατέλαβον. Μετὰ τὴν δευτέραν ἀπώθησίν των ἐκ τοῦ ὕψωματος Γκραμπάλα, οἱ Ἱταλοὶ ἔσταμάτησαν τὴν ἐπίθεσιν.

Εἰς τὴν περιοχὴν Θεσπρωτίας, αἱ ἰταλικά δυνάμεις διέβησαν τὸν ποταμὸν Καλαμὰν τὴν 6ην Νοεμβρίου. Κατόπιν τούτου, τὰ ἑλληνικὰ τμήματα συνεπτύχθησαν εἰς τὴν γραμμὴν ὄρη Σουλίου - ἔλη Ἀχέροντος ποταμοῦ, ἐν ἀναμονῇ ἐνισχύσεων. Οἱ Ἱταλοὶ συνέχισαν τὴν προέλασίν των καὶ ἔφθασαν εἰς τὸ Μαργαρίτι.

Εἰς τὸ μέτωπον τῆς Πίνδου, οἱ Ἱταλοὶ ἐπέτυχον νὰ καταλάβουν τὴν 2αν Νοεμβρίου τὴν κωμόπολιν Σαμαρίνα καὶ τὴν 3ην τὸ χω-

ρίον Βωβοῦσα, σχηματίσαντες ἀπειλητικὸν θύλακον. Ἄλλ' αἱ σπεύσασαι εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀποσπάσματος Δαβάκη ἑλληνικαὶ δυνάμεις ἤρχισαν νὰ ἀντεπιτίθενται μὲ στόχον τὸν ἐγκλωβισμὸν τῶν εἰς τὸν θύλακον ἰταλικῶν στρατευμάτων. Οὕτω, τὴν 3ην Νοεμβρίου ἀνακατέλαβον τὴν Σαμαρίνα καὶ τὴν 4ην τὴν Βωβοῦσαν. Εἰς τοὺς Ἱταλοὺς εἶχεν ἀπομείνει ὡς μόνη ὁδὸς ὑποχωρήσεως ἡ διὰ Κονίτσης, μεταξὺ τοῦ ὄρους Σμόλικά καὶ τοῦ Ἀώου ποταμοῦ. Ἐάν, λόγῳ τῶν βροχῶν, δὲν παρημποδίζετο ἡ ἐγκαιρὸς διάβασις τοῦ ποταμοῦ ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων, ἡ κύκλωσις τῶν Ἱταλῶν θὰ ἦτο πλήρης. Τὴν 8ην Νοεμβρίου οἱ Ἱταλοὶ εἶχον συμπτυχθῆ εἰς τὰ πρὸς τὴν ἀλβανικὴν μεθόριον ὑψώματα τῆς Κονίτσης. Μέχρι τῆς 13ης εἶχον ἀπωθηθῆ καὶ ἐξ αὐτῶν καὶ αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις ἔφθασαν εἰς γραμμὴν ἔναντι τῆς περιοχῆς Ἑρσέκα - Λεσκοβίκι.

Εἰς τὸ μέτωπον τῆς Κορυτσᾶς, τὰ ἑλληνικὰ τμήματα ἀνέλαβον ἐπιθετικὴν δρᾶσιν καὶ τὴν 5ην Νοεμβρίου εὐρίσκοντο ἐντὸς τοῦ ἀλβανικοῦ ἐδάφους, εἰς σημεῖα κατὰλληλα διὰ τὴν ἐξαπόλυσιν ἐπιθέσεως κατὰ τῆς ἐκεῖ ἰταλικῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς.

Ἀξία ὑπογραμμίσεως, διὰ τὴν φάσιν αὐτὴν τῶν ἐπιχειρήσεων, εἶναι ἡ συμμετοχὴ τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς Πίνδου εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἐπειδὴ ὁ ἀνεφοδιασμὸς τῶν ἐκεῖ μαχομένων τμημάτων, λόγῳ τῆς ἐλλείψεως, παντελῶς, ὁδικοῦ δικτύου, ἦτο ἀδύνατος διὰ τῶν συνήθων μεταφορικῶν μέσων, ὠργανώθησαν ἐφοδιοπομπαὶ ἐκ χωρικῶν, γυναικῶν καὶ παιδίων, κατοίκων τῆς περιοχῆς «οἱ ὅποιοι, ὡς ἔγραψεν ὁ Ἀλεξ. Παπαγόσ, προσήρχοντο μετ' ἐνθουσιασμοῦ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΤΕΠΙΘΕΣΙΣ

Ἡ ἀνωτάτη διοίκησις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπεφάσισε τὴν ἀνάληψιν ἐπιθετικῆς πρωτοβουλίας, εὐθύς μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῆς εἰσβολῆς, παρ' ὅλον ὅτι δὲν εἶχε συμπληρωθῆ ἡ συγκέντρωσις

τῶν ἑλληνικῶν μονάδων. Ἦθελε νὰ προλάβῃ τὴν ἀποστολὴν ἐνισχύσεων εἰς τὰς ἰταλικὰς δυνάμεις καὶ νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὸ ὑψηλὸν ἠθικόν, τὸ ὁποῖον ἀπέκτησαν οἱ Ἕλληνες μαχηταὶ μετὰ τὰς πρώτας νίκας. Ἡθικόν, τὸ ὁποῖον ἐνισχύθη ἀκόμη περισσότερο ὅταν ἐγνώσθη ὅτι τὴν 9ην Νοεμβρίου, ὁ στρατηγὸς Σόντου εἶχεν ἀντικαταστήσει τὸν στρατηγὸν Πράσκα ἐπὶ κεφαλῇς τῶν εἰς Ἀλβανίαν ἰταλικῶν δυνάμεων.

Ἡ ἑλληνικὴ ἐπίθεσις ἐξεδηλώθη ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ μετώπου. Εἰς τὸν τομέα Κορυτσᾶς, τρεῖς μεραρχίαι, ἡ 9, 10 (ὑποστράτηγος Δρομάζος Γεωρ.) καὶ 15, (πρώην 4η Ταξιαρχία) ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ διοικητοῦ τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ ἀντιστρατήγου Γεωρ. Τσολάκογλου, ἐκινήθησαν ἐναντίον τῆς τοποθεσίας Μόροβα - Ἰβάν, καλυπτούσης ἐξ Ἀνατολῶν τὴν Κορυτσάν. Ἡ ὀρεινὴ αὐτὴ τοποθεσία εἶχεν ὀργανωθῇ ἀμυντικῶς ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν, οἱ ὁποῖοι, ὡς προελέχθη, διέθετον εἰς τὸ ἀριστερόν των τέσσαρας μεραρχίας. Λόγῳ τῆς σθεναρᾶς ἀντιστάσεως τοῦ ἐχθροῦ καὶ τῆς ἐνισχύσεως του διὰ μιᾶς ἀκόμη μεραρχίας, ἡ ἑλληνικὴ διοίκησις ἐνέπλεξεν εἰς τὴν μάχην, δύο εἰσέτι μεραρχίας, τὴν 11ην (ὑποστράτηγος Τσίπουρας Νικ.) καὶ 13ην (ὑποστράτηγος Μουτούσης Σωτ.). Τὴν 21ην Νοεμβρίου ὁλόκληρος ὁ ὀρεινὸς ὄγκος τῆς Μόροβας εὕρισκετο εἰς ἑλληνικὰς χεῖρας. Τὴν ἐπαύριον καὶ ὥραν 5.45 μ.μ. ἑλληνικὸν ἀπόσπασμα εἰσήρχετο εἰς τὴν πόλιν τῆς Κορυτσᾶς, τὴν ὁποίαν οἱ Ἰταλοὶ εἶχον ἐκκενώσει μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν καλυπτόντων αὐτὴν ὑψωμάτων.

Εἰς τὸν τομέα τῆς Πίνδου, τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ, (ἀντιστρατήγος Παπαδόπουλος Δημ.) μετὰ τὴν 1ην μεραρχίαν, (ὑποστράτηγος Βραχνὸς Βασ.) τὴν 5ην ταξιαρχίαν πεζικοῦ (συνταγματάρχης Καλῆς Ἀναστάσιος) καὶ τὴν μεραρχίαν ἱππικοῦ (ὑποστράτηγος Στανωτᾶς Γεωρ.) ἀνακατέλαβε τὴν 16ην Νοεμβρίου, τὴν Κόνιτσαν, πυρποληθεῖσαν ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν. Ἐν συνεχείᾳ, ἀφοῦ ἔκαμψεν ἰσχυράν ἐχθρικὴν ἀντίστασιν, εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἀλβανικὸν ἔδαφος καὶ κατέλαβε τὴν 21ην τὴν Ἐρσέκαν καὶ τὴν Μπόροβαν καὶ τὴν ἐπομένην τὸ Λεσκοβίκι, ἐξασφάλισαν τὴν ἐλευθέραν χρῆσιν τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ Λεσκοβίκι - Κιάφε Κάριτ.

Εἰς Ἡπειρον, αἱ ἐκεῖ δυνάμεις 8η μεραρχία, 3η ταξιαρχία πεζικοῦ, καί, ἀπὸ 17ης Νοεμβρίου, 2α Μεραρχία (ὑποστράτηγος

Λάβδας Γεωρ.) ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ διοικητοῦ τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ ἀντιστρατήγου Π. Δεμέστιχα, ἀφοῦ ἐπέτυχον τὴν ἀπώθησιν τῶν Ἰταλικῶν τμημάτων καὶ τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ πατρίου ἐδάφους ἐξ αὐτῶν, διέβησαν τὴν 22αν Νοεμβρίου τὴν μεθόριον.

Αἱ δυνάμεις μας, αἱ ὁποῖαι ἀπηλευθέρωσαν τὴν Κορυτσάν, συνέχισαν τὴν προέλασίν των καὶ ἀφοῦ ἀνέτρεψαν ἰσχυρὰν Ἰταλικὴν ἀμυναν, εἰσῆλθον τὴν 24ην Νοεμβρίου εἰς Μοσχόπολιν καὶ τὴν 30ὴν εἰς Πόγραδετς, ἐξασφαλίσασαι ὁλόκληρον τὸ ὁροπέδιον τῆς Κορυτσᾶς, ἀπὸ κάθε ἀπειλῆς. Αἱ δυνάμεις τῆς Πίνδου, ἐνισχυθεῖσαι καὶ διὰ τῆς 11ης μεραρχίας, κατέλαβον, κατόπιν σκληρῶν ἀγώνων, τὴν 4ην Δεκεμβρίου, τὴν Πρεμετὴν καὶ τὴν περιοχὴν Φράσσαρη. Αἱ δυνάμεις Ἑπτείου ἐνισχυθεῖσαι καὶ διὰ τῶν μεραρχιῶν 3ης (ὑποστράτηγος Μπάκος Γεωρ.) καὶ 4ης (ὑποστράτηγος Στεργιόπουλος Λεωνίδας) κατελάμβανον τὴν 6ην Δεκεμβρίου τοὺς Ἀγίους Σαράντα, τὴν ἐπομένην τὸ Δέλβινον καὶ τὴν μεθεπομένην τὴν Δερβίτσανην καὶ τὸ Ἀργυρόκαστρον. Εἰς τὰς περιοχὰς αὐτὰς μὲ τὸν σχεδὸν ἀμιγῆ ἑλληνικὸν πληθυσμόν, οἱ κάτοικοι ὑπεδέχοντο τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα μὲ ἑλληνικὰς σημαίας, ᾄδοντες τὸν ἐθνικὸν ὕμνον καὶ ψάλλοντες τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη».

Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ προέλασις εἰς τὸν τομέα αὐτὸν καθυστέρησε διότι τὰ ἑλληνικὰ τμήματα, στερούμενα ἀρμάτων καὶ ἐπαρκῶν ἀντιαρματικῶν μέσων, ὥς καὶ ἀεροπορικῆς ὑποστηρίξεως — ἡ ἰταλικὴ ἀεροπορία ἔδρα ἐναντίον των ἀνενόχλητος — ἐπροχώρουν διὰ τῶν ὁρέων καὶ τῶν διὰ μέσου αὐτῶν ἡμιονικῶν διαβάσεων.

Διὰ τῶν ἐπιθετικῶν ἐνεργειῶν ἀπὸ 14ης Νοεμβρίου μέχρι 8ης Δεκεμβρίου ἐπετεύχθησαν οἱ ἀντικειμενικοὶ σκοποὶ τοὺς ὁποίους ἔθεσεν ἡ ἀνωτάτη ἑλληνικὴ διοίκησις. Δηλαδή, ἡ κατάληψις καὶ ἐξασφάλισις τοῦ ὁροπεδίου Κορυτσᾶς καὶ τῶν ὁδικῶν ἀρτηριῶν Μέρτζανης - Λεσκοβίκιου - Κορυτσᾶς καὶ Ἀγίων Σαράντα - Δελβίνου - Κακκαβιάς.

Αἱ ἑλληνικαὶ ἐπιτυχίαι, αἱ ὁποῖαι προεκάλεσαν τὸν θαυμασμόν τῆς διεθνoῦς κοινῆς γνώμης, εἶχον δυσἀρέστους ἀντικτύπους εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἰταλίας καὶ ἐπὶ τῶν σχέσεων τῆς τελευταίας μὲ τὴν Γερμανίαν. Τὴν 26ην Νοεμβρίου, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου στρατάρχης Μπαντόλιο παρητεῖτο καὶ ἀντικαθίστατο διὰ τοῦ στρατηγοῦ Οὐγκο Καβαλλέρο. Ὀλίγον ἐνωρίτερον παρητήθη

ὁ Γενικός Διοικητὴς Δωδεκανήσου Ντὲ Βέκκι, εἰς ἓκ τῶν τεσσάρων ποὺ ἡγήθησαν τῆς πρὸς Ρώμην πορείας τὸ 1922, καὶ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου Ναυτικοῦ ναύαρχος Καβανιάρι. Τὴν 3ην Δεκεμβρίου, ἐξ ἄλλου, ὁ στρατηγὸς Σόντου ἐτηλεγράφει πρὸς τὴν κυβέρνησίν του ὅτι ἡ κατάστασις εἰς Ἀλβανίαν ἦτο τραγικὴ καὶ ὅτι μόνη λύσις ἀπέμενεν ἡ πολιτικὴ παρέμβασις, δηλαδὴ ἡ αἴτησις ἀνακωχῆς. Δὲν ἔγινε δεκτὴ ἡ ὑπόδειξις. Ἀπλῶς, ἀντικατεστάθη τὴν 28ην Δεκεμβρίου ὁ Σόντου διὰ τοῦ Καβαλλέρο, ἀναλαβόντος καὶ τὴν ἀρχηγίαν τῶν εἰς Ἀλβανίαν Ἰταλικῶν δυνάμεων, ἀπὸ 13ης Ἰανουαρίου 1941. Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ ἐπελθὼν βαρύτατος χειμὼν ἐδυσχέρανε ὑπερβολικὰ τὴν προέλασιν τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι, ἀφοῦ κατέλαβον τὴν Χειμάρραν τὴν 22αν Δεκεμβρίου, περιώρισαν τὴν δρᾶσίν των. Ὁ ἀνεφοδιασμός των, λόγῳ τῶν χιόνων καὶ τῆς κακῆς βατότητος τῶν ὁδῶν, καθίστατο σχεδὸν ἀδύνατος.

Ὁ θάνατος τοῦ Ι. Μεταξᾶ.

Λήγοντος τοῦ 1940, αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις εὕρισκοντο εἰς βάθος 30 ἕως 80 χιλιομέτρων ἀπὸ τῶν συνόρων ἐντὸς τοῦ ἀλβανικοῦ ἐδάφους καὶ εἶχον ἀπελευθερώσει ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Βόρειον Ἑπείρον. Ἀρχομένου δὲ τοῦ 1941 ἀνέλαβον νέας ἐπιθετικὰς ἐπιχειρήσεις εἰς τὸν κεντρικὸν τομέα τοῦ μετώπου, καὶ ἐπέτυχον, τὴν 10ην Ἰανουαρίου, νὰ καταλάβουν τὴν Κλεισούραν, ἰσχυρῶς ὠχυρωμένην τοποθεσίαν καὶ σημαντικὸν κόμβον. Ὁ Μουσσολίνι εἶχε διατάξει τὴν μέχρι ἐσχάτων ἀμυναν καὶ ὁ Σόντου εἶχε δηλώσει ὅτι «ἡ Κλεισούρα θὰ γίνῃ ὁ τάφος τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ». Ἀντὶ τούτου, κατέληξεν εἰς μίαν ἀκόμη ἰταλικὴν ἥτταν. Ἐν συνεχείᾳ καὶ μέχρι τέλους τοῦ Ἰανουαρίου ὠλοκληρώθη ἡ κατάληψις τῆς κορυφογραμμῆς Γαρονίν - Σπαντάριτ. Κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτάς, μία νεομεταφερθεῖσα ἐξ Ἰταλίας μεραρχία, ἡ ἀποκαλουμένη «Λύκοι τῆς Τοσκάνης», διελύθη, καθ' ἣν στιγμὴν ἡτοιμάζετο νὰ ἀντεπιτεθῇ.

Ἐνῷ τὸ ἔθνος ὁλόκληρον ἀνέπνεε τὸν ἀνεμὸν τῆς δόξης ὑπέστη σκληρὸν πλῆγμα. Τὴν 29ην Ἰανουαρίου ἀνεκοινοῦτο ὅτι τὴν 6.20 π.μ. τῆς ἡμέρας αὐτῆς ὁ πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως ἀπέθανε κατόπιν δεκαήμερου ἀσθενείας. Ἡ ἀπώλεια τοῦ Ι. Μεταξᾶ ἐσήμαινε τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἡγέτου τῆς πολεμικῆς προσπάθειας. Εἶχε τὴν εὐθύ-

νην τῶν πολιτικῶν καὶ διπλωματικῶν χειρισμῶν. Ἄλλ' εἶχε καὶ τὴν εὐθύνην τῶν στρατηγικῶν καὶ τακτικῶν χειρισμῶν. Ἡ ἰδιότης του ὡς ἐπιφανοῦς ἐπιτελοῦς τοῦ ἔδημιούργει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ κατευθύνῃ καὶ τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἀπέδειξε δὲ ὅτι οἱ χειρισμοὶ του, διπλωματικοὶ καὶ στρατηγικοί, ὑπῆρξαν ἐξαιρετικῶς ἐπιτυχεῖς. Ἐπὶ τοῦ διπλωματικοῦ πεδίου ἐκέρδισεν, ἀφοῦ ἡ Ἰταλία ἠναγκάσθη νὰ προβῇ εἰς ἀπρόκλητον ἐπίθεσιν καὶ ἐπὶ τοῦ στρατιωτικοῦ μὲ τὴν ἥτταν τοῦ Ἰταλικοῦ σῆρατοῦ. Λαὸς καὶ στρατὸς ἀπέβλεπον εἰς αὐτὸν ὡς τὸν μόνον ἡγέτην. Εὐτυχῶς, ὁ θάνατός του, παρ' ὅλον ὅτι προεκάλεσεν αἰσθημα βαθυτάτης θλίψεως, δὲν ἐμείωσε τὴν δύναμιν ἀντιστάσεως, οὔτε τὸ ἠθικὸν μαχομένων καὶ ἀμάχων. Ἡ θέλησις διὰ τὴν τελικὴν νίκην παρέμεινεν ἀκεραία.

Οἱ Ἀγγλοὶ ἐθρήνησαν εἰλικρινῶς τὸν Μεταξᾶν. Οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Ἰταλοὶ δὲν ἀπέκρυψαν τὴν χαρὰν των. Ἐπίστευσαν ὅτι ὁ θάνατός του θὰ ἐπέφερε κατάρρευσιν τῆς ἑλληνικῆς ἀντιστάσεως. Αἱ ἐλπίδες των διεψεύσθησαν ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος.

Ἡ κυβέρνησις, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν, παρέμεινεν ἀκέφαλος. Νέος πρωθυπουργὸς ὠρκίσθη ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ὁ Διοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης Ἀλέξανδρος Κορυζῆς, πρῶην ὑπουργὸς Κοινωνικῆς Προνοίας εἰς τὴν κυβέρνησιν Μεταξᾶ. Ἡ σύνθεσις τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου δὲν μετεβλήθη.

Ἀπόδειξιν τῆς θελήσεως τῶν Ἑλλήνων νὰ νικήσουν ἀπετέλεσεν ἡ ἀπόκρουσις τῆς μεγάλης ἐπιθέσεως τῶν Ἰταλῶν τὸν Μάρτιον 1941. Ἐξεδηλώθη, τὴν 9ην Μαρτίου, εἰς τὸν μεταξύ τῶν ποταμῶν Ἀψου καὶ Ἀώου τομέα τοῦ κεντρικοῦ μετώπου, μήκους 18 χιλιομέτρων, μὲ βασικὴν αἰχμὴν στρεφομένην κατὰ τοῦ μεταξύ Μπούμπεσι καὶ Τρεμπεσίνας τμήματος, μήκους ἑξ χιλιομέτρων. Αἱ ἐπιτεθεῖσαι δυνάμεις περιελάμβανον δώδεκα μεραρχίας, 400 πυροβόλα καὶ 400 ἀεροπλάνα διώξεως καὶ βομβαρδισμοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ ἀμυνα ἐστηρίχθη εἰς πέντε μεραρχίας, τὴν 1ην, 5ην, (ὑποστράτηγος Παπαστεργίου Γεωρ.), 6ην (ὑποστράτηγος Μάρκου Νικ.), 15ην (συνταγματάρχης Σπηλιωτόπουλος Παν. ἀπὸ 21 - 12 - 40), 17ην (ὑποστράτηγος Ρουσσόπουλος Ἀναστ.) καὶ μέρος τῆς 11ης (συνταγματάρχης Δημαράτος Σπυρ. ἀπὸ 23 - 12 - 40). Ἡ ἐπίθεσις διήρ-

κεσεν ἐπὶ ἑπταήμερον, μέχρι καὶ τῆς 15ης Μαρτίου, μὲ πλήρη ἔντασιν. Συνεχίσθη, ἐξησθενημένη, μέχρι τῆς 25ης Μαρτίου. Ἐσημείωσε παταγώδη ἀποτυχίαν. Κατόπιν τῆς ἀποτυχίας αὐτῆς ὁ Χίτλερ παρεκάλεσε τὸν Μουσσολίνι τὴν 27ην Μαρτίου νὰ μὴ ἀναλάβῃ ἄλλην πρωτοβουλίαν εἰς Ἀλβανίαν καὶ μὲ τὰς διαθεσίμους δυνάμεις του νὰ καλύψῃ τὰς ἐκ Νοτιοσλαβίας πρὸς Ἀλβανίαν διαβάσεις. Αἱ διαθέσιμοι αὐταὶ δυνάμεις ὑπερέβαινον τὸ ἡμισυ ἑκατομμύριον ἀνδρῶν, ἐνῶ αἱ ἀντιμετωπίζουσαι αὐτὰς ἑλληνικαὶ μόλις ἤγγιζον τὰς 250.000.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ

Ὁ Χίτλερ, ἀφ' ἧς διεπίστωσε τὸ ἀδύνατον τῆς εἰσβολῆς εἰς τὰς βρετανικὰς νήσους, ἤρχισε νὰ μελετᾷ ἄλλα σχέδια δράσεως. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον τοῦ ἤρσεν ἰδιαίτερώς ἦτο τὸ παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου συλληφθέν, τῆς ἐπιθέσεως δηλαδὴ κατὰ τῆς Σοβ. Ἐνώσεως. Ἦδη, ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1940, διέταξε τὴν μεταστάθμισιν, ἐκ Γαλλίας εἰς Πολωνίαν, δέκα μεραρχιῶν πεζικοῦ καὶ δύο τεθωρακισμένων. Τὴν 3ην Σεπτεμβρίου ἀνέθεσεν εἰς τὸν στρατηγὸν φὸν Πάουλους νὰ ἐκπονήσῃ τὸ σχέδιον τῆς ἐπιθέσεως καὶ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου κατελάμβανε τὴν Ρουμανίαν, ἡ ὁποία τοῦ ἐχρειάζετο ὡς βάσις ἐξορμήσεως, ἐναντίον τῆς ΝΑ Ρωσίας.

Ἡ ἐπίθεσις ὅμως αὐτὴ προϋπέθετεν ἐξασφάλισιν τῆς δεξιᾶς πτέρυγός του ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς βαλκανικῆς χερσονήσου. Διότι, ἐὰν τὰ τρία ἀπομένοντα μέλη τῆς Βαλκανικῆς Συνεννοήσεως, βοηθούμενα ὑπὸ τῶν Βρεταννῶν, ἐκινουῦντο ἐναντίον του, μετὰ τὴν ἐμπλοκὴν του εἰς Σοβ. Ἐνωσιν, ἡ θέσις του θὰ καθίστατο δύσκολος. Μέχρι τῆς ἰταλικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχε καταλήξῃ εἰς ὁριστικὰς ἀποφάσεις, διότι ἐξήταζε καὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἐφαρμογῆς σχεδίου τοῦ γερμανικοῦ ναυτικοῦ ἐπιτελείου, περὶ καταλήψεως τοῦ Γιβραλτάρ, τῶν Καναρίων νήσων, ὁλοκλήρου τῆς Βορείου

Ἀφρικῆς καὶ τῆς Μέσης Ἀνατολῆς. Ὄταν τὰ ἰταλικά στρατεύματα ἡττήθησαν εἰς Ἑλλάδα, ὁ Χίτλερ ἐξέδωσε, τὴν 12ην Νοεμβρίου, τὴν ὑπ' ἀριθ. 18 «Ὁδηγίαν», ἡ ὁποία προέβλεπε καὶ τὸ ἐνδεχόμενον καταλήψεως τῆς Ἑλλάδος, διὰ στρατιάς ἐκ δέκα μεραρχιῶν. Μετὰ τὴν ἰταλικὴν συντριβὴν εἰς Σίντι - Μπαρανί, 7 - 9 Δεκεμβρίου, ὁ Χίτλερ ἐξέδιδε, τὴν 13ην Δεκεμβρίου, τὴν ὑπ' ἀριθ. 20 «Ὁδηγίαν» διὰ τῆς ὁποίας ἐδίδεν ἐντολὴν καταρτίσεως τοῦ σχεδίου ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Ἑλλάδος (Σχέδιον Μαρίτα). Πέντε ἡμέρας ἀργότερον ἐξέδιδε τὴν ὑπ' ἀριθ. 21 «Ὁδηγίαν» τὴν 18ην Δεκεμβρίου, διὰ τῆς ὁποίας ἐδίδε ἐντολὴν περὶ προετοιμασίας ἐφαρμογῆς τοῦ σχεδίου ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Σοβ. Ἐνώσεως (Σχέδιον Μπαρμαρόσσα).

Εὐθύς ἀμέσως ἤρχισε τὴν διπλωματικὴν προπαρασκευὴν τῆς ἐπιχειρήσεως. Τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1941 ἐκάλεσε τὸν Βούλγαρον πρωθυπουργὸν Φίλωφ καὶ τοῦ ἐζήτησεν ὅπως ἡ Βουλγαρία ἐπιτρέψῃ τὴν διάβασιν τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων διὰ τοῦ ἐδάφους τῆς καὶ καλύψῃ τὸ ἀριστερόν των ἐναντὶ τῆς Τουρκίας. Ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις ἐδέχθη. Τὴν 8ην Φεβρουαρίου ὑπέγραφε πρωτόκολλον στρατιωτικῆς συνεργασίας μὲ τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν 1ην Μαρτίου εἰσῆρχετο εἰς τὴν τριμερῆ συμμαχίαν Γερμανίας - Ἰταλίας - Ἰαπωνίας. Παραλλήλως, ὁ Χίτλερ ἐκινήθη πρὸς προσέλκυσιν τῆς Νοτιοσλαβίας. Τὸ ἐπιτυγχάνει. Τὴν 25ην Μαρτίου προσεχώρησε καὶ αὐτὴ εἰς τὴν τριμερῆ συμμαχίαν. Ἀλλὰ δύο ἡμέρας βραδύτερον, ἡ κυβέρνησις Σβέτκοβιτς, ἡ ὁποία ὑπέγραψε τὴν προσχώρησιν καὶ ὁ ἐγκρίνας τὴν ὑπογραφὴν ἀντιβασιλεὺς πρίγκιψ Παῦλος (ἦσκει τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν ἀπὸ τῆς δολοφονίας τοῦ ἀδελφοῦ του Βασιλέως Ἀλεξάνδρου, Ὁκτώβριος 1934, ἐν ὀνόματι τοῦ ἀνηλίκου ἀνεψιοῦ του Πέτρου) ἀνετρέποντο, ὁ Βασιλεὺς Πέτρος ἐκηρύσσετο ἐνῆλικος καὶ ἀνελάμβανε τὴν ἀσκήσιν τῶν βασιλικῶν καθηκόντων. Νέα κυβέρνησις, ἀντιαξονικοῦ προσανατολισμοῦ, ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σίμοβιτς, ἐσχηματίζετο. Ἡ Νοτιοσλαβία παρέμενεν εἰς τὸ πλευρὸν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐν τῷ μεταξύ, τὴν 17ην Φεβρουαρίου, ἡ Τουρκία ὑπέγραφε μὲ τὴν Βουλγαρίαν «δήλωσιν φιλίας», διὰ τῆς ὁποίας αἱ δύο χῶραι ἀνελάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν ἀποφυγῆς πάσης ἐπιθέσεως. Αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι ἡ Τουρκία δὲν θὰ ἐπετίθετο κατὰ τῆς Βουλγαρίας,

όταν ο εις αὐτὴν εὐρισκόμενος γερμανικὸς στρατὸς θὰ ἐπετίθετο κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ ἐνδεχόμενον τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως ἀπησχόλησεν ἐγκαίρως τὰς κυβερνήσεις Ἑλλάδος καὶ Μ. Βρεταννίας. Τὰ μέσα Ἰανουαρίου ἦλθεν εἰς Ἀθήνας ὁ διοικητὴς τῶν εἰς Μ. Ἀνατολὴν βρεταννικῶν δυνάμεων στρατηγὸς Οὐέιβελ καὶ προσέφερε βοήθειαν τριῶν μεραρχιῶν. Ὁ Μεταξᾶς τὴν ἔκρινεν ἀνεπαρκῆ. Τὸ Ἑλληνικὸν Στρατηγεῖον ἐθεώρει ὅτι ἐχρειάζοντο τὸ ὀλιγώτερον δώδεκα, διὰ νὰ καλυφθῇ τὸ μέτωπον Ἀνατ. Μακεδονίας καὶ Δυτ. Θράκης. Αἱ διαθέσιμοι ἑλληνικαὶ ἦσαν τρεῖς. Ἐπρεπε νὰ ἔλθουν καὶ ἐννέα ἀγγλικά. Δὲν ὑπῆρχον. Τότε, ὁ Μεταξᾶς ἐδήλωσεν ὅτι ἦτο περιττὴ ἡ ἀφίξις τῶν τριῶν διότι θὰ ἀπετέλει ἀπλῶς πρόκλησιν κατὰ τῆς Γερμανίας. Ἡ Ἑλλάς θὰ ἡμύνετο διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων τῆς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεταξᾶ, ὁ διάδοχός του ἐδέχθη τὴν βρεταννικὴν στρατιωτικὴν βοήθειαν, ὥς καὶ τὴν ἀσκήσιν πιέσεως ἐπὶ τῆς Τουρκίας, διὰ τὴν ἐξοδὸν τῆς εἰς τὸν πόλεμον. Ὁ Βρεταννὸς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ἄντονυ Ἡντεν, ἀφοῦ ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, τὴν 22αν Φεβρουαρίου, μετέβη εἰς Ἀγκυραν, ὅπου παρέμεινεν ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα. Ἐπανῆλθεν εἰς Ἑλλάδα καί, ἀκολουθῶν, συννητῆθη μετὰ τοῦ Τούρκου ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν εἰς Κύπρον. Εὐρίσκετο ἐκ νέου εἰς Ἀθήνας τὴν 31ην Μαρτίου. Εἰς τὰς ἐπισκέψεις του συνωδεύετο ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Βρεταννικοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ἐπιτελείου στρατηγοῦ σερ Τζῶν Ντίλ. Δὲν κατῴρῳσε νὰ πείσῃ τοὺς Τούρκους νὰ ἀλλάξουν πολιτικὴν. Οὕτω, ἡ δραστηριότης του, τελικῶς, ἀπέδωσε τὴν συμφωνίαν μετὰ τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, περὶ τοῦ τρόπου χρησιμοποιήσεως τῶν βρεταννικῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ἐστάλησαν εἰς βοήθειάν μας. Αὗται ἀνῆλθον τελικῶς, εἰς δύο μεραρχίας (τὴν 6ην αὐστραλιανὴν καὶ τὴν 2αν νεοζηλανδικήν), μίαν θωρακισμένην ταξιαρχίαν καὶ βοηθητικούς σχηματισμούς. Πρέπει νὰ προστεθοῦν αἱ μοῖραι διώξεως καὶ βομβαρδισμοῦ, αἱ ὁποῖαι ἐστάλησαν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου καὶ τῶν ὁποίων ἡ συνολικὴ δύναμις, κατὰ τὴν γερμανικὴν ἐπίθεσιν, ἀνῆρχετο εἰς 150 ἀεροπλάνα, ἀριθμὸς φορτηγῶν αὐτοκινήτων, μερικαὶ ἀντιαεροπορικαὶ πυροβολαρχαίαι, ἡ κάλυψις τῶν ἑλληνικῶν ἀκτῶν καί, ἐμμέσως, τῶν μεταφορῶν, ὑπὸ τοῦ βρεταννικοῦ στόλου Ἀνατολικῆς Μεσογείου καὶ ἡ μηνιαία οἰκονομικὴ βοήθεια, ἐκ 5 ἑκατομμυ-

ρίων λιρῶν στερλινῶν, ἡ ὁποία μᾶς ἐδίδετο ἀπὸ 1ης Νοεμβρίου 1940. —

Τὸ δεύτερον «Ὁχι».

Τὴν 5.15 π.μ. τῆς 6ης Ἀπριλίου 1941, ὁ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτῆς τῆς Γερμανίας πρίγκιψ φὸν Ἑρμπαχ Σέννενμπεργκ ἐπέδωκεν εἰς τὸν πρωθυπουργὸν διακοίνωσιν, συνοδευομένην ὑπὸ ὑπομνήματος. Εἰς τὴν διακοίνωσιν, ἀφοῦ ἀνεφέροντο αἱ περιεχόμεναι εἰς τὸ ἰταλικὸν τελεσίγραφον κατηγορίαι καὶ ἡ ἐπιπρόσθετος ὅτι «ἀγγλικὸς στρατὸς ἐκ 200.000 ἀνδρῶν εὐρίσκεται ἤδη ἑτοιμος πρὸς δρᾶσιν εἰς Ἑλλάδα», ἐτονίζετο ὅτι σκοπὸς τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως ἦτο ἡ ἐκδίωξις τῶν βρετανικῶν δυνάμεων ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους καὶ ὅτι, ὡς ἐκ τούτου, «τὰ γερμανικὰ στρατεύματα δὲν ἔρχονται ὡς ἐχθροὶ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ». Εἰς τὸ συνοδευτικὸν ὑπόμνημα ὑπεγραμμίζετο ὅτι ἡ Ἑλλάς ἦτο ἀντίπαλος τῆς Γερμανίας «μὲ ὅλας τὰς ἐντεῦθεν ἀπορρεούσας συνεπείας». Οὐδεμία προθεσμία ἐτίθετο εἰς τὴν διακοίνωσιν. Ἀλλωστε, ἦτο περιττὴ. Κατὰ παγίαν συνήθειαν τοῦ Χίτλερ αἱ διακοινώσεις ἐπεδίδοντο τὴν ἰδίαν στιγμὴν τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπιθέσεως. Τὸ ἴδιον συνέβη καὶ μὲ τὴν χώραν μας. Μόνη παρέκκλισις ἀπὸ τῆς χιτλερικῆς ἀρχῆς ἐσημειώθη εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Νοτιοσλαβίας. Οὔτε διακοίνωσις τῆς ἐπέδοθη. Ἡ ἐπίθεσις ἤρχισε διὰ σφοδροτάτου βομβαρδισμοῦ τοῦ Βελιγραδίου, ὁ ὁποῖος συνεχίσθη ἐπὶ τρία εἰκοσιτετράωρα. Ἦτο ἡ «ἐπιχειρήσις τιμωρίας», διὰ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ πρίγκιπος Παύλου. Ἀπέφερε 17.000 νεκροὺς μεταξὺ τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ.

Αἱ συγκεντρωθεῖσαι εἰς Ρουμανίαν καὶ Βουλγαρίαν γερμανικαὶ δυνάμεις μέχρι τῆς γιουγκοσλαβικῆς μεταπολιτεύσεως, προοριζόμεναι διὰ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἄσκησιν πίεσεως ἐπὶ τῆς Τουρκίας καὶ Γιουγκοσλαβίας, ἦσαν : 1) Ἡ δωδεκάτη στρατιά ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ 18ου Σώματος Στρατοῦ (5η καὶ 6η ὀρειναὶ μεραρχίαι, 72α μεραρχία πεζικοῦ, 125ον ἐνισχυμένον σύνταγμα πεζικοῦ, 2α τεθωρακισμένη μεραρχία), 30οῦ (50η καὶ 164η μεραρχία πεζικοῦ), 40οῦ (9η τεθωρακισμένη, 73η πεζικοῦ, σωματοφυλακὴ ΣΣ Ἀδόλφου Χίτλερ, ἡ ὁποία εἶχε δύναμιν ἐνισχυμένου συντάγματος

τεθωρακισμένων), 41ου (Μηχανοκίνητος μεραρχία ΣΣ «Τὸ Ράιχ», ταξιαρχία Χέρμαν Γκαϊριγκ, ανεξάρτητον μηχανοκίνητον σύνταγμα «Μεγάλη Γερμανία»), 50οῦ (46η, 76η, 198η μεραρχίαι πεζικοῦ, 16η τεθωρακισμένη μεραρχία), Διοικητῆς στρατάρχης φόν Λίστ.

2) Ἡ πρώτη ὁμάς τεθωρακισμένων αποτελουμένη ἐκ τῆς 5ης καὶ 11ης τεθωρακισμένων μεραρχιῶν, τῆς 60ῆς μηχανοκινήτου, τῆς 4ης ὀρεινῆς καὶ τῆς 294ης πεζικοῦ. Διοικητῆς στρατηγὸς φόν Κλάιστ. 3) Τὸ 8ον ἀεροπορικὸν Σῶμα Ἀεροπορίας μὲ 650 ἀεροπλάνα πρώτης γραμμῆς, ἐκ τῶν ὁποίων 280 βομβαρδιστικά καὶ 150 καθέτου ἐφορμήσεως (στούκας). Διοικητῆς πτέραρχος Ριχτόφεν.

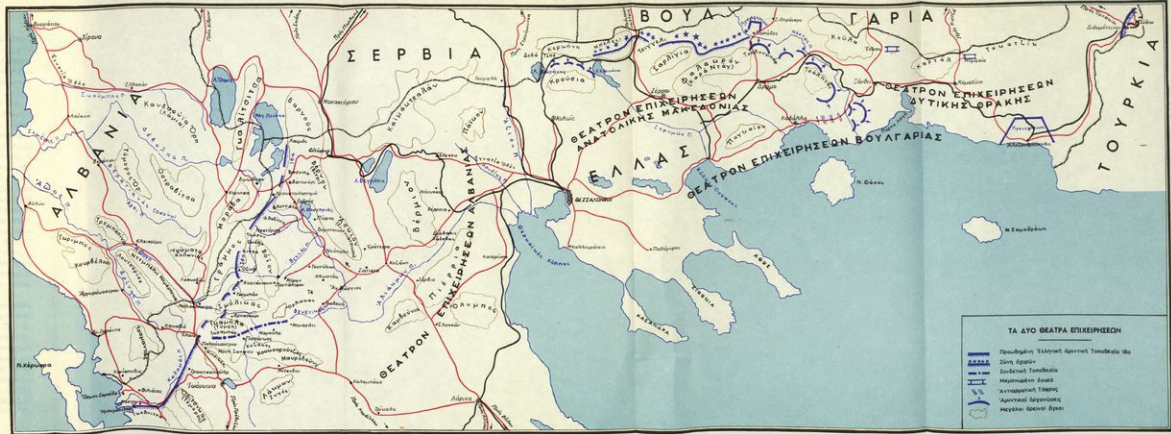
Συμφώνως πρὸς τὰς γερμανικὰς πηγὰς ἐκάστη γερμανικὴ μεραρχία πεζικοῦ εἶχε δύναμιν, τὸ 1941, 16.859 ἀνδρῶν καὶ 299 πυροβόλων καὶ ὅλμων, ἐκάστη μηχανοκίνητος, 14.029 ἀνδρῶν, 37 θωρακισμένων αὐτοκινήτων καὶ 237 πυροβόλων καὶ ὅλμων, ἐκάστη θωρακισμένη 16.000 ἀνδρῶν, 135 ἕως 209 ἀρμάτων μάχης, 192 πυροβόλων καὶ ὅλμων.

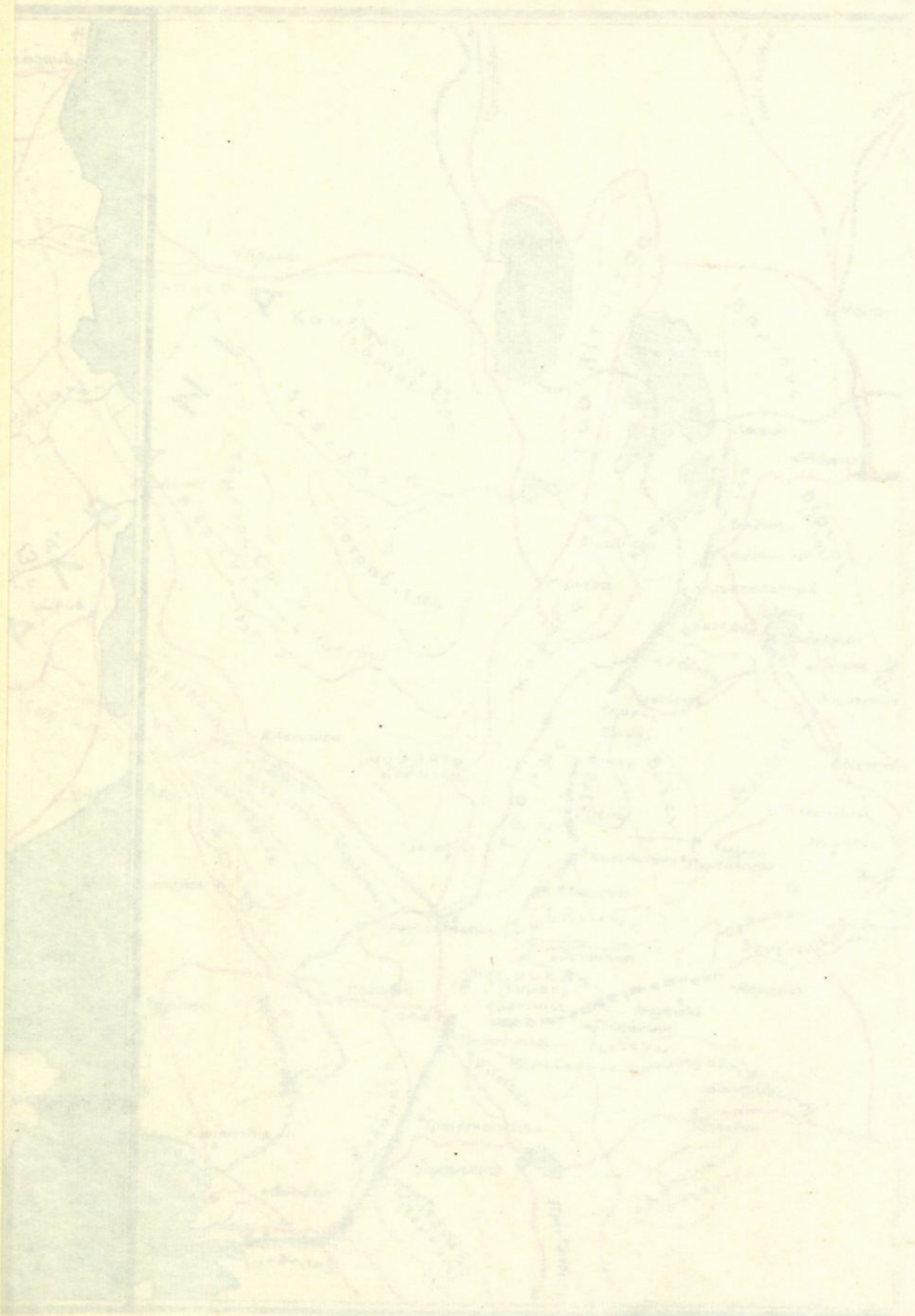
Ὅταν ἐπῆλθεν ἡ μεταβολὴ εἰς Βελιγράδιον, ὁ Χίτλερ ὑπεχρέωθη νὰ ἀναθεωρήσῃ τὰ σχέδιά του. Ἐδωσεν ἐντολὴν συγκροτήσεως εἰς Αὐστρίαν μιᾶς στρατιᾶς, τῆς 2ας, ὑπὸ τὸν στρατηγὸν φόν Βάιχς, ἐκ 2 τεθωρακισμένων καὶ 7 μεραρχιῶν πεζικοῦ, ἡ ὁποία θὰ ἐπετίθετο ἐναντίον τῆς Κροατίας, ἀπὸ κοινοῦ μὲ οὐγγρικὰς δυνάμεις (ἔξ ταξιαρχίαι. Ὁ ἐξαναγκασμὸς τῆς Οὐγγαρίας νὰ μετασχη τῆς ἐναντίον τῆς Γιουγκοσλαβίας ἐπιθέσεως ὠδήγησε τὸν Οὐγγρον πρωθυπουργὸν κόμιτα Τελέκι εἰς αὐτοκτονίαν τὴν 3ην Ἀπριλίου 1941). Ἐκάλεσε τὴν Ἰταλίαν νὰ ἐπιτεθῇ διὰ μιᾶς στρατιᾶς (διετέθη ἡ 2α ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἀμπρόζιο, ἐκ 13 μεραρχιῶν) πρὸς Σλοβενίαν, Δαλματίαν καὶ Κροατίαν. Τέλος, διέταξεν ὅπως αἱ εἰς Ρουμανίαν καὶ Βουλγαρίαν δυνάμεις λάβουν νέαν διάταξιν, ὥστε τὸ μεγαλύτερον μέρος του νὰ διατεθῇ ἐναντίον τῆς Γιουγκοσλαβίας καὶ ἀπέστειλε τὸν 4ον ἀεροπορικὸν στόλον ἐξ 750 ἀεροπλάνων, πρὸς ἐνίσχυσιν.

Ἡ μεταστροφὴ τῆς Γιουγκοσλαβίας ἐπέτρεψεν εἰς τὸν στρατάρχην Λίστ, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν εἰς τὸν βαλκανικὸν χῶρον, νὰ ἀποβλέψῃ πλεόν καὶ εἰς ὑπερκέρασιν τῆς γραμμῆς Μεταξᾶ μέσῳ τοῦ ἐδάφους τῆς Νοτίου Σερβίας. Οὕτω, αἱ δυνάμεις του ἔλαβον τὴν ἀκόλουθον διάταξιν: Τὸ 30ὸν Σ.Σ. συνεκεντρώθη

εις τὴν βορείως τῆς Ξάνθης περιοχὴν διὰ τὴν ἐπίθεσιν καὶ κατάληψιν τῆς Δυτ. Θράκης καὶ ἐν συνεχείᾳ τὴν ἐξουδετέρωσιν τῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς Νέστου, τὸ 18ον Σ.Σ. εἰς περιοχὴν Πετριτσίου διὰ νὰ ἐπιτεθῇ πρὸς Ροῦπελ, ὥστε νὰ γίνῃ κύριον τῆς διόδου, καὶ πρὸς Μπέλες, διὰ νὰ καλύψῃ τὴν 2αν τεθωρακισμένην, ἡ ὁποία, διὰ Στρωμνίτης καὶ Δοϊράνης, θὰ ἐπεζῆται νὰ ὑπερκεράσῃ τὴν ἑλληνικὴν ἀμυντικὴν γραμμὴν, τὸ 40όν Σ.Σ., ἐνισχυθὲν διὰ τῆς 5ης τεθωρακισμένης μεραρχίας, εἰς περιοχὴν Κιουστέντῆλ, μὲ ἐντολὴν ὅπως ἀποκόψῃ καὶ ἐξουδετερώσῃ τὰς εἰς Νοτ. Σερβίαν γιουγκοσλαβικὰς δυνάμεις, συνενωθῇ μετὰ τῶν εἰς Ἀλβανίαν ἰταλικῶν καί, ἀκολουθῶς, στραφῇ διὰ Μοναστηρίου, κατὰ τῶν ἑλληνοβρεταννικῶν δυνάμεων. Αἱ ὑπόλοιποι γερμανικαὶ δυνάμεις, πλὴν τοῦ 50οῦ Σ.Σ., τὸ ὁποῖον θ' ἀπετέλει τὴν γενικὴν ἐφεδρείαν θὰ ἐπετίθεντο ἐναντίον τοῦ Βελιγραδίου.

Ἡ ἑλληνικὴ διοίκησις, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως, διέθετε μίαν ταξιαρχίαν ἐκ τριῶν ταγμάτων (ὑποστράτηγος Ζήσης Γεωρ.) εἰς Δ. Θράκην, τῆς ὁποίας προεβλέπετο ἡ ἐκκένωσις, τρεῖς μεραρχίας πεζικοῦ, τὴν 7ην (ὑποστράτηγος Χρ. Ζωϊτόπουλος), τὴν 14ην (ὑποστράτηγος Κ. Παπακωνσταντίνου), τὴν 18ην (ὑποστράτηγος Λεων. Στεργιόπουλος) καὶ μίαν ταξιαρχίαν πεζικοῦ (συνταγματάρχης Καλῆς Ἀναστ.) εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, δύο μεραρχίας πεζικοῦ, τὴν 12ην (συνταγματάρχης Καραμπάτος Γεωρ.) καὶ τὴν 20ήν, (συνταγματάρχης Παπακωνσταντίνου Μιλτ. ἀπὸ 8-4-41) ὡς καὶ μίαν μηχανοκίνητον, τὴν 19ην (ὑποστράτηγος Λιούμπας Νικ.) εἰς τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν. Τὰ ὄχυρά τῆς «γραμμῆς Μεταξᾶ», ἦσαν ἐπηνδρωμένα μὲ 8.500 ἄνδρας. Αἱ δυνάμεις τῆς Ἀνατ. Μακεδονίας ἀπετέλουν τὸ Τμήμα Στρατιᾶς Ἀνατολ. Μακεδονίας (ἀντιστράτηγος Κ. Μπακόπουλος), καὶ τῆς Κεντρικῆς, τὸ Τμήμα Στρατιᾶς Κεντρικῆς Μακεδονίας (ὑποστράτηγος Χρ. Καρασσοῦ ἀπὸ 8-4-41). Ἐκ τῶν 6 ἑλληνικῶν μεραρχιῶν, αἱ δύο, 12η καὶ 20ή, ἀπετελοῦντο ἀπὸ ἄνδρας μεγάλης ἡλικίας καὶ ἀπειροπολέμους, ἡ δὲ μηχανοκίνητος ἦτο μειωμένης δυνάμεως καὶ περιελάμβανε μόνον 30 ἑλαφρὰ ἄρματα μάχης. Εὐρίσκοντο εἰς πλήρη ἀδυναμίαν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὰς γερμανικὰς τεθωρακισμένας μεραρχίας. Ἡ κυρία γερμανικὴ ἐπίθεσις ἐστράφη κατὰ τῶν ὄχυρῶν. Ὁ Ἀλ. Παπάγος μὲ λιτότητα περιέγραψε τὴν

ἐξαίρετον ἄμυνάν των, ποῦ δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Γερμανοὺς νὰ διασπᾶσουν τὴν «γραμμὴν Μεταξῶ». Ἡ ἄμυνα τῶν ὀχυρῶν ἀπέσπασε τὸν θαυμασμόν καὶ αὐτῶν τῶν ἐπιτιθεμένων. Προεκάλεσε δὲ σημαντικὰς ἀπώλειας εἰς τοὺς Γερμανοὺς, οἱ ὁποῖοι παρέδεχθησαν ὅτι τὸ 18ον Σ.Σ. εἶχε 555 νεκροὺς, 2.134 τραυματίαις καὶ 170 ἐξαφανισθέντας ὀπλίτας.

Κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐπιθέσεως, παρ' ὅλον ὅτι οἱ Γερμανοὶ ἐχρησιμοποίησαν πολυάριθμον πυροβολικόν, ἄρματα, ἀεροπλάνα καθέτου ἐφορμήσεως, καπνογόνα, φλογοβόλα, οὐδὲν ὀχυρὸν ἐπέτυχον νὰ καταλάβουν. Τὴν 7ην Ἀπριλίου καὶ ὥραν 22.30 παρεδόθη τὸ εἰς τὸ ἄκρον δεξιὸν τῆς ὠχυρωμένης γραμμῆς εὐρισκόμενον ὀχυρὸν Νυμφαία, διότι, λόγῳ τῶν καπνογόνων, ἡ ἐντὸς αὐτοῦ κατάστασις κατέστη ἀσφυκτική. Προηγουμένως, περὶ τὴν μεσημβρίαν, ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ ἡ φρουρά τοῦ ὀχυροῦ Κελκαγιά, διὰ τοὺς ἰδίους λόγους. Τὴν 7ην Ἀπριλίου παρεδόθησαν καὶ τὰ ὀχυρὰ Ἰστιμπεὶ καὶ Ποποτλίβιτσα, διότι ἡ περαιτέρω ἄμυνά των κατέστη ἀδύνατος. Τὴν νύκτα τῆς 7ης πρὸς 8ην Ἀπριλίου ἐξεκινώθη τὸ ὀχυρὸν Ἀρπαλουκι καὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 8ης Ἀπριλίου τὸ ὀχυρὸν Ἐχῖνος, διότι κάθε δυνατότης ἀντιστάσεως εἶχεν ἐξαντληθῇ. Αἱ φρουραὶ των συνηνώθησαν μὲ τὰ ἐκτὸς τῶν ὀχυρῶν ἑλληνικὰ τμήματα. Ἐπὶ 24, δηλαδή, ὀχυρῶν συγκροτημάτων, τέσσαρα παρεδόθησαν, ἀφοῦ ἐξήντησαν ὅλας τὰς δυνατότητας ἀμύνης, δύο ἐξεκινώθησαν καὶ τὰ ὑπόλοιπα συνέχισαν μαχόμενα μέχρι τῆς ἑσπέρας τῆς 9ης Ἀπριλίου, ὅταν ἔλαβον διαταγὴν καταπαύσεως τοῦ πυρός.

Ἡ ἥρωϊκὴ ἄμυνα τῶν ὀχυρῶν καὶ τοῦ Τ.Σ.Α.Μ. δὲν ἤμποροῦσε νὰ σώσῃ τὴν κατάστασιν. Οἱ Γερμανοὶ ἐντὸς 36 ὥρῶν εἶχον διαλύσει τὰς εἰς Νότιον Σερβίαν νοτιοσλαβικὰς δυνάμεις καὶ τὴν 7ην Ἀπριλίου εἶχον καταλάβει τὰ Σκόπια, τὴν Γευγελήν, τὴν Δοϊράνην. Περὶ τὴν 6ην ὥραν τῆς 8ης Ἀπριλίου ἡ 2α γερμανικὴ τεθωρακισμένη μεραρχία, προερχόμενη ἐκ Δοϊράνης, ὑπερέβη τὴν ἑλληνικὴν μεθόριον. Ἡ ταχθεῖσα διὰ νὰ καλύψῃ τὴν ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς διείσδυσιν 19η μεραρχία ἠγωνίσθη ἐναντίον ὑπερέτερων δυνάμεων, ὑποστηριζομένων ὑπὸ ἰσχυροτάτης ἀεροπορίας, καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἡμέραν, χωρὶς καὶ νὰ ἐπιτύχῃ ἀνάσχεσιν τῆς προελάσεως τῶν Γερμανῶν πρὸς Κιλκίς, τὸ ὁποῖον κατελήφθη τὸ μεσονύκτιον τῆς

8ης Ἀπριλίου. Κατόπιν τούτου, ὁ στρατηγὸς Μπακόπουλος, ἔχων καὶ τὴν ἔγκρισιν τῆς ἀνωτάτης διοικήσεως, ἀπέστειλε τὴν νύκτα τῆς 8ης πρὸς 9ην Ἀπριλίου κήρυκα πρὸς τὸν διοικητὴν τῆς 2ας γερμανικῆς τεθωρακισμένης μεραρχίας καὶ προέτεινε τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν κατόπιν διαπραγματεύσεων. Οἱ Γερμανοὶ ἐδέχθησαν τὴν πρότασιν καὶ τὴν 13ην ὥραν τῆς 9ης Ἀπριλίου ὑπεγράφη εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου τμήματά των εἶχον εἰσέλθει ἀπὸ τῆς 8ης πρωϊνῆς, πρωτόκολλον συνθηκολογήσεως, διὰ τοῦ ὁποίου ὑπὸ ἐντίμους ὁρους, ὑπεχρεοῦντο ὅλοι αἱ ἀνατολικῶς τοῦ Ἀξιοῦ εὐρισκόμεναι ἑλληνικαὶ δυνάμεις νὰ καταθέσουν τὰ ὅπλα.

Ἡ ἐξέλιξις τῶν γεγονότων εἰς Μακεδονίαν, ἀλλ' ἰδιαίτερος ἡ κατάρρευσις τοῦ εἰς νότιον Σερβίαν νοτιοσλαβικοῦ στρατοῦ (τὴν 9ην Ἀπριλίου οἱ Γερμανοὶ κατέλαβον τὸ Μοναστήριον καὶ ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τὰς εἰς Ἀλβανίαν ἰταλικὰς δυνάμεις) ἐπηρέασε δυσμενῶς τὴν θέσιν τῶν κατεχόντων τὴν Βόρ. Ἡπειρον ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Βάσει συμφωνίας ἐπελθούσης τὴν νύκτα τῆς 3ης πρὸς 4ην Ἀπριλίου μεταξύ τοῦ Ἑλλήνου ἀρχιστρατήγου καὶ τοῦ ὑπαρχηγοῦ τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ τῆς Νοτιοσλαβίας στρατηγοῦ Γιάνκοβιτς κατὰ τὴν μοναδικὴν εἰς τὸ χωρίον Κέναλι, ἐπὶ τῆς ἑλληνονοτιοσλαβικῆς μεθορίου συνάντησίν των, αἱ ἑλληνικαὶ καὶ νοτιοσλαβικαὶ δυνάμεις θὰ ἀνελάμβανον συνδεδεασμένην κατὰ τῶν ἐν Ἀλβανίᾳ Ἰταλῶν (28 μεραρχίαι) ἐπίθεσιν. Πράγματι δέ, τὴν πρωΐαν τῆς 7ης Ἀπριλίου, τὸ Τμήμα Στρατιᾶς Δυτικῆς Μακεδονίας, ὑπὸ τὸν ἀντιστράτηγον Γ. Τσολάκογλου, περιλαμβάνον 4 μεραρχίας πεζικοῦ (9η, 10η, 13η, 16η), μίαν ταξιαρχίαν πεζικοῦ (τὴν 21ην) καὶ τὴν μεραρχίαν ἵππικοῦ, ἐπετέθη ἐκ τῆς περιοχῆς Κορυτσᾶς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ Ἑλμπασάν. Μὴ ἐκδηλωθείσης ἀναλόγου ἀπὸ νοτιοσλαβικῆς πλευρᾶς ἐνεργείας, ἡ ἐπίθεσις, παρὰ τὰς σημειωθείσας προόδους, δὲν συνεχίσθη. Ὄταν δέ, τὴν 10ην Ἀπριλίου, διεγράφη σαφῆς ὁ κίνδυνος ὑπερκεράσεως τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων, ὑπὸ τῶν γερμανικῶν τμημάτων, τὰ ὅποια κατέλαβον τὴν νότιον Σερβίαν, ἡ ἑλληνικὴ ἀνωτάτη διοίκησις ἀπεφάσισε τὴν ἐκκένωσιν τῆς Βορ. Ἡπείρου καὶ τῆς Δυτ. Μακεδονίας. Ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς 12ης Ἀπριλίου ἤρχισεν ἡ σύμπτυξις τοῦ Τ.Σ.Δ.Μ., καλυπτομένη ὑπὸ τῆς μεραρχίας ἵππικοῦ καὶ ἀπὸ τῆς νυκτὸς 13ης πρὸς 14ην Ἀπριλίου ἡ σύμπτυξις τοῦ Τμήματος Στρα-

τιᾶς Ἡπείρου, τὸ ὁποῖον ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἀντιστρατήγου Ι. Πιτσικά, περιελάμβανε τὸ Α' Σῶμα Στρατοῦ (2α, 3η, 8η μεραρχίαι, διοικητὴς ἀντιστράτηγος Π. Δεμέστιχας) καὶ τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ (1η, 4η, 5η, 6η, 11η, 15η, 17η μεραρχίαι, διοικητὴς ὑποστράτηγος Γ. Μπάκος ἀπὸ 5 - 3 - 41).

Ἡ ὁμαλὴ σύμπτυξις τῶν ἀνωτέρω δυνάμεων ἐσθιρίζετο εἰς τὴν διατήρησιν τῆς γραμμῆς Καϊμακτσαλὰν - Βερμίου ὄρους - Ἀλιάκμονος ποταμοῦ, τῆς ὁποίας ἡ ἄμυνα εἶχεν ἀνατεθῇ εἰς τὸ «Συγκρότημα Β» τὸ ὁποῖον ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ἀγγλου στρατηγοῦ Οὐίλσον, περιελάμβανε τὴν 6ην αὐστραλιανὴν μεραρχίαν, τὴν 2αν νεοζηλανδικήν, τὴν 1ην βρεταννικὴν ταξιαρχίαν ἀρμάτων καὶ τὰς ἑλληνικὰς μεραρχίας 12ην καὶ 20ὴν τοῦ Τ.Σ.Κ.Μ. Μετὰ τὴν κατάληψιν, ὅμως, τοῦ Μοναστηρίου, τὸ 40ὸν γερμανικὸν Σ.Σ. προήλασε καὶ εἰσῆλθεν εἰς Φλώριναν. Κατόπιν τούτου, τὸ Τ.Σ.Δ.Μ., ὑπὸ τὴν κάλυψιν τῆς μεραρχίας ἱππικοῦ καὶ τῆς 13ης συνεπτύχθη διὰ τῶν διαβάσεων τῆς Πίνδου εἰς Ἡπειρον, ἐνῶ τὸ συγκρότημα «Β» συνεπτύχθη εἰς τὴν περιοχὴν Σιάτιστα - Σέρβια-Πλαταμῶν, ὑπὸ τὴν κάλυψιν τῆς βρεταννικῆς ταξιαρχίας ἀρμάτων, ἡ ὁποία ἔδωσε σκληρὰν μάχην εἰς τὴν περιοχὴν Ἀμυνταίου, καὶ τῆς ἑλληνικῆς μεραρχίας ἱππικοῦ, ἐνισχυμένης διὰ τῆς 21ης ταξιαρχίας πεζικοῦ (συνταγματάρχης Δέδες Χρήστος) ἡ ὁποία ἔδωσε σκληρὰν μάχην εἰς τὴν τοποθεσίαν Κλειδί.

Εἰς μάχας, αἱ ὁποῖαι διήρκεσαν ἐπὶ τετραήμερον, οἱ Γερμανοὶ ἐκ Μοναστηρίου καὶ Θεσσαλονίκης ὁρμώμενοι, ἤσκησαν ἰσχυροτάτην πίεσιν ἐπὶ τοῦ συγκροτήματος «Β» καὶ ἐπέτυχον νὰ ἀποκόψουν τὰς ἑλληνικὰς ἀπὸ τὰς ἀγγλικὰς δυνάμεις. Κατόπιν τούτου ἀπεφασίσθη ἡ σύμπτυξις τοῦ βρεταννικοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος εἰς τὴν γραμμὴν Θερμοπυλῶν.

Ἡ συνθηκολόγησις.

Τὴν πρωΐαν τῆς Μ. Παρασκευῆς, 18ης Ἀπριλίου, συνεκροτήθη σύσκεψις εἰς τὰ Ἀνάκτορα Τατοῖου ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Βασιλέως. Ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς παρίσταντο ὁ πρωθυπουργὸς καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος, ἀπὸ ἀγγλικῆς ὁ πρεσβευτὴς Πάλαιρετ, ὁ στρατηγὸς Οὐίλσον, ὁ ὑποπτεράρχος Ντ' Ἀλμπιάκ, ἀρχηγὸς τῶν ἐν Ἑλλάδι βρεταννικῶν ἀεροπορικῶν δυνάμεων, καὶ ὁ ναύαρχος

Τέρλ, σύνδεσμος τοῦ ἀγγλικοῦ μέ τὸ ἑλληνικὸν ναυτικόν. Ὁ στρατηγὸς Παπτάγος ἀνέφερεν ὅτι ἡ κατάστασις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἦτο δυσχερεστάτη, λόγῳ τῆς ἀπολύτου εἰς ἀεροπορίαν καὶ τεθωρακισμένα ὑπεροχῆς τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Οὐίλσον ἐδήλωσεν ὅτι ἡμποροῦσε νὰ κρατήσῃ τὴν γραμμὴν Θερμοπυλῶν μέχρι 6ης Μαΐου, ἐὰν τὰ εἰς Ἡπείρου ἑλληνικά στρατεύματα συνέχίζον τὸν ἀγῶνα. Οὐδεμία ἀπόφασις ἐλήφθη.

Ἀμέσως, ἐν συνεχείᾳ, συνήλθε τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Βασιλέως, καθ' ὃ ἐξητάσθη ἡ ὅλη στρατιωτικὴ κατάστασις, χωρὶς ἐπίσης νὰ ληφθοῦν ἀποφάσεις. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ὁ Κορυζῆς παρέμεινε καὶ συνωμίλησεν ἰδιαιτέρως μετὰ τοῦ Βασιλέως. Μετὰ τὴν συνομιλίαν ἀνεχώρησε διὰ τὴν οἰκίαν του, ὅπου ἠτύοκτόνησε διὰ περιστροφῆς. Μόλις ἐγνώσθη τὸ θλιβερὸν γεγονός, ὁ Βασιλεὺς ἀνέθεσε εἰς τὸν ὑπουργὸν Διοικητὴν Πρωτευούσης Κωνσταντῖνον Κοτζιὰν νὰ σχηματίσῃ κυβέρνησιν. Ὁ Κοτζιάς δὲν ἐδέχθη. Ἀφοῦ, ἐν συνεχείᾳ, ἠρνήθη καὶ ὁ Θεμ. Σοφούλης, τὴν 19ην Ἀπριλίου, ἐκλήθη ὁ ἐ. ἀ. ἀντιστρατηγὸς Ἀλεξ. Μαζαράκης, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἔλαβε γνῶσιν τῆς στρατιωτικῆς καταστάσεως, ἀπεποιήθη. Τὴν 20ὴν Ἀπριλίου, ἡμέραν τοῦ Πάσχα, ὁ Βασιλεὺς ὥρκισε δέκα ὑπουργούς, ἐκ τῶν ὁποίων τρεῖς ἦσαν μέλη τῶν κυβερνήσεων Μεταξᾶ καὶ Κορυζῆ καὶ ἀνέλαβε τὴν προεδρίαν τῆς κυβερνήσεως μέ ἀντιπρόεδρον τὸν ναύαρχον Σακελλαρίου Ἀλ. Τὴν 21ην ἀνέθεσε τὴν προεδρίαν εἰς τὸν πρῶτον διοικητὴν τῆς Τραπεζῆς Ἑλλάδος Ἐμμ. Τσουδερὸν, τὸν ὁποῖον τὴν προηγουμένην εἶχεν ὀρκίσει ὡς ὑπουργὸν Ἐξωτερικῶν.

Ἡ νέα κυβέρνησις, ἀφοῦ, διὰ τῆς ἀπὸ 21ης Ἀπριλίου διακοινώσεώς της, ἀπεδέσμευσε τοὺς Βρεταννοὺς, μέ τὴν διαπίστωσιν ὅτι «ἡ παράτασις τοῦ ἀγῶνος, ἐνῷ οὐδὲν θὰ εἶχε χρήσιμον ἀποτέλεσμα, δὲν θὰ ἐπέφερεν εἰμὴ τὴν κατάρρευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ ματαίαν αἱματοχυσίαν εἰς τὰς συμμαχικὰς δυνάμεις», ἐγκατεστάθη, τὴν 23ην, μετὰ τοῦ Βασιλέως, εἰς Κρήτην.

Τὸ βρεταννικὸν ἐκστρατευτικὸν σῶμα, ἀφοῦ ἔδωσε τριημέρου διαρκείας (22 - 24 Ἀπριλίου) ἐπιβραδυντικὴν μάχην εἰς Θερμοπύλας, ἤρchiσε κινούμενον πρὸς τοὺς ὄρους καὶ λιμένας ἐπιβιβάσεως του. Δεδομένου ὅτι ὁ Πειραιεὺς εἶχε καταστῇ ἀχρησιμοποίητος ἐκ τῶν βομβαρδισμῶν τῆς γερμανικῆς ἀεροπορίας καὶ τῆς ὑπὸ τῆς

Ιδίας ποντίσεως μαγνητικῶν ναρκῶν εἰς τὴν πρὸ τῆς εἰσόδου του θαλασσίαν περιοχὴν, ἡ ἐκκένωσις ἐγίνε διὰ Ραφήνας, Πόρτο - Ράφτη, Μεγάρων, Ναυπλίου, Μονεμβασίας καὶ Καλαμῶν. Διήρκεσε μέχρι τῆς 30ῆς Ἀπριλίου. Μετεφέρθησαν, συνολικῶς, εἰς Κρήτην καὶ Αἴγυπτον 50.732 ἄνδρες, ὡς καὶ ἀρκετοὶ Κύπριοι, Παλαιστίνιοι, Νοτιοσλάβοι καὶ Ἕλληνες. Οὕτω ἐκ τοῦ Β.Ε.Σ., τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις, κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως, ἀνῆρχετο εἰς 62.500 περίπου ἄνδρας, ἐφονεύθησαν ἢ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι περὶ τοὺς 12.000.

Ὅταν ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπεδέσμευσε τοὺς Βρεταννοὺς, αἱ ἑλληνικαὶ στρατιωτικαὶ δυνάμεις συγκεντρωθεῖσαι, ἐν τῷ συνόλω των, εἰς Ἡπείρον εἶχον συνθηκολογήσει. Ἀπὸ τῆς 12ης Ἀπριλίου, οἱ διοικηταὶ τῶν μεγάλων μονάδων εἰδοποίησαν τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον καὶ τὴν κυβέρνησιν ὅτι τὸ ἠθικὸν τοῦ στρατοῦ εἶχε καμθῆ καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ σταματήσουν αἱ ἐχθροπραξίαι. Τὴν 15ην ὁ Βασιλεὺς ἀπέστειλε τηλεγράφημα πρὸς τὸν στρατηγὸν Πιτσίκαν, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηύθυνεν ἐκκλησίαν πρὸς τοὺς μαχομένους, ὅπως πράξουν τὸ καθήκον των μέχρι τέλους, μὴ λησμονοῦντες ὅτι «ὁ βρεταννικὸς στρατὸς ἐξακολουθεῖ νὰ μάχεται προασπιζὼν τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος». Συγχρόνως, ὁ ἀρχιστράτηγος διέταξε τὸν διοικητὴν τοῦ Τ.Σ.Η., ὅπως, «διὰ λόγους ὑψίστου ἐθνικοῦ συμφέροντος καταβάλλῃ πᾶσαν ἀνθρωπίνην προσπάθειαν διὰ συγκράτησιν τμημάτων, ἐπαναφορὰν πειθαρχίας καὶ ἄμυναν τοῦ πατρίου ἐδάφους, βῆμα πρὸς βῆμα». Ὁ στρατηγὸς Πιτσίκας συνεμορφώθη πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν διαταγὴν, ἀλλ' ὅχι καὶ οἱ στρατηγοὶ Γ. Τσολάκογλου, Π. Δεμέστιχας καὶ Γ. Μπάκος.

Οὗτοι ἤρχισαν πιέζοντες τὴν κυβέρνησιν καὶ τὸν ἀρχιστράτηγον, ὅπως δώσουν τὴν διαταγὴν καταπαύσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ὅταν ἡ διαταγὴ δὲν ἐδόθη, ἀγνοήσαντες νέαν ἐκκλησίαν τοῦ ἀρχιστρατήγου, ὅπως κρατήσουν μερικὰς ἡμέρας, ἐφ' ὅσον ἡ κατάστασις, καίτοι κρίσιμος, δὲν ἦτο ἀπελπιστική, ἀπεφάσισαν, παρὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην καὶ τοῦ στρατηγοῦ Πιτσίκα, ὅπως συνθηκολογήσουν μὲ τοὺς Γερμανοὺς. Τὴν 6ην πρωϊνὴν τῆς 20ῆς Ἀπριλίου, ὁ στρατηγὸς Τσολάκογλου, ἐνεργῶν αὐθαιρέτως, ἀπέστειλε τριμελὴ ἀντιπροσωπείαν ἀξιωματικῶν εἰς τὸν διοικητὴν τῆς μεραρχίας «Ἀδόλφος Χίτλερ» πρὸς σύναψιν ἀνακωχῆς. Τὸ

ἀπόγευμα ἡ ἀντιπροσωπεία ἐπέστρεψεν εἰς Ἰωάννινα μετὰ τοῦ ὑποστρατήγου Ντῆτριχ, διοικητοῦ τῆς ἐν λόγῳ μεραρχίας καὶ τὴν 6 μ.μ. ὑπεγράφη μεταξύ αὐτοῦ καὶ τοῦ Τσολάκογλου πρωτόκολλον προβλέπον ὅτι ἀπὸ τῆς ἰδίας ὥρας θὰ ἔπαυον αἱ ἐχθροπραξίαι μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Γερμανίας καὶ μετ' ὀλίγας ὥρας μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας, μερίμνη τοῦ Γερμανοῦ ἀρχιστρατήγου. Τὸ πρωτόκολλον ὠρίζεν, ἐπίσης, ὅτι μεταξύ τῶν ἰταλικῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων θὰ παρενεβάλλετο γερμανικὸς στρατός, ὅτι αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις ὑπεχρεοῦντο νὰ ἀποσυρθοῦν μέχρι τῶν παλαιῶν ἑλληνοαλβανικῶν συνόρων ἐντὸς δεκαήμερου, νὰ ἀποστρατευθοῦν, νὰ παραδώσουν τὸν ὅπλισμόν των καὶ νὰ μεταβοῦν εἰς τὰς οἰκίας των. Οἱ ἀξιωματικοὶ θὰ συνέχιζον νὰ φέρουν τὴν ἐξάρτυσιν καὶ τὸν ὅπλισμόν των, τιμητικῶς.

Ὁ στρατηγὸς Πιτσίκας, μόλις ἐπληροφορήθη τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πρωτοκόλλου, ἐθεώρησεν ὅτι εἶχεν ἀνατραπῇ στασιαστικῶς καὶ ἀνεχώρησε δι' Ἀθήνας. Ὁ Τσολάκογλου ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῶν εἰς Ἡπειρον ἑλληνικῶν δυνάμεων, ὡς ἀρχαιότερος ἀντιστρατήγος καὶ προητοιμάσθη διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ πρωτοκόλλου. Οἱ Γερμανοὶ ὁμως ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν Ἰταλῶν, ἤξιώσαν μεταβολὴν τῶν ὄρων του καί, ἐν συνεχείᾳ, ὅπως ζητηθῇ ἀνακωχὴ καὶ ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς. Τελικῶς, τὴν 23ην Ἀπριλίου ὑπεγράφη εἰς Θεσσαλονίκην ἡ ὁριστικὴ σύμβασις συνθηκολογήσεως ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Γιόντλ, ἐπιτελάρχου τῆς Ἀνωτάτης Διοικήσεως τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ, τοῦ στρατηγοῦ Φερρέρο, ἐκπροσώπου τῆς ἐν Ἀλβανίᾳ διοικήσεως τῶν ἰταλικῶν στρατευμάτων, καὶ τοῦ στρατηγοῦ Τσολάκογλου, ὡς «διοικητοῦ τῆς ἑλληνικῆς στρατιᾶς» Ἡπείρου - Μακεδονίας. Δι' αὐτῆς προεβλέπετο ὅτι οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν ἑλληνικὴν στρατιάν Ἡπείρου - Μακεδονίας θὰ ἐθεωροῦντο ὡς αἰχμάλωτοι πολέμου, μέχρι πέρατος τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἡπειρωτικοῦ ἐδάφους καὶ τῶν Ἰονίων νήσων, ὁπότε θὰ διετάσσετο ἡ ἀπελευθέρωσις των. Οἱ ἀξιωματικοὶ θὰ διετήρουν ξίφος καὶ ἐξάρτυσιν. Ὅλον τὸ ὑλικὸν τῆς στρατιᾶς καὶ τὰ ἀποθέματά της ἐχαρακτηρίζοντο ὡς λεία πολέμου. Ὡρα καταπαύσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν μετὰ τοὺς Ἰταλοὺς ὠρίζετο ἡ 6 μ.μ. τῆς 23ης Ἀπριλίου.

Ἡ συνθηκολογήσις ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 181 καὶ τελευταίου ἀνακοινωθέντος του, τῆς 23ης

Ἀπριλίου, τὸ ὁποῖον κατέληγεν ὡς ἐξῆς : «Εἶναι βεβαιωμένον ὅτι κατὰ τὴν ὥραν τῆς συνθηκολογήσεως Ἰταλικάι δυνάμεις δὲν εἶχον κατορθώσει νὰ εἰσέλθουν εἰς ἑλληνικὸν ἔδαφος, ἀλλ' ἐκρατήθησαν ὑπὸ τῶν δυνάμεων μας ἐπὶ ἀλβανικοῦ τοιούτου». Μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ ἀνακοινωθέντος αὐτοῦ, ὁ ἀρχιστράτηγος Παπάγος, ὁ ὁποῖος, ὡς καὶ ἡ κυβέρνησις, ἡρνήθη καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων νὰ ἐγκρίνη τὴν συνθηκολόγησιν, παρητήθη.

Αἱ Ἀθῆναι κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν τὴν 27ην Ἀπριλίου. Κατὰ τὴν εἰσοδὸν τῶν γερμανικῶν τμημάτων εἰς τὴν πρωτεύουσαν, οἱ Ἀθηναῖοι παρέμειναν κλεισμένοι εἰς τὰς οἰκίας των. Μετὰ δύο ἡμέρας, συνεκροτεῖτο κυβέρνησις συνεργασίας μετὸν κατακτητὴν ὑπὸ τὸν ἀντιστράτηγον Γ. Τσολάκογλου, εἰς τὴν ὁποίαν μετέσχον οἱ διοικηταὶ τοῦ Α' καὶ Β' Σώματος Στρατοῦ, καὶ τρεῖς ὑποστράτηγοι διοικηταὶ μεραρχιῶν οἱ Χ. Κατσιμήτρος, Ν. Μάρκου καὶ Σ. Μουτούσης, διακριθέντες εἰς τὸ ἀλβανικὸν μέτωπον. Οἱ ἐξ στρατηγῶν ἐπίστευον ὅτι θυσιαζόμενοι θὰ προσέφερον ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Δὲν ἐβράδυναν νὰ διαπιστώσουν ὅτι ἐπλανήθησαν.

Τὴν 4ην Μαΐου, ὁ Χίτλερ, ὁμιλῶν εἰς τὸ Ράιχσταγ (τὴν γερμανικὴν Βουλὴν), ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας εἰς τὰ Βαλκάνια, εἶπε καὶ τὰ ἐξῆς : «Ἡ ἱστορικὴ δικαιοσύνη με ὑποχρεώνει νὰ διαπιστώσω ὅτι ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀντιπάλους τοὺς ὁποῖους ἀντιμετωπίσαμεν, ὁ Ἕλλην στρατιώτης ἰδίως ἐπολέμησε με ὕψιστον ἡρωϊσμόν καὶ αὐτοθυσίαν. Ἐσυνθηκολόγησε μόνον ὅταν ἡ ἐξακολούθησις τῆς ἀντιστάσεως δὲν ἦτο πλέον δυνατὴ καὶ δὲν εἶχε κανένα λόγον». Οἱ Γερμανοὶ εἶχον πολεμήσει μέχρι τότε με ἑπτὰ στρατοὺς.

Ἡ κατάληψις τῆς Κρήτης.

Οἱ Γερμανοὶ νεκροί, κατὰ τὴν μάχην τῆς Κρήτης, ἀνῆλθον εἰς 3.250 καὶ οἱ τραυματαῖοι εἰς 3.800, ἐπὶ συνολικῆς δυνάμεως 23.464 ἀνδρῶν, ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν ἐναντίον τῆς νήσου ἐπίθεσιν, δηλαδὴ τὰ 30% τῶν ἐπιτεθέντων ἐτέθησαν ἐκτὸς μάχης.⁽¹⁾

(1) Κατὰ τὰς γερμανικὰς πηγὰς αἱ ἀπώλειαι τῶν γερμανικῶν δυνάμεων εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἑλλάδος (6 - 30 Ἀπριλίου), ἀνῆλθον εἰς 263 ἀξιοκούς νεκροὺς, τραυματίας καὶ ἀγνοουμένους, εἰς 1.160 ὁπλίτας νεκροὺς καὶ 3.411 τραυματίας, εἰς 9 ἀξιοκούς καὶ 6.034 ἀσθενήσαντας. Σύνολον : 10.871.

Οί αριθμοί προέρχονται από γερμανικές πηγές. Κατά τους Βρεταννούς αί γερμανικαί απώλειαι ήσαν μεγαλύτεραι, ἐὰν ὑπολογισθοῦν καί οἱ πνιγέντες, κατὰ τὴν ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειραν μεταφορᾶς στρατευμάτων διὰ θαλάσσης. Ἀνῆλθον εἰς 15.000 νεκρούς καί τραυματίας.

Ἡ σημασία ὁμως τῆς μάχης τῆς Κρήτης δὲν θὰ κριθῇ ἐκ τοῦ ὕψους τῶν γερμανικῶν ἢ βρεταννικῶν ἀπωλειῶν, οὔτε ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος, τῆς ὑπὸ τῶν Γερμανῶν καταλήψεως τῆς νήσου. Θὰ κριθῇ ἐκ τῶν ὅσων ἔχασεν ὁ Χίτλερ ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν ὑπαρχουσῶν τότε δι' αὐτὸν δυνατοτήτων. Ὁ Τσῳρτσιλ παρεδέχθη ὅτι οἱ Γερμανοὶ μὲ τὴν μοναδικὴν μεραρχίαν ἀλεξιπρωτιστῶν, τὴν ὁποίαν διέθετον καὶ ἡ ὁποία ἀποσυνετέθη εἰς Κρήτην, χωρὶς ἔκτοτε νὰ ἀναδιοργανωθῇ καὶ νὰ ἐμφανισθῇ εἰς πεδίον μάχης, θὰ ἔμποροῦσαν νὰ καταλάβουν ἄνευ ἀντιστάσεως τὴν Κύπρον, τὴν Συρίαν, τὸν Λίβανον καὶ τὸ Ἰράκ. Ἡ Κύπρος ἔστερεῖτο παντελῶς ἀμύνῃς. Ἡ Συρία καὶ ὁ Λίβανος εὐρίσκοντο ὑπὸ τὸν ἑλεγχον τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως τοῦ στρατάρχου Πεταίν καὶ θὰ παρεδίδοντο. Εἰς τὸ Ἰράκ ὑπῆρχεν ἀπὸ 3ης Ἀπριλίου φιλογερμανικὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποία ἀνετράπη μόλις τὴν 30ὴν Μαΐου. Ἡ κυβέρνησις αὕτη εἶχε ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τῶν Γερμανῶν. Ἐὰν οὗτοι ἐγκαθίσταντο εἰς τὰς περιοχὰς αὐτάς, οἱ εἰς Αἴγυπτον Βρεταννοὶ θὰ ἐπιέζοντο ἐκ Δυσμῶν καὶ ἐξ Ἀνατολῶν. Θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ κρατήσουν. Δι' αὐτὸ καὶ αἱ βρεταννικαὶ δυνάμεις, μετὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς καταστάσεως εἰς τὸ Ἰράκ, κατέλαβον, ἐντὸς τοῦ Ἰουνίου, τὴν Συρίαν καὶ τὸν Λίβανον. Δὲν ἐξημιώθη μόνον θετικῶς, ἀλλὰ καὶ ἀρνητικῶς ὁ Χίτλερ. Ἡ κατοχὴ τῆς Κρήτης οὐδόλως ἢ ἐλάχιστα ἐβοήθησε τὴν ἰταλογερμανικὴν στρατιὰν τῆς Λιβύης εἰς τὴν προσπάθειαν καταλήψεως τῆς Αἰγύπτου.

Ἡ μόνη δικαιολογία τῆς ἐπιχειρήσεως ἐναντίον τῆς Κρήτης ἦτο ὅτι ἡ νήσος προσεφέρετο διὰ τὴν ἐγκατάστασιν βρεταννικῶν ἀεροπορικῶν βάσεων, ἀπὸ τὰς ὁποίας θὰ καθίστατο εὐχερὴς ὁ βομβαρδισμὸς τῶν πετρελαιοπηγῶν τῆς Ρουμανίας. Ἐπίσης, ἐὰν ἡ Κρήτη παρέμενεν ἐλευθέρα θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς ὀρμητήριον δι' ἐπιχειρήσεις κομμάντος ἐναντίον τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ἐνῶ, συγχρόνως, θὰ παρημποδίζε τὴν εἰς τὸ Αἰγαῖον γερμανικὴν καὶ ἰταλικὴν ναυσίπλοϊαν. Ἄς προστεθῇ, ὅτι οἱ Βρεταννοὶ ἀνέ-

μενον μᾶλλον ἐπιθέσιν ἐναντίον τῆς Μάλτας, τῆς ὁποίας ἡ κατάληψις θὰ ἀπηλευθέρωνε τὰς πρὸς καὶ ἐκ Λιβύης ἰταλογερμανικὰς μεταφορὰς καὶ θὰ ἀπέκοπτε τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἀπὸ τὸ Γιβραλτάρ. Ἴσως, δι' αὐτὸν τὸν λόγον, ἐνῶ εἶχον ἀναλάβει τὴν εὐθύνην ἀμύνης τῆς μεγαλονήσου ἀπὸ τῆς 29ης Ὀκτωβρίου 1940, εἰς οὐδεμίαν ἀμυντικὴν παρασκευὴν τῆς προέβησαν. Μόνον τὴν 29ην Ἀπριλίου ἔλαβον τὴν ἀπόφασιν νὰ δώσουν μάχην εἰς τὴν Κρήτην. Ἄλλωστε καὶ ὁ Χίτλερ μόλις τὴν 25ην Ἀπριλίου ὑπέγραψε τὴν ὑπ' ἀριθ. 28 «Ὁδηγίαν» περὶ τῆς ἐπιχειρήσεως «Ἑρμῆς», ὡς ἦτο τὸ κωδικὸν ὄνομα τῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Κρήτης.

Αἱ διατεθεῖσαι διὰ τὴν ἐπιθέσιν γερμανικαὶ δυνάμεις, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ διοικητοῦ τοῦ 4ου ἀεροπορικοῦ στόλου πετεράρχου Λῶρ, περιελάμβανον τὸ 11ον ἀεροπορικὸν σῶμα (7η μεραρχία ἀλεξιπτωτιστῶν, 5η ὀρεινὴ μεραρχία καὶ τμήματα τῆς 6ης ὀρεινῆς μεραρχίας) ὑπὸ τὸν ἀντιπτέρarchον Στοῦντεντ, τὸ 8ον Σῶμα Ἀεροπορίας ὑπὸ τὸν πτέρarchον Ριχτχόφεν καὶ ναυτικὰς δυνάμεις ὑπὸ τὸν ναύarchον Σχοῦστερ. Αἱ γερμανικαὶ μονάδες ἀποτελοῦντο ἐξ 22.750 ἀνδρῶν, 1.370 ἀεροσκαφῶν (280 βομβαρδιστικά, 150 καθετοῦ ἐφορμήσεως, 180 καταδιωκτικά, 60 ἀναγνωριστικά, 100 ἀνεμοπλάνα καὶ 600 μεταφορικά) καὶ 70 ἐπιταχθέντων ἑλληνικῶν καϊκιῶν ὑποστηριζομένων ὑπὸ ἰταλικῶν ἀντιτορπιλικῶν καὶ τορπιλλοβόλων. Ἐκ τῆς δυνάμεως ἐπιθέσεως, 10.000 ἄνδρες θὰ ἐρρίπτοντο δι' ἀλεξιπτῶτων, 750 δι' ἀνεμοπλάνων, ἐνῶ 5.000 θὰ μετεφέροντο δι' ἀεροπλάνων καὶ 7.000 διὰ πλωτῶν μέσων. Τελικῶς, καὶ οἱ τελευταῖοι μετεφέρθησαν δι' ἀεροπλάνων.

Διὰ τὴν ἀμυναν τῆς νήσου εἶχον διατεθεῖ βρετανικαί, αὐστραλιαναί καὶ νεοζηλανδικαὶ μονάδες δυνάμεως 31.489 ἀνδρῶν καὶ ἑλληνικαὶ 11.451. Τὸ σύνολον τῆς φρουρᾶς τῆς νήσου ἐτέλει ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Νεοζηλανδοῦ ὑποστρατήγου Μπέρτραντ Φρέϋμπεργκ. Αἱ δυνάμεις αὗται ἐμειονέκουν τῶν γερμανικῶν εἰς ὅπλισμόν καὶ ἐστεροῦντο πάσης ἀεροπορικῆς καλύψεως. Τὸ πυροβολικὸν τῶν ἀπετελεῖτο ἐξ 151 πυροβόλων, ἐκ τῶν ὁποίων 62 ἀντιαεροπορικά καὶ 4 ἀντιαρματικά. Ὑπεστηρίζοντο δὲ ὑπὸ 16 ἐλαφρῶν καὶ 9 μεσαίων ἀρμάτων μάχης. Ἡ ἀμυντικὴ διάταξις ἦτο ἡ ἀκόλουθος: 1) Περιοχὴ ἀεροδρομίου Μάλεμε, 2α νεοζηλανδικὴ μεραρχία καὶ 1ον, 6ον, 8ον ἑλληνικὰ συντάγματα, ὑπὸ τὸν ταξίαρχον

Πάττικ. Σύνολον ἀνδρῶν 11.859. 2) Περιοχή Σούδας - Χανίων τὸν 2ον ἑλληνικὸν σύνταγμα, δύο βρεταννικὰ τάγματα, τμήματα τῶν αὐστραλιανῶν ταξιαρχιῶν 16ῃ καὶ 17ῃ, μετὰ πεζομαχῶν τμημάτων διαφόρων βρεταννικῶν συνταγμάτων πυροβολικοῦ, ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Γουέστον. Σύνολον ἀνδρῶν 14.822. 3) Περιοχή Ρεθύμνου, ἡ 19ῃ αὐστραλιανὴ ταξιαρχία, τὰ 4ον καὶ 5ον ἑλληνικὰ συντάγματα, τὸ ἔμπεδον τάγμα Ρεθύμνου καὶ τάγμα χωροφυλακῆς, ὑπὸ τὸν ταξίαρχον Βάζεϋ. Σύνολον ἀνδρῶν 6.730. 4) Περιοχή Ἑρακλείου, ἡ 14ῃ βρεταννικὴ ταξιαρχία, ἐν αὐστραλιανὸν τάγμα, τὰ 3ον καὶ 7ον ἑλληνικὰ συντάγματα καὶ τὸ ἔμπεδον Τάγμα Ἑρακλείου, ὑπὸ τὸν ταξίαρχον Τσάππελ. Σύνολον ἀνδρῶν 8.024.

Ἐκ τῶν ἀνδρῶν τῶν βρεταννικῶν τμημάτων τὸ 60% προήρχοντο ἐκ τῶν μονάδων αἱ ὁποῖαι ἐπολέμησαν εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Ἦσαν ἐφωδιασμένοι μόνον μὲ τὸν ἀτομικὸν ὅπλισμόν των καὶ ἐλάχιστα πυροβόλα. Ἐπὶ πλεόν δὲν εἶχον συνέλθει ἀπὸ τὴν δοκιμασίαν τῆς ἐκκενώσεως. Τὸ ὑπόλοιπον 40% ἡ μετεφέρθη ἐξ Αἰγύπτου πρὸ τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Ἑλλάδος (4.100 ἄνδρες) ἡ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Μαΐου. Οὐδεμία βρεταννικὴ μονὰς ἤμποροῦσε νὰ θεωρηθῇ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου, ἀπὸ ἀπόψεως πολεμικῆς ἐκπαιδεύσεως, μὲ τοὺς Γερμανοὺς ἀλεξιπτωτιστάς.

Τὰ ἑλληνικὰ συντάγματα, δυνάμεως 1.000 ἀνδρῶν ἕκαστον, εἶχον συγκροτηθῇ ἐκ τοῦ προχείρου καὶ πλαισιωθῇ μὲ ἀξιωματικούς οἱ ὁποῖοι εὕρισκοντο εἰς τὴν κατάστασιν τῆς ἐφεδρείας. Εἶχον ὀπλισθῇ μὲ τυφέκια παντὸς εἶδους. Εἰς ὠρισμένα συντάγματα δὲν κατέστη δυνατόν νὰ δοθοῦν ὅπλα εἰς ὅλους τοὺς ἀνδρας. Ἐφρόντισαν νὰ ἐφοδιασθοῦν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μάχης μὲ ὅπλα τὰ ὁποῖα ἐκυρίευσαν ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς. Ἡ φρουρὰ τῆς νήσου, δηλαδή, ὑστέρει σημαντικῶς ἔναντι τῶν γερμανικῶν τμημάτων, παρὰ τὴν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν της. Καθίστατο δὲ καὶ ἀδύνατος ὁ ἐξ Αἰγύπτου ἀνεφοδιασμός της, λόγῳ τῆς συντριπτικῆς ἀεροπορικῆς ὑπεροχῆς τῶν Γερμανῶν. Οὗτοι ἤλεγχον ἀπολύτως τὴν περίξ τῆς νήσου θαλασσίαν περιοχὴν. Ἀπὸ 1ης ἕως 20ῆς Μαΐου ἀπεστάλησαν ἐξ Ἀλεξανδρείας 27.000 τόννοι ἐφοδίων. Ἐξ αὐτῶν κατέστη δυνατὴ ἡ ἐκφόρτωσις μόνον 3.000 τόννων. Ἐτεροὶ 3.000 τόννοι παρῆσαν εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης μετὰ τῶν φερόντων αὐτοὺς πλοίων. Οἱ ὑπόλοιποι μετεφέρθησαν ἐκ νέου εἰς Αἴγυπτον.

Τὴν ἀπὸ θαλάσσης κάλυψιν τῆς νήσου ἐξησφάλιζεν ὁ βρεταννικὸς στόλος τῆς Ἀνατολ. Μεσογείου ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ναυάρχου σέρ Ἀντρίου Κάννιγκαμ. Ἀπετελεῖτο ἐκ 4 θωρηκτῶν, ἑνὸς ἀεροπλανοφόρου, 10 καταδρομικῶν καὶ 28 ἀντιτορπιλικῶν. Χάρις εἰς αὐτὸν οὐδεὶς Γερμανὸς ἀπεβιβάσθη εἰς Κρήτην, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μάχης, ἀπὸ θαλάσσης.

Ἀπὸ τῆς 14ης μέχρι καὶ τῆς 19ης Μαΐου ἡ γερμανικὴ ἀεροπορία ὑπέβαλεν εἰς συστηματικὸν βομβαρδισμόν τοὺς λιμένας, πόλεις, κέντρα ἀμύνης καὶ ὁδικὸν δίκτυον τῆς νήσου. Τὴν πρωΐαν τῆς 20ῆς, ὕστερα ἀπὸ καταιγιστικὸν ἀπὸ ἀέρος βομβαρδισμόν διαρκείας 1.30 ὥρας, ἤρχισεν ἡ ρίψις ἀλεξιπτωτιστῶν εἰς τὰς περιοχὰς Μάλεμε, Ρεθύμνου καὶ Ἡρακλείου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ καταλήψεως τῶν εἰς αὐτὰς ἀεροδρομιῶν. Τὰς δύο πρώτας ἡμέρας οἱ ἀλεξιπτωτισταὶ ἀπέτυχον νὰ γίνουν κύριοι τῶν ἀεροδρομιῶν. Τὴν 22αν, ὁμως, Μαΐου κατέλαβον τὰ ὑψώματα τὰ προστατεύοντα τὸ Μάλεμε. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἠδύναντο νὰ τὸ χρησιμοποιήσουν διὰ τὴν προσγείωσιν τῶν μεταφορικῶν ἀεροπλάνων καὶ νὰ ἐνισχυθοῦν διὰ νέων δυνάμεων, ὡς καὶ πυροβολικοῦ. Ἡ τύχη τῆς Κρήτης εἶχε κριθῇ. Τὴν 26ην Μαΐου, ὁ στρατηγὸς Φρέϋμπεργκ ἀνέφερεν εἰς τὸν στρατηγὸν Γουέϊβελ ὅτι ἡ φρουρὰ τῆς νήσου εἶχεν ὑπερβῇ κάθε ὄριον ἀντοχῆς. Ἀπεφασίσθη ἡ ἐκκένωσις. Ἦρχισεν ἀπὸ τὸ Ἡράκλειον. Ὁλόκληρος ἡ ἐκεῖ ἀγγλικὴ δύναμις ἐπεβιβάσθη ἐπὶ τῶν πλοίων τὰς πρώτας νυκτερινὰς ὥρας τῆς 27ης Μαΐου. Οἱ Ἀγγλοὶ τοῦ Ρεθύμνου μὴ λαβόντες τὴν διαταγὴν ἐκκενώσεως, ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶν. Αἱ δυνάμεις Μάλεμε - Σούδας - Χανίων ἀπεσύρθησαν πρὸς τὴν περιοχὴν τοῦ ὄρμου τῶν Σφακιῶν. Ἐντὸς τεσσάρων νυκτῶν τὸ μεγαλύτερον μέρος ἐξ αὐτῶν ἐπεβιβάσθη πλοίων καὶ μετεφέρθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Τὰ προστατεύσαντα τὴν ἐπιβίβασιν τμήματα παρεδόθησαν.

Τὰ ἑλληνικὰ τμήματα, τῶν ὁποίων αἱ ἀπώλειαι ἀνῆλθον εἰς 34 ἀξιωματικούς, 10 Εὐέλπιδες, καὶ 800 ὁπλίτας νεκροὺς, ἐπίσης, ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶν, ἢ νὰ διαλυθῶν πρὸ τῆς παραδόσεως, ἄλλ' οἱ ἀπαρτίζοντες αὐτὰ δὲν θεωρήθησαν αἰχμάλωτοι πολέμου. Ὅσοι προήρχοντο ἐξ ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος ἐπανῆλθον εἰς τὰς ἐστίαις των. Ἐκ τῶν Βρεταννῶν, Αὐστραλῶν καὶ Νεοζηλανδῶν διεσώθησαν 17.500, ἐκ τῶν ὁποίων 1.000, διαφυ-

γόντες εις τὰ ὄρη, διεπεραιώθησαν εις Αἴγυπτον κατὰ τοὺς μετέπειτα μῆνας. Οἱ ὑπόλοιποι ἢ ἠχμαλωτίσθησαν ἢ ἐφονεύθησαν (40 ἀξίωματικοὶ καὶ 1.800 ὁπλίται νεκροί). Περί τοὺς 800, τῆς φρουρᾶς Ἑρακλείου, ἐπνίγησαν, ὅταν τὸ μεταφέρον αὐτοὺς πλοῖον ἐβυθίσθη ὑπὸ γερμανικῶν ἀεροπλάνων.

Σοβαρωτάτας ἀπωλείας ὑπέστη ὁ βρεταννικὸς στόλος Ἀνατ. Μεσογείου. Τὴν ἐπαύριον τῆς ἐκκενώσεως τῆς Κρήτης, ὁ ναύαρχος Κάννιγκαμ διέθετε μόνον δύο θωρηκτά, 3 καταδρομικά, καὶ 17 ἀντιτορπιλικά. Τὰ ἄλλα δύο θωρηκτά, τὸ ἀεροπλανοφόρον, 4 καταδρομικά καὶ 5 ἀντιτορπιλικά εἶχον ὑποστῆ μεγάλας ζημίας καὶ ἐχρηζον μακροχρονίου ἐπισκευῆς. Τρία καταδρομικά καὶ 6 ἀντιτορπιλικά εἶχον βυθισθῆ. Δύο χιλιάδες καὶ πλέον ἀξίωματικοὶ καὶ ναῦται ἐφονεύθησαν ἢ ἐπνίγησαν.

Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Β' καὶ τὰ μέλη τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως εἶχον μεταφερθῆ εις Ἀλεξάνδρειαν ἀπὸ τῆς 23ης Μαΐου. Ὁ στρατηγὸς Φρέϋμπεργκ εἶχε ζητήσῃ, ὅπως ἀναχωρήσουν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως. Ἐφοβεῖτο μήπως ὁ Βασιλεὺς ἢ ὁ πρωθυπουργὸς συλληφθοῦν αἰχμάλωτοι. Ἀλλ' ὁ Γεώργιος ἡρνήθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν νῆσον. Ἐπείσθη νὰ τὸ πράξῃ, ὅταν ἐκινδύνευσεν νὰ πραγματοποιηθῇ ὅ,τι ἐφοβήθη ὁ Νεοζηλανδὸς στρατηγός. Τὴν πρωΐαν τῆς 20ῆς Μαΐου Γερμανοὶ ἀλεξιπτωτισταὶ ἐρρίφθησαν ἐγγὺς τῆς οἰκίας ὅπου διέμενον. Ἐξουδετερώθησαν εὐχερῶς. Ἀλλ' ἡ ρίψις των ἀπέδειξεν ὅτι τὸ γερμανικὸν στρατηγεῖον ἀπέβλεπεν εἰς αἰχμαλωσίαν τοῦ Βασιλέως. Συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐξαδέλφου του πρίγκιπος Πέτρου, τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ τμήματος συνοδείας ἐπορεύθη διὰ τῶν Λευκῶν Ὁρέων εἰς τὸν ἐπὶ τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς νήσου ὄρμον Ἀγία Ρούμελη, ὅπου τὴν νύκτα τῆς 22ας πρὸς 23ην Μαΐου ἐπεβιβάσθη βρεταννικοῦ πολεμικοῦ πλοίου, ἀφοῦ προηγουμένως ἀπηύθυνε διάγγελμα πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαόν.

Ἡ ἀξία τῆς ἑλληνικῆς συμβολῆς.

Τὴν 1ην Ἰουνίου 1941 εἶχον τερματισθῆ αἱ ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους τακτικαὶ ἐπιχειρήσεις. Διήρκεσαν 216 ἡμέρας καὶ προσέδωσαν εἰς τὴν χώραν μας ἴσην δόξαν πρὸς ἐκείνην τοῦ Μαραθῶνος, τῶν

Θερμοπυλῶν, τῆς Σαλαμίνας, τῶν Πλαταιῶν. Ἡ ἀπόφασις τῆς Ἑλλάδος νὰ ἀντιμετωπίσῃ πρῶτον τὴν Ἰταλικὴν καί, ἐν συνεχείᾳ, τὴν γερμανικὴν ἐισβολήν, δὲν ἦτο προῖον ἀπλῆς συναισθηματικῆς ἀντιδράσεως, ἀλλὰ ὀρίμου σκέψεως. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἐγνώριζον ποῖον θὰ ἦτο τὸ ἄμεσον ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγῶνος. Δὲν ἐσκέφθησαν, παρὰ ταῦτα, νὰ συνθηκολογήσουν, ὡς ἔπραξαν ἄλλοι εὐρωπαϊκοὶ λαοί, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου. Διότι αὐτὸ θὰ ἦτο ἀντίθετον πρὸς τὴν ἑλληνικὴν φύσιν, ἡ ὁποία προτιμᾷ τὴν θυσίαν ἀπὸ τὴν ἐντροπήν. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν σκέψιν, ἡ ὁποία ἦτο ἀδύνατον νὰ διαπράξῃ τὸ λάθος νὰ προβλέψῃ νίκην τοῦ Ἀξονος. Καὶ συνέβαλον, δι' ὧν τῶν δυνάμεων των, εἰς τὴν ἡττάν του.

Ἡ μάχη τῆς Ἑλλάδος πρέπει νὰ ἐνταχθῇ εἰς τὰς ἀποφασιστικὰς φάσεις τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου. Πρῶτον, διότι ἀπεκάλυψε τὸ τρωτὸν σημεῖον τοῦ Ἀξονος. Ἡ ἀποκάλυψις αὐτὴ ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Βρεταννοὺς νὰ ἀναλάβουν ἐπιθετικὰς ἐπιχειρήσεις εἰς Λιβύην καὶ Ἀνατολικὴν Ἀφρικὴν καί, ἐντὸς ἑξ μηνῶν, νὰ ἐκμηδενίσουν τὰς εἰς τὰς δύο αὐτὰς περιοχὰς Ἰταλικὰς στρατιάς, νὰ ἀνακαταλάβουν τὴν βρεταννικὴν Σομαλίαν, νὰ ἀπελευθερώσουν τὴν Αἰθιοπίαν, νὰ γίνουν κύριοι τῆς Ἐρυθραίας. Ἐπέτρεπεν, ἐπὶ πλέον, εἰς τὸ κοινὸν ἀμερικανοβρεταννικὸν στρατηγεῖον νὰ ἐπιλέξῃ τὴν Ἰταλίαν, τὸ 1943, ὡς τὸ ἔδαφος εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἐγίνετο ἡ πρώτη προσπάθεια ἀπελευθερώσεως τῆς Εὐρώπης.

Ἐδημιούργησεν, ἕξ ἄλλου, εἰς τὸν Χίτλερ σοβαρὰ προβλήματα. Αἱ δοθεῖσαι δὲ ὑπ' αὐτοῦ λύσεις ἀπετέλεσαν μίαν ἀπὸ τὰς αἰτίας τῆς τελικῆς συντριβῆς τοῦ. Ἡ ἐκστρατεία εἰς τὰ Βαλκάνια, πρὸς διάσωσιν τῆς Ἰταλίας, τὸν ὑπεχρέωσε νὰ ἀναβάλῃ τὴν κατὰ τῆς Σοβ. Ἐνώσεως ἐπιθεσίν του ἐπὶ 37 ἡμέρας, νὰ διαθέσῃ μονάδας του, ἐκ τῶν καλλιτέρων, εἰς Κρήτην, νὰ ἀποστείλῃ στρατεύματα εἰς Λιβύην καὶ ἀεροπορίαν εἰς Ἰταλίαν. Ἐὰν ὁ θρῦλος τὸν ὁποῖον εἶχε καλλιεργήσει ὁ Μουσσολίνι, περὶ τῆς στρατιωτικῆς ἰσχύος τῆς χώρας του, δὲν εἶχε καταρρεύσει εἰς τὴν Πίνδον, τίποτε ἐξ ὧν αὐτῶν δὲν θὰ συνέβαιεν.

Αὐτὰ διὰ τὴν γενικωτέραν στρατηγικὴν τοῦ πολέμου. Ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς ὅμως πρέπει νὰ ἐξαρθῇ τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἑλληνικὸς στρατός, ὀργανωμένος κατὰ τὰ βαλκανικὰ πρότυπα, ἡμπό-

ρεσε νὰ νικήσῃ τὸν Ἰταλικὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος ἦτο ὠργανωμένος κατὰ τὰ πρότυπα τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἄνευ δέους, τὰς νικηφόρους γερμανικὰς στρατιάς, εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Κρήτην, μὲ πολεμικὰ μέσα ἐμφανῶς ἀνεπαρκῆ.

Ὁ ἑλληνικὸς λαός, δικαίως, θεωρεῖ τὸν πόλεμον 1940 - 41 ὡς μίαν ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας σελίδας τῆς ἱστορίας του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

ΚΑΤΟΧΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΣ

Μὲ τὸν τερματισμὸν τῆς μάχης τῆς Κρήτης οἱ Γερμανοὶ εἶχον ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῶν ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα, πλὴν τῶν Ἰονίων Νήσων, τὰς ὁποίας οἱ Ἱταλοὶ ἐπέτυχον, ἐλλείψει ἀντιστάσεως, νὰ καταλάβουν δι' ἰδίων μέσων. Ἐπειδὴ δὲ τὰς νήσους αὐτάς, ὁ Μουσσολίνι, ἐθεώρει ὡς προέκτασιν τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου, δι' αὐτὸ ἔσπευσε νὰ τὰς προσαρτήσῃ, (16 Αὐγούστου 1941) οὐσιαστικῶς εἰς τὸ ἰταλικὸν κράτος. Ἀπεδόθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν 2αν Ὀκτωβρίου 1943.

Εἰς τὴν ὑπόλοιπον Ἑλλάδα, οἱ Ἱταλοὶ εἰσῆλθον κατόπιν ἀδείας τῶν Γερμανῶν, οἱ ὁποῖοι ἐβιάζοντο ν' ἀποστείλουν τὰς δυνάμεις τῶν εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέτωπον, ὅπου, τὴν 22αν Ἰουνίου 1941, ἤρχισεν ἡ κατὰ τῆς Σοβ. Ἐνώσεως ἐπίθεσις. Ὑπὸ ἀποκλειστικῶς γερμανικὴν κατοχὴν παρέμεινεν ἡ Θεσσαλονίκη μετὰ τῆς Δυτικῆς (πλὴν Πίνδου) καὶ Κεντρικῆς Μακεδονίας, ἡ Χαλκιδική, λωρὶς διήκουσα κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ Ἐβρου, αἱ νῆσοι Λήμνος, Μυτιλήνη, Χίος, ἡ δυτικὴ καὶ κεντρικὴ Κρήτη, ἡ Μήλος, ἡ Χερσόνησος τῆς Ἀττικῆς μετὰ τῶν νήσων Σαλαμῖνος, Αἰγίνης καὶ Πόρου, ἡ πελοποννησιακὴ ἀκτὴ τοῦ Σαρωνικοῦ. Εἰς Ἀθήνας διετῆρθησαν μικρὸν στρατιωτικὸν τμήμα. Ὁλόκληρος ἡ ἡπειρωτικὴ Ἑλλάς, πλὴν Ἀνατ. Μακεδονίας καὶ Δυτ. Θράκης, αἱ ὁποῖαι προσηρτήθησαν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, ἡ Ἀνατ. Κρήτη

ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν κατοχὴν τῶν Ἰταλῶν. Ἡ γενομένη κατανομή τῶν ζωνῶν κατοχῆς προεδίκαζε τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος εἰς περίπτωσιν νίκης τοῦ Ἀξονος. Ὡς προστεθῇ ὅτι, μετὰ τὴν συνθηκολόγησιν τῆς Ἰταλίας (Σεπτέμβριος 1943), οἱ Γερμανοὶ παρέδωσαν εἰς τοὺς Βουλγάρους μέγα μέρος τῆς Δυτικῆς καὶ τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν, πλὴν Θεσσαλονίκης καὶ Χαλκιδικῆς, ἀναλαμβάνοντες τὴν εὐθύνην κατοχῆς καὶ τῶν ἑλληνικῶν περιοχῶν τὰς ὁποίας ἤλεγχον μέχρι τότε οἱ Ἰταλοί. Ἐπειδὴ δὲ ὠρισμένα ἰταλικά τμήματα προέβαλον ἀντίστασιν, ὁ γερμανικὸς στρατὸς τὰ ἐξουδετέρωσε διὰ κεραυνοβόλου ἐνεργείας, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ προσενηθοῦν σοβαρώταται ζημίαι εἰς τὰ κέντρα ἀντιστάσεως (Κέρκυρα, Κεφαλληνία). Ἐκ τῶν ἀνδρῶν τῶν ἀντισταθέντων τμημάτων (μία μεραρχία) ἐλάχιστοι διεσώθησαν. Οἱ ὑπόλοιποι ἐξετελέσθησαν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν.

Ἄ Ο πόλεμος γίνεται παγκόσμιος.

Ἡ κατοχὴ ἐδημιούργησε καὶ εἰς τὴν χώραν μας, ὅπως καὶ εἰς τὰς ἄλλας αἱ ὁποῖαι κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, ἰδιαζούσας συνθήκας. Ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ κυβέρνησις Τσουδεροῦ, τοὺς ὁποίους οἱ Σύμμαχοι ἀνεγνώριζον ὡς τοὺς μόνους ἐκπροσώπους τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ἡσυχολοῦντο μὲ τὴν ὀργάνωσιν νέων πολεμικῶν μονάδων. Εἰς τὰς Ἀθήνας εὐρίσκετο μία κυβέρνησις, στηριζομένη ἐπὶ τῆς δυνάμεως τοῦ εἰσβολέως, ἡ ὁποία ἡσκει περιωρισμένην, ἂν ὅχι ἐλαχίστην, ἐξουσίαν. Οὐδεμίαν δὲ ἐπιρροὴν εἶχεν ἐπὶ τῶν λαϊκῶν μαζῶν, αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὴν μεγίστην των πλειονοψηφίαν, ἠρνοῦντο νὰ συνεργασθοῦν μὲ τοὺς εἰσβολεῖς. Ἡ ἐλευθέρᾳ ἑλληνικῇ κυβέρνησις, ἡ ὁποία θὰ ἤμποροῦσε νὰ κατευθύνῃ τὰς μάζας, ἐστερεῖτο μέσων ἐπικοινωνίας, διότι ὅλα ἐτέλουν ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς βρεταννικῆς κυβερνήσεως. Τῆς τελευταίας δὲ ἀποκλειστικὸς στόχος ἦτο ἡ νικηφόρος ἐκβασίς τοῦ πολέμου. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο ἐχρειάζετο συμμάχους. Ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος τῆς προσεφέρθη, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς χώρας μας, ἦτο ἡ Σοβ. Ἐνωσίς. Ἡ συμμαχία μὲ τὴν κομμουνιστικὴν χώραν, μοναδικὴν τότε εἰς ὁλόκληρον τὸν κόσμον, ἥλλαξε τὴν μορφήν τοῦ πολέμου. Ἡ εἴσοδος, τὴν 7ην Δεκεμβρίου 1941, κατόπιν τῆς ἐναντίον τοῦ Πήρλ - Χάρμπουρ ἰαπωνικῆς ἐπιθέσεως, τῶν Ἡνωμ.

Πολιτειῶν εἰς τὸν πόλεμον, προσέθεσε νέα προβλήματα. Ὁλόκληρος ὁ πλανήτης μετεβλήθη εἰς τεράστιον θέατρον πολέμου, εἰς τὸ ὁποῖον συνεπλέκοντο αἱ μεγαλύτεραι δυνάμεις, τὰς ὁποίας ἐγνώρισε ποτὲ ἡ ἀνθρωπότης. Ἐκαστος δὲ τῶν ἐμπλακέντων ἐπεδίωκεν ἰδίου σκοπούς, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον δὲν συνέπιπτον μὲ τοὺς σκοπούς τῶν συμμάχων του, ἀλλὰ σαφῶς εὐρίσκοντο εἰς ἀντίθεσιν. Ἐπὶ πλεόν, δὲν ὑπῆρχε κοινὴ ἡγεσία, οὔτε εἰς τὴν μίαν, οὔτε εἰς τὴν ἄλλην τῶν ἐμπολέμων παρατάξεων. Ὁ Χίτλερ κατηύθυνε τὰς ἐπιχειρήσεις εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ μέτωπα, οἱ Ἰάπωνες εἰς τὸν Εἰρηνικὸν καὶ τὴν Ἀσίαν. Ὁ Στάλιν οὐδεμίαν ἀνάμειξιν ἐπέτρεπε τῶν συμμάχων του εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέτωπον, ἐνῷ δὲν ἔπαυε νὰ ἀξιώνῃ τὴν εἰς ὅλον ἐν μεγαλυτέρας ποσότητος χορήγησιν εἰς αὐτὸν πολεμικοῦ ὕλικου καὶ τὴν δημιουργίαν ἀγγλοαμερικανικοῦ μετώπου εἰς τὴν Δυτ. Εὐρώπην, ὥστε ὁ Χίτλερ νὰ ὑποχρεωθῇ νὰ ἀποσύρῃ δυνάμεις ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ μετώπου. Ὅλαι αἱ ἀπώπειραι τῶν Ἀγγλοαμερικανῶν νὰ ἐπιτύχουν συνεννόησιν μὲ τοὺς Σοβιετικούς, διὰ τὸν συντονισμὸν πολιτικῆς καὶ ἐπιχειρήσεων, ἀπέληξαν εἰς διαρκεῖς πρὸς τὸν Στάλιν ὑποχωρήσεις. Ἀκόμη καὶ ὅταν αἱ Ἡνωμ. Πολιτεῖαι ἐπέτυχον νὰ φθάσουν τὸ μέγιστον τῆς πολεμικῆς προσπάθειάς των, δὲν ἔκρινον σκόπιμον νὰ ἔλθουν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν Στάλιν, ἐκ τοῦ φόβου συνάψεως ὑπὸ τούτου χωριστῆς εἰρήνης μὲ τὴν Γερμανίαν. Πρέπει νὰ προστεθῇ ὅτι ἡ Σοβ. Ἐνωσις ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἰαπωνίας, ὀλίγας ἡμέρας πρὶν ἡ χώρα αὕτῃ συνθηκολογήσῃ. Ἀλλ' αὕτῃ ἡ ἐνέργεια τῆς ἐπέτρεψε νὰ καταλάβῃ τὴν Μαντζουρίαν καὶ τὴν Β. Κορέαν.

Εἰς τὴν τεραστίαν αὕτην ἐμπλοκὴν, ὅπου ἐπαίζετο τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος, ἐν τῷ συνόλῳ τῆς καὶ ὄχι ἐνὸς κράτους ἢ ἐνὸς συνασπισμοῦ κρατῶν, ὁ ρόλος τῆς Ἑλλάδος, μετὰ τὴν πτώσιν τῆς, ἦτο, μοιραίως, περιορισμένος. Ἡ δὲ φωνὴ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἀκουσθῇ, παρ' ὅλην τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐκτίμησιν τὴν ὁποίαν ἔτρεφον οἱ Βρεταννοὶ καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ πρὸς τὴν Ἑλλάδα, κατόπιν τῆς ἡρωϊκῆς ἐναντίον τοῦ Ἀξονος ἀντιστάσεώς της. Τὸν ἑλληνικὸν χῶρον τὸν ἔβλεπον, αἱ κυβερνήσεις καὶ τὰ ἐπιτελεῖα τῶν Συμμάχων, ὡς ἕδαφος πιθανῶν μελλοντικῶν ἐπιχειρήσεων ἢ ὡς περιοχὴν προκλήσεως ἀντιπερισπασμοῦ.

Ἡ ἔναρξις τῆς ἀντιστάσεως.

Ἡ ἀντίστασις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τῶν τριῶν δυνάμεων κατοχῆς ὑπῆρξε καθολικὴ καὶ ἤρχισεν εὐθύς ἀμέσως μετὰ τὸν τερματισμὸν τῶν τακτικῶν ἐπιχειρήσεων ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Ἡ προθυμία μὲ τὴν ὁποίαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες, μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των, παρέσχον ἄσυλον εἰς τοὺς ἀξιωματικούς καὶ ὁπλίτας τοῦ Β.Ε.Σ., οἱ ὅποιοι διέφυγον τῆς αἰχμαλωσίας, ἀπετέλεσε τὴν πρώτην ἐκδήλωσιν τῆς ἀντιστάσεως καὶ τὴν ὑπογράμμισιν τῶν αἰσθημάτων ἀλληλεγγύης πρὸς τοὺς συμμάχους τῶν δυσκόλων στιγμῶν. Ἀλλῇ ἐκδήλωσις ὑπῆρξεν ὁ ἐνθουσιασμὸς μὲ τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ἀπεδέχθησαν νὰ συγκεντρῶνουν καὶ νὰ διαβιβάζουν πληροφορίας πρὸς τοὺς Βρεταννοὺς περὶ τῶν κινήσεων τῶν ἐχθρικῶν στρατευμάτων. Οὐδέποτε ἡ βρεταννικὴ ὑπηρεσία πληροφοριῶν ἦτο τόσον καλῶς ἐνημερωμένη, ὅσον κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς μάχης τῆς Κρήτης. Ἐγνώριζεν ἐπακριβῶς τὰ γερμανικὰ τμήματα, τὰ ὁποῖα θὰ μετείχον τῆς ἐπιθέσεως, τὰς βάσεις ἐξορμήσεως καὶ τὴν ἡμέραν ἐνάρξεως τοῦ ἐγχειρήματος.

Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς κατοχῆς ἐλειτούργησεν ἐπιτυχῶς ὁ παράνομος μηχανισμὸς συγκεντρώσεως καὶ μεταδόσεως πληροφοριῶν τόσον πρὸς τὰς βρεταννικὰς μυστικὰς ὑπηρεσίας, ὅσον καὶ πρὸς τὴν ἐλευθέραν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος. Πολλοὶ δὲ Ἕλληνες πατριῶται ἐπλήρωσαν μὲ τὴν ζωὴν των τὴν εἰς τὸν τομέα αὐτὸν δραστηριότητά των.

Αἱ πληροφορίες, ὅμως, περὶ τῶν κινήσεων τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὰς ὑπ' αὐτοῦ κατεχομένας περιοχάς, ἐκάλυπτε μόνον τὴν μίαν πλευρὰν τοῦ βρεταννικοῦ καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ ἀμερικανικοῦ ἐνδιαφέροντος. Ἡ ἄλλη πλευρὰ ἀνεφέρετο εἰς τὴν δημιουργίαν ἀνταρτικῶν ὁργανώσεων, αἱ ὁποῖαι μὲ δολιοφθοράς, ἐνέδρας, αἰφνιδιαστικὰς ἐπιθέσεις, θὰ καθήλωναν μέγαν ἀριθμὸν γερμανικῶν καὶ ἰταλικῶν μεραρχιῶν μακρὰν τῶν πολεμικῶν μετώπων. Ὅπου αἱ ἀνταρτικαὶ ὁργανώσεις συνεκροτοῦντο πρωτοβουλία τῶν κατεχομένων, αἱ εἰδικαὶ διὰ τὸν ἀνταρτοπόλεμον συμμαχικαὶ ὑπηρεσίαι ἔσπευδον νὰ τὰς βοηθήσουν διὰ τῆς ἀποστολῆς ὀπλων, πολεμοφοδίων, χρημάτων καὶ ἐμπειρογνομόνων. Ὅπου δὲν ἐξεδηλοῦντο παρόμοιαι πρωτοβουλίαι, αἱ συμμαχικαὶ ὑπηρεσίαι ἀνελάμβανον τὴν εὐθύνην τῆς ὁργανώσεως ἀνταρτικῶν ὁμάδων.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν πρωτοβουλίαν ἀνέλαβον Ἕλληνες. Αἱ δύο πρῶται μικραὶ ἀνταρτικαὶ ὁμάδες συνεκροτήθησαν τὸ φθινόπωρον τοῦ 1941, ἡ μία εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Κοζάνης, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν δημοδιδασκάλου, ὁ ὁποῖος συνελήφθη καὶ ἐξετελέσθη ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν, ἡ ἄλλη εἰς τὴν περιοχὴν Παρνασσίδος ὑπὸ τὸν λοχαγὸν τοῦ πυροβολικοῦ Εὐθύμιον Δεδούσην. Καὶ ἡ δευτέρα ὁμὰς διελύθη, εὐθύς ὥς, κατόπιν καταδόσεως, συνελήφθη ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ὁ ἀρχηγός της. Ἐλλείπει στοιχείων, διέφυγε τὴν εἰς θάνατον κατάδικήν. Ἐδραπέτευσεν τὸν Μάρτιον 1943 καὶ ἀμέσως συνειργάσθη μὲ τὴν ἀνταρτικὴν ὁργάνωσιν τοῦ Δημ. Ψαρροῦ.

Ἐν τῷ μεταξύ, τὰ τέλη Σεπτεμβρίου 1941, συνεκροτήθη εἰς Ἀθήνας τὸ Ἐθνικὸν Ἀπελευθερωτικὸν Μέτωπον (ΕΑΜ) ὑπὸ τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος. Χρειάζεται μία μικρὰ ἀναδρομὴ διὰ νὰ καταστῇ φανερά ἡ σημασία τῆς κομμουνιστικῆς πρωτοβουλίας.

Τὸ Κ.Κ.Ε. καὶ ἡ προδοτικὴ δραστηριότης του.

Ἡ κομμουνιστικὴ ἐπανάστασις εἰς τὴν Ρωσίαν εἶχε διασπαστικὰς ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων τῆς Δυτ. Εὐρώπης τὰ ὁποῖα εἶχον ἰδρυθῇ καὶ ἀναπτυχθῇ κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίαι τοῦ 19ου καὶ τὴν πρώτην τοῦ 20οῦ αἰῶνος. Μικραὶ ἢ μεγάλαι μερίδες τῶν ἀποσχίσθησαν καὶ ἱδρυσαν νέα κόμματα, τὰ ὁποῖα υἱοθέτησαν τὴν γραμμὴν τοῦ κόμματος τῶν Μπολσεβίκων τῆς Ρωσίας, προελθόντος καὶ αὐτοῦ ἐξ ἀποσχίσεως ἐκ τοῦ ρωσικοῦ Σοσιαλιστικοῦ Κόμματος. Τὸν Μάρτιον 1918, τὸ κόμμα τῶν Μπολσεβίκων μετωνομάσθη εἰς Ρωσσικὸν Κομμουνιστικὸν Κόμμα. Ἐκτοτε καὶ αἱ ἀποσχισθεῖσαι ἐκ τῶν ἄλλων σοσιαλιστικῶν κομμάτων μερίδες ἀπεκλήθησαν Κ.Κ. Τὸν Μάρτιον 1919 ἰδρύθη ἡ Κομμουνιστικὴ Διεθνὴς (Γ' Διεθνὴς), εἰς τὴν ὁποίαν μετεῖχον τὰ Κ.Κ., ἐνῷ τὰ Σοσιαλιστικὰ κόμματα ἐξηκολούθουν νὰ παραμένουν εἰς τὴν Σοσιαλιστικὴν Διεθνῇ (Β' Διεθνὴς).

Εἰς τὴν Ἑλλάδα, μέχρι τῆς ρωσικῆς ἐπαναστάσεως, δὲν ὑπῆρχεν Σοσιαλιστικὸν Κόμμα. Διάφοροι, ὅμως, διανοούμενοι, αὐτοετιλοφοροῦντο σοσιαλισταί. Τὸν Νοέμβριον 1918 ἰδρύθη τὸ Σοσιαλεργατικὸν Κόμμα Ἑλλάδος, ἀπὸ τοὺς ἐν λόγῳ διανοουμένους καὶ μερικοὺς συνδικαλιστάς. Ἡ πλειονοψηφία τῶν στελεχῶν τοῦ ἐν λόγῳ Κόμματος, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχεν ἀπήχησιν εἰς τὰς λαϊκὰς μά-

ζας, ἀπεφάσισε, τὸν Ἀπρίλιον 1920, ὅπως τὸ Κόμμα προσχωρήσῃ εἰς τὴν Κομμουνιστικὴν Διεθνῇ. Μετωνομάσθη εἰς Σοσιαλεργατικὸν Κομμουνιστικὸν Κόμμα Ἑλλάδος. Τὴν ὀνομασίαν αὐτὴν διετήρησε μέχρι Δεκεμβρίου 1924, ὁπότε ἔλαβε τὸν τίτλον «Ἑλληνικὸν Τμήμα Κομμουνιστικῆς Διεθνoῦς» ἢ «Κομμουνιστικὸν Κόμμα Ἑλλάδος» (Κ.Κ.Ε.).

Ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς, οἱ Ἕλληνες Κομμουνισταὶ ἀνέπτυξαν ἀντεθνικὴν δρᾶσιν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου εἰς Μικρὰν Ἀσίαν προσεπάθησαν νὰ διαβρώσουν τὸ ἠθικὸν τοῦ μα-
(1)

Τὸν Δεκέμβριον 1924 τὸ Κ.Κ.Ε. υἰοθέτησε τὰς ἀποφάσεις τοῦ 5ου Συνεδρίου τῆς Κ.Δ. (Ἰούλιος 1924) καὶ τῆς ἐν συνεχείᾳ συνελθούσης ἐπίσης εἰς Μόσχαν 7ης Συνδιασκέψεως τῆς Βαλκανικῆς Κομμουνιστικῆς Ὀμοσπονδίας (εἶχεν ἰδρυθῇ τὸν Ἰανουάριον 1920) περὶ δημιουργίας ἀνεξαρτήτου κράτους Μακεδονίας - Θράκης. Ἡ υἰοθέτησις τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξέφραζον καθαρῶς τὴν βουλγαρικὴν πολιτικὴν γραμμὴν καὶ ὄχι μόνον τοῦ Κ.Κ.Β., προεκάλεσε τὰς πρώτας ἐναντίον τῶν κομμουνιστῶν ἀντιδράσεις. Δυστυχῶς, δὲν ἐλήφθη πρόνοια ἀπαγορεύσεως τῆς πολιτικῆς δραστηριότητος τοῦ Κ.Κ.Ε., ἡ ὁποία θὰ ἦτο ἀπολύτως δικαιολογημένη. Τὸ σύνθημα περὶ ἀποσπάσεως ἐδάφους ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους συνίστα ἐγκλημα ἐσχάτης προδοσίας κατὰ τὸν Ποινικὸν Νόμον. Ἡ παράλειψις αὐτὴ ἐπέτρεπεν εἰς τὸ Κ.Κ.Ε. νὰ μετᾶσχη τῶν ἐκλογῶν τῆς 7ης Νοεμβρίου 1926 καί, χάρις εἰς τὴν ἀναλογικὴν, νὰ ἐκλέξῃ 10 βουλευτὰς μὲ 4% τῶν ψήφων. Ἡ ἐκλογικὴ ἀκτινοβολία τοῦ Κ.Κ.Ε. θὰ ὑποστῇ κάθετον πτώσιν εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 19ης Αὐγούστου 1928, ἀλλὰ θὰ τοῦ ἀποδώσῃ, χάρις καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀναλογικὴν, 10 ἔδρας εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 25ης Σεπτεμβρίου 1932 καὶ 15 εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 26ης Ἰανουαρίου 1936. Καὶ τοῦτο, παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι τὸ περὶ Μακεδονίας καὶ Θράκης προδοτικὸν σύνθημα τὸ ἐστέρησε πολλῶν στελεχῶν του, ἀρνηθέντων νὰ γίνουν ὄργανα τοῦ βουλγαρικοῦ ἐπεκτατισμοῦ.

Μεταβολὴ εἰς τὴν τακτικὴν τοῦ Κ.Κ.Ε. ἐσημειώθη μετὰ τὰς ἀποφάσεις τοῦ 7ου Συνεδρίου τῆς Κ.Δ. (Αὐγустος 1935). Ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσις, μετὰ τὴν ἄνοδον τοῦ Χίτλερ εἰς τὴν ἐξουσίαν, εἶχε τὸν φόβον ὅτι θὰ τῆς ἐπετίθετο ἢ ἡ Ἰαπωνία ἢ ἡ Γερμανία ἢ ἀπὸ

κοινοῦ ἀμφοτέραι αἱ ἐν λόγῳ δυνάμεις. Ἡσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ προέλθῃ εἰς συνεννοήσεις μὲ δυνάμεις ἐξ ἐκείνων τὰς ὁποίας ἐχαρακτηρίζεν «ἱμπεριαλιστικὰς» καὶ νὰ ἐπιβάλῃ νέαν πορείαν εἰς τὰ Κ.Κ. Ἀφοῦ τὸν Δεκέμβριον 1934 ὑπέγραψε σύμφωνον φιλίας μὲ τὴν Γαλλίαν, ἐκάλεσε, διὰ τῶν ἀποφάσεων τοῦ 7ου Συνεδρίου, τὰ Κ.Κ. νὰ συνεργασθοῦν μὲ ἀστικά κόμματα εἰς ἐκλογικοὺς ἀγῶνας (δημιουργία τῶν ἀποκληθέντων «λαϊκῶν μετώπων») καὶ νὰ ὑποστηρίξουν τὴν πολεμικὴν προσπάθειαν τῶν μικρῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ ὑφίσταντο «ἱμπεριαλιστικὴν» ἐπίθεσιν. Τὸ νόημα τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν ἐδόθη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Συνεδρίου μὲ τὴν ὑπογράμμισιν ὅτι «ἡ πάλῃ ἐναντίον τοῦ ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου, πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἔκρηξίν του, θὰ διεξάγεται μὲ σκοπὸν τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως».

(2) Πιστὸν εἰς τὰς ἐκ Μόσχας ὁδηγίας, τὸ Κ.Κ.Ε. ἀντικατέστησε, τὸν Δεκέμβριον 1935, τὸ σύνθημα τῆς «ἐνιαίας καὶ ἀνεξάρτητης Μακεδονίας καὶ Θράκης» μὲ τὸ σύνθημα «πλήρεια ἰσοτιμία στὶς Μειονότητες». Ἀλλὰ παρεῖχε τὴν διευκρίνησιν ὅτι ἡ ἀλλαγὴ τοῦ συνθήματος, δὲν ἀπετέλει καὶ ἀλλαγὴν στόχου. Διότι, ὡς ἐτόνιζεν, εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ συνεληθέντος κατὰ τὸν ἀνωτέρω μῆνα συνεδρίου του, «Τὸ Κόμμα (κομμουνιστικὸν) δὲν παύει νὰ διακηρύττῃ πῶς τελικὰ καὶ ὀριστικὰ τὸ μακεδονικὸν ζήτημα θὰ λυθῇ ἀδελφικὰ μετὰ τὴ νίκη τῆς σοβιετικῆς ἐξουσίας στὰ Βαλκάνια. Μόνον τότε ὁ μακεδονικὸς λαὸς θὰ βρῇ τὴν πλήρεια ἐθνικὴν του ἀποκατάστασιν». Ἡ βασικὴ γραμμὴ του, δηλαδή, παρέμενεν ἀμετάβλητος: Ἀνεξάρτητος Μακεδονία καὶ Θράκη.

Ἐπίσης, τὸ Κ.Κ.Ε. ἤρχισεν ἔκτοτε νὰ ἀναζητῇ συμμάχους πρὸς ἐκλογικὴν συνεργασίαν, ὥστε νὰ ἐκτελέσῃ καὶ τὴν ἄλλην ἐντολὴν τῆς Μόσχας, τῆς συγκροτήσεως «λαϊκοῦ μετώπου». Εἰς τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1936 θὰ ἐμφανισθῇ μὲ τὸν τίτλον: «Παλλαϊκὸν Μέτωπον Ἀγροτῶν καὶ Ἑργατῶν».

Τὸ καθεστῶς τῆς 4ης Αὐγούστου ἐπέτυχε τὴν πλήρη ἐξάρθρωσιν τοῦ Κ.Κ.Ε. Ὅλα τὰ ἡγετικά στελέχη, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ διορισθέντος ὑπὸ τῶν Σοβιετικῶν, τὸ 1931, ἀρχηγοῦ του Ν. Ζαχαριάδη, συνελήφθησαν. Πλεῖστα, ὡς καὶ χιλιάδες μελῶν του ἢ συμπαθούντων πρὸς αὐτό, ὑπέγραψαν δηλώσεις μετανοίας, διὰ τῶν ὁποίων ἀπεκήρυσσον τὰς κομμουνιστικὰς ἀρχὰς καὶ ἐχαρα-

κτῆριζον τὴν δραστηριότητα τοῦ κόμματος ὡς ἀντεθνικὴν.

Τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὴν ἰταλικὴν ἐπίθεσιν, ὁ Ν. Ζαχαριάδης ἀπηύθυνεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ὑπουργὸν Ἀσφαλείας Κ. Μανιαδάκη, διὰ τῆς ὁποίας ἐκηρύσσετο ὑπὲρ τῆς ἀντιστάσεως κατὰ τοῦ ἐπιδρομέως καὶ προέτρεπε τοὺς ὁπαδούς του νὰ ἐνισχύσουν τὸν διεξαγόμενον ἀγῶνα. Ἐνήργησε, προφανῶς, βάσει τῆς ὑπὸ τοῦ 7ου Συνεδρίου τῆς Κ.Δ. χαραχθείσης γραμμῆς. Ὀλίγον ἄργότερον, τὴν 26ην Νοεμβρίου 1940, ἀπέστειλεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ι. Μεταξάν, διὰ τῆς ὁποίας ὑπεδείκνυε μεσολάβησιν τῆς Σοβ. Ἐνώσεως διὰ τὴν ἐπίτευξιν ἑλληνοϊταλικῆς εἰρήνης καὶ ἀποχώρησιν τῶν Βρετανῶν ἐξ Ἑλλάδος, διότι, ὡς προσέθετεν, ἡ χώρα μας δὲν εἶχε θέσιν εἰς τὸν μεταξὺ Ἀγγλίας ἀφ' ἑνός, Ἰταλίας - Γερμανίας ἀφ' ἑτέρου «ἱμπεριαλιστικὸν πόλεμον». Ἐπεδίωξε δι' αὐτῆς νὰ διαφοροποιήσῃ τὴν στάσιν τοῦ Κ.Κ.Ε. ἀπὸ ἐκείνην τοῦ συνόλου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ νὰ εὕρεθῃ ἐγγύτερον πρὸς τὴν ἀλλαγὴν πορείας, τὴν ὁποίαν εἶχε χαράξῃ ἡ Κ.Δ. μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ γερμανοσοβιετικοῦ συμφώνου. Εἰς τὴν διαφοροποίησιν θὰ ἔμμενῃ τὸ Κ.Κ.Ε. μέχρι τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Σοβ. Ἐνώσεως.

Ἡ κατοχὴ ἀπεδείχθη ἐπωφελὴς διὰ τοὺς κομμουνιστάς. Οἱ Γερμανοί, καθ' ὑπόδειξιν τῆς Βουλγαρίας, ἀπηλευθέρωσαν πολλοὺς ἐκ τῶν ἐξ αὐτῶν κρατουμένων. Κατεβλήθη κατόπιν τούτου προσπάθεια ἀνασυγκροτήσεως τοῦ κόμματος καὶ ἐν συνεχείᾳ δημιουργίας «λαϊκοῦ μετώπου». Δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν συνεκροτήθη τὸ Ε.Α.Μ. Οὐδόλως ἐσκέφθη ἡ ἡγεσία τοῦ Κ.Κ.Ε. τὴν ὀργάνωσιν ἀνταρτικῶν ομάδων. Ἐνα δευτερεῦον στέλεχός του, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑπογράψῃ «δήλωσιν μετανόας» καὶ ἤθελε νὰ ἀποκατασταθῇ «κομματικῶς», ὁ Ἀθανάσιος Κλάρας ἢ Μιζέριος (περισσότερον γνωστὸς μὲ τὸ ψευδώνυμον Ἀρης Βελουχιώτης), ἐσχημάτισε τὴν πρώτην κομμουνιστικὴν ἀνταρτικὴν ὁμάδα, τὸν Μάϊον τοῦ 1942, εἰς τὴν Σπερχειάδα. Ὁ Κλάρας εἶχεν ὡς μοναδικὸν σκοπὸν τὴν ἀποκτῆσιν δυνάμεως διὰ τὴν ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν κατάκτησιν τῆς ἐξουσίας, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς χώρας. Δι' αὐτὸ καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἤρχισε νὰ φονεύῃ προκρίτους τῆς περιοχῆς Λαμίας, ὡς καὶ πάντα ἀρνούμενον νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν

θέλησίν του. Ἐπίσης, ἐφόνευεν κάθε ἀξιωματικὸν ὃ ὁποῖος ἀπαιτει-
ράτο νὰ ὀργανώσῃ ἀνταρτικὴν ὁμάδα.

Τὸ Ε.Α.Μ. ἀπεφάσισε νὰ υἱοθετήσῃ τὴν γραμμὴν τοῦ ἀνταρτο-
πολέμου ὅταν διεπίστωσεν ὅτι ἡ ἔνοπλος ἀντίστασις κατὰ τοῦ
ἐχθροῦ ἀπετέλει καθολικὸν πόθον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, μὲ σκοπὸν
νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ὑλικὴν δύναμιν, ἡ ὁποία θὰ τοῦ ἦτο ἀπαραίτητος
διὰ τὴν μελλοντικὴν κατάκτησιν τῆς ἐξουσίας.

Ὁ Γοργοπόταμος.

Τὰ τέλη Ἰουλίου 1942 ὁ συνταγματάρχης ἐ. ἀ. Ναπολέον
Ζέρβας ἤρχισεν εἰς τὰς περιοχὰς Βάλτου καὶ Ἄρτης τὴν ὀργανώσιν
ἀνταρτικῶν ὁμάδων. Τὸ συγκρότημα τῶν ὁμάδων εἰς τὸ ὁποῖον,
σὺν τῷ χρόνῳ, προσῆλθον νὰ ὑπερετήσουν πολλοὶ ἐν ἐνεργείᾳ
ἀξιωματικοί, ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν Ἐθνικὸς Δημοκρατικὸς Ἑλλη-
νικὸς Στρατὸς (ΕΔΕΣ). Πολιτικὴ ὀργάνωσις, ὑπὸ τὸ ἴδιον ὄνομα,
συνεκροτήθη εἰς Ἀθήνας καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ στρα-
τηγοῦ Ν. Πλαστήρα (ἀπουσιάζοντος εἰς Γαλλίαν) καὶ Στ. Γονατᾶ.

Τὴν νύκτα τῆς 29ης πρὸς 30ὴν Σεπτεμβρίου 1942, τὸ βρεταννι-
κὸν στρατηγεῖον Μ. Ἀνατολῆς, προετοιμάζον τὴν μεγάλην ἐναντίον
τῶν ὑπὸ τὸν Γερμανὸν στρατάρχην Ρόμμελ γερμανοϊταλικῶν δυ-
νάμεων ἀντεπίθεσιν, ἀπέστειλεν ὁμάδα δολιοφθορέων, ὑπὸ τὸν
ταξίαρχον Μέγιερς, εἰς Ἑλλάδα. Ἀποστολὴ τῆς ὁμάδος ἦτο ἡ ἀνα-
τίναξις τῆς σιδηροδρομικῆς γεφύρας τῆς Παπαδιᾶς ἢ τοῦ Γοργο-
ποτάμου, ὥστε νὰ διακοπῇ ὁ μέσῳ τῆς χώρας μας διενεργούμενος
ἀνεφοδιασμὸς τοῦ Ρόμμελ. Ἡ ὁμάς εἶχεν ἐντολὴν νὰ συνεργασθῇ
μὲ τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὴν περιοχὴν ἀντάρτας τῶν ὁποίων ἔργον
θὰ ἦτο νὰ ἐξουδετερώσουν τὰ προστατεύοντα τὴν γέφυραν φυλάκια
καὶ νὰ κρατήσουν εἰς ἀπόστασιν τὰ ἀποσταλησόμενα πρὸς ἐνί-
σχυσιν ἰταλικά τμήματα. Τὰ μέλη τῆς ὁμάδος, ἐρρίφθησαν, δι'
ἀλεξιπτώτων, εἰς Γκιῶναν, περιοχὴν ἐλεγχομένην ὑπὸ τοῦ Βελου-
χιώτη. Οὗτος, ὅταν ἐπληροφορήθη τὴν ἀφίξιν τῆς ὁμάδος, ἀπέ-
φυγε νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μετ' αὐτῆς. Μόνον ὅταν ἡ ὁμάς ἐπέτυχε
νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν Ζέρβαν καὶ οὗτος προθύμως ἀπεδέχθη
νὰ παράσχῃ τὴν αἰτουμένην βοήθειαν, ὁ Βελουχιώτης ἠναγκάσθη
καὶ αὐτὸς νὰ μετᾶσχῃ τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἡ κωλυσιεργία τοῦ ὁμοῦ
εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα ἡ ἀνατίναξις τῆς γεφύρας νὰ γίνῃ τὴν νύκτα

τῆς 25ης πρὸς 26ην Νοεμβρίου, ὅταν, δηλαδή, ὁ Ρόμμελ εἶχεν ἡττηθῇ εἰς Ἑλ Ἀλαμείν καὶ ὑπεχώρει πρὸς Τριπολίτιδα.

Τὸ πρῶτον αὐτὸ καθαρῶς πολεμικὸν ἐγχείρημα τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων προεκάλεσεν τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ λαοῦ, μὲ ἄμεσον συνέπειαν τὴν εἰς συνεχῶς αὐξανόμενον ρυθμὸν προσέλευσιν ἐθελοντῶν εἰς αὐτάς. Εἰς τοῦτο συνέτεινε καὶ τὸ ὅτι τὸ στρατηγεῖον Μ. Ἀνατολῆς διέταξε τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν ὁμάδα ἀξιωματικούς νὰ παραμείνουν εἰς Ἑλλάδα ὡς Βρεταννικὴ Στρατιωτικὴ Ἀποστολὴ πλησίον τῶν ἐλληνικῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων. Ἔργον τῆς ἀποστολῆς θὰ ἦτο νὰ συντονίζῃ τὴν πολεμικὴν προσπάθειαν τῶν ἀνταρτῶν καὶ νὰ τοὺς ἐφοδιάζῃ, προβαίνουσα εἰς σχετικὰς ὑποδείξεις πρὸς τὸ Στρατηγεῖον, μὲ τὸν ἀναγκαῖον ὅπλισμόν καὶ τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια. Δυστυχῶς, ὁ ταξίαρχος Μέγιερς ἀντὶ νὰ προκρίνῃ ὡς ἔδραν τῆς ἀποστολῆς τὴν περιοχὴν τοῦ Ζέρβα, ἐπέλεξεν ἐκείνην τοῦ Βελουχιώτη. Ἡ ἐπιλογὴ αὕτη ἀπετέλεσεν οὐσιώδη προσφορὰν πρὸς τοὺς κομμουνιστάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Η ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ

Ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις, ἀμέσως μετὰ τὸν τερματισμὸν τῆς μάχης τῆς Κρήτης, ἀπεφάσισε νὰ περιορίσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν τῆς εἰς τὰ ἀπολύτως ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ ἔργου τῆς συνεχίσεως τοῦ πολέμου καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Οὕτω, τὴν 2αν Ἰουνίου 1942, ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Β' ὑπέγραψε διάταγμα περὶ περιορισμοῦ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως, ἡ ὁποία παρέμεινεν ἐξαμελὴς (Ἐμμ. Τσουδερός, πρωθυπουργὸς καὶ ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν, Οἰκονομικῶν, Ἑθν. Οἰκονομίας, Ἀλεξ. Σακελλαρίου, ἀντιπρόεδρος καὶ ὑπουργὸς Ναυτικῶν, Στυλ. Δημητρακάκης, ὑπουργὸς Στρατιωτικῶν καὶ Δικαιοσύνης, Π. Νικολαΐδης, ὑπουργὸς Ἀεροπορίας, Ἀριστ. Δημητράτος, ὑπουργὸς Ἐργασίας καὶ Σ. Θεοφανίδης ὑφυπουργὸς Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας).

Ἡ ἀφίξις τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς κυβερνήσεως εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐχαιρετίσθη μὲ θερμότητα ὑπὸ τῆς πολυαριθμοῦ ἑλληνικῆς παροικίας καὶ τῶν βρεταννικῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν, ἀλλ' ὅχι καὶ ὑπὸ τῆς αἰγυπτιακῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Φαρούκ. Ἡ Αἰγύπτos παρεῖχε μὲν βάσεις (στρατιωτικὰς, ναυτικὰς καὶ ἀεροπορικὰς) εἰς τὴν Μ. Βρεταννίαν, βάσει τῶν διατάξεων τῆς βρεταννοαἰγυπτιακῆς συνθήκης τοῦ 1936, ἀλλὰ δὲν εἶχε κηρύξει τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ Ἀξονος. Θὰ ἀναμείνη μέχρι τέλους Φεβρουαρίου 1945, διὰ νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐνέργειαν αὐτὴν. Δι' αὐτὸ καὶ δὲν ἐπέτρεψεν τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως εἰς τὸ ἔδαφός της. Ἐδέχθη μόνον τὴν παραμονὴν τῶν ἑλληνικῶν ἐνόπλων δυνάμεων, ἐφ' ὅσον εἶχον τεθῇ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Βρεταννικοῦ Στρατηγείου Μ. Ἀνατολῆς, καί, κατὰ παραχώρησιν, τῶν τριῶν ἐπὶ κεφαλῇ τῶν πολεμικῶν ὑπουργείων. Ἐφερε δὲ δυσκολίας καὶ εἰς τὸ ζήτημα ἀναλήψεως τοῦ εἰς χρυσὸν ἀποθέματος τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον, μεταφερθέν, μέσῳ Κρήτης, μὲ μυρίας δυσχερείας, εἶχεν ἐναποθηκευθῇ εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν τῆς Αἰγύπτου, μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι ἔδρα τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος ἦσαν αἱ Ἀθῆναι. Εὐτυχῶς, ὅτι εἶχον ἔλθει μετὰ τῆς κυβερνήσεως ὁ Διοικητὴς της Καθηγητὴς Κυρ. Βαρβαρέσος καὶ ὁ ὑποδιοικητὴς Γεωρ. Μαντζαβίνος καὶ ὅτι εἶχε προβλεφθῇ, διὰ νόμου, ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἔδρα τῆς Τραπεζῆς θὰ ἦτο ἡ ἐκάστοτε ἔδρα τῆς κυβερνήσεως. Μετὰ πολλὰ διαβήματα ὁ χρυσός, βάρους 608.350 οὔγγιων, παρεδόθη καὶ μετεφέρθη εἰς Πραιτώριαν ὅπου ἐναπετέθη πρὸς φύλαξιν εἰς τὰ θησαυροφυλάκια τῆς Νοτιοαφρικανικῆς Ὁμοσπονδιακῆς Τραπεζῆς. Ὁ χρυσὸς αὐτός, μετὰ τῶν εἰς συνάλλαγμα διαθεσίμων τῆς Τραπεζῆς, θὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἀρχικὴν βάσιν τῆς ἀνορθώσεως τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν.

Ἡ αἰγυπτιακὴ στάσις κατέστησε ὑποχρεωτικὴν τὴν ἀποδοχὴν ἐκ μέρους τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως τῆς προσφερθείσης εἰς αὐτὴν ὑπὸ τῆς Μ. Βρεταννίας φιλοξενίας εἰς Λονδίνον. Τὴν 27ην Ἰουνίου ὁ Βασιλεὺς, ὁ Διάδοχος Παῦλος μετὰ τῆς οἰκογενείας του, ὁ πρωθυπουργός, οἱ ὑπουργοὶ Δημητράτος καὶ Θεοφανίδης, ἡ διοίκησις τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος ἀνεχώρησαν διὰ Νοτ. Ἀφρικὴν, ὅπου ἔφθασαν τὴν 7ην Ἰουλίου. Παρέμειναν εἰς Πραιτώριαν, ὡς

φιλοξενούμενοι τῆς Νοτιοαφρικανικῆς κυβερνήσεως, τῆς ὁποίας πρόεδρος, ἦτο καὶ τότε, ὅπως καὶ κατὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον ὁ στρατάρχης Γιάν Σμάτς, μέγας φίλος τῆς χώρας μας, μέχρι τῆς 25ης Αὐγούστου, ὁπότε ἀνεχώρησαν διὰ Λονδίνον. Τὸ διαδοχικὸν ζεῦγος καὶ τὰ τέκνα του παρέμειναν εἰς Ν. Ἀφρικὴν. Βασιλεὺς καὶ κυβέρνησις ἔφθασαν, τὴν 22αν Σεπτεμβρίου 1941, εἰς τὸν λιμένα τοῦ Λίβερπουλ, ὅπου τοὺς ὑπεδέχθη ὁ ἀδελφὸς τοῦ Βασιλέως τῆς Μ. Βρεταννίας δούξ τοῦ Γκλῶστερ. Ἐκεῖθεν σιδηροδρομικῶς μετέβησαν εἰς Λονδίνον ὅπου εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν τοὺς ἀνέμενεν ὁλόκληρος ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια, ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις μὲ ἐπὶ κεφαλῇ τὸν Τσῶρτσιλ, οἱ ἐκπρόσωποι τῶν κρατῶν τῆς Κοινοπολιτείας καὶ πλήθη κόσμου. Ὁ Βρεταννὸς πρωθυπουργὸς ἐδάκρυσεν ὅταν ἔσφιξε τὸ χέρι τοῦ Ἑλληνος Βασιλέως.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, μετὰ τὴν ἀφίξιν της εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ τήν, ἐν συνεχείᾳ, ἐγκατάστασίν της εἰς Λονδίνον, εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰ ἀκόλουθα σοβαρώτατα θέματα :

1) Τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, ὥστε νὰ καταστοῦν ἀξιόμαχοι καὶ ἱκανοὶ νὰ μετὰσχουν τῶν συνεχιζομένων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων.

2) Τὸν ἐπισιτισμὸν τῆς λιμοκτονούσης Ἑλλάδος.

3) Τὴν ἐξασφάλισιν ὑποστηρίξεως τῶν ἐθνικῶν διεκδικήσεών μας (Δωδεκάνησα, Βορ. Ἠπειρος, εὐνοϊκὴ διαρρύθμισις τῶν ἑλληνοβουλγαρικῶν συνόρων, Κύπρος).

4) Τὴν περίθαλψιν τῶν προσφύγων οἱ ὅποιοι διέφυγον ἐξ Ἑλλάδος.

5) Τὴν ταχύτεραν δυνατὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους.

Ἡ ἀναδιοργάνωσις τῶν ἐνόπλων δυνάμεων.

Τὸν Ἰούνιον 1941 ἡ ἐλευθέρη κυβέρνησις διέθετε τὰς ἐξῆς δυνάμεις : α) Στρατός, Τάγμα ἐξ ἐθελοντῶν τοῦ αἰγυπτιώτου ἑλληνισμοῦ, τὸ ὅποιον εὕρισκετο ὑπὸ ἐκπαίδευσιν ἀξιωματικῶν στελεχῶν ἐξ Ἑλλάδος πρὸ τῆς καταρρεύσεως, τὰ διαφυγόντα, ἐξ Ἑβρου, εἰς Τουρκίαν, τμήματα (δύο τάγματα) τῆς ταξιαρχίας Ἑβρου (ὁ διοικητὴς της ὑποστράτηγος Ζήσης εἶχεν αὐτοκτονήσει), τὰ ὅποια ὁμως δὲν ἔφθασαν ἐν τῷ συνόλῳ των, εἰς Αἴγυπτον.

β) Ναυτικόν, τὸ καταδρομικὸν «Ἀβέρωφ», 6 ἀντιτορπιλλικά, 3 τορπιλλοβόλα, 5 ὑποβρύχια, τρία ἐπίτακτα ἐμπορικὰ σκάφη. Ὅσον καὶ ἂν ἐπρόκειτο περὶ παλαιῶν σκαφῶν, ἐκτὸς τῶν ἀντιτορπιλλικῶν «Βασίλισσα Ὀλγα», «Κουντουριώτης» καὶ «Σπέτσαι», ἀπετέλουν πολὺτιμον ἐνίσχυσιν διὰ τὸν βρεταννικὸν στόλον Ἀνατ. Μεσογείου, τόσον δεινῶς δοκιμασθέντα κατὰ τὴν μάχην τῆς Κρήτης. γ) Ἀεροπορία, πέντε ἀεροπλάνα τύπου Ἀβρό - Ἀνσον. δ) Τὴν ἐμπορικὴν ναυτιλίαν, ἀπαραίτητον διὰ τὰς συμμαχικὰς μεταφοράς. (Τὴν 1ην Σεπτεμβρίου 1939 ἡ δύναμις τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορικοῦ στόλου ἀνῆρχετο εἰς 577 ἀτμόπλοια συνολικῆς χωρητικότητος 1.837.315 τόνων. Ἐπὶ πλεόν, ὑπῆρχον 124 ἀτμόπλοια, χωρητικότητος 454.318 τόνων, ἑλληνικῆς πλοιοκτησίας, ἀλλὰ πλέοντα ὑπὸ ξένην σημαίαν. Τὸ γεγονός καὶ μόνον ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἀπώλεσε τὰ 72% τῆς δυνάμεώς του ἀπέδειξε πόσον πολὺτιμος ὑπῆρξεν ἡ εἰς τὴν συμμαχικὴν πολεμικὴν προσπάθειαν συμβολή του).

Ἡ ἀναδιοργάνωσις ἤρχισεν ἀμέσως. α) Τὸ Ναυτικόν. Τὰ πολεμικὰ σκάφη, παρὰ τὸ ὅτι εἶχον ἀνάγκην ἐπισκευῶν, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν παρέμειναν ἀδρανῆ. Ἐνῆλλασσον τὰς πολεμικὰς ἀποστολάς μὲ τὴν παραμονὴν εἰς τὰς δεξαμενάς, πρὸς ἐπισκευὴν καὶ ἐκσυγχρονισμόν των. Αὐτὸς ὁ γηραιὸς «Ἀβέρωφ», κατόπιν προχείρου ἐπισκευῆς, ἐχρησιμοποιήθη, μετὰ τὴν εἴσοδον τῆς Ἰαπωνίας εἰς τὸν πόλεμον, διὰ τὴν προστασίαν νηοπομπῶν εἰς τὸν κόλπον τῆς Βεγγάλης, τὸν Περσικὸν κόλπον καὶ τὴν ἀραβικὴν θάλασσαν. Ἡ δύναμις τοῦ ναυτικοῦ, ἡ ὁποία ἀνῆρχετο τὸν Ἰούνιον 1941 εἰς 200 περίπου ἀξιοματικούς καὶ 2.500 ὑπαξιοματικούς καὶ ναύτας ὑπερεδιπλασιάσθη εἰς τὸ τέλος τοῦ 1942 καὶ ἔφθασε τὴν 31ην Δεκεμβρίου 1943 εἰς 549 ἀξιοματικούς καὶ 8.551 ὑπαξιοματικούς καὶ ναύτας. Ἡ ἀρίστη ἀπόδοσις τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ ἔπεισε τοὺς Βρεταννοὺς νὰ τὸ ἐνισχύσουν διὰ τῆς παραδόσεως νεοτεύκτων σκαφῶν. Ἐντὸς τοῦ 1942 παρελάβομεν 5 ἀντιτορπιλλικά συνοδείας, τὰ «Πίνδος», «Κανάρης», «Ἀδρίας», «Μισοῦλης», «Θεμιστοκλῆς» καὶ τὴν κορβέτταν «Σαχτούρης», ἐντὸς τοῦ 1943 τὸ ἀντιτορπιλλικὸν συνοδείας «Κρήτη», τὰς κορβέττας «Ἀποστόλης», «Κριεζῆς», «Τομπάζης», τὸ ὑποβρύχιον «Ματρώζος» καὶ 16 ναρκαλευτικά, τὰς ἀρχὰς τοῦ 1944 τὸ ὑποβρύχιον «Πιπῖνος» καὶ τὰ ἀντι-

τορπιλλικά στόλου «Σαλαμίς» και «Ναυαρίνον». Ἐπὶ πλέον, αἱ ΗΠΑ μᾶς παρεχώρησαν 4 ἄρματαγωγὰ, ἐν ἀνθυποβρυχιακὸν σκάφος καὶ 8 βοηθητικά.

Τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν μας, κατὰ τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 1940, περιελάμβανε τὸ καταδρομικὸν «Γ. Ἀβέρωφ», ναυπηγήσεως 1909 10 ἀντιτορπιλλικά στόλου, ἐκ τῶν ὁποίων 4 («Ἀετός», «Ἰέραξ», «Πάνθηρ», «Λέων») ναυπηγήσεως 1911, 4 («Κουντουριώτης», «Υδρα», «Σπέτσαι», «Ψαρά») ναυπηγήσεως 1931 - 32, 2 («Β. Γεώργιος», «Β. Ὀλγα») ναυπηγήσεως 1938, 13 τορπιλλοβόλα, ἐξ ὧν 4 ναυπηγήσεως 1906, 4 τοῦ 1913 καὶ 5 τοῦ 1916, 6 ὑποβρύχια ναυπηγήσεως 1925 - 26 καὶ 20 βοηθητικά σκάφη. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ἐὰν ἀντιμετώπιζε τὸν Ἰταλικόν, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ πέμπτος, εἰς ἐκτόπισμα, βαρέα σκάφη καὶ δυνάμιν πυρός, στόλος τοῦ κόσμου, οὐδεμίαν ἐλπίδα ἐπιβιώσεως διέθετεν. Ἡ παρουσία ὁμως ἰσχυρῶν μοιρῶν τοῦ βρετανικοῦ στόλου εἰς τὴν Μεσόγειον τοῦ ἐπέτρεπεν ὄχι μόνον νὰ ἐκτελέσῃ τὸν εἰδικὸν προορισμὸν του, τὴν κάλυψιν τῶν μεταφορῶν τοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναλάβῃ ἐπιθετικῆς μορφῆς πρωτοβουλίας. Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου καὶ μέχρι τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ἑλληνικῶν ἐλαφρῶν σκαφῶν, μετεφέρθησαν 120.816 ἄνδρες καὶ παντοειδῆ ἐφόδια. Παραλλήλως, ἐξετέλεσε τέσσαρας ἐπιθετικάς, δι' ἀντιτορπιλικῶν, ἐξορμήσεις: 1) Τὴν πρωίαν τῆς 31ης Ὀκτωβρίου 1940, τὰ ἀντιτορπιλλικά «Σπέτσαι» καὶ «Ψαρά» ἐβομβάρδισαν τὰ εἰς τὴν περιοχὴν Σαγιαδὸς εὐρισκόμενα ἰταλικά στρατεύματα. 2) Τὰς νύκτας τῆς 14ης πρὸς 15ην Νοεμβρίου καὶ 15ης πρὸς 16ην Δεκεμβρίου, τέσσαρα ἀντιτορπιλλικά τὴν πρώτην φορὰν καὶ δύο τὴν δευτέραν ἐξετέλεσαν περιπολίαν εἰς τὸ στενὸν τοῦ Ὀτράντο μέχρι καὶ πέραν τοῦ ὕψους τῆς νήσου Σάσωνος. 3) Τὴν νύκτα τῆς 4ης πρὸς 5ην Ἰανουαρίου 1941, τέσσαρα ἀντιτορπιλλικά ἐβομβάρδισαν τὸν λιμένα τῆς Αὐλῶνος. Ἐπίσης τὰ ὑποβρύχια παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι λόγω ἡλικίας δὲν ἔπρεπε νὰ ἀναλάβουν ἐνεργὸν δράσιν, περιεπόλουν εἰς τὸ Στενὸν τοῦ Ὀτράντο καθ' ὅλην τὴν περίοδον τοῦ πολέμου μετὰ τὴν Ἰταλίαν. Καὶ ἐπέτυχον νὰ βυθίσουν ἰταλικά σκάφη συνολικῆς χωρητικότητος 21.383 τόννων. Συγκεκριμένως, τὸ «Παπανικολῆς» (κυβερνήτης πλωτάρχης Ἰατρίδης) ἐβύθισε τὴν 24ην Δεκεμβρίου 1940, τὸ μεταγωγικὸν Φιρέντσε (3.952 τόννων), τὸ

«Πρωτεύς» (κυβερνήτης πλωτάρχης Χατζηκωνσταντής), τήν 29ην Δεκεμβρίου, τὸ μεταγωγικὸν «Σαρδηνία» (11.452 τόννων), τὸ «Κατσώνης», (κυβερνήτης πλωτάρχης Σπανίδης), τήν 31ην Δεκεμβρίου, τὸ βοηθητικὸν στόλου «Κοῦντο» (531 τόννων) καὶ τὸ «Τρίτων» (κυβερνήτης πλωτάρχης Γ. Ζέπος) τὸ μεταγωγικὸν «Κάρνια» (5.451 τόννων). Δυστυχῶς, τὸ «Πρωτεύς», ὑποστὰν προφανῶς βλάβην, ἠναγκάσθη, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐξαπόλυσιν τῶν τορπιλλῶν του, νὰ ἀναδυθῇ. Ὑπέστη ἐπίθεσιν ὑπὸ συνοδοῦ Ἰταλικοῦ τορπιλλοβόλου, τὸ ὁποῖον τὸ ἐνεβόλησε καὶ τὸ ἐπληξε διὰ βομβῶν βυθοῦ. Ἐβυθίσθη αὐτανδρον. Τὰς μεγαλύτερας ἀπωλείας ὁ στόλος μας ὑπέστη μετὰ 20 καὶ 25 Ἀπριλίου 1941, λόγῳ βομβαρδισμοῦ τῶν σκαφῶν ὑπὸ γερμανικῶν ἀεροπλάνων. Ἀπωλέσθησαν ἐκ τῆς αἰτίας αὐτῆς εἰς τὸν Σαρωνικὸν τὰ ἀντιτορπιλλικά «Β. Γεώργιος», «Ἕδρα» καὶ «Ψαρά» καὶ 10 ἐκ τῶν τορπιλλοβόλων καί, τήν 15ην Μαΐου, εἰς Σούδαν, τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Λέων».

β) Ἡ Ἀεροπορία. Κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς ἰταλικῆς ἐπιθέσεως ἡ ἀεροπορία μας ἀπετελεῖτο ἐξ 131 ἀεροπλάνων, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 30 ἦσαν βομβαρδιστικά, 33 καταδιωκτικά, 38 ἀναγνωριστικά καὶ 30 ναυτικῆς συνεργασίας. Μόνον εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ἡ Ἰταλία διέθετε ἀεροπορικὸν στόλον ἐκ 400 ἀεροπλάνων. Καθόλου περίεργον ὅτι ἡ ἀεροπορία μας, παρὰ τὰς ἡρωϊκὰς προσπάθειάς της, δὲν ἠδυνήθη νὰ προσφέρῃ ἀποτελεσματικὴν κάλυψιν εἰς τὸν στρατόν.

Εἰς Μ. Ἀνατολὴν εὐρίσκοντο, ἀπὸ τὰ μέσα Δεκεμβρίου 1940, ἐκπαιδευόμενοι εἰς τὴν Σχολὴν Ἀεροπορίας τῆς Βρετανικῆς Ἀεροπορίας, εὐρισκομένην εἰς Χαμπανίγια τοῦ Ἰράκ, οἱ ἀπόφοιτοι τοῦ 1940 τῆς Σχολῆς Ἀεροπορίας καὶ ἡ δευτέρα τάξις τῶν δοκίμων. Οἱ νεαροὶ αὗτοί Ἰκaroι, ὁμοῦ μετὰ τῶν ὀλίγων διαφυγόντων ἐξ Ἑλλάδος, θὰ ἀποτελέσουν τὸν πυρῆνα τῆς νέας ἑλληνικῆς ἀεροπορίας. Μέχρι τέλους τοῦ 1941 εἶχε προχωρήσει ἡ ἀνασυγκρότησις διὰ τῆς ὁργανώσεως δύο μοιρῶν, τῆς 13ης ναυτικῆς συνεργασίας καὶ 335ης διώξεως, ὡς καὶ τῶν ἀπαραιτήτων κέντρων ἐκπαιδεύσεως. Ἐν ἐκ τῶν κέντρων αὐτῶν ἰδρύθη εἰς Νότιον Ἀφρικήν. Οἱ ἐκεῖ φοιτήσαντες ἐξεπαιδεύθησαν ἐπὶ ὅλων τῶν εἰδικοτήτων. Τὸ 1942, ἡ 13η μοῖρα ἐχρησιμοποιήθη εἰς προστασίαν νηοπομπῶν καὶ ἀνθυποβρυχιακὴν ἔρευναν, καὶ ἡ 335η εἰς ἐπιχειρήσεις κατὰ τῆς στρατιάς τοῦ Ρόμμελ. Τὸ 1943 συνεκροτήθη καὶ δευτέρα μοῖρα διώξεως, ἡ

336η, συγκρότημα προστασίας αεροδρομίων και όμας πληρωμάτων μεταφορικών αεροπλάνων. Κατά τὸ τέλος τοῦ ἔτους, ἡ 13η μοῖρα μετεβλήθη εἰς βομβαρδιστικὴν καὶ τὸν Μάϊον 1944 μετεκινήθη εἰς Ἰταλίαν, μετασχοῦσα τῶν ἐκεῖ ἐπιχειρήσεων. Τὸν Αὐγουστον μετεκινήθησαν εἰς Ἰταλίαν καὶ αἱ δύο μοῖραι διώξεως. Τὸν Νοέμβριον 1944 αἱ τρεῖς μοῖραι μετεφέρθησαν εἰς Ἑλλάδα καὶ ἐχρησιμοποιήθησαν εἰς τὰς ἐναντίον τῆς Κρήτης, Μήλου καὶ Δωδεκανήσου ἐπιχειρήσεις, μέχρι τῆς γερμανικῆς συνθηκολογήσεως.

γ) Σ τ ρ α τ ό ς : Τὴν 15ην Ἰουνίου 1941 ἰδρύθη τὸ Ἀρχηγεῖον Βασιλικοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ Μέσης Ἀνατολῆς (ΑΒΕΣΜΑ), ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὁποίου ἐποθετήθη ὁ ἀντιστράτηγος Ε. Τζανακάκης, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μάχης τῆς Κρήτης, διηύθυνε τὸ ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν. Ἐντὸς μηνός, τὸ ΑΒΕΣΜΑ διέθετε 215 ἀξιωματικούς καὶ 3.572 ὁπλίτας, τὸν δὲ Νοέμβριον 1941 εἶχε συγκροτηθῇ ἡ 1η Ταξιαρχία ἐκ τριῶν ταγμάτων, συντάγματος πυροβολικοῦ καὶ βοηθητικῶν σχηματισμῶν (277 ἀξιωματικοὶ καὶ 6.000 ἄνδρες) ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Μαραβέα Βασ., ἀντικατασταθέντα ἀργότερον διὰ τοῦ συνταγματάρχου Κατσώτα Παισιανία, καὶ ἐν ἀνεξάρτητον τάγμα. Τὰ τμήματα αὐτὰ ἀπετελέσθησαν ἐξ ἐθελοντῶν τοῦ αἰγυπτιώτου Ἑλληνισμοῦ καὶ ἐκ διαφυγόντων ἐξ Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ, ὅμως, ἡ δύναμις ἐκρίθη ἀνεπαρκής, τὸν Φεβρουάριον 1942 ἔγινεν ἐπιστράτευσις ἐξ ἡλικιῶν τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων τῶν ἐγκατεστημένων εἰς Αἴγυπτον. Μετὰ τὴν ἐπιστράτευσιν θὰ συγκροτηθῇ καὶ 2α Ταξιαρχία. Προσπάθεια συγκροτήσεως μεραρχίας, ἐκ τῶν ἀνωτέρω μονάδων, ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Χρ. Ζυγούρην, ὁ ὁποῖος ἦτο διοικητὴς τῆς 9ης μεραρχίας εἰς τὸ Ἀλβανικὸν μέτωπον, δὲν ἀπεδείχθη ἐπιτυχής.

Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1942 συνεκροτήθη καὶ εἰδικὴ μονὰς ἐξ ἐθελοντῶν ἀξιωματικῶν, ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Χριστόδουλον Τσιγάντεν, ἡ ὁποία ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν «Ἱερὸς Λόχος». Ἡ ἀρχικὴ δύναμις τῆς ἀνῆρχετο εἰς 142, ἐξ ὧν οἱ 100 ἦσαν ἀξιωματικοί, ὑπηρετοῦντες ὡς ἀπλοὶ ὁπλίται. Ἀργότερον ἐξελίχθη εἰς σημαντικὸν τμήμα καταδρομῶν, δυνάμεως 1.016 ἀξιωματικῶν καὶ ὁπλιτῶν (ἀπὸ 5 Ἰουνίου 1944).

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς Μέσης Ἀνατολῆς ἔλαβε τὸ βάπτισμα τοῦ πυρὸς εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἑλ Ἀλαμείν. Ἡ πρώτη ταξιαρχία

(συνταγματάρχης Πανσ. Κατσώτας) ἐνετάχθη εἰς τὴν 8ην βρεταννικὴν στρατιάν, τῆς ὁποίας διοικητὴς ἦτο ὁ ἀντιστράτηγος τότε καὶ μετέπειτα στρατάρχης Μοντγκόμερυ, τὰ τέλη Αὐγούστου 1942. Μετέσχε τόσο ἐν τῇ ἀπόκρουσιν τῆς τελευταίας ἰταλο-γερμανικῆς ἐπιθέσεως, ἢ ὁποία ἀπέβλεπεν εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Αἰγύπτου, ὅσον καὶ ἐν τῇ ἐπίθεσιν ἢ ὁποία ἀπέληξεν εἰς τὴν συντριβὴν τῆς στρατιᾶς τοῦ Ρόμμελ. Ἐξ ἄλλου, ὁ Ἱερὸς Λόχος μετέσχε τῶν ἐκκαθαριστικῶν ἐπιχειρήσεων εἰς Τυνησίαν, τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1943, καὶ ἦτο τὸ πρῶτον συμμαχικὸν τμήμα, τὸ ὁποῖον εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν Σφάξ.

Οἰκονομικὰ θέματα.

Ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις ἐδήλωσε πρὸς τὴν ἑλληνικὴν, τὸν Ἰούνιον 1941, ὅτι οὐδεμίαν ἄλλην βοήθειαν ἠδύνατο νὰ τῆς παράσχῃ ἐκτὸς τοῦ νὰ ἀναλάβῃ τὸν ἐφοδιασμόν, εἰς πολεμικὸν ὕλικόν, ἱματισμόν καὶ τροφήν, τῶν ὑπὸ ἀναδιοργάνωσιν ἑλληνικῶν δυνάμεων. Διὰ τὰς ἄλλας ἀνάγκας ὑπεδείκνυε τὴν χρησιμοποίησιν τῶν διαθεσίμων τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος. Ἐξ αὐτῶν ὅμως μόνον 5.900.000 λίραι Ἀγγλίας ἢ 23.600.000 δολλάρια ἀνῆκον εἰς τὸ δημόσιον. Τὰ ὑπόλοιπα, ὁ προαναφερθεὶς χρυσὸς καὶ 37.258.650 λίραι Ἀγγλίας ἢ δολλάρια 149 ἑκατ. εἰς συνάλλαγμα, ἀπετέλουν περιουσίαν τῆς Τραπεζῆς καὶ ἔπρεπε νὰ διατηρηθοῦν ὡς μελλοντικὸν κάλυμμα τῆς δραχμῆς. Ἐφ' ὅσον, λοιπόν, ἡ Μ. Βρεταννία ἠρνεῖτο νὰ παράσχῃ καὶ ἄλλην βοήθειαν, πλὴν τῆς ἀνωτέρω, ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἔπρεπε νὰ στραφῇ πρὸς ἄλλας πηγὰς. Ἰδοῦ, τελικῶς, πῶς ἐκαλύφθησαν αἱ ἄλλαι δαπάναι :

α) Ἐπισιτισμὸς Ἑλλάδος: Αἱ ἀρχαὶ κατοχῆς, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐπεβάρυναν τὸν ἑλληνικὸν λαὸν διὰ τὰς δαπάνας τῶν στρατευμάτων τῶν σταθμευόντων εἰς Ἑλλάδα, ἀφῆρσαν μέγα μέρος τῆς ἑλληνικῆς παραγωγῆς διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν χωρῶν των. Δεδομένου δὲ ὅτι, ἀφ' ἧς ἡ Ἑλλάς εὐρέθη ὑπὸ κατοχὴν, εὐρέθη καὶ ἀποκεκλεισμένη, ὁ πληθυσμὸς της, ἰδιαίτερος δὲ ὁ ἀστικός, κατεδικάσθη εἰς τὸν ἐξ ἀσιτίας θάνατον. Πράγματι δέ, οἱ θανόντες ἐκ πείνης, κατὰ τὸ διάστημα τῆς κατοχῆς, ἀνῆλθον εἰς 260.000. Τὸ μεγαλύτερον μέρος ἐξ αὐτῶν ἀπέθανε τὸν χειμῶνα 1941 - 42, ὅταν αἱ προσπάθειαι τῆς ἐλευθέρας κυβερνήσεως, πρὸς μερικὴν ἄρσιν

τοῦ ἀποκλεισμοῦ, δὲν εἶχον ἀκόμη τελεσφορήσει. Ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας μόλις τὸν Ἰούνιον 1942, ὅταν ἐνεκρίθη ὑπὸ τῶν συμμάχων ἡ μηνιαία ἀποστολὴ εἰς Ἑλλάδα 15.000 τόννων σίτου καὶ 3.000 τόννων ὀσπρίων, γάλακτος καὶ φαρμάκων. Ὁ σίτος ἐδίδετο δωρεάν ὑπὸ τοῦ Καναδοῦ, τὰ ἄλλα τρόφιμα καὶ φάρμακα παρείχοντο ὑπὸ τῶν ΗΠΑ, βάσει τοῦ νόμου «περὶ ἐκμισθώσεως καὶ δανεισμοῦ». (Ὁ νόμος αὐτός, ψηφισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀμερικανικοῦ κοινοβουλίου τὸν Μάρτιον 1941 καὶ ἐφαρμοσθεὶς ἀρχικῶς μόνον διὰ τὴν Μ. Βρεταννίαν, παρείχε τὸ δικαίωμα εἰς τὴν ἀμερικανικὴν κυβέρνησιν ὅπως δανείζη ἡ ἐκμισθῶν ἡ εἰς τοὺς συμμάχους τῆς τροφίμα, πολεμικὸν ὕλικόν, πλοῖα, αὐτοκίνητα καὶ οἰονδήποτε ἄλλο εἶδος ἀμερικανικῆς παραγωγῆς). Ἡ μεταφορὰ τῶν ἀνωτέρω εἰδῶν ἐγένετο διὰ σουηδικῶν πλοίων, τῶν ὁποίων τοὺς ναύλους ἐπλήρωνεν ἡ ἀμερικανικὴ ὑπηρεσία ἐκμισθώσεως καὶ δανεισμοῦ, ἡ δὲ διανομὴ τῶν ἐπιπραγματοποιεῖτο μερίμνη τοῦ Διεθνoῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ. Αἱ ἀρχαὶ κατοχῆς ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν, ὅπως ἀποφύγουν νὰ θίξουν τὰ ἀνωτέρω εἶδη καὶ ἀφήσουν σημαντικὸν μέρος τῆς ἐλληνικῆς παραγωγῆς διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ πληθυσμοῦ.

β) Περὶ θάλαψις προσφύγων: Πολλοὶ πρόσφυγες, μετὰ τῶν ὁποίων πολλὰ γυναικόπαιδα, κατέφυγον ἐξ Ἑλλάδος εἰς Μ. Ἀνατολήν, κατὰ τὴν περίοδον τῆς κατοχῆς. Οὗτοι, ἐκτὸς τῶν θεωρουμένων ἱκανῶν διὰ πολεμικὴν ὑπηρεσίαν, ἐφιλοξενοῦντο εἰς εἰδικὰ στρατόπεδα. Αἱ δαπάναι τῆς περιθάλψεως τῶν ἐβάρυναν τὴν ἐλληνικὴν κυβέρνησιν. Ἐπειδὴ ὁμῶς ἦσαν μεγάλοι, ἐζητήθη ἡ ἀμερικανικὴ βοήθεια. Πράγματι, ἀπὸ τοῦ τέλους 1942 τὴν εὐθύνην περιθάλψεως τῶν προσφύγων ἀνέλαβεν ἡ ἰδρυθεῖσα εἰς ΗΠΑ ὀργάνωσις ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἑλληνικὴ πολεμικὴ περίθαλψις». Τὰ κεφάλαια τῆς ὀργανώσεως προήρχοντο κυρίως ἐκ δωρεῶν.

Μετὰ τὴν ῥύθμισιν τῶν δαπανῶν ἐπισιτισμοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ περιθάλψεως τῶν προσφύγων, ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἐβαρύνετο μὲ τὰς δαπάνας μισθοδοσίας τῶν ὑπηρετούντων εἰς τὰς ἐνόπλους δυνάμεις, τὰς διπλωματικὰς καὶ προξενικὰς καὶ τὰς ἄλλας μὴ στρατιωτικὰς ὑπηρεσίας. Πρὸς κάλυψιν τῶν δαπανῶν αὐτῶν, ἡ ἐλευθέρα κυβέρνησις εἶχεν ὡς βασικὸν ἔσοδον τὰς ἐκ τῆς φορολογίας τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας εἰσπράξεις, αἱ ὁποῖαι ἀνήρχοντο εἰς 10

έκατ. δολλάρια έτησίως. Πρέπει νά τονισθῇ ὅτι ἡ ὅλη διαχείρησις τοῦ δημοσίου χρημάτων ἔγινε μέ μεγάλην φειδώ. Οὕτω, κατὰ τήν 31ην Δεκεμβρίου 1944, τὸ συνολικὸν ἔλλειμμα $3\frac{1}{2}$ ἐτῶν ἦτο 8.080.000 δολλάρια, ἐνῶ τὸ συναλλαγματικὸν ἀπόθεμα τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος εἶχε μειωθῇ μόνον κατὰ 2 ἑκατ. δολλαρίων, τὰ ὁποῖα διετέθησαν διὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῶν εἰσαχθέντων μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν νέων τραπεζογραμματίων (1 ἑκατ. δολλαρίων), διὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν δραχμῶν τὰς ὁποίας εἶχον μεθ' ἑαυτῶν οἱ διαφυγόντες ἀμέσως μετὰ τὴν κατάρρευσιν (700.000 δολλάρια), δι' ἔξοδα τῆς Τραπεζῆς (300 χιλ. δολλάρια).

Διπλωματικά θέματα.

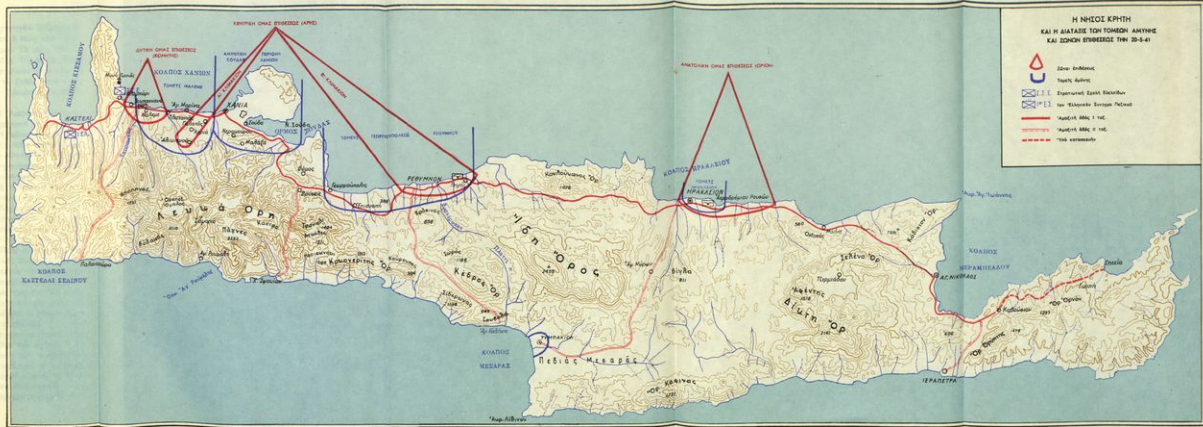
Μετὰ τὴν εἰσοδον καὶ τῶν ΗΠΑ εἰς τὸν πόλεμον, οἱ τρεῖς μεγάλοι ἐδημιούργησαν ἐν εἶδος διευθυντηρίου, τὸ ὁποῖον ἡσχολεῖτο μέ ὅλα τὰ μείζονα θέματα, εἴτε ἀνεφέροντο εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, εἴτε εἰς τὴν ρύθμισιν τῶν τυχῶν τοῦ κόσμου μετὰ τὴν νίκην. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ ἐλευθέρα κυβέρνησις διέθετε μικρὸν πεδίον διπλωματικῆς δραστηριότητος. Ἀφ' ἧς δὲ ἀπεφασίσθη ἡ ἰδρυσις τοῦ Ὁργανισμοῦ Ἠνωμ. Ἐθνῶν καὶ ἡ Ἑλλάς ὑπέγραψε τὴν διακήρυξιν τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1942, τὸ πεδίον αὐτὸ περιωρίσθη ἀκόμη περισσότερον. Τὸ ὅλον θέμα τῶν ἐθνικῶν διεκδικήσεων παρέμεινε ἐκκρεμὲς μέχρι τῆς διασκέψεως τῆς εἰρήνης.

Οὐδεμίαν τέλος ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἠδύνατο νὰ ἔχη ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἐπιχειρήσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΓΥΡΟΣ

Τὸ 1943 ὑπῆρξε τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖον ἐσημειώθη ἡ ἀποφασιστικὴ ὑπὲρ τῶν συμμάχων στροφὴ τοῦ πολέμου. Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ἀλαμείν (23.10 - 4.11.1942), ὅπου ἡ 8η βρετανικὴ στρατιά τοῦ στρατάρχου Μοντγκόμερυ συνέτριψε τὴν μικτὴν γερμανοϊταλικὴν στρατιάν τοῦ στρατάρχου Ρόμμελ, καὶ τὴν ἀπόβασιν

Η ΝΗΙΟΣ ΚΡΗΤΗ
ΚΑΙ Η ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΤΩΝ ΤΟΜΕΩΝ ΑΜΥΝΗΣ
ΚΑΙ ΣΥΜΧΩΝ ΕΠΙΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ 30-6-41

20m Ενδίκτος

Τμήμας Διότις

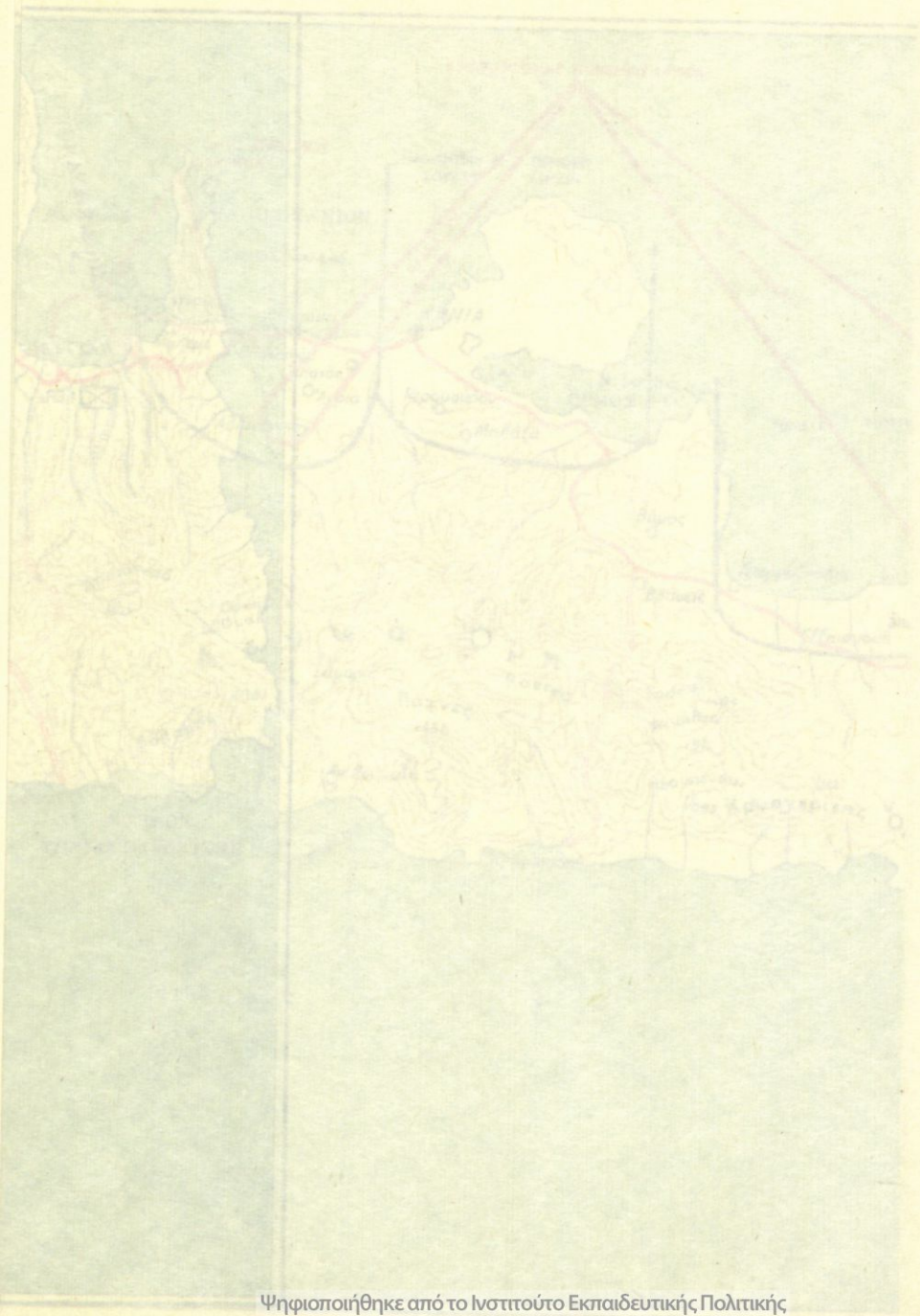
Επαρχιακή Επαλήθιστος

Τμήμας Επαρχιακή Επαλήθιστος

Αμυντική Διάταξις 1 τμήμα

Αμυντική Διάταξις 2 τμήμα

Τμήμας Επαρχιακή

ἀμερικανοβρεταννικῶν δυνάμεων ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἀϊζενχάουερ (8 Νοεμβρίου 1942) εἰς Μαρόκον καὶ Ἀλγερίαν, ἡ θέσις τῶν Γερμανοῖταλῶν εἰς Βόρειον Ἀφρικὴν κατέστη κρίσιμος. Τὰ τέλη Ἰανουαρίου 1943 εἶχον περιορισθῇ εἰς τμήμα τῆς Τύνιδος. Τὰς ἀρχὰς Μαΐου ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθοῦν. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέτωπον, ἐξ ἄλλου, ὅ,τι ἀπέμεινε ἐκ τῆς κυκλωθείσης εἰς τὸ Στάλινγκραντ ἡ γερμανικὴ στρατιὰ τοῦ στρατάρχου φὸν Πάουλους, περεδόθη τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου.

Περὶ τὰ τέλη Μαΐου ἦτο φανερόν ὅτι οἱ Ἀμερικανοβρεταννοὶ ἦσαν ἔτοιμοι διὰ μεγάλην ἀποβατικὴν ἐπιχείρησιν εἰς Εὐρώπην. Ἀλλ' οὐδεὶς ἦτο δυνατόν νὰ προβλέψῃ μετὰ βεβαιότητος τὸ σημεῖον ὅπου θὰ ἐκτύπων, διὰ νὰ ἀνοίξουν τὴν ὁδὸν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς. Θὰ ἦτο ἡ Ἑλλάς, ἡ Ἰταλία ἢ ἡ Νότιος Γαλλία; Πρὸς αὐξήσιν τῆς κρατούσης εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἀβεβαιότητος ἔθεσαν εἰς ἐφαρμογὴν διάφορα παραπλανητικὰ σχέδια. Ἐνα ἐξ αὐτῶν ἀπέβλεπε εἰς τὸ νὰ δημιουργηθῇ ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἡ Ἑλλάς εἶχεν ἐπιλεγῇ ὡς τὸ σημεῖον ἀποβάσεως, ὥστε νὰ διατηρηθοῦν ἢ καὶ νὰ αὐξηθοῦν αἱ ὑπάρχουσαι ἰταλογερμανικαὶ δυνάμεις. Διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σχεδίου ἐχρειάζετο ἡ συνεργασία τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων. Ἐκτεταμένη καὶ ἔντονος δραστηριότης των ἐναντίον τῶν γραμμῶν ἐπικοινωνίας τοῦ ἐχθροῦ, θὰ ἀπετέλει ἀσφαλῆ ἐνδείξιν ἐπικειμένης ἀποβατικῆς ἐπιχειρήσεως. Πρὸς συντονισμόν τῆς δραστηριότητος ἰδρύθη καὶ κοινὸν ἀρχηγεῖον τῶν ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων, τὸ ὁποῖον ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ συμμαχικοῦ Στρατηγείου Μ. Ἀνατολῆς. Διὰ τῆς ὑπογραφείσης συμφωνίας τὸ Σ.Μ.Α. ἀνεγνώριζε τὰς ἀνταρτικὰς ὁμάδας, ὡς τμήματά του ἐντὸς τοῦ ἐχθρικοῦ ἐδάφους. Οἱ κομμουνισταὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ συνεργασθοῦν. Ἐνδεχομένη ἀντίδρασις θὰ ὠδήγει εἰς πλήρη ἐξουδετερώσιν των εἰς περίπτωσιν συμμαχικῆς ἀποβάσεως.

Ἡ ἐκπόρθησις τοῦ φρουρίου Εὐρώπη ἤρχισεν ἐκ Σικελίας τὴν 10ην Ἰουλίου. Οἱ κομμουνισταὶ ἐπίστευσαν ὅτι τοὺς ἐδίδeto ἡ εὐκαιρία νὰ δράσουν, ἰδίως μετὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ στρατηγείου Μ. Ἀνατολῆς, ὅπως καλέσῃ εἰς Κάϊρον ἐκπροσώπους τῶν ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων, διὰ νὰ ἔχουν συνομιλίαν μετὰ τῆς ἐλευθέρας κυβερνήσεως. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ πρέπει νὰ ἀναφερθῇ ὅτι οἱ Κομμουνισταὶ δὲν περιώρισαν τὴν προσπάθειαν ἐπιβολῆς των

μόνον εἰς τὴν κατεχομένην χώραν. Διὰ πρακτόρων των, στρατολογηθέντων εἰς τὸ ἐξωτερικόν, κυρίως μεταξύ τῶν ντυτεργατῶν, καὶ τοῦ αἰγυπτιώτου ἑλληνισμοῦ ἢ ἀποσταλέντων ἐξ Ἑλλάδος, ἐπέτυχον νὰ διαβρώσουν τὰς ἐνόπλους δυνάμεις. Ἀπροσδόκητον βοήθειαν εἰς τὴν προσπάθειάν των αὐτὴν τοὺς προσέφερεν ἡ ἐκ μέρους τοῦ πολιτικοῦ κόσμου ἀνακίνησις πολιτειακοῦ θέματος. Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Β' ἦτο ὁ μοναδικὸς νόμιμος ἐκπρόσωπος τῆς χώρας καὶ ὁ συμβολίζων τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα εἰς τὴν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ Ἄξονος. Οἱ κομμουνισταὶ δὲν ἀπετόλμησαν πρῶτοι νὰ στραφοῦν ἐναντίον του. Ἐπιθυμοῦντες, ἄλλωστε, νὰ στρατολογήσουν ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλύτερον ἀριθμὸν ὁπαδῶν εἰς τὸ Ε.Α.Μ., δὲν ἤθελον νὰ θίξουν τὰ αἰσθήματα τῶν βασιλοφρόνων. Θὰ προσέλθουν τελευταῖοι εἰς τὸν ἀντιβασιλικὸν ἀγῶνα, ὅταν ὁ πολιτικὸς κόσμος θὰ ἔχη ὑποσκάψῃ τὸ γόητρον τοῦ βασιλέως καὶ θὰ ἔχη θέσει ὑπὸ ἀμφισβήτησιν τὸν μόνον φορέα νομιμότητος.

Τὴν 30ὴν Μαρτίου 1942, τὰ κόμματα τὰ ὁποῖα ἐξεπροσωποῦντο εἰς τὴν Βουλὴν τοῦ 1936, πλὴν μερίδος τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Τσαλδάρην καὶ τοῦ Κ.Κ.Ε., ὑπέγραφον πρακτικὸν διὰ τοῦ ὁποίου ἐτόνιζον ὅτι τὸ πολιτικὸν θὰ ἐλύετο μετὰ τὸν πόλεμον δι' ἐλευθέρου δημοψηφίσματος. Τὰ ὑπογράψαντα τὸ πρακτικὸν κόμματα συνεφώνησαν, ἐπὶ πλεόν, ὅπως εἰς τὸ δημοψήφισμα λάβουν ἀνεπιφύλακτον θέσιν ὑπὲρ τῆς ἀβασιλεύτου Δημοκρατίας, μὲ τὴν πεποιθήσιν ὅτι τοιοῦτοτρόπως συνετέλουν εἰς τὴν παγίωσιν τῆς γαλήνης εἰς τὴν χώραν καὶ ἐξυπηρέτουν τὰ ἀληθῆ καὶ διαρκῆ συμφέροντα τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ λαοῦ. Οὐδόλως, προφανῶς, ὑποπτεύθησαν ὅτι, ἀμφισβητοῦντα τὴν ἐκφραζομένην ὑπὸ τοῦ Βασιλέως νομιμότητα, παρεῖχον εἰς τοὺς κομμουνιστὰς τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιχειρήσουν τὴν δημιουργίαν τετελεσμένων γεγόνων καὶ ντὲ φάκτο καταστάσεων, χωρὶς νὰ ἐμφανίζονται παρανομοῦντες, ἀφοῦ τὰ ἀστικά κόμματα δὲν ἀνεγνώριζον ὡς νόμιμον τὸν Βασιλέα καί, κατ' ἀκολουθίαν, οὔτε τὴν ὑπ' αὐτοῦ διορισθεῖσαν ἐλευθέραν κυβέρνησιν.

Ἀνασχηματισμὸς ἐλευθέρας κυβερνήσεως.

Τὰ τέλη Μαρτίου 1942, ὁ Βασιλεὺς καὶ ὁ πρωθυπουργὸς μετέβησαν ἐκ Λονδίνου εἰς Κάϊρον, διότι ὠρισμένοι ἀναφοραὶ παρου-

σίαζον διεσπασμένην τὴν ἐνότητα τῶν ὑπὸ ἀνασυγκρότησιν ἐνόπλων δυνάμεων. Ἡ ἐπαναφορά εἰς ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν ἀριθμοῦ ἐκ τῶν ἀπομακρυνθέντων τοῦ στρατεύματος ἀξιωματικῶν μετὰ τὸ κίνημα τοῦ 1935 καὶ ἡ προώθησίς των εἰς ἀνωτέρας βαθμίδας τῆς ἱεραρχίας, προεκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τῶν μονίμων στελεχῶν. Τὴν 7ην Ἀπριλίου, ὁ πρωθυπουργὸς Ε. Τσουδερός ὠμίλησεν εἰς συγκέντρωσιν 700 ἀξιωματικῶν. Ὑπεγράμμισε τὴν ἀνάγκην, ὅπως ἡ πειθαρχία στηριχθῇ «εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς ἐνότητος ὅλων τῶν Ἑλλήνων».

Ἀμέσως, ἐν συνεχείᾳ, ἐπωφελούμενος τοῦ γεγονότος ὅτι εἶχε φθάσει εἰς Κάϊρον ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἑνωτικοῦ Κόμματος Παν. Κανελλόπουλος προέβη εἰς ἀνασχηματισμὸν τῆς κυβερνήσεως. Ἀνέθεσεν εἰς τὸν νεοαφικθέντα τὴν ἀντιπροεδρίαν τῆς κυβερνήσεως καὶ τὸ νεοσυσταθὲν ὑπουργεῖον Ἑθνικῆς Ἀμύνης, τοῦ ὁποῦ ἐργον θὰ ἦτο ὁ συντονισμὸς τῶν τριῶν πολεμικῶν ὑπουργείων. Ἐπὶ κεφαλῇ αὐτῶν ἐτέθησαν ὡς ὑφυπουργοί, ὁ ὑποναύαρχος Ἐπαμ. Καββαδίας, μέχρι τότε ἀρχηγὸς τοῦ Στόλου, τῶν Ναυτικῶν, ὁ στρατηγὸς Π. Νικολαΐδης, τῆς Ἀεροπορίας καὶ τῶν Στρατιωτικῶν. Ὁ μέχρι τότε ἀντιπρόεδρος καὶ ὑπουργὸς Ναυτικῶν ὑποναύαρχος Ἀλεξ. Σακελλαρίου ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Στόλου. Συγχρόνως, κατηργήθη τὸ ΑΒΕΣΜΑ, τοῦ ἀντιστρατήγου Τζανακάκη ὀνομασθέντος Γεν. Ἐπιθεωρητοῦ Στρατοῦ, ἀνασυνεστήθη τὸ Γεν. Ἐπιτελεῖον Στρατοῦ, ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ ὁποῦ ἐτοποθετήθη ὁ ὑποστράτηγος Μαραβέας. Διοικητὴς τῆς 1ης Ταξιαρχίας ὠρίσθη ὁ συνταγματάρχης Π. Κατσώτας καὶ τῆς 2ας ὁ συνταγματάρχης Ἀλ. Μπουρδάρας, ἀμφότεροι προερχόμενοι ἐκ τῶν ἀπομακρυνθέντων. Εἶχον ὅμως ἀνακληθῇ εἰς τὴν ἐνέργειαν εὐθύς μετὰ τὴν ἰταλικὴν ἐπίθεσιν καὶ ὑπηρετήσαν εἰς τὸ ἀλβανικὸν μέτωπον, ὁ πρῶτος ὡς διοικητὴς Συντάγματος καὶ ὁ δεῦτερος ὡς ἐπιτελάρχης Μεραρχίας.

Ἡ ἐπελθοῦσα ἀλλαγὴ δὲν ὠδήγησεν εἰς τὴν καταπράυνσιν τῶν πνευμάτων. Δύο στασιαστικὰ κρούσματα ἐσημειώθησαν εἰς τὸν στόλον, εὐχερῶς κατασταλέντα, ἐνῶ ἡ δυσφορία τῶν μονίμων στελεχῶν συνεχίσθη. Ἡ διαγραφείσα ὁμως τὸν Ἰούλιον ἄμεσος κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἀπειλή, ἐκ τῆς προελάσεως, μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Ἀλεξανδρείας, τοῦ Ρόμμελ, ἀνέστειλε προσωρινῶς τὰς ὑπο-

νομευτικές κινήσεις. Θά επαναληφθοῦν, εὐθύς ὡς ὁ κίνδυνος ἀπετράπη, διὰ τῆς καθηλώσεως τοῦ Ρόμμελ εἰς Ἀλαμείν, καὶ θά ἐνταθοῦν ἀμέσως μετὰ τὴν συντριβὴν του. Αἱ προστριβαὶ μεταξύ μονίμων καὶ ἐπαναφερθέντων, μεταξύ βασιλοφρόνων καὶ δημοκρατικῶν ἀξιωματικῶν ἦσαν εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν. Τὸ ἔδαφος κατέστη πρόσφορον διὰ τὴν διεisdυσιν τῶν κομμουνιστῶν, οἱ ὅποιοι καὶ ὄργανώσεις ἐσχημάτισαν εἰς τὸν στρατὸν καὶ προκηρύξεις ἐκυκλοφόρησαν καὶ ἐφημερίδες ἀριστερῶν τάσεων ἤρχισαν νὰ ἐκδίδουν.

Ἡ κατάστασις ἀπέβη ἐκρηκτικὴ ἀρχομένου τοῦ 1943. Ὃταν ὁ ὑπουργὸς Ἐθνικῆς Ἀμύνης Παν. Κανελλόπουλος διέταξε, τὰ τέλη Φεβρουαρίου, τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ διοικητοῦ τοῦ 5ου Τάγματος, ἀνήκοντος εἰς τὴν 2αν Ταξιαρχίαν, συνταγματάρχου Χατζησταυρῆ, ἐξεδηλώθη στασιαστικὴ ἐνέργεια, μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ἀντικαθίστανται «δημοκρατικοὶ» ἀξιωματικοὶ διὰ «φασιστῶν». Ἡ στάσις ἐπεξετάθη εἰς τὴν 1ην Ταξιαρχίαν καὶ εἰς ἄλλας στρατιωτικὰς μονάδας. Οἱ ἄνδρες τοῦ ναυτικοῦ καὶ τῆς ἀεροπορίας, δι' ἀναφορῶν των πρὸς τὴν κυβέρνησιν, ἐκηρύχθησαν ἀλληλέγγυοι μὲ τοὺς στασιαστὰς, χωρὶς νὰ προβοῦν εἰς στασιαστικὰς ἐκδηλώσεις. Ὁ Π. Κανελλόπουλος, μὴ δυνηθεὶς νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν πειθαρχίαν, ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του. Σημαντικὸς, ἐξ ἄλλου, ἀριθμὸς μονίμων στελεχῶν, εἰς ἐκδήλωσιν διαμαρτυρίας διὰ τὰ συμβαίνοντα, ὑπέβαλον παραίτησιν ἐκ τῶν τάξεων τοῦ στρατοῦ. Οἱ Βρεταννοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπέμβουν, τοποθετήσαντες Βρεταννοὺς ἀξιωματικούς ἐπὶ κεφαλῇ τῶν ταξιαρχῶν. Ταῦτοχρόνως, συνέστησαν τὴν ἐξέυρεσιν πολιτικῆς λύσεως τῆς κρίσεως. Ὁ Βασιλεὺς καὶ ὁ πρωθυπουργὸς ἔσπευσαν νὰ ἔλθουν εἰς Κάϊρον, ὅπου ἔφθασαν τὴν 14ην Μαρτίου 1943. Εὐρέθησαν πρὸ τῶν ἀκολουθῶν αἰτημάτων τῶν στασιαστῶν: 1) Ἀνασχηματισμὸς τῆς κυβερνήσεως, διὰ τῆς προσλήψεως «δημοκρατικῶν» ὑπουργῶν, 2) Ἐκκαθάρισις τῶν ἐνόπλων δυνάμεων ἀπὸ τὰ «φασιστικὰ στοιχεῖα» (τοὺς πολεμιστὰς, δηλαδή, τῆς Ἀλβανίας). 3) Παραπομπὴ εἰς στρατοδικεῖον τῶν παραιτηθέντων ἀξιωματικῶν. 4) Ἀπομάκρυνσις τοῦ στρατηγοῦ Χρ. Ζυγούρη, διοικητοῦ τῆς μεραρχίας, καὶ τοῦ συνταγματάρχου Μπουρδάρ, διοικητοῦ τῆς 2ας ταξιαρχίας. 5) Ἐπαναφορὰ τῶν ἀπομακρυνθέντων διοικητῶν ταγμάτων τῆς ἐν λόγω ταξιαρχίας. Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των ἐκ Λονδίνου εἶχον ἐνημερωθῇ ὑπὸ τοῦ

Π. Κανελλοπούλου ως ακολούθως: Τὴν 5ην Μαρτίου, διὰ τηλεγραφήματος, ἀφοῦ προέβαινε εἰς ἐξιστόρησιν τῶν συμβάντων εἰς τὰς Ταξιαρχίας καὶ ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του, ἐτόνιζεν: «Ἀναμφισβήτητον ὅτι κινητοποιήσεις προητοιμάσθη (δυστυχῶς) κατ' ἀπουσίαν μου ἐν Λονδίῳ ὑπὸ μικρῶν πυρήνων ἀναρχικῶν, οἵτινες ὁμως εὗρον πρόσφορον ἔδαφος τὴν ἀγνὴν ψυχὴν τοῦ μεγάλου μέρους τῶν στρατιωτῶν δυσπιστούντων εἰς προθέσεις κυβερνήσεως, ἰδίᾳ ὅσον ἀφορᾷ αἴτημα μεγίστου μέρους λαοῦ πρὸς διενέργειαν δημοψηφίσματος περὶ πολιτεύματος πρὸ ἐπιστροφῆς Βασιλέως εἰς ἀπελευθερουμένην Πατρίδα». Καὶ προσέθετεν: «Ἐνῶ ἐν δευτέρᾳ Ταξιαρχίᾳ ἀξιωματικοὶ διατηροῦν διαχείρισιν διοικήσεως, διότι οἱ πλείστοι εἶναι δημοκρατικοί, ἐν πρώτῃ Ταξιαρχίᾳ, ὅπου ἐπικρατεῖ ἀριθμὸς ἀξιωματικῶν ὑπερβολικῶς αἰσθηματικῶν καὶ ξένων πρὸς ψυχὴν στρατιωτῶν καὶ λαοῦ, ἀξιωματικοί, παρὰ ἐξαιρέτους ἐπαγγελματικὰς ἀρετὰς των, κατεδείχθησαν ἀνίκανοι ἐπιτεράσσειν στρατιώτας».

Μετὰ τρεῖς δὲ ἡμέρας ὁ Π. Κανελλόπουλος εἰδοποιεῖ τὸν πρωθυπουργόν, ὅτι ὁ στρατηγὸς διοικητὴς τῆς 9ης βρετανικῆς στρατιᾶς Χόλμς ὑπὸ τὸν ὅποιον εἶχον ὑπαχθῇ αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις ξηρᾶς, τοῦ εἶχεν ὑποδείξει ὑποχώρησιν «ἐναντι αἰτημάτων ἀφορώντων ἐπιστροφὴν ἀπομακρυνθέντων στασιαστῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἀπομάκρυνσιν χαρακτηριζομένων ὡς τέταρτοαυγουστιανῶν καὶ παραπομπὴν πολιτικῶν αἰτημάτων εἰς ἑλληνικὴν κυβέρνησιν πρὸς μελέτην». Προσέθετεν ὅτι ἀπεδέχθη ὑπόδειξιν, ἀλλ' ἐζήτησεν ὅπως, συγχρόνως, καταργηθῇ μεραρχία, διότι οἱ δύο ταξίαρχοι ἐδημιούργησαν εἰς στρατιώτας ἀτμόσφαιραν μεγίστης δυσπιστίας κατὰ στρατηγοῦ Ζυγούρη, ὁ ὁποῖος καὶ δὲν κατῴρθωσε νὰ ἀναλάβῃ καθήκοντά του, ἀπομακρυνθοῦν οἱ Κατσώτας καὶ Μπουρδάρης, καταρτισθῇ ἐπιτροπὴ ἐκ τριῶν Ἀγγλων καὶ δύο Ἑλλήνων πρὸς ἐξακρίβωσιν αἰτίων καὶ εὐθυνῶν καὶ ἐξασφαλισθῇ ἡ ἔντιμος καὶ ἀσφαλὴς ἔξοδος ἐκ τῶν ταξιαρχιῶν τῶν ἀδυνατούντων νὰ παραμείνουν ἀξιωματικῶν. Ὁ στρατηγὸς Χόλμς συνεφώνησεν εἰς ὅλα τὰ ἄλλα, πλὴν ἀπομακρύνσεως Κατσώτα. Τὸ τηλεγράφημα κατέληγε: «Κατάστασις ἐν ταῖς ταξιαρχίαις πρὶν ἢ ἀναχωρήσω ἦτο ἡ ἀκόλουθος: Διοίξεις εἰς χεῖρας κατωτέρων τινῶν ἀξιωματικῶν, ὑπαξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν. Ἀνοχὴ μόνον ἐναντι

δημοκρατικῶν τινῶν ἀξιοματικῶν. Ἐπικράτησις ἀναρχικῶν τινῶν στοιχείων, ἀποδειχθέντων ἀρίστως ὡργανωμένων».

Αὐτὴν τὴν εἰκόνα μετέδιδεν εἰς Λονδῖνον ὁ ὑπὸ παραίτησιν ὑπουργὸς Ἑθνικῆς Ἀμύνης. Ἐξ ἄλλου, ὁ ταγματάρχης Ἀλεξ. Χρηστέας, ἐπιτελὴς τῆς μεραρχίας, ἀνέφερεν εἰς τὸν Τσουδερόν, τὴν 13ην Μαρτίου: «Ὁ σκοπὸς τῆς στάσεως ἦτο νὰ διατηρηθῶσιν εἰς τὰς ταξιαρχίας στελέχη ἐπιδεκτικὰ μονοπλευρῶν κατευθύνσεων, ἦτοι δημιουργίαν στρατοῦ, ὅστις, ἀναχωρῶν ἐκ τῆς Μ. Ἀνατολῆς, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος, νὰ μεταβῇ εἰς ταύτην καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ διὰ τῆς βίας ὠρισμένην πολιτικὴν κατάστασιν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀπεμακρύνθησαν, βίᾳ, κακοποιηθέντες καὶ ἐξευτελισθέντες οἱ νομιμόφρονες ἀξιοματικοὶ τῆς 2ας Ταξιαρχίας».

Τέλος, 6 λοχανοὶ τῆς 2ας Ταξιαρχίας ὑπέβαλον εἰς τὴν 9ην Στρατιὰν ἀναφοράν, διὰ τῆς ὁποίας, ἀφοῦ ὠμίλουν περὶ ἐπιτροπᾶτων πολιτῶν, τὰ ὁποῖα κατηύθυνον τοὺς στρατιώτας, κατήγγελλον τὴν στάσιν ὡς «προσπάθειαν καταλήψεως τῆς Ἀρχῆς δικτατορικῶς ὑπὸ στρατιωτικῶν, οἵτινες ἐπανειλημμένως εἰς τὸ παρελθὸν ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν ἐκάστοτε νομίμων κυβερνήσεων τῆς χώρας, καλύπτοντες τὰς ἐπαναστατικὰς τῶν τάσεις, ἐνεργείας καὶ ἀτομικὰς φιλοδοξίας ὑπὸ τὸ πρόσχημα ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς Δημοκρατίας, καθ' ἧς πάντοτε ἔβαλλον».

Ὁ Βασιλεὺς καὶ ὁ Πρωθυπουργός, εὐρεθέντες πρὸ αὐτῆς τῆς καταστάσεως, δὲν ἔσπευσαν εἰς τὴν λήψιν ἀποφάσεων. Ἐμελέτησαν ὅλα τὰ δεδομένα καὶ ἤκουσαν τὴν γνώμην ὅλων ὅσοι ἠδύναντο νὰ βοηθήσουν ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν λύσιν τῆς δημιουργηθείσης πολιτικοστρατιωτικῆς κρίσεως. Καὶ ἀπεφάσισαν: 1) Τὴν μετάρθεσιν τῆς ἑδρας τῆς ἐλευθέρως κυβερνήσεως ἐκ Λονδίνου εἰς Κάϊρον. Αἱ αἰγυπτιακαὶ ἀρχαί, μετὰ τὴν ἀνοδὸν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ φιλοβρεταννοῦ ἡγέτου Ναχάς Πασσᾶ (Φεβρουάριος 1942), ἔπαυσαν νὰ ἔχουν ἀντιρρήσεις. 2) Τὴν εἰσοδὸν εἰς τὴν κυβέρνησιν φιλελευθέρων στελεχῶν, ὥστε αὕτη νὰ προσλάβῃ περισσότερον δημοκρατικὸν χαρακτήρα. Ἡ δευτέρα ἀπόφασις προεκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τοῦ ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1941 ὑπουργοῦ Οἰκονομικῶν Κυρ. Βαρβαρέσου, ὁ ὁποῖος ἐτόνισεν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ παραδοῦν αἱ ἔνοπλοι δυνάμεις εἰς ἓν μόνον κόμμα, τὸ ὁποῖον ἦτο ἀγνωστον τί ἐξεπροσώπει ἐκείνην τὴν στιγμήν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ

Τσουδερὸς τοῦ ἀπήντησεν ὅτι ἡ ἐξέγερσις τῶν ἐνόπλων δυνάμεων ἦτο ἐκ τῶν κάτω καὶ ὅτι, ἴσως, μὲ μίαν διευθέτησιν ἡ ὁποία θὰ ἱκανοποιεῖ τοὺς ἐν ἐξάψει, θὰ ἦτο δυνατόν, ὀλίγον ἀργότερον, νὰ ἐπαναφερθοῦν τὰ πράγματα εἰς τὴν θέσιν των. Ὁ Βαρβαρέσος ὅταν, μετὰ τὴν πάροδον τριμήνου, διεπίστωσεν ὅτι ἡ διευθέτησις ὄχι μόνον δὲν ὠδήγησεν εἰς ἐπαναφορὰν τῶν πραγμάτων εἰς τὴν θέσιν των, ἀλλ' εἰς χειροτέρευσιν, παρητήθη (19.6.1943). Τὴν 25ην Μαρτίου ὠρκίσθησαν ὁ Γ. Ροῦσος, ὑπουργὸς εἰς τὰς βενιζελικὰς κυβερνήσεις 1924 - 25, ὡς ἀντιπρόεδρος τῆς κυβερνήσεως καὶ ὑπουργὸς Ναυτικῶν, ὁ Βύρων Καραπαναγιώτης, ὑπουργὸς κατὰ τὴν περίοδον 1929 - 32, ὡς ὑπουργὸς Στρατιωτικῶν καὶ προσωρινῶς Ἀεροπορίας, ὁ Ἑμμ. Σοφούλης, ἀνεψιὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Φιλελευθέρων, ὡς ὑπουργὸς Κοιν. Προνοίας καὶ Ἀντιλήψεως. Παρέμειναν ἐκ τῶν παλαιῶν ὑπουργῶν οἱ Δημητρακάκης καὶ Θεοφανίδης, ὁ πρῶτος ὡς ὑπουργὸς Δικαιοσύνης καὶ ὁ δεύτερος ὡς ὑφυπουργὸς Ἑμπορ. Ναυτιλίας. Ἀμφότεροι ἦσαν προσωπικοὶ φίλοι τοῦ πρωθυπουργοῦ.

Τὸν Μάϊον, ἡ κυβέρνησις συνεπληρώθη διὰ τῆς ἀναθέσεως τοῦ ὑπουργείου Ναυτικῶν εἰς τὸν Σοφ. Βενιζέλον καὶ τοῦ ὑπουργείου Ἀεροπορίας εἰς τὸν Πέτρον Βούλγαρην, ἀντιναύαρχον ἐ.ἀ., ἀπομακρυνθέντα ἐκ τοῦ Ναυτικοῦ μετὰ τὸ κίνημα τοῦ 1935. Πρὸ τῆς κυβερνητικῆς ἀνασυνθέσεως, ὁ πρωθυπουργὸς εἶχεν ἀντικαταστήσει τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Στόλου ὑποναύαρχον Ἀλ. Σακελλαρίου διὰ τοῦ μέχρι τότε ναυτικοῦ ἀκολουθου τοῦ Λονδίνου πλοιάρχου Κ. Ἀλεξανδρῆ, προαχθέντος εἰς ὑποναύαρχον, ἐκ τῶν κινήματιών τοῦ 1935. Ἐξ ἄλλου, ὁ νέος ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν προέβη εἰς τὰς ἀκολουθοῦσας τοποθετήσεις: 1) Τοῦ συνταγματάρχου Λιώση Εὐσταθίου, διατελέσαντος Διοικητοῦ Πεζικοῦ τῆς 13ης Μεραρχίας εἰς τὸ ἀλβανικὸν μέτωπον ὡς ἀρχηγοῦ τοῦ Γ.Ε.Σ. καὶ τῶν ἀντισυνταγματάρχων Λαΐου Δημ. καὶ Λάμαρη Γερ., διατελεσάντων ἐπιτελαρχῶν τῆς 6ης καὶ 17ης Μεραρχίας, ὡς βοηθῶν του. 2) Τῶν συνταγματάρχων Παπαῖ Εὐαγγέλου καὶ Μπεγέτη Ἰωάννου, διατελεσάντων τοῦ πρώτου διοικητοῦ τῆς 7ης Μεραρχίας καὶ τοῦ δευτέρου Διοικητοῦ πεζικοῦ τῆς 9ης Μεραρχίας, ὡς διοικητῶν τῆς 1ης καὶ 2ας Ταξιαρχίας.

Αἱ πραγματοποιηθεῖσαι ριζικαὶ ἀλλαγαὶ δὲν ἐπέδρασαν κατευραστικῶς. Αἱ στασιαστικαὶ ἐκδηλώσεις συνεχίσθησαν. Τὰς ἀρχὰς

Ίουλιού ἐστασίασαν, ἐκ νέου, δύο τάγματα τῆς 2ας Ταξιαρχίας. Ὁ διοικητὴς τῆς, ὡς καὶ οἱ διοικηταὶ τῶν 2 ταγμάτων, ἐκακοποιήθησαν. Πέντε ἄλλοι ἀξιωματικοὶ καὶ 29 στρατιῶται συνελήφθησαν καὶ ἐφυλακίσθησαν, ὡς ἀντιδραστικοί, ὑπὸ τῶν στασιαστῶν. Οἱ κρατούμενοι εἰς τὸ πειθαρχεῖον, φίλοι τῶν στασιαστῶν, ἀπηλευθερώθησαν, φονευθέντος τοῦ ἀρχιφύλακος. Χάρις εἰς δραστηκὴν ἐνέργειαν ἐπετεύχθη ὁ ἀφοπλισμὸς τῶν δύο ταγμάτων, ἡ ἀποστολὴ 300 ἀνδρῶν τῆς δυνάμεως τῶν εἰς πειθαρχικὸν στρατόπεδον καὶ ἡ παραπομπὴ τῶν ὑπαιτίων εἰς στρατοδικεῖον. Τέσσαρες κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον, ἀλλ' ἡ ἀπόφασις δὲν ἐξετελέσθη. Ὀλίγας ἡμέρας ἀργότερον στάσις ἐξεδηλώθη εἰς τὸ Γενικὸν Κέντρον Ἐκπαιδεύσεως Στρατοῦ. Κατεστάλη εὐχερῶς. Δύο ἐκ τῶν πρωταιτίων κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον καὶ ἐξετελέσθησαν. Τρίτον στασιαστικὸν κρούσμα ἐσημειώθη, τὴν αὐτὴν περίοδον, εἰς τὸ ἀντιτορπιλικὸν «Ἰέραξ». Πεντήκοντα μέλη τοῦ πληρώματος κληθέντα νὰ ἀποβιβασθοῦν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας, διὰ νὰ ἀναλάβουν ὑπηρεσίαν ξηρᾶς, ἐδήλωσαν ὅτι δὲν ὑπακούουν παρὰ μόνον εἰς διαταγὰς τοῦ ΕΑΜ. Συνελήφθησαν καὶ δύο ἐξ αὐτῶν κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον.

Ἀξίζει νὰ ὑπογραμμισθῇ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ πρώτη στάσις ἔγινε πέντε ἡμέρας πρὸ τῆς συμμαχικῆς ἀποβάσεως εἰς Σικελίαν καὶ αἱ δύο ἐπόμεναι ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς ἀποβάσεως. Καθίστατο φανερόν ὅτι τὸ ΕΑΜ, προβλέπον ὡς ἐπικειμένην τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς χώρας, ἐπεδίωκε τὴν διάλυσιν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τῆς ἐλευθέρως κυβερνήσεως, ὥστε νὰ ἀπομείνῃ ὡς μόνη στρατιωτικὴ δύναμις ὁ Ἑλάς.

Ἀξίζει ἐπίσης νὰ ὑπογραμμισθῇ ὅτι τὰ ἀνωτέρω κρούσματα ἐσημειώθησαν ἀμέσως μετὰ τὸ μήνυμα, τὸ ὁποῖον ὁ Βασιλεὺς ἀπηύθυνε πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ἀπὸ τοῦ ραδιοφωνικοῦ σταθμοῦ τοῦ Καΐρου, τὴν 4ην Ἰουλίου 1943. Διὰ τοῦ μηνύματος αὐτοῦ ὁ Βασιλεὺς ἐδήλωσεν ὅτι ἐντὸς ἑξαμήνου ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς χώρας θὰ διεξήγοντο, ὑπὸ κυβερνήσεως ἐγγυωμένης τὴν γνησίαν ἐκφρασιν τοῦ λαϊκοῦ φρονήματος, ἐκλογαὶ πρὸς ἀνάδειξιν Συντακτικῆς Συνελεύσεως. Πρῶτος ἐγώ, κατέληγε, θὰ σεβασθῶ τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνελεύσεως. Αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι ἐὰν ἡ Συνέλευσις ἀπεφαινετο ὑπὲρ τῆς ἐγκαθιδρύσεως ἀβασιλεύτου δημοκρατίας,

καθ' ὃ θὰ εἶχε δικαίωμα, ὁ Βασιλεὺς διὰ λογαριασμόν του καὶ διὰ λογαριασμόν τῆς δυναστείας θὰ ἀπεδέχετο τὴν ἀπόφασίν της.

Ἡ ἀντιπροσωπεία τῶν Βουνῶν.

Τὰς ἀρχὰς τοῦ 1943 τὸ ΕΑΜ ἀπεφάσισε νὰ υἱοθετήσῃ τὸ ἀνταρτικὸν κίνημα τοῦ Ἄρη Βελουχιώτη καὶ νὰ τὸ θέσῃ ὑπὸ τὴν καθοδήγησίν του. Αἱ κομμουνιστικαὶ ἀνταρτικαὶ ὁμάδες θὰ ἐλάμβανον τὴν ἐπωνυμίαν Ἑθνικὸς Λαϊκὸς Ἀπελευθερωτικὸς Στρατὸς (Ἑλᾶς). Σκοπὸς τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ θὰ ἦτο νὰ θέσῃ ὑπὸ τὸν ἑλεγχόν του τὸ σύνολον τῆς ὀρεινῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, τῶν περιοχῶν, δηλαδή, ὅπου ἀπεκλείετο μόνιμος στάθμευσις στρατευμάτων κατοχῆς. Διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ὁ σκοπὸς αὐτὸς ἐχρειάζετο ἡ ἐξουδετέρωσις κάθε ἀνταρτικῆς ὁμάδος, ἡ ὁποία θὰ ἤρνεϊτο νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὸ κομμουνιστικὸν συγκρότημα. Πρώτη ἐνέργεια πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ὑπῆρξεν ὁ ἀφοπλισμὸς τῆς ὁμάδος Παπαϊωάννου, εἰς περιοχὴν Βάλτου, καὶ Σαράφης - Κωστοπούλου, εἰς τὴν περιοχὴν Θεσσαλίας. Ὁ συνταγματάρχης Στεφ. Σαράφης, ἐκ τῶν ἡγετῶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1935, παρ' ὅλους τοὺς ἐξευτελισμοὺς τοὺς ὁποίους ὑπέστη ἐκ μέρους τῶν κομμουνιστῶν, μετὰ τὸν ἀφοπλισμὸν τῆς ὁμάδος του, ἐδέχθη νὰ ἀναλάβῃ τὴν στρατιωτικὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἑλᾶς, πλαισιούμενος ἀπὸ τὸν Ἄρην Βελουχιώτην ὡς «καπετάνιον» καὶ τὸν Α. Τζίμαν, μέλος τῆς Κ.Ε. τοῦ Κ.Κ.Ε., ὡς πολιτικὸν καθοδηγητὴν.

Ἡ τρίτη ὁμάς, τὴν ὁποίαν ἀπεπειράθη νὰ διαλύσῃ τὸ ΚΚΕ, ἦτο ἡ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «5/42 σύνταγμα Εὐζώνων» συγκροτηθεῖσα, τὰ τέλη Μαρτίου 1943, ὑπὸ τοῦ συνταγματάρχου Δημ. Ψαρροῦ. Ἡ ὁμάς αὕτη ἀπετέλει τὴν στρατιωτικὴν ἐκφρασιν τῆς Ἑθνικῆς καὶ Κοινωνικῆς Ἀπελευθερώσεως (ΕΚΚΑ), πολιτικῆς ὁργανώσεως συσταθείσης, τὸ θέρος τοῦ 1942, ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Καρτάλη, παλαιοῦ στελέχους τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος, ἀλλὰ μὲ σοσιαλιστικὰς τάσεις. Ἡ ἀνταρτικὴ ὁμάς ἐπρόκειτο νὰ συγκροτηθῇ τὸν Σεπτέμβριον 1942. Ἡ ἀφίξις ὁμως ἐκ Μ. Ἀνατολῆς εἰδικῆς ἀποστολῆς ὑπὸ τὸν Ταγματάρχην Ι. Τσιγάντεν (σύγγαμβρον τοῦ Ψαρροῦ), ἐπιφορτισμένης ὑπὸ τοῦ Π. Κανελλοπούλου, νὰ συντονίσῃ τὴν ἐθνικὴν ἀντίστασιν, ὡς καὶ ἡ ἀναχώρησις διὰ Μ. Ἀνατολὴν τοῦ συνταγματάρχου Εὐρ. Μπακιρτζῆ, ὑποψηφίου ἀρχηγοῦ τῆς ὁμάδος, ἀνέστειλαν τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ σχεδίου. Μετὰ τὸν ἡρωικὸν

θάνατον, τέλη 'Ιανουαρίου 1943, τοῦ Ι. Τσιγάντε (ἀνακαλυφθεὶς ὑπὸ τῶν 'Ιταλῶν ἔδωσε μάχην καὶ ἔπεσεν ἀφοῦ ἐφόνευσε τρεῖς ἀπὸ τοὺς διώκτας του), ὁ Ψαρρὸς διεπίστωσεν ὅτι δὲν ὑπῆρχον περιθώρια ἀναβολῆς.

Ὁ 'Ελὰς δὲν ἄφησε καιρὸν εἰς τὴν ὁμάδα Ψαρροῦ νὰ ἀνδρωθῇ. Τὴν παρέσυρεν εἰς παγίδα καὶ τὴν ἀφώπλισε τὴν 14ην Μαΐου. Ἀγνωστον διὰ ποίους λόγους μετενόησεν ἐν συνεχείᾳ διὰ τὴν πρᾶξιν του καὶ ἐπέτρεψε τὴν ἀνασυγκρότησιν τῆς τὰς ἀρχὰς 'Ιουνίου. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας μετενόησεν ἐκ νέου καὶ τὰ τέλη τοῦ μηνός, μονὰς τοῦ 'Ελὰς ἐπετέθη ἐναντίον τοῦ εἰς Ταράτσα Γκιῶνας εὐρίσκομένου ὑπὸ ἀνασυγκρότησιν 5/42. Ἐπηκολούθησε συμπλοκὴ καθ' ἣν ἐφονεύθησαν 3 καὶ ἐτραυματίσθησαν πέντε τῆς ὁμάδος Ψαρροῦ, ἐνῶ αἱ ἀπώλειαι τοῦ 'Ελὰς ἀνῆλθον εἰς 7 νεκροὺς καὶ 15 τραυματίας. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ 5/42, παρὰ τὴν νίκην του, ἀπεφάσισε νὰ διαλύσῃ τὴν ὁμάδα του καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Πελοπόννησον. Ἐκεῖ ἐπέισθη ὅτι ἡ ἀπόφασίς του ἦτο, τὸ ὀλιγώτερον, πρόωρος. Ἐπανῆλθεν εἰς Παρνασσίδα καὶ ἀφοῦ ἔλαβεν ὑπόσχεσιν τῆς ἀγγλικῆς ἀποστολῆς ὅτι θὰ τοῦ ἐδίδετο ὅπλισμός διὰ τὴν συγκρότησιν σώματος 4.000 ἀνδρῶν, ἐπροχώρησεν εἰς τὴν ἀνασύστασιν τοῦ 5/42. Αὐτὴν τὴν φορὰν τὸ ΕΑΜ δὲν ἀντέδρασεν. Ἐδέχθη, μάλιστα, τὴν συμμετοχὴν ἀντιπροσώπου τοῦ 5/42 εἰς τὸ συσταθὲν, τῇ ὑποδείξει τῶν Βρεταννῶν, Γενικὸν Στρατηγεῖον τῶν Ἀνταρτικῶν Ὁμάδων, εἰς τὸ χωρίον Περτούλι τῆς περιοχῆς Καρδίτσας.

Ἡ ἀλλαγὴ στάσεως τῶν κομμουνιστῶν ἐπῆλθε, προφανῶς, ἐν ὅφει τῆς ἀγγλικῆς ἀποφάσεως, ὅπως ἀντιπροσωπεῖα τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων μεταφερθῇ εἰς Κάϊρον διὰ πολιτικὰς συνομιλίας μὲ τὴν ἐλευθέραν κυβέρνησιν. Ἡ ἀντιπροσωπεῖα, ἀποτελουμένη ἀπὸ 4 ἐκπροσώπους τοῦ ΕΑΜ, ἓνα τοῦ ΕΔΕΣ καὶ ἓνα τῆς ΕΚΚΑ ἀνεχώρησεν ἐκ τοῦ κατασκευασθέντος εἰς Νεράϊδα τῆς Θεσσαλίας πεδίου προσγειώσεως τὴν νύκτα τῆς 10ης Αὐγούστου, διὰ συμμαχικοῦ ἀεροπλάνου καὶ τὰς πρωΐνὰς ὥρας τῆς ἰδίας ἡμέρας ἔφθασεν εἰς Κάϊρον. Συνωδεύετο ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς βρεταννικῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς ταξιάρχου Μέγερς καὶ τοῦ ταγματάρχου Οὐάλλας, ὑπαλλήλου τοῦ βρεταννικοῦ ὑπουργείου ἐξωτερικῶν ὁ ὁποῖος ἐστάλη ἐν Ἑλλάδι ὡς πολιτικὸς σύμβουλος τῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς. (Ὁ συσχετισμὸς δυνάμεως μεταξὺ ΕΑΜ καὶ τῶν δύο ἄλλων

οργανώσεων δὲν ἐδικαιολόγει τὴν προνομιακὴν μεταχείρισίν του. Κανονικὰ θὰ ἔπρεπε νὰ τοῦ δοθοῦν, τὸ πολὺ, τρεῖς θέσεις).

Ὁλίγον πρὸ τῆς ἀντιπροσωπείας αὐτῆς ἀφίχθη εἰς Κάϊρον ὁ πρῶην ὑπουργὸς Γ. Ἐξηντάρης, ὡς ἐκπρόσωπος τῶν ὑπογραψάντων τὸ πρωτόκολλον τῆς 30.3.1942 κομμάτων. Οὗτος, ὡς καὶ ἡ ἀντιπροσωπεία, ἔγιναν δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, τοῦ πρωθυπουργοῦ, τῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως, τοῦ Βρεταννοῦ πρεσβευτοῦ Λήπερ, ὁ ὁποῖος, τὸν Μάρτιον 1943, εἶχεν ἀντικαταστήσει τὸν Πάλαρετ, τοῦ ἀρχιστρατήγου Μ. Ἀνατολῆς Οὐίλσονος. Τὰ ὅσα ἐξέθεσαν προφορικῶς συνώψισαν εἰς ἐπιστολὴν, τὴν ὁποῖαν ἀπηύθυναν πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν τὴν 17ην Αὐγούστου. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν, τὴν ὁποῖαν ὑπέγραψε καὶ ὁ Π. Κανελλόπουλος, ἐτονίζετο ὅτι «χάριν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος, ἥτις μόνη διασφαλίζει τὴν εὐδωσιν τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος καὶ τὴν ὁμαλὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς χώρας, παρίσταται ἀνάγκη νὰ δηλωθῇ ὑπευθύνως ὅτι ὁ Βασιλεὺς δὲν θέλει ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὶν ἢ ὁ λαὸς ἀποφανθῇ ἐπὶ τοῦ πολιτεύματος». Τὸ συνελθὸν μετὰ διήμερον ὑπουργικὸν συμβούλιον ἐξουσιοδότησεν ὁμοφώνως τὸν πρωθυπουργὸν νὰ ἀνακοινώσῃ εἰς τὸν Βασιλέα ὅτι ἡ κυβέρνησις υἱοθέτησε τὴν πρότασιν Ἐξηντάρη καὶ τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν ὁργανώσεων.

Ὁ Βασιλεὺς, πρὶν ἢ λάβῃ ἀποφάσεις, ἐζήτησε διὰ τηλεγραφῆματός του τὴν γνώμην τοῦ Προέδρου τῶν ΗΠΑ καὶ τοῦ Βρεταννοῦ πρωθυπουργοῦ. Εἰς τὸ τηλεγράφημα αὐτό, ἀφοῦ ἐξέφραζεν ἀμφιβολίας περὶ τοῦ ἀντιπροσωπευτικοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀφικθέντων ἐξ Ἑλλάδος «προσώπων», προσέθετεν ὅτι ἡ ἱκανοποίησις τοῦ προβληθέντος αἰτήματος ἡδύνατο νὰ δημιουργήσῃ προηγούμενον ἢ νὰ ἐπηρεάσῃ ἐξελίξεις εἰς ἄλλα κράτη ἰδιαιτέρως εἰς τὰ Βαλκάνια. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἤθελε νὰ ἔχῃ τὴν γνώμην τῶν δύο ἡγετῶν. Τὸ τηλεγράφημα ἐτελείωνε: «Προσωπικῶς, ἐπὶ τοῦ παρόντος, κλίνω ὑπὲρ τῆς ἰδέας νὰ συνεχίσω ἐπὶ τῶν γραμμῶν τὰς ὁποίας συνεφωνήσαμεν προτοῦ ἀναχωρήσω ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν. Νομίζω ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψω μὲ τὸν στρατόν μου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔστω καὶ ἐὰν μετὰ μικρὰν παρέλευσιν χρόνου ἀνεχώρουν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν διὰ νὰ ἐργασθῶ διὰ τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα μεταξὺ τῶν Συμμάχων μας, τοῦτο δὲ ἐὰν αἱ μετέπειτα ἐξελίξεις τὸ ὑπεδείκνυνον ὡς ὀρθόν».

Αί απαντήσεις τοῦ Τσῶρτσιλ (26 Αὐγούστου) καὶ Ροῦζβελτ (7 Σεπτεμβρίου) ἀπέκλειον νέαν βασιλικὴν δήλωσιν. Ἡ τῆς 4ης Ἰουλίου ἐκρίνετο ὡς ἐπαρκής. Ὁ Ροῦζβελτ, μάλιστα, ἐκάλει τοὺς Ἕλληνας «νὰ βάλουν εἰς δευτέραν μοῖραν ἄλλους σκοποὺς πρὸ τῆς ἐπείγουσας ἀνάγκης νὰ κερδηθῇ ὁ πόλεμος καὶ νὰ ἀπελευθερωθῇ ἡ πατρίς των». Ὁ Βασιλεὺς συνεμορφώθη πρὸς τὴν ὑπόδειξιν τῶν δύο μεγάλων.

Ἡ ἀντιπροσωπεία εἶχε ζητήσει ἐπὶ πλέον διεύρυνσιν τῆς κυβερνήσεως, ὥστε νὰ εἰσέλθουν εἰς αὐτὴν ἐκπρόσωποι τῶν κομμάτων καὶ τῶν ἀνταρτικῶν ὀργανώσεων καὶ ἐγκατάστασιν κλιμακίου τῆς νέας κυβερνήσεως εἰς τὴν ἔδραν τοῦ Κοινοῦ Στρατηγείου. Τὰ πολιτικὰ κόμματα ἀπέκλεισαν καὶ τὴν διεύρυνσιν καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ κλιμακίου. Ἐπίστευον ὅτι αἱ ἀνταρτικαὶ ὀργανώσεις ἔπρεπε νὰ ἀποτελοῦν καθαρῶς στρατιωτικὰς μονάδας καὶ νὰ ἐκτελοῦν τὰς διαταγὰς τοῦ Στρατηγείου Μ. Ἀνατολῆς. Τὰ μέσα Σεπτεμβρίου 1943 ἡ ἀντιπροσωπεία ἐπανῆλθεν εἰς Ἑλλάδα. Δὲν τὴν συνώδευσεν ὁ Ταξίαρχος Μέγιερς. Ἐχαρκτηρίσθη ὑπεύθυνος τῆς ἀνωμαλίας τὴν ὁποίαν προεκάλεσεν ἡ ἔλευσις τῆς εἰς Κάϊρον, παρ' ὅλον ὅτι ἡ ὑπόδειξις του διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν συνομιλιῶν εἶχε τύχει τῆς ἐγκρίσεως τοῦ Στρατηγείου καὶ ἐκλήθη εἰς Λονδῖνον διὰ νὰ δώσῃ ἐξηγήσεις μαζὶ μετὸν ταγματάρχην Οὐάλας. Ἐκ τῶν δύο μόνον ὁ δεύτερος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου καὶ ἐφνεύθη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μάχης τὴν ὁποίαν ἔδωσαν οἱ ἀνιάρτες τοῦ Ζέρβα, εἰς Μεννίαν, ἐναντίον γερμανικῶν τμημάτων, τὸν Αὐγούστον 1944. Ὁ Μέγιερς ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ συνταγματάρχου Γούντχάουζ, μέχρι τότε ὑπαρχηγοῦ τῆς ἀποστολῆς. Μετὰ τῆς ἀντιπροσωπείας ἐπέστρεψεν εἰς Ἑλλάδα καὶ ὁ Μπακιρτζής, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου, ὁ ὁποῖος τοῦ ἐδόθη εἰς Μ. Ἀνατολὴν. (Ἡ κυβέρνησις Τσουδεροῦ εἶχεν ὑποδείξει εἰς τὰς ἀγγλικὰς ἀρχὰς τὴν ἐκτόπισιν τοῦ Μπακιρτζῆ εἰς Ἰνδίας ἢ Νοτ. Ἀφρικὴν).

Ἐπίθεσις κατὰ τοῦ ΕΛΕΣ καὶ τρομοκρατία.

Ἡ ἰταλικὴ συνθηκολόγησις προσέφερεν εἰς τὸ ΕΑΜ μίαν ἀπροσδόκητον εὐκαιρίαν αὐξήσεως τοῦ ὀπλισμοῦ του καὶ ἐπεκτάσεως τοῦ ἐλέγχου του ἐπὶ τῶν περιφερειῶν, τὰς ὁποίας οἱ Γερμανοί, ἐλλείψει δυνάμεων, ἐγκατέλειψαν.

Αί ἐξελίξεις εἰς Ἱταλίαν ὑπῆρξαν ραγδαῖαι καὶ ἀπρόβλεπτοι. Μετὰ τὴν ἐπιτυχῇ ἀμερικανοβρεταννικὴν ἀπόβασιν εἰς Σικελίαν, ὁ Μουσσολίνι ἀνετράπη τὴν 25ην Ἰουλίου ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Φασιστικοῦ Συμβουλίου, τῶν κυριωτέρων δηλαδὴ συνεργατῶν του, καὶ ἐφυλακίσθη. Ἐσχηματίσθη νέα κυβέρνησις ὑπὸ τὸν στρατάρχην Μπαντόλιο, ἡ ὁποία ἀμέσως ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς Συμμάχους καὶ ἐζήτησεν ἀνακωχὴν. Ὑπεγράφη τὴν 3ην Σεπτεμβρίου. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν δύο βρεταννικαὶ μεραρχίαι εἰσῆρχοντο εἰς τὴν ἰταλικὴν χερσόνησον διὰ τοῦ Ρέτζιο τῆς Καλαβρίας. Ἡ ἀνακωχὴ ἀνεκοινώθη δημοσίᾳ τὴν 6.30 μ.μ. τῆς 8ης Σεπτεμβρίου. Τὴν ἐπαύριον, ἡ 5η ἀμερικανικὴ στρατιὰ ἀπεβιβάζετο εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Σαλέρνο, ἐνῶ βρεταννικαὶ δυνάμεις κατελάμβανον τὸν Τάραντα.

Τὴν 8ην Σεπτεμβρίου εὐρίσκοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα δέκα ἰταλικά μεραρχία, ἐκ τῶν ὁποίων 2 εἰς Δωδεκάνησον καὶ Σάμον, 1 εἰς Κρήτην, 6 εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ 1 εἰς τὰς Ἰονίους Νήσους. Αἱ τρεῖς πρῶται ἐξ αὐτῶν, ὑπαγόμεναι εἰς τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν Δωδεκανήσου, δὲν εἶχον λάβει τὴν διαταγὴν τῆς κυβερνήσεως Μπαντόλιο, περὶ ἀντιστάσεως κατὰ τῶν Γερμανῶν καὶ συνεργασίας μετὰ τῶν συμμάχων. Αἱ ὑπόλοιποι, ἀποτελοῦσαι τὴν ἐδρεύουσαν εἰς Ἀθήνας 11ην ἰταλικὴν στρατιάν, τὴν εἶχον λάβει.

Οἱ Γερμανοὶ διέθετον εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα 6 μεραρχίας πεζικοῦ καὶ μίαν τεθωρακισμένην, εἰς τὴν Κρήτην μίαν μεραρχίαν πεζικοῦ καὶ εἰς τὴν Ρόδον μίαν μηχανοκίνητον μεραρχίαν δυνάμεως 6.000 ἀνδρῶν. Ἡ διοίκησις τῆς 11ης Στρατιᾶς δὲν ἔδειξε διάθεσιν νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς διαταγὰς τοῦ Μπαντόλιο. Ὡς ἐκ τούτου, οἱ Γερμανοὶ εὐχερῶς ἐξουδετέρωσαν τὰς εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα ἰταλικὰς δυνάμεις, πλὴν τῆς μεραρχίας «Πινερόλο», εὐρισκομένης εἰς Θεσσαλίαν, ἡ ὁποία παρεδόθη εἰς τὴν Βρεταννικὴν Στρατιωτικὴν Ἀποστολήν. Ἄνευ ἀντιστάσεως παρεδόθη καὶ ἡ εἰς Κρήτην ἰταλικὴ μεραρχία εἰς τοὺς Γερμανούς.

Ἡ μόνη ἰταλικὴ μονὰς ἡ ὁποία ἡμύνθη ἦτο ἡ ἰταλικὴ μεραρχία «Ἀκουί», ἡ κατέχουσα τὴν Κέρκυραν καὶ τὴν Κεφαλληνίαν. Οἱ Γερμανοὶ ἐχρειάσθησαν 15 ἡμέρας διὰ νὰ καταλάβουν τὰς δύο νήσους, ἀφοῦ τὰς ὑπέβαλον εἰς ἀπηνῆ βομβαρδισμόν. Ἡ πόλις τῆς Κερκύρας, πληγεῖσα καὶ δι' ἐμπρηστικῶν βομβῶν, ἐδοκιμάσθη

περισσότερον. Τὰ 70% τῶν οἰκιῶν κατεστράφησαν ἢ ὑπέστησαν σοβαρὰς ζημίας. Οἱ Γερμανοὶ ἐξετέλεσαν ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς τῆς ἐν λόγῳ μεραρχίας, τοὺς ὁποίους συνέλαβον αἰχμαλώτους. Ἰδιαιτέρως τοὺς ἠνώχλησε τὸ γεγονός ὅτι οἱ Ἴταλοι παρέδωσαν εἰς τοὺς συμμάχους γερμανικὴν δύναμιν 600 ἀνδρῶν, ἡ ὁποία εἶχεν ἐγκατασταθῇ εἰς Κέρκυραν μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Μουσσολίνι.

Τὰ Δωδεκάνησα ἐξ ἄλλου κατεβλήθη προσπάθεια νὰ καταληφθοῦν ὑπὸ Ἑλληνοαγγλικῶν δυνάμεων. Ὁ Τσῳρτσιλ ἀντελήφθη ὀρθῶς ὅτι ἡ ἀπελευθέρωσις των θὰ ἐπηρέαζεν ἀποφασιστικῶς τὴν Τουρκίαν. Τὸ ἴδιον ὁμως ἀντελήφθη καὶ ὁ Χίτλερ. Ὅταν, τὴν 24ην Σεπτεμβρίου, τὸ Γερμανικὸν Ἐπιτελεῖον ὑπέδειξε τὴν ἐκκένωσιν τῆς Κρήτης καὶ τῆς Δωδεκανήσου, διότι ἐπρόκειτο περὶ προκεχωρημένων βάσεων, ἐστερημένων ἀξίας διὰ τὴν ἀμυναν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου, ἀπήντησεν: «Ἡ στάσις τῶν συμμάχων μας τῆς ΝΑ Εὐρώπης (Ρουμανίας καὶ Βουλγαρίας), ὡς καὶ τῆς Τουρκίας, προσδιορίζεται ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς ἐμπιστοσύνης των εἰς τὴν δύναμιν μας. Ἐγκατάλειψις τῶν νήσων θὰ δημιουργήσῃ ἐξαιρετικῶς δυσμενῆ ἐντύπωσιν».

Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Χίτλερ ἐξέδιδε διαταγὰς, αἱ ὁποῖαι ἐξετελοῦντο ἄνευ ἀντιρρήσεων, ὁ Βρεταννὸς πρωθυπουργὸς εἶχεν ἀνάγκην τῆς συγκαταθέσεως τῶν Ἀμερικανῶν. Ὁ πρόεδρος Ρουζβελτ καὶ ὁ στρατηγὸς Ἀϊζενχάουερ ἠρνήθησαν νὰ δεχθοῦν τὴν χρησιμοποίησιν στρατοῦ, ἀεροπλάνων καὶ μεταφορικῶν μέσων, ἐκ τῶν ἀφιερωμένων εἰς τὴν κυρίαν πολεμικὴν προσπάθειαν, διὰ τὴν ἀνάληψιν δευτερευούσης, κατὰ τὴν γνώμην των, σημασίας, ἐπιχειρήσεως. Παρέμειναν, μέχρι τέλους, ἀμετάπειστοι. Ὁ Τσῳρτσιλ ἀπεφάσισε νὰ ἐνεργήσῃ μὲ ὅ,τι διέθετεν. Ἀποτυχῶν νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ὑπὸ τῶν Ἱταλῶν παράδοσιν τῆς Ρόδου εἰς τοὺς Βρεταννοὺς, ἀπέστειλε τρία βρεταννικὰ τάγματα καὶ τὸν Ἱερὸν Λόχον εἰς Κῶ, Λέρον καὶ Σάμον. Τὴν 3ην Ὀκτωβρίου οἱ Γερμανοὶ ἀνακατέλαβον τὴν Κῶ καὶ τὴν 16ην Νοεμβρίου τὴν Λέρον. Κατόπιν τούτου, ἡ Σάμος ἐξεκενώθη. Αἱ ἑλληνοβρεταννικαὶ ἀπώλειαι ἦσαν σημαντικά. Οἱ ἀποτελοῦντες τὰς φρουράς τῆς Κῶ καὶ τῆς Λέρου ἡ ἐφονεύθησαν ἢ ἠχμαλωτίσθησαν. Ἐλάχιστοι διεσώθησαν. Ἐπὶ πλέον, τέσσαρα ἀντιτορπιλλικὰ μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ ἑλληνικὸν «Βασίλισσα Ὀλγα», (κυβερνήτης πλωτάρχης Μπλέσσας), τὸ ὁποῖον εἶχε γράφει λαμ-

πράς σελίδας δόξης κατά τούς προηγθέντας τῆς βυθίσσεως του μήνας καὶ δύο ὑποβρύχια ἐβυθίσθησαν, ἐνῶ τέσσαρα καταδρομικά καὶ τέσσαρα ἀντιτορπιλλικά, μεταξύ τῶν ὁποίων τὸ ἑλληνικὸν «Ἀδρία», (κυβερνήτης ἀντιπλοίαρχος Ι. Τούμπας) ὑπέστησαν σοβαρωτάτας βλάβας. Ὁ κυβερνήτης Γ. Μπλέσσας, ὁ ὑπαρχος Γρηγορόπουλος, 4 ἀξιωματικοὶ καὶ 50 ναῦται τοῦ «Βασίλισσα Ὀλγα» ἐφονεύθησαν ἢ ἐπνίγησαν. Εἰκοσιένας ὑπαξιωματικοὶ καὶ ναῦται τοῦ «Ἀδρία» ἐφονεύθησαν ἐνῶ 29 ἐτραυματίσθησαν. Ὁ κυβερνήτης, ὅμως, καὶ τὸ πλήρωμα τοῦ «Ἀδρία», ἐπέτυχον νὰ ἐπαναφέρουν τὸ βαρύτατα τραυματισμένον σκάφος, (εἶχεν ἀποκοπῇ ὁλόκληρος ἡ πλώρη), εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας. Κατὰ τὴν ἰδίαν περίοδον (14 Σεπτεμβρίου 1943) ἀπωλέσθη καὶ τὸ ὑποβρύχιον «Κατσώνης». Ὁ κυβερνήτης του Β. Λάσκος, πέντε ἀξιωματικοὶ καὶ 25 ἄνδρες τοῦ πληρώματος ἐφονεύθησαν ἢ ἐπνίγησαν.

Τὴν περίοδον αὐτήν, καθ' ἣν κατεβάλλετο προσπάθεια ἀπελευθερώσεως ἔστω καὶ τμημάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, τὸ ΕΑΜ ἐπέλεξε διὰ νὰ ἐξαπολύσῃ ἐπιθέσιν ἐναντίον Ἑλλήνων, καὶ μάλιστα, ἐν συνεργασίᾳ μὲ τούς Γερμανούς. Οἱ τελευταῖοι, ἀναμένοντες συμμαχικὴν ἀπόβασιν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ἀπεφάσισαν νὰ ἐκκαθαρίσουν τὴν Ἠπειρον ἀπὸ τὸν Ἑδῆς, ὥστε νὰ ἐκλείψῃ ἡ ἐξ αὐτοῦ ἀπειλή. Ἡ ἡγεσία τοῦ ΕΑΜ, ἐξ ἄλλου, πιστεύουσα ὅτι ἐπέκειτο ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς χώρας, ἠθέλησε νὰ ἐξοντώσῃ τὴν ἰσχυροτέραν μετ' αὐτὸ ὀργάνωσιν, διὰ νὰ παραμείνῃ κύριον τῆς καταστάσεως. Ἡσθάνετο δὲ ἑαυτὸ ἄρκετὰ ἰσχυρόν, διότι ἡ Β.Σ.Α. ἐπέτρεπεν ὥστε ὁ ὀπλισμὸς, μετὰ τῶν πυροβόλων, ὁ ἱματισμὸς καὶ ἄλλα ἐφόδια τῆς μεραρχίας «Πινερόλο» νὰ περιέλθουν εἰς τὸν Ἑλᾶς, ὁ ὁποῖος, ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης, ἔπαυσε νὰ ἐξαρτᾶται διὰ τὸν ἐφοδιασμόν του ἀπὸ τούς Βρεταννοὺς. Συγχρόνως ἀπέκτησε τὴν δυνατότητα νὰ αὐξήσῃ τὴν εἰς ἄνδρας δύναμίν του δι' ἀναγκαστικῆς στρατολογίας εἰς τὰς ὑπὸ τὸν ἑλεγχόν του περιφέρειας.

Ἡ ἐπίθεσις τοῦ Ἑλᾶς κατὰ τοῦ Ἑδῆς ἤρχισε τὴν 9ην Ὀκτωβρίου. Ἡ ἐπίθεσις τῶν Γερμανῶν τὴν 16ην. Ἡ ἡγεσία τοῦ Ἑδῆς, ἐζήτησεν ἀμέσως κατάπausιν τῆς ἐμφυλίου συρράξεως καὶ δημιουργίαν κοινοῦ μετώπου ἐναντίον τοῦ κατακτητοῦ. Ὁ Ἑλᾶς ἠρνήθη. Αἱ δυνάμεις τοῦ Ἑδῆς ἀφοῦ ἐκράτησαν τούς Γερμανοὺς εἰς Βουλγαρέλι μέχρι τῆς 30ῆς Ὀκτωβρίου, συνεπτύχθησαν πρὸς τὴν περιοχὴν

Θεοδώριαν - Νεράϊδα. Ἐκεῖ ὑπέστησαν νέαν ἐπίθεσιν τοῦ Ἑλὰς. Ἦναγκάσθησαν νὰ συμπτυχθοῦν πρὸς Μελισουργοὺς. Ἡ κατάστασις τοῦ Ἑδὲς καθ' ὅλον τὸν Νοέμβριον 1943 ὑπῆρξε δραματική. Δὲν ἐκάμφθη. Ὅταν αἱ γερμανικαὶ ἐκκαθαριστικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐσταμάτησαν, συνεχίσθησαν αἱ συγκρούσεις μὲ τὸν Ἑλὰς εἰς ὁλόκληρον τὴν μεταξύ Ἀράχθου καὶ Ἀχελώου περιοχὴν. Ὅταν ἡ ἡγεσία τοῦ ΕΑΜ διεπίστωσεν ὅτι ἡ διάλυσις τοῦ Ἑδὲς ἦτο ἀνέφικτος, ἐδέχθη παρέμβασιν τῆς Β.Σ.Α. πρὸς σύναψιν ἀνακωχῆς, ἡ ὁποία καὶ ἐπετεύχθη τὴν 5ην Φεβρουαρίου 1944. Συγχρόνως συνεφωνήθη, ὅπως συνέλθουν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν ὁργανώσεων μετὰ μελῶν τῆς Β.Σ.Α. εἰς Μυρόφυλλον καὶ θέσουν τὰς βάσεις συνεργασίας τῶν. Ἀς σημειωθῇ ὅτι κατὰ τὴν περίοδον τῆς συρράξεως μεταξύ Ἑλὰς - Ἑδὲς, ἡ Ἐκκὰ παρέμενεν οὐδετέρη. Δυνάμεις τοῦ Ἑλὰς εἶχον κυκλώσει τὸ 5/42. Κατὰ περιόδους δὲ ἤσκησαν ἐπ' αὐτοῦ πίεσιν, ὥστε νὰ παρεμποδίσουν ἐπέμβασίν του ὑπὲρ τοῦ Ἑδὲς.

Ἡ σύσκεψις τοῦ Μυροφύλλου ἤρχισε τὴν 15ην Φεβρουαρίου καὶ συνεχίσθη μέχρι τῆς 22ας. Διεκόπη μέχρι τῆς 27ης, ὅτε ἐπανελήφθη εἰς τὸ χωρίον Πλάκα, κείμενον πλησίον τῆς ὁμωνύμου γεφύρας τοῦ Ἀράχθου. Ἐπὶ δύο θεμάτων μόνον συνεφώνησαν οἱ συσκεφθέντες: 1) Ἐπὶ τῆς καταγγελίας τῶν Ταγμάτων Ἀσφαλείας ὡς ὁργάνων τοῦ ἐχθροῦ. 2) Ἐπὶ τῆς ὀριστικῆς διακοπῆς τῶν μεταξύ τῶν δύο ὁργανώσεων ἐχθροπραξιῶν. Ἐπὶ τῶν ἄλλων συζητηθέντων θεμάτων, σχηματισμοῦ κυβερνήσεως ἐθνικῆς ἐνότητος, διορισμοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ ἐνοποιήσεως τῶν ἀνταρτικῶν ὁργανώσεων, οὐδεμία συμφωνία ἐπῆλθε, λόγῳ τῆς ἀξιώσεως τοῦ ΕΑΜ, ὅπως ἐπιβάλλῃ τὰς ἀπόψεις του.

Ἀπρίλιος 1944.

Τὴν 10ην Μαρτίου 1944 τὸ ΕΑΜ ἐκήρυξεν ἀνοικτὴν ἐπανάστασιν. Συνέστησεν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Πολιτικὴ Ἐπιτροπὴ Ἐθνικῆς Ἀπελευθερώσεως» (ΠΕΕΑ), κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Εὐρ. Μπακιρτζῆ καὶ μὲ μέλη τοὺς Γ. Σιάντον, Γεν. Γραμματέα τοῦ Κ.Κ.Ε., Ἡλίαν Τσιριμῶκον, Ἑμμ. Μάντακαν, Κ. Γαβριηλίδην μέλη τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ΕΑΜ. Ἡ κυβέρνησις αὕτῃ ἀπηύθυνε, μέσῳ τοῦ Σ.Μ.Α. τηλεγράφημα εἰς τὸν Τσουδερόν, διὰ τοῦ

ὁποίου τοῦ ἔλεγεν ὅτι «ἀποβλέπει πρωτίστως εἰς τὸν σχηματισμὸν κυβερνήσεως γενικῆς ἐθνικῆς ἐνότητος». Ἐπρόκειτο περὶ ἀπάτης. Διότι προεκήρυξεν «ἐκλογάς» διὰ συντακτικὴν συνέλευσιν, ἡ ὁποία ἀπεκλήθη «Ἐθνικὸν Συμβούλιον» καὶ συνήλθεν εἰς Κορυγχάδας τῆς Εὐρυτανίας. Μετὰ ἓνα μῆνα διηυρύνθη ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀλεξ. Σβώλου καὶ ἱδρυσεν ὑπουργεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν παρέλειψε νὰ συμπεριλάβῃ καὶ ἐκεῖνο τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἐνεφανίσθη, δηλαδὴ, ὡς κυβέρνησις διαφορετικὴ καὶ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν.

Ἡ ἱδρυσις τῆς ΠΕΕΑ, γνωσθεῖσα εἰς Αἴγυπτον τὴν 16ην Μαρτίου, προεκάλεσε ταραχὴν μεταξὺ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων. Ἡ κυβέρνησις ἀπήντησεν εἰς τὴν ΠΕΕΑ ὅτι δὲν ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος, ἀλλ' αὕτη προϋπέθετε συμφωνίαν ὅλων τῶν κομμάτων καὶ ὁργανώσεων. Δι' ἀνακοινώσεώς της δὲ τῆς 27ης Μαρτίου ἐτόνιζεν ὅτι «μονομερὴς συμφωνία μὲ μίαν μόνον ὁργάνωσιν ἢ μὲ ἓνα μόνον κόμμα δὲν θὰ προῆγε τὴν κοινὴν ἐπιθυμίαν περὶ ἐνιαίας ἐθνικῆς κυβερνήσεως, ἐχούσης σκοπὸν τὴν ἀδιατάρακτον διαχείρισιν τῶν ἐθνικῶν ὑποθέσεων ὡς τὸ ἐπιβάλλουν αἱ περιστάσεις». Ἡ ἐλευθέρη δηλαδὴ κυβέρνησις ἐδέχετο νὰ διευρυνθῇ, ἀλλὰ ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι θὰ μετείχον εἰς αὐτὴν ἐκπρόσωποι ὅλων τῶν κομμάτων καὶ ὁργανώσεων καὶ ὄχι μόνον τοῦ ΚΚΕ ἐμφανιζομένου ὡς ΕΑΜ. Αὐτὸ δὲν ἱκανοποιεῖ τὴν κομμουνιστικὴν ἡγεσίαν, ἡ ὁποία ἐπεζήτη, ἀπλῶς, νὰ νομιμοποιηθῇ μέσῳ τῆς ἐλευθέρης κυβερνήσεως. Δι' αὐτὸ ἀπεφασίσθη ἡ ἐπ' αὐτῆς ἄσκησις πιέσεως. Τὴν 30ὴν Μαρτίου παρουσιάσθη εἰς τὸν πρωθυπουργὸν δεκατετραμελὴς ἐπιτροπὴ ἐξ ἀξιωματικῶν (8 τοῦ στρατοῦ καὶ 6 τῆς ἀεροπορίας), ἡ ὁποία ἐβαπτίσθη «Ἐπιτροπὴ ἐθνικῆς ἐνότητος ἑλληνικῶν ἐνόπλων δυνάμεων Μ. Ἀνατολῆς» καὶ τοῦ ἐπέδωσεν ὑπόμνημα, διὰ τοῦ ὁποίου ὑπεγράμμιζε τὰς εὐθύνas τῆς ἐλευθέρης κυβερνήσεως, εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἀντέδρα εἰς σχηματισμὸν κυβερνήσεως μὲ βάσιν τὴν ΠΕΕΑ. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν στάσις ἐξεδηλώθη εἰς τὸ παρὰ τὴν Ἡλιούπολιν, προάστιον τοῦ Καίρου, στρατοπεδευμένον σύνταγμα πυροβολικοῦ. Χάρις εἰς τὴν σταθερὰν ἐπέμβασιν τοῦ διοικητοῦ του ἀντισυνταγματάρχου Στυλ. Μανιδάκη, κατέστη δυνατὴ ἡ ἄμεσος καταστολή. Οἱ στασιασταί, περὶ τοὺς 200, συνελήφθησαν καὶ μετεφέρθησαν εἰς τὸ παρὰ τὰς Πυραμίδας ἀγγλικὸν στρατόπεδον Μένα.

Σθεναράν στάσιν δὲν ἐπέδειξεν ἡ κυβέρνησις, διότι ἡ πλειονοψηφία τῶν μελῶν τῆς ἐθεώρει ὅτι ἤρκει παραίτησις τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ ἡ ἀνάθεσις τῆς προεδρίας εἰς τὸν Σοφ. Βενιζέλον, διὰ νὰ ἀποφευχθοῦν περαιτέρω ἐπικίνδυνοι ἐξελίξεις. Ὁ Τσουδερός δὲν ἐδυσφόρησε. Τὴν 3ην Ἀπριλίου ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του εἰς τὸν Βασιλέα, ὑποδεικνύων ὡς ἀντικαταστάτην του τὸν Βενιζέλον. Ἐν τῷ μεταξύ, οἱ στασιασταὶ εἶχον καταλάβει τὸ Γενικὸν Ἐπιτελεῖον, τὸ Φρουραρχεῖον, τὴν Ἐπιμελητείαν καὶ τὸν λόχον Φρουρᾶς. Θὰ εἶχον δὲ καταλάβει καὶ τὸ Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν, ἂν δὲν ἐπενέβαινε δύναμις τοῦ συντάγματος πυροβολικοῦ ὑπὸ τὸν διοικητὴν του. Ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῶν οἰκημάτων οἱ στασιασταὶ ὑπὸ τῆς βρεταννικῆς στρατιωτικῆς ἀστυνομίας τὴν 4ην Ἀπριλίου. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐλήφθη τηλεγράφημα ἐκ Λονδίνου, ὅπου εὕρισκετο ὁ Βασιλεὺς, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ μὲν Τσουδερὸς ἐκαλεῖτο νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν θέσιν του, ὁ δὲ Βενιζέλος νὰ μεταβῇ εἰς Λονδῖνον διὰ νὰ κατατοπίσῃ τὸν Ἄνακτα ἐπὶ τῆς καταστάσεως. Κατόπιν τοῦ τηλεγραφήματος αὐτοῦ, οἱ ὑπουργοὶ Σ. Βενιζέλος, Β. Καραπαναγιώτης, Π. Βούλγαρης καὶ Ἐμμ. Σοφούλης ὑπέβαλον τὴν 5ην Ἀπριλίου τὴν παραίτησίν των. Ἀμέσως ὁ Τσουδερὸς ὑπέβαλε τὴν παραίτησιν ὁλοκλήρου τῆς κυβερνήσεως, ὑποδεικνύων τὴν ἀνάθεσιν τοῦ σχηματισμοῦ τῆς νέας κυβερνήσεως εἰς τὸν Σοφ. Βενιζέλον. Ἄλλ' ἐπειδὴ, ὁ τελευταῖος ἐδήλωσεν ὅτι δὲν θὰ ἐδέχετο τὴν ἐντολήν, διότι εἶχε χολωθῇ ἐκ τοῦ βασιλικοῦ τηλεγραφήματος τῆς 4ης Ἀπριλίου, ὁ Τσουδερὸς ὑπέδειξε τὸν Γ. Ρούσσον, ὁ ὁποῖος εἶχε παραιτηθῇ ἀπὸ ἀντιπρόεδρος τὸν Ἰανουάριον. Τὴν 7ην Ἀπριλίου, ὁ Βασιλεὺς παρεκάλεσε τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως νὰ συνεχίσουν τὰ καθήκοντά των μέχρι τῆς ἀφίξεώς του εἰς Κáιρον, ὅπου καὶ ἔφθασε τὴν 12ην ἰδίου μηνός. Αὐθημερὸν ἀπηύθυνε πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν διάγγελμα εἰς τὸ ὁποῖον, μεταξύ ἄλλων, ἐτόνιζε καὶ τὰ ἀκόλουθα: «Ἐφ' ὅσον οἱ ἐχθροὶ καταδυναστεύουν ἀκόμη τὴν πατρίδα μας, πρέπει νὰ ἔχωμεν ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος μίαν κυβέρνησιν, ὅσον τὸ δυνατόν πλέον ἀντιπροσωπευτικὴν, συγκειμένην ἀπὸ ὅλα τὰ ρεύματα τῆς πατριωτικῆς κοινῆς γνώμης, ἀποκλειομένων μόνων τῶν συνεργασθέντων μετὰ τοῦ ἐχθροῦ. Μία τοιαύτη κυβέρνησις θὰ ἀποτελεσθῇ, ὡς εἰκός, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ἔζησαν ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τὴν ἐχθρικὴν κα-

τοχήν καὶ οἱ ὅποιοι εἶναι ὥς ἐκ τῆς πείρας τῶν ἀπὸ τὰς πόλεις καὶ τὰ ἐλεύθερα βουνὰ τῆς Ἑλλάδος ἐνήμεροι τῶν πραγματικῶν ἐθνικῶν συμφερόντων τῆς σήμερον. Γίνονται ἤδη αἱ ἀναγκαῖαι ἐνέργειαι, ἵνα μεταφερθῶσιν ἐνταῦθα οἱ ἀντιπρόσωποι οὗτοι».

Τὴν 9 μ.μ. τῆς 13ης Ἀπριλίου ὁ Βασιλεὺς ἀνέθεσεν εἰς τὸν Σοφ. Βενιζέλον τὸν σχηματισμὸν νέας κυβερνήσεως, καθαρῶς πολιτικῆς συνθέσεως. Ὁ Βενιζέλος ἀντέτεινεν ὅτι θὰ ἦτο περισσότερον σκόπιμος ὁ σχηματισμὸς ὀλιγομελοῦς μεταβατικῆς κυβερνήσεως. Ὁ Βασιλεὺς συνεφώνησεν. Ἐν συνεχείᾳ, ὁ Βενιζέλος ἐπεσκέφθη τὸν Βρεταννὸν πρεσβευτὴν Ρ. Λήπερ, ὁ ὅποιος τοῦ ὑπεσχέθη τὴν πλήρη βρεταννικὴν ὑποστήριξιν. Τὸ ἀπόγευμα τῆς 14ης ὁ Βενιζέλος ὠρκίσθη ὡς πρωθυπουργὸς καὶ ὡς ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν καὶ τῶν τριῶν πολεμικῶν ὑπουργείων καὶ οἱ στρατηγὸς Ἑμμ. Τζανακάκης ὡς ὑπουργὸς Προνοίας καὶ Περιθάλψεως, ναύαρχος Ι. Δεμέστιχας ὡς ὑφυπουργὸς Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας καὶ ὁ ὑποδιοικητὴς τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος Γ. Μαντζαβίνος ὡς ὑφυπουργὸς Οἰκονομικῶν.

Ἀποστολὴ τῆς κυβερνήσεως ἦτο ἡ ἀποκατάστασις τῆς τάξεως εἰς τὰς ἐνόπλους δυνάμεις καὶ ἡ πρόσκλησις τῶν ἐκπροσώπων τῶν κομμάτων καὶ τῶν ὀργανώσεων διὰ νὰ συμμετάσχουν εἰς αὐτήν.

Ἡ καταστολὴ τῆς στάσεως δὲν παρουσιάζετο εὐχερῆς. Ἀπὸ τῆς 4ης Ἀπριλίου εἶχε στασιάσει τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν καὶ ἀπὸ τῆς 6ης ἡ 1η Ταξιαρχία, στρατωνισμένη πλησίον τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐν ὧσι ἀμέσου μεταφορᾶς τῆς εἰς Ἰταλίαν, διὰ νὰ μετάσχη τῆς μεγάλης συμμαχικῆς ἐπιθέσεως, ἡ ὁποία εἶχεν ὡς σκοπὸν τὴν κατάληψιν τῆς Ρώμης. Ἡ στάσις εἶχεν ὡς συνέπειαν νὰ στερηθῇ ἡ Ἑλλὰς τῆς τιμῆς νὰ ἀντιπροσωπευθῇ κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν Συμμάχων εἰς τὴν Ἰταλικὴν πρωτεύουσαν.

Ἡ στάσις εἰς τὸ Ναυτικὸν ἐξεδηλώθη διὰ τῆς ἀποπειρας καταλήψεως τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κτηρίων τοῦ ὑπουργείου Ναυτικῶν καὶ τοῦ Ἀρχηγείου τοῦ Στόλου. Ὄταν οἱ στασιασταὶ ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῶν κτηρίων αὐτῶν ὑπὸ τῶν Βρεταννῶν, κατέλαβον τὸ Ναυτικὸν Φρουραρχεῖον καὶ τὴν Σχολὴν Δοκίμων, ὅπου ἐγκατέστησαν ἐνόπλους φρουρὰς καὶ ἐνέκλεισαν τοὺς διαφωνοῦντας πρὸς τὰς ἐνεργείας τῶν. Οἱ Βρεταννοὶ, πρὸς ἀποφυγὴν αἱματοχυσίας, περιωρίσθησαν νὰ ἀπομονώσουν τὰ δύο κτήρια κύκλωσαντες αὐτὰ δι'

Ισχυρᾶς στρατιωτικῆς δυνάμεως. Συγχρόνως, ἀπηγόρευσαν τὴν κυκλοφορίαν Ἑλλήνων στρατιωτικῶν εἰς Ἀλεξανδρείαν ἄνευ εἰδικῆς ἀδείας καὶ προέβησαν εἰς τὴν σύλληψιν διαφόρων ἰδιωτῶν κομμουνιστῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τοῦ προέδρου τῆς Ἐνώσεως Ναυτεργατῶν Καραγιάννη.

Τὴν 5ην Ἀπριλίου οἱ στασιασταὶ ἐπυροβόλησαν ἐναντίον τοῦ κυβερνήτου καὶ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Κουντουριώτης», ἐλλιμενισμένου εἰς Πόρτ - Σάϊντ, καθ' ἣν ὥραν ἐπανήρχοντο, διὰ λέμβων, εἰς τὸ πλοῖον. Τὴν ἐπομένην ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Πίνδος», πλὴν τοῦ κυβερνήτου τὸν ὁποῖον συνέλαβον καὶ ἐνέκλεισαν εἰς τὸ κτήριον τοῦ Ναυτικοῦ Φρουραρχείου. Τὸν ἀπηλευθέρωσεν ὁ πλοίαρχος Κάμπελ, σύνδεσμος μεταξύ ἑλληνικοῦ καὶ βρετανικοῦ ναυαρχείου. Ἐκτοτε, συνεχῶς, ἐπεξετείνετο ἡ στάσις. Τὴν 14ην Ἀπριλίου, μόνον ὁ στολίσκος ἡμιολιῶν δὲν εἶχε προσχωρήσει εἰς τοὺς στασιαστάς.

Ὁ Σοφ. Βενιζέλος μεταβὰς τὴν 16ην Ἀπριλίου εἰς Ἀλεξανδρείαν συνέταξεν ἰδιοχείρως διαταγὴν πρὸς τὸν Ἀρχηγὸν τοῦ Στόλου ὑποναύαρχον Κ. Ἀλεξανδρῆν διὰ τὴν ἐνέργειαν ἐπιχειρήσεως πρὸς ἀνακατάληψιν τῶν στασιασάντων πλοίων τῶν ἐκεῖ ἐλλιμενισμένων. Τὴν ἰδιόχειρον αὐτὴν διαταγὴν ὑπέγραψεν εὐθὺς ὡς ὁ ναύαρχος Τζὼν Κάννινγκαν, διοικητὴς τοῦ βρετανικοῦ στόλου Μεσογείου, τοῦ κατέστησε γνωστὸν ὅτι ἦτο ἀποφασισμένος, πάσῃ θυσίᾳ, νὰ καταστείλῃ τὴν στάσιν. Ἐὰν αὐτὸ συνέβαινε, προσέθετεν ὁ Ναύαρχος, τὸ ἑλληνικὸν πολεμικὸν ναυτικὸν θὰ ἔπαυεν ὑφιστάμενον διὰ πολλὰ ἔτη. Ἡ δὴλωσις τοῦ Βρεταννοῦ Ναυάρχου ἀπέρρεεν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὄχι μόνον ἔστεροῦντο οἱ σύμμαχοι τῆς βοηθείας τῶν ἑλληνικῶν πλοίων, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶχον ὑπολογίσει, ἀλλ' ἦσαν ὑποχρεωμένοι καὶ νὰ κρατοῦν ἰδικὰ τῶν πλοία πρὸς ἐπιτήρησιν τῶν στασιασάντων. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι εἰς ὠρισμένα ἐκ τῶν πλοίων αὐτῶν οἱ στασιάσαντες εἶχον ἀντικαταστήσει τὸ ἐπὶ τῆς σημαίας στέμμα διὰ τοῦ ἐμβλήματος τοῦ ΕΑΜ.

Τὴν 17ην Ἀπριλίου, ὁ Βενιζέλος ἐκάλεσεν εἰς σύσκεψιν τοὺς εἰς τὸ Κάϊρον εὐρισκομένους πρῶν ὑπουργοὺς ἢ βουλευτάς, δηλαδὴ τοὺς Περ. Ἀργυρόπουλον, Π. Μαυρομιχάλην, Γ. Παπανδρέου, Γ. Ἐξηντάρην, Γ. Βασιλειάδην, Γ. Μπουρδάραν καὶ Π. Κανελλό-

πουλον. Τους ἀνεκοίνωσεν ὅτι ὁ Κάννινγκαμ ἦτο ἀποφασισμένος νὰ βυθίσῃ τὰ ἑλληνικὰ πολεμικὰ ἐὰν συνεχίζετο ἡ στάσις. Οὗτοι τὸν ἐξουσιοδότησαν «ὅπως προβῇ εἰς τὰς δεούσας ἐνεργείας παρὰ ταῖς ἀγγλικαῖς ἀρχαῖς νὰ δοθῇ εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν μία μικρὰ πίστωσις χρόνου, ἵνα ἀσκήσῃ τὰ ἐνδεικνυόμενα μέτρα διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς τάξεως εἰς τὸν στόλον καὶ ἀποφευχθῇ πάση θυσίᾳ ἢ σύγκρουσις μεταξύ ἀγγλικῶν καὶ ἑλληνικῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν δυνάμεων». Ἀμέσως ἐν συνεχείᾳ ὁ Βενιζέλος ἀντικατέστησε τὸν ὑποναύαρχον Ἀλεξανδρῆν διὰ τοῦ ἀντιναυάρχου Π. Βούλγαρη, τὸν ὁποῖον ἐθεώρησεν ὡς διαθέτοντα μεγαλύτερον δυναμισμόν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἐγχειρήματος ἀνακαταλήψεως τοῦ στόλου.

Ὁ νέος ἀρχηγὸς τοῦ Στόλου ἐσχεδίασε, βάσει τῶν ἐλαχίστων, εἰς τὴν διάθεσίν του δυνάμεων, τὴν ἀνακατάληψιν τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Ἰέραξ» καὶ τῶν κορβεττῶν «Σαχτούρης» καὶ «Ἀποστόλης». Ἐναντίον τῶν δύο πρώτων, τὰ ὁποῖα ἦσαν παραβεβλημένα εἰς τὸ βρετανικὸν καταδρομικὸν «Φοίβη», θὰ ἐνήργει ὁμάς ἐξ 166 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Κύρην, ἐναντίον τοῦ τρίτου, παραβεβλημένου εἰς ἀγγλικὴν φρεγάταν θὰ ἐνήργει ὁμάς ἐξ 84 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν ἀντιπλοίαρχον Τούμπαν. Οἱ ἀποτελοῦντες τὰς δύο ὁμάδας ἦσαν ἀξιωματικοί, δόκιμοι, ἐθελονταὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ, ἐθελονταὶ ὑπαξιωματικοὶ καὶ ναῦται. Ἡ ἐπιχείρησις ἐπραγματοποιήθη τὴν 2.30 π.μ. τῆς 23ης Ἀπριλίου καὶ ἐστέφθη ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας. Ἀλλ' ἐστοίχισεν ἀκριβὰ. Ἐκ τῆς πρώτης ὁμάδος ἐφονεύθησαν ὁ ἀνθυποπλοίαρχος Δ. Ρέπας, ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Δ. Καββαδίας, ὁ ἀρχικελευστής Κ. Στάσης καὶ τρεῖς ναῦται, ἐτραυματίσθησαν δὲ 17 μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ ὁ πλοίαρχος Β. Κύρης. Ἐκ τῆς δευτέρας ὁμάδος ἐφονεύθη ὁ ὑποπλοίαρχος Ρουσέν καὶ ἐτραυματίσθησαν τρεῖς.

Ἡ κατάληψις τῶν τριῶν αὐτῶν πλοίων εἶχεν ὡς ἄμεσον συνέπειαν τὴν παράδοσιν ὅλων τῶν ὑπολοίπων καὶ ἐπίσης τὴν παράδοσιν τῆς Ταξιαρχίας.

Ἡ ἀναδιοργάνωσις.

Μετὰ τὴν καταστολὴν τοῦ κινήματος τοῦ Ἀπριλίου, ὁ Βρεταννὸς Ἀρχιστράτηγος ἀνέθεσεν εἰς τὸν συνταγματάρχην Εὐστ.

Λιώσην, ἀρχηγὸν τοῦ Γ.Ε.Σ., τὴν δημιουργίαν νέων μονάδων, ἀπηλλαγμένων παντὸς κομμουνιστικοῦ ἢ συνοδοιποριακοῦ στοιχείου. Ἡ προσπάθεια αὐτὴ εἶχε, σχεδόν, ὀλοκληρωθῆ, ὅταν ἡ σχηματισθεῖσα, μετὰ τὸ συνέδριον τοῦ Λιβάνου, κυβέρνησις Γ. Παπανδρέου ἀνέθεσε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Γ.Ε.Σ., εἰς τὸν ἀνακληθέντα εἰς τὴν ἐνέργειαν ὑποστράτηγον Κ. Βεντήρη. Ὁ νέος ἀρχηγὸς τοῦ Γ.Ε.Σ., ἐξαίρετος στρατιώτης, ἐπεβλήθη ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν καὶ ἐπέτυχεν ὥστε εἰς τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου 1944 νὰ ἔχη πραγματοποιηθῇ πλήρης ἀνασυγκρότησις τοῦ στρατοῦ ξηρᾶς, τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις ἔφθασε τοὺς 1.500 ἀξιωματικούς καὶ 10.500 ὀπλίτας. Περί τοὺς 4.700 ἀξιωματικούς καὶ ὀπλίται ἐνεκλείσθησαν εἰς στρατόπεδα, ὡς μὴ ἐμπνέοντες ἐμπιστοσύνην, ἐνῶ 290 ἦσαν ὑπόδικοι ἢ κατάδικοι διὰ τὴν συμμετοχὴν των εἰς τὸ κίνημα. Περί τοὺς 2.500 ἀξιωματικοὶ καὶ ὀπλίται ἀπελύθησαν τῶν τάξεων τοῦ στρατοῦ.

Ἐκ τῶν 12.000 ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκρίθησαν ἄξιοι ἐμπιστοσύνης, ἐσχηματίσθη μία ἀξιόλογος μονάς : Ἡ 3η ὀρεινὴ ταξιαρχία, (219 ἀξιωματικοὶ καὶ 3.273 ὀπλίται) ἀπαρτισθεῖσα ἐκ τριῶν ταγμάτων πεζικοῦ καὶ ἐνὸς συντάγματος πυροβολικοῦ, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ συνταγματάρχου Θρασυβούλου Τσακαλώτου. Ἡ 3η ταξιαρχία μεταφερθεῖσα τὴν 11ην Αὐγούστου 1944 εἰς τὸ μέτωπον τῆς Ἰταλίας, ἐνετάχθη εἰς τὴν 8ην βρετανικὴν στρατιάν καὶ μετέσχεν ἀπὸ 7ης Σεπτεμβρίου μέχρι 16ης Ὀκτωβρίου τῶν ἐπιχειρήσεων πρὸς διάσπασιν τῆς γοτθικῆς γραμμῆς, ἰσχυρῶς ὀχυρᾶς ἀμυντικῆς γραμμῆς τῶν Γερμανῶν. Τὴν 21ην Σεπτεμβρίου ἡ ἑλληνικὴ ταξιαρχία, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῆς 1ης καναδικῆς μεραρχίας, κατέλαβε τὴν πόλιν τοῦ Ρίμινι. Κατόπιν τούτου μετωνομάσθη εἰς ταξιαρχίαν Ρίμινι. Ἐπὶ πλέον, ηὔξηθη ἡ ἀριθμητικὴ δύναμις τοῦ Ἱεροῦ Λόχου, ἡ ὁποία ἔφθασεν εἰς 337 ἀξιωματικούς καὶ 679 ὀπλίτας. Ἡ μονὰς αὐτή, λόγῳ τῆς εἰδικῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν καὶ τῆς δυνάμεως πυρὸς τὴν ὁποίαν διέθετεν, ἐχρησιμοποιήθη, καθ' ὅλον τὸ θέρος τοῦ 1944, εἰς ἐπιδρομὰς ἐναντίον τῶν γερμανικῶν σχηματισμῶν, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ἐν συνεχείᾳ δὲ εἰς ἐπιχειρήσεις ἀπελευθερώσεως τῶν νήσων καὶ ἐμπεδώσεως τῆς τάξεως εἰς αὐτάς. Ὁ Ἱερὸς Λόχος ἀπέτρεψεν οἰανδήποτε ἐκδήλωσιν κομμουνιστικῆς στασιασ-

τικῆς ἐνεργείας εἰς τὰς παρ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενας περιοχάς (Μυτιλήνην, Χίον, Σάμον, Λήμνον, Κυκλάδας).

Ἡ ὑπόλοιπος δύναμις κατενεμήθη εἰς τρεῖς λόχους Γενικῶν Μεταφορῶν (41 ἀξιωματικοί, 998 ὀπλίται), εἰς τέσσαρα Τάγματα Φρουρῶν, (64 ἀξιωματικοί, 1.137 ὀπλίται), εἰς τὸ 2ον μηχανοκίνητον Τάγμα Χωροφυλακῆς (44 ἀξιωματικοί, 417 ὀπλίται), εἰς τὰ ἔμπεδα, τὰ φρουραρχεῖα καὶ εἰς βοηθητικὰς μονάδας. Ταχυτάτη καὶ πλήρης ὑπῆρξεν καὶ ἡ ἀναδιοργάνωσις τοῦ ναυτικοῦ. Ἐντὸς μηνὸς τὸ σύνολον τῶν πολεμικῶν σκαφῶν ἐπανέλαβε τὸ πολεμικὸν ἔργον του. Ἑλληνικαὶ ναυτικαὶ μονάδες μετέσχον εἰς τὰς ἀποβατικὰς ἐπιχειρήσεις τῆς Νορμανδίας καὶ τῆς Νοτίου Γαλλίας.

Ὁ φόνος τοῦ Δ. Ψαρροῦ.

Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐξεργάγη τὸ κίνημα εἰς τὴν Μ. Ἀνατολήν, ὁ Ἑλὰς ἐπετέθη καὶ διέλυσε τὸ 5/42. Ἀπὸ τῆς 1ης Ἀπριλίου ἤρχισαν αἱ πιέσεις ἐπὶ τοῦ διοικητοῦ του, ὁ ὁποῖος ἐκλήθη νὰ «τιμωρήσῃ» ὠρισμένους ἐκ τῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του ὑπηρετούντων ἀξιωματικῶν, διότι ἐθεωροῦντο «συνεργάτες» τοῦ κατακτητοῦ. «Πάντα ταῦτα, ἀπήντησεν ὁ Ψαρρός, ἀποτελοῦν ἀμαρτωλὴν πρόφασιν, καθ' ὅσον ἡ ἀπωτέρα βλέψις τοῦ ΕΑΜ καὶ τοῦ ΕΛΑΣ εἶναι νὰ διαλύσῃ τὸ σύνταγμα, ὥστε νὰ εἶναι μόνον κύριον τῆς καταστάσεως διὰ νὰ ἐπιβάλῃ τὰς ἀπόψεις του».

Ὁ Ἑλὰς συνεκέντρωσε δύναμιν 1.400 ἀνδρῶν μετὰ πολυβόλων καὶ ὀπλῶν καὶ ἐπετέθη ἐναντίον τοῦ 5/42, τὴν 14ην Ἀπριλίου, εἰς τὴν θέσιν Κλήματα τῆς Δωρίδος. Παρὰ τὴν μειονεκτικότητά του εἰς ἄνδρας (450 ἦτο ἡ δύναμις του) καὶ εἰς μέσα πυρός, τὸ 5/42 ἐκράτησε μέχρι τῶν πρωϊνῶν ὥρῶν τῆς 17ης Ἀπριλίου, ὅποτε ἠναγκάσθη νὰ συμπτυχθῇ πρὸς τὴν Σκάλαν Καραϊσκού. Ὁρισμένα τμήματά του κατῴρθωσαν νὰ διαφύγουν. Τὸ μεγαλύτερον ὅμως μέρος τοῦ συντάγματος παρέμεινεν εἰς τὴν ἐν λόγῳ τοποθεσίαν. Ὁ συνταγματάρχης Ψαρρός ἠρνήθη νὰ φύγῃ. «Θὰ καθήσω ἐδῶ, εἶπε, διὰ νὰ περισώσω ὅ,τι μπορέσω, ἔστω καὶ διὰ τῆς προσωπικῆς μου θυσίας». Ἀπέβλεπε νὰ σώσῃ τοὺς ἄνδρας του οἱ ὅποιοι εἶχον συλληφθῇ αἰχμάλωτοι, τοὺς τραυματίας, οἱ ὅποιοι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλειφθοῦν, τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς, τὴν ὁποίαν μέχρι τότε εἶχεν ὑπὸ τὸν ἐλεγχόν του. Τίποτα δὲν ἐσώθη. Ὁ συντα-

γματάρχης Ψαρρός ἐξετελέσθη ἐκ τῶν ὀπισθεν διὰ ῥιπῆς αὐτομάτου ὀπλου, κατόπιν διαταγῆς τοῦ ἀνήκοντος εἰς τὸν Ἑλὰς ταγματάρχου Ζούλα, ἀφοῦ προηγουμένως ὑβρίσθη καὶ ἐπροπηλακίσθη. Τὸ πτώμα του ἀφέθη ἐπὶ ἡμέρας ἄταφον, διὰ νὰ τὸ χλευάζουν οἱ ἐλασίται. Ὅταν δὲ τὸν ἔθαψαν, ἔγραψαν ἐπὶ τοῦ τάφου του «Συνταγματάρχης Ψαρρός, προδότης τῆς πατρίδος». Μετὰ τοῦ Ψαρροῦ ἐξετελέσθησαν καὶ οἱ συλληφθέντες ἀξιωματικοὶ του, πλὴν ἐλαχίστων οἱ ὅποιοι προσεχώρησαν εἰς τὸν Ἑλὰς, ἀφοῦ ὑπεβλήθησαν εἰς φρικώδη βασανιστήρια. Ἐκ τῶν 450 ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν τοῦ Συντάγματος, οἱ 300 ἐξετελέσθησαν. Ἐπρόκειτο περὶ ἰδιαζόντως εἰδεχθοῦς ἐγκλήματος προμελετηθέντος καὶ ἐν ψυχρῷ διαπραχθέντος ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν.

Τὸ Συμβόλαιον τοῦ Λιβάνου.

Τὴν 23ην Ἀπριλίου ὁ Βρεταννὸς πρεσβευτὴς ὑπεδείκνυνε εἰς τὸν Σοφ. Βενιζέλον ὅτι τὸ ἔργον του, μὲ τὴν καταστολὴν τῆς στάσεως, εἶχε τελειώσει καὶ ὅτι τὰς συνομιλίας διὰ τὸν σχηματισμὸν κυβερνήσεως ἐθνικῆς ἐνότητος θὰ ἀνελάμβανεν ὁ ἀπὸ 15ης Ἀπριλίου εὐρίσκόμενος εἰς Κάϊρον, κατόπιν βρεταννικῆς προσκλήσεως, Γ. Παπανδρέου. Ὁ Βενιζέλος ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του καὶ τὴν 26ην τοῦ ἰδίου μηνὸς ὠρκίζετο ὡς πρωθυπουργὸς καὶ ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν ὁ Γ. Παπανδρέου. Ἡ διεύθυνσις τῶν ὑπουργείων ἀνέτεθη εἰς τοὺς Γενικοὺς Διευθυντάς. Ἐν τῷ μεταξύ εἶχον σταλῆ προσκλήσεις εἰς ὀργανώσεις καὶ κόμματα διὰ τὴν ἀποστολὴν ἀντιπροσώπων εἰς τὸ συνέδριον, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπεφάσιζε περὶ τῆς μελλοντικῆς πορείας τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων.

Τὸ συνέδριον συνῆλθε τὴν 17ην Μαΐου 1944 εἰς τὸ ξενοδοχεῖον «Δάσος τῆς Βουλώνης» τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται μερικὰ χιλιόμετρα ἔξω τῆς πρωτευούσης τοῦ Λιβάνου. Ἀντεπροσωπεύθησαν εἰς αὐτὸ τὰ Κόμματα: Φιλελευθέρων διὰ τῶν Σοφ. Βενιζέλου, Κ. Ρέντη, Γ. Ἐξηντάρη, Γ. Βασιλειάδη, Λαϊκὸν διὰ τοῦ Δ. Λόντου, Ἐθνικὸν Λαϊκὸν διὰ τοῦ Σπ. Θεοτόκη, Προοδευτικὸν διὰ τοῦ Γ. Σακαλῆ, Ἀγροτικὸν διὰ τοῦ Ἀλ. Μυλωνᾶ, Ἐνωσις Ἀριστερῶν διὰ τοῦ Ι. Σοφιοανοπούλου, Ἐθνικὸν Ἐνωτικὸν διὰ τοῦ Π. Κανελλοπούλου, Κομμουνιστικὸν διὰ τοῦ Π. Ρούσσου καὶ αἱ ὀργανώσεις Ἐθνικαὶ Δυναμικαὶ (Ἐνωσις τῶν ὀργανώσεων ἐθνικοφρόνων Ἀθηνῶν) διὰ

τοῦ ὑποστρατήγου Κ. Βεντήρη καὶ τοῦ Α. Σταθάτου, Ἐδὲς διὰ τοῦ Κομ. Πυρομάγλου, τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Σ. Μεταξᾶ καὶ τοῦ λοχαγοῦ Μεταξᾶ, Ἐκκὰ διὰ τοῦ Γ. Καρτάλη, Ἐὰμ διὰ τοῦ Γεν. Γραμματέως του Μ. Πορφυρογένη καὶ τοῦ Δημ. Στρατῆ. Ἐπίσης μετέσχον 3 ἀντιπρόσωποι τῆς Π.Ε.Ε.Α., ὁ Πρόεδρός της Ἀλεξ. Σβῶλος καὶ οἱ «ὑπουργοί» Ἀγγ. Ἀγγελόπουλος καὶ Ν. Ἀσκούτσης, ὁ στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς τοῦ Ἑλὰς Στ. Σαράφης καὶ ὁ ἀνεξάρτητος πρῶην βουλευτὴς Φ. Δραγούμης. Τοῦ συνεδρίου προήδρευσεν ὁ πρωθυπουργός. Ἀντεπροσωπεύθησαν εἰς αὐτὸ ὅλαι αἱ τάσεις τῆς Βουλῆς τοῦ 1936 καὶ ὅλαι αἱ ὁργανώσεις. Ἐκ τῶν 25 συνέδρων οἱ 13 προήρχοντο ἐκ τοῦ πολιτικοῦ κόσμου καὶ οἱ 12 ἐκ τῶν ὁργανώσεων. Ἐκ τῶν τελευταίων, 7 ἐξεπροσώπουν τὸ ΕΑΜ - ΚΚΕ καὶ τὰς παραφυάδας του.

Αἱ ἐργασίαι τοῦ συνεδρίου διήρκεσαν ἐπὶ τετραήμερον. Ὅλοι οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ πολιτικοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐθνικῶν ὁργανώσεων ἤσκησαν δριμυτάτην κριτικὴν τῆς ὅλης πολιτικῆς τοῦ Ἐὰμ. Κατηγορήθη διὰ τὴν ἀσκουμένην παρ' αὐτοῦ τρομοκρατίαν, διὰ τὸν ἐξαπολυθέντα παρ' αὐτοῦ ἐμφύλιον πόλεμον, διὰ τὴν προσπάθειαν μονοπωλήσεως τοῦ Ἑθνικοῦ Ἀγῶνος (Τὸ σύνθημά του ἦτο ὅτι «ὅποιος δὲν εἶναι Ἑαμίτης, εἶναι Γκεσταπίτης», δηλαδή, ὄργανον τῆς γερμανικῆς μυστικῆς ἀστυνομίας), διὰ τὰ κινήματα τῆς Μ. Ἀνατολῆς. (Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ΕΑΜ - ΚΚΕ ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποκηρύξουν τὸ κίνημα τοῦ Ἀπριλίου τὸ ὁποῖον ἐχαρακτήρισαν ὡς «ἐγκλημα κατὰ τῆς πατρίδος» καὶ νὰ συμφωνήσουν εἰς τὴν ἐπιβολὴν κυρώσεων). Ἐξιστορήθη ὅλη ἡ τραγωδία τοῦ Ψαροῦ καὶ ἐδόθησαν λεπτομερεῖς στοιχεῖα διὰ τὰς ἐναντίον τοῦ Ἐδὲς καὶ τῶν ἄλλων ἐθνικῶν ὁργανώσεων ἐπιθέσεις τοῦ Ἑλὰς. Τελικῶς τὸ ἀπόγευμα τῆς 20ῆς Μαΐου οἱ ἀντιπρόσωποι ὑπέγραψαν συμφωνητικόν, χαρακτηρισθὲν ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ ὡς «Ἑθνικὸν Συμβόλαιον», τὸ ὁποῖον προέβλεπεν: 1) Τὴν ἀνασύνταξιν καὶ πειθάρχησιν τῶν ἐνόπλων ἐλληνικῶν δυνάμεων τῆς Μ. Ἀνατολῆς ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς ἐλληνικῆς πατρίδος. Ἡ ἀνασύνταξις θὰ ἐγίνετο βάσει, ἀποκλειστικῶς, στρατιωτικῶν κριτηρίων. 2) Τὴν ἐνοποίησιν καὶ πειθάρχησιν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς ἐνιαίας κυβερνήσεως ὅλων τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος, καθὼς καὶ τὴν κινητοποίησιν, τὴν κατάλληλον στιγμήν,

ὄλων τῶν μαχητικῶν δυνάμεων τοῦ Ἔθνους ἐναντίον τῶν κατακτητῶν. Ἡ ἀπόφασις περὶ ἐνοποιήσεως θὰ ἐλαμβάνετο ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ Στρατηγείου Μέσης Ἀνατολῆς. 3) Τὴν κατάργησιν τῆς τρομοκρατίας εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπαιθρον καὶ τὴν παγίωσιν τῆς προσωπικῆς ἀσφαλείας καὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ, ὅταν καὶ ὅπου ὁ κατακτητὴς ἀποσύρεται. 4) Τὴν συνεχῆ μέριμναν διὰ τὴν ἐπαρκῆ ἀποστολὴν τροφίμων καὶ φαρμάκων εἰς τὴν ὑπόδουλον Ἑλλάδα, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ὁρεινῆς. 5) Τὴν ἐξασφάλισιν κατὰ τὴν προσεχῆ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος τῆς τάξεως καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, εἰς τρόπον ὥστε, ἀπηλλαγμένος καὶ ὑλικῆς καὶ ψυχολογικῆς βίας, νὰ ἀποφασίσῃ κυρίαρχος καὶ διὰ τὸ πολίτευμα καὶ διὰ τὸ κοινωνικὸν καθεστῶς καὶ διὰ τὴν κυβέρνησιν τῆς ἀρεσκείας του. 6) Τὴν ἐπιβολὴν σκληρῶν κυρώσεων κατὰ τῶν προδοτῶν τῆς πατρίδος καὶ κατὰ τῶν ἐκμεταλλευτῶν τῆς δυστυχίας τοῦ λαοῦ μας. 7) Τὴν πρόνοιαν διὰ τὴν ἄμεσον ἱκανοποίησιν, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. 8) Τὴν πλήρη ἱκανοποίησιν τῶν ἔθνικῶν μας δικαίων. «Αἱ μεγάλαι ὑπηρεσίαι καὶ αἱ μεγάλαι θυσίαι μας, τὰ ὁλοκαυτώματα τῆς πατρίδος μας δὲν ἤμποροῦν νὰ ἔχουν ἄλλην δικαίωσιν εἰ μὴ τὴν δημιουργίαν μιᾶς νέας, ἐλευθέρας καὶ Μεγάλης Ἑλλάδος» ἐτόνιζε τὸ συμβόλαιον.

Τὸ ὑπέγραψαν, ἐκτὸς τῶν 25, καὶ οἱ Χρ. Σγουρίτσας, τέταρτον μέλος τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ Ἑδές, Θεμ. Τσάτσος, πέμπτον μέλος τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν Φιλελευθέρων καὶ Λ. Λαμπριανίδης, τοῦ κόμματος τοῦ Παπανδρέου, οἱ ὅποιοι καθυστέρησαν νὰ ἀφίχθουν.

Ὁ Παπανδρέου ἐπανελθὼν εἰς Κáιρον ὑπέβαλεν εἰς τὸν Βασιλέα τὴν παραίτησιν του. Οὗτος, ἀφοῦ τοῦ ἐξέφρασε τὰς εὐχαριστίας του διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ συνεδρίου, τοῦ ἀνέθεσε τὸν σχηματισμὸν τῆς κυβερνήσεως ἔθνικῆς ἐνότητος. Εἰς αὐτὴν εἶχε συμφωνηθῇ ὅτι τὸ Ἑὰμ καὶ αἱ παραφυάδες του θὰ ἐλάμβανον τέσσαρα ὑπουργεῖα ἐπὶ συνόλου 15. Τὴν 24ην Μαΐου ὠρκίσθη τὸ πρῶτον κλιμάκιον, ἐν ἀναμονῇ ὑποδείξεως ὑπὸ τοῦ ΕΑΜ τῶν προσώπων τὰ ὅποια θὰ μετεῖχον διὰ λογαριασμὸν του. Τὸ πρῶτον κλιμάκιον ἀπετελέσθη ἐκ τῶν Γ. Παπανδρέου, ὡς πρωθυπουργοῦ καὶ ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν καὶ Στρατιωτικῶν, Σοφ. Βενιζέλου, ὡς ἀντιπροέδρου,

Πέτρ. Ράλλη, ως ύπουργοῦ Ἀεροπορίας, Ἀλεξ. Μυλωνᾶ, ως ύπουργοῦ Ναυτικῶν, Γ. Σακαλῆ, ως ύπουργοῦ ἄνευ χαρτοφυλακίου, Φιλ. Δραγοῦμη καὶ Λ. Λαμπριανίδη, ως ύφυπουργῶν Ἐξωτερικῶν καὶ Πολιτικοῦ Γραφείου. Ἐπειδὴ μέχρι τῆς 8ης Ἰουνίου τὸ ΕΑΜ - ΚΚΕ δὲν εἶχεν ὑποδείξει τοὺς ἐκπροσώπους των, ὠρκίσθη τὸ δεύτερον κλιμάκιον ἐκ τῶν ύπουργῶν Π. Κανελλοπούλου Ἀνασυγκροτήσεως καὶ προσωρινῶς Οἰκονομικῶν, Γερ. Βασιλειάδη Ἐμπ. Ναυτιλίας, Σπ. Θεοτόκη Ἐπισιτισμοῦ, Δημ. Λόντου Προνοίας, Θεμ. Τσάτσου Δικαιοσύνης, Χρ. Σγουρίτσα Παιδείας, Γ. Καρτάλη Τύπου καὶ Πληροφοριῶν, Κ. Ρέντη ἄνευ χαρτοφυλακίου. Μετὰ εἴκοσιν ἡμέρας, ὁ Παπανδρέου ἠναγκάσθη νὰ ἀπευθύνῃ ραδιοφωνικὸν μήνυμα πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Ἐτόνιζεν εἰς αὐτὸ ὅτι «ἀπεκόμισε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὑπάρχει εἰς τὰ Βουνὰ μία μερὶς ἀδιάλλακτος, ἡ ὁποία ἀντιδρᾷ ἐναντίον τῆς καθολικῆς ἐθνικῆς ἐνώσεως καὶ ἐφευρίσκει προφάσεις διὰ νὰ τὴν ματαιώσῃ». Μετὰ μίαν ἐβδομάδα τὸ Ἐὰμ - ΚΚΕ ὑπέβαλε νέους ὅρους, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ κυριώτεροι ἦσαν : 1) Νὰ διατηρηθῇ ὁ Ἐλὰς ὡς εἶχεν. 2) Νὰ δοθῇ ἀμνηστία εἰς τοὺς κινηματίας τῆς Μ. Ἀνατολῆς. 3) Νὰ αὐξηθῇ ἡ ἀναλογία συμμετοχῆς εἰς τὴν κυβέρνησιν. Ἐπὶ 15 ὑπουργείων καὶ ύφυπουργείων ἐζήτει 7 καὶ συγκεκριμένως τὰ ὑπουργεῖα Ἐσωτερικῶν, Δικαιοσύνης, Παιδείας, Γεωργίας, Ἐργασίας, Κοινωνικῆς Προνοίας καὶ τὸ ὑφυπουργεῖον Στρατιωτικῶν. 4) Νὰ σταλῇ ἀμέσως εἰς τὰ βουνὰ κυβερνητικὸν κλιμάκιον. Ἡ κυβέρνησις ὁμοφώνως ἀπέρριψε τοὺς ὅρους αὐτοὺς. Ἀποδοχὴ των θὰ ἐσήμαινεν οὐσιαστικὴν παράδοσιν τῆς ἐξουσίας εἰς τοὺς κομμουνιστάς. Μετὰ ἓνα μῆνα, τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου, ἐγκατέλειψαν τὰς ἀνωτέρω ἀξιώσεις των. Ἐζήτησαν ὅμως ἀντικατάστασιν τοῦ πρωθυπουργοῦ. Ἀπορριφθέντος καὶ τοῦ νέου αἰτήματός των ἐδέχθησαν, περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου, νὰ ἀποστείλουν ἐκπροσώπους των, ὅπως μετάσχουν τῆς κυβερνήσεως. Τὴν 2αν Σεπτεμβρίου ὠρκίσθησαν ὡς ὑπουργοὶ οἱ Ἀλεξ. Σβῶλος Οἰκονομικῶν, Ἡλ. Τσιριμῶκος Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, Ν. Ἀσκούτσης Δημ. Ἔργων, Ι. Ζέβγος - Ταλαγάνης Γεωργίας, Μιλτ. Πορφυρογένης Ἐργασίας καὶ ὡς ὑφυπουργὸς Οἰκονομικῶν ὁ Ἀγγ. Ἀγγελόπουλος.

Ἡ συμφωνία τῆς Καζέρτας.

Τὴν 20ὴν Αὐγούστου ὁ πρωθυπουργὸς μετέβη εἰς Ρώμην, ὅπου τὴν ἐπαύριον συνηντήθη μὲ τὸν Τσῶρτσιλ. Ὁ Βρεταννὸς πρωθυπουργὸς ὑπέδειξεν εἰς τὸν Παπανδρέου καὶ ὁ τελευταῖος ἀπεδέχθη, ὅπως ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις μεταφέρει τὴν ἔδραν τῆς εἰς Νότιον Ἰταλίαν, ὅπου εὐρίσκετο καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος ὄλων τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων Μεσογείου στρατηγὸς Οὐίλσων, ὁ κατὰ τὸ 1941 διοικητὴς τοῦ Β.Ε.Σ. εἰς Ἑλλάδα. Οὗτος ἐγνώριζε τὴν ἑλληνικὴν κατάστασιν καλύτερον τοῦ στρατηγοῦ Πάτζετ, διοικητοῦ τῶν εἰς Μ. Ἀνατολὴν συμμαχικῶν στρατευμάτων. Ἐξ ἄλλου διέθετεν ὡς πολιτικὸν σύμβουλον τὸν ὑπουργὸν Χάρολντ Μακμίλλαν, τὸν μετέπειτα πρωθυπουργόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις εἶχεν ἀναθέσει τὸν συντονισμόν τῆς βρεταννικῆς πολιτικῆς εἰς Ἰταλίαν καὶ τὰ βαλκανικὰ κράτη. Τέλος ὁ Τσῶρτσιλ ἤθελε νὰ ἀπομακρύνῃ τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἀπὸ τὰς μηχανορραφίας τοῦ Καίρου. Ὁ Βασιλεὺς δὲν θὰ μετέβαινεν εἰς Ἰταλίαν, ἀλλ' εἰς Λονδῖνον. Ὁ Βρεταννὸς πρωθυπουργὸς συνεφώνησεν εἰς πρότασιν τοῦ Γ. Παπανδρέου, ὅπως ὁ Βασιλεὺς ἀποφύγῃ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἑλλάδα ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν. Κατὰ τὴν αὐτὴν συνάντησιν συνεφωνήθη ἐπίσης ὅπως ἀρχηγὸς τῶν ἑλληνοβρεταννικῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι θὰ μετεφέροντο εἰς Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, ὁρισθῇ ὁ ἀντιστράτηγος σὲρ Ρόναλντ Σκόμπι ἐπιτελάρχης τοῦ στρατηγοῦ Οὐίλσωνος.

Ἡ μετάβασις τοῦ Παπανδρέου εἰς Ρώμην, ἡ ὁποία ἐπραγματοποιήθη ἀνευ προηγουμένης ἐνημερώσεως τῶν μελῶν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ὠδήγησεν εἰς παραίτησιν τὴν 28ην Αὐγούστου τοῦ ἀντιπροέδρου τῆς κυβερνήσεως Σοφ. Βενιζέλου καὶ τῶν ὑπουργῶν Κ. Ρέντη, Γ. Βασιλειάδην, Ἀλεξ. Μυλωνᾶ. Τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων δηλαδὴ καὶ τὸ ἀγροτικὸν ἔπαυσαν νὰ μετέχουν τῆς κυβερνήσεως. Τὴν 4ην Σεπτεμβρίου παρητήθη καὶ ὁ Σπ. Θεοτόκης, διαφωνήσας ὡς πρὸς τὸν χειρισμὸν τοῦ θέματος τῆς ἀνακωχῆς μὲ τὴν Βουλγαρίαν. Εἰς ἀντικατάστασιν τῶν πέντε παραιτηθέντων ὑπουργῶν, ὁ Παπανδρέου προσέλαβε τρεῖς τοὺς Ἐμμ. Σοφούλην, φιλελεύθερον, Δημ. Χέλμην καὶ Σπ. Τσακόπουλον, λαϊκοὺς. Ὑπὸ τὴν νέαν σύνθεσίν τῆς ἡ κυβερνήσεως ἐγκατεστάθη, τὴν 7ην Σε-

πτεμβρίου, εις Κάβα ντέι Τιρέννι, μικράν πόλιν κειμένην εις απόστασιν 7 χιλιομέτρων ΒΔ τοῦ Σαλέρνο.

Ὁ Παπανδρέου εὐθύς ἀμέσως ἐζήτησεν ὅπως μεταφερθοῦν εις Ν. Ἰταλίαν οἱ στρατηγοὶ Ναπ. Ζέρβας καὶ Στεφ. Σαράφης (ἀμφότεροι εἶχον προαχθῇ ὑπὸ τῆς ἐλευθέρας κυβερνήσεως εις τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου), ὥστε νὰ συνεννοηθοῦν μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Σκόμπι ἐπὶ τοῦ τρόπου δράσεως τῶν διοικουμένων παρ' αὐτῶν ὁργανώσεων. Αἱ συνεννοήσεις ἔγιναν εις σύσκεψιν πραγματοποιηθεῖσαν, τὴν 26ην Σεπτεμβρίου, εις τὸ ἐν Καζέρτα συμμαχικὸν στρατηγεῖον ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ στρατηγοῦ Οὐίλσωνος, παρουσίᾳ τοῦ Ἑλληνος πρωθυπουργοῦ καὶ τοῦ βρεταννοῦ ὑπουργοῦ Μακμίλλαν. Ἡ ἐπελθοῦσα συμφωνία προέβλεπεν, ὅτι ὅλαι αἱ δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων ἀνταρτῶν ἐτίθεντο ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Σκόμπι. Ὁ τελευταῖος βάσει τῆς συμφωνίας ἐξέδωσεν ἀμέσως διαταγὴν, διὰ τῆς ὁποίας ὥριζε: Α) Ὅτι ὅλα τὰ στρατεύματα εις τὴν περιφέρειαν Ἀττικῆς ἐτίθεντο ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ὑποστρατήγου Παν. Σπηλιωτοπούλου, βοηθουμένου ὑπὸ ἀξιωματικοῦ συνδέσμου, ὑποδειχθησομένου ὑπὸ τοῦ Σαράφη. Β) Ὅτι τὰ στρατεύματα εις Πελοπόννησον θὰ ἐτίθεντο ὑπὸ τὴν διοίκησιν ἀξιωματικοῦ ὑποδειχθησομένου ὑπὸ τοῦ Σαράφη, ἐγκρίσει τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ βοηθουμένου ὑπὸ Βρεταννοῦ συνδέσμου. Γ) Ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη καὶ ἡ ἀνατολικῶς αὐτῆς περιοχὴ θὰ ἐτίθεντο ὑπὸ τὴν διοίκησιν ἀξιωματικοῦ ὀνομασθησομένου ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Δ) Ὅτι ὁ στρατιγὸς Ζέρβας θὰ ἐξηκολούθει νὰ δρᾷ εις τὴν μέχρι τότε περιοχὴν του, καὶ ὁ στρατιγὸς Σαράφης εις τὴν ὑπόλοιπον ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, δηλαδὴ Θεσσαλίαν, Στερεάν, Δυτ. Μακεδονίαν. Ε) Ὅτι οἱ δύο στρατηγοὶ θὰ εἶναι ὑπεύθυνοι εις τὰς περιοχὰς των διὰ τὴν τήρησιν τοῦ νόμου καὶ τῆς τάξεως, τὴν ἀποφυγὴν ἐμφυλίου πολέμου καὶ τῶν φόνων Ἑλλήνων παρ' Ἑλλήνων, τὴν πρόληψιν ἐπιβολῆς οἰασδῆποτε ποινῆς καθὼς καὶ ἀδικαιολογήτων συλλήψεων καὶ ἐφαρμογῆς προχείρου διαδικασίας. ΣΤ) Ὅτι οἱ δύο στρατηγοὶ θὰ παρηνώχλουν τὴν γερμανικὴν ὑποχώρησιν καὶ θὰ προέβαινον εις τὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν γερμανικῶν φρουρῶν.

Τὴν ἐπαύριον τῆς ὑπογραφῆς τῆς συμφωνίας, ὁ στρατιγὸς Σκόμπι διέτασσε τὸν στρατηγὸν Σπηλιωτόπουλον, ὁ ὁποῖος εἶχε

διατελέσει διοικητής μεραρχίας εις τὸ ἄλβανικὸν μέτωπον, νὰ ἀναλάβῃ τὸν ἔλεγχον Ἀθηνῶν - Πειραιῶς καὶ νὰ τηρήσῃ τὴν τάξιν μέχρις ἀφίξεως τῶν βρεταννικῶν στρατευμάτων. Τὸν ἐπληροφόρει ὅτι ὁ Ἑλᾶς διετάχθη νὰ κρατήσῃ τὰς δυνάμεις τοῦ ἐκτὸς τῆς περιοχῆς Ἀττικῆς καὶ τοῦ παρεῖχεν ὁδηγίας περὶ τοῦ τρόπου ἀντιμετωπίσεως τοῦ θέματος τῶν Ταγμάτων Ἀσφαλείας. Οἱ ἀνήκοντες εἰς αὐτὰ ἀξιωματικοὶ καὶ ὀπλίται ἢ θὰ ἐκαλοῦντο νὰ μεταβοῦν εἰς τὰς οἰκίας των ἢ νὰ παραδοθοῦν εἰς τὸν Σπηλιωτόπουλον. Περὶ τῆς προσφορωτέρας λύσεως θὰ ἀπεφάσιζεν ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ ἀστυνομικοῦ διευθυντοῦ Ἀθηνῶν Ἀγγ. Ἐβερτ. Ἐὰν προεκρίντο ἡ παράδοσις, οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰ Τάγματα θὰ ἀφωπλίζοντο καὶ θὰ ἐκρατοῦντο αἰχμάλωτοι, μέχρις οὗτο ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐλάμβανεν ἀποφάσεις περὶ τῆς τύχης των.

Τὰ τάγματα Ἀσφαλείας ἦσαν στρατιωτικαὶ μονάδες συγκροτηθεῖσαι ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Ι. Ράλλη. (Μετὰ τὴν παραίτησιν τῆς πρώτης ὑπὸ τὸν Γ. Τσολάκογλου κυβερνήσεως συνεργασίας μετὰ τὸν ἐχθρόν, τὸν Νοέμβριον 1942, ἐσχηματίσθη δευτέρα ὑπὸ τὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Κ. Λογοθετόπουλον. Τὸν Ἀπρίλιον 1943 παρητήθη καὶ αὕτη. Τὴν διεδέχθη ἡ τρίτη καὶ τελευταία κυβέρνησις συνεργασίας ὑπὸ τὸν πρῶτον ὑπουργὸν Ι. Ράλλην). Ἀπετελοῦντο ἐξ ἐθελοντῶν. Εἶχον ἐξοπλισθῇ διὰ γερμανικῶν ὄπλων. Σκοπὸς των ἦτο ἡ ἀντιμετώπισις τοῦ κομμουνιστικοῦ κινδύνου. Ἡ ἐλευθέρᾳ κυβέρνησις τὰ εἶχε καταδικάσει. Πρώτη καταγγελία των ἐγένεν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Τσουδεροῦ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου 1944. Δευτέρα ὑπὸ τοῦ συνεδρίου τοῦ Λιβάνου. Τρίτη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Παπανδρέου. Τέλος εἰς τὴν συμφωνίαν τῆς Καζέρτας τὰ Τάγματα ἐχαρκτηρίζοντο ὡς ὄργανα τοῦ ἐχθροῦ. Προσετίθετο ὅτι θὰ ἐθεωροῦντο ἐχθρικός σχηματισμός, ἐκτὸς ἐὰν παρεδίδοντο «συμφώνως πρὸς διαταγὰς ἐκδοθησομένας ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ διοικητοῦ τῶν ἐν Ἑλλάδι δυνάμεων». Ἐξ οὗ καὶ αἱ ὁδηγίαι τοῦ Σκόμπι πρὸς τὸν Σπηλιωτόπουλον.

Ἡ τήρησις τῆς τάξεως εἰς Ἀθήνας - Πειραιᾶ, μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Γερμανῶν, καὶ ἡ παρεμπόδισις τῆς ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν ἀμέσου καταλήψεως τῆς ἐξουσίας δὲν ἦτο εὐκολος ὑπόθεσις. Ὁ στρατηγὸς Σπηλιωτόπουλος δὲν εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του παρὰ

τὴν Ἀστυνομίαν Πόλεων, μικρὰν δύναμιν Χωροφυλακῆς, ἀριθμὸν ἀξιωματικῶν καὶ τὰς ἐθνικὰς ὀργανώσεις, μὲ ἐλάχιστον ὅμως ἑλαφρὸν ὅπλισμόν. Ἡ ἐλευθέρα κυβέρνησις ἠθέλησε νὰ ἀποστείλῃ πολυβόλα καὶ αὐτόματα. Ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη ἀποστολὴ περιεῖχεν ἀνεπαρκῆ ἀριθμόν, ἡ δὲ δευτέρα ἔφθασε μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Γερμανῶν. Παρὰ ταῦτα, ὁ στρατηγὸς Σπηλιωτόπουλος καὶ τὸ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Θεόδ. Γρηγορόπουλον ἐπιτελεῖον τοῦ κατήρτισαν ἐπιτυχὲς σχέδιον ἀμύνης τῆς πόλεως, ὡς καὶ σχέδιον προλήψεως καταστροφῶν τῶν μεγάλων ἔργων κοινῆς ὠφελείας. Κατέστη οὕτω δυνατὴ ἡ διάσωσις τοῦ φράγματος Μαραθῶνος, τοῦ ἠλεκτρικοῦ ἐργοστασίου, τῶν τηλεφῶνων, ὅχι ὅμως καὶ τῶν λιμενικῶν ἐγκαταστάσεων Πειραιῶς, τὰς ὁποίας ἀνέτιναξαν οἱ Γερμανοὶ τὴν ἡμέραν τῆς ἀποχωρήσεώς των. Κατῶρθωσε δὲ ὁ Σπηλιωτόπουλος νὰ τηρηθῇ ἡ τάξις μέχρι τῆς ἀφίξεως τῆς κυβερνήσεως. Εἰς τὴν προσπάθειάν του τὸν ἐβοήθησε καὶ ἡ τριμελὴς κυβερνητικὴ ἐπιτροπὴ, ἡ ἀποτελεσθεῖσα ἐκ τῶν ὑπουργῶν Θ. Τσάτσου, Ι. Ζέβγου, οἱ ὅποιοι ἀφίχθησαν εἰς Ἀθήνας τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου, καὶ τοῦ πρώην ὑπουργοῦ Φιλ. Μανουηλίδου. Ἡ βοήθεια τοῦ Ζέβγου ὑπῆρξεν ἀρνητικὴ. Ἐπείσθη δηλαδὴ ὅτι ὁ στρατηγὸς Σπηλιωτόπουλος διέθετε μεγαλυτέρας τῶν ὄσων πραγματικῶς εἶχε δυνάμεις καὶ συνεβούλευσε τὸ ΚΚΕ νὰ ἀπόσχη πάσης δυναμικῆς ἐνεργείας.

Ἡ συγκράτησις τοῦ Ἑὰμ - ΚΚΕ εἰς τὴν περιοχὴν Ἀθηνῶν, ὅπου μ' ὅλα ταῦτα ἐσημειώθησαν συγκρούσεις μὲ σημαντικὸν ἀριθμὸν θυμάτων, δὲν ἀπέτρεψε τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἄσκησιν τρομοκρατίας ὑψηλοτάτου βαθμοῦ εἰς Πελοπόννησον. Ἡ ἔλλειψις ὀργανωμένων δυνάμεων — οἱ Βρεταννοὶ, δυστυχῶς, εἶχον ἐπιτρέψει εἰς τὸ ΕΑΜ - ΚΚΕ νὰ διαλύσῃ ὅλας τὰς ἐκεῖ ἐθνικὰς ομάδας ἀνταρτῶν — τοῦ ἄφησε πλήρη ἐλευθερίαν δράσεως, μὲ ἀποτέλεσμα τὰς μεγάλας σφαγὰς εἰς Πηγάδα τοῦ Μελιγαλᾶ, Καλάμας καὶ Πύλον. Ὅταν τὴν 4ην Ὀκτωβρίου ἔφθασεν εἰς Κύθηρα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Πελοπόννησον ὁ ἐντεταλμένος τῆς κυβερνήσεως Π. Κανελλόπουλος, συνοδευόμενος ὑπὸ ἐννέα Βρεταννῶν κομμάτων τὸ μέγαλον κακὸν εἶχε γίνει. Ὅ,τι θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἀποτρέψῃ ὁ τελευταῖος, ἀλλὰ δὲν κατῶρθωσε νὰ τὸ ἐμποδίσῃ, ἦτο νὰ περιέλθῃ ὁ ὅπλισμός τοῦ εἰς Τρίπολιν Τάγματος Ἀσφαλείας εἰς τοὺς κομμουνιστάς. Στερούμενος δυνά-

μεως παρέστη άνίσχυρος θεατής τής παραλαβής του έν λόγω όπλισμοϋ από τον Άρην Βελουχιώτην, ό όποίος είχε διορισθή υπό του Έλās διοικητής τής Πελοποννήσου.

‘Η άπελευθέρωσις τής ‘Ελλάδος.

Τās άρχάς Αύγουστου αί κυβερνήσεις ΗΠΑ και Μ. Βρετανίας είχαν πεισθή ότι έπίκειται ή έξ ‘Ελλάδος άποχώρησις τών Γερμανών. Τήν 6ην Αύγουστου, ό Τσώρτσιλ ειδοποιεί τον Άρχηγόν του Αύτοκρατορικού Έπιτελείου ότι έντός μηνός θά έπρεπε νά ήτο διαθέσιμος, διά νά άποβιβασθή εις Άθήνας, δύναμις 10 - 12.000 άνδρων μετά αριθμοϋ τινός τάγκς, πυροβόλων και τεθωρακισμένων όχημάτων. Του προσέθετεν ότι υπήρχεν εις τήν Άγγλίαν μία μεραρχία αύτής τής δυνάμεως ή όποία εάν έπεβιβάζετο άμέσως πλοίων θά έφθανεν έγκάίρως εις τον προορισμόν της. Κετέληγεν υποδεικνύων ότι ή δύναμις αύτή θά ήμπορούσε νά ένισχυθή και από ό,τι θά άπέφερεν ένα «κτένισμα» τών δυνάμεων αί όποίαι υπήρχον εις τήν Αίγυπτον. Τήν ίδίαν ήμέραν ό Τσώρτσιλ έτόνιζεν εις τον Βρεταννόν ύπουργόν τών Έξωτερικών ότι άπεκλείετο νά ‘ριφθί «ό Παπανδρέου βορά εις τους λύκους, μέ τά πρώτα ούρλιάσματα αύτών τών άθλίων Έλλήνων (κομμουνιστών) ληστών». Δύο έβδομάδας άργότερον έζήτει και έλάμβανε τήν συγκατάθεσιν του Άμερικανού Προέδρου, όπως έχη έτοιμην έπαρκή βρετανικήν δύναμιν προς τήρησιν τής τάξεως εις τήν Έλλάδα, μετά τήν έκκένωσίν της υπό τών Γερμανών. Ό Ροϋζβελτ έδέχετο μάλιστα νά χρησιμοποιηθοϋν άμερικανικά μεταγωγικά άεροπλάνα διά τήν μεταφοράν τής δυνάμεως αύτής. Εις τά τέλη Αύγουστου έδιδεν έντολήν όπως ή έπιχείρησις διά τήν Έλλάδα, εις τήν όποίαν έδόθη τό κρυπτογραφικόν όνομα «Μάνα», ήτο έτοιμή διά τήν 11ην Σεπτεμβρίου. Πράγματι από του μεσονυκτίου τής 13ης αί προοριζόμεναι δι’ αύτήν δυνάμεις ήμπορούσαν ν’ άναχωρήσουν έντός 48 ώρων. Σκοπός τής έπιχειρήσεως, επί κεφαλής τής όποίας έτέθη ό άντιστράτηγος σερ Ρόναλντ Σκόμπι, ήτο «ή έίσχώρησις έντός τής περιοχής Άθηνών, τό ταχύτερον μετά τήν γερμανικήν άποχώρησιν ή παράδοσιν, βρετανικής δυνάμεως δύο ταξιαρχιών, διά τήν τήρησιν του νόμου και τής τάξεως, διά τήν έγκαθίδρυσιν τής έλληνικής κυβερνήσεως και διά τήν ρύθμισιν του άνεφοδιασμοϋ

τῆς 'Ελλάδος». Αἱ δύο ταξιαρχίαι ἦσαν, μία ἀλεξιπτωτιστῶν (ἡ 2α) καὶ μία τεθωρακισμένη (ἡ 23η). Πρὸς κάλυψιν τῆς ἐπιχειρήσεως ἀπὸ θαλάσσης διετέθησαν ἡ 15η ἀγγλικὴ μοῖρα καταδρομικῶν ὑπὸ τὸν ὑποναύαρχον Μ. Μάϊνσφηλδ, τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν ἐλληνικῶν ναυτικῶν δυνάμεων ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον Π. Βούλγαρην, τέσσαραι βρετανικαὶ καὶ αἱ τρεῖς ἐλληνικαὶ μοῖραι ἀεροπλάνων καὶ σημαντικὸς ἀριθμὸς μεταγωγικῶν πλοίων, ποὺ μετέφερον, πλὴν τοῦ στρατοῦ, καὶ παντὸς εἶδους ἐφόδια διὰ τὸν πληθυσμόν.

Ἡ ἀποχώρησις τῶν Γερμανῶν ἐπραγματοποιήθη μὲ βραδὺν 'ρυθμόν. (Ἡ διαταγὴ ἐκκενώσεως τῆς 'Ελλάδος ἐξεδόθη τὴν 29ην Αὐγούστου 1944). Ἦρχισεν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς νήσους. Εἶχον ἀποφασίσει νὰ κρατήσουν, καὶ τὰς ἐκράτησαν, μέχρι τέλους τοῦ πολέμου, τὴν δυτικὴν Κρήτην καὶ τὴν Μῆλον. (Διαταγὴ Χίτλερ τῆς 2ας Σεπτεμβρίου 1944). Τὴν 21ην Σεπτεμβρίου τμῆμα τοῦ Ἱεροῦ Λόχου ἀπεβιβάζετο εἰς Χίον. Τὴν 4ην Ὀκτωβρίου Ἀγγλοὶ κομμάντος ἀπεβιβάζοντο εἰς Πάτρας. Τὴν 12ην Ὀκτωβρίου, αἱ γερμανικαὶ δυνάμεις ἀπεχώρουν ἐξ Ἀθηνῶν. Τὴν ἐπομένην Βρεταννοὶ ἀλεξιπτωτισταὶ (ἓνα τάγμα) ἐρρίπτοντο εἰς τὸ ἀεροδρόμιον τῆς Ἐλευσίνος καὶ εἰσήρχοντο εἰς Ἀθήνας, ἐνῶ τὴν μεθεπομένην ἀπεβιβάζετο εἰς τὸν λιμένα τῆς Ζέας ἀγγλικὸν τμῆμα δυνάμεως 1.000 ἀνδρῶν. Τὴν 15ην τὸ σύνολον τῶν ἀνδρῶν τῆς ἐπιχειρήσεως «Μάννα» ἐφθασεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ τὴν 18ην ἐγκαθίστατο εἰς αὐτὴν ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις. Τὴν 1ην Νοεμβρίου τὰ γερμανικὰ στρατεύματα ἐξεκένωσαν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν 10ην Νοεμβρίου καὶ ὁ τελευταῖος Γερμανὸς στρατιώτης εἶχε διέλθει τὴν ἐλληνογιογυκοσλαβικὴν μεθόριον. Ἐντὸς τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ οἱ Βούλγαροι εἶχον ἐκκενώσει τὰ ὑπ' αὐτῶν κατεχόμενα ἐδάφη. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἀνενόχλητον ἀποχώρησίν των τὰ γερμανικὰ στρατεύματα κατέστρεψαν τὰς γεφύρας ὁδῶν καὶ σιδηροδρόμων, τὰς σιδηροδρομικὰς σήραγγας, τὰς λιμενικὰς ἐγκαταστάσεις. Ἐφυγαν, ἀφήνοντα ἐρείπια. Ὅλοι αὐταὶ αἱ καταστροφαὶ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχον προληφθῇ, ἐὰν αἱ δυνάμεις τοῦ Ἑλὰς ἐξετέλουν τὰς διαταγὰς τοῦ συμμαχικοῦ στρατηγείου. Ἀλλ' αἱ κομμουνιστικαὶ δυνάμεις ἀντὶ νὰ κινηθοῦν κατὰ τῶν Γερμανῶν, κατηυθύνθησαν πρὸς Ἀθήνας καὶ Ἡπειρον, διὰ νὰ κατακτήσουν τὸ σύνολον τῆς χώρας.

Ὁ ἀφοπλισμὸς τῶν ἀνταρτῶν.

Ἡ κυβέρνησις Γ. Παπανδρέου, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ πραγματικὴν ἐξουσίαν, ἔπρεπε νὰ ἐπιτύχῃ ἀφοπλισμὸν τοῦ Ἑλάς, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸν ἀρχηγόν του Στ. Σαράφην, εἶχε δύναμιν τὰ μέσα Ὀκτωβρίου ἐκ 5.130 ἀξιωματικῶν, 1.070 καθοδηγητῶν καὶ 48.940 ὀπλιτῶν. Ἐπίσης ἔπρεπε νὰ ἐπιτύχῃ νὰ παύσῃ ἀσκούσα ἀστυνομικὰ καθήκοντα ἡ ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ ΕΑΜ «Ἐθνικὴ Πολιτοφυλακὴ». Τὴν 5ην Νοεμβρίου, ἡ κυβέρνησις ἀνεκοίνωσεν ὅτι τὴν 10ην Δεκεμβρίου θὰ ἀπεστρατεύοντο αἱ ὁμάδες ἀντιστάσεως Ἑλάς καὶ Ἑδῆς, ἐνῶ τὴν 1ην Δεκεμβρίου θὰ ἔπαυεν ὑφισταμένη ἡ Ε.Π. Τὴν θέσιν της θὰ κατελάμβανεν ἡ ὑπὸ σύστασιν «Ἐθνοφυλακὴ», στελεχωμένη ἀπὸ ἀξιωματικούς τοῦ στρατοῦ καὶ περιλαμβάνουσα ἐφέδρους τῆς κλάσεως τοῦ 1936, ἡ ὁποία ἐκλήθη νὰ προσέλθῃ ὑπὸ τὰ ὅπλα τὴν 24ην Νοεμβρίου. Ἡ Ἐθνοφυλακὴ θὰ ἦσκει ἀστυνομικὰ καθήκοντα μέχρις ἀναδιοργανώσεως τοῦ Σώματος τῆς Χωροφυλακῆς. Τὰς κυβερνητικὰς ἀποφάσεις εἶχον υἱοθετήσῃ ἀδιστακτικῶς καὶ οἱ ἐξ ὑπουργοὶ τοῦ ΕΑΜ. Παρὰ ταῦτα ἤρχισαν νὰ κωλυσιεργοῦν κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις πρὸς καθορισμὸν τῶν λεπτομερειῶν τῆς ἀποστρατεύσεως καὶ τὴν σύνθεσιν τοῦ πρώτου πυρῆνος ἐθνικοῦ στρατοῦ. Συγχρόνως ἡ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ ἡγεσία τοῦ ΕΑΜ προέβαινεν εἰς ἐνεργείας, αἱ ὁποῖαι ἐδημιουργοῦν σοβαρὰς ἀμφιβολίας διὰ τὰς προθέσεις της. Οὕτω κατὰ τὴν ἐπίσημον ὑποδοχὴν τῆς 3ης Ὁρεινῆς Ταξιαρχίας, τὴν 9ην Νοεμβρίου, οἱ Ἑαμικοὶ ὑπουργοὶ δὲν παρέστησαν. Τὴν μεθεπομένην δὲ ἡξίωσαν τὴν ἀποστράτευσιν τῆς ἡρωϊκῆς αὐτῆς μονάδος, ὡς καὶ τοῦ Ἱεροῦ Λόχου, διότι ἄλλως, ἠπείλησαν, δὲν θὰ ἀπεστρατεύετο καὶ ὁ Ἑλάς. Μετὰ συζητήσεις δύο ἐβδομάδων, τὴν 27ην Νοεμβρίου, οἱ Ἑαμικοὶ ὑπουργοὶ συνεφώνησαν ὅπως τὴν 10ην Δεκεμβρίου ἀποστρατευθοῦν αἱ δυνάμεις τοῦ Ἑλάς καὶ τοῦ Ἑδῆς, καθὼς καὶ αἱ μονάδες χωροφυλακῆς αἱ εὐρισκόμεναι εἰς Μέσην Ἀνατολήν. Συνεφώνησαν ἐπίσης διὰ τὴν συγκρότησιν τμήματος ἐθνικοῦ στρατοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ συνέχιζε συμβολικῶς τὴν συμμετοχὴν του εἰς τὸν κοινὸν συμμαχικὸν ἀγῶνα καὶ θὰ ἐλάμβανε μέρος, ἂν ἐχρειάζετο, εἰς ἐπιχειρήσεις εἰς τὰς περιοχὰς Κρήτης καὶ Δωδεκανήσου. Τὸ τμήμα αὐτὸ θὰ ἀποτελεῖτο ἐκ τῆς Ὁρεινῆς Ταξιαρχίας, τοῦ Ἱεροῦ

Λόχου, τμήματος του Έδης και έκ μιας ταξιαρχίας του Έλας, ίσης δυνάμεως και ίσου όπλισμού προς τó άθροισμα τών άλλων σχηματισμών. Τέλος συνεφώνησαν όπως άρχισή έντός του Δεκεμβρίου ή λειτουργία τών Εϊδικών Δικαστηρίων, εις τά όποια θά παρεπέμποντο οί συνεργασθέντες μετά του έχθρου.

Τήν έπομένην όμως ύπανεχώρησαν. Έπανήλθον επί του αίτήματος τής άποστρατεύσεως τής Όρεινης Ταξιαρχίας, του Έιερóυ Λόχου και τών τμημάτων χωροφυλακής Μ. Άνατολής. Επίσης έζήτουν όπως μέχρι 10ης Δεκεμβρίου δικασθóυν οί κυριώτεροι έκ τών συνεργασθέντων μετά του έχθρου.

Έπί δύο ήμέρας κατεβλήθησαν προσπάθειαι έπανόδου εις τήν συμφωνίαν. Τήν 1ην Δεκεμβρίου τó ύπουργικόν συμβούλιον, έπειδή ή Πολιτοφυλακή ειχεν άρνηθῆ νά παραδώση ύπηρεσίαν και τόν όπλισμόν της εις τά έν τῷ μεταξύ συγκροτηθέντα Τάγματα Έθνοφυλακής, συνέταξεν άπόφασιν, διά τής όποιας έκαλοúντο τά τμήματα τής Ε.Π. νά συμμορφωθóυν προς τάς διαταγάς τής κυβερνήσεως. Οί Έαμικοί ύπουργοί ήρνήθησαν νά τήν ύπογράψουν και ύπέβαλον τάς παραιτήσεις των. Τήν έπομένην, τó ΕΑΜ έζήτησεν άδειαν συγκεντρώσεως εις τήν Πλατείαν Συντάγματος διά τήν Κυριακήν 3ην Δεκεμβρίου. Του έδόθη. Άλλά τήν έσπέραν τής 2ας Δεκεμβρίου ή κυβέρνησις έπληροφόρηθη ότι τó ΕΑΜ ειχεν άποφασίσει: 1) Νά γίνη γενική άπεργία. 2) Νά μή συμμορφωθῆ ή Πολιτοφυλακή προς τήν διαταγήν τής κυβερνήσεως. 3) Νά άνασυγκροτηθῆ ή Κεντρική Έπιτροπή του Έλας, όπερ έσήμαινε παρβίασιν τής συμφωνίας τής Καζέρτας. Καί αί τρεις άποφάσεις ήσαν έπαναστατικάί. Η κυβέρνησις, κατόπιν τούτου, άπηγόρευσε τήν συγκέντρωσιν και έξέδωσε διάταγμα περι άποστρατεύσεως τών άνταρτικών σωμάτων. Η άποστράτευσις θά έπραγματοποιεíτο άπό 10 - 20 Δεκεμβρίου.

Τά μέτρα αύτά ήσαν άπαραίτητα διά νά ύπογραμμισθῆ τó παράνομον τών έαμικών ένεργειών. Δέν έπρόκειτο νά έπηρεάσουν τάς άποφάσεις του ΕΑΜ, τó όποιον ήτο έτοιμον διά τήν ένοπλιον έξέγερσιν. Τήν προετοιμάζεν άπό τής άφίξεως τής κυβερνήσεως εις Άθήνας. Άλλωστε άπό τής 1ης Δεκεμβρίου όλα τά κτίρια όπου ειχον έγκατασταθῆ γραφεía του ΕΑΜ, του ΚΚΕ, του Έλας ειχον έκκενωθῆ.

Ἡ συγκέντρωσις, παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν, ἐγινεν. Οἱ προσελθόντες εἰς αὐτὴν ἦσαν ἔνοπλοι. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς προσελεύσεως ὁμὰς κομμουνιστῶν ἐπετέθη κατὰ τῆς οἰκίας τοῦ πρωθυπουργοῦ, διὰ χειροβομβίδων, τραυματισθέντος ἐνὸς ἀστυφύλακος. Ἀκολούθως, εἰς τὴν πλατεῖαν Συντάγματος, ὅταν ἐκλήθησαν νὰ διαλυθοῦν, ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ μεγάρου (γωνία Βασ. Σοφίας — Ἐλευθ. Βενιζέλου) τῆς Ἀστυνομικῆς Διευθύνσεως Ἀθηνῶν, ἀφώπλισαν ἀστυφύλακας, ἐφόνευσαν ἓνα ἀρχιφύλακα. Ἐξηνάγκασαν τὴν Ἀστυνομίαν νὰ ἀμυνθῇ διὰ τῶν ὅπλων. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἤρχισεν ὁ «δεύτερος γῦρος», ἡ δευτέρα δηλαδὴ ἔνοπλος προσπάθεια τῶν κομμουνιστῶν νὰ καταλάβουν τὴν ἐξουσίαν. Αὐτὴν τὴν φορὰν θὰ ἦτο ἀρκετόν, διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ των, νὰ καταλάβουν τὸ κέντρον τῆς πρωτεύουσας.

Ἡ μάχη τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸ ΚΚΕ διέθεσε διὰ τὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν τρεῖς «μεραρχίας» του συνολικῆς μαχίμου δυνάμεως 18.000 ἀνδρῶν. Ἐπὶ πλέον εἶχεν ἐξοπλίσαι τὸν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐφεδρικὸν Ἑλάν, τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις ἦτο τοῦλάχιστον ἴση πρὸς τὸ ἡμισυ τῆς ἐκ τῶν ἔξω ἐπιτιθεμένης. Ὑπελόγιζε δὲ καὶ εἰς ἀρκετὰς χιλιάδας «ὀργανωμένων» μελῶν του εἰς Ἀθήνας καὶ Πειραιᾶ. Τέλος εἶχε τὴν ΕΠ καὶ τὸ ἐκτελεστικὸν ὄργανόν της τὴν «Ὀργάνωσιν Προστασίας Λαϊκοῦ Ἀγῶνα» (ΟΠΛΑ).

Ἐναντι τῆς δυνάμεως αὐτῆς, ὁ στρατηγὸς Σκόμπι, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τῆς 1ης Δεκεμβρίου εἶχε προειδοποιήσῃ τοὺς κομμουνιστὰς ὅτι ἦτο ἀποφασισμένος «νὰ προστατεύσῃ τὴν κυβέρνησιν ἐναντίον οἰασδήποτε ἀποπείρας πραξικοπήματος ἢ ἄλλης πράξεως βιαίας καὶ ἀντισυνταγματικῆς», διέθετε τὴν 23ην τεθωρακισμένην ταξιαρχίαν, μὲ τεθωρακισμένα μέσα 24 τάνκς καὶ δύο σχηματισμοὺς τεθωρακισμένων αὐτοκινήτων, τὴν ἑλληνικὴν ὀρεινὴν ταξιαρχίαν ἄνευ τοῦ πυροβολικοῦ της καὶ μικρὸν τμήμα τῆς ταξιαρχίας ἀλεξιπτωτιστῶν. Τὸ σύνολον τῶν μαχίμων ἀνδρῶν του δὲν ὑπερέβαινε τοὺς 5.000. Ἐπὶ πλέον, ὑπῆρχεν ἡ Ἀστυνομία Πόλεων, τῆς ὁποίας ἡ δύναμις ἦτο κατεσπαρμένη εἰς Ἀθήνας καὶ Πειραιᾶ, τὸ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Σαμουὴλ σύνταγμα χωροφυλακῆς (85 ἀξιωματικοὶ καὶ 395 ὀπλίται), ἡ Σχολὴ Χωροφυλακῆς. Τὸ ΚΚΕ διέθετε,

κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπιθέσεως, τριπλασίαν δύναμιν τῶν ἀμυνομένων.

Ἀπὸ τῆς ἐσπέρας τῆς 3ης Δεκεμβρίου οἱ κομμουνισταὶ ἤρχισαν νὰ καταλαμβάνουν τὰ ἀστυνομικὰ τμήματα, ἰδίως τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὴν περιφέρειαν. Κυκλωμένοι καὶ μὲ ἀνεπαρκῆ ὅπλισμόν αἱ δυνάμεις τῶν ἐν λόγῳ τμημάτων δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀμυνθοῦν. Ἀντίστασιν συνήντησαν οἱ κομμουνισταὶ εἰς τὸ τμήμα Καλλιθέας. Δέκα ἐκ τῶν ἀστυνομικῶν ἐφονεύθησαν ἢ ἐτραυματίσθησαν. Οἱ ὑπόλοιποι διεσώθησαν ὑπὸ τῶν Ἀγγλων. Μέχρι τῆς 5ης Δεκεμβρίου ὅλα τὰ ἐκτὸς τοῦ κέντρου τῆς πρωτευούσης ἀστυνομικὰ τμήματα εἶχον περιέλθει εἰς χεῖρας τῶν κομμουνιστῶν, οἱ ὅποιοι ἐπίσης εἶχον θέσει ὑπὸ τὸν ἑλεγχόν των τὸν Πειραιᾶ, ὅπου ἀπέμειναν μόνον τρία κέντρα ἀντιστάσεως. Ἡ Σχολὴ Δοκίμων, τὸ Μέγαρον Βατῆ, ὅπου ἦτο ἐγκατεστημένη ἡ ναυτικὴ διοίκησις, καὶ ὁ Ναυτικὸς Ὅμιλος εἰς Καστέλλαν, τὸν ὅποιον ὑπερήσπιζον τὰ πληρώματα τοῦ στολίσκου ἡμιολιῶν. Ἐκ τῶν κέντρων αὐτῶν, ὑποστηριζομένων καὶ ὑπὸ πολεμικῶν πλοίων, ἐλλιμενισμένων εἰς τὸν λιμένα Πειραιῶς καὶ τὸν ὄρμον τοῦ Φαλήρου, θὰ ἤρχιζε μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἡ ἐξόρμησις διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Πειραιῶς.

Τὰς πρωΐνας ὥρας τῆς 6ης Δεκεμβρίου, οἱ κομμουνισταὶ ἐπετέθησαν ἐναντίον κτιρίων, στεγαζόντων ἀστυνομικὰς δυνάμεις εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως. Περί τὴν 11 π.μ. ἐπετύγχανον νὰ καταλάβουν τὸ ἐπὶ τῆς πλατείας Ἀγίας Αἰκατερίνης (Πλάκα) Β' Ἀστυνομικὸν Τμήμα. Τοὺς ὑπερασπιστάς του ἐφόνευσαν, ἀφοῦ προηγουμένως τοὺς ἐβασάνισαν. Τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Νικοδήμου Τμήμα Μεταγωγῶν ἡμύνθη μέχρι τῆς 3 μ.μ., ὅποτε ἐφθασαν, εἰς ἐνίσχυσιν τῶν ἐκεῖ χωροφυλάκων, Βρεταννοὶ ἀλεξιπτωτισταί. Οἱ Κομμουνισταὶ ἠναγκάσθησαν ν' ἀποσυρθοῦν. Ἀνεπιτυχεῖς ὑπῆρξαν αἱ κομμουνιστικαὶ ἐπιθέσεις καὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῶν ὑπολοίπων ἡμερῶν ἐναντίον τῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας (Πατησίων — Χαλκοκονδύλη), τοῦ Δ' Ἀστυνομικοῦ Τμήματος, τῆς ὑποδιευθύνσεως Τροχαίας, τοῦ Ἀρχηγείου Χωροφυλακῆς. Ἡ ἐπιτυχὴς ἄμυνα τῶν μονάδων αὐτῶν δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς κομμουνιστάς νὰ προχωρήσουν πέραν τῆς πλατείας Ὀμονοίας.

Οἱ κομμουνισταὶ ἐπετέθησαν καὶ κατὰ τῆς Σχολῆς Εὐελπίδων, τῆς ὁποίας ἡ ἄμυνα ἐξησφαλίζετο ὑπὸ τῶν 240 μαθητῶν καὶ λόχου

Βρεταννῶν ἀλεξιπτωτιστῶν. Ἀπεκρούσθησαν μὲ μεγάλας ἀπωλείας. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐκρίθη σκόπιμον νὰ τεθῇ εἰς κίνδυνον ἡ ζωὴ τῶν μαθητῶν, οἱ ὅποιοι ἐπρόκειτο ν' ἀποτελέσουν τὸν πυρῆνα τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ νέου ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀπεφασίσθη ἡ μεταφορὰ των εἰς Παλαιὰ Ἀνάκτορα. Ἐξ ἄλλου τὴν 10ην Δεκεμβρίου οἱ Βρεταννοὶ ἐγκατέλειψαν τὸ κτίριον τῆς Σχολῆς. Ἐξαίρετος ὑπῆρξεν ἡ ἄμυνα τοῦ Συντάγματος Χωροφυλακῆς, τὸ ὁποῖον ἐστρατωνίζετο εἰς Μακρυγιάννη. Ἐπὶ 9 ἡμέρας τέσσαρες χιλιάδες κομμουνιστῶν ἐπετίθεντο ἄνευ σχεδὸν διακοπῆς. Ἡ μόνη ἐνίσχυσις τὴν ὁποίαν ἔλαβεν τὸ Σύνταγμα ἦτο ὁ εἰς πυρομαχικὰ ἀνεφοδιασμός του ἐκ μέρους τῶν Βρεταννῶν. Τὴν 15ην Δεκεμβρίου ἀνέλαβε τὴν πρωτοβουλίαν. Μὲ τὴν βοήθειαν ἀγγλικῶν μονάδων ἀπώθησε τοὺς ἐπιτιθεμένους καὶ ἔθεσεν ὑπὸ τὸν ἑλεγχόν του τὴν ἀπὸ Ἀκροπόλεως μέχρι Κουκάκι περιοχὴν. Αἱ ἀπώλειαι τοῦ Συντάγματος ἀνῆλθον εἰς 22 νεκρούς, 62 τραυματίας καὶ 40 αἰχμαλωτισθέντας ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν. Οἱ τελευταῖοι ἐξετελέσθησαν.

Ἐπιθετικὴν πρωτοβουλίαν ἀνέλαβεν ἀπὸ τῆς 6ης Δεκεμβρίου ἡ 3η ὀρεινὴ ταξιαρχία, ἡ ὁποία, ἀφοῦ ἐξεκαθάρισε τὴν περὶ τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα περιοχὴν καὶ ἐξησφάλισε τὴν σταθερὰν κατοχὴν της, ἐπέτυχεν νὰ θέσῃ ὑπὸ τὸν ἑλεγχόν της τὰς συνοικίας Κουπόνια καὶ Ζωγράφου καὶ νὰ ἀπειλήσῃ τὴν Καισαριανὴν τὴν ὁποίαν οἱ κομμουνισταὶ ἔχαρακτήριζον ὡς «νέον Στάλινγκραντ».

Ἡ ἀντίδρασις τῶν Βρεταννῶν.

Τὰς πρωΐνας ὥρας τῆς 5ης Δεκεμβρίου ὁ Βρεταννὸς πρωθυπουργὸς διέταξε τηλεγραφικῶς τὸν στρατηγὸν Σκόμπι, ὅπως χρησιμοποίησιν τὰς βρεταννικὰς δυνάμεις, διὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῆς κομμουνιστικῆς ἐπιθέσεως, μὴ διστάζων νὰ διατάξῃ τὰ στρατεύματα, ὅπως πυροβολήσουν ἐναντίον παντὸς ἐνόπλου, ἀρνούμενου νὰ πειθαρχήσῃ εἰς τὰς ἑλληνικὰς καὶ βρεταννικὰς ἀρχάς. «Πρέπει νὰ κρατήσωμεν καὶ νὰ θέσωμεν ὑπὸ τὸν ἑλεγχόν μας τὰς Ἀθήνας. Θὰ ἦτο μέγαλον ἐπίτευγμα διὰ σᾶς, ἐὰν ἦτο δυνατόν νὰ τὸ κατορθώσετε ἄνευ αἱματοχυσίας, ἀλλὰ καὶ μὲ αἱματοχυσίαν ἐν ἀνάγκῃ», κατέληγεν ἡ διαταγὴ του. Συγχρόνως εἰδοποιεῖ τὸν Βρεταννὸν πρεσβευτὴν ὅπως ὑποστηρίξῃ τὴν κυβέρνησιν Παπανδρέου, ἀρνούμενος νὰ συγκατατεθῇ εἰς ἀλλαγὴν της.

Ἄλλ' ὁ στρατηγὸς Σκόμπι δὲν διέθετε τὰς ἀπαιτουμένας δυνάμεις πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς. Ἐκ τῶν ἀρχικῶς ἀποβιβασθεισῶν βρεταννικῶν δυνάμεων καὶ δύο ταξιαρχίῶν τῆς 4ης Ἰνδικῆς μεραρχίας, αἱ ὁποῖαι εἶχον φθάσει κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου μὲ ἀρχὰς Δεκεμβρίου, εἶχε διαθέσει τμήματα εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Μόλις ἐξεδηλώθη ἡ ἐπανάστασις, διέταξε τὰς διεσκορπισμένας μονάδας του νὰ συγκεντρωθῶν εἰς Θεσσαλονίκην, Βόλον, Πάτρας. Εἰς τὴν πρώτην, ὅπου οἱ κομμουνισταὶ ἐκυριάρχουν, δὲν ἐξεδηλώθη ἐπιθεσις κατὰ τῶν περιχαρακωθέντων πλησίον τοῦ λιμένος Βρεταννῶν. Τοῦ Βόλου διετάχθη ἡ ἐκκένωσις. Εἰς τὰς Πάτρας ἀπεκρούσθη εὐχερῶς ἡ μοναδικὴ ἀπόπειρα τῶν κομμουνιστῶν πρὸς κατάληψιν τῆς πόλεως. Τῶν Ἀθηνῶν ἡ ἄμυνα ἐστηρίχθη ἐπὶ τῶν δυνάμεων τὰς ὁποίας ἀνεφέραμεν. Ἦσαν ἀνεπαρκεῖς διὰ τὴν ἄμυναν, τελείως δὲ ἀνεπαρκεῖς διὰ τὴν ἀνάληψιν ἐπιθετικῆς πρωτοβουλίας. Ἐν τούτοις, τὴν 8ην Δεκεμβρίου ὁ Σκόμπι ἀνέφερεν εἰς τὸν Τσῶρτσιλ ὅτι ἡ 23η Ταξιαρχία εἶχε σημειώσει κάποιαν πρόοδον, μαχομένη ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν, καὶ ὅτι ἡ ταξιαρχία ἀλεξιπτωτιστῶν εἶχεν ἐκκαθαρίσει ἀκόμη ἓναν τομέα εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, ὅτι εἶχον συλληφθῇ (ὑπὸ τῶν Βρεταννῶν) 559 αἰχμάλωτοι, ἐκ τῶν ὁποίων 35 ἀξιωματικοί, καὶ ὅτι ἡ προέλασις τῆς 3ης ὁρεινῆς ταξιαρχίας εἶχεν ἀνακοπῇ ὑπὸ πλευρικῆς ἀντεπιθέσεως τῶν κομμουνιστῶν, ἀποκρουσθείσης. Μετὰ δύο ἡμέρας, ἀντεμετώπιζε μὲ αἰσιοδοξίαν τὸ ἐνδεχόμενον ἐκκαθαρίσεως ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅχι μόνον τῶν Ἀθηνῶν - Πειραιῶς, ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν. Ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν εἰδοποιηθῇ ὅτι διετάχθη ἡ μεταφορὰ τῆς 4ης βρεταννικῆς μεραρχίας εἰς Ἀθήνας. Ἐξ ἄλλου, εἶχε τονωθῇ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων, παρὰ τὰς συνεχεῖς ἐπικρίσεις τοῦ βρεταννικοῦ καὶ ἀμερικανικοῦ τύπου διὰ τὴν βρεταννικὴν ἐπέμβασιν εἰς Ἑλλάδα, εἶχεν ἐκφράσει διὰ μεγίστης πλειοψηφίας τὴν ἐμπιστοσύνην της πρὸς τὴν κυβέρνησιν τοῦ Τσῶρτσιλ.

Τὴν 11ην Δεκεμβρίου ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας ὁ στρατάρχης Ἀλεξάντερ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τῆς 19ης τοῦ ἰδίου μηνὸς θὰ ἀνελάμβανε τὴν διοίκησιν ὅλων τῶν εἰς τὴν Μεσόγειον συμμαχικῶν δυνάμεων, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ στρατάρχου Οὐίλσονος, ὁ ὁποῖος ἀνελάμβανε ὑπηρεσίαν εἰς τὸ μικτὸν Ἀμερικανοβρεταννικὸν ἐπιτελεῖον, ὑπεύθυνον διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ συνόλου τῶν πολε-

μικῶν ἐπιχειρήσεων. Ὁ Ἀλεξάντερ, ὁ ὁποῖος τὴν ἐπομένην ἀνεχώρησεν, ἀνέφερεν ὅτι αἱ βρεταννικαὶ δυνάμεις ἦσαν εἰς τὴν πραγματικότητα πολιορκημέναι εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, ὅτι ἡ ὁδὸς ἢ συνδέουσα τὴν πόλιν μετὰ τὸ ἀεροδρόμιον (τοῦ Ἑλληνικοῦ) δὲν ἦτο ἀσφαλὴς, ὅτι εἶχεν ἀπολεσθῇ ὁ ἔλεγχος τοῦ λιμένος Πειραιῶς, ὅπου ἦτο ἀδύνατον νὰ γίνῃ ἐκφόρτωσις ἐφοδίων ἢ ἀποβίβασις ἀνδρῶν καὶ ὅτι αἱ βρεταννικαὶ δυνάμεις διέθετον μόνον ἕξ ἡμερῶν τροφίμα καὶ τριῶν ἡμερῶν πολεμοφόδια. Προέτεινε τὴν ἄμεσον ἀποστολὴν ἐνισχύσεων ἐξ Ἰταλίας (διέταξεν ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ του εἰς Καζέρταν τὴν μεταφορὰν δι' ἀεροπλάνων μιᾶς ὀλοκλήρου μεραρχίας καὶ τοῦ στρατηγείου τοῦ 10ου Σώματος Στρατοῦ) καὶ τὸν διορισμὸν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν ὡς ἀντιβασιλέως, ὥστε νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἀναζήτησις πολιτικῆς λύσεως. Μετὰ τέσσαρας ἡμέρας ἐπανήρχετο ἐπὶ τῆς τελευταίας ὑποδείξεώς του, διότι, ἄλλως, ἐτόνιζεν εἰς τὸν πρωθυπουργόν, θὰ πρέπει νὰ ἀποσταλοῦν καὶ ἄλλαι ἐνισχύσεις ἐξ Ἰταλίας διὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς ἐξ 130 τ.χ. κατωκημένης περιοχῆς τῶν Ἀθηνῶν - Πειραιῶς. Ὁ Τσῶρτσιλ ἀπήντησεν ὅτι ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος ἀπέκρουσε τὸν διορισμὸν Ἀντιβασιλέως καὶ ἦτο ἀδύνατον ν' ἀγνοηθῇ ἡ γνώμη του καὶ ὅτι ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις δὲν ἔπρεπε νὰ στηρίξῃ ὅλας τὰς ἐλπίδας τῆς ἐπὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Τὸν ἐκάλει δὲ νὰ ἀναφέρῃ ἐπὶ τῆς καταστάσεως εἰς Ἀθήνας ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως. Ἡ ἀναφορὰ τοῦ Ἀλεξάντερ ὑπεβλήθη τὴν 21ην Δεκεμβρίου, ὅταν οὗτος εἶχεν ἀναλάβει τὰ νέα καθήκοντά του. Ἐλεγεν εἰς αὐτήν: 1) Ὅτι ἡ ἐκκαθάρισις τῆς περιοχῆς Ἀθηνῶν - Πειραιῶς ἦτο δυνατὴ καὶ ἡ διατήρησις σταθεροῦ ἐπὶ τῆς περιοχῆς αὐτῆς ἐλέγχου, ἀλλ' ὅτι αὐτὸ δὲν θὰ ἰσοδυναμῇ πρὸς ἡτταν τῶν κομμουνιστῶν. 2) Ὅτι δὲν ὑπῆρχον ἀρκεταὶ δυνάμεις διὰ τὴν ἀνάληψιν ἐπιχειρήσεων πέραν τῆς περιοχῆς αὐτῆς. Ὑπενθύνιζεν ὅτι κατὰ τὴν κατοχὴν οἱ Γερμανοὶ διετήρουν 6-7 μεραρχίας εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἰσοδύναμον 4 μεραρχιῶν εἰς τὰς νήσους καὶ παρὰ ταῦτα δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἔχουν ἀνοικτὰς τὰς συγκοινωνίας των συνεχῶς. 3) Ὅτι ὑπῆρχον ἐνδείξεις ἐπικειμένης γερμανικῆς ἀντεπιθέσεως εἰς τὸ ἰταλικὸν μέτωπον (ἤδη εὕρισκετο ἐν ἐξελίξει ἡ γερμανικὴ ἐπίθεσις εἰς τὸ Δυτικὸν Μέτωπον). Κατέληγε δὲ τονίζων ὅτι τὸ ἐλληνικὸν πρόβλημα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λυθῇ

διά στρατιωτικῶν μέτρων, ἀλλὰ διά πολιτικῶν. «Διότι, ὑπεγράμμιζεν, ἡ περαιτέρω στρατιωτικὴ δρᾶσις, μετὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς περιοχῆς Ἀθηνῶν - Πειραιῶς, εἶναι πέραν τῆς παρούσης δυνάμεώς μας».

Ὁ Τσῳρτσιλ δὲν συνεφώνει μὲ τὴν γνώμην τοῦ στρατάρχου. Ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ τὴν ἀγνοήσῃ. Διότι μόνον διὰ τὴν μάχην τῶν Ἀθηνῶν, οἱ Βρεταννοὶ ἐχρειάσθη νὰ διαθέσουν περὶ τοὺς 80.000 ἄνδρας, δύναμιν, δηλαδή, κατὰ 40% ἀνωτέραν τοῦ Β.Ε.Σ. τοῦ 1941. Πλὴν τῶν κατὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀφίχθεισῶν μονάδων ἠναγκάσθησαν νὰ διαθέσουν δύο μεραρχίας (4ην βρεταννικὴν καὶ 4ην Ἰνδικήν) ἐμπολέμου συνθέσεως, μίαν ταξιαρχίαν τῆς 46ης μεραρχίας, ἓνα θεωρακισμένον σύνταγμα, τὸ σύνταγμα πυροβολικοῦ τῆς 3ης ὀρεινῆς ταξιαρχίας καὶ τὸ βον ἑλληνικὸν τάγμα ἐκ Μ. Ἀνατολῆς. Ἡ ἀποστολὴ τῶν δυνάμεων αὐτῶν ἐξησθένει τὴν πολεμικὴν προσπάθειαν τῶν συμμάχων, καθ' ἣν στιγμὴν, μάλιστα, ἐξεδηλώθη καὶ ἡ γερμανικὴ ἀντεπίθεσις. Δὲν ἦτο μόνον τὸ γεγονὸς τῆς ἀπουσίας τῶν μονάδων αὐτῶν ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ μετώπου, τὸ ὁποῖον ἀνησύχει τὴν στρατιωτικὴν ἡγεσίαν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπάσχολησις μεταγωγικῶν διὰ τὴν μεταφορὰν των πολεμικῶν σκαφῶν, διὰ τὴν προστασίαν τῶν νηοπομπῶν, καὶ ἀεροπορίας, διὰ τὴν κάλυψιν τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς Ἀθήνας. Ὁ Τσῳρτσιλ δὲν ἦτο ἀδιάφορος διὰ τὴν δοκιμασίαν τὴν ὁποίαν ὑφίστατο ἡ συμμαχικὴ πολεμικὴ προσπάθεια. Ἀλλὰ διέβλεπεν ὅτι ἐγκατάλειψις τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς κομμουνιστάς, θὰ ὠδήγῃ ἀργότερον εἰς πολλὰς ἄλλας ἐγκαταλείψεις (Ἰταλίας, Μ. Ἀνατολῆς). Ἐφ' ᾧ καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας, διὰ νὰ σχηματίσῃ προσωπικὴν γνώμην ἐπὶ τῆς καταστάσεως. Ἐπὶ ἐνὸς σημείου δὲν ἐπρόκειτο νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἡ πολιτικὴ λύσις θὰ ἤρχετο μετὰ τὴν ἀπώθησιν τῶν κομμουνιστῶν ἐκ τῆς πρωτευούσης.

Συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν Ἦντεν, ὁ Βρεταννὸς πρῶθυπουργὸς ἐφθασεν εἰς τὸ ἀεροδρόμιον τοῦ Ἑλληνικοῦ τὴν μεσημβρίαν τῆς 25ης Δεκεμβρίου. Τὸν ἀνέμενον ὁ στρατάρχης Ἀλεξάντερ, ὁ παρὰ τῷ συμμαχικῷ στρατηγεῖῳ Μεσογείου ὑπουργὸς Μακμίλλαν, ὁ πρεσβευτὴς Λήπερ. Συνεσκέφθησαν ἐντὸς τοῦ ἀεροπλάνου ἐπὶ τριῶρον. Ἀπεφασίσθη ἡ σύγκλησις, διὰ τὸ ἀπόγευμα τῆς ἐπομένης, συσκέψεως, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀρχι-

επισκόπου, τὸν ὅποιον ἐδέχθη τὴν ἐσπέραν τῆς ἰδίας ἡμέρας ἐπὶ τοῦ ἡγκυροβολημένου εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Φαλήρου καταδρομικοῦ «Αἶας». Εἰς αὐτὴν θὰ ἐκαλοῦντο καὶ ἐκπρόσωποι τῶν κομμουνιστῶν. Σκοπὸς τοῦ Τσῳρτσιλ δὲν ἦτο νὰ συνθηκολογήσῃ, ἀλλὰ νὰ ἀποκαλύψῃ τοὺς πραγματικοὺς σκοποὺς τῶν κομμουνιστῶν. Ἡ σύσκεψις ἤρχισε τὴν 6 μ.μ. τῆς 26ης Δεκεμβρίου εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ ἰσογείου τοῦ ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν. Μὲ διακοπὴν κατὰ τὴν νύκτα συνεχίσθη τὴν ἐπομένην καὶ ἔληξεν ἄνευ οὐσιαστικοῦ ἀποτελέσματος. Οἱ τρεῖς ἐκπρόσωποι τῶν κομμουνιστῶν ἐπέμειναν ἐπὶ τῆς παλαιᾶς ἀξιώσεώς των, τῆς διαλύσεως τῆς ὀρεινῆς ταξιαρχίας, Ἱεροῦ Λόχου, χωροφυλακῆς καὶ ἐζήτησαν τὰ 50% τῶν ὑπουργείων μεταξὺ τῶν ὁποίων τὰ ὑπουργεῖα Ἐσωτερικῶν καὶ Δικαιοσύνης καὶ τὰ ὑφυπουργεῖα Ἐξωτερικῶν καὶ Στρατιωτικῶν, διὰ νὰ μετᾶσχουν οἰκουμενικῆς κυβερνήσεως. Ὡς ἦτο φυσικόν, αἱ ἀξιώσεις των ἀπερρίφθησαν. Τὸ μόνον θέμα εἰς τὸ ὅποιον ἐπῆλθε συμφωνία ἦτο ὁ διορισμὸς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ὡς Ἀντιβασιλέως. Ὁ Τσῳρτσιλ, ὁ ὁποῖος, μετὰ τῶν Ἦντεν, Μάκμίλλαν, Ἀλεξάντερ, Λήπερ καὶ Σκόμπι, παρέστη μόνον κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς συσκέψεως, ἀνέλαβε νὰ πείσῃ τὸν Βασιλέα εὐρισκόμενον εἰς Λονδίνον, νὰ υἱοθετήσῃ τὴν λύσιν αὐτὴν. Ἀνεχώρησε ἐξ Ἀθηνῶν τὴν πρωΐαν τῆς 28ης Δεκεμβρίου, ἀφοῦ ἡ μεγάλη ἐξόρμησις διὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς πρωτευούσης εἶχεν ἀρχίσει.

Μέχρι τῆς 31ης Δεκεμβρίου εἶχεν ἐπιτευχθῇ ὁ ἔλεγχος τοῦ Πειραιῶς, ἐνῶ εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ κομμουνισταὶ εἶχον περιορισθῇ εἰς τὰ βόρεια προάστια τῆς πόλεως καὶ εἰς τὰ νοτιοανατολικά περὶχωρα. Τὴν 4ην Ἰανουαρίου 1945 οἱ κομμουνισταὶ διέταξαν γενικὴν ὑποχώρησιν καὶ τὸ ἀπόγευμα τῆς 8ης Ἰανουαρίου ἐζήτησαν ἀνακωχήν, ἡ ὁποία ὑπεγράφη τὴν 11ην τοῦ ἰδίου μηνός. Αἱ ἐχθροπραξίαι θὰ ἔληγον τὴν 15ην Ἰανουαρίου, ἡμέραν καθ' ἣν αἱ κομμουνιστικαὶ δυνάμεις θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχουν ἀποσυρθῇ 160 χιλιόμετρα μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν καὶ 40 μακρὰν τῆς Θεσσαλονίκης, νὰ ἔχουν ἐκκενώσει τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ ἔχουν ἀφήσει ἐλευθέρους τοὺς αἰχμαλώτους.

Ἐν τῷ μεταξύ, τὴν 30ὴν Δεκεμβρίου, ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Β' ἀνέθετεν εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Δαμασκηνὸν τὴν ἀσκήσιν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καθ' ὅλην τὴν περίοδον ἐκτάκτου ἀνάγκης.

Τὴν ἐπομένην ἡ κυβέρνησις Παπανδρέου, ἡ ὁποία, κατὰ τὸν Τσῶρτσιλ, εἶχεν ἀπολέσει πλήρως τὸ κῦρὸς της, ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν της. Τὴν 3ην Ἰανουαρίου ὠρκίζετο νέα κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ στρατηγοῦ Ν. Πλαστήρα, τὸν ὁποῖον οἱ Βρεταννοὶ μετέφερον εἰς Ἀθήνας ἐκ Γαλλίας, ὅπου διέμενεν ἀπὸ τοῦ 1933, τὰς πρώτας μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς κομμουνιστικῆς ἐπιθέσεως ἡμέρας.

Αἱ ὠμότητες τῶν κομμουνιστῶν.

Ἡ πλέον ἀνατριχιαστικὴ πλευρὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Δεκεμβρίου ὑπῆρξαν αἱ ἄνευ λόγου διαπραχθεῖσαι ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν σφαγαί. (Αἱ λεηλασίαι, ὡς καὶ ἡ εἰσπραξις λύτρων διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν συλλαμβανομένων ὑπὸ τῆς ΟΠΛΑ ἀπετέλεσαν τὴν ταπεινὴν πλευρὰν τῆς κομμουνιστικῆς δραστηριότητος, τὴν ἀποκαλύψασαν ἔλλειψιν κάθε εὐγενοῦς ἐλατηρίου εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ Ἑλᾶς). Εἰς ὅλας τὰς συνοικίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς, (εἰς τὴν ὑπόλοιπον χώραν ἡ σφαγὴ εἶχεν ἀρχίσει τὴν ἐπαύριον τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Γερμανῶν), ἐξετελοῦντο ἄνευ διακρίσεως ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιὰ, ἀφοῦ προηγουμένως τὰ περισσότερα τῶν θυμάτων ἐβασανίζοντο. Ἡ ὑπὸ τὸν σὲρ Οὐῶλτερ Σιτρίν ἀντιπροσωπεῖα τῶν βρεταννικῶν ἐργατικῶν συνδικάτων, ἡ ἐπισκεφθεῖσα τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἰανουάριον 1945, προέβη εἰς ἐκταφὴν πτωμάτων, ἐνταφιασθέντων εἰς ὁμαδικοὺς τάφους, καὶ εἰς ἐξονυχιστικὴν ἔρευναν περὶ τοῦ τρόπου μεταχειρίσεως τῶν συλληφθέντων χιλιάδων ὁμήρων. Πλείστα πτώματα εὐρέθησαν οἰκτρῶς παραμορφωμένα, εἰς τὸ πρόσωπον καὶ τὸ σῶμα.

Τοὺς ὁμήρους συνέλαβαν οἱ κομμουνισταὶ διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἀτιμωρησίαν των. Ἀλλὰ τοὺς μετεχειρίσθησαν κατὰ τρόπον ἀπάνθρωπον. Πολλοὶ ἀπτήχθησαν ἡμίγυμνοι, κατὰ τὴν νύκτα, ἀπὸ τὰς οἰκίας των. Τοὺς ὑπεχρέωσαν νὰ βαδίσουν ἐπὶ τῶν χιόνων. Ἐλάχιστοι ἐπέζησαν. Ὅσοι λόγῳ ἡλικίας ἢ ἀδυναμίας ἐβραδυπόρουν, κατὰ τὴν τραγικὴν πρὸς Θεσσαλίαν πορείαν, ἐξετελοῦντο ἄνευ οἴκου. Ὀλόκληροι οἰκογένειαι ἐξωντώθησαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Μικρὸν ποσοστὸν ὁμήρων ἐπανῆλθεν εἰς τὰς οἰκίας των μετὰ τὴν συμφωνίαν τῆς Βάρκιζας. Ὑπελογίσθη ὅτι οἱ ἐκτελεσθέντες κατὰ τὰ Δεκεμβριανὰ ὑπερέβησαν, μόνον εἰς τὴν περιφέρειαν Ἀθηνῶν - Πειραιῶς, τὰς 30.000. Τὸ σύνολον δὲ τῶν καθ' ὅλην τὴν

Ἑλλάδα θυμάτων τῆς κομμουνιστικῆς θηριωδίας ἔφθασε τὰς 65.000 ψυχῶν.

Οὐδεμία δικαιολογία, οὐδεμία σκοπιμότης ἤμπορεῖ νὰ καλύψῃ τὰ φρικτὰ αὐτὰ ἐγκλήματα. Οὔτε συγγνώμη, οὔτε λήθη εἶναι δυνατή.

Ἡ διάλυσις τοῦ Ἑδῆς.

Τὴν 4ην π.μ. τῆς 21ης Δεκεμβρίου, 20.000 ἄνδρες τοῦ Ἑλάς, ἔξωπλισμένοι μὲ βαρέα ὅπλα καὶ διαθέτοντες πυροβολικόν, ὑπὸ τὴν αὐτοπρὸσωπον διοίκησιν τοῦ Στ. Σαράφη, ἐπετέθησαν ἐναντίον τοῦ προστατεύοντος τὴν Ἠπειρον Ἑδῆς. Ἡ ἐπίθεσις εἶχεν ὡς στόχον τὴν Ἄρταν καὶ τὰ Ἰωάννινα. Ὡρισμένα τμήματα τοῦ Ἑδῆς, τοῦ ὁποίου ἡ συνολικὴ δύναμις ἀνῆρχετο εἰς 10.000 ἄνδρας καὶ ἀξιωματικούς, διαβεβρωμένα ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν, διελύθησαν, μόλις ἐξεδηλώθη ἡ ἐπίθεσις. Τὰ ὑπόλοιπα, παρ' ὅλον ὅτι ἐπολέμησαν μὲ ἀποφασιστικότητα, ἐκάμφθησαν πρὸ τῆς ἀριθμητικῆς καὶ ὑλικῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἀντιπάλου των. Τὴν 22αν ἐξεκενώθη ἡ Ἄρτα καὶ τὴν ἐπομένην τὰ Ἰωάννινα. Ὁ Ἑδῆς συνεπτύχθη εἰς τὴν περιοχὴν Πρεβέζης, ὅπου ἡμύνθη μέχρι τῆς 29ης, ὅταν ἀπεφασίσθη ἡ μεταφορὰ τῶν μὴ διαλυθέντων τμημάτων του, ὡς καὶ τῶν προσφύγων, οἱ ὅποιοι ἐγκατέλειψαν τὰς ἐστίας των, διὰ νὰ μὴ σφαγοῦν ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν, εἰς Κέρκυραν. Αἱ ἀπώλειαι τοῦ Ἑδῆς ἀνῆλθον εἰς 680 ἀξιωματικούς καὶ ὁπλίτας.

Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ὁ Ἑλάς διέλυσε εἰς τὴν Ἀνατ. Μακεδονίαν τὴν ἀνταρτικὴν ὁμάδα τῶν Ποντίων τοῦ Ἀντώνη Φωστερίδη (Τσαοὺς - Ἀντών), ἡ ὁποία εἶχε προξενήσει μεγάλας ζημίας εἰς τοὺς Βουλγάρους καὶ ἐπὶ πλέον, κατῴρθωσε νὰ ἐμποδίσῃ, ὅπου ὑφίστατο, τὴν ἀνοικτὴν συνεργασίαν τῶν Ἑλλήνων μὲ τοὺς Βουλγάρους κομμουνιστάς. Ἡ διάλυσις ἐπετεύχθη διὰ τεχνάσματος. Προσεκλήθη εἰς Ἀθήνας ὁ Φωστερίδης διὰ νὰ λάβῃ δῆθεν διαταγὰς ἀπὸ τὸν στρατηγὸν Σκόμπι. Ἐπρόκειτο περὶ ἀπάτης, διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀπομάκρυνσις του. Ἐπραγματοποιήθη καθ' ὃν χρόνον τὸ Ἑὰμ μετέιχε τῆς κυβερνήσεως.

Ἡ συμφωνία τῆς Βάρκιζας.

Ἡ κυβέρνησις Πλαστήρα εἶχεν ὡς κύριον ἔργον τὴν ἀποκα-

τάστασιν τῆς τάξεως καὶ τοῦ νόμου εἰς ὁλόκληρον τὴν ἐπικράτειαν. Πρὸς τοῦτο ἐχρειάζετο ὑλικὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν δὲν διέθετεν. Οἱ Βρεταννοὶ ἦσαν τελείως ἀπρόθυμοι νὰ τὴν χορηγήσουν. Μετὰ τὸν τερματισμὸν τῆς μάχης τῶν Ἀθηνῶν ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἐξεύρεσιν λύσεως διὰ συμβιβασμοῦ. Ἀποτέλεσμα τῆς βρεταννικῆς στάσεως ἦσαν αἱ διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ Ἑάμ, αἱ ὁποῖαι διήρκεσαν ἀπὸ τῆς 2ας μέχρι 12ης Φεβρουαρίου 1945, ὁπότε ἔληξαν διὰ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συμφωνίας τῆς Βάρκιζας. Αἱ διαπραγματεύσεις ἔγιναν καὶ ἡ συμφωνία ὑπεγράφη εἰς ἑπαυλιν κειμένην ἐπὶ τῆς παλαιᾶς πρὸς τὸ ὁμώνυμον θέρετρον ὁδοῦ.

Ἡ συμφωνία προέβλεπε : 1) Ἀμνηστίαν διὰ τὰ διαπραχθέντα ἀδικήματα, πλὴν τῶν τοῦ κοινοῦ ποινικοῦ δικαίου. 2) Πλήρη πολιτικὴν ἐλευθερίαν διὰ τὸ ΚΚΕ καὶ τὸ Ἑάμ. 3) Ἀμέσον ἄρσιν τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου εἰς τὴν περιοχὴν Ἀττικῆς. Εἰς τὰς ἄλλας περιοχὰς θὰ ἴσχυε μέχρι τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν νομίμων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχῶν. 4) Διεξαγωγὴν δημοψηφίσματος διὰ τὸ πολιτειακὸν ἐντὸς ἔτους καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐκλογὴν συντακτικῆς συνελεύσεως. 5) Ἐκκαθάρισιν τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ ἐκ τῶν συνεργασθέντων μετὰ τοῦ κατακτητοῦ. 6) Ἀποστράτευσιν τοῦ Ἑλάς καὶ παράδοσιν ὑπ' αὐτοῦ 41.500 τυφεκίων, 1.050 ὅπλοπολυβόλων, 650 αὐτομάτων, 315 βαρέων πολυβόλων, 55 ὁμαδικῶν ὅλμων, 107 ἀτομικῶν ὅλμων, 52 πυροβόλων διαφόρων διαμετρημάτων, 15 συσκευῶν ἀσυρμάτων. 7) Ἀπελευθέρωσιν τῶν ὁμήρων τοὺς ὁποίους τὸ Ἑάμ εἶχε κρατήσει διὰ νὰ ἀσκήσῃ πίεσιν πρὸς διεξαγωγὴν διαπραγματεύσεων.

Ἡ συμφωνία τῆς Βάρκιζας ἦτο ἐπωφελὴς διὰ τοὺς Βρεταννοὺς καὶ τοὺς κομμουνιστάς. Οἱ πρῶτοι ἤμποροῦσαν νὰ ἀποσύρουν προοδευτικῶς τὰ στρατεύματά των ἐξ Ἑλλάδος καὶ νὰ τὰ χρησιμοποιοῦν εἰς τὰ κύρια θέατρα πολέμου καὶ νὰ ἀπαλλαγοῦν τῶν περὶ ἐπεμβάσεως εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς χώρας μας ἐπικρίσεων, αἱ ὁποῖαι διετυποῦντο εἰς Μ. Βρεταννίαν καὶ Η.Π.Α. (Δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται, ἐπὶ πλεόν, ὅτι τὸ πρῶτον δεκαήμερον τοῦ Φεβρουαρίου ἐπραγματοποιήθη ἡ διάσκεψις τῆς Γιάλτας, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Ρουζβέλτ, Τσῶρτσιλ καὶ Στάλιν προσεπάθησαν νὰ θέσουν τὰς βάσεις τῆς μεταπολεμικῆς συνεργασίας των). Οἱ κομμουνισταὶ, ἐξ ἄλλου, ἐπέτυχον νὰ κερδίσουν χρόνον, πρὸς ἀνασύνταξιν

τῶν δυνάμεων των, ὥστε νὰ δώσουν τὴν νέαν μάχην, ὅταν αἱ συνθῆκαι θὰ ἦσαν εὐνοϊκώτεραι δι' αὐτούς. Ἀπόδειξις ἦτο ἡ ἀποκρυψίς μεγαλυτέρας ποσότητος ὀπλισμοῦ τῆς παραδοθείσης, (μέχρι τέλους Δεκεμβρίου 1946 ἀνεκαλύφθησαν ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων 41.437 τυφέκια, 810 πολυβόλα, 2.010 αὐτόματα, 168 βαρεῖς ὄλμοι, 96 πυροβόλα, 137 ἀντιαρματικά τυφέκια, 3.534 περίστροφα), ἡ διαφυγὴ εἰς Νοτιοσλαβίαν καὶ Βουλγαρίαν 5.000 Ἑλαιοσιτῶν μετὰ τοῦ ὀπλισμοῦ των καὶ ἡ παραμονὴ εἰς τὰ βουνὰ ἀρκετῶν ἄλλων ὑπὸ τὸν Ἄρην Βελουχιώτην.

Δύο ἡμέρας μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συμφωνίας ἐφθασεν εἰς Ἀθήνας, προερχόμενος ἐκ Γιάλτας, ὁ Βρεταννὸς πρωθυπουργὸς Οὐίνστον Τσώρτσιλ. Ὁ λαὸς τῆς πρωτευούσης τοῦ ἐπεφύλαξεν ἐξαιρετικῶς ἐνθουσιώδη ὑποδοχὴν. Ἐξέφραζεν οὕτω τὰς εὐχαριστίας του πρὸς τὸν γηραιὸν ἡγέτην, διότι ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν κομμουνιστικὸν κατακλυσμόν.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Η ΑΤΟΜΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΚΑΙ Ο ΨΥΧΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Τὸ 1945 ἐσημείωσε τὸ τέλος μιᾶς ἐποχῆς καὶ τὴν ἀπαρχὴν μιᾶς νέας, τῆς ἀτομικῆς. Ἡ ἀνθρωπότης ἐπλουτίσθη μὲ δύναμιν ἐνεργείας ἀπροσδιορίστου ἐκτάσεως, ἡ ὁποία ἐπέφερε πλήρη ἀλλαγὴν εἰς τὸν τεχνικόν, οἰκονομικόν καὶ πολιτικόν τομέα. Ἀκόμη σήμερον εἶναι δύσκολον νὰ καθορισθῇ ποῖον θὰ εἶναι τὸ μέλλον τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν τεχνολογικῶν συνθηκῶν, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησεν ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τῆς διασπάσεως τοῦ ἀτόμου.

Ἀλλὰ τὸ 1945 συνέβη καὶ κάτι ἄλλο. Ἡ Σοβ. Ἐνωσις ἔθεσε, μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ ὑπολοίπου κόσμου, ἓνα «σιδηροῦν παραπέτασμα», ὡς τὸ ἀπεκάλεσεν ὁ Τσῳρτσιλ, ὁπισθεν τοῦ ὁποίου προσεπάθησε νὰ διαμορφώσῃ ἓνα ἰδικόν της κόσμον, τελείως ξένον πρὸς τὸν μέχρι τότε γνωστόν, τελείως ἀπεστερημένον τῶν μεγάλων ἀρχῶν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν περιέλαβεν, ὡς ἐπαθλον τῆς νίκης, παραβιάζουσα συμπεφωνημένα καὶ ἀθετοῦσα ὑποσχέσεις, διὰ τῆς ἐπιβολῆς τῆς στρατιωτικῆς ἰσχύος της, τὴν Πολωνίαν, τὴν Οὐγγαρίαν, τὴν Ρουμανίαν, τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Νοτιοσλαβίαν, τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Ἀνατολικὴν Γερμανίαν, τὴν Τσεχοσλοβακίαν.

Κατὰ τὴν διάσκεψιν τῆς Γιάλτας ὁ Ροῦζβελτ, ἐπιθυμῶν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν συμμετοχὴν τῶν σοβιετικῶν ἐνόπλων δυνάμεων εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἰαπωνίας, μετὰ τῆς ὁποίας ἡ Σοβ. Ἐνωσις διετήρει ἀκόμη κανονικὰς σχέσεις, προέβη εἰς παραχωρήσεις πρὸς τὸν Στάλιν. Διὰ τῶν παραχωρήσεων αὐτῶν, ἕναντι τῶν ὁποίων ἔλαβεν ἀπλῶς τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι αἱ σοβιετικαὶ δυνάμεις θὰ ἐστρέφοντο κατὰ τῆς Ἰαπωνίας εὐθὺς ὡς θὰ ἔλθην ὁ πόλεμος κατὰ τῆς Γερμανίας, ἐκρίθη ἡ τύχη τῶν προαναφερθεῶν ὅκτῳ χωρῶν καὶ ἐδημιουργήθησαν αἱ προϋποθέσεις διὰ τὴν ἐξαπόλυσιν τοῦ

ἀποκληθέντος «ψυχροῦ πολέμου». Τὰς συνεπείας ἐκ τῶν παραχωρήσεων του ὁ Φρ. Ροῦζβελτ δὲν τὰς ἐγνώρισε. Τὴν 12ην Ἀπριλίου ἀπέθνησκε, τρεῖς μῆνας μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς τετάρτης προεδρικῆς θητείας του. (Ἦτο ὁ μόνος Ἀμερικανός, ὁ ὁποῖος ἐξελέγη τέσσαρας φορές Πρόεδρος τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν). Τὸν διεδέχθη ὁ ἀντιπρόεδρος Χάρρυ Τροῦμαν, ὁ ὁποῖος μετὰ 16 ἡμέρας ἐπληροφορεῖτο τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ Μουσσολίνι ὑπὸ ἀτάκτων Ἰταλῶν (εὐθύς μετὰ τὴν συνθηκολόγησιν τῆς Ἰταλίας, ὁ Χίτλερ ἀπληλευθέρωσε τὸν Μουσσολίνι καὶ τὸν ἐγκατέστησε εἰς Βορ. Ἰταλίαν, ὡς ἀρχηγὸν τῆς Ἰταλικῆς φασιστικῆς δημοκρατίας) καὶ μετὰ 18 τὴν αὐτοκτονίαν τοῦ Χίτλερ εἰς τὸ ὑπόγειον τῆς Καγκελαρίας τοῦ Ράιχ. Πρὶν δὲ συμπληρώσῃ μῆνα εἰς τὴν ἀσκησιν τῶν νέων καθηκόντων του, ἡ Γερμανία παρεδίδοτο ἄνευ ὄρων (8 Μαΐου). Ὁ πόλεμος εἰς τὴν Εὐρώπῃν εἶχε λήξει, ἀφοῦ διήρκεσε 5 ἔτη, 8 μῆνας καὶ 8 ἡμέρας. Εἶχε προκαλέσει τὴν ἐρήμωσιν τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου καὶ ἑκατομμύρια θυμάτων. Εἶχε νεκρώσει τὴν οἰκονομίαν τῆς καὶ ὑπέβαλεν εἰς ἀφαντάστους στερήσεις τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς. Εἶχεν ἀποδιοργανώσῃ τοὺς κρατικούς μηχανισμοὺς ὅλων τῶν ἐμπλακεισῶν εἰς τὸν πόλεμον εὐρωπαϊκῶν χωρῶν.

Τὴν 17ην Ἰουλίου συνῆλθεν εἰς Πότσδαμ, τὸ παρὰ τὸ Βερολῖνον θέρετρον τῶν Γερμανῶν Αὐτοκρατόρων, διάσκεψις τῶν ἡγετῶν τῶν Ἑνωμ. Πολιτειῶν, τῆς Μ. Βρεταννίας, καὶ τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσεως, πρὸς καθορισμὸν τοῦ μέλλοντος τῆς Γερμανίας. Ἡ διάσκεψις διήρκεσε μέχρι τῆς 2ας Αὐγούστου. Κατὰ τὴν διάρκειάν της ἐπραγματοποιήθη κυβερνητικὴ ἀλλαγὴ εἰς τὴν Μ. Βρεταννίαν. Τὴν 5ην Ἰουλίου διενηργήθησαν ἐκλογαί, ἀλλ' ἡ καταμέτρησις τῶν ψήφων ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ τὴν 26ην τοῦ ἰδίου μηνός, ὥστε νὰ συγκεντρωθοῦν καὶ τὰ ψηφοδέλτια τῶν Βρεταννῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν κατεσπαρμένοι εἰς ὁλόκληρον τὸν κόσμον. Τὸ ἀποτέλεσμα ἔδωσε συντριπτικὴν πλειονοψηφίαν εἰς τὸ Ἑργατικὸν Κόμμα. Ἀμέσως ἐσχηματίσθη κυβέρνησις ὑπὸ τὸν ἀρχηγόν του Κλῆμεντ Ἀττλη. Ἦτο ἡ τρίτη φορὰ πού ἐκαλεῖτο εἰς τὴν ἐξουσίαν τὸ Ἑργατικὸν Κόμμα, ἀλλ' ἡ πρώτη πού διέθετεν αὐτοδύναμον πλειονοψηφίαν. Αὐτὸ τοῦ ἔδωσε τὴν εὐκαιρίαν νὰ πραγματοποιήσῃ σημαντικὰ κοινωνικὰς καὶ οἰκονομικὰς μεταρρυθμίσεις. Ἡ ἀλλαγὴ κυβερνήσεως ἔφερε καὶ ἀλλαγὴν ἀντιπροσω-

πεύσεως εις την διάσκεψιν. Μέχρι 25ης 'Ιουλίου εξεπροσώπουν την Μ. Βρεταννίαν οί Τσῶρτσιλ καί 'Ηντεν, ἀπὸ τῆς 28ης οί 'Αττλη καί 'Ερνεστ Μπέβιν, πού εἶχεν ἀναλάβει τὸ ὑπουργεῖον 'Εξωτερικῶν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διασκέψεως τοῦ Πότσδαμ ὁ Στάλιν διετύπωσεν, εἰς ἰδιαιτέραν συνομιλίαν μὲ τὸν Τσῶρτσιλ, τὰς πρώτας εἰς βάρος τῆς 'Ελλάδος κατηγορίας. Παρεπονέθη ὅτι ἐξτρεμιστικὰ στοιχεῖα προεκάλουν ἐπείσῳδια εἰς τὰ βουλγαρικὰ καὶ ἄλβανικὰ σύνορα καὶ προητοίμαζον εἰσβολὴν εἰς τὰ δύο ὁμορα κράτη. Αἱ κατηγορίαι ἦσαν ἀστήρικτοι, ἀλλ' ἐπρόδιδον τὰς προθέσεις τοῦ Σοβιετικοῦ ἡγέτου. Ὅπως καὶ οἱ πρὸς τὸν Τσῶρτσιλ ὑπαινιγμοί, περὶ παραχωρήσεως τῆς 'Αλεξανδρουπόλεως, ὡς ναυτικῆς βάσεως, εἰς τὴν Σοβ. Ἐνῶσιν.

Τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὴν λήξιν τῆς διασκέψεως ἡ πρώτη ἀτομικὴ βόμβα ἐρρίπτετο ἐπὶ τῆς Ἰαπωνικῆς πόλεως Χιροσίμα καὶ τρεῖς ἡμέρας ἀργότερον ἡ δευτέρα ἐπὶ τῆς Ναγκασάκι. Τὴν εἰς τὴν ἔρημον τῆς Νεβάδας ἐπιτυχῇ δοκιμὴν τῆς ἀτομικῆς βόμβας ἐπληροφορήθη ὁ Τρούμαν τὴν 17ην 'Ιουλίου εἰς τὸ Βερολίνον. Ἀπεφάσισε, μετὰ ὥριμον σκέψιν, νὰ χρησιμοποίησῃ τὸ τρομερὸν αὐτὸ ὄπλον, διὰ νὰ ἐξαναγκάσῃ τὴν 'Ιαπωνίαν εἰς συνθηκολόγησιν. Πράγματι, τὴν 2αν Σεπτεμβρίου ὑπεγράφη εἰς τὸν κόλπον τοῦ Τόκιο ἐπὶ τοῦ ἀμερικανικοῦ θωρηκτοῦ «Μισσοῦρι», ἡ ἄνευ ὄρων παράδοσις τῆς 'Ιαπωνίας. Ὁ 'Ιάπων Αὐτοκράτωρ ἐτέθη ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Μὰκ 'Αρθουρ, ἀνωτάτου διοικητοῦ τῶν εἰς τὸν Εἰρηνικὸν ἀμερικανικῶν δυνάμεων. Ὁ πόλεμος εἰς τὴν Ἀπὼ Ἀνατολὴν ἔληγεν, ἀφοῦ διήρκεσε 3 ἔτη, 8 μῆνας καὶ 26 ἡμέρας. Ἡ ἀνθρωπότης ἤμποροῦσε νὰ ἀποβλέψῃ εἰς τὴν εἰρήνην. Θὰ ἀπεδεικνύετο συντόμως ὅτι ἡ εἰρήνη αὐτὴ ἐπεφύλασσε πολλὰς ἐκπλήξεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Η ΕΛΛΑΣ ΠΡΩΤΟΣ ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΣΟΒ. ΕΝΩΣΕΩΣ

Χαώδης κατάστασις ἐπεκράτει εἰς τὴν χώραν μας ἀρχομένου τοῦ 1945. Ἀκόμη καὶ γερμανικαὶ νησιδες ἀντιστάσεως ἐξηκολούθουν

νά ύφίστανται εἰς Κρήτην καὶ Μῆλον. Ἡ γερμανικὴ φρουρὰ τῆς Κρήτης, ἡ ὁποία εἶχε συγκεντρωθῇ καὶ ὀχυρωθῇ εἰς τὸν νομὸν Χανίων καὶ ἐκεῖνη τῆς Μήλου, συνολικῆς δυνάμεως 16.000 ἀνδρῶν, θὰ παραδοθοῦν τὴν ἐπαύριον τῆς συνθηκολογήσεως τῆς Γερμανίας.

Μετὰ τὴν συμφωνίαν τῆς Βάρκιζας ὁ ἔλεγχος τῆς κυβερνήσεως ἀποκατεστάθη εἰς ὁλόκληρον τὴν ἐπικράτειαν. Ἀλλ' ὅλα τὰ ἄλλα προβλήματα παρέμενον ἐκκρεμῇ. Καὶ ἦσαν πολιτικά, οἰκονομικά, ὀργανωτικά. Θὰ ἐχρειάζετο κυβέρνησις συνεργασίας ὄλων τῶν ἐθνικοφρόνων κομμάτων, διὰ νὰ δοθοῦν ταχεῖαι καὶ ἱκανοποιητικαὶ λύσεις. Ἡ διαφορὰ ἀντιλήψεων ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ κατέστησεν ἀδύνατον τὴν συνεργασίαν. Οὕτω, ἐντὸς τοῦ 1945, ἐσχηματίσθησαν πέντε κυβερνήσεις, μονοπλευροῦ ἐκάστη προσανατολισμοῦ. Βασικὴ διαφωνία ὑπῆρχεν ὡς πρὸς τὸν χρόνον διενεργείας τοῦ δημοψηφίσματος. Οἱ κεκηρυγμένοι ὑπὲρ τῆς ἐπανάδου τοῦ Βασιλέως, τὸν ὁποῖον ἐθεώρουν ὡς τὸν μόνον σταθερὸν παράγοντα εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν σύγχυσιν καὶ ἀστάθειαν, ἐζήτουν τὴν ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος διεξαγωγὴν τοῦ δημοψηφίσματος, πεπεισμένοι ὅτι ἡ μεγάλη πλειονοψηφία τοῦ λαοῦ θὰ ἐψήφισεν ὑπὲρ αὐτοῦ. Οἱ ἀντιβασιλικοί, διαπιστοῦντες τὸ ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως λαϊκὸν ῥεῦμα, ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἀναβολὴν τοῦ δημοψηφίσματος, ὥστε νὰ παρέλθῃ ἡ ἐκ τῶν Δεκεμβριανῶν ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν μαζῶν. Εἶχον, δηλαδὴ, τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ κομμουνιστικὴ ἐπανάστασις καὶ αἱ διαπραχθεῖσαι ὠμότητες εἶχον ἀλλοιώσει τὰς ἀντιλήψεις τοῦ λαοῦ.

Ἡ κυβέρνησις Πλαστήρα ὑπεχρεώθη νὰ παραιτηθῇ τὴν 8ην Ἀπριλίου 1945, διότι ἐκρίθη ὅτι ἐκινεῖτο πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ἀναβολῆς τοῦ δημοψηφίσματος. Τὴν διεδέχθη ὑπηρεσιακὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ναυάρχου Πέτρου Βούλγαρη, ἡ ὁποία παρέμεινεν εἰς τὴν ἐξουσίαν μέχρι τῶν ἀρχῶν Ὀκτωβρίου. Παρητήθη, διότι ἐδήλωσεν ὅτι θὰ διενήργει ἐκλογὰς τὴν 20ὴν Ἰανουαρίου 1946. Ἡ δήλωσίς της ἦτο ἀπόρροια ἐπελθούσης συμφωνίας μεταξὺ τῶν κυβερνήσεων Μ. Βρετανίας, Ἡνωμ. Πολιτειῶν καὶ Γαλλίας (Ἀπὸ τῆς διασκέψεως τοῦ Πότσδαμ, ὅταν τῆς ἀνεγνωρίσθη τὸ δικαίωμα ὅπως ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν μιᾶς ζώνης εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ἐνὸς τομέως εἰς τὸ Βερολῖνον, περιελήφθη καὶ ἡ Γαλλία εἰς τὸ δημιουργηθὲν συμβούλιον τῶν τεσσάρων ὑπουργῶν τῶν

Ἐξωτερικῶν, τὸ ὁποῖον θὰ εἶχεν ἀρμοδιότητα νὰ ἐπιλαμβάνεται τῆς λύσεως ὧν τῶν ἀναφυομένων διεθνῶν προβλημάτων) περὶ προτάξεως τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν τοῦ δημοψηφίσματος. Ἡ συμφωνία ἀνεκοινώθη τὴν 19ην Σεπτεμβρίου, κατὰ τὴν διάρκειαν ἐπιστήμου ἐπισκέψεως τοῦ Ἀντιβασιλέως Ἀρχιεπισκόπου Δαμασκηνοῦ εἰς τὴν βρεταννικὴν πρωτεύουσαν. Ἀλλ' ἐνῶ τὰ ἀντιβασιλικά κόμματα ἐδέχοντο τὴν συμφωνίαν αὐτήν, ἤρνοῦντο νὰ δεχθοῦν τὸν ὁρισθέντα ὑπὸ τοῦ Βούλγαρη χρόνον ἐκλογῶν. Καὶ ἠπείλησαν ἀποχὴν. Προεκλήθη κυβερνητικὴ κρίσις σημαντικῆς διαρκείας, κατὰ τὸ διάστημα τῆς ὁποίας ὁ Ἀντιβασιλεὺς ἀνέλαβε προσωπικῶς τὴν πρωθυπουργίαν. Τὴν 1ην Νοεμβρίου ἡ κρίσις ἐλύθη διὰ τοῦ σχηματισμοῦ κυβερνήσεως ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Π. Κανελλοπούλου. Οἱ ἀντιβασιλικοὶ τὴν κατεπολέμησαν. Κατέστη ἀπαραίτητος ἡ εἰς Ἀθήνας ἔλευσις τοῦ Βρεταννοῦ ὑφυπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Μὰκ Νήλ. Οὗτος ἐπέδιωξε τὴν συνεργασίαν βασιλοφρόνων καὶ ἀντιβασιλικῶν. Δὲν τὸ ἐπέτυχεν. Ἐπέβαλε τότε κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Θεμ. Σοφούλη, ἡ ὁποία ὠρίσθη τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 22ας Νοεμβρίου. Εἰς αὐτὴν συμμετεῖχον ὡς ἀντιπρόεδροι οἱ Γ. Καφαντάρης καὶ Ἐμμ. Τσουδερός, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε καὶ τὸ νεοϊδρυθὲν ὑπουργεῖον Συντονισμοῦ, ὡς ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν ὁ Ι. Σοφιανόπουλος, ὡς ὑπουργὸς Ἐφοδιασμοῦ ὁ Γ. Καρτάλης καὶ διάφοροι νέοι, ὡς ἐκπρόσωποι ὁμάδων ἀντιστάσεως. Ἐνεφανίσθη δηλαδὴ ἡ κυβέρνησις ὡς συνασπισμὸς τῶν παλαιῶν δημοκρατικῶν κομμάτων καὶ τῶν μὴ Ἑαμικῶν, ἀλλ' ἀντιβασιλικῶν ὁμάδων ἀντιστάσεως. Οἱ ἀποτελοῦντες αὐτήν, πλὴν τῶν φιλελευθέρων, ἀπέβλεπον εἰς μακροχρόνιον ἀναβολὴν τῶν ἐκλογῶν. Δι' αὐτό, ὅταν τὴν 19 Ἰανουαρίου 1946 ὁ Σοφούλης προεκήρυξεν ἐκλογὰς ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς, διὰ τὴν 31ην Μαρτίου 1946, ἀφοῦ ἐπὶ ματαίῳ προσεπάθησαν νὰ τὸν μεταπείσουν, ἀπεχώρησαν τῆς κυβερνήσεως καὶ ἀπέσχον τῶν ἐκλογῶν, συνοδοιπορήσαντες μὲ τοὺς κομμουνιστάς.

Σοβιετικὴ προσφυγὴ.

Ἡ διενέργεια ἐκλογῶν, ἀπαραίτητος προϋπόθεσις ἐπανόδου εἰς τὴν νομιμότητα, κατέστη καὶ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη μετὰ τὴν ἐξαπολυθεῖσαν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος καὶ Μ. Βρεταννίας σοβιετικὴν

ἐπίθεσιν. Τὴν 21ην Ἰανουαρίου 1946, ἡ σοβιετικὴ κυβέρνησις προσέφυγεν εἰς τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας τῶν Ἡνωμ. Ἐθνῶν, κατηγοροῦσα τὴν Μ. Βρεταννίαν ὅτι ἀδικολογητῶς διετῆρει βρεταννικὰ στρατεύματα εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πολέμου.

Αἱ χῶραι αἱ εὐρεθεῖσαι εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν μετὸν Ἀξονα ἀπεκλήθησαν Ἡνωμένα Ἔθνη, διὰ τῆς δηλώσεως τὴν ὁποίαν ὑπέγραψαν τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1942 καὶ διὰ τῆς ὁποίας ἀνελάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συνεχίσουν τὸν ἀγῶνα δι' ὅλων τῶν μέσων καὶ νὰ μὴ προέλθουν εἰς σύναψιν χωριστῆς ἀνακωχῆς ἢ εἰρήνης μετὸ κράτος ἢ τὰ κράτη τοῦ Ἀξονος ποὺ ἦτο ἀντίπαλός των. Ἡ δήλωσις αὕτη ἀπετέλει καὶ υἱοθέτησιν τῆς ἀπὸ 12ης Αὐγούστου 1941 κοινῆς διακηρύξεως τῶν Ρουζβελτ - Τσῶρτσιλ, ἡ ὁποία ἀπεκλήθη «Χάρτης τοῦ Ἀτλαντικοῦ». Εἰς τὴν διακήρυξιν περιείχετο ὑπαιτιγμός περὶ ἰδρύσεως ὀργάνου συλλογικῆς ἀσφαλείας μετὰ τὸν πόλεμον. Ἀπὸ τοῦ 1943 ὁ Ἀμερικανὸς ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν Κόρντελ Χάλ ἤρχισε νὰ προωθῇ τὸ θέμα τῆς συντάξεως τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τοῦ ἐν λόγῳ Ὄργανισμοῦ. Τὸν Αὐγούστον 1944 συνήλθε διάσκεψις τῶν τριῶν Μεγάλων εἰς Ντάμπартον Ὁκς, πλησίον τῆς Οὐάσιγκτων, διὰ τὴν κατάρτισιν τοῦ ὀριστικοῦ σχεδίου. Ἀνεφύη διαφωνία ἐπὶ δύο σημείων. 1) Ἐπὶ τοῦ ἐὰν αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι καὶ θὰ ἀπετέλουν μόνιμα μέλη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Ὄργάνου τοῦ Ὄργανισμοῦ, θὰ εἶχον δικαίωμα ἀρνησικυρίας καὶ εἰς διαφορὰς ὅπου θὰ ἦσαν ἀμέσως ἀναμεμιγμένοι. 2) Ἐὰν θὰ ἐγίνετο δεκτὴ μόνη ἡ Σοβ. Ἐνωσις, ὡς Ὁμοσπονδιακὸν Κράτος, ἢ αἱ 16 ὁμόσπονδοι χῶραι αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν τὴν Ἐνωσιν. Ἡ διαφωνία ἐλύθη εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς Γιάλτας. Ἐπὶ τοῦ πρώτου σημείου ἐγίνε δεκτὴ ἡ σοβιετικὴ ἀποψις, ὅτι τὸ βέτο θὰ εἶχεν ἐφαρμογὴν ἐπὶ πάσης περιπτώσεως. Ἐπὶ τοῦ δευτέρου σημείου, ἐγίνε δεκτὸν ὅπως ἐκτὸς τῆς Σοβ. Ἐνώσεως μετέχουν τοῦ Ὄργανισμοῦ ἡ Οὐκρανία καὶ ἡ Λευκορωσία; ἐπειδὴ εἶχον ἰδικὰ τῶν ὑπουργεῖα Ἐξωτερικῶν. Κατόπιν τῆς συμφωνίας αὐτῆς συνεκλήθη διάσκεψις εἰς Ἁγιον Φραγκίσκον τῶν ΗΠΑ τὴν 25ην Ἀπριλίου 1945, πρὸς ψήφισιν τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τοῦ Ὄργανισμοῦ. Ἡ διάσκεψις ἐτερμάτισε τὰς ἐργασίας της τὴν 25ην Ἰουνίου 1945, διὰ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ καταστατικοῦ χάρτου ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν 50 κρατῶν τὰ ὁποῖα μετέσχον εἰς αὐτήν. Κατὰ τὴν διάσκεψιν

έσημειώθη θλιβερὸν ἐπεσόδιον μεταξύ τοῦ Ἑλληνος ἀντιπροσώπου ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Ι. Σοφιανοπούλου καὶ τῶν ἀντιπροσώπων ΗΠΑ καὶ Μ. Βρεταννίας, διότι ἡ Ἑλλάς κατὰ τὴν ψηφοφορίαν περὶ εἰσδοχῆς τῆς Ἀργεντινῆς εἰς τὰ Ἡνωμ. Ἔθνη, ἐψήφισε μετὰ τῆς Σοβιετ. Ἐνώσεως ἐναντίον τῆς εἰσδοχῆς. Ὁ Σοφιανόπουλος ὑπεχρεώθη νὰ παραιτηθῇ μόλις ἔληξεν ἡ διάσκεψις.

Ὁ καταστατικός χάρτης τοῦ Ὁργανισμοῦ Ἡνωμένων Ἐθνῶν προέβλεπε τὴν ὑπαρξιν δύο βασικῶν ὀργάνων, τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας καὶ τῆς Γεν. Συνελεύσεως. Τὸ πρῶτον θὰ ἀποτελεῖτο ἐκ πέντε μονίμων μελῶν, τῶν ΗΠΑ, τῆς Μ. Βρεταννίας, Γαλλίας, Σοβ. Ἐνώσεως καὶ Κίνας, μὲ δικαίωμα ἀρνησικυρίας (βέτο) καὶ 6 μὴ μονίμων μελῶν μὲ διειρημένη θητείαν. Εἰς τὴν Γεν. Συνέλευσιν θὰ μετεῖχον ὅλα τὰ μέλη. Ἀλλ' αἱ ἀποφάσεις ἐπὶ θεμάτων οὐσίας δὲν θὰ ἐλαμβάνοντο χωρὶς τὴν πλειονοψηφίαν τῶν 2/3 τῶν ψηφισάντων μελῶν. Ὁ Ὁργανισμὸς θὰ ἤρχιζε νὰ λειτουργῇ μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ Χάρτου ὑπὸ τῶν 5 μεγάλων δυνάμεων καὶ τῆς πλειονοψηφίας τῶν ὑπολοίπων μελῶν. Τῆς προϋποθέσεως αὐτῆς πραγματοποιηθείσης πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 1945, ἡ Α' Γενικὴ Συνέλευσις συνεκλήθη εἰς Λονδῖνον τὴν 10ην Ἰανουαρίου 1946.

Ἐνῷ ὅμως συνεχίζοντο οἱ πανηγυρικοὶ λόγοι διὰ τὴν ἐναρξιν λειτουργίας τοῦ νέου διεθνοῦς ὀργανισμοῦ, ἡ Σοβ. Ἐνωσις κατέθεσε τὴν προσφυγὴν της. Ὁ Ἕλλην πρωθυπουργὸς ἔσπευσεν, ἀμέσως, νὰ δηλώσῃ ὅτι «τὰ βρεταννικὰ στρατεύματα εὐρίσκονται ἐν Ἑλλάδι μὲ τὴν ἀπόλυτον συγκατάθεσιν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ δροῦν ἐν εἰλικρινεῖ συνεργασίᾳ μετ' αὐτῆς». Διὰ τῆς δηλώσεως αὐτῆς ἐνομιμοποιεῖτο πλήρως ἡ παρουσία τῶν βρεταννικῶν στρατευμάτων εἰς τὴν χώραν μας. Ὁ εὐρίσκόμενος ὅμως εἰς Λονδῖνον ἐπὶ κεφαλῇ τῆς ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας εἰς τὴν Α' Γενικὴν Συνέλευσιν ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ι. Σοφιανόπουλος διεφώνησε πρὸς τὴν χαραχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ γραμμὴν καὶ παρητήθη. Ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ μέχρι τότε ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Κ. Ρέντη, ὁ ὁποῖος καὶ ὑπεστήριξε τὴν ἑλληνικὴν θέσιν κατὰ τὴν ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας συζητήσιν, ἀρξαμένην τὴν 1ην Φεβρουαρίου καὶ λήξασαν τὴν 6ην τοῦ ἰδίου μηνός. Ἡ ἐκδοθεῖσα ἀπόφασις περιελάμβανε τὰ ἀκόλουθα : «Τὸ Συμβούλιον ἔλαβεν ὑπὸ σημείωσιν τὰς γενομένας ὑπὸ τῶν

άντιπροσώπων τῆς Σοβ. Ἐνώσεως, Μεγ. Βρεταννίας καί Ἑλλάδος δηλώσεις, ὡς καί τὰς ἀναφερθείσας ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων καί ἄλλων Ἑθνῶν γνώμας, ὡς πρὸς τὴν παρουσίαν τῶν βρεταννικῶν στρατευμάτων ἐν Ἑλλάδι. Αἱ δηλώσεις κατεχωρίσθησαν εἰς τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων τοῦ Συμβουλίου, τὸ ὁποῖον βεβαιώνει ὅτι θεωρεῖ οὕτω τὸ ζήτημα ὡς τερματισθέν». Ἡ σοβιετικὴ προσφυγὴ εἶχεν ἀπορριφθῇ, ἀλλ' ὁ ψυχρὸς πόλεμος εἶχεν ἀρχίσει μὲ πρῶτον στόχον τὴν Ἑλλάδα. Ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν θὰ προσελάμβανε θερμὴν μορφήν διὰ τὴν χώραν μας.

Ὁ νέος πληθωρισμός.

Διὰ τοῦ Α.Ν. 18/9 Νοεμβρίου 1944, ἡ κυβέρνησις Παπανδρέου ἀπεπειράθη σταθεροποιήσιν τοῦ νομίσματος, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀξία εἶχε τελείως ἐξευτελισθῇ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατοχῆς. Εἰσήχθη ἀπὸ 11ης Νοεμβρίου νέα δραχμή, ἡ ὁποία ἀντηλλάσσετο μὲ 50 δισ. παλαιῶν δραχμῶν καὶ ὥρίσθη ἡ ἰσοτιμία τῆς 600 νέαι δραχμαὶ = 1 ἀγγλικὴ λίρα, 150 νέαι δραχμαὶ = 1 ἀμερικανικὸν δολλάριον. Ἡ καθιέρωσις νέας δραχμῆς ὑπῆρξε πρόωρος. Τὸ κράτος ἐστερεῖτο ἐσόδων, ἡ παραγωγὴ εἶχε σχεδὸν σταματήσει, αἱ εἰσαγωγαὶ ἦσαν περιορισμέναι εἰς τὰ παρεχόμενα ὑπὸ τῶν συμμάχων εἶδη πρώτης ἀνάγκης, τῶν ὁποίων ἡ προώθησις εἰς τὰς ἐπαρχίας ἦτο δυσχερестаτή, λόγῳ ἀνυπαρξίας συγκοινωνιῶν. Τὸ σιδηροδρομικὸν καὶ ὁδικὸν δίκτυον εἶχε κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ καταστραφῇ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν διὰ τῆς ἀνατινάξεως γεφυρῶν - σηράγγων, ἀχρηστεύσεως τοῦ τροχαίου ὕλικου. Τὰ σκάφη τῆς ἁκτοπλοίας, πλὴν τριῶν, εἶχον καταβυθισθῇ. Αὐτοκίνητα δὲν ὑπῆρχον.

Οἱ Ἀμερικανοὶ καὶ οἱ Βρεταννοὶ ἀπὸ τοῦ 1942 ἐμελέτησαν τὸ θέμα τῆς παροχῆς βοηθείας εἰς τὰς ἀπελευθερουμένας χώρας. Πόρισμα τῆς μελέτης ἦτο ἡ ἰδρυσις, τὰ τέλη τοῦ 1943, τοῦ Ὁργανισμοῦ περιθάψεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν Ἑνωμ. Ἑθνῶν (OYNPPA - UNRRA, ἐκ τῶν ἀρχικῶν τῶν ἀνωτέρω λέξεων εἰς τὴν ἀγγλικήν). Τὰ μέλη τοῦ ὁργανισμοῦ, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχον κατακτηθῇ, θὰ συνεισέφερον διὰ τὴν παροχὴν βοηθείας εἰς τὰ κατακτηθέντα. Τὸ ἔργον τῆς Οὔνρα θὰ ἤρχιζεν ἐξ ἡμέρας μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν μιᾶς χώρας. Κατὰ τοὺς πρώτους ἐξ ἡμέρας τὴν εὐθύνην τῆς παροχῆς βοηθείας θὰ εἶχον αἱ στρατιωτικαὶ ἀρχαί.

Ὡς εἶχε συμφωνηθῇ, κατὰ τὸ ἐξάμηνον αὐτὸ θὰ εἰσήγοντο εἰς τὴν χώραν μας 810.000 τόννοι ἐφοδίων, δηλαδή 135.000 μηνιαίως. Λόγῳ τῶν γεγονότων τοῦ Δεκεμβρίου δὲν εἰσῆχθησαν παρὰ 261.855 τόννοι. Αὐτὸ ἐπηρέασε τόσοι τὴν διατροφήν τοῦ πληθυσμοῦ, ὅσον καὶ τὰς τιμὰς. Τὰ γεγονότα τοῦ Δεκεμβρίου ἤσκησαν καὶ ἄλλην δυσμενῆ ἐπίδρασιν. Δὲν ἐπέτρεψαν τὴν προώθησιν τῆς ἀναδιοργανώσεως τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ, ὥστε νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ πραγματοποίησις κρατικῶν ἐσόδων.

Τὴν 1ην Ἀπριλίου 1945, ἡ Οὐνρρα ἀνέλαβε τὴν εὐθύνην τῆς παροχῆς τῶν ἀναγκαίων ἐφοδίων, τῶν ὁποίων ἡ διανομὴ θὰ ἐγίνετο ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους. Βάσει τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τῆς ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ φέρῃ τρόφιμα ἐξασφαλίζοντα 2.650 θερμίδας, ἡμερησίως, κατ' ἄτομον καὶ ἐφόδια ἱκανὰ νὰ βοηθήσουν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς προπολεμικῆς μορφῆς τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας.

Τὴν ἀνθρώρῳσιν τῆς οἰκονομίας ἀνέλαβε, τὴν 2αν Ἰουνίου, ὁ μόλις ἐπανελθὼν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ Διοικητὴς τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος Κυρ. Βαρβαρέσσος, ὀρκισθεὶς ὡς ἀντιπρόεδρος τῆς κυβερνήσεως Βούλγαρη καὶ ὑπουργὸς Ἐφοδιασμοῦ. Οὗτος ἀντεμετώπισε νέαν πληθωρικὴν κατάστασιν. Ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις τῆς νέας δραχμῆς εἶχε χάσει τὰ 3/4 τῆς ἀξίας τῆς. Ἀπεφάσισε νὰ καθορίσῃ νέαν ἰσοτιμίαν. Ἐφεξῆς θὰ ἐχρειάζοντο 2.000 δραχμαὶ διὰ τὴν ἀγορὰν μιᾶς χαρτίνης λίρας Ἀγγλίας καὶ 500 δραχμαὶ δι' ἓν δολλάριον. Ἡ νέα ἰσοτιμία ἦτο ἐκτὸς πραγματικότητος, διότι ἡ χρυσὴ λίρα πρὸς τὴν ὁποίαν καὶ μόνον ἔτρεφον ἐμπιστοσύνην οἱ Ἕλληνες εἶχε φθάσει τὰς 20.000 δραχμάς. Ἡ δὲ ἰσοτιμία χρυσῆς πρὸς χαρτίνην ἦτο 1 πρὸς 5. Θὰ ἔπρεπε, κατὰ συνέπειαν, ἡ τιμὴ τῆς χαρτίνης νὰ ὀρισθῇ εἰς τὰς 4.000 δραχμάς. Πέραν τοῦ σφάλματος αὐτοῦ, διεπράχθη καὶ ἕτερον. Δὲν ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατοχῆς εἶχον διαμορφωθῇ ἰδιότυποι συναλλακτικαὶ συνήθειαι καὶ ὅτι ὁ μόνος τρόπος ἀποβολῆς των ἦτο ἡ αὔξησις τῶν προσφερομένων ἀγαθῶν. Οὕτω, καθωρίσθη πολιτικὴ λιτότητος καὶ ἀστυνομικῶν μέτρων, ἡ ὁποία ἐδημιούργησε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι συνεχίζετο ἡ κατοχικὴ περίοδος. Οἱ μόνον κερδισμένοι ἦσαν οἱ κομμουνισταί, οἱ ὁποῖοι ἔγραφον τὴν 3ην Σεπτεμβρίου, ἐπαύριον τῆς παραιτήσεως τοῦ Κυρ. Βαρ-

βαρέσσου, ότι «ή προχθεσινή ημέρα ἐνεθύμιζε τὶς δύσκολες μέρες τῆς πείνας τοῦ 42». Τόσον ἡσθάνθη τὴν ἀποτυχίαν του ὁ Κυρ. Βαρβαρέσσος, ὥστε μετὰ ἓνα μῆνα ἐγκατέλειψε καὶ τὴν διοίκησιν τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀνεχώρησε διὰ τὰς Ἡνωμ. Πολιτείας, ὅπου καὶ παρέμεινεν, ὡς σύμβουλος τῆς Διεθοῦς Τραπεζῆς Ἀνασυγκροτήσεως, (μέχρι τοῦ ἐπισυμβάντος πρὸ ὀλίγων ἐτῶν θανάτου του). Ἡ κυρία αἰτία ἀποτυχίας τῆς πολιτικῆς του ἦτο ἡ ἔλλειψις ὀργανωμένου κράτους καὶ ἡ ἀδυναμία ἀξιοποιήσεως τῶν ἐφοδίων τῆς Οὐνρρα ὑπὸ τοῦ ἀνυπάρκτου κρατικοῦ μηχανισμοῦ.

Ἡ χειροτέρευσις τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως συνεχίσθη μέχρι τοῦ Ἰανουαρίου 1946, ὅταν ἡ Μ. Βρεταννία ἀπεφάσισε νὰ παράσχη εἰς τὴν χώραν μας εἰδικὴν βοήθειαν πρὸς στήριξιν τῆς δραχμῆς. Τὴν 24ην Ἰανουαρίου 1946 ὁ Βρεταννὸς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ἑρνέστος Μπέβιν, ἀπηύθυνεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἑμμ. Τσουδερὸν, ὁ ὁποῖος μετὰ τοῦ Γ. Καρτάλη μετέβη εἰς Λονδῖνον πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἀγγλικῆς βοήθειας, διὰ τῆς ὁποίας διετύπωσε τὴν μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Μ. Βρεταννίας ἐπελθοῦσαν συμφωνίαν, διὰ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας καὶ τὴν σταθεροποίησιν τοῦ νομίσματος. Διὰ τῆς συμφωνίας αὐτῆς ἡ Μ. Βρεταννία ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν: 1) Νὰ χορηγήσῃ δάνειον 10 ἐκατ. λιρῶν (40 ἐκατ. δολλαρίων) ἐξοφλητέον ἀτόκως εἰς 10 ἐτησίαις δόσεις ἀπὸ 1ης Ἰουλίου 1951. 2) Νὰ παραιτηθῇ τῆς ἀξιώσεως ἐπιστροφῆς τοῦ ποσοῦ τὸ ὅποion μᾶς ἐδάνεισε κατὰ τὸ 1940 - 41 καὶ τὸ ὅποion ἀνῆρχετο εἰς 46 ἐκατομ. λιρῶν (184 ἐκατ. δολλαρίων). 3) Νὰ ἀποδεσμεύσῃ τὰ εἰς Μ. Βρεταννίαν ἑλληνικὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα, τὰ δεσμευθέντα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου. 4) Νὰ μᾶς πωλήσῃ ἀμέσως, εἶδη ρουχισμοῦ, γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ μηχανήματα ἀξίας 500.000 λιρῶν εἰς τιμὴν κόστους. 5) Νὰ διαθέσῃ πλοῖα διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀκτοπλοῖαν, ὑλικὸν δεξαμενῶν καὶ ναυαγοσωστικά. 6) Νὰ ἀφήσῃ, εἰς τιμὰς ἐκποίησεως, ἐκ τῶν βρεταννικῶν στρατιωτικῶν ἀποθεμάτων, ὑλικὸν διὰ τὴν ἀνασυγκρότησιν τῶν κατὰ ξηρὰν συγκοινωνιῶν μας. 7) Νὰ χορηγήσῃ τὰ ἀναγκαιοῦντα ἀνταλλακτικά καὶ ἐλαστικά διὰ τὴν συνεχῆ χρησιμοποίησιν τῶν χορηγηθέντων ὑπὸ τῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν καὶ τῆς Οὐνρρα 4.000 φορτηγῶν αὐτοκινήτων. 8) Νὰ παράσχη ἐπὶ διетίαν τεχνι-

κήν βοήθειαν. Ἐξ ἄλλου ἢ Ἑλλάς ὑπεχρεοῦτο : α) Νά ὀρίσῃ νέαν ἰσοτιμίαν τῆς δραχμῆς. β) Νά καταθέσῃ εἰς εἰδικὸν λογαριασμὸν ὡς κάλυμμα τῆς δραχμῆς τὸ δάνειον τῶν 10 ἑκατ. λιρῶν καὶ ἐπὶ πλέον 16 ἑκατ. λιρῶν ἐκ τῶν ἀποθεμάτων τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος. γ) Νά συστήσῃ νομισματικὴν ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν ὑπουργῶν Συντονισμοῦ καὶ Οἰκονομικῶν, τοῦ Διοικητοῦ τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἑνὸς Βρεταννοῦ καὶ ἑνὸς Ἀμερικανοῦ, ἡ ὁποία θὰ εἶχε ἀποφασιστικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως χαρτονομίσματος. δ) Νά μειώσῃ καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ ἀπαλείψῃ τὸ ἔλλειμμα τοῦ προϋπολογισμοῦ, διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς φορολογίας καὶ μειώσεως τῶν μὴ παραγωγικῶν δαπανῶν. ε) Νά ἀναπροσαρμόσῃ τοὺς μισθοὺς καὶ τὰ ἡμερομίσθια βάσει τῆς νέας ἰσοτιμίας καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ τὰ καθηλώσῃ. στ) Νά αὐξήσῃ τὰς τιμὰς τῶν εἰσαγομένων ὑπὸ τῆς Οὐνρρα εἰδῶν καὶ νὰ ἐλαττώσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀτόμων εἰς τοὺς ὁποίους προσεφέροντο δωρεάν. ζ) Νά ἀποκαταστήσῃ τὴν βιομηχανικὴν καὶ γεωργικὴν παραγωγὴν, ὥστε νὰ βελτιωθῇ τὸ ἐπίπεδον τῆς ζωῆς καὶ νὰ παρασχεθῇ βάσις δι' ἐπαρκῆ καὶ δικαίαν φορολογίαν.

Βάσει τῆς συμφωνίας αὐτῆς, τὴν 25ην Ἰανουαρίου καθωρίσθη ἡ ἐξωτερικὴ ἀξία τῆς δραχμῆς εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν 20.000 δραχμῶν διὰ μίαν χαρτίνην λίραν Ἀγγλίας καὶ 5.000 δι' ἓν δολλάριον. Ἐπὶ πλέον, ἐπετράπη ἡ ἀγοραπωλησία χρυσοῦ καὶ χρυσῶν νομισμάτων εἰς τὸ Χρηματιστήριον Ἀθηνῶν καὶ παρεσχέθη εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος ἡ εὐχέρεια νὰ ἀγοράζῃ καὶ νὰ πωλῇ χρυσὸν καὶ χρυσὰ νομίσματα. Τέλος, τὴν 9ην Μαρτίου ἐξεδόθη ὁ ὑπ' ἀριθ. 1015 Α.Ν. «περὶ συστάσεως καὶ λειτουργίας Νομισματικῆς Ἐπιτροπῆς». Ὁ νόμος προέβλεπεν ὅτι τὰ δύο ξένα μέλη τῆς ἐπιτροπῆς θὰ διωρίζοντο δι' ἀποφάσεως τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου.

Ἡ συμφωνία τοῦ Λονδίνου κατέστησε δυνατὴν τὴν διατήρησιν σταθερᾶς τῆς τιμῆς τοῦ νομίσματος ἐπὶ ἓν καὶ μόνον ἔτος. Κατὰ συνέπειαν, διευτυπώθη ἑρώτημα περὶ τῆς σκοπιμότητός της. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ συμμετοχὴ ξένων μελῶν εἰς τὴν νομισματικὴν ἐπιτροπὴν συνεχίσθη ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΟΜΑΛΟΤΗΤΟΣ

Αἱ ἐκλογαὶ τῆς 31ης Μαρτίου 1946 διενηργήθησαν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν συμμαχικῆς ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία περιελάμβανεν ἀντιπροσώπους τῶν ΗΠΑ, τῆς Μ. Βρεταννίας καὶ τῆς Γαλλίας. Ἡ Σοβ. Ἐνωσις, προσκληθεῖσα, δὲν ἐδέχθη νὰ ἀποστείλῃ ἀντιπροσώπους τῆς μετὴν δικαιολογίαν ὅτι ἡ παρακολούθησις τῶν ἐκλογῶν ἀπετέλει ἀνάμειξιν εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις συμμάχου χώρας. Εἰς τὴν πραγματικότητα, ἤθελε νὰ ἀποφύγῃ τὴν δημιουργίαν προηγούμενου, τὸ ὅποιον θὰ τὴν ὑπεχρέωνε νὰ δεχθῇ ἀναλόγου συνθέσεως ἐπιτροπὰς εἰς τὰς ἐκλογὰς τῶν ὑπὸ τὸν ἑλεγχόν της χωρῶν καὶ τὴν παροχὴν παρ' αὐτῆς πιστοποιητικοῦ περὶ γνησίας ἐκφράσεως τοῦ λαϊκοῦ φρονήματος. Τὸ τελευταῖον ἐβάρυνεν ὀλιγώτερον εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς στάσεώς της, δεδομένου ὅτι θὰ τῆς ἦτο δύσκολον νὰ ἀμφισβητήσῃ τὸ γνήσιον τοῦ ἐκλογικοῦ ἀποτελέσματος, ἐφ' ὅσον περὶ αὐτοῦ θὰ παρεῖχον ἐγγύησιν αἱ τρεῖς ἄλλαι μεγάλαι δυνάμεις.

Τὸ ΚΚΕ τὸ ὅποιον διὰ τῆς συμφωνίας τῆς Βάρκιζας, εἶχεν ἐπιτύχει, νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἀποψιν διενεργείας δημοψηφίσματος, ἐντὸς τοῦ 1945, καὶ ἀμέσως, ἐν συνεχείᾳ, ἐκλογῶν συντακτικῆς συνελεύσεως, ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν, τὴν 7ην Φεβρουαρίου 1946, ν' ἀπόσχῃ. Ἀπόφασιν περὶ ἀποχῆς, ἕνα μῆνα ἀργότερον, ἔλαβον καὶ ἄλλοι παράγοντες, ὡς οἱ Γ. Καφαντάρης, Ἐμμ. Τσουδερός, Γ. Καρτάλης, Ι. Σοφιανόπουλος, μετὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἐξεβίαζον ἀναβολὴν τῶν ἐκλογῶν. Ἡ ἀποχὴ τοῦ ΚΚΕ ὡφείλετο εἰς τὴν βεβαιότητα ὅτι ἐκ τῶν ἐκλογῶν θὰ ἀνεδεικνύετο μικρὰ μειονοψηφία, ἐνῶ ἱσχυρίζετο ὅτι ἐξεπροσώπει τὴν πλειονοψηφίαν τοῦ λαοῦ, καὶ εἰς τὴν ἑλλειψιν διαθέσεως ὅπως ἀναγνωρίσῃ τὴν νομιμότητα τοῦ καθεστώτος, ἐναντίον τοῦ ὁποίου προητοίμαζε νέαν ἔνοπλον ἐξόρμησιν. Ἡ ἀποχὴ θὰ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ ἀμφισβητήσῃ τὸ ἀποτέλεσμα ὡς νόθον.

Αἱ ἐκλογαὶ διεξήχθησαν κατὰ τρόπον ἐξασφαλίσαντα τὴν ἀπολύτως γνησίαν ἐκφρασιν τοῦ λαϊκοῦ φρονήματος. Ἡ διὰ πολιτικούς λόγους ἀποχὴ δὲν ὑπερέβη, κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῆς συμμαχικῆς ἐπιτροπῆς, τὸ 15% τῶν ἐγγεγραμμένων ἐκλογέων ἢ 280.000. Ἐκ τοῦ ποσοστοῦ αὐτοῦ μόνον τὸ 9,3% ἢ 172.000, ἐδέχετο ἡ ἐπιτροπὴ, ἐνεφάνιζε τοὺς πειθαρχήσαντας εἰς τὴν ἐντολὴν τοῦ ΚΚΕ. Ἡ διαφορὰ μέχρι τοῦ 15% ἀντεπροσώπευε τοὺς ἀποσχόντας μὴ κομμουνιστάς. Ὅτι αὐτὸ ἦτο τὸ ποσοστὸν τῆς κομμουνιστικῆς δυνάμεως προέκυπτε καὶ ἐκ τῆς μειώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν τοῦ ΚΚΕ ἀπὸ 380.000, κατὰ τὸν Ὀκτώβριον 1945, εἰς 120.000, τὰ τέλη 1945, παρὰ τὴν πλήρη ἐλευθερίαν δράσεως, τὴν ἐξασφαλισθεῖσαν διὰ τῆς συμφωνίας τῆς Βάρκιζας.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν ἔδιδεν, ἐπὶ συνόλου 354 ἐδρῶν 206 εἰς τὴν Ἑνωμένην Παράταξιν Ἑθνικοφρόνων, ἀποτελεσθεῖσαν ἐκ τῶν κομμάτων Λαϊκοῦ, Ἑθνικῶν Φιλελευθέρων (τμῆμα τῶν Φιλελευθέρων ὑπὸ Στυλ. Γονατᾶν) καὶ Μεταρρυθμιστικοῦ (τμῆμα τῶν Φιλελευθέρων ὑπὸ Ἀποστ. Ἀλεξανδρῆν), 68 εἰς τὴν Ἑθνικὴν Πολιτικὴν Ἐνωσιν, ἀποτελεσθεῖσαν ἐκ τῶν κομμάτων Βενιζελικῶν Φιλελευθέρων ὑπὸ τὸν Σοφ. Βενιζέλον, Δημοκρατικοῦ Σοσιαλιστικοῦ ὑπὸ τὸν Γ. Παπανδρέου καὶ Ἑνωτικοῦ ὑπὸ τὸν Π. Κανελλόπουλον, 48 εἰς τὸ Κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ὑπὸ τὸν Θεμ. Σοφούλην, 20 εἰς τὸ Ἑθνικὸν ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Ἐδῆς Ναπ. Ζέρβα, 9 εἰς τὴν Ἐνωσιν Ἑθνικοφρόνων (παλαιὰ στελέχη τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος), 1 εἰς τὸ ἀγροτικὸν Κόμμα καὶ 2 εἰς ἀνεξαρτήτους.

Εὐθὺς ἀμέσως ἡ κυβέρνησις Θ. Σοφούλη παρητήθη καὶ τὴν 4ην Ἀπριλίου ἐσχηματίσθη κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Πρόεδρον τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας Παν. Πουλίτσαν, ἐκ τῆς Ἑνωμ. Παρατάξεως Ἑθνικοφρόνων καὶ τῆς ΕΠΕ. Μετὰ τὴν ἐκλογὴν ὁμως τὴν 17ην Ἀπριλίου τοῦ Κ. Τσαλδάρη, ὡς ἀρχηγοῦ τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος (μέχρι τότε διηυθύνετο ὑπὸ τῆς τετραμελοῦς ἐπιτροπῆς), ἐσχηματίσθη, ὑπὸ τὴν προεδρίαν του, κυβέρνησις ἀποκλειστικῶς ἐκ στελεχῶν τῆς Η.Π.Ε.

Τὸ ἐκλογικὸν ἀποτέλεσμα ἔδειξε σαφῶς ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀπεδοκίμαζε τὸ Κ.Κ.Ε., ἐπεθύμει καὶ τὴν ἄμεσον ἐπιστροφὴν τοῦ βασιλέως. Ἡ Η.Π.Ε., τὸ Ἑθνικὸν καὶ ἡ Ἐνωσις Ἑθνικοφρόνων εἶχον κατέλθει εἰς τὰς ἐκλογὰς μὲ αὐτὸ τὸ σύνθημα καὶ

συνεκέντρωσαν πλέον του 65% των ψήφων. Ὡς ἐκ τούτου ἡ Δ' Ἀναθεωρητική Βουλὴ μόλις συνελθοῦσα ἀπεφάσισε τὴν διενέργειαν δημοψηφίσματος τὴν 1ην Σεπτεμβρίου 1946. Εἰς τὸ δημοψήφισμα, διενεργηθὲν ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν διεθνoῦς ἐπιτροπῆς, μετέσχον καὶ οἱ ἀποσχόντες τῶν ἐκλογῶν, τοῦ ΚΚΕ συμπεριλαμβανομένου. Ἐψήφισαν εἰς αὐτὸ 1.480.668, ἐκ τῶν ἐγγεγραμμένων εἰς τοὺς ἐκλογικοὺς καταλόγους, καὶ 184.252, βάσει εἰδικῶν δελτίων καὶ πιστοποιητικῶν, σύνολον 1.664.920. Ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου τοῦ Βασιλέως εὐρέθησαν 1.136.280 ψηφοδέλτια ἢ 68,3%, ἐναντίον 524.771 ἢ 31,5%. Ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 31ης Μαρτίου ἡ ΕΠΕ, τὰ κόμματα Φιλελευθέρων καὶ Ἀγροτικόν, κεκηρυγμένα κατὰ τῆς ἐπανόδου τοῦ Βασιλέως, ἔλαβον 370.693 ψήφους, συμπεραίνεται ὅτι οἱ ἀποσχόντες ἐξ αὐτῶν, λόγῳ πειθαρχίας εἰς τὸ σύνθημα τῆς ἀποχῆς, ἀνῆρχοντο εἰς 154.078 ἢ 8,3% ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐγγεγραμμένων ἐκλογέων τὸν ὅποῖον εἶχε δεχθῇ ἡ συμμαχικὴ ἐπιτροπὴ. Σύγκρισις μεταξὺ τῶν ψηφισάντων τὴν 31ην Μαρτίου (1.121.693) καὶ τῶν ψηφισάντων τὴν 1ην Σεπτεμβρίου (1.480.668) (οἱ βάσει εἰδικῶν δελτίων καὶ πιστοποιητικῶν δὲν ὑπολογίζονται, διότι δὲν εἶχον δικαίωμα ψήφου ἢ ἂν εἶχον δὲν ἠδύναντο νὰ τὸ ἀσκῇσιν τὴν 31ην Μαρτίου) δὲν ἐπηρεάζει τὸ συμπέρασμα. Τὴν 31ην Μαρτίου τὰ ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου τοῦ βασιλέως κεκηρυγμένα κόμματα ἔλαβον τὸ 67% τῶν ψήφων καὶ τὰ ἐναντίον τὸ 33%. Ἐκ τῶν ἐπὶ πλέον ψηφισάντων εἰς τὸ δημοψήφισμα, μόνον τὸ 25,2% ἐψήφισε ἐναντίον τῆς ἐπανόδου. (Ἐπὶ πλέον ψηφίσαντες 543.227 μείον ἐπὶ πλέον ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ψηφοδέλτια $406.567 = 137.660$ ἢ 25,2 %). Ἐξ οὗ καὶ ἡ αὐξησης τοῦ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ποσοστοῦ κατὰ 1,3%. Αὐτὴ δὲ ἡ αὐξησης παρουσιάζει καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ ἀποτελέσματος ἀρνητικὴν ἐπίδρασιν τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ συμμετοχὴ τοῦ ΚΚΕ καὶ τῶν ἄλλων ἀποσχόντων εἰς τὸ δημοψήφισμα.

Τὴν ἐπαύριον τοῦ δημοψηφίσματος, τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, ἡ ΕΠΕ καὶ τὸ Ἀγροτικόν ἐδήλωσαν ὅτι ἐθεώρουν ἀπολύτως ἔγκυρον τὸ ἀποτέλεσμα καὶ ἐπιβεβλημένην τὴν ἐπάνοδον τοῦ Βασιλέως. Οὗτος ἐπανῆλθε καὶ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του τὴν 27ην Σεπτεμβρίου, γενόμενος ἐνθουσιωδῶς δεκτὸς ὑπὸ τοῦ ἀθηναικοῦ λαοῦ. Ἡ πολιτικαὴ ἐκκρεμότης εἶχε τερματισθῇ.

Αί συνθήκαι ειρήνης.

Τὸ ἐκδοθὲν, μετὰ τὴν διάσκεψιν τοῦ Πότσδαμ, ἀνακοινωθὲν ἀνέφερεν ὅτι ἀνέτέθη εἰς τὸ συμβούλιον τῶν ὑπουργῶν τῶν Ἑξωτερικῶν νὰ ἐπεξεργασθῇ τὰς συνθήκας εἰρήνης μὲ τοὺς δορυφόρους τοῦ Ἀξονος. Ὡς δορυφόροι ἔχαρακτηρίσθησαν ἡ Ἰταλία, ἡ Φινλανδία, ἡ Βουλγαρία, ἡ Ρουμανία καὶ ἡ Οὐγγαρία. Τὸ συμβούλιον θὰ ἀποτελεῖτο ἐκάστοτε ἀπὸ ἀντιπροσώπων τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα εἶχον ὑπογράψει τοὺς ὅρους παραδόσεως τοὺς ἐπιβληθέντας εἰς τὸ κράτος τὸ ὁποῖον θὰ ἀφεώρα ἡ συνθήκη. Τὰ ἄλλα σύμμαχα κράτη θὰ ἐκαλοῦντο νὰ μετάσχουν τῶν συνεδριάσεων τοῦ συμβουλίου, ἐφ' ὅσον θὰ συνεζητοῦντο θέματα ἀμέσως ἐνδιαφέροντα αὐτά.

Βάσει τῆς συμφωνίας αὐτῆς ἤρχισε ἡ κατάρτισις τῶν συνθηκῶν εἰρήνης τὸν Σεπτέμβριον 1945. Συνεχίσθη μέχρι Ἰουνίου 1946. Τὴν δὲ 29η Ἰουλίου συνήλθεν εἰς Παρισίους διάσκεψις εἰρήνης, εἰς τὴν ὁποίαν μετέσχον ἀντιπροσωπεῖται τῶν 21 κρατῶν, τὰ ὁποῖα συνέβαλον εἰς τὴν ἡτταν τῆς Γερμανίας. Αἱ συνθήκαι εἰρήνης μὲ τὰς δορυφόρους χώρας ὑπεγράφησαν τὴν 10ην Φεβρουαρίου 1947.

Ἡ Ἑλλὰς ἐνδιεφέρετο μόνον διὰ τὰς συνθήκας μὲ τὴν Ἰταλίαν καὶ Βουλγαρίαν. Οὔτε ἡ μία, οὔτε ἡ ἄλλη συνθήκη ἱκανοποίησαν τὰς ἐθνικὰς ἐπιδιώξεις, αἱ ὁποῖαι συνίσταντο εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Δωδεκανήσου καὶ τῆς Βορείου Ἡπείρου, ὡς καὶ τὴν διαρρύθμισιν τῶν μετὰ τῆς Βουλγαρίας συνόρων, ὥστε νὰ ἀποκλεισθῇ τὸ ἐνδεχόμενον μελλοντικῆς ἐπιθέσεως εἴτε βουλγαρικῆς, εἴτε διὰ μέσου τῶν βουλγαρικῶν ἐδαφῶν πραγματοποιουμένης, ὡς ἡ γερμανικὴ τοῦ 1941. Αἱ δύο μεγάλαι δυτικαὶ δυνάμεις εἶχον ἀναγνωρίσει τὸ δίκαιον τῶν ἐπιδιώξεων μας καὶ εἶχον ὑποσχεθῇ πλήρη ὑποστήριξιν. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ θέρους 1944 ἐπῆλθεν οὐσιώδης μεταβολὴ εἰς τὸν βαλκανικὸν χώρον. Ἡ Βουλγαρία, ἡ Νοτιοσλαβία καὶ ἡ Ἀλβανία εἶχον περιέλθει ὑπὸ σοβιετικὸν ἔλεγχον. Ἐξ ἄλλου, ἡ Ἰταλία, ἀπὸ 29ης Σεπτεμβρίου 1943 εἶχε θεωρηθῇ ὡς συνεμπόλεμος. Εἰς ἡμᾶς εἶχεν ἀπομείνει ὡς ἱκανοποίησις ἡ συμμετοχὴ τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Βασίλισσα Ὀλγα» εἰς τὴν συμμαχικὴν ναυτικὴν μοῖραν, ἡ ὁποία ἐδέχθη τὴν παράδοσιν τοῦ Ἰταλικοῦ στόλου.

Τὸ θέμα τῆς Δωδεκανήσου διηυθετήθη εὐχερῶς. Τὸ συμβούλιον

τῶν ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπεφάσισε τὴν 27ην Ἰουνίου 1946 τὴν κατ' ἀρχὴν ἐκχώρησιν τῶν ἑλληνικῶν νήσων εἰς τὴν Ἑλλάδα, δεδομένου ὅτι ὁ πληθυσμὸς των ἦτο ἀποκλειστικῶς ἑλληνικός. Τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συμβουλίου ἐπεκύρωσε παμπηφεὶ τὴν 21ην Σεπτεμβρίου ἡ ὀλομέλεια τῆς διασκέψεως εἰρήνης. Δὲν συνέβη τὸ ἴδιον μὲ τὸ θέμα τῆς Β. Ἡπείρου. Ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου 1942, αἱ Η.Π.Α. καὶ ἡ Μ. Βρεταννία εἶχον ἀναγνωρίσει τὴν Ἀλβανίαν ὡς θύμα τοῦ ἰταλικοῦ φασισμοῦ καὶ ὄχι ὡς σύμμαχόν του παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀλβανικαὶ στρατιωτικαὶ μονάδες μετέσχον τῆς ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐπιθέσεως. Ἡ κυβέρνησις Τσουδεροῦ διεμαρτυρήθη τότε ἐντόνως, ἀλλὰ τῆς ἐδόθη ἡ κατηγορηματικὴ διαβεβαίωσις ὅτι ἡ ἐν λόγω ἀναγνώρισις δὲν θὰ ἐπηρέαζε δυσμενῶς τὸ ἑλληνικὸν αἶτημα περὶ ἀπελευθερώσεως τῆς Βορ. Ἡπείρου. Ὁ Ἦντεν εἶχεν εἶπει εἰς τὸν Βασιλέα Γεώργιον, τὴν 17ην Δεκεμβρίου 1942: «Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ Βορ. Ἡπειρος εἶναι ἰδική σας».

Ἡ Ἀλβανία ὅμως, ὅπως καὶ ἡ Αἰθιοπία, ἀπετέλει, τυπικῶς, τμῆμα τῆς Ἰταλικῆς Αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης. Ἦμποροῦσε, κατὰ συνέπειαν, νὰ συζητηθῇ τὸ αἶτημά μας περὶ ἐκχώρησεως τῆς Βορ. Ἡπείρου εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς εἰρήνης. Πράγματι, τὴν 30ὴν Αὐγούστου, ἡ διάσκεψις ἐδέχθη διὰ ψήφων 12 ἐναντι 7 καὶ 2 ἀποχῶν τὴν ἑλληνικὴν ἀποψιν. Ἀλλ' ἀνεκάλεσε τὴν ἀπόφασίν της τὴν 26ην Σεπτεμβρίου. Ἡ ἀνάκλησις ἔδωσεν εἰς τὴν Νοτιοσλαβίαν τὴν εὐκαιρίαν νὰ προτείνῃ ὅπως ἡ Ἀλβανία χαρακτηρισθῇ ὡς συνεμπόλεμος καὶ κατοχυρωθοῦν τὰ πρὸ τῆς ἐνώσεως μὲ τὴν Ἰταλίαν σύνορά της. Ἀμφότεραι αἱ προτάσεις ἀπερρίφθησαν. Ἡ συνθήκη προέβλεψε μόνον περὶ ἀναγνώρισεως τῆς κυριαρχίας καὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἀλβανίας. Ἡ ἀμερικανικὴ ἀντιπροσωπεία, ἄλλωστε, τὴν 5ην Ὀκτωβρίου, κατέθεσε δήλωσιν ὅτι «ἡ προσθήκη ἐγγυήσεως τῆς ἀλβανικῆς ἀκεραιότητος θὰ ἡδύνατο νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς ἀποτελοῦσα ἐπιδοκιμασίαν ὑπὸ τῆς διασκέψεως τῶν σημερινῶν ἀλβανικῶν συνόρων, ἐνῶ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐν ἐκ τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, μέλος τῆς διασκέψεως, ἔχει ἐναντι τῆς Ἀλβανίας ἑδαφικὰς ἀπαιτήσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐκρίθησαν ὑπὸ τῆς διασκέψεως». Οὕτω, τὸ βορειοηπειρωτικὸν παρέμεινεν ἐκκρεμές. Ἡ Ἑλλὰς ἐχομένη στερρῶς τῆς ἀπόψεως ὅτι εὐρέθη εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν μὲ τὴν Ἀλβανίαν καὶ ὅτι ἐχρειάζετο ἡ ὑπογραφή χω-

ριστής έλληνοαλβανικής συνθήκης ειρήνης, 'ρυθμιζούσης καί την τύχην τῆς Βορ. 'Ηπείρου, απέφυγε, μέχρι σήμερον, ν' ἀποκαταστήσῃ, διπλωματικὰς σχέσεις μετ' αὐτῆς.

Διὰ τῆς συνθήκης ειρήνης ἡ 'Ιταλία ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μᾶς πληρώσῃ, ὡς ἐπανορθώσεις, διὰ τὰς ζημίας τὰς ὁποίας ὑπέστημεν, τὸ ποσὸν τῶν 105 ἑκατ. δολλαρίων, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπλήρωσεν. 'Επίσης μᾶς παρέδωσε τὸ καταδρομικὸν «Εὐγένιος τῆς Σαβοΐας» εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ εὐδρόμου «Ἑλλη». Τὸ ἰταλικὸν καταδρομικὸν ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ ὑπούλως τορπιλλισθέντος εὐδρόμου.

Μὲ τὴν Βουλγαρίαν τὰ πράγματα ὑπῆρξαν ἀκόμη δυσκολώτερα. 'Όταν μᾶς ἐπετέθησαν οἱ Γερμανοί, δὲν ἐκηρύξαμεν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς χώρας αὐτῆς, παρ' ὅλον ὅτι τὰ ἐδάφη τῆς εἶχον χρησιμοποιηθῇ ὡς βάσις ἐξορμήσεως. 'Η κυβέρνησις Τσουδεροῦ θὰ προβῇ εἰς δήλωσιν, τὴν 2αν 'Ιουλίου 1941, ὅτι «κατάστασις πολέμου θεωρεῖται ὕφισταμένη μεταξὺ 'Ελλάδος καὶ Βουλγαρίας, ἀφ' ἧς ἡ Βουλγαρία κατέλαβεν ἑλληνικὰ ἐδάφη», δηλαδὴ ἀπὸ 12ης 'Απριλίου 1941. 'Η Μ. Βρεταννία δὲν μᾶς ἠκολούθησεν εἰς τὴν γραμμὴν αὐτήν, διότι δὲν ἤθελε νὰ δυσареστήσῃ, ὡς ἔλεγε, τὴν Σοβ. 'Ενωσιν καὶ τὴν Τουρκίαν. 'Επρόκειτο ἡ Βουλγαρία τὴν 13ην Δεκεμβρίου 1941, νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Μ. Βρεταννίας καὶ τῶν 'Ηνωμ. Πολιτειῶν. Οὐδέποτε ἐναντίον τῆς Σοβ. 'Ενώσεως.

Τὴν 28ην Αὐγούστου 1943 ἀπέθνησκεν αἰφνιδίως ὁ Βασιλεὺς Βόρις. Τὸν διεδέχθη ὁ βετὴς υἱὸς του Συμεών. Συνεστήθη τριμελὲς συμβούλιον ἀντιβασιλείας, μὲ συμμετοχὴν καὶ τοῦ μέχρι τότε πρωθυπουργοῦ Φίλωφ. Νέαν κυβέρνησιν ἐσχημάτισεν ὁ Μπαγκριάνωφ, ὁ ὁποῖος εἶχε παραιτηθῇ ἀπὸ ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας τοῦ Φίλωφ, διότι ἤθελεν ἔθνικοσοσιαλιστικὸν καθεστῶς εἰς Βουλγαρίαν. 'Όταν ὅμως τὸ θέρος τοῦ 1944 ἐπραγματοποιήθη ἡ συμμαχικὴ ἀπόβασις εἰς Νορμανδίαν καὶ ἤρχισεν ἡ κατάρρευσις τοῦ γερμανικοῦ μετώπου εἰς Ρωσσίαν ἐσκέφθη ὅτι ἦλθεν ἡ στιγμή διὰ νὰ ἀλλάξῃ ἡ χώρα του στρατόπεδον. Τὴν 15ην Αὐγούστου 1944 μετέβη εἰς Ἀγκυραν (ἡ Τουρκία εἶχε διακόψει ἀπὸ 2ας Αὐγούστου τὰς σχέσεις τῆς μόνον μὲ τὴν Γερμανίαν) ὁ πρῶην πρωθυπουργὸς Μουράνωφ μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Γεωργίας Δασκάλωφ καὶ ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν Βρεταννὸν πρεσβευτὴν, ζητήσαντες ἀνακωχὴν. Οἱ σύμμαχοι ἐν πά-

ση μυστικότητα, ήρχισαν διαπραγματεύσεις. Οί Μουράνωφ και Δασκάλωφ επανήλθον εις Σόφιαν, έλαβον έξουσιοδότησιν και άνεχώρησαν διά Κάϊρον, όπου έφθασαν τήν 30ήν Αύγούστου, διά να συνεχίσουν τας συνομιλίαις.

Τήν ίδίαν ήμέραν άνεκοινώθησαν εις τήν έλληνικήν κυβέρνησιν οί όροι άνακωχής τούς όποίους είχε δεχθῆ ή Βουλγαρία. Δέν ίκανοποίησαν τας έλληνικάς προσδοκίας. Τό ύπουργικόν συμβούλιον συνήλθε εις άλληπαλλήλους συνεδριάσεις, διατυπώσαν άντιπροτάσεις, αλλά τελικώς άπεδέχθη τό καταρτισθέν υπό τών 'Αγγλοαμερικανών σχέδιον άνακωχής. Μόνον ό ύπουργός 'Επισιτισμού Σπυρ. Θεοτόκης διεφώνησε και παρητήθη.

'Επί τών διαπραγματεύσεων μέ τήν Βουλγαρίαν ή Σοβ. 'Ενωσις έτηρείτο ένήμερος. Δέν μετείχεν όμως τών συζητήσεων, διότι δέν ήτο έμπόλεμος. 'Από τῆς 5ης Σεπτεμβρίου ή κατάστασις μετεβλήθη, διότι ή Σοβ. 'Ενωσις, τῆς όποιάς τά στρατεύματα είχαν φθάσει εις τά ρουμανοβουλγαρικά σύνορα, εκήρυξε τόν πόλεμον κατά τῆς Βουλγαρίας. Μετά δύο ήμέρας ή βουλγαρική κυβέρνηση εξήτησεν άνακωχήν από τόν διοικητήν τών σοβιετικών στρατευμάτων στρατάρχην Τολπούκιν και τήν 8ην Σεπτεμβρίου εκήρυσσε τόν πόλεμον κατά τῆς Γερμανίας. 'Η κυβέρνησις Μπαγκριάνωφ παρητήθη και έσχηματίσθη ύστερα από βραχύβιον κυβέρνησιν Μουρέβιεφ, νέα υπό τόν Γκώργκεφ, μέ συμμετοχήν κομμουνιστών. Τήν 9ην Σεπτεμβρίου τά σοβιετικά στρατεύματα εισήρχοντο εις Σόφιαν, όπου έγιναν δεκτά ως άπελευθερωτικά. 'Η Βουλγαρία έπραγματοποιεί στροφήν διά να άποφύγη τας έκ τῆς ήττης έπιπτώσεις. 'Η Σοβ. 'Ενωσις τήν άνέλαβεν υπό τήν προστασίαν της και έγκάτέστησεν εις αύτήν κομμουνιστικόν καθεστώς.

'Η σοβιετική έπέμβασις είχεν ως συνέπειαν τήν διακοπήν τών διαπραγματεύσεων μέ τούς 'Αγγλοαμερικανούς. 'Η πρωτοβουλία περιήλθεν εις τούς Σοβιετικούς. 'Αγωνία κατέλαβε τήν έλληνικήν κυβέρνησιν, μήπως, κατόπιν τούτου, ή Βουλγαρία δέν έξεκένωνε τά κατεχόμενα παρ' αύτῆς έλληνικά έδάφη. 'Ήσκησε πίεσιν επί τῆς βρεταννικῆς όπως προστατεύσῃ τά έλληνικά συμφέροντα. Οί Βρεταννοί ήσαν ήδη άνήσυχοι έκ τών εξελίξεων εις τήν Βαλκανικήν. Τήν 9ην 'Οκτωβρίου, οί Τσώρτσιλ και 'Ηντεν έφθασαν εις Μόσχαν. Τήν έσπέραν τῆς ίδίας ήμέρας, ό Βρεταννός πρωθυ-

πουργός προήρχετο εἰς συμφωνίαν με τὸν Στάλιν περὶ σφαιρῶν ἐπιρροῆς. Βάσει τῆς συμφωνίας αὐτῆς ἡ Σοβ. Ἐνωσησις θὰ εἶχεν ἀποκλειστικὴν ἐπιρροὴν εἰς Ρουμανίαν καὶ ἡ Μ. Βρεταννία εἰς Ἑλλάδα. Ἀμφότεραι αἱ δύο Μεγάλαι Δυνάμεις θὰ ἐπέβλεπον τὴν ἐξέλιξιν τῆς καταστάσεως εἰς Νοτιοσλαβίαν καὶ Οὐγγαρίαν. Διὰ τὴν Βουλγαρίαν ἀνεγνωρίζετο ὅτι τὸ σοβιετικὸν ἐνδιαφέρον ἔπρεπε νὰ εἶναι μεγαλύτερον τοῦ βρεταννικοῦ. Τὴν 11ην Ὀκτωβρίου, ὁ εἰς Μόσχαν Ἑλλην πρεσβευτὴς εἰδοποιήθη ὑπὸ τοῦ Σοβιετικοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν ὅτι ἐδόθη διαταγὴ εἰς τὰ βουλγαρικὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα, ἀπὸ τῆς 8ης Σεπτεμβρίου, εἶχον τεθῇ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ στρατάρχου Τολμπούκιν, νὰ ἐκκενώσουν τὰ κατεχόμενα ὑπ' αὐτῶν ἑλληνικὰ καὶ νοτιοσλαβικὰ ἐδάφη. Πράγματι, τὴν ἐπομένην οἱ Βούλγαροι ἤρχισαν νὰ ἀποσύρωνται ἐκ τῶν ἑλληνικῶν ἐδαφῶν.

Ἡ ἀνακωχὴ μετὰ τὴν Βουλγαρίαν ὑπεγράφη εἰς Μόσχαν τὴν 28ην Ὀκτωβρίου. Διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὄρων τῆς ἀνακωχῆς προεβλέπετο σύστασις τριμελοῦς, ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν Η.Π.Α., Μ. Βρεταννίας, Σοβ. Ἐνώσεως, ἐπιτροπῆς ἐλέγχου, ἡ ὁποία μέχρι λήξεως τῶν μετὰ τῆς Γερμανίας ἐχθροπραξιῶν θὰ εὕρισκετο ὑπὸ τὴν γενικὴν διεύθυνσιν τῆς ἀνωτάτης σοβιετικῆς στρατιωτικῆς διοικήσεως. Οὐσιαστικῶς, ἡ Βουλγαρία ἐτίθετο ὑπὸ τὸν ἀποκλειστικὸν σοβιετικὸν ἐλεγχον.

Ὑπὸ τοιοῦτους ὁρους δὲν εἶναι παράδοξον ὅτι ἡ διάσκεψις τῶν Παρισίων ἀπέρριψε τὸ αἴτημά μας περὶ διαρρυθμίσεως τῶν μετὰ τῆς Βουλγαρίας συνόρων. Ὅ,τι μόνον ἐπετεύχθη ἦτο ἡ ἐπιβολὴ εἰς αὐτὴν τῆς ὑποχρεώσεως πληρωμῆς ποσοῦ 45 ἑκατ. δολλαρίων διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ζημιῶν, τὰς ὁποίας ἐπροξένησαν τὰ βουλγαρικὰ στρατεύματα κατὰ τὴν ἐπὶ 3 1/2 ἔτη κατοχὴν ἑλληνικῶν ἐδαφῶν.

Ὡς πρὸς τὰ θύματα τῆς βουλγαρικῆς κατοχῆς, ὑπερβάντα τὰς 50.000 οὐδεμία εὐθύνη κατελογίσθη εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Ὑπεύθυνοι τῶν βουλγαρικῶν θηριωδιῶν ἐθεωρήθησαν μόνον οἱ ὑπὸ τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστώτος ἐκτελεσθέντες ἐκπρόσωποι τῆς παλαιᾶς βουλγαρικῆς ἰθυνοῦσης τάξεως.

Η ΞΕΝΟΚΙΝΗΤΟΣ ΕΠΙΘΕΣΙΣ

Τὴν 15ην Δεκεμβρίου 1945 μέλη τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ΚΚΕ συνηντήθησαν εἰς Πετρίτσι τῆς Βουλγαρίας με ἐκπροσώπους τῶν Γενικῶν Ἐπιτελείων τῆς Νοτιοσλαβίας καὶ Βουλγαρίας. Οἱ συναντηθέντες ἀπεφάσισαν τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ Ἑλᾶς, ὁ ὁποῖος ἐφεξῆς θὰ ἀπεκαλεῖτο «Δημοκρατικὸς Στρατός», ὥστε νὰ ἀναλάβῃ ἐπιθεσιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Νοτιοσλαβία ὑπεσχέθη ἀμέριστον βοήθειαν εἰς ὕλικόν. Ἦδη ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου 1945 εἶχεν ἀναδιοργανωθῇ ἡ «Ἐπιμελητεία τοῦ Ἀντάρτη» καὶ εἶχε πραγματοποιήσῃ συγκέντρωσιν πολεμικοῦ ὕλικου καὶ ἐφοδίων εἰς κρησφύγετα κείμενα πλησίον τῶν Ἑλληνονοτιοσλαβικῶν συνόρων. Ἡ Κ.Ε. τοῦ Κ.Κ.Ε., συνελθοῦσα ἐν Ὀλομελείᾳ τὴν 12ην Φεβρουαρίου 1946, ἐπέκυρωσε τὴν ἀπόφασιν περὶ νέας ἐνόπλου ἀποπείρας πρὸς ἐγκαθίδρυσιν κομμουνιστικοῦ καθεστῶτος εἰς τὴν χώραν μας.

Εἰς τὸ ἀρχικὸν στάδιον ἡ κομμουνιστικὴ δύναμις κρούσεως θὰ ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν Ἑλασιτῶν, περὶ τοὺς 4.000, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀρνηθῇ νὰ ἀφοπλισθοῦν μετὰ τὴν συμφωνίαν τῆς Βάρκιζας καὶ ἐκρύπτοντο εἰς διαφόρους ἀπομεμακρυσμένας ὄρεινὰς περιοχάς. (Μεταξὺ αὐτῶν δὲν θὰ εἶναι ὁ Ἄρης Βελουχιώτης. Εἶχε φονευθῇ, τὸν Ἰούνιον 1945, εἰς συμπλοκὴν μετὰ στρατιωτικὴν μονάδα, ἀφοῦ προηγουμένως τὸ ΚΚΕ τὸν εἶχεν ἀποκηρύξει ὡς προδότην, ἐπειδὴ δὲν ἐδέχθη νὰ ἀφοπλισθῇ). Ἀκολούθως θὰ ἐνισχύοντο ὑπὸ τῶν Ἑλασιτῶν οἱ ὁποῖοι εἶχον καταφύγει εἰς Νοτιοσλαβίαν καὶ ἀνῆρχοντο εἰς 8.000. Οὗτοι εἶχον συγκεντρωθῇ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Μποῦλκες, κείμενον εἰς ἀπόστασιν 50 χιλιομέτρων Β.Δ. τοῦ Βελιγραδίου, καὶ ἐξεπαιδεύοντο στρατιωτικῶς ὑπὸ τῶν Νοτιοσλάβων. Ἐπίσης θὰ ἐνισχύοντο καὶ ὑπὸ ἐμπειροπολέμων Ἑλασιτῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον συμμορφωθῇ πρὸς τὴν διαταγὴν τοῦ ἀφοπλισμοῦ. Ἡ ἐπιστράτευσις, ἀναγκαστικὴ ἢ ἐθελοντικὴ, θὰ ἀπετέλει τὸ τελευταῖον στάδιον συγκεντρώσεως δυνάμεων.

Ἡ ἔναρξις τῆς νέας — τρίτης, κατὰ σειράν, εἰς διάστημα μικρό-

τερον τῶν τριῶν ἐτῶν — ἐνόπλου προσπάθειας πρὸς ὑποταγὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν κομμουνισμόν, ἐσημειώθη τὴν νύκτα τῆς 30ῆς Μαρτίου 1946, παραμονῆς τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν. Ὁμάς κομμουνιστῶν ἐπετέθη ἐναντίον τῆς κωμοπόλεως Λιτόχωρον, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Λαρίσσης - Θεσσαλονίκης. Ἡ δύναμις χωροφυλακῆς, ἡ ὁποία τὴν ἐπροστάτευεν ἡμύνθη, ἀλλ' ὑπέκυψεν. Οἱ κομμουνισταὶ ἐφόνευσαν κατοίκους καὶ ἔκαυσαν οἰκήματα, ἀφοῦ προηγουμένως τὰ ἐλεηλάτησαν. Ἀπεχώρησαν, πρὶν ἀφίχθου ἔνισχύσεις, ἀφοῦ παρέλαβον τὸν ὅπλισμόν τοῦ σταθμοῦ χωροφυλακῆς, διάφορα ἐφόδια καὶ ὁμάδα στρατολογηθέντων.

Ἀπὸ τῆς νυκτὸς τῆς 30ῆς πρὸς 31ην Μαρτίου 1946, ἡ χώρα μας ἀντεμετώπισε, χωρὶς δυστυχῶς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁ λαὸς μας καὶ ἡ ἡγεσία του νὰ συνειδητοποιήσουν τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου, μίαν σατανικῶς σχεδιασμένην καὶ ἐπιμελῶς ὠργανωμένην κομμουνιστικὴν ἐπίθεσιν. Οἱ ἀναλαβόντες τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐπιθέσεως ἦσαν ἑλληνικῆς καταγωγῆς. Ἀλλ' εἶχον τὴν διπλωματικὴν, οἰκονομικὴν καὶ ἠθικὴν συμπαράστασιν ὁλοκλήρου τοῦ κομμουνιστικοῦ συνασπισμοῦ. Ἐὰν ἡ Ἑλλάς ἐπέζησε τῆς δοκιμασίας αὐτῆς — καὶ εἶναι τὸ μόνον ἔθνος εἰς τὸν κόσμον τὸ ὁποῖον ἀπέκρουσεν ἐπιτυχῶς τρεῖς κομμουνιστικὰς ἐπιθέσεις — ὀφείλεται εἰς τὴν πίστιν τῶν τέκνων τῆς πρὸς αὐτὴν καὶ τὰ ἰδεώδη τὰ ὁποῖα ἐνσαρκώνει. Ἰδεώδη τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν ἀστείρευτον πηγὴν τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ καὶ στηρίζονται εἰς τὴν μεγάλην ἀρχὴν τοῦ σεβασμοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Διὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῆς κομμουνιστικῆς ἐπιθέσεως ἐχρειάσθη σκληρὸς ἀγὼν διαρκείας τριῶν ἐτῶν καὶ πέντε μηνῶν. Ἡ πρώτη φάσις τοῦ ἀγῶνος θὰ ἡμποροῦσε νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀμυντικὴ (μέχρι τέλους 1947), ἡ δευτέρα (1948) ὡς προπαρασκευαστικὴ τῆς τελικῆς ἀντεπιθέσεως καὶ ἡ τρίτη (1949) ὡς τοῦ νικηφόρου τερματισμοῦ.

Ἡ περίοδος ἀμύνης καὶ ἀναπροσαρμογῆς.

Τὸ πρῶτον στάδιον τῆς κομμουνιστικῆς ἐπιθέσεως χαρακτηρίζεται ἀπὸ αἰφνιδιστικὰς ἐπιδρομὰς ἐναντίον σταθμῶν χωροφυλακῆς κειμένων εἰς τὰς ὄρεινὰς περιοχὰς τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας. Οὕτω θὰ ἐξεκαθαρίζοντο οἱ ὄρεινοὶ ὄγκοι Καϊμακτσαλάν,

Βερμίου, 'Ολύμπου, Πίνδου και θά ἐδημιουργοῦντο ἀσφαλεῖς διάδρομοι εἰσόδου τῶν εἰς τὰς γειτονικὰς χώρας ἐκπαιδευομένων κομμουνιστῶν. Κατὰ τὸ δεύτερον στάδιον θά ἐπεδιώκετο ἡ κατάληψις τῶν ὀρεινῶν ὄγκων Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου.

Ἡ ἑδαφολογικὴ διαμόρφωσις τῆς χώρας μας προσέφερεν, ὡς παρεδέχοντο οἱ Σοβιετικοί, εἴκοσι πέντε ὀρεινοὺς ὄγκους ὡς ὀρητήρια συμμοριῶν. (Ἐφεξῆς αἱ κομμουνιστικαὶ ὁμάδες θά ἀποκαλοῦνται συμμορίαι, διότι αὐτὸς ἦτο ὁ ἐπισήμως καὶ διεθνῶς χρησιμοποιοῦνθεις ὁρος χαρακτηρισμοῦ των). Ἡ ὑπαρξις ὁμως τόσοι ὀρεινῶν ὄγκων καθιστᾷ δύσκολον τὸ ἔργον τῆς ἐκκαθαρίσεως. Αἱ ἔθνικαὶ δυνάμεις θά ἔπρεπε νὰ κυκλώσουν ὅλα τὰ ὀρητήρια τῶν συμμοριτῶν, διὰ νὰ τοὺς ἐξουδετερώσουν. Κάθε, δηλαδή, ὀρεινὸς ὄγκος ἀπετέλει καὶ ἓνα ξεχωριστὸν πεδίον μάχης. Ἐπὶ πλεόν θά ἔπρεπε μετὰ τὴν ἐξουδετέρωσιν νὰ παραμείνουν δυνάμεις ἱκαναὶ νὰ παρεμποδίσουν τὴν ἐπανευκατάστασιν των. Τέλος αἱ ἔθνικαὶ δυνάμεις ἦσαν ὑποχρεωμέναι νὰ προστατεύσουν τοὺς κατωκημένους χώρους καὶ τὰς συγκοινωνίας. Ἡ ἰσχὺς των θά ἔπρεπε νὰ εἶναι πολλαπλασία τῶν συμμοριῶν διὰ νὰ ἀνταποκριθῶν εἰς τὸ σύνολον αὐτὸ τῶν καθηκόντων των. Καὶ δὲν ἦτο.

Μέχρι Σεπτεμβρίου 1946 οἱ συμμορίται ἐπέτυχον νὰ ἐξουδετερώσουν τοὺς σταθμοὺς χωροφυλακῆς τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν Δυτικῆς καὶ Κεντρικῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας. Ἐν συνεχείᾳ ἤρχισαν τὰς ἐπιθέσεις ἐναντίον στρατιωτικῶν φρουρῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπροστάτευον τὰς παραμεθορίους πόλεις, κωμοπόλεις καὶ χωρία. Τέλη Σεπτεμβρίου ἐπέδραμον κατὰ τῆς Δεσκάτης, τὸν Ὀκτώβριον κατὰ τῆς Ναούσης καὶ Σιατίστης. Τὴν 13ην Νοεμβρίου 1946, χίλιοι συμμορίται ἐπετέθησαν κατὰ τῆς φρουρᾶς τοῦ Σκρᾶ ἀποτελουμένης ἐκ δύο διμοιριῶν. Ἀπεκρούσθησαν ἐπὶ ὀκτάωρον. Ὅταν ἐπεκράτησαν, προέβησαν εἰς ἀπεριγράπτους ὠμότητας. Κατέσφαξαν ὅλους ὅσοι ἐβοήθησαν τὴν φρουράν, μεταξύ τῶν ὁποίων τὴν διδασκάλισσαν Βασιλικὴν Παπαθανασίου. Ἀκολούθως, κατὰ Νοέμβριον, ἐπετέθησαν καὶ ἐξουδετέρωσαν τὰς φρουρὰς Ἀρχαγγέλου, Νώτιας, Μάνδαλου, Πλικάτι - Χιονάδων, Βάθης Κρουσιῶν, Νυμφαίου Φλωρίνης, ὥστε νὰ ἀνοίξουν τὴν ἑλληνονοτιοσλαβικὴν μεθόριον. Τὸν Δεκέμβριον, 800 συμμορίται εἰσελθόντες ἐκ Βουλγαρίας προσέβαλον εἰς Θράκην τὴν Κυριακὴν καὶ τὸν Κόρυμβον.

Ἐν τῷ μεταξύ, εἶχον ἐμφανισθῇ συμμορίαί εἰς Πελοπόννησον, ὅπου ἡ δρᾶσις των ἤρχισε τὴν 22αν Σεπτεμβρίου, διὰ τῆς σφαγῆς ἀποσπασματος ἐκ 16 χωροφυλάκων εἰς Βασσάραν, καὶ εἰς Στερεάν Ἑλλάδα, ὅπου ἐπραγματοποίησαν τὴν πρώτην κροῦσιν, διὰ τῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τοῦ σταθμοῦ χωροφυλακῆς Ὑπάτης τὴν 30ὴν Δεκεμβρίου.

Ἡ ἐξαπόλυσις τῶν πρώτων συμμοριῶν συνεχρονίσθη μὲ ἐπίθεσιν ἐπὶ τοῦ διπλωματικοῦ πεδίου τοῦ σοβιετικοῦ συνασπισμοῦ. Τὴν 24ην Αὐγούστου 1946, ἡ Οὐκρανία προσέφυγεν εἰς τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας κατηγοροῦσα τὴν Μ. Βρεταννίαν ὅτι μὲ τὰ εἰς Ἑλλάδα στρατεύματά της καθίστα δυνατὴν τὴν ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων «μοναρχικῶν» δίωξιν τῶν «δημοκρατικῶν» καὶ τὴν Ἑλλάδα ὅτι, στηριζομένη εἰς τὴν βρεταννικὴν βοήθειαν, ἐδημιουργεῖ κινδύνους διὰ τὴν εἰρήνην εἰς τὰ Βαλκάνια, λόγω τῶν εἰς βάρος τῆς Ἀλβανίας, Νοτιοσλαβίας καὶ Βουλγαρίας προκλήσεών της. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι μὲ τὴν Ἀλβανίαν καὶ Βουλγαρίαν ἐξηκολούθει νὰ ὑφίσταται ἐμπόλεμος κατάστασις. Τὸ Συμβούλιον μετὰ μακρὰν συζήτησιν ἀρχικῶς ἐπὶ τοῦ ἐὰν ἔπρεπε νὰ ἐγγραφῇ εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν ἡ προσφυγὴ καί, ἀκολούθως ἐπὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς, κατέληξεν εἰς τὴν υἱοθέτησιν, τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου, διὰ ψήφων 9 ἔναντι 2, ἀμερικανικῆς προτάσεως περὶ ἀποστολῆς ἐπιτροπῆς ἐρεύνης, κινουμένης ἐλευθέρως ἐκατέρωθεν τῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς, πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ βασιμοῦ τῶν κατηγοριῶν. Ἀλλ' ἡ ἀπόφασις ἦτο ἀνεκτέλεστος, ἐφ' ὅσον μεταξύ τῶν ἀρνητικῶν ψήφων ἦτο καὶ ἡ τῆς διαθετοῦσης δικαίωμα ἀρνησικυρίας Σοβ. Ἐνώσεως.

Τὸ ἑλληνικὸν θέμα θὰ ἐπανήρχετο εἰς τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας, διὰ τρίτην φορὰν ἐντὸς τοῦ 1946, διὰ τῆς ἀπὸ 30ῆς Νοεμβρίου προσφυγῆς τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ἡ ὁποία κατήγγειλεν ὅτι οἱ συμμορίται ἐδέχοντο βοήθειαν ἐκ μέρους τῶν τριῶν βορείων γειτόνων μας καὶ ἐζήτει τὴν ἐπὶ τόπου διεξαγωγὴν ἐρεύνης, πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ἀληθείας τῶν κατηγοριῶν. Αὐτὴν τὴν φορὰν ἡ Σοβ. Ἐνωσις ἐδέχθη τὴν συγκρότησιν τῆς ἐπιτροπῆς, διότι, ἄλλως, ἡ ἄρνησις της θὰ ἐσήμαινε σιωπηρὰν υἱοθέτησιν τῶν κατηγοριῶν. Ἡ Ἐπιτροπὴ Ἐρεύνης τῶν Ἡνωμ. Ἐθνῶν διὰ τὰ Βαλκάνια, ἡ ὁποία συνεκροτήθη ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν ἑνδεκα μελῶν τοῦ Συμβουλίου, ἤρχισε τὰς ἐργασίας της εἰς Ἀθήνας τὰ μέσα Ἰα-

νουαρίου 1947. Ἀφοῦ ἤκουσε τὰς ἀπόψεις τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τεσσάρων ἐνδιαφερομένων χωρῶν, ἐκάλεσε καὶ ἐζήτησεν Ἑλληνας ὄλων τῶν παρατάξεων. Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου ἀνέκρινε συλληφθέντας συμμορίτας καὶ ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὴν ἡγεσίαν τῶν συμμοριτῶν. Ἀκολουθῶς συνέχισε τὴν ἔρευνάν της εἰς Βουλγαρίαν, Νοτιοσλαβίαν καὶ Ἀλβανίαν, καί, τέλος, μετέβη εἰς Γενεύην ὅπου συνέταξε τὸ πόρισμά της, δοθὲν εἰς τὴν δημοσιότητα τὴν 23ην Μαΐου. Δι' αὐτοῦ, ἡ πλειονοψηφία τῆς Ἐπιτροπῆς ἀπεδέχετο ὅτι ἡ Ἀλβανία, Νοτιοσλαβία καὶ Βουλγαρία παρεῖχον, πράγματι, κάθε δυνατὴν βοήθειαν εἰς τοὺς συμμορίτας (ἐνίσχυσιν εἰς ὑλικόν, καταφύγιον, περίθαλψιν καὶ ἐκπαίδευσιν εἰς τὰ ἐδάφη των, βάσεις ἐξορμήσεως). Ἡ μειονοψηφία, ἐκ τῆς Σοβ. Ἐνώσεως καὶ τῆς Πολωνίας, ἐθεώρησεν ὡς ἀποκλειστικῶς ὑπεύθυνον διὰ τὰς εἰς Ἑλλάδα «ταραχὰς» τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν.

Τὸ δόγμα Τρούμαν.

Ἐν τῷ μεταξύ, σπουδαιόταται μεταβολαὶ ἤρχισαν νὰ πραγματοποιοῦνται ἐπὶ τοῦ διεθνοῦς πεδίου. Τὴν 21ην Φεβρουαρίου, ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν ἀμερικανικὴν ὅτι ἀπὸ 1ης Ἀπριλίου 1947 θὰ ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ διακόψῃ κάθε βοήθειαν πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἀποσύρῃ, διὰ λόγους οἰκονομιῶν, τὰ στρατεύματά της. Τρεῖς ἡμέρας προηγουμένως ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀμερικανικῆς ἀποστολῆς εἰς τὴν Εἰδικὴν Ἐπιτροπὴν Μάρκ Ἐθριτζ εἶχεν εἰδοποιήσει ὅτι ὅλαι αἱ ἐνδείξεις φέρουν ὡς ἐπικειμένην τὴν κομμουνιστικὴν ἐπίθεσιν διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἑλλάδος. Συγχρόνως, ὁ εἰς Μόσχαν Ἀμερικανὸς πρεσβευτὴς Μπέντελ Σμιθ ἐτηλεγράφηκε ὅτι μόνη ἡ παρουσία τῶν βρεταννικῶν στρατευμάτων εἶχε μέχρι ἐκείνης τῆς στιγμῆς ἀποτρέψει τὴν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τοῦ σοβιετικοῦ συνσπασμοῦ.

Ὁ Ἀμερικανὸς Πρόεδρος δὲν ἐδίστασεν. Ἀφοῦ ἐξησφάλισεν ὅτι θὰ ἔχῃ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Κογκρέσσου, ὅπου ἡ πλειονοψηφία ἦτο ρεπουμπλικανικὴ, ἀπηυθύνθη πρὸς αὐτό προσωπικῶς, τὴν 12ην Μαρτίου 1947, καὶ ἐζήτησε τὴν ἔγκρισιν ὅπως προσφέρῃ βοήθειαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν (ἐπὶ τῆς ὁποίας, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν 1945, ἦσκει πίεσιν ἡ Σοβ. Ἐνωσις διὰ τὴν παραχώρησιν τῶν ἐπαρχιῶν Κάρς καὶ Ἀρνταχάν καὶ τὴν ἀναθεώρησιν

τῆς συνθήκης τοῦ Μοντρέ διὰ τὰ Δαρδανέλλια). Εἰς μήνυμά του, ὁ Πρόεδρος Τρούμαν ἐτόνισεν ὅτι «ἡ ὑπόστασις τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἀπειλεῖται, ὑπὸ τῆς τρομοκρατικῆς δράσεως χιλιάδων τινῶν ἐνόπλων διευθυνομένων ὑπὸ κομμουνιστῶν», ὅτι «ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν κατάστασιν. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἶναι ὀλιγάριθμος καὶ πενιχρῶς ἐξοπλισμένος». Καὶ συνέχισεν: «Ἐὰν ἡ Ἑλλάς περιπέσῃ εἰς τὸν ἑλεγχον μιᾶς ἐνόπλου μειονοψηφίας, τὸ ἀποτέλεσμα ἐπὶ τῆς γείτονος Τουρκίας θὰ εἶναι ἄμεσον καὶ σοβαρόν. Συγχρόνως, ἀνωμαλίας θὰ διαχυθοῦν εἰς ὁλόκληρον τὴν Μ. Ἀνατολήν. Ἐτι μᾶλλον, ἡ ἐξαφάνισις τῆς Ἑλλάδος ὡς ἀνεξαρτήτου κράτους θὰ ἀσκήσῃ βαθεῖαν ἐπίδρασιν ἐφ' ὅλων τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης. Ἄν δὲν βοηθηθῶμεν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν, κατὰ τὴν μοιραίαν αὐτὴν ὥραν, αἱ συνέπειαι θὰ εἶναι βαρυσήμαντοι διὰ τὴν Δύσιν καὶ τὴν Ἀνατολήν».

Τὸ μήνυμα αὐτὸ ποὺ ἀπεκλήθη «Δόγμα Τρούμαν», ἀπετέλεσεν ἀποφασιστικὴν στροφὴν εἰς τὴν ἀμερικανικὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν. Δι' αὐτοῦ διεκηρύσσετο, ὡς ὁ ἴδιος ὁ Πρόεδρος ἐτόνισεν, ὅτι οἰαδήποτε ἐπίθεσις, ἄμεσος ἢ ἔμμεσος, ἀπειλοῦσα τὴν εἰρήνην θὰ ἀπετέλει, συγχρόνως, καὶ ἀπειλὴν κατὰ τῆς ἀσφαλείας τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν. Αὕτῃ ἡ διακήρυξις, περισσότερο καὶ τῆς βοηθείας, κατέστησε δυνατὴν τὴν σωτηρίαν τῆς χώρας μας. Διότι ὁ Στάλιν ἀντελήφθη ὅτι αἱ Η.Π.Α. ἦσαν ἀποφασισμέναι νὰ πολεμήσουν, διὰ νὰ κρατήσουν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν ἐκτὸς τοῦ παραπετάσματος.

Τὸ νομοσχέδιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐνεκρίθη ὡς πρώτη δόσις βοηθείας τὸ ποσὸν τῶν 300 ἑκατ. δολλαρίων διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ 100 ἑκατ. διὰ τὴν Τουρκίαν, ἐψηφίσθη ὑπὸ τῆς Γερουσίας τὴν 22αν Ἀπριλίου, ὑπὸ τῆς Βουλῆς τῶν Ἀντιπροσώπων τὴν 9ην Μαΐου καὶ ὑπεγράφη ὑπὸ τοῦ Προέδρου τὴν 22αν Μαΐου. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι εἶχον ἀναλάβει τὴν ἡγεσίαν καὶ τὴν εὐθύνην διασώσεως τοῦ ἐλευθέρου κόσμου. Αὐτὸ κατέστη σαφέστατον διὰ τοῦ λόγου τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησε, τὴν 5ην Ἰουνίου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Χάρβαρντ, ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν στρατηγὸς Τζῶρτζ Μάρσαλ. Ἐτόνισεν ὅτι αἱ ΗΠΑ θὰ παρεῖχον τὴν βοήθειάν των εἰς τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, διὰ νὰ ἐπανεύρουν τὸ προπολεμικὸν ἐπίπεδον ζωῆς καὶ νὰ προχωρήσουν εἰς

ανάπτυξιν τῆς οἰκονομίας των. Διότι, χωρίς ὑγιᾶ οἰκονομίαν, οὔτε ἡ πολιτικὴ σταθερότης, οὔτε ἡ εἰρήνη διασφαλίζεται. Ὁ στρατηγὸς Μάρσαλ ἐκάλεσεν ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν χωρῶν τοῦ σοβιετικοῦ συνασπισμοῦ νὰ συνεργασθοῦν μετὰ τῶν ΗΠΑ διὰ τὴν κατάρτισιν τετραετοῦς προγράμματος οἰκονομικῆς ἀνασυγκροτήσεως. Ἡ Σοβ. Ἐνωσης ἡρνήθη νὰ συνεργασθῇ, ὅπως καὶ οἱ δορυφόροι της. Εἰς τὴν συνελευθούσαν, τὸν Ἰούλιον 1947, διάσκεψιν εἰς Παρισίους, πρὸς συζήτησιν τοῦ «Σχεδίου Μάρσαλ», ὡς ἀπεκλήθη ἡ προσφορά τῶν Η.Π.Α., μετεῖχον αἱ τρεῖς σκανδιναβικαὶ χῶραι, ἡ Μ. Βρεταννία, ἡ Γαλλία, τὸ Βέλγιον, ἡ Ὁλλανδία, τὸ Λουξεμβούργον, ἡ Ἑλβετία, ἡ Αὐστρία, ἡ Ἰταλία, ἡ Πορτογαλλία, ἡ Ἑλλάς, ἡ Τουρκία, ἡ Ἰρλανδία, ἡ Ἰσλανδία καὶ αἱ Ἡνωμ. Πολιτεῖαι. Ὡς προέκυψεν, ἐκ τῶν κοιμισθέντων στοιχείων, ἡ ἀμερικανικὴ βοήθεια διὰ τὴν τετραετίαν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀνέλθῃ εἰς 17 δις. δολλαρίων. Λήγοντος τοῦ ἔτους, τὸ Κογκρέσσον εἶχεν ἐγκρίνει τὸ ποσὸν αὐτό. Ἡ πρώτη δόσις, ἡ ὁποία θὰ ἐκάλυπτε τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ 1ης Ἀπριλίου 1948 μέχρι 30 Ἰουνίου 1949, θὰ ἀνῆρχετο εἰς 6 δις. 800 ἐκ. δολλαρίων.

Ὁ ἀντίκτυπος ἐκ τῆς στροφῆς τῆς ἀμερικανικῆς πολιτικῆς ὑπῆρξεν ἄμεσος εἰς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην. Τὰ κομμουνιστικὰ κόμματα, τὰ ὁποῖα μετεῖχον εἰς τὰς κυβερνήσεις τῶν περισσοτέρων δυτικοευρωπαϊκῶν χωρῶν, ἐξηναγκάσθησαν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν. Ὁ πληθυσμὸς ἐπανεῦρε τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ μέλλον. Καὶ ἐδέχθη νὰ ἐργασθῇ διὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῆς νέας Εὐρώπης.

Αἱ μεταβολαὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1946, ὁ πρωθυπουργὸς Κ. Τσαλδάρης μετέβη εἰς τὴν Οὐάσιγκτων καὶ συνηντήθη μὲ τὸν Πρόεδρον Τρούμαν. Ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Η.Π.Α. Ὁ Πρόεδρος ἐδέχθη ν' ἀποστείλῃ ὁμάδα ἐμπειρογνώμων, ὑπὸ τὸν Πῶλ Πόρτερ, διὰ νὰ μελετήσῃ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν. Συγχρόνως, ἀπὸ ἀμερικανικῆς καὶ ἀγγλικῆς πλευρᾶς, ὑπεδείχθη εἰς τὸν Τσαλδάρην, ἡ ἀνάγκη διευρύνσεως τῆς κυβερνήσεως, ὥστε νὰ στερηθῇ ἡ διεθνὴς κομμουνιστικὴ προπαγάνδα τοῦ ἐπιχειρήματος τῆς μονοπλευροῦ συνθέσεώς της. Πράγματι, τὴν 24ην Ἰανουαρίου 1947, ἐσχηματίσθη

κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Δημ. Μαξίμου, εἰς τὴν ὁποίαν, πλὴν τῆς Η.Π.Ε., συμμετέσχον τὰ κόμματα τῆς Ε.Π.Ε. καὶ τοῦ Ναπ-Ζέρβα. Ὁ τελευταῖος ἀνέλαβε τὴν δειύθυνσιν τοῦ ὑπουργείου Δημ. Τάξεως, ὁ Παπανδρέου τῶν Ἑσωτερικῶν, ὁ Σ. Βενιζέλος τῶν Ναυ-τικῶν, Ἑμπ. Ναυτιλίας καὶ Ἑθν. Οἰκονομίας, ὁ Π. Κανελλόπουλος τῆς Ἀεροπορίας. Ὁ Στυλ. Γονατᾶς διετήρησε τὰ Ὑπουργεῖα Δημ. Ἔργων, Μεταφορῶν καὶ Ἀνοικοδομήσεως, ὁ Ἀπ. Ἀλεξανδρῆς ἐτοποθετήθη εἰς τὸ ὑπουργεῖον Δικαιοσύνης. Τὰ ὑπόλοιπα ὑπουρ-γεῖα διηύθυνον βουλευταὶ τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος. Οἱ Κ. Τσαλδάρης, ὁ ὁποῖος διηύθυνε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ Σ. Βενι-ζέλος ὠρίσθησαν καὶ ἀντιπρόεδροι τῆς κυβερνήσεως. Ὀλίγον ἀργό-τερον, 19 βουλευταὶ τῆς Η.Π.Ε. συνεκρότησαν ἰδιαιτέρον κόμμα, τὸ «Νέον Κόμμα», ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Σπυρ. Μαркеζίνη.

Τὴν 1ην Ἀπριλίου 1947 ἀπέθανεν, αἰφνιδίως, εἰς ἡλικίαν 57 ἐτῶν, ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Β'. Ἐπειδὴ ἦτο ἄτεκνος (ἐκ τοῦ γάμου του μὲ τὴν πριγκίπισσαν Ἐλισάβετ τῆς Ρουμανίας, τελεσθέντος τὸ 1921, δὲν ἀπέκτησε τέκνα. Ἄλλωστε, ὀλίγον μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1924 ἐκθρόνισίν του ἡκαγκάσθη νὰ τὴν διαζευχθῇ) ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ ἀδελφός του Παῦλος, ἡλικίας 45 ἐτῶν.

Ὁ Γεώργιος Β' διέθετε πολλὰς ἀρετάς, ψυχραιμίαν, μόρφωσιν, σύνεσιν, σεμνότητα, ἀποφασιστικότητα. Ἐξ ἄλλου εἶχε πολιτικὴν, διπλωματικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἐμπειρίαν. Ἡ ἀπόφασις του δέ, ἐν συνεχείᾳ τῶν δύο «Ὅχι», ὅπως ἡ Ἑλλὰς συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα καὶ μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν ἐδαφῶν τῆς ὑπὸ τῶν δυνάμεων τοῦ Ἀξονος, τὸν καθιέρωσεν ὡς μίαν τῶν ἡρωϊκῶν προσωπικοτήτων τοῦ ἐλευθέρου κόσμου. Ἡ γνώμη του ἠκούετο μετὰ προσοχῆς ὑπὸ τῶν Ἀμερικανῶν καὶ τῶν Βρεταννῶν. Ἐνέπνεε, παρὰ τὰς δημιουρ-γηθείσας ἀντιθέσεις, σεβασμὸν εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας πολιτι-κοὺς καὶ στρατιωτικοὺς. Ὁ θάνατός του, ἐξ μόλις μῆνας μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς στιγμὰς κρίσιμους διὰ τὴν χώραν, ἀπετέλεσε βαρὺ πλῆγμα διὰ τὸ Ἔθνος.

Τὸ θέρος ἀφίχθη εἰς Ἀθήνας ἡ ἀμερικανικὴ ἀποστολὴ βοη-θείας διὰ τὴν Ἑλλάδα, ὑπὸ τὸν Ντουάιτ Γρίσουολντ, ἡ ὁποία ἀνέλαβε τὴν παρακολούθησιν τοῦ τρόπου διαθέσεως τῆς βοήθειας. Ἡ ἀποστολή, ὡς καὶ ἡ ἀμερικανικὴ πρεσβεία, αἱ ὁποῖαι ἐνδιέφε-ροντο διὰ τὴν ἀποτελεσματικὴν ἀντιμετώπισιν τῆς καταστάσεως,

ἔκρινον ὅτι ἐχρειάζετο ὁ σχηματισμὸς κυβερνήσεως συνεργασίας τῶν δύο παλαιῶν κομμάτων, Φιλελευθέρων καὶ Λαϊκοῦ, ὡς πλεόν ἀντιπροσωπευτικῶν. Πράγματι, τὴν 7ην Σεπτεμβρίου ὠρκίσθη κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Θεμ. Σοφούλη, μὲ ἀντιπρόεδρον καὶ ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τὸν Κ. Τσαλδάρην. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων 21 ὑπουργείων, ἔδόθησαν 9 εἰς τοὺς Φιλελευθέρους, μεταξύ τῶν ὁποίων τὰ ὑπουργεῖα Δικαιοσύνης, Δημ. Τάξεως καὶ Ἀεροπορίας καὶ 11, μεταξύ τῶν ὁποίων τὸ ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν εἰς τοὺς Λαϊκοὺς. Τὸ ὑπουργεῖον Ναυτικῶν ἀνετέθη εἰς τὸν ναύαρχον Ἀλ. Σακελλαρίου. Ἡ κυβέρνησις Σοφούλη, ἡ ὁποία ἔτυχε τῆς ὑποστηρίξεως καὶ τῶν ἄλλων ἐν τῇ Βουλῇ κομμάτων, προσέφερεν ἀμνηστίαν εἰς τοὺς συμμορίτας, ἐὰν ἐντὸς ὠρισμένης προθεσμίας (ἀρχικῶς ἐνὸς μηνὸς καὶ ἀργότερον δύο) παρεδίδοντο μετὰ τοῦ ὀπλισμοῦ των. Ἡ προσφορὰ δὲν ἀπέδωσε. Μόνον 3.419 καὶ αὐτοὶ ὄχι μάχιμοι, παρεδόθησαν. Κατόπιν αὐτοῦ ἤρχισε ἡ ἐφαρμογὴ σκληρᾶς πολιτικῆς. Τὴν 24ην Δεκεμβρίου, τὸ Κ.Κ.Ε. καὶ ὅλαι αἱ παραφυάδες του ἐκηρύχθησαν ἐκτὸς νόμου. Ἐπαυσεν οὕτω τὸ περίεργον φαινόμενον, τὸ Κ.Κ.Ε. νὰ εὕρισκεται ἐν ἐπαναστάσει καί, συγχρόνως, νὰ ἀπολαμβάνη πλήρους ἐλευθερίας πολιτικῆς δραστηριότητος.

Ἡ ἐξέλιξις τῶν ἐπιχειρήσεων.

Ἡ δύναμις τῶν συμμοριτῶν, ἀρχομένου τοῦ 1947, ἡγγίζε τὰς 15.000, ἐκ τῶν ὁποίων, πλεόν τοῦ ἡμίσεος, προήρχετο ἐκ τῶν χωρῶν τοῦ Παραπετάσματος. Ἐξ αὐτῶν περὶ τὰς 12.000 εὕρισκοντο εἰς Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν καὶ Θράκην, οἱ δὲ ὑπόλοιποι εἰς Στερεὰν καὶ Πελοπόννησον. Ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1946, τὴν ἀρχηγίαν τῶν συμμοριτῶν ἀνέλαβε, κατόπιν ἐντολῆς τοῦ Κ.Κ.Ε., ὁ κατὰ τὴν διάρκεια τῆς κατοχῆς καπετάνιος τοῦ Ἑλὰς εἰς Μακεδονίαν Μᾶρκος Βαφειάδης. Οὗτος τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου ἀνήγγειλε τὴν συγκρότησιν τοῦ «Γενικοῦ Ἀρχηγείου τοῦ Δημοκρατικοῦ Στρατοῦ τῆς Ἑλλάδος». Ὑπὸ τὰς διαταγὰς του εὕρισκοντο τὰ ἀρχηγεῖα Πελοποννήσου, Ρούμελης, Ἠπείρου, Θεσσαλίας, Κεντρικῆς, Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, Θράκης. Ἀπὸ τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1947, ἡ ὀργάνωσις αὐτὴ θὰ μεταβληθῇ. Θὰ συγκροτηθοῦν ταξιαρχίαι, τάγματα, λόχοι, διμοιρίαι. Ἡ δύναμις ἐκάστης ταξιαρχίας θὰ κυμαίνεται μεταξύ 700 - 1.300 ἀνδρῶν, τοῦ τάγματος μεταξύ

200 - 400 και αναλόγως του λόχου και διμοιριών. Διαρκούντος του 1947 οί συμμορίται θα λάβουν εκ των βορείων γειτόνων μας αυτόματα όπλα, πολυβόλα, όλμους, πυροβολικόν, ως και άντιαρματικόν και άντιαεροπορικόν όπλισμόν.

Κατά τόν πρώτον τρίμηνον του 1947, οί συμμορίται, διά νά έξαπατήσουν τήν Ειδικήν Έπιτροπήν, έξαπολύουν συστηματικάς επιθέσεις εις Πελοπόννησον και Στερεάν, ώστε νά ύποστηρίξουν ότι έπρόκειτο περί έσωτερικοϋ κινήματος άντιδράσεως κατά των μέτρων διώξεως τής έλληνικής κυβερνήσεως. Εις τήν πραγματικότητα, μέτρα έναντίον των κομμουνιστών ήρχισαν νά λαμβάνωνται τόν Μάιον, όποτε συνελήφθη ώρισμένος άριθμός πρώην άξιωματικών και όπλιτών του Έλάς. Έν συνεχεία άνελήφθη προσπάθεια έξουδετερώσεως των κομμουνιστικών δικτύων πληροφοριών. Μόνον τόν Όκτώβριον άπηγορεύθη ή έκδοσις των κομμουνιστικών έφημερίδων.

Άπό τόν Άπρίλιον, αί έθνικαί δυνάμεις άπεδύθησαν εις σειράν επιχειρήσεων, αί όποιαί διήρκεσαν μέχρι των άρχών του φθινοπώρου, επί τῷ σκοπῷ έκκαθαρίσεως των έλεγχομένων υπό των συμμοριτών περιοχών εις Στερεάν, Θεσσαλίαν και Βόρειον Έλλάδα. Αί περιοχαί αύται ήσαν έκτάσεως 26.000 τ.χ. Αί επιχειρήσεις αύται παρ' όλον ότι προεκάλεσαν σοβαράς άπωλείας εις τούς κομμουνιστάς, δέν άπέδωσαν τόν σκοπούμενον άποτέλεσμα. Τά αίτια τής άποτυχίας ήσαν δύο : 1) 'Η άνεπαρκεία των έθνικών δυνάμεων. Τόν Άπρίλιον ό έθνικός στρατός άπετελείτο έξ 104.000 άνδρών, οί όποιοί ηϋξήθησαν, τόν Ιούλιον, εις 120.000. Έξ αυτών, μόνον 66.780, δηλαδή τόν 58% , ήμποροϋσαν νά χρησιμοποιηθοϋν δι' επιχειρησιακούς σκοπούς. Οί υπόλοιποι άνήκον εις τά όπλα και τās ύπηρεσίας. Εις τās επιχειρήσεις διετέθησαν 40 τάγματα πεζικοϋ, έκαστον δυνάμεως 500 άνδρών, και 36 Λόχοι Όρειών Καταδρομών (ΛΟΚ), έκαστος δυνάμεως 120 άνδρών, δηλαδή 24.800. 2) 'Η υίοθετηθεΐσα έσφαλμένη τακτική, ή όποία προέβλεπε «στατικήν άμυναν» των άστικών κέντρων και άλλων στρατηγικής σημασίας σημείων, και έστέρει οϋτω έφεδρειών τās κινουμένας μονάδας, και ό περιωρισμένος χρόνος έκάστης έκκαθαριστικής επιχειρήσεως (τόσαι ήμέραι διά τόν Παρνασσόν, τόσαι διά τόν Όλυμπον, τόσαι διά τόν Βέρμιον). Μετά τόν τερματισμόν τής ταχθείσης προθεσμίας αί μο-

νάδες μετεκινούντο διὰ νὰ μετάσχουν ἄλλης, πάλιν περιορισμένης χρονικῆς διαρκείας, ἐπιχειρήσεως.

Ἡ «προσωρινὴ κυβέρνησις συμμοριτῶν».

Τὸν Ἰούλιον 1947, ἀντιπρόσωπος τοῦ Κ.Κ.Ε., ὁμιλῶν εἰς τὸ συνέδριον τοῦ γαλλικοῦ Κ.Κ., τὸ ὁποῖον συνήλθεν εἰς Στρασβούργον, ἀνεκοίνωσεν ὅτι ὁ συμμοριτισμὸς θὰ ἀπέκτα ἰδικήν του κυβέρνησιν καὶ ἰδικήν του κρατικὴν ὑπόστασιν. Τὸν Αὐγούστον, τὸ Γενικὸν Ἀρχηγεῖον ἐδημοσίευσεν ἓνα εἶδος Συντάγματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐτονίζετο ὅτι «τὸ πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἡ δημοκρατία» καὶ ὅτι «τὸ δημοψήφισμα τῆς 1ης Σεπτεμβρίου εἶναι νόθο καὶ ἄκυρο». Τὸν Σεπτέμβριον, ἡ ἡγεσία τοῦ ΚΚΕ ἐκήρυξεν ἐπισήμως τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἀπεφάσισε τὴν μετατροπὴν τοῦ Δ.Σ.Ε. εἰς τακτικόν, χωρὶς ἄμεσον ἐγκατάλειψιν τῆς τακτικῆς τοῦ ἀνταρτοπολέμου. Τὴν 23ην Δεκεμβρίου, τέλος, ὁ ραδιοφωνικὸς σταθμὸς τοῦ Βελιγραδίου μετέδιδε τὴν εἶδησιν ὅτι «κάπου στὰ βουνὰ τῆς Ἑλλάδας» ἐσηματίσθη «προσωρινὴ δημοκρατικὴ κυβέρνησις» μὲ πρωθυπουργὸν καὶ ὑπουργὸν Ἀμύνης τὸν Μᾶρκον Βαφειάδην. Πρόγραμμα τῆς «προσωρινῆς κυβέρνησης» θὰ ἦτο «ἡ κινητοποίηση ὅλων τῶν λαϊκῶν δυνάμεων, ἡ συγκρότησις δημοκρατικοῦ στρατοῦ, ναυτικοῦ καὶ ἀεροπορίας γιὰ ν' ἀντισταθοῦν στὴν ξένη ἐπίθεση, ἡ ἀποκατάστασις στενῶν σχέσεων μὲ τοὺς βαλκανικοὺς γείτονες τῆς Ἑλλάδας».

Ἀλλ' ἡ «προσωρινὴ κυβέρνησις» ἐχρειάζετο κάποιαν πόλιν διὰ νὰ ἐγκαταστήσῃ τὴν ἔδραν της. Οὕτω θὰ ἀπεδείκνυνε ὅτι εἶχεν ὑπὸ τὸν ἑλεγχόν της τμήμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους καὶ θὰ διεξεδίκει τὴν ἀναγνώρισίν της, ἔστω καὶ μόνον ὑπὸ τῶν κομμουνιστικῶν χωρῶν. Δι' αὐτὸ τὸν Ὀκτώβριον κατεβλήθη προσπάθεια, δι' ἐπιμελῶς σχεδιασμένης ἐπιθέσεως, νὰ καταληφθῇ τὸ Μέτσοβον. Ἐπιτυχία τῆς προσπάθειάς αὐτῆς, ἐκτὸς τοῦ ὅτι θὰ προσέφερεν ἀστικὸν κέντρον εἰς τοὺς κομμουνιστάς, θὰ ἀπέκοπτε καὶ τὴν ὁδὸν Τρικάλων-Ἰωαννίνων. Θὰ ἔφερε, δηλαδή, εἰς ἀπομόνωσιν τὰς ἐθνικὰς δυνάμεις τῆς Ἠπείρου, ἐναντίον τῶν ὁποίων θὰ ἠδύνατο νὰ στραφῇ, ἐν συνεχείᾳ, ἡ κυρία κομμουνιστικὴ ἐνέργεια. Ἡ ἐπίθεσις τῶν συμμοριτῶν, ἡ ὁποία διήρκεσεν ἕξ ἡμέρας, ἀπεκρούσθη.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν εἰς Μέτσοβον, οἱ συμμοριταί, τὰ τέλη

Νοεμβρίου, έπεδίωξαν νά καταλάβουν τήν Δυτ. Ήπειρον. Τò σχέδιόν των προέβλεπε τήν έγκατάστασίν των, κατά τήν πρώτην φάσιν, εις τήν περιοχήν Πωγωνίου - Μουργκάνας - Φιλιατών, ώστε νά άπειλήσουν τò άριστερόν πλευρόν τής 8ης Μεραρχίας, και κατά τήν δευτέρα φάσιν εις τήν περιοχήν Παραμυθιάς - Σουλίου, ώστε νά άπειλήσουν και τά νώτα τών έθνικών δυνάμεων. Έπέτυχον, τελικώς, νά έγκατασταθοῦν εις Μουργκάναν, ή όποία εύρίσκεται επί τών συνόρων μέ τήν Άλβανίαν, και τήν έπαρχίαν Πωγωνίου, ή όποία επίσης ατηρίζεται επί τών άλβανικών συνόρων. Μικραί μονάδες των εισέδυσαν εις τήν περιοχήν Σουλίου, μέ σκοπόν νά άποκόψουν τήν όδόν Ίωαννίνων - Πρεβέζης.

Ή έπιχείρησις αύτή ήτο και προπαρασκευαστική τής έπιθέσεως κατά τής Κονίτσης, ή όποία έξαπελύθη τās πρωϊνάς ώρας τής 25ης Δεκεμβρίου 1947 όπότε και κατελήφθη ή γέφυρα τής Μπουραζάνης και άπεκόπη ή όδός Ίωαννίνων - Κονίτσης. Διά τήν έπίθεσιν κατά τής πόλεως διετέθησαν 2 ταξιαρχίαι συμμοριτών και δύο πυροβολαρχίαι όρειβατικού πυροβολικού. Διά τήν κάλυψιν τής έπιθέσεως 10 συμμοριτικά τάγματα. Αί δυνάμεις καλύψεως είχον έντολήν νά άποκλείσουν τήν άποστολήν ένισχύσεων εις Κόνιτσαν, διά καταλήψεως τών έλεγχόντων τήν όδόν Ίωαννίνων - Κονίτσης πλησίον τοῦ Καλπακίου ύψωμάτων.

Ή άμυνα τής Κονίτσης είχεν άνατεθῆ εις τήν 75ην Ταξιαρχίαν, υπό τόν Ταξίαρχον Κ. Δόβαν. Αύτη άπετελείτο εκ 2 ταγμάτων πεζικού, ένός λόχου Μονάδων Άμύνης Ύπαίθρου (Μ.Α.Υ.), ένός ούλαμοῦ όλμων και ένός ούλαμοῦ πυροβολικού. Τραυματισθέντος τοῦ Ταξιάρχου τήν μεσημβρίαν τής 25ης Δεκεμβρίου, τήν διοίκησιν τής Ταξιαρχίας ανέλαβεν ό άντισυνταγματάρχης Γ. Παλλαντάς.

Ή μάχη τής Κονίτσης διήρκεσεν επί έπταήμερον. Οί συμμορίται δέν κατάρθωσαν νά καταλάβουν τήν πόλιν, παρά τās άπεγνωσμένας έπιθέσεις των. Οί άμυνόμενοι άνεφοδιάζοντο από άέρος. Αί δυνάμεις τής 8ης Μεραρχίας (διοικητής ύποστράτηγος Άντωνόπουλος Μιχ.) εκινήθησαν άποφασιστικώς. Ένισχυθεΐσαι διά μονάδων Λ.Ο.Κ. και ύποστηριζόμεναι υπό τής Άεροπορίας έπέτυχον, τήν έσπέραν τής 31ης Δεκεμβρίου, νά φθάσουν εις Κόνιτσαν, αφού έδωσαν σκληράς μάχας, διά τήν ανακατάληψιν τών παρά τò Καλπάκι ύψωμάτων.

Ἡ ἥττα τῶν κομμουνιστῶν εἰς τὴν Κόνιτσαν ὑπῆρξεν ἀποφασιστικῆς σημασίας: 1) Διότι ἔδωσεν εὐκαιρίαν εἰς τὸν Τίτο, ὁ ὁποῖος ἤδη εὕρισκετο εἰς προστριβὰς μὲ τὸν Στάλιν, νὰ ἀναβάλῃ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς «προσωρινῆς κυβέρνησης». Τὸ παράδειγμα τοῦ ἠκολούθησαν καὶ τὰ ἄλλα βαλκανικὰ κράτη. 2) Διότι ἀπέδειξε τὴν ἀδυναμίαν τῶν συμμοριτῶν νὰ ἐφαρμόσουν τὰς μεθόδους τοῦ τακτικοῦ πολέμου. 3) Διότι ἀντιθέτως ἀπέδειξεν ὅτι αἱ ἔθνικαὶ δυνάμεις εἶχον προσαρμοσθῇ εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνταρτικοῦ πολέμου καὶ εἶχον ἀντιληφθῇ τὰς μεθόδους τοῦ. 4) Διότι ἐστέρησε τὸν διεθνή κομμουνισμόν ἐνὸς τεραστίας σημασίας προπαγανδιστικοῦ ὅπλου. 5) Διότι ἀποκατέστησε τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν μεγάλων συμμάχων μας εἰς τὰς ἱκανότητας τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἐφ' ᾧ καὶ τὴν 20ὴν Ἰανουαρίου 1948, ὁ στρατηγὸς Μάρσαλ καθίστα γνωστὸν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ὅτι «μία τοιαύτη ἀναγνώρισις (τῆς κομμουνιστικῆς κυβερνήσεως) ὅχι μόνον θὰ ἀντέκειτο εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Χάρτου τῶν Ἡνωμ. Ἐθνῶν, ἀλλὰ θὰ εἶχεν ἐπίσης σοβαρὰς διεθνεῖς συνεπειάς».

Τὴν πόλιν τῆς Κονίτης ἐπεσκέφθη, ἀμέσως μετὰ τὴν λήξιν τῆς μάχης (7 Ἰανουαρίου) ἡ βασίλισσα Φρειδερίκη, ἐξ ὀνόματος τοῦ ἀσθενοῦντος βασιλέως, διὰ νὰ μεταφέρῃ τὸν χαιρετισμὸν τοῦ Ἔθνους. Ἐπὶ πλέον, εἰς τὴν πόλιν ἀπενεμήθη τὸ ἀριστεῖον ἀνδρείας διὰ τὴν ἡρωικὴν στάσιν τῶν κατοίκων, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μάχης.

Τὸ 1948 καὶ τὸ παιδομάζωμα.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς Κονίτης, ὁ Μᾶρκος μετέβη εἰς Βελιγράδιον, ὅπου συνηνητήθη μὲ ἐκπροσώπους τῶν Γεν. Ἐπιτελείων Νοτιοσλαβίας καὶ Βουλγαρίας. Ἐζήτησεν ἡῴξημένην βοήθειαν καὶ ἰδίως ἰσχυράν ἀεροπορικὴν δύναμιν καὶ πολεμικὰ σκάφη. Τοῦ ἐδόθησαν μόνον ὄλμοι, φλογοβόλα, ἀντιαεροπορικὰ καὶ πυροβολικόν. Ἐκ μέρους δὲ τῆς Ἀλβανίας ἐτέθησαν εἰς τὴν διάθεσίν του διάφορα μικρὰ σκάφη διὰ τὴν μεταφορὰν ἐφοδίων εἰς τοὺς συμμορίτας τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ δύναμις τῶν συμμοριτῶν, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1948, ἀνῆρχετο εἰς 22.350. Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου αἱ ἀπώλειαι τῶν ἦσαν κατὰ τὸ 1946, 599 νεκροὶ καὶ 350 συλληφθέντες, κατὰ τὸ

1947, 6.977 νεκροί και 5.260 συλληφθέντες. Κατά τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα εἶχον στρατολογήσει, βιαίως ἢ οἰκιοθελῶς, 10.100 τὸ 1946 καὶ 27.840 τὸ 1947. Ἡ δραστηριότης των κατὰ τὰ δύο αὐτὰ ἔτη ἐκφράζεται μὲ τοὺς ἀκολουθοῦντας ἀριθμούς: 1) Ἐπιθέσεις κατὰ στρατιωτικῶν τμημάτων, 502, 2) Ἐπιθέσεις κατὰ χωρίων ἢ πόλεων, 599, 3) Ληλασίαι χωρίων, 3.351, 4) Ἀνατινάξεις 115 σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, 125 σιδηροδρομικῶν γεφυρῶν, 163 ὁδικῶν γεφυρῶν.

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1948 ἐπρόκειτο νὰ διαπραξέουν τὸ φοβερώτερον ἔγκλημά των. Εἰς τὴν συνελθοῦσαν τὴν 3ην Μαρτίου εἰς Βελιγράδιον διάσκεψιν τῆς Βαλκανικῆς Νεολαίας, ἀπεφασίσθη ὅπως ὅλα τὰ Ἑλληνόπουλα ἡλικίας 3 - 14 ἐτῶν, τὰ ὁποῖα θὰ εὕρισκοντο εἰς τὴν διάθεσιν τῶν κομμουνιστῶν, μεταφερθοῦν εἰς τὰς χώρας τοῦ Παραπετάσματος. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις καὶ ὅλαι αἱ δυτικαὶ ἔσπευσαν νὰ καταδικάσουν τὴν ἐνέργειαν αὐτὴν, ἡ ὁποῖα ἐνεθύνιζε τὸ ἐπὶ Τουρκοκρατίας παιδομάζωμα, τὸ ὁποῖον ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐπ'ἀνδρῶσιν τοῦ Σώματος τῶν Γενιτσάρων. Συμφώνως πρὸς πληροφορίας τοῦ Διεθνοῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ 23.696 Ἑλληνόπουλα, χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῶν γονέων των, μετεφέρθησαν εἰς τὰς χώρας τοῦ Παραπετάσματος, μέχρι τέλους Δεκεμβρίου 1948. Τὸ 1949 ὑπερέβησαν τὰς 25.000. Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑθνῶν. Ἐθνῶν ἔλαβεν ἀπόφασιν, τὴν 27ην Νοεμβρίου 1948, ὅπως τὰ παιδιὰ ἐπιστραφοῦν εἰς τοὺς γονεῖς των, ἐφ' ὅσον ἓνας ἐξ αὐτῶν, ἢ, ἐν ἑλλείψει γονέων, ὁ στενωτέρος συγγενής, ἐξέφραζε τοιαύτην ἐπιθυμίαν. Μέχρι 26ης Ἀπριλίου 1951 εἶχον ὑποβληθῇ αἰτήσεις διὰ τὴν ἐπιστροφὴν 10.344 παιδιῶν. Μέχρι τέλους 1952 μόνον 540 ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ 1948 ἤρχισαν μὲ ἐντυπωσιακὴν ἐνέργειαν τῶν συμμοριτῶν ἐναντίον τῆς Θεσσαλονίκης. Τὴν νύκτα τῆς 9ης πρὸς 10ην Φεβρουαρίου δύναμις 600 συμμοριτῶν μεθ' ἐνὸς ὀρειβατικοῦ πυροβόλου τῶν 75 χιλ. κατάρθωσε νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς Ἀσβεστοχώριον. Ἐκεῖθεν ἤρχισε νὰ βάλῃ διὰ τοῦ πυροβόλου ἐναντίον τῆς μακεδονικῆς πρωτευούσης. Ἐρρίφθησαν περὶ τὰ 40 βλήματα, χωρὶς νὰ προσενήσουν ζημίας ἢ θύματα. Κεραυνοβόλος ὑπῆρξεν ἡ ἀντίδρασις τῶν ἐθνικῶν μονάδων. Ἡ θέσις τῶν συμμοριτῶν ἐπεσημάνθη καὶ ἤρχισεν ἀμέσως ἡ καταδιώξις των, ἡ ὁποῖα συ-

νεχίσθη ἐπὶ τριήμερον. Μόλις ἑκατὸν διέφυγον. Οἱ ὑπόλοιποι ἐφονεύθησαν ἢ συνελήφθησαν. Ἐκυριεύθη ἐπίσης καὶ τὸ πυροβόλον. Ἡ τρομοκρατικὴ αὐτὴ ἐνέργεια οὐδεμίαν ἐπίδρασιν εἶχεν ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ τῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Μαρτίου 1948 αἱ ἔθνικαὶ δυνάμεις ἀνέλαβον τὴν ἐπιθετικὴν πρωτοβουλίαν. Ἐντὸς τοῦ μηνὸς ἐξεκαθαρίσθη τὸ Βέρμιον. Τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου ἤρχισεν ἡ ἐκκαθάρσις τῶν Κρουσίων, ἡ ὁποία καὶ ὠλοκληρώθη τὰ τέλη Μαΐου. (Γ' Σῶμα Στρατοῦ, ὑποστράτηγος Θεοδ. Γρηγορόπουλος).

Τὴν 15ην Ἀπριλίου ἐξεδηλώθη ἡ ἐπιχείρησις ἐκκαθαρίσεως τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία διήρκεσε μέχρι 7ης Μαΐου. Ἡ ἐπιτυχία ἦτο μερικὴ. Σημαντικὸς ἀριθμὸς συμμοριτῶν ἐπέτυχεν νὰ διαφύγῃ.

Τὴν 20ὴν Ἰουνίου ἤρχισε μεγάλη ἐπιχείρησις ἐκκαθαρίσεως τῆς Βορείου Πίνδου. Ἀπέβλεπεν εἰς κύκλωσιν, διὰ διεισδύσεως ἔθνικῶν δυνάμεων μεταξὺ ἀλβανικῶν συνόρων καὶ Γράμμου, τῶν ἐπὶ τοῦ ὀρεινοῦ ὄγκου ὠχυρωμένων συμμοριτῶν. Ὁ ἀγὼν διήρκεσεν ἐπὶ δίμηνον, ἀλλ' οἱ συμμοριταὶ τελικῶς διέφυγον εἰς τὸ παρακείμενον ὄρεινόν συγκρότημα τοῦ Βίτσι. Ἀμεσος, ἐν συνεχείᾳ, ἐπιθετικὴ ἐνέργεια κατὰ τοῦ τελευταίου δὲν ἀπέδωσεν ἀποτέλεσμα, λόγῳ τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ τῶν διαθεσίμων δυνάμεων. Ἡ ἐπιχείρησις αὐτὴ ἐπέτυχεν τακτικῶς, διότι κατελήφθη ὁ ὀρεινὸς ὄγκος τοῦ Γράμμου, ἀλλὰ δὲν ἀπέφερε στρατηγικῶς, διότι οἱ συμμοριταὶ, παρὰ τὰς μεγάλας ἀπωλείας τὰς ὁποίας ὑπέστησαν, δὲν ἐξουδετερώθησαν, οὔτε ἐξηναγκάσθησαν νὰ καταφύγουν εἰς τὰ ὄμορα κράτη.

Ἐπιτυχίαν ἐσημείωσαν αἱ ἔθνικαὶ δυνάμεις εἰς τὰς κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀνοιξεως καὶ τοῦ θέρους ἐνεργηθείσας ἐκκαθαρίσεις τοῦ Καϊμακτσαλάν, Παϊκου, Ἀλῆ - Μπαμπᾶ - Μεντικίου, ὀρεινῶν συγκροτημάτων Β.Α. Κομοτηνῆς καὶ Ἐβρου. Ἀλλ' ὅχι ἀποφασιστικῆς σημασίας.

Οἱ συμμοριταὶ, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Κ.Κ.Ε. εἶχεν ὑποσχεθῆ ὅτι τὸ 1948 θὰ ἦτο τὸ «ἔτος τῆς νίκης», παρὰ τὴν συνεχῆ πίεσιν τὴν ὁποίαν ὑφίσταντο ὑπὸ τῶν ἔθνικῶν δυνάμεων, προέβησαν διὰ λόγους γοήτρου εἰς ἀντιπερισπασμούς. Τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Καστοριάς. Ἀπεκρούσθησαν μὲ μεγάλας ἀπωλείας. Τὴν 11ην Δεκεμβρίου ἐπετέθησαν ἐναντίον τῆς

Καρδίτσης, κατορθώσαντες νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν πόλιν, ὅπου καὶ παρέμειναν μέχρι τῶν πρῶινῶν ὥρῶν τῆς 13ης. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς παραμονῆς των ἐφόνευσαν 40 ἰδιώτας. Φεύγοντες δὲ ἀπήγαγον 1.050, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ 35% ἦσαν γυναῖκες. Τὴν 22αν καὶ 23ην Δεκεμβρίου ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Ναούσης καὶ Ἐδέσσης, ἀλλ' ἀπεκρούθησαν.

Ὁ ἀπολογισμὸς τῆς συμμοριτικῆς δραστηριότητος, κατὰ τὸ 1948, δύναται νὰ συνοψισθῇ εἰς τοὺς ἀκολουθοῦς ἀριθμούς: 1) Ἐπιθέσεις κατὰ στρατιωτικῶν τμημάτων, 706.2) Ἐπιθέσεις ἐναντίον πόλεων καὶ χωρίων, 958. 3) Ληλατηθέντα χωρία, 2.415. 4) Ἀνατινάξεις 207 σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, 202 σιδηροδρομικῶν γεφυρῶν, 217 ὁδικῶν γεφυρῶν. Αἱ ἀπώλειαί των κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους ἀνῆλθον εἰς 16.662 νεκροὺς καὶ 10.667 συλληφθέντας ἢ παραδοθέντας. Διὰ τὴν κάλυψίν των ἐστρατολογήθησαν 34.449.

Ὁ ἀπολογισμὸς θὰ ἦτο ἑλλιπὴς ἐὰν δὲν ἀνεφέρετο καὶ ἡ δολοφονία τοῦ ὑπουργοῦ Δικαιοσύνης Χρήστου Λαδᾶ, ἡ ὁποία ἐπραγματοποιήθη, εἰς Ἀθήνας, ἔξωθι τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου Καρύτση, τὴν 1ην Μαΐου 1948, Μεγάλην Παρασκευήν.

Ἡ συντριβὴ τοῦ κομμουνισμοῦ.

Ἡ κυβέρνησις Θεμ. Σοφούλη κατηγορεῖτο, ἀπὸ τοῦ θέρους 1948, ὅτι δὲν διηύθυνεν ἐπιτυχῶς τὸν ἀντισυμμοριακὸν ἀγῶνα. Τὰ τέλη Ὀκτωβρίου ἡ κρατοῦσα δυσφορία, τὴν ὁποίαν συνεμερίζοντο καὶ οἱ Ἀμερικανοί, ἐξεδηλώθη διὰ τῆς ἀποσκιρτήσεως σημαντικῆς μερίδος Φιλελευθέρων (Ἀπὸ τοῦ τέλους 1947 οἱ Βενιζελικοὶ φιλελεύθεροὶ εἶχον ἐπανέλθει εἰς τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις εἶχεν ἀνέλθει εἰς 80 βουλευτάς), ὑπὸ τὸν Σοφ. Βενιζέλον καὶ ὁμάδος 10 βουλευτῶν τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος. Ὁ πρωθυπουργὸς ὑπέβαλε τὴν 12ην Νοεμβρίου τὴν παραίτησιν τῆς κυβερνήσεως, ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς τοῦ ἔδωκεν ἐντολὴν ἀνασχηματισμοῦ. Ἡ Βουλὴ ἐξέφρασε τὴν ἐμπιστοσύνην της πρὸς τὴν ἀνασχηματισθεῖσαν κυβέρνησιν, διὰ πλειονοψηφίας μιᾶς ψήφου. Ἦτο δύσκολον νὰ διατηρηθῇ εἰς τὴν ἐξουσίαν. Λόγῳ παρεμβληθείσης ἀσθενείας τοῦ πρωθυπουργοῦ ἀνεβλήθη ἡ διευθέτησις τῆς κρίσεως. Ἀρχομένου τοῦ 1949 ἐπετεύχθη συμφωνία σχηματισμοῦ κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν Θεμ. Σοφούλην, μὲ συμμετοχὴν τῶν Φιλελευθέρων,

τῶν Λαϊκῶν, τοῦ Ἑνωτικοῦ Κόμματος καὶ τοῦ Νέου Κόμματος, μὲ ἀντιπρόεδρον τὸν ἐξωκοινοβουλευτικὸν Ἀλεξ. Διομήδην. Αἱ βασικαὶ γραμμαὶ τῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς θὰ ἐχαράσσοντο ὑπὸ πολεμικοῦ συμβουλίου, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ πρωθυπουργοῦ, τοῦ ἀντιπροέδρου, τῶν ὑπουργῶν Ἐξωτερικῶν καὶ Στρατιωτικῶν, Κ. Τσαλδάρη καὶ Π. Κανελλοπούλου, καὶ τῶν ἀνευ χαρτοφυλακίου ὑπουργῶν Σοφ. Βενιζέλου καὶ Σπυρ. Μαρκεζίνη. Ἡ κυβέρνησις ὀρκισθεῖσα τὴν 20ὴν Ἰανουαρίου 1949 ἀνέθεσεν ἀμέσως τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συνόλου τῶν ἐνόπλων δυνάμεων εἰς τὸν στρατηγὸν Ἀλεξ. Παπάγον, μὲ πλήρεις ἐξουσίας ἀρχιστρατήγου ἐν πολέμῳ. Οὗτος, ἅμα τῇ ἀναλήψει τῶν καθηκόντων του, ἀντικατέστησε τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Γ.Ε.Σ. ἀντιστράτηγον Δημ. Γιαντζὴν διὰ τοῦ ἀντιστρατήγου Γ. Κοσμᾶ, ὁ ὁποῖος ἦτο διοικητὴς τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ εἰς τὸ ἀλβανικὸν μέτωπον, ἀπὸ 10 - 12 - 40 ἕως 5 - 3 - 41, ἀφοῦ προηγουμένως διώκησε τὸ συγκρότημα Κ (10η καὶ 11η Μεραρχία), τὸ ὁποῖον μετέσχε τῆς μάχης τῆς Κορυτσᾶς.

Ἀρχηγοὶ τοῦ Γενικοῦ ἐπιτελείου Στρατοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀντισυμμοριακοῦ ἀγῶνος διετέλεσαν οἱ 1) Ἀντιστράτηγος Παν. Σπηλιωτόπουλος (15 Μαΐου 1946 ἕως 20 Φεβρουαρίου 1947), 2) Ἀντιστράτηγος Κων. Βεντήρης (20 Φεβρουαρίου 1947 - 23 Ὀκτωβρίου 1947), 3) Ἀντιστράτηγος Δημ. Γιαντζῆς (23 Ὀκτωβρίου 1947 ἕως 20 Ἰανουαρίου 1949).

Αἱ ἀνωτέρω μεταβολαὶ ἐπραγματοποιήθησαν τὴν στιγμὴν καθ' ἣν οἱ συμμορίται ἀνέλαβον ἐπιθετικὴν πρωτοβουλίαν. Τὴν 11ην Ἰανουαρίου, ἐπέτυχον νὰ εἰσδύσουν εἰς τὴν Νάουσαν, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζε φρουρὰ 4.600 ἀνδρῶν. Παρέμειναν εἰς αὐτὴν ἐπὶ τριήμερον, μέχρις ἀφίξεως ἐνισχύσεων εἰς τοὺς ὑπερασπιστάς. Κατὰ τὴν παραμονὴν τῶν ἐφόνευσαν τὸν Δήμαρχον καὶ ἄλλους ἰδιώτας, φεύγοντες δὲ ἀπήγαγον 500 κατοίκους, μεταξύ τῶν ὁποίων 200 γυναῖκας. Ἐπίσης παρέλαβον καὶ τὸ φαρμακευτικὸν ὑλικόν, τὸ ὁποῖον εὕρισκετο εἰς τὰ φαρμακεῖα, τὰ νοσοκομεῖα καὶ τὰς κλινικὰς τῆς πόλεως. Τὴν 21ην Ἰανουαρίου κατέλαβον τὸ Καρπενήσι, εἰς τὸ ὁποῖον παρέμειναν ἐπὶ 18 ἡμέρας, διότι, λόγῳ μεγάλης κακοκαιρίας, ἦτο ἀδύνατος ἡ πρὸς τὸ ὄρεινόν αὐτὸ σημεῖον προσπέλασις τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων. Ἡ ἀπελευθέρωσις του ἐπετεύχθη μόλις τὴν 8ην Φεβρουαρίου ὑπὸ μονάδων τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ

(άντιστράτηγος Θρασ. Τσακαλώτος). Τὴν 11ην Φεβρουαρίου, οἱ συμμορίται ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Φλωρίνης. Ὑπέστησαν συντριπτικὴν ἥτταν. Ἀπώλεσαν 700 νεκροὺς καὶ 400 αἰχμαλώτους. (Τὴν περιοχὴν ἐπροστάτευν ἡ 2α Μεραρχία ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ὑποστρατήγου Δημ. Παπαδοπούλου).

Ἡ ἀπόφασις διὰ τὰς ἐπιθετικὰς αὐτὰς ἐπιχειρήσεις ἐλήφθη ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Κ.Κ.Ε. Ν. Ζαχαριάδη, ὁ ὅποιος, ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου 1948, εἶχεν οὐσιαστικῶς ἀντικαταστήσει τὸν Μᾶρκον Βαφειάδην εἰς τὴν ἀρχηγίαν τῶν συμμοριτῶν. (Ἡ ἐπίσημος ἀνακοίνωσις περὶ ἀπομακρύνσεως τοῦ Μάρκου ἐγίνε τὴν 31ην Ἰανουαρίου. Εἰς τὴν προεδρίαν τῆς «προσωρινῆς κυβέρνησης», ἡ ὁποία εἶχεν ἐμπλουτισθῇ καὶ δι' ἐνὸς Βουλγάρου καὶ ἐνὸς Ἀλβανοῦ, τὸν ἀντικατέστησεν ὁ Ι. Ἰωαννίδης). Οἱ λόγοι τῆς ἀντικαταστάσεως πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν εἰς τὴν ρῆξιν Στάλιν - Τίτο καὶ εἰς τὴν πεποίθησιν τοῦ Ζαχαριάδη ὅτι οἱ συμμορίται διέθετον δυνάμιν ἱκανὴν νὰ καταφέρῃ καίρια πλῆγματα κατὰ τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων. Ἡ ἀναγγελία τῆς ἐκδιώξεως τῆς Νοτιοσλαβίας ἐκ τῆς Κομμουνιστικῆς (τοῦ διεθνοῦς κομμουνιστικοῦ ὄργανου ποὺ τὸ 1947 εἶχε διαδεχθῇ τὴν Κομμιτέρν, δηλαδὴ τὴν Γ' Διεθνή, τὴν ὁποίαν, διὰ λόγους ἐντυπώσεων διέλυσε τὸ 1943 ὁ Στάλιν) ἐγίνε τὴν 28ην Ἰουνίου 1948. Τὰ διάφορα Κ.Κ., μετὰ τῶν ὁποίων καὶ τὸ ἑλληνικόν, ἔπρεπε νὰ λάβουν θέσιν ἐπὶ τῆς ρήξεως, δηλαδὴ νὰ στραφοῦν κατὰ τοῦ Τίτο. Ἀλλ' ἡ Νοτιοσλαβία ἀπετέλει τὴν βάσιν ἀνεφοδιασμοῦ τοῦ συμμοριτισμοῦ. Ἐχθρικὴ στάσις τοῦ Κ.Κ.Ε. κατὰ τοῦ Τίτο θὰ ἐσήμεινε διακοπὴν τῆς βοηθείας. Ὑποστήριξις τοῦ Τίτο δὲν ἦτο ἐξ ἄλλου δυνατὴ, διότι τότε θὰ ἀπεμονοῦτο τὸ Κ.Κ.Ε. ἀπὸ τὸν κομμουνιστικὸν κόσμον. Δὲν ἦτο, ἐξ ἄλλου, βέβαιον ὅτι τὰ ἡγετικά στελέχη θὰ ἐτάσσοντο ὑπὲρ τῆς ρήξεως μὲ τὴν Μόσχαν. Ὁ Ζαχαριάδης δὲν εἶχεν ἄλλην διέξοδον, παρὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἀπόσπασιν ἐντυπωσιακῆς νίκης. Ἡ υἱοθέτησις τῆς γραμμῆς Βαφειάδη, περὶ ἐπανόδου τοῦ συμμοριτισμοῦ εἰς τὴν ἀρχικὴν μορφήν δράσεως κατὰ μικρὰς ομάδας, δὲν τὸν συνέφερε, διότι θὰ ἀπετέλει ὁμολογίαν ἥττης. Ἀπεφάσισε νὰ συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα, μὲ τὴν ματαίαν ἐλπίδα ὅτι κάτι θὰ ἤμποροῦσε νὰ σώσῃ. Καὶ ἠκολούθησε τακτικὴν ἢ ὁποία ὠδήγει εἰς τὴν ἀναπότρεπτον συντριβὴν τοῦ συμμοριτισμοῦ.

Ἡ νέα ἡγεσία τῶν ἐνόπλων δυνάμεων ἀπεφάσισε νὰ ἐκκα-

θαρίση την Έλλάδα εκ νότου πρὸς βορρᾶν. Ἦδη, ἀπὸ τῆς 20ῆς Δεκεμβρίου 1948 εἶχον ἀρχίσει ἐπιχειρήσεις ἐκκαθαρίσεως τῆς Πελοποννήσου, αἱ ὁποῖαι συνεχίσθησαν μέχρι τέλους Μαρτίου 1949, (9η Μεραρχία, ὑποστράτηγος Στυλ. Μανιδάκης). Ὅλοι οἱ ἐκεῖ συμμοριῖται, 4.000, ἐφονεύθησαν, συνελήφθησαν ἢ παρεδόθησαν. Ἀπὸ 1ης Μαΐου ἤρχισεν ἡ ἐπιχειρήσις ἐκκαθαρίσεως τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Θεσσαλίας. Ἐτελείωσε τὴν 19ην Ἰουνίου μὲ πλήρη ἐπιτυχίαν. Ὅλα τὰ ἡγετικά στελέχη τῶν ἐκεῖ μονάδων τῶν συμμοριτῶν ἢ ἐφονεύθησαν ἢ συνελήφθησαν. Ἡ ἐπιχειρήσις ἐξετελέσθη ὑπὸ μονάδων τῆς Στρατιωτικῆς Διοικήσεως Στερεᾶς Ἑλλάδος (ὑποστράτηγος Κατσώτας Πaus.) καὶ τοῦ Στρατηγείου Κεντρικῆς Ἑλλάδος (ὑποστράτηγος Πεντζόπουλος Θ.) ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τοῦ ἀντιστρατήγου Θρ. Τσακαλώτου. Μετὰ τὰ ἐξαίρετα αὐτὰ ἀποτελέσματα ἀπεφασίσθη ἡ ἐξουδετέρωσις τῆς κυρίας ἐστίας τῶν συμμοριτῶν, τὴν ὁποίαν ἀπετέλει ἡ ἀμυντικῶς ὀργανωμένη περιοχὴ τοῦ Γράμμου - Βίτσι, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον 12.500 συμμοριῖται. Ἡ ἐπιθέσις κατὰ τῆς περιοχῆς ἤρχισε τὴν 2αν Αὐγούστου καὶ ἔληξε τὴν 29ην τοῦ ἰδίου μηνός, μὲ πλήρη νίκην τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων⁽¹⁾. Ὅσοι συμμοριῖται διέφυγον εἰς Νοτιοσλαβίαν ἀφωπλίσθησαν ὑπὸ τῶν νοτιοσλαβικῶν ἀρχῶν. Παράλληλοι ἐνέργειαι ἐπὶ τῶν συμμοριτικῶν ἐστιῶν παρὰ τὴν ἑλληνοβουλγαρικὴν μεθόριον κατέληξαν εἰς ἕξ ἴσου ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα. Ἡ τρίτη κομμουνιστικὴ ἐπιθέσις κατὰ τῆς Ἑλλάδος εἶχεν, ἐπίσης, συντριβή. (Ἡ συμμοριτικὴ δραστηριότης κατὰ τὸ 1949 ὑπῆρξεν ἡ ἀκόλουθος: 205 ἐπιθέσεις κατὰ στρατιωτικῶν τμημάτων, 278 ἐπιθέσεις ἐναντίον χωρίων ἢ πόλεων, 1.151 λεηλασίαι χωρίων, 121 ἀνατινάξεις σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, 67 σιδ. γεφυρῶν καὶ 53 ὁδικῶν γεφυρῶν. Αἱ ἀπώλειαι τῶν συμμοριτῶν ἀνῆλθον εἰς 11.946 νεκροὺς καὶ 8.681 συλληφθέντας ἢ παραδοθέντας. Ἡ στρατολογία τοὺς ἀπέδωσε 6.006).

Τὴν ἡτταν παρεδέχθη ἡ κομμουνιστικὴ ἡγεσία, δι' ἀνακοινώσεως τῆς 16ης Ὀκτωβρίου 1949. Ἐτονίζετο εἰς αὐτὴν ὅτι ὁ ἀγὼν ἔπαυε «προσωρινῶς», λόγῳ «τῆς ὕλικῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἀντιπάλου

(1) Ἡ ἐπιχειρήσις κατὰ τοῦ Γράμμου - Βίτσι ἐνηργήθη ὑπὸ τῆς Στρατιᾶς Ἡπείρου - Δυτ. Μακεδονίας (ἀντιστράτηγος Κ. Βεντήρης) ὑπὸ τὸν ὁποῖον ὑπήχθησαν τὸ Α' Σῶμα Στρατοῦ (ἀντ. Θρ. Τσακαλώτος) καὶ τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ (ὑποστράτηγος Στυλ. Μανιδάκης).

καὶ τῆς λιποταξίας καὶ προδοσίας τοῦ Τίτο». Τὴν ἡμέραν ποὺ μετεδόθη ἡ ἀνακοίνωσις 8.500 συμμορίται εὐρίσκοντο εἰς Ἀλβανίαν, 3.500 εἰς Βουλγαρίαν καὶ 1.000 ἐκρύπτοντο εἰς τὰ ἑλληνικὰ βουνά. Οἱ τελευταῖοι ἐφονεύθησαν, συνελήφθησαν ἢ παρεδόθησαν πρὸ τῆς λήξεως τοῦ 1950.

Ἐνδεκα ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἀνακοίνωσιν ὁ Ἀλεξ. Παπάγος προήγετο, βάσει εἰδικῶς ψηφισθέντος νόμου, εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατάρχου. Ἦτο ὁ πρῶτος καὶ ὁ μόνος μέχρι σήμερον Ἕλλην ἀξιωματικός, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπενεμήθη ὁ βαθμὸς αὐτός, ὁ ὁποῖος τοῦ ἐξησφάλιζε τὴν ἰσόβιον ἡγεσίαν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων.

Τὸν νικηφόρον τερματισμὸν τοῦ ἀγῶνος δὲν ἐπρόλαβε νὰ χαιρετίσῃ ὁ Πρόεδρος Θεμ. Σοφούλης. Ἀπέθανεν ἐκ καρδιακῆς προσβολῆς τὴν 24ην Ἰουνίου εἰς ἡλικίαν 89 ἐτῶν. Ὁ πρεσβύτες πολιτικός εἶχεν ἐργασθῇ ἐντατικῶς διὰ τὴν ματαίωσιν τῶν κομμουνιστικῶν σχεδίων. Παρὰ τὴν ἡλικίαν του ἐπανειλημμένως ἔσπευσε πλησίον τῶν μαχομένων μονάδων, διὰ νὰ τοὺς μεταδώσῃ τὴν ἀπεριόριστον αἰσιοδοξίαν του διὰ τὴν τελικὴν ἔκβασιν τοῦ ἀγῶνος καὶ τὸ μαχητικὸν πνεῦμά του, τὸ ὁποῖον παρέμενεν ἀμείωτον ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἡγήθη τῆς ἐναντίον τῶν Τούρκων ἐπαναστάσεως εἰς Σάμον, τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του.

Εἰς τὴν πρωθυπουργίαν τὸν διεδέχθη ὁ Ἀλεξ. Διομήδης. Οἱ Κ. Τσαλδάρης καὶ Σοφ. Βενιζέλος, ὁ ὁποῖος ἀνεκηρύχθη ἀρχηγὸς τῶν Φιλελευθέρων, ὠρίσθησαν ἀντιπρόεδροι. Κατὰ τὰ ἄλλα ἡ σύνθεσις τῆς κυβερνήσεως παρέμεινεν ὡς εἶχε τὴν 14ην Ἀπριλίου, ὅτε παρητήθη ὁ Σπ. Μαρκεζίνης.

Ὁ ἀγὼν διὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῆς κομμουνιστικῆς ἐπιθέσεως ὑπῆρξε δυσχερέστατος. Ἦχθη εἰς αἴσιον πέρας διότι ἀπόφασις τῆς μεγίστης μερίδος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἦτο νὰ ἀρνηθῇ τὴν ὑποταγὴν τῆς εἰς τὸν κομμουνιστικὸν τρόπον ζωῆς. Πολύτιμος ὑπῆρξεν ἡ ἀμερικανικὴ βοήθεια. Συνέβαλον εἰς τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς λήξεως τοῦ ἀγῶνος τὰ λάθη τῆς κομμουνιστικῆς ἡγεσίας καὶ αἱ ἐνδοκομμουνιστικαὶ ἔριδες. Ἀλλ' ἀποφασιστικὸς παράγων διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ νικηφόρου ἀποτελέσματος ὑπῆρξεν ἡ ἀκατάβλητος θέλησις τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων νὰ διατηρήσουν τὴν Ἑλλάδα ἐλευθέραν καὶ ἀνεξάρτητον. Αἱ ἀπώλειαι τὰς ὁποίας ὑπέστησαν αἱ ἐθνικαὶ δυνάμεις μέχρι τέλους Αὐγούστου 1949 ὁμιλοῦν σαφῶς περὶ τῆς

θελήσεως αὐτῆς: Ἀξιωματικοὶ νεκροὶ 877, ὀπλῖται νεκροὶ 9.591, ἀξιωματικοὶ τραυματαῖαι 2.129, ὀπλῖται τραυματαῖαι 31.669, ἀξιωματικοὶ ἐξαφανισθέντες 193, ὀπλῖται ἐξαφανισθέντες 5.276, σύνολον 49.735. Εἰς τὰς ἀπωλείας αὐτὰς πρέπει νὰ προστεθοῦν οἱ 1.515 νεκροί, οἱ 159 ἀγνοούμενοι καὶ οἱ 2.605 τραυματαῖαι τῆς Χωροφυλακῆς, ὡς καὶ οἱ 3.023 ἐκτελεσθέντες ὑπὸ τῶν συμμοριτῶν ἰδιῶται, διότι, παρὰ τὴν ἀπειλὴν τοῦ θανάτου, ἠρνήθησαν νὰ τοὺς προσφέρουν τὴν συνεργασίαν των.

Ἐπληρώθη ἐκ νέου ἀκριβὰ ἡ διασφάλισις τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

ΑΠΟ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗΝ

Ὁ τερματισμὸς τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐπέβαλε τὴν βαθμιαίαν ἐπάνοδον τῆς χώρας εἰς τὴν ὁμαλότητα, διὰ τῆς ψηφίσεως τοῦ ἀναθεωρηθέντος ὑπὸ εἰδικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Βουλῆς Συντάγματος καὶ τῆς διενεργείας νέων ἐκλογῶν, ἐφ' ὅσον, ἄλλωστε, τὸν Μάρτιον 1950, ἔληγε καὶ ἡ βουλευτικὴ περίοδος. Διαφωνία ὅμως τῶν δύο συνεργαζομένων κομμάτων ὠδήγησε, τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1950, εἰς παραίτησιν τῆς κυβερνήσεως Ἀλεξ. Διομήδους. Ὁ Βασιλεὺς ἀνέθεσε τότε τὸν σχηματισμὸν ὑπηρεσιακῆς κυβερνήσεως εἰς τὸν τέως Πρόεδρον τῆς Βουλῆς Ἰωάν. Θεοτόκην. Ἡ νέα κυβέρνησις εἰσηγήθη διάλυσιν τῆς Βουλῆς καὶ προκήρυξιν ἐκλογῶν διὰ τὴν 5ην Μαρτίου. Καὶ πάλιν ἐφηρμόσθη ἡ ἀναλογικὴ, ὡς ἐκλογικὸν σύστημα, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν περιορίσθη εἰς 250.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν δὲν ἔδωσε πλειονοψηφίαν οὔτε εἰς συνασπισμὸν δύο κομμάτων. Οἱ λαϊκοὶ ἐκέρδισαν 62 ἔδρας καὶ οἱ Φιλελεύθεροι 56. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων ἔλαβον ἡ Ἐθνικὴ Προοδευτικὴ Ἐνωσις Κέντρου, νεοσυγκροτηθεὶς πολιτικὸς σχηματισμὸς ὑπὸ τὸν Ν. Πλαστήρα, 45, τὸ κόμμα τοῦ Γ. Παπανδρέου 35, ἡ Δημοκρατικὴ Παράταξις ὑπὸ τοὺς Ι. Σοφιανόπουλον καὶ Ἀλεξ. Σβώλον, ὑποστηρικθεῖσα ὑπὸ τῶν παλαιῶν ὁπαδῶν τοῦ ΕΑΜ, 18, ἡ Πολι-

τική 'Ανεξάρτητος Παράταξις, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν Κ. Μανιαδάκη, Κ. Κοτζιά καὶ Θ. Τουρκοβασίλη, παλαιῶν συνεργατῶν τοῦ Ι. Μεταξᾶ, 16, ὁ Π. Κανελλόπουλος 7, ὁ Ν. Ζέρβας, 7, οἱ 'Αγροτικοὶ 3 καὶ τὸ Νέον Κόμμα, τοῦ ὁποίου ὁ ἀρχηγὸς Σπ. Μαρκεζίνης ἀπέτυχεν, 1.

Τὴν πρώτην μετεκλογικὴν κυβέρνησιν ἐσχημάτισεν ὁ Σοφ. Βενιζέλος, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐξασφαλίσῃ παρὰ μόνον τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Κανελλοπούλου, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Τὴν 15ην 'Απριλίου ἐσχηματίσθη κυβέρνησις συνεργασίας τῶν Φιλελευθέρων, τῆς ΕΠΕΚ καὶ τοῦ Παπανδρέου, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ν. Πλαστήρα. Ἐπειδὴ ὁ τελευταῖος ἐπέμενε νὰ ἐφαρμόσῃ πολιτικὴν ἐπιεικείας εἰς μεγάλην ἔκτασιν ἔναντι τῶν κομμουνιστοσυνμοριτῶν, ἡ συνοχὴ τῆς κυβερνήσεως ὑφίστατο καθημερινὰς δοκιμασίας. Τελικῶς οἱ Φιλελεύθεροὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποσυρθοῦν ἐξ αὐτῆς τὰ τέλη Αὐγούστου. Παρὰ τὴν προσχώρησιν εἰς τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων τῆς ὁμάδος Ζέρβα καὶ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Παπανδρέου, ὁ Σοφ. Βενιζέλος δὲν ἠμπόρεσε νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἐκ νέου συνεργασίαν μὲ τὸ Λαϊκὸν Κόμμα. Τὴν 14ην Σεπτεμβρίου ἐσχηματίσθη κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν του, τῆς ὁποίας μετεῖχον οἱ Λαϊκοὶ καὶ ὁ Παπανδρέου. Ἐπέζησε μέχρι τέλους 'Οκτωβρίου, ὁπότε τὸ Λαϊκὸν Κόμμα διασπασθὲν ἠναγκάσθη νὰ ἀποχωρήσῃ. Ἡ κυβέρνησις, ὅμως, παρέμεινεν εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἐλλείπει ἄλλης λύσεως. Διότι ἡ ΕΠΕΚ ἡξίου νέας ἐκλογάς, ἀρνούμενη κάθε συνεργασίαν.

Ἡ κυβέρνησις, καίτοι στερουμένη αὐτοδυνάμου πλειονοψηφίας, θὰ ἠδύνατο νὰ παραμείνῃ ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν ἐξουσίαν, δεδομένης καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ τέλους 'Ιουνίου 1950 προκληθείσης διεθνοῦς ἐντάσεως, κατόπιν τῆς ἐναντίον τῆς νοτίου Κορέας κομμουνιστικῆς ἐπιθέσεως, ἂν τὴν 31ην Μαΐου 1951 ὁ ἀρχιστράτηγος 'Αλεξ. Παπάγος δὲν ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του, κατόπιν συγκρούσεώς του μὲ τὸν Βασιλέα. Ὁ στρατάρχης ἦτο δημοφιλής. Ἡ κοινὴ γνώμη εἶχε δυσφορήσει. Ὁ Βενιζέλος ἀπεφάσισε νὰ προσφύγῃ εἰς νέας ἐκλογάς, ἀφοῦ προηγουμένως ἐπετύγχανε τὴν ψήφισιν νέου ἐκλογικοῦ νόμου, ἀποτρέποντος τὸν κατακερματισμὸν τῶν πολιτικῶν δυνάμεων, ὥστε νὰ καθίσταται δυνατὸς ὁ σχηματισμὸς σταθερᾶς κυβερνήσεως. Πράγματι, ἡ Βουλὴ ἐδέχθη νὰ ψηφίσῃ τὴν καθιέρωσιν τῆς ἀποκλειθείσης ἐνισχυμένης ἀναλογικῆς, ἡ ὁποία ἡνύοει

τά μεγάλα κόμματα. Αυτό προεκάλεσε την δυσφορίαν του Παπανδρέου, ο οποίος παρητήθη.

Ἡ κυβέρνησις Βενιζέλου, παρὰ ταῦτα, ἐπροχώρησεν εἰς τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς καὶ τὴν προκήρυξιν νέων ἐκλογῶν διὰ τὴν 9ην Σεπτεμβρίου 1951. Ἄμα τῇ προκηρύξει τῶν ἐκλογῶν, ὁ στρατάρχης Παπάγος ἀνεκοίνωσεν ὅτι θὰ μετείχεν εἰς αὐτάς, ἐπὶ κεφαλῆς νέου πολιτικοῦ σχηματισμοῦ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἑλληνικὸς Συναγερμὸς». Οὗτος ἀποτελέσθη ἐκ τῶν λαϊκῶν βουλευτῶν, οἱ ὅποιοι ἀπεχώρησαν ἐκ τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος ματὰ τὴν διάσπασιν, τῶν ὁμάδων Κανελλοπούλου καὶ Μαρκεζίνη, μεγάλης μερίδος βουλευτῶν τοῦ Παπανδρέου καὶ πολλῶν νέων στοιχείων. Εἰς τὰς ἐκλογὰς ἐπέτυχε νὰ κερδίσῃ 114 ἔδρας, ἐπὶ συνόλου 258, ἐνῶ ἡ ΕΠΕΚ ἐλάμβανε 74, τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων 57, τὸ Λαϊκὸν 2, ἡ Ἐνιαία Δημοκρατικὴ Ἀριστερὰ (ΕΔΑ), ἰδρυθεῖσα τὸν Αὐγούστου τοῦ 1951 εἰς ὑποκατάστασιν τοῦ ΚΚΕ, 10, τὸ Ἀγροτικὸν 1.

Καὶ ἡ νέα Βουλὴ δὲν προσεφέρετο διὰ σταθερὰν κυβέρνησιν. Προσπάθειαι σχηματισμοῦ κυβερνήσεως συνεργασίας τῶν τριῶν μεγάλων κομμάτων ἢ τοῦ Συναγερμοῦ καὶ τῆς ΕΠΕΚ ἀπέτυχον. Ὁ στρατάρχης ἔκρινεν ἐπιβεβλημένην τὴν διενέργειαν νέων ἐκλογῶν μὲ τὸ πλειονοψηφικὸν σύστημα, ὥστε ἡ χώρα νὰ ἀποκτήσῃ τὴν σταθερὰν κυβέρνησιν τὴν ὁποίαν ἐχρειάζετο. Ὁ Βασιλεὺς δὲν συνεφώνει πρὸς τὴν λύσιν αὐτήν. Κατόπιν τούτου, τὴν 27ην Ὀκτωβρίου, ἐσχηματίσθη κυβέρνησις συνεργασίας ΕΠΕΚ - Φιλελευθέρων ὑπὸ τὸν Ν. Πλαστήραν, ὁ ὁποῖος ὑποστάς μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἐγκεφαλικὴν συμφορήσιν ἔπαυσεν ἐπὶ μακρὸν διάστημα νὰ ἀσκή τὰ καθήκοντά του. Ὁ ἀντιπρόεδρος Σοφ. Βενιζέλος τὸν ἀνεπλήρωεν.

Εἴσοδος εἰς NATO.

Ἐπὶ τῆς τελευταίας κυβερνήσεως Πλαστήρα (ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1922 ἀπέθανε τὸ θέρος 1953) ἐπραγματοποιήθη ἡ ἔνταξις τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἀτλαντικὴν Συμμαχίαν τὴν 18ην Φεβρουαρίου 1952. Τὸ Σύμφωνον τοῦ Βορείου Ἀτλαντικοῦ ὑπεγράφη τὴν 4ην Ἀπριλίου 1949, εἰς Οὐάσιγκτων, ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ Βελγίου, Καναδᾶ, Δανίας, Γαλλίας, Ἰσπανίας, Ἰταλίας, Λουξεμβούργου, Ὀλλανδίας, Νορβηγίας, Πορτογαλλίας, Μ. Βρεταννίας καὶ Ἡνωμ. Πολιτειῶν. Τὸ Σύμφωνον

ἀπετελεῖτο ἐκ 14 ἄρθρων. Προέβλεπε τὴν συνεργασίαν τῶν 12 χωρῶν εἰς τὸν στρατιωτικόν, πολιτικόν, οἰκονομικόν καὶ κοινωνικόν τομέα. Εἰς τὴν πραγματικότητα ἐπρόκειτο περὶ ἀμυντικῆς στρατιωτικῆς συμμαχίας. Ἡ δημιουργία Ὁργανισμοῦ τοῦ Βορειοατλαντικοῦ Συμφώνου (NATO), μὲ ἀνώτατον ὄργανον διευθύνσεως (τὸ συμβούλιον τῶν ὑπουργῶν Ἐξωτερικῶν) καὶ ἀνώτατον κοινὸν στρατηγεῖον, ἐπιστοποίησεν ὅτι πρωταρχικὸς σκοπὸς τῆς Συμμαχίας ἦτο ἡ ἀμυνα κατὰ ἐνδεχομένης κομμουνιστικῆς ἐπιθέσεως. Ἡ Ἑλλάς, ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ συμφώνου, ἐπεζήτησεν τὴν ἔνταξιν της εἰς τὴν Συμμαχίαν. Ἐπειδὴ συνεχίζετο ὁ συμμοριτοπόλεμος, αἱ μικρότεροι τῶν χωρῶν τῆς συμμαχίας ἀντετάχθησαν, διότι ἐφοβοῦντο ἐμπλοκὴν τῶν εἰς αὐτόν. Μετὰ τὸν τερματισμὸν τοῦ συμμοριτοπολέμου ἐπανελήθη ἡ προσπάθεια. Ἐστέφη ὑπὸ ἐπιτυχίας τὸν Σεπτέμβριον 1951, ὅταν τὸ συμβούλιον τῶν ὑπουργῶν ἀπεφάσισε τὴν ἔνταξιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας. Τὸ πρωτόκολλον προσχωρήσεως τῶν δύο χωρῶν ὑπεγράφη εἰς Λονδῖνον τὴν 22αν Ὀκτωβρίου ὑπὸ τῶν ἀναπληρωτῶν τῶν ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀποτελούντων τὸ μόνιμον Συμβούλιον τοῦ NATO, καὶ μέχρι τῆς 18ης Φεβρουαρίου 1952 ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῶν κοινοβουλίων τῶν 12 Κρατῶν - Μελῶν. Ἡ πανηγυρικὴ εἰσδοχὴ τῶν δύο νέων μελῶν ἔγινε τὴν 20ὴν Φεβρουαρίου εἰς Λισσαβῶνα, ὅπου εἶχε συνέλθει τὸ συμβούλιον τῶν ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ἡ εἰσδοξὴ εἰς τὸ NATO ἐξησφάλιζε τὴν χώραν μας ἀπὸ πάσης κομμουνιστικῆς ἐπιθέσεως, διότι θὰ τῆς παρείχετο ἡ ἀμεσὸς βοήθεια τῶν ὑπολοίπων μελῶν. Ἡ παροχὴ ἀμέσου βοηθείας διησφαλίζετο διὰ τοῦ κοινοῦ στρατηγείου, ὡς καὶ τῶν περιφερειακῶν. Μεταξὺ τῶν τελευταίων περιλαμβάνεται καὶ τὸ στρατηγεῖον ΝΑ Εὐρώπης τὸ ἐδρεῖον εἰς Σμύρνην. Ἐπὶ πλέον, διὰ τῆς εἰσόδου της εἰς τὸ NATO ἡ Ἑλλάς ἐξησφάλιζε καὶ τὴν παροχὴν ἐνισχύσεως διὰ τὴν κάλυψιν ποσοστοῦ τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν, ὡς καὶ τὸν ἐφοδιασμὸν της εἰς πολεμικὸν ὕλικόν.

Κυβέρνησις Παπάγου.

Ἡ κυβέρνησις Πλαστήρα προέβη εἰς τὴν ψήφισιν τοῦ ἀναθεωρηθέντος ὑπὸ τῆς Δ' Ἀναθεωρητικῆς Συντάγματος. Κατόπιν συμφωνίας τῶν κομμάτων ἀνεγνωρίσθη εἰς τὴν Βουλὴν τῆς 9ης Σεπτεμ-

βρίου 1951 τὸ δικαίωμα ὅπως, ἐντὸς διμήνου ἀπὸ τῆς καταρτίσεώς της εἰς Σῶμα, ψηφίσῃ τὸ νέον Σύνταγμα. Ἡ διαδικασία δὲν ἦτο ἢ συνταγματικῶς προβλεπομένη. Ἀλλ' ἡ ἔλλειψις συνταγματικοῦ χάρτου, ἀπὸ τοῦ 1935, ἐπέτρεπε τὴν κατ' οἰκονομίαν ἀντιμετώπισιν τοῦ ζητήματος. Τὴν συμφωνίαν ὅμως τῶν κομμάτων δὲν εἶχεν υἱοθετήσῃ ὁ στρατάρχης Ἀλεξ. Παπάγος, ὁ ὁποῖος ἀνεκοίνωσε τὴν ἀπόφασίν του νὰ πολιτευθῇ μετὰ τὴν ὑπογραφήν τοῦ σχετικοῦ πρακτικοῦ. Ἐφ' ὧ καὶ τὸ νέον Σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1952, ἐψηφίσθη μόνον ὑπὸ τῶν βουλευτῶν τῆς ΕΠΕΚ, τῶν Φιλελευθέρων καὶ τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος. Ὁ Ἑλληνικὸς Συναγερμὸς ἀπέσχε τῆς ψηφοφορίας. Δὲν ἤρνηθη ὅμως νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὸ νέον καταστατικὸν χάρτην.

Παρὰ τὴν ψήφισιν τοῦ Συντάγματος καὶ τὴν εἰσοδὸν εἰς τὸ ΝΑΤΟ, ἡ κυβέρνησις Πλαστήρα δὲν ἤμποροῦσε νὰ δημιουργήσῃ, λόγῳ ἐλλείψεως ἐπαρκoῦς πλειονοψηφίας, τὴν ἐντύπωσιν σταθερᾶς κυβερνήσεως, μόνης ἱκανῆς νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ νομισματικόν, δημοσιοοικονομικόν καὶ οἰκονομικόν πρόβλημα. Ὅταν, μάλιστα, τὸν Αὐγούστου 1952, ἡ πλειονοψηφία της ἐμειώθη διὰ τῆς ἀποχωρήσεως τριῶν ἐκ τῶν βουλευτῶν της, ἀπεφασίσθη ἡ διενέργεια νέων ἐκλογῶν, ἀφοῦ προηγουμένως ἐξησφαλίζετο ἐκλογικὸς νόμος περὶ καθιερώσεως ὡς ἐκλογικοῦ συστήματος τοῦ πλειονοψηφικοῦ, ὥστε νὰ προέλθῃ ἰσχυρὰ πλειονοψηφία.

Αἱ νέαι ἐκλογαὶ διενεργήθησαν τὴν 16ην Νοεμβρίου 1952 καὶ ἔδωσαν συντριπτικὴν νίκην εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Συναγερμὸν, ὁ ὁποῖος, ἐπὶ συνόλου 300 ἐδρῶν, ἔλαβε 247. Ὁ συνασπισμὸς ΕΠΕΚ - Φιλελευθέρων ἐκέρδισε μόνον 53 ἔδρας. Ὁ Ν. Πλαστήρας, ὡς καὶ οἱ περισσότεροι τῶν ὑπουργῶν του, ἀπέτυχον. Ἡ ΕΔΑ οὐδεμίαν ἔδραν ἔλαβε. Τρεῖς ἡμέρας ἀργότερον ὁ στρατάρχης Παπάγος ἐσχημάτιζε κυβερνήσιν με ὑπουργὸν Συντονισμοῦ τὸν Σπυρ. Μαρκεζίνη, Ἐξωτερικῶν τὸν Στεφ. Στεφανόπουλον, Ἐθνικῆς Ἀμύνης τὸν Π. Κανελλόπουλον καὶ ἄνευ χαρτοφυλακίου τὸν Ἐμμ. Τσουδερόν.

Ἡ Ἀνασυγκρότησις.

Ἡ διάσκεψις εἰρήνης τῶν Παρισίων, τοῦ θέρους 1946, ἡσχολήθη καὶ μετὰ τὸ θέμα τῶν ἐπανορθώσεων τὰς ὁποίας ὤφειλον νὰ πληρῶσουν αἱ ἡττηθεῖσαι χῶραι, διὰ τὰς προξενηθείσας παρ' αὐτῶν

ζημίας κατά την διάρκεια της υπ' αὐτῶν κατοχῆς τῶν ἐδαφῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Τὸ σύνολον τῶν ζημιῶν τὰς ὁποίας ὑπέστη ἡ Ἑλλάς ἐκ τῆς δράσεως τῶν ἰταλικῶν, γερμανικῶν καὶ βουλγαρικῶν στρατευμάτων κατοχῆς ὑπελογίσθη, ὑπὸ τῆς ἀρμοδίας ἐπιτροπῆς τῆς διασκέψεως, εἰς 8,5 δισεκατομμύρια δολλαρίων.

Πλέον τῶν 2.000 χωρίων καὶ κωμοπόλεων κατεστράφησαν, τὸ 25% τοῦ συνόλου τῶν οἰκοδομῶν τῆς χώρας εἶχε καταρρεῦσει ἢ καταστῆ ἀκατοίκητον, ἡ κτηνοτροφία εἶχε παύσει νὰ ὑφίσταται λόγῳ διαρπαγῆς, τὸ 30% τῶν δασῶν εἶχε πυρποληθῇ, ἡ καλλιέργησιμος γῆ ἐμειώθη κατὰ 25%. Ἡ παραγωγὴ καπνοῦ καὶ βάμβακος εἶχεν ὀλοκληρωτικῶς ἀνασταλῇ. Τὸ 90% τῶν βιομηχανικῶν ἐγκαταστάσεων ἔπαυσε νὰ λειτουργῇ.

Ἡ καταστροφὴ τῶν ἔργων ὑποδομῆς ἦτο καθολικὴ. Τὸ 90% τοῦ τροχαίου σιδηροδρομικοῦ ὕλικου, ὅλαι αἱ σιδηροδρομικαὶ γέφυραι μῆκους ἄνω τῶν 10 μέτρων, ὅλαι αἱ σήραγγες, τὸ ἡμισυ τοῦ ὁδικοῦ δικτύου καὶ ὅλαι αἱ ὁδικαὶ γέφυραι μῆκους ἄνω τῶν 6 μέτρων, εἶχον ἀνατιναχθῇ. Οἱ κυριώτεροι λιμένες εἶχον ἀχρηστευθῇ. Ἡ διώρυξ τῆς Κορίνθου εἶχεν ὑπερπληρωθῇ διὰ τεραστίων ὄγκων χωμάτων καὶ λίθων. Ἐχρειάσθησαν πέντε ἔτη διὰ τὴν ἀπόφραξίν της. Τέλος ὁ πληθυσμὸς εἶχε δεκατισθῇ. Οἱ θανόντες κατὰ τοὺς 42 μῆνας τῆς κατοχῆς ἐξ ἀσιτίας ἢ ἐκτελεσθέντες ὑπὸ τῶν τριῶν κατακτητῶν ἀνῆλθον εἰς τὰς 500.000. Οἱ ἐπιζήσαντες ἦσαν ἐξηντλημένοι λόγῳ ὑποσιτισμοῦ. Κατὰ τὸν χειμῶνα 1941 - 42 ἡ μεγίστη πλειονοψηφία τοῦ λαοῦ ἐλάμβανε περὶ τὰς 900 θερμίδας ἡμερησίως, ἔναντι τῶν 2.800, ποὺ θεωροῦνται κανονικὸν ἐπίπεδον διατροφῆς. Ἀπὸ τοῦ θέρους τοῦ 1942 μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως ἡ κατάστασις ἐβελτιώθη. Ὁ μέσος ὁρος θερμίδων ἀνῆλθεν εἰς 1.400. Ἀλλ' ὁ ὑποσιτισμὸς συνεχίσθη μὲ συνέπειαν τὴν αὐξησιν τῶν κρουσμάτων φυματίσεως. Τὸ 1945 ἡ Ἑλλάς εἶχε τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν θανάτων ἐκ τῆς ἀσθενείας αὐτῆς ἐξ ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Ἐπίσης εἶχε κατακτήσει τὸ ρεκόρ τῆς ἐλονοσίας. Τὸ 1/3 τοῦ πληθυσμοῦ εἶχε προσβληθῇ.

Ὡς ἀνεπτύχθη εἰς προηγούμενον κεφάλαιον οἱ σύμμαχοι ἐπρόνοησαν διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν ἐπισιτιστικῶν συνθηκῶν. Παρὰ ταῦτα μόνον τὸν Ἀπρίλιον 1946 κατέστη δυνατόν νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡμερησίᾳ ποσότης τροφίμων κατ' ἄτομον περιέχουσα 2.300 θερμίδας.

Διὰ τὴν ἀποκατασταθῆ ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία εἰς τὰ προπολεμικὰ ἐπίπεδά της, ἐχρειάζετο νὰ τεθῇ εἰς κίνησιν ἡ παραγωγικὴ μηχανή. Ἀπετέλει ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν ἡ κίνησις της καὶ διὰ τὴν αὐξήσιν τῶν πρὸς διάθεσιν προϊόντων καὶ διὰ τὴν δημιουργίαν φορολογητέας ὕλης, ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν θὰ ὑπῆρχον κρατικά ἔσοδα. Ἡ Οὐνρρα δὲν ἡμέλησε τὴν πλευρὰν αὐτήν. Ἐφερε πρώτας ὕλας καὶ γεωργικά μηχανήματα. Ἐξ ἄλλου, τὸν Ἰανουάριον 1946, ἡ ἀμερικανικὴ τράπεζα Ἐξαγωγῶν - Εἰσαγωγῶν μᾶς ἐχορήγησε δάνειον 25 ἑκατομμυρίων δολλαρίων διὰ τὴν ἀγορὰν κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν, ἀπαραιτήτων διὰ τὴν ἀνανέωσιν τοῦ βιομηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ μας. Τὸν ἐπόμενον μῆνα, ἡ ἀμερικανικὴ κυβέρνησις ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν μας 10 ἑκατ. δολλάρια, διὰ τὴν ἀγορὰν πλεονάζοντος πολεμικοῦ ὕλικου, καὶ 45 ἑκατ. δολλάρια, δι' ἀγορὰν ἀμερικανικῶν ἐμπορικῶν πλοίων, ἐκ τῶν ναυπηγηθέντων διαρκοῦντος τοῦ πολέμου, τῶν γνωστῶν «λίμπερτις». Χάρις εἰς τὴν ἀμερικανικὴν προσφορὰν κατέστη δυνατὴ ἡ ἀγορὰ 100 πλοίων τοῦ τύπου αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν ἀναδημιουργίας τῆς ἑλληνικῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας.

Ἐν τῷ μεταξῷ, ἡ τρίτη κομμουνιστικὴ ἐπίθεσις παρημπόδισε τὴν ἀνασυγκρότησιν καὶ προσέθεσε νέα προβλήματα. Εὐτυχῶς, ἦλθεν ἐγκαίρως ἡ ἀμερικανικὴ βοήθεια. Ἀρχικῶς ὑπελογίσθη ὅτι τὸ ἥμισυ τῶν 300 ἑκατ. δολλαρίων τοῦ Δόγματος Τρούμαν θὰ διετίθετο διὰ κάλυψιν στρατιωτικῶν δαπανῶν καὶ τὸ ἕτερον ἥμισυ διὰ τὴν ἀνασυγκρότησιν τῆς οἰκονομίας. Ταχέως ἐγινε φανερόν ὅτι τὸ ποσὸν τῆς στρατιωτικῆς βοηθείας δὲν ἦτο ἐπαρκές. Τελικῶς, ἐκ τῶν 648 ἑκατ. δολλαρίων, τὰ ὁποῖα μᾶς ἐδόθησαν βάσει τοῦ Δόγματος Τρούμαν, τὰ 529 ἀπερρόφησαν αἱ πολεμικαὶ δαπάναι.

Τὸ Σχέδιον Μάρσαλ, ὡς προελέχθη, προέβλεπε τετραετὲς πρόγραμμα ἀνασυγκροτήσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Τὸ καταρτισθὲν δι' ἡμᾶς πρόγραμμα προέβλεπε τὴν ἀνάπτυξιν βιομηχανιῶν, τῶν ὁποίων ἡ παραγωγή θὰ ἐμείωνε τὰς εἰσαγωγάς, τὴν ἀξιοποίησιν τῶν κοιτασμάτων βωξίτου καὶ λιγνίτου, τὴν αὐξήσιν τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, τὴν κατὰ 40 % αὐξήσιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ σιδηροδρομικοῦ καὶ ὁδικοῦ δικτύου, τὸν ἐκσυγχρονισμόν τῶν τηλεπικοινωνιῶν, τὴν ἀνέγερσιν 200.000 κατοικιῶν, πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ στεγαστικοῦ

προβλήματος, την επανόρθωσιν τῶν ζημιῶν τῶν λιμενικῶν ἐγκαταστάσεων. Διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ προγράμματος αὐτοῦ θὰ ἐχρειάζοντο 592 ἐκατ. δολλ. εἰς συνάλλαγμα καὶ τὸ ἰσόποσον 465 ἐκατ. δολλ. εἰς δραχμάς. Καὶ ὁ τερματισμὸς τοῦ συμμοριτοπολέμου, ὁ ὁποῖος δὲν ἐπετεύχθη παρὰ μόνον τὰ τέλη Αὐγούστου 1949. Ἡ ἀτυχὴς αὕτῃ συγκυρία εἶχεν ὥς συνέπειαν τὴν διάθεσιν τῶν 550 ἐκατ. δολλαρίων, τῶν χορηγηθέντων ἐκ τοῦ Σχεδίου Μάρσαλ, διὰ τὴν περίοδον Ἰούλιος 1948 - Ἰούνιος 1950 εἰς κάλυψιν τοῦ ἐλλείμματος τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν, εἰς τὴν διατήρησιν δηλαδὴ τοῦ ἐπιπέδου ζωῆς τοῦ ὑφισταμένου τὸ 1948.

Κατέστη ἀπαραίτητος ἡ κατὰ τὸ 1950 ἀναθεώρησις τοῦ προγράμματος καὶ ἡ μείωσις τῶν ποσῶν ἀπὸ 592 ἐκατ. δολλάρια εἰς 375 καὶ ἀπὸ 465 εἰς 289. Τὰς εἰς συνάλλαγμα δαπάνας θὰ τὰς ἀντιμετωπίζαμεν διὰ τῆς βοήθειας τοῦ Σχεδίου Μάρσαλ. Αἱ δραχμαὶ ὁμῶς ἔπρεπε νὰ εὑρεθοῦν εἰς Ἑλλάδα. Καὶ ἦτο ἀδύνατον. Ὁ προϋπολογισμὸς ἦτο ἐλλειμματικὸς, ἡ δημοσία πίστις ἀνύπαρκτος. Τὸ νόμισμα εἶχε περαιτέρω ὑποτιμηθῇ. Ἡ τιμὴ τοῦ δολλαρίου εἶχεν ἀνέλθει εἰς τὰς 15.000 δραχμάς καὶ τῆς ἀγγλικῆς λίρας εἰς 42.000 (μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1949 ὑποτίμησίν της ἔναντι τοῦ δολλαρίου). Ἐσωτερικὸς δανεισμὸς ἀπεκλείετο. Ἡ ἀποταμίευσις ἐγένετο δι' ἀγορᾶς χρυσῶν λιρῶν. Οὔτε εἰς τὰς Τραπεζὰς δὲν ὑπῆρχεν ἐμπιστοσύνη, μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν προπολεμικῶν καταθέσεων, λόγῳ τοῦ πληθωρισμοῦ τῆς κατοχῆς, τὴν ὁποίαν ἐνομιμοποίησεν ὁ Α.Ν.18/1944.

Ἐκλήθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Σοφ. Βενιζέλου νὰ ἔλθῃ εἰς Ἑλλάδα καὶ νὰ δώσῃ τὴν γνώμην του ὁ καθηγητὴς Κυρ. Βαρβαρέσσος. Οὗτος ὑπέβαλε τὴν ἐκθεσὶν του τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1952. Ἀξίζει νὰ ἀναφερθῇ ὁλόκληρος ὁ ἐπίλογός της: «Ἡ πρόοδος, ἡ ὁποία συνετελέσθη εἰς τὴν χώραν μας κατὰ τὴν παρελθούσαν πενταετίαν (1946 - 1951), χάρις εἰς τὴν ζωτικότητα τοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἄνευ προηγουμένου γενναιοδωρίαν τῶν Η.Π.Α., εἶναι ἀξιοθαύμαστος, ἡ δὲ προοπτικὴ διὰ τὸ μέλλον οὐδέποτε ἦτο καλλιτέρα, διότι σήμερον ἔχομεν ἐξησφαλισμένον τὸ ἀμέριστον ἐνδιαφέρον καὶ τὴν προστασίαν τῆς ἰσχυροτέρας χώρας τοῦ κόσμου. Αἱ σημεριναὶ μας δυσχέρειαι δὲν ὀφείλονται εἰς ἀνεπάρκειαν ὑλικῶν μέσων, διότι οὐδέποτε τὰ εἰς τὴν διάθεσίν μας ὑλικά μέσα ἦσαν ἀφθονώτερα ἀπὸ σήμερον (ἀνέφερε, χαρακτηριστικῶς, εἰς τὴν ἐκθεσὶν του, ὅτι

ένῳ τὸ σύνολον τοῦ προπολεμικοῦ δημοσίου χρέους ἀνήρχετο εἰς 1 δις. δολλαρίων ἀγοραστικῆς δυνάμεως 1951, ἡ δωρεὰν βοήθεια τὴν ὁποῖαν ἐλάβομεν ἀπὸ τοῦ 1945 - 1951 ἀνῆλθεν εἰς 2 δις. δολλαρίων), ὀφείλονται, κατὰ τὴν γνώμην μου, εἰς τὰς συνθηεῖς καὶ νοοτροπίαν, αἵτινες ἀπεκτήθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατοχῆς καὶ διετηρήθησαν καὶ μεταπολεμικῶς καὶ αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζουν τὴν Ἑλλάδα ὡς μίαν χώραν ὅπου συνδυάζεται ἡ ἀπληστία καὶ ἡ ἀδιαφορία διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ συνόλου ἀφ' ἑνός, καὶ ὁ φόβος καὶ ἡ ἀπαισιοδοξία διὰ τὸ μέλλον τῆς χώρας ἀφ' ἑτέρου. Ἐγὼ δὲν πιστεύω εἰς τὴν εἰκόνα αὐτὴν τῆς πατρίδος μου. Πιστεύω εἰς μίαν ἄλλην Ἑλλάδα, τὴν Ἑλλάδα τῶν ἐντίμων, ἐργατικῶν καὶ ὀλιγαρχικῶν Ἑλλήνων. Πιστεύω ἐπὶ πλέον ὅτι ἡ Ἑλλὰς αὕτη θὰ ἐπικρατήσῃ καὶ θὰ ἐπιβληθῇ ἐν τέλει καὶ διὰ τοῦτο εἶμαι αἰσιόδοξος διὰ τὸ μέλλον τῆς χώρας».

Ἄλλ' ἡ ἔκθεσις Βαρβαρέσου δὲν περιωρίζετο εἰς τὴν διαπίστωσιν τῆς συντελεσθείσης προόδου, οὔτε τὴν διατύπωσιν τοῦ αἰσιοδόξου διὰ τὸ μέλλον κηρύγματος. Περιεῖχε καὶ θετικὰς ὑποδείξεις περὶ τῶν βασικῶν προϋποθέσεων μιᾶς πολιτικῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Τὰς προσδιώριζεν ὡς ἑξῆς: 1) Νομισματικὴ σταθερότης. Ὑπενθύμιζεν ὅτι «δὲν ὑπάρχει ἐπιτηδειότερον καὶ ἀσφαλέστερον μέσον διὰ ν' ἀνατρέψῃ τις τὰ ὑφιστάμενα θεμέλια τῆς κοινωνίας ἀπὸ τὴν διάφθοράν τοῦ νομίσματος». 2) Χρηστὴ καὶ ἀποτελεσματικὴ διοίκησις. Ὑπέδειξε πλήρη ἀναδιοργάνωσιν τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ. 3) Μακροχρόνιος προσπάθεια, ἐπιδιωκομένη μὲ συνοχήν, σύστημα καὶ συνέπειαν. Θὰ ἐστηρίζετο εἰς μελετημένον πρόγραμμα κοινῆς ἀποδοχῆς.

Πέραν τῶν βασικῶν γενικῶν ὑποδείξεων προέβαιναν εἰς συστάσεις περὶ τῶν ἀμέσως ληπτέων μέτρων διὰ τὴν αὐξησιν τῶν κρατικῶν ἐσόδων (ἀναπροσαρμογὴ φορολογίας, δίωξις φοροδιαφυγῆς) καὶ τὴν ἐξάλειψιν τοῦ ἐλλείμματος ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου. (Ἐλεγχος ἐπὶ τῶν εισαγωγῶν, ὥστε νὰ περιορισθοῦν εἰς εἶδη ἀπαραίτητα διὰ τὰς ζωτικὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ, ἐν συνδυασμῷ μὲ αὐξησιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, ὥστε νὰ γίνῃ αὐτάρκης ἡ χώρα εἰς ὅλα τὰ γεωργικὰ καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα, καὶ ἀνάπτυξιν τῶν βιομηχανικῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐστηρίζοντο πρωτίτως εἰς ἀξιοποίησιν ἐλληνικῶν πρώτων ὑλῶν).

Ἡ κυβέρνησις Πλαστήρα, λόγω ἀνεπαρκoῦς κοινοβουλευτικῆς βάσεως, δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἐφαρμόσῃ μακροπρόθεσμον οἰκονομικὴν πολιτικὴν. Περιωρίσθη εἰς τὴν λήψιν μέτρων πρὸς συστολὴν τῶν πληθωριστικῶν τάσεων καὶ τὴν ἔναρξιν ἐκτελέσεως ὀρισμένων ἔργων ὑποδομῆς. Τὸ θέρος 1952 ἐθεμελιώθησαν τὸ θερμοηλεκτρικὸν ἐργοστάσιον Ἀλιβερίου καὶ τὰ ὑδροηλεκτρικὰ ἔργα Λάδωνος, Λούρου καὶ Ἄγρα.

Σταθεροποιήσις νομίσματος.

Τὸ ἔργον τῆς νομισματικῆς σταθεροποιήσεως ἀνέλαβεν ἡ κυβέρνησις Παπάγου διὰ τοῦ ὑπουργοῦ Συντονισμοῦ Σπυρ. Μαρκεζίνη. Τὴν 9ην Ἀπριλίου 1953 ἀνεκοινώθη ἡ εἰσαγωγή νέας δραχμῆς ἴσης ἀξίας πρὸς 1.000 παλαιάς. Ἡ ἰσοτιμία πρὸς τὸ δολλάριον καθωρίζετο εἰς 30 νέας δραχμάς. Κατηργήθησαν οἱ ἐπὶ τῶν εἰσαγωγῶν καὶ ἐξαγωγῶν περιορισμοί, ὥστε, διὰ τοῦ συναγωνισμοῦ, νὰ ἐπιτευχθοῦν αἱ καλύτεραι δυνατὰί τιμαί. Ἀνηγγέλη ἡ κατάρτισις μακροχρονίου προγράμματος ἀναπτύξεως, τοῦ ὁποῦ αἱ λεπτομέρειαι ἐδόθησαν εἰς τὴν δημοσιότητα μετὰ τετράμηνον. Προέβλεπε τὴν ἐκτέλεσιν ἀρδευτικῶν ἔργων εἰς τὴν πεδιάδα Θεσσαλονίκης, ἀρδευτικῶν καὶ ἀντιπλημμυρικῶν εἰς τὸν Ἀχελῶν, ἀνέγερσιν θερμοηλεκτρικοῦ ἐργοστασίου 40.000 KW εἰς Πτολεμαῖδα, πρὸς ἀξιοποίησιν τῶν ἐκεῖ λιγνιτῶν, ὑδροηλεκτρικῶν εἰς Μέγδοβα καὶ Ἀχελῶν 84.000 KW καὶ 184.000 KW ἀντιστοίχως, κατασκευὴν δικτύου συνδέσεως τῶν ἡλεκτρικῶν μονάδων Βορείου καὶ Νοτίου Ἑλλάδος, ἀνέγερσιν διῦλιστηρίου πετρελαίου, ἐργοστασίων ἀλουμινίου, νίκελ, σακχάρους, ἀζώτου, καυστικῆς σόδας. Διὰ τὸ πρόγραμμα αὐτὸ ἀπαιτεῖτο δαπάνη 236 ἑκατ. δολλαρίων, ἐξ ὧν τὰ 132 εἰς συνάλλαγμα. Ἄμα τῇ συμπληρώσει του θὰ ἐπῆρχετο οἰκονομία συναλλάγματος ἐξ εἰσαγωγῶν ὕψους 90 ἑκατ. δολλαρίων.

Ἡ κάλυψις τῶν δαπανῶν τοῦ προγράμματος θὰ ἐγίνετο :

- 1) Ὡς πρὸς τὰς δραχμάς, ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ διὰ ἔσωτε- ρικοῦ δανείου 300 ἑκατ. δραχμῶν. Τοῦτο, τεθὲν εἰς δημοσίαν ἐγ- γραφὴν τὸ 1954, ὑπερεκαλύφθη. Ἐπρόκειτο περὶ τοῦ πρώτου, ἀπὸ τοῦ 1920, ἔσωτε- ρικοῦ οἰκιοθελοῦς δανεισμοῦ.
- 2) Ὡς πρὸς τὸ συνάλλαγμα. Ἐκ πιστώσεων. Κατὰ τὸ ἀρχικὸν στάδιον μᾶς ἐδόθησαν πιστώ- σεις ἐκ μέρους τῆς Δυτ. Γερμανίας (50 ἑκατ. δολλαρίων) καὶ Γαλ-

λίας (15 εκατ. δολλαρίων). Ἡ Ἑλλάς εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὸ στάδιον τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Τὸ κεφάλαιον αὐτὸ θὰ κλείσωμεν ἀναφέροντες τὴν ἐπιτελεσθεῖσαν πρόοδον μέχρι τοῦ ἔτους 1951, παρὰ τὸν συμμοριτοπόλεμον. Τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα εἶχεν ὑπερβῆ, τὸ 1949, τὸ προπολεμικὸν κατὰ 8,4%. Ἡ γεωργικὴ καὶ βιομηχανικὴ παραγωγή ἦσαν εἰς ἀνώτερα ἐπίπεδα τοῦ προπολεμικοῦ. Αἱ συγκοινωνίαι εἶχον ἀποκατασταθῇ. Ἡ ἐλονοσία καὶ ἡ φυματίωσις εἶχον ἐξαλειφθῇ. Αἱ καλλιέργειαι ὀρύζης καὶ βάμβακος ἄφηνον πλεόνασμα δι' ἐξαγωγήν. Ἡ ἀπόδοσις τῆς ἀλιείας εἶχε διπλασιασθῇ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιβατηγῶν ἀεροπλάνων εἶχε τριπλασιασθῇ, τῶν δὲ αὐτοκινήτων ηὐξήθη κατὰ 40%.

Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν σταθεροποίησιν τοῦ νομίσματος ηὐξήθησαν αἱ ἐξαγωγαὶ τῶν γεωργικῶν προϊόντων, με' ἀντίστοιχον αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ ἀγροτικοῦ εἰσοδήματος, ἐτονώθη ἡ βιομηχανικὴ παραγωγή καὶ αἱ τιμαὶ ἤρχισαν νὰ διαμορφοῦνται βάσει τοῦ νόμου προσφορᾶς καὶ ζητήσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟΝ

Τὸ Κυπριακὸν θέμα ἐβάρυνεν ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ἐξελίξεων, καθ' ὅλην τὴν περίοδον 1954-1959. Παρ' ὀλίγον δὲ νὰ ὀδηγήσῃ εἰς νέους ἐξωτερικοὺς προσανατολισμούς. Πέριξ αὐτοῦ διεγράφη ἡ πολιτικὴ ζωὴ κατὰ τὴν πενταετίαν.

Ἡ Κύπρος εὐρέθη ὑπὸ βρεταννικὴν κυριαρχίαν ἀπὸ 4ης Ἰουνίου 1878, ὅταν ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἐμίσθωσε τὴν νῆσον εἰς τὴν Μ. Βρεταννίαν ἀντὶ ἐτησίου μισθώματος 92.721 χρυσῶν λιρῶν Ἀγγλίας. Ἡ τελευταία ἀνελάμβανεν, εἰς ἀντάλλαγμα, τὴν υποχρέωσιν νὰ βοηθήσῃ τὴν Ὄθωμ. Αὐτοκρατορίαν εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν θὰ ὑφίστατο ρωσικὴν ἐπίθεσιν εἰς τὰ ἀσιατικὰ ἐδάφη της.

Τὸ 1914, ὅταν τὰ δύο κράτη εὐρέθησαν εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν, ἡ Μ. Βρεταννία προσήρτησε τὴν Κύπρον. Τὴν προσάρτησιν ἀνεγνώρισεν ἡ Ὁθωμανικὴ Αὐτοκρατορία διὰ τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν καὶ ἡ κεμαλικὴ Τουρκία, παραιτηθεῖσα παντὸς ἐπὶ τῆς νήσου δικαιώματός της, διὰ τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης. Τὸ 1925, ἡ Κύπρος ἀνεκηρύχθη ἀποικία τοῦ βρεταννικοῦ στέμματος.

Ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς νήσου ὑπεδέχθη τοὺς Βρεταννοὺς ὡς ἐλευθερωτὰς καὶ ἀνέμενεν ὅτι οὗτοι θὰ μετεβίβαζον τὴν Κύπρον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Μέχρι τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου δὲν ἐξεδηλώθη τοιαύτη βρεταννικὴ πρόθεσις. Τὸ 1915 ὅμως ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις, ὡς ἀντάλλαγμα τῆς ἐξόδου τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον, μᾶς προσέφερε τὴν Κύπρον. Ἡ προσφορὰ ἀνεκλήθη, πρὶν ἀκόμη δοθῇ κατηγορηματικὴ ἑλληνικὴ ἀπάντησις.

Μετὰ τὸν πόλεμον, οἱ Κύπριοι ἐξηκολούθουν νὰ ἐλπίζουν. Ἐπαυσαν νὰ τρέφουν αὐταπάτας, ὅταν καὶ τὸ Ἐργατικὸν Κόμμα, ἀνελθὼν εἰς τὴν ἐξουσίαν διὰ δευτέραν φορὰν τὸ 1929, ἠρνήθη νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ περὶ ἐνώσεως μὲ τὴν Ἑλλάδα αἶτημά των. Ἀντελήφθησαν ὅτι ἐχρειάζετο ἀγὼν διὰ νὰ κερδίσουν τὴν ὑπόθεσίν των. Τὸν Μάϊον τοῦ 1931, ἐπιτροπὴ Κυπρίων ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν νὰ υἱοθετήσῃ τὸ περὶ ἐνώσεως αἶτημά των. Ὁ πρωθυπουργὸς Ἑλ. Βενιζέλος, πεπεισμένος ὅτι ἡ ἱκανοποίησις τοῦ ἔθνικοῦ πόθου τῶν Κυπρίων δὲν ἦτο δυνατὴ παρὰ μόνον διὰ συεννοήσεως μὲ τὴν Μ. Βρεταννίαν, προέβαλεν ἄρνησιν. Ὑπέδειξε δὲ εἰς τοὺς Κυπρίους νὰ δεχθοῦν τὸ ὑπὸ τῆς ἐργατικῆς κυβερνήσεως προσφερόμενον πλέον φιλελεύθερον καθεστῶς. Δὲν εἰσηκούσθη.

Τὴν 21ην Ὀκτωβρίου 1931 ἐσημειώθη εἰς Κύπρον ἐπαναστατικὴ ἐξέγερσις, ἡ ὁποία εὐχερῶς κατεστάλη. Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος καὶ πάλιν ἠρνήθη νὰ μεταβάλλῃ γραμμὴν, ἐπιστήμω. Διὰ παρασκηνακῶν ἐπαφῶν ὅμως ἐπεζήτησε νὰ ἐξακριβώσῃ τὰς ἀγγλικὰς διαθέσεις. Διεπίστωσεν ὅτι ἡ κατάστασις δὲν ἦτο ὠριμος διὰ διαπραγματεύσεις.

Τὸ θέμα τῆς ἐνώσεως τῆς Κύπρου μὲ τὴν Ἑλλάδα ἐπανετέθη ἐπιστήμω τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1941. Ὁ πρωθυπουργὸς Ἀλεξ. Κορυζῆς ἠθέλησε νὰ πληροφορηθῇ ἀπὸ τὸν ἐλθόντα τότε εἰς Ἀθήνας Ἀγγλον ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Ἄντονυ Ἡντεν, πῶς

ή άγγλική κυβέρνησις τὸ ἀντεμετώπιζεν. Ὁ Ἦντεν ἀνεφέρθη εἰς τὴν κυβέρνησίν του, ἡ ὁποία τὸν ἐξουσιοδότησε νὰ δηλώσῃ εἰς τὸν Ἑλληνα Βασιλέα καὶ τὸν πρωθυπουργὸν ὅτι τὸ ζήτημα τῆς Κύπρου θὰ συζητηθῇ μεταξύ Μ. Βρεταννίας καὶ Ἑλλάδος μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πολέμου.

Μετὰ τὴν γερμανικὴν ἐπίθεσιν καὶ τὴν δυσμενῆ ἐξέλιξιν τῶν πολεμικῶν γεγονότων, ὁ Κορυζῆς ἐζήτησε νὰ ἐκχωρηθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατὰ πλήρη κυριαρχίαν, τμῆμα τῆς Κύπρου, διὰ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς αὐτὸ ὁ Βασιλεὺς, ἡ κυβέρνησις καὶ ὅση δύναμις ἑλληνικοῦ στρατοῦ θὰ ἠδύνατο νὰ μεταφερθῇ. Ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις ἐδέχθη τὴν εἰς Κύπρον ἐγκατάστασιν τοῦ Βασιλέως, τῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν στρατιωτικῶν μονάδων, μὲ δικαίωμα ἑτεροδικίας, ἀλλ' ἠρνήθη νὰ συγκατατεθῇ εἰς τὴν ἐκχώρησιν τμήματος τῆς νήσου.

Διαρκοῦντος τοῦ πολέμου πολλοὶ Ἕλληνες τῆς Κύπρου κατετάγησαν ἐθελονταὶ εἰς τὸν βρεταννικὸν στρατόν, ἐνῶ ἄλλοι προσέφερον τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τὴν διοίκησιν τῆς νήσου.

Τὸν Νοέμβριον 1947, ἡ Μ. Βρεταννία συνεκάλεσε συμβουλευτικὴν συνέλευσιν, τῆς ὁποίας ἔργον θὰ ἦτο ἡ ὑποβολὴ ὑποδείξεων πρὸς κατάρτισιν Συντάγματος. Παρέστη εἰς αὐτὴν μόνον τὸ Κ.Κ. τῆς Κύπρου, τὸ ὁποῖον ἐζήτησεν αὐτοκυβέρνησιν. Τὸ ὑπουργεῖον Ἀποικιῶν τὴν ἠρνήθη καὶ ἡ συνέλευσις διελύθη. Τὸν Ἰούλιον 1948, ὁ Βασιλεὺς Παῦλος ἐδήλωσεν εἰς τὴν ἐφημερίδα «Ταῖμς τῆς Ν. Ὑόρκης», ὅτι «ἡ Ἑλλάς ἐπιθυμεῖ καὶ θὰ συνεχίσῃ ἐπιθυμοῦσα τὴν ἔνωσιν τῆς Κύπρου».

Τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1950, διενηργήθη δημοψήφισμα τὸ ὁποῖον ἀπέδωσεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὁμόφωνον ἐπιθυμίαν τῶν Ἑλληνοκυπρίων διὰ τὴν ἔνωσιν. Οἱ τόμοι, οἱ περιέχοντες τὰς ὑπογραφὰς τῶν 215.108 ἐπὶ συνόλου 224.749 ἐκδηλωθέντων ὑπὲρ τῆς Ἑνώσεως, (τὸ δημοψήφισμα διενηργήθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, διὰ τῆς ὑπογραφῆς ὑπὸ τῶν Ἑλληνοκυπρίων κειμένου δηλώσεως ἐκφραζούσης τοὺς πόθους των) κατετέθησαν εἰς τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη καὶ τὴν ἑλληνικὴν Βουλὴν. Ἀλλ' αἱ κυβερνήσεις Σοφ. Βενιζέλου καὶ Ν. Πλαστήρα ἠρνήθησαν νὰ υἱοθετήσουν πρότασιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῆς Κύπρου καὶ Ἐθνάρχου Μακαρίου Γ', ὁ ὁποῖος ἐξελέγη τὴν 20ὴν Ὀκτωβρίου 1950 εἰς ἀντικατάστασιν

τοῦ θανόντος τὸν 'Ιούνιον 1950 Μακαρίου Β', περὶ προσφυγῆς εἰς τὸν Ο.Η.Ε. Ἐπίσης καὶ ἡ κυβέρνησις Ἀλεξ. Παπάγου ἠκολούθησε τὴν αὐτὴν πολιτικὴν. Ὄταν δὲ ὁ Ἐθνάρχης ἐζήτησε, δι' ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Γενικὸν Γραμματέα τοῦ Ο.Η.Ε., ὅπως τὸ κυπριακὸν ἀχθῇ πρὸς συζήτησιν εἰς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν, ὁ Ἕλλην ἀντιπρόσωπος ἐδήλωσεν ὅτι ἡ κυπριακὴ αἰτήσις ἐνδιαφέρει τὴν Ἑλλάδα. Πρὶν ὅμως τὴν υἱοθετήσῃ θὰ ἤθελε νὰ ἐξασφαλίσῃ καθε δυνατότητα ἐπιλύσεως τοῦ κυπριακοῦ, δι' ἀπ' εὐθείας συνομιλιῶν μὲ τὴν Μεγ. Βρεταννίαν.

Δυστυχῶς, ἡ ὑπὸ τὸν σὲρ Οὐίνστον Τσῶρτσιλ βρεταννικὴ κυβέρνησις (τὸ συντηρητικὸν κόμμα εἶχεν ἐπανέλθει εἰς τὴν ἐξουσίαν τὸν Ὀκτώβριον 1951) ἐτήρησε σαφῶς ἀρνητικὴν στάσιν. Κατόπιν τούτου, τὸν Μάϊον 1954, ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐδήλωσεν ὅτι θὰ προσέφευγεν εἰς τὰ Ἑνωμένα Ἔθνη. Ἡ προσφυγὴ κατετέθη τὴν 16ην Αὐγούστου, παρὰ τὴν ὑπόδειξιν τῆς ἀμερικανικῆς κυβερνήσεως, ὅπως ἀναβληθῇ ἡ τοιαύτη ἐνέργεια, καὶ συνεζητήθῃ τὴν 14ην Δεκεμβρίου. Μετὰ δύο ἡμέρας, ἡ Πολιτικὴ Ἐπιτροπὴ τῶν Ἑνωμ. Ἐθνῶν ἀπεφαίνετο ὅτι «πρὸς τὸ παρὸν» δὲν ἐθεωρεῖτο σκόπιμος ἡ λήψις ἀποφάσεως ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς Κύπρου. Ἡ ἀπόφασις αὕτη, ἐγκριθεῖσα ὑπὸ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως, ἦτο σημαντικὴ. Ἀνεγνώριζε τὴν ὑπαρξιν τοῦ θέματος καὶ ἀρμοδιότητα εἰς τὸν Ο.Η.Ε., ὅπως ἐπιληφθῇ τῆς ἐξετάσεώς του, ἀπορρίψασα τὰς ἀντιθέτους βρεταννικὰς ἀπόψεις. Ἀνέβαλεν, ἀπλῶς, τὴν συζήτησιν.

Ἄλλ' ἡ ἀναβολὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπηρεάσῃ τὸν ἀγῶνα τῶν Κυπρίων. Τὴν 1ην Ἀπριλίου 1955 ἤρchiσεν ἡ δρᾶσις τῆς Ἐθνικῆς Ὀργανώσεως Κυπρίων Ἀγωνιστῶν (ΕΟΚΑ), ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ συνταγματάρχου Γ. Γρίβα, ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὸ ψευδώνυμον Διγενῆς, ἐναντίον τῶν εἰς Κύπρον Βρεταννῶν. Ἡ δρᾶσις τῆς ΕΟΚΑ, διαρκέσασα μίαν ὁλόκληρον τετραετίαν, θὰ ὑποχρεώσῃ τὴν Μ. Βρεταννίαν νὰ ἀναθεωρήσῃ τὴν στάσιν της καὶ τελικῶς νὰ ὑποχωρήσῃ.

Τὴν 1ην Ἰουλίου, ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις, τελοῦσα ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ σὲρ Ἄντονυ Ἡντεν, ὁ ὁποῖος ὡς ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν τῆς κυβερνήσεως Τσῶρτσιλ ἐχαρακτήρισεν τὸ κυπριακὸν «ὡς ἑσαεὶ ζήτημα κλειστόν, ἐσωτερικόν, διὰ

τὴν Μ. Βρεταννίαν», ἀπηύθυνε πρόσκλησιν πρὸς τὰς κυβερνήσεις Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, ὅπως μετάσχουν τριμεροῦς διασκέψεως πρὸς «ἐξέτασιν πολιτικῶν καὶ ἀμυντικῶν ζητημάτων σχετιζομένων μετὴν Ἀνατολικῆν Μεσόγειον, εἰς τὰ ὁποῖα περιλαμβάνεται καὶ τὸ Κυπριακόν». Διὰ τῆς προσκλήσεως ἡ Μ. Βρεταννία ἔπαυσε νὰ βλέπῃ τὸ θέμα ὡς ἐσωτερικόν, ἀλλ' ἐπεχειρεῖ νὰ ἐμφανίσῃ καὶ τὴν Τουρκίαν ὡς ἐνδιαφερομένην δύναμιν. Ἡ Ἑλλάς, διαπιστώσασα τὸν βρεταννικὸν ἐλιγμόν, ἐδίστασε νὰ μετάσχῃ. Τελικῶς ἀπεδέχθη τὴν πρόσκλησιν, παρὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου.

Ἡ διάσκεψις, συνελθοῦσα τὴν 29ην Αὐγούστου καὶ διαρκέσασα ἐπὶ δεκαήμερον, οὐδὲν ἀπέδωσε, λόγῳ τῆς ἀρνήσεως τῆς Τουρκίας νὰ δεχθῇ ὄχι μόνον αὐτοδιάθεσιν ἀλλὰ καὶ αὐτοκυβέρνησιν τῆς νήσου. Πρὸς ὑπογράμμισιν δὲ τῆς ἐχθρικῆς στάσεώς της, ἡ ὑπὸ τὸν Ἀντνὰν Μεντερὲς τουρκικὴ κυβέρνησις ὠργάνωσε ἐπιθέσεις τοῦ ὄχλου ἐναντίον τῶν εἰς Κωνσταντινουπόλιν καὶ Σμύρνην Ἑλλήνων. Κατοικίαι, καταστήματα, ἐκκλησίαι ἐληλατήθησαν καὶ ἐπυρπολήθησαν ἐνῶ πλεῖστα μέλη τῆς ἑλληνικῆς μειονότητος ἐκακοποιήθησαν. Ὑπεχρεώθησαν βεβαίως οἱ Τοῦρκοι, κατόπιν ἐπεμβάσεως καὶ τῆς ἀμερικανικῆς κυβερνήσεως, νὰ παρὰσχουν πλήρη ἠθικὴν ἱκανοποίησιν πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἀποζημιώσουν τοὺς ὑποστάντας ζημίαν Ἕλληνας. Αἱ ἑλληνοτουρκικαὶ ὁμως σχέσεις ὑπέστησαν βαρύτατον πλήγμα.

Ἡ Κυβέρνησις Καραμανλῆ.

Τὴν 4ην Ὀκτωβρίου 1955, κατόπιν μακρᾶς ἀσθενείας, ἀπέθανεν ὁ Ἀλέξ. Παπάγος. Τὴν μεθεπομένην ἐσχημάτιζε κυβέρνησιν ὁ μέχρι τότε ὑπουργὸς Δημοσίων Ἔργων καὶ Συγκοινωνιῶν Κωνσταντῖνος Καραμανλῆς, μετ' ὑπουργόν Ἐξωτερικῶν τὸν Σπυρ. Θεοτόκην. (Ἡ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἐπιλογή τοῦ Κ. Καραμανλῆ καὶ ὄχι ἐνὸς ἐκ τῶν δύο ἀντιπροέδρων τῆς κυβερνήσεως Παπάγου Στ. Στεφανοπούλου καὶ Π. Κανελλοπούλου, προεκάλεσεν ἀντίδρασιν. Ἀλλ' ἡ μεγίστη μερίς, πλὴν μικρᾶς ὁμάδος ὑπὸ τὸν Στεφανόπουλον, τῶν βουλευτῶν τοῦ Ε.Σ. ἐψήφισε τὴν νέαν κυβέρνησιν).

Ὁ Καραμανλῆς ἀπεφάσισε νὰ συνεχισθοῦν αἱ συνομιλίας μετὰ τὴν Μ. Βρεταννίαν, πρὸ πάσης νέας συζητήσεως τοῦ Κυπριακοῦ

εἰς τὰ Ἑνωμ. Ἔθνη. Αἱ συνομιλίας θὰ διεξήγοντο μεταξύ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου καὶ τοῦ ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου νέου διοικητοῦ τῆς Κύπρου στρατάρχου σερ Τζὼν Χάρντιγκ. Οὗτος ἐνετάλη νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν Μακάριον αὐτοκυβέρνησιν τῆς νήσου, μὴ ἀποκλείουσιν διὰ τὸ μέλλον τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως, δηλαδὴ τῆς ἐνώσεως. Ἡ πρότασις Χάρντιγκ ἀπέκλειεν, ἐξ ἄλλου, τὴν συμμετοχὴν τῶν Τούρκων εἰς τὴν διοίκησιν τῆς νήσου μὲ ἀποφασιστικὴν γνώμην (βέτο).

Ὁ Καραμανλῆς, αἰσθανόμενος τὴν ἀνάγκην νὰ στηριχθῇ ἐπὶ ἰδικῆς του κοινοβουλευτικῆς βάσεως, διέλυσε, τὸν Ἰανουάριον 1956, τὴν Βουλὴν καὶ προεκήρυξε νέας ἐκλογὰς διὰ τὴν 19ην Φεβρουαρίου. Οἱ ἀντίπαλοί του, προφασιζόμενοι ὅτι ὁ ψηφισθεὶς, τὸν Δεκέμβριον 1955, ἐκλογικὸς νόμος, ὁ ὁποῖος προέβλεπε τὴν ἐφαρμογὴν μικτοῦ ἐκλογικοῦ συστήματος (πλειονοψηφικὸν εἰς τὰς μικρὰς περιφερείας, ἀναλογικὴ ἐκπροσώπησις εἰς τὰς μεγάλας) ἦτο δυσμενὴς δι' ἓνα ἕκαστον ἐξ αὐτῶν κεχωρισμένως, συνέντηξαν συνασπισμόν, εἰς τὸν ὁποῖον περιέλαβον καὶ τὴν ΕΔΑ, ἡ ὁποία μέχρι τότε εὑρίσκετο εἰς ἡθικὴν καὶ πολιτικὴν ἀπομόνωσιν. Οὕτω ὁ συνασπισμὸς μετεβλήθη εἰς λαϊκὸν μέτωπον, δηλαδὴ εἰς τὴν μορφήν συνεργασίας τὴν ὁποίαν ἐπέδιδκον οἱ Κομμουνισταὶ διὰ νὰ νομιμοποιηθοῦν καί, διὰ τῆς νομιμοποιήσεως, νὰ ἐπιτύχουν διάβρωσιν τοῦ κρατοῦντος καθεστῶτος.

Τὸ ἐκλογικὸν ἀποτέλεσμα ἔδωκεν 165 ἔδρας εἰς τὸν Καραμανλῆν, ὁ ὁποῖος κατῆλθεν εἰς τὰς ἐκλογὰς ἐπὶ κεφαλῇ νέου κόμματος, τῆς Ἐθνικῆς Ριζοσπαστικῆς Ἐνώσεως (ΕΡΕ). Οἱ ἀντίπαλοί του ἔλαβον 135 ἔδρας, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 18 ἀνήκον εἰς τὴν ΕΔΑ. Τὸ μόνον κόμμα, τὸ ὁποῖον δὲν μετέσχε τοῦ Λαϊκοῦ Μετώπου, τῶν Προοδευτικῶν ὑπὸ τὸν Σπυρ. Μαρκεζίνην, οὐδεμίαν ἔδραν ἐκέρδισεν. (Ὁ Σπ. Μαρκεζίνης, κατόπιν διαφωνίας πρὸς τὸν Παπάγον, εἶχε παραιτηθῇ τὴν 1ην Ἀπριλίου 1954. Τὰς ἀρχὰς 1955, ἰδρύσει τὸ κόμμα τῶν Προοδευτικῶν, εἰς τὸ ὁποῖον προσεχώρησαν 30 βουλευταὶ τοῦ Ε.Σ.). Εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 19ης Φεβρουαρίου 1956 ἐψήφισαν, διὰ πρώτην φοράν, αἱ γυναῖκες. Εἰς τὴν μετεκλογικὴν δὲ κυβέρνησιν τοῦ Κ. Καραμανλῆ, ἡ ὁποία ἐσχηματίσθη τὴν 29ην Φεβρουαρίου, μετεῖχε, διὰ πρώτην ἐπίσης φοράν, καὶ γυναῖκα, ἡ Λίνα χήρα Παναγῆ Τσαλδάρη ὡς ὑπουργὸς Κοινωνικῆς Προνοίας.

Ἐν τῷ μεταξύ κατὰ τὴν προεκλογικὴν περίοδον ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος, ὑπὸ τὴν πίεσιν ἀδιαλλάκτων στοιχείων, προέβαλε νέας ἀξιώσεις, τὰς ὁποίας δὲν ἀπεδέχθησαν οἱ Βρεταννοὶ. Ἐματαιώθη οὕτω ἡ μόνη συμβιβαστικὴ λύσις, ἡ ὁποία, διὰ τῆς αὐτοκυβερνήσεως, θὰ ἔφερεν ἐντὸς 10-15 ἐτῶν εἰς τὴν αὐτοδιάθεσιν. Ἐξοργισθέντες οἱ Βρεταννοὶ ἐκ τῆς ἀδιαλλαξίας τοῦ Ἀρχιεπισκόπου διέπραξαν βαρύτατον σφάλμα. Προέβησαν τὴν 9ην Μαρτίου 1956 εἰς τὴν σύλληψιν του, ὡς καὶ τοῦ Μητροπολίτου Κηρυναίας Κυπριανοῦ, καὶ τὴν ἐν συνεχείᾳ ἐκτόπισίν των, ὁμοῦ μετὰ τοῦ δημοσιογράφου Πολυκάρπου Ἰωαννίδη, εἰς μίαν ἐκ τῶν Σεύχελλῶν νήσων τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ. Ἡ ἀγγλικὴ ἐνέργεια εἶχεν ὡς ἄμεσον συνέπειαν τὴν ἀνάκλησιν τοῦ ἐν Λονδίνῳ Ἑλληνος πρεσβευτοῦ καὶ τὴν κατάθεσιν νέας προσφυγῆς εἰς τὰ Ἑνωμ. Ἑθνη.

Δὲν περιωρίσθησαν οἱ Βρεταννοὶ εἰς τὴν ἄστοχον αὐτὴν πράξιν. Προέβησαν καὶ εἰς τὴν δι' ἀπαγχονισμοῦ, ἐκτέλεσιν Κυπρίων ἀγωνιστῶν — μελῶν τῆς ΕΟΚΑ. Οἱ ἐκτελεσθέντες ἦσαν νέοι ἡλικίας 18 - 20 ἐτῶν. Μὲ τὰ ὀνόματα τῶν δύο πρώτων θυμάτων τοῦ κυπριακοῦ ἀγῶνος, Καραολῆ καὶ Δημητρίου, ἐτιμήθη ἡ ὁδὸς τῶν Ἀθηνῶν, ἐπὶ τῆς ὁποίας εὐρίσκεται τὸ μέγαρον τῆς ἐν Ἀθήναις βρεταννικῆς πρεσβείας.

Ἡ ματαίωσις τῆς συμβιβαστικῆς λύσεως καὶ ἡ ἐκτράχυνσις τῆς εἰς Κύπρον καταστάσεως κατέστησαν δυσχερῆ τὴν θέσιν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Σπυρ. Θεοτόκη, ὁ ὁποῖος καὶ παρητήθη τὴν 28ην Μαΐου. Ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ μέχρι τότε ὑπουργοῦ τῆς Γεωργίας Εὐάγγ. Ἀβέρωφ - Τοσίτσα.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἑξάμηνον τοῦ 1956 αἱ διεθνεῖς ἐξελίξεις κατέστησαν τὸ κυπριακὸν περίπλοκον θέμα. Τὰ τέλη Ἰουλίου ὁ ἡγέτης τῆς Αἰγύπτου Νάσερ προέβη εἰς τὴν ἐθνικοποίησιν τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ. Οἱ Βρεταννοὶ καὶ οἱ Γάλλοι, ἔχοντες τὴν πλειονοψηφίαν τῶν μετοχῶν τῆς Ἑταιρείας ἡ ὁποία διεχειρίζετο τὴν διώρυγα, διεμαρτυρήθησαν ἐντόνως. Συνέκალεσαν δὲ τὸν Αὐγουστον διάσκεψιν εἰς Λονδίνον τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι διέθετο ἐμπορικὴν ναυτιλίαν καὶ ἐνδιέφεροντο ὅπως ἡ διὰ τῆς διώρυγος ναυσίπλοια εἶναι ἐλευθέρᾳ. Ἡ Ἑλλὰς ἡρνήθη νὰ μετάσχη, ἐνῶ ὁ Χάρντιγκ, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ ΕΟΚΑ προσέφερεν ἀνακωχήν, ἤξιώσε τὴν ἄνευ ὄρων παράδοσίν της. Ἡ ἐξήγησις τῆς τοιαύτης στάσεώς του ἀνευρέθη

εις τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἀπεδύθησαν τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου οἱ Βρεταννοὶ καὶ οἱ Γάλλοι, ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸ Ἰσραήλ, διὰ νὰ καταλάβουν τὴν περιοχὴν τῆς διώρυγος. Ὡς βάσις ἐξορμήσεως ἐχρησιμοποιήθη ἡ Κύπρος. Ἠπειλήθη διεθνὴς σύρραξις, ἀποσπορηθεῖσα διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν Ἑνωμ. Πολιτειῶν. Οἱ Βρεταννοὶ καὶ οἱ Γάλλοι ἀπεσύρθησαν ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς διώρυγος καὶ τὰ Ἰσραηλινὰ στρατεύματα ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς χερσονήσου Σινᾶ, τὴν ὁποίαν εἶχον καταλάβει. Τὸ θέμα τῆς ἐλευθέρως διὰ τῆς διώρυγος ναυσιπλοίας ἐρρυθμίσθη διὰ μεταγενεστέρως συμφωνίας.

Λήγοντος τοῦ 1956 ὁ λόρδος Ράντκλιφ, Ἀγγλος νομομαθὴς, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις ἀνέθεσε τὸ θέρος 1956 νὰ καταρτίσῃ σχέδιον συντάγματος διὰ τὴν Κύπρον, ἐτερμάτισε τὴν ἐργασίαν του. Τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου ἦλθεν εἰς Ἀθήνας ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἀποικιῶν Λέννοξ-Μπόϋντ καὶ ἔθεσεν ὑπ' ὄψιν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως τὸ καταρτισθὲν ὑπὸ τοῦ Ράντκλιφ σχέδιον.

Αὕτη τὸ ἀπέρριψε, διότι τοῦτο προέβλεπε τὴν συμμετοχὴν τῶν Τουρκοκυπρίων εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ τὴν διοίκησιν τῆς νήσου. Ἐξ ἄλλου ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος ἠρνήθη νὰ συζητήσῃ ἐπ' αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον θὰ συνεχίζετο ἡ κράτησις του.

Ἀρχομένου τοῦ 1957, ὁ σὲρ Ἄντονι Ἦντεν παρητήθη καὶ τὸν διεδέχθη εἰς τὴν προεδρίαν τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ὁ Χάρολντ Μακμίλλαν. Ὀλίγον ἀργότερον τὸν Φεβρουάριον ἡ Γενικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑνωμ. Ἐθνῶν ἐξέδιδεν ἀπόφασιν ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς προσφυγῆς διὰ τῆς ὁποίας συνίστα τὴν ἐξέυρεσιν «εἰρηνικῆς, δημοκρατικῆς καὶ δικαίας λύσεως» δι' ἀπ' εὐθείας συνεννοήσεων τῶν ἐνδιαφερομένων μερῶν. Ὡς συνεννόησιν τῶν ἐνδιαφερομένων μερῶν ἡ ἑλληνικὴ πλευρὰ θεώρει τὰς μεταξύ Μ. Βρεταννίας καὶ Κυπρίων συνομιλίας, ἐνῶ τὸ Λονδῖνον καὶ ἡ Ἀγκυρὰ ὑπέστηριζον διαπραγματεύσεις μεταξύ τῶν τριῶν κυβερνήσεων. Ἐνῶ συνεχίζοντο αἱ ἐπὶ τῆς ἐρμηνείας τῆς ἀποφάσεως συζητήσεις, ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις ἀπηλευθέρωσε τὸν Ἀπρίλιον τοὺς κρατούμενους εἰς τὰς νήσους Σεϋχέλλας. Δὲν τοὺς ἐπέτρεψεν ὁμως τὴν ἐπάνοδον εἰς Κύπρον. Ἐγκατεστάθησαν εἰς Ἀθήνας ἀπὸ 17ης Ἀπριλίου.

Κατὰ τὸ τελευταῖον τρίμηνον τοῦ 1957 ἐσημειώθησαν τρεῖς εὐνοϊκαὶ διὰ τὸ κυπριακὸν ἐξελίξεις. Τὸν Ὀκτώβριον ἡ ἀγγλικὴ

κυβέρνησις ἀντικατέστησε τὸν στρατάρχην σὲρ Τζὼν Χάρντιγκ διὰ τοῦ ἀνωτέρου ὑπαλλήλου σὲρ Χιού Φούτ, ἤδη λόρδου Κάραντον, τοῦ ὁποίου ὁ ἀδελφὸς ἦτο βουλευτὴς τοῦ Ἑργατικοῦ Κόμματος. Τὸν ἴδιον μῆνα τὸ συνέδριον τοῦ ἐν λόγῳ κόμματος ἐψήφισε πρότασιν περὶ ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως εἰς Κύπρον. Τέλος τὸν Δεκέμβριον εἰς τὴν Γεν. Συνέλευσιν τῶν Ἑνωμ. Ἐθνῶν ἡ ἑλληνικὴ προσφυγὴ συνεκέντρωνε τὴν ἀπόλυτον πλειονοψηφίαν, ἀλλ' ὅχι τὴν εἰδικὴν τῶν 2/3, ἡ ὁποία ἐχρειάζετο διὰ νὰ ὑπάρξῃ ἀπόφασις. Παρὰ ταῦτα, ἡ ψήφος τῆς Γεν. Συνελεύσεως ἐπρόδινε σημαντικὴν πρόοδον τοῦ θέματος.

Νέαι ἐκλογαί.

Τὸ 1958 ἤρχιζε μὲ καλοὺς οἰωνοὺς. Τὴν 28ην ὁμῶς Φεβρουαρίου οἱ ὑπουργοὶ Ἑμπορίου καὶ Δημ. Ἔργων Π. Παπαληγούρας καὶ Γ. Ράλλης παρητήθησαν. Συγχρόνως ὁμοῦ μετ' ἄλλων 13 βουλευτῶν κατέθεσαν δήλωσιν εἰς τὴν Βουλὴν περὶ ἄρσεως τῆς ἐμπιστοσύνης των ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν. Ὁ Καραμανλῆς εὐρεθεὶς χωρὶς πλειονοψηφίαν ἠναγκάσθη τὴν 5ην Μαρτίου νὰ παραιτηθῇ. Ἐσχηματίσθη ὑπηρεσιακὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν πρόεδρον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἑρυθροῦ Σταυροῦ Κ. Γεωργακόπουλον, ἡ ὁποία, μὲ τὴν σύμφωνον γνώμην τῶν κομμάτων ΕΡΕ καὶ Φιλελευθέρων, διετήρησε τὴν Βουλὴν ἐν ζωῇ ἐπὶ μῆνα, ὥστε νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἐκλογικοῦ συστήματος. Καθωρίσθη ἐκ νέου ἡ ἀναλογικὴ, ἀλλὰ «ἐνισχυμένη». Προέβλεπεν ὁ νέος ἐκλογικὸς νόμος, ὅτι εἰς τὴν δευτέραν κατανομὴν τῶν ἐδρῶν θὰ μετεῖχον κόμματα, τὰ ὁποῖα ἔλαβον τὸ 25% τῶν ψήφων εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἐπικράτειαν. Αἱ ἐκλογαὶ διενεργήθησαν τὴν 11ην Μαΐου 1958 καὶ ἡ ΕΡΕ ἐκέρδισεν 173 ἐπὶ συνόλου 300 ἐδρῶν. Τὸ Κόμμα τῶν Φιλελευθέρων δὲν κατῴρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ παρὰ 20,8% τῶν ψήφων. Ἐφ' ὅσον δὲ ὁ νόμος προέβλεπεν ὅτι ἐὰν μόνον ἓν κόμμα συνεκέντρωνεν 25%, τότε μετεῖχε τῆς δευτέρας κατανομῆς ἐδρῶν τὸ ἔχον τὰς περισσοτέρας, μετὰ τὸ πρῶτον, ψήφους κόμμα, ἡ ΕΔΑ ἡ ὁποία ἔλαβεν 24,4% τῶν ψήφων καὶ ἦλθε δεύτερον κόμμα μετέσχε τῆς δευτέρας κατανομῆς καὶ ἐξέλεξεν 79 βουλευτάς. Διὰ πρῶτην φορὰν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοβουλίου κόμμα μὲ κομμουνιστικὰς τάσεις ἐνεφανίζετο ὡς ἀξιωματικὴ ἀντιπολίτευσις. Αὕτῃ ἦτο ἡ ἔμμεσος συ-

νέπεια τοῦ Λαϊκοῦ Μετώπου τοῦ 1956. Ἀφελεῖς ψηφοφόροι, δυση-
ρεστημένοι μέ τά ἄλλα κόμματα, ἐπίστευσαν, ὕστερα ἀπό τήν μετά
τῆς ΕΔΑ συνεργασίαν ἐθνικοφρόνων κομμάτων, ὅτι ἡδύναντο ἀκιν-
δύνως νά ψηφίσουν ὑπέρ αὐτῆς. Ἡ κοινοβουλευτική τάξις ὑπέστη
ἰσχυρόν πλήγμα.

Ἡ σχηματισθεῖσα τήν 17ην Μαΐου 1958 νέα κυβέρνησις ὑπὸ
τήν προεδρίαν τοῦ Κ. Καραμανλῆ ἦτο ἄρκετὰ ἰσχυρά. Οἱ Βρεταννοὶ
τὸ ἀντελήφθησαν. Ὁ Μακμίλλαν παρουσίασε τὸν Ἰούνιον 1958
σχέδιον ἐλληνοβρεταννοτουρκικῆς συγκυριαρχίας ἐπὶ τῆς Κύπρου
διὰ μίαν ἑπταετίαν. Ἦλθε καὶ εἰς Ἀθήνας διὰ νά τὸ ὑποστηρίξη.
Ἡ ἐλληνική κυβέρνησις καὶ ὁ Μακάριος τὸ ἀπέρριψαν. Κατὰ τὸν
Δεκέμβριον ἡ ἐλληνική κυβέρνησις, καθ' ὑπόδειξιν τοῦ ΝΑΤΟ,
ἤρχισε συνεννοήσεις δι' ἀπευθείας συνομιλίας μέ τήν τουρκικήν.
Τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου 1959 συνηντήθησαν εἰς Ζυρίχην οἱ πρω-
θυπουργοὶ τῶν δύο χωρῶν, συνοδευόμενοι ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν
τῶν Ἐξωτερικῶν. Κατόπιν διαπραγματεύσεων μιᾶς ἑβδομάδος,
κατέληξαν, τήν 11ην Φεβρουαρίου, εἰς συμφωνίαν ὅπως ἡ Κύπρος
ἀνακηρυχθῇ ἀνεξάρτητον κράτος. Ἡ συμφωνία αὕτη ἐπεκυρώθη,
τήν 19ην Φεβρουαρίου, ὑπὸ διασκέψεως συνελθούσης, ἀμέσως ἐν
συνεχείᾳ, ἐν Λονδίνῳ καὶ εἰς τήν ὁποίαν μετέσχον οἱ πρωθυπουργοὶ
Ἑλλάδος, Μ. Βρεταννίας, Τουρκίας, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος
καὶ ὁ δόκτωρ Κιουτσούκ, ὡς ἐκπρόσωπος τῶν Τούρκων τῆς Κύπρου.
Διὰ τῆς συμφωνίας οἱ Τούρκοι ἐπέτυχον τὰ ἀκόλουθα: 1) Βέτο ἐπὶ
τοῦ θέματος τῆς Ἐνώσεως καὶ ἐπὶ τῶν βασικῶν θεμάτων ἐσωτε-
ρικῆς καὶ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. 2) Συμμετοχὴν των εἰς τήν κυβέρ-
νησιν καὶ τήν διοίκησιν τοῦ νέου κράτους κατὰ ποσοστὸν μεγα-
λύτερον τῆς ἀναλογίας τουρκικοῦ πρὸς ἐλληνικὸν πληθυσμόν.
(Τρεῖς ὑπουργοὶ ἐπὶ δέκα, 30% τῶν διοικητικῶν ὑπαλλήλων, 40%
εἰς τὴν ἐκ 2.000 ἀνδρῶν ἐθνοφρουράν, ἐνῶ ἀντεπροσώπευον μόνον
τὸ 18% τοῦ πληθυσμοῦ). Ἐπίσης θὰ διέθετο ἰδιαιτέραν κοινοτικήν
Βουλὴν, ἐνῶ εἰς τὸ νομοθετικὸν σῶμα θὰ ἐξέλεγον, εἰς χωριστοὺς
ἐκλογικοὺς συλλόγους, 15 ἐκ τῶν 50 συνολικῶς βουλευτῶν. 3) Δι-
καίωμα ἀποστολῆς μικροῦ στρατιωτικοῦ τμήματος εἰς τὴν νῆσον.
Ἐξ ἄλλου εἰς τοὺς Βρεταννοὺς ἀνεγνωρίσθη τὸ δικαίωμα νά δια-
τηρήσουν, κατ' ἀπόλυτον κυριαρχίαν, δύο πολεμικὰς βάσεις. Μετα-
βατικὴ περίοδος ὠρίσθη διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ Συντάγματος τοῦ

νέου κράτους, την έκλογήν του νομοθετικού σώματος, του Προέδρου και Ἀντιπροέδρου. Οἱ Ἕλληνες θὰ ἐξέλεγον τὸν Πρόεδρον καὶ οἱ Τοῦρκοι τὸν Ἀντιπρόεδρον. Ὡς ἀνεμένετο ἐξελέγησαν ἀντιστοίχως ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος καὶ Κιουτσούκ, κατὰ τὰς διεργηθείσας τὴν 13ην Δεκεμβρίου 1959 ἐκλογάς.

Τὸ νέον Κράτος ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητον τὴν 16ην Αὐγούστου 1960, δεκαεξ ἡμέρας, μετὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν δύο κοινοτικῶν βουλῶν καὶ τοῦ κοινοῦ νομοθετικοῦ σώματος. Ἡ Κύπρος ἐγίνεν ἀμέσως μέλος τῶν Ἡνωμ. Ἐθνῶν καὶ τῆς βρετανικῆς Κοινοπολιτείας.

Αἱ ἐξωτερικαὶ σχέσεις 1950 - 1963.

Ἡ ἑλληνικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ μετὰ τὸν τερματισμὸν τοῦ συμμαχοπολέμου προσηνατολίσθη πρὸς τὴν ἔνταξίν μας εἰς τὴν Ἀτλαντικὴν Συμμαχίαν, τὴν ἀναζωογόνησιν τῆς φιλίας μετὰ τὴν Τουρκίαν, τὴν βελτίωσιν τῶν σχέσεων μετὰ τὰ πρὸς βορρᾶν ὁμορὰ κράτη καὶ τὴν ἀποκατάστασιν φιλικῆς ἀτμοσφαιράς τόσο μετὰ τὴν Ἰταλίαν, ὅσον καὶ μετὰ τὴν Δυτικὴν Γερμανίαν, τὸ γερμανικὸν κράτος τὸ ὁποῖον προῆλθεν ἐκ τῆς συγχωνεύσεως τῶν τριῶν δυτικῶν ζωνῶν κατοχῆς. (Ἡ σοβιετικὴ ζώνη κατοχῆς μετεβλήθη εἰς Λαϊκὴν Δημοκρατίαν τῆς Ἀνατολικῆς Γερμανίας).

Ἡ ἔνταξις εἰς τὸ ΝΑΤΟ ἐπετεύχθη ἐντὸς συντόμου χρονικοῦ διαστήματος, ὡς προελέχθη, ὡς καὶ ἡ ἐκκαθάρσις τῶν μετὰ τῆς Ἰταλίας ἐκκρεμοτήτων, αἱ ὁποῖαι προέκυψαν ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν περὶ ἐπανορθώσεων διατάξεων τῆς συνθήκης εἰρήνης. Ἡ ἀποκατάστασις τῶν διπλωματικῶν σχέσεων μετὰ τὴν Νοτιοσλαβίαν, αἱ ὁποῖαι εἶχον μόνον τυπικῶς διατηρηθῇ καθ' ὅλην τὴν περίοδον τοῦ συμμαχοπολέμου, ἐπετεύχθη τὰ τέλη τοῦ 1950. Ἐκτοτε αἱ ἑλληνονοτιοσλαβικαὶ σχέσεις ἔβαινον σταθερῶς βελτιούμεναι, ὥστε νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ὑπογραφή τὴν 28ην Φεβρουαρίου 1953, εἰς Ἀγκυραν, τριμεροῦς συμφώνου φιλίας μεταξὺ Ἑλλάδος, Τουρκίας καὶ Νοτιοσλαβίας. Τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου 1954 ὁ στρατάρχης Τίτο ἐπραγματοποιεῖ ἐπίσημον ἐπίσκεψιν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐγίνε δεκτὸς με τιμὰς ἀρχηγοῦ κράτους. Τὴν 9ην Αὐγούστου 1954 ὑπεγράφετο εἰς Μπλέντ, θέρετρον εἰς Σλοβενίαν, συμμαχία μεταξὺ τῶν τριῶν χωρῶν, κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Ἀτλαντικῆς. Προέβλεπεν ὡς ἀνώτατον ὄργανον συμβούλιον ὑπουργῶν Ἐξωτερικῶν, ὑπὸ τὴν κα-

θοδήγησιν τοῦ ὁποίου θὰ εἰργάζοντο τὸ μόνιμον συμβούλιον, ἡ γραμματεία καὶ τὸν κοινὸν ἐπιτελεῖον τῆς συμμαχίας. Τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου ἔγιναν δεκτοὶ εἰς Βελιγράδιον, ὡς ἐπίσημοι προσκεκλημένοι τοῦ νοτιοσλαβικοῦ κράτους, οἱ Ἑλληνες Βασιλεῖς.

Ἡ Δυτ. Γερμανία ἐπέδειξεν, εὐθύς ἅμα τῇ συγκροτῆσει τῆς τὸ 1949, εἰλικρινῇ διάθεσιν ἐξαλείψεως ἐκ τῆς μνήμης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὅλων τῶν ἐκ τῆς γερμανικῆς κατοχῆς δυσαρέστων ἀναμνήσεων. Ἐδέχθη νὰ γίνῃ ἐκ νέου ὁ καλὸς ἀγοραστής τῶν ἑλληνικῶν γεωργικῶν προϊόντων, κατόπιν τῶν συνομιλιῶν τὰς ὁποίας διεξήγαγεν εἰς Βόννην ὁ ὑπουργὸς τοῦ Συντονισμοῦ Γ. Παπανδρέου, πὰ τέλη 1950, καὶ νὰ μᾶς παράσχη, μετὰ τὴν ἐπίσημον ἐπίσκεψιν τοῦ Σπ. Μαρκεζίνη τὸν Νοέμβριον 1953 εἰς τὴν δυτικογερμανικὴν πρωτεύουσαν, πιστώσεις 50 ἑκατ. δολλαρίων. Τὸν Μάρτιον 1954 ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα ὡς ἐπίσημος προσκεκλημένος ὁ Γερμανὸς καγκελλάριος Κόνρατ Ἀντενάουερ καὶ τρεῖς μῆνας ἀργότερον μετέβαινεν εἰς Γερμανίαν ὁ στρατάρχης Ἀλεξ. Παπάγος. Τὸ 1955 ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας Θ. Χόυς καὶ τὸ 1956 ἀνταπέδωσαν τὴν ἐπίσκεψιν οἱ Ἑλληνες Βασιλεῖς. Τὸ ἴδιον ἔτος θὰ γίνουν ἐπιστήμως δεκτοὶ καὶ ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας Ρενέ Κοτύ.

Οὐδεμίαν δυσκολίαν συνήντησε καὶ ἡ ἀναζωογόνησις τῆς ἑλληνοτουρκικῆς φιλίας. Τὰ τέλη Ἰανουαρίου 1952 ἐπεσκέφθη τὴν Ἀγκυραν ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς κυβερνήσεως καὶ ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν Σοφ. Βενιζέλος καὶ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ ἰδίου ἔτους ἦλθον εἰς Ἀθήνας ὁ Τοῦρκος ὑπουργὸς Ἀντνὰν Μεντερὲς μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν Φουάτ Κιοπρουλοῦ. Κατὰ τὰς διεξαχθείσας συνομιλίας ἐπετεύχθη προσέγγισις ἀπόψεων ἐπὶ τῶν ἐκκρεμῶν μετὰ τῶν δύο χωρῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα ἀνεφέροντο κυρίως εἰς τὰ δικαιώματα μειονοτήτων, ἑλληνικῆς ἐν Τουρκίᾳ καὶ τουρκικῆς εἰς Ἑλλάδα. Τὸ δημιουργηθὲν φιλικὸν κλίμα ἐπέτρεψε τὴν ἐπίσημον εἰς Ἀθήνας ἐπίσκεψιν τοῦ Προέδρου τῆς Τουρκικῆς Δημοκρατίας Τζελάλ Μπαγιάρ, τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου 1952, καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλικοῦ ζεύγους εἰς Ἀγκυραν τὴν ἀνοιξιν τοῦ ἐπομένου ἔτους.

Ἡ Ἀλβανία ἐδείχθη ἀπρόθυμος πρὸς οἰανδήποτε συνεννόησιν. Ἐζήτησεν ὅπως παραιτηθῶμεν ὀριστικῶς καὶ τελεσιδίκως τῶν ἐπὶ

τῆς Β. Ἑπείρου δικαιωμάτων μας. Ἡ ἀξίωσις αὐτὴ ἦτο φυσικὰ ἀδύνατον καὶ νὰ συζητηθῇ ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς. Αἱ μόναι συμφωνίαι μὲ τὴν Ἀλβανίαν ἦσαν ἡ τῆς ἐκκαθαρίσεως (1958) τοῦ Στενοῦ τῆς Κερκύρας ἐκ τῶν ναρκῶν καὶ ἡ περὶ ἀποδόσεως τῶν Ἑλλήνων τῶν ἀπαχθέντων ὑπὸ τῶν συμμοριτῶν.

Ἡ Βουλγαρία ἐδέχθη, τὸν Μάϊον 1954, νὰ ὑπογράψῃ κοινὴν ἑλληνο - βουλγαρικὴν δήλωσιν περὶ ἀποκαταστάσεως τῶν διπλωματικῶν σχέσεων, αἱ ὁποῖαι εἶχον, ὡς προελέχθη, διακοπῇ ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου 1941. Εἰς τὴν δήλωσιν προσετίθετο ὅτι ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις ἦτο ἐτοιμὴ νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ἐκ τῆς συνθήκης εἰρήνης τῆς 10ης Φεβρουαρίου 1947 ἀπορρεούσας ὑποχρεώσεις της.

Ἦσαν : 1) Ἡ καταβολὴ εἰς ὀκτὼ ἐτησίας δόσεις ἐπανορθώσεων ἐκ 45 ἐκατ. δολλαρίων ἀξίας τοῦ 1938. 2) Ἡ ἀπόδοσις τῶν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους ἀφαιρεθέντων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου περιουσιακῶν στοιχείων. 3) Ἡ ἀποκατάστασις εἰς τὰ περιουσιακὰ δικαιώματά των τῶν πρὸ τοῦ πολέμου ἐγκτεστημένων εἰς Βουλγαρίαν Ἑλλήνων.

Ἐχρειάσθη νὰ παρέλθουν δέκα ἀκόμη ἔτη διὰ νὰ ἐπέλθῃ ὁ ὀριστικὸς διακανονισμὸς τῶν μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν ἐκκρεμοτήτων. Τὴν 9ην Ἰουλίου 1964 ὑπεγράφησαν εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν Ἐξωτερικῶν Ἑλλάδος Στ. Κωστοπούλου καὶ Βουλγαρίας Μπάσεφ δώδεκα συμφωνίαι, προῖον διετῶν διαπραγματεύσεων. Διὰ τῆς πρώτης ἐκ τῶν συμφωνιῶν αὐτῶν ἐρρυθμίζετο τὸ θέμα τῶν ἐπανορθώσεων. Οἱ Βούλγαροι ὑπεστήριζον ὅτι εἶχον λαμβάνειν σημαντικὸν ὑπόλοιπον ἐκ τῆς συμφωνίας Καφαντάρη - Μολλώφ τοῦ 1927, διὰ τῆς ὁποίας διεκανονίσθησαν οἱ λογαριασμοὶ ἐκ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν. Ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς ὑπεστηρίζετο ἤδη πρὸ τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου ὅτι οὐδὲν χρεωστικὸν ὑπόλοιπον μᾶς ἐβάρυνεν, διότι τὰ ὀφειλόμενα παρ' ἡμῶν, βάσει τῆς ἀνωτέρω συμφωνίας, εἶχον συμψηφισθῇ μὲ τὰς ἐξ ἐπανορθώσεων ἐκ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου ἀπαιτήσεις μας. Οἱ Βούλγαροι ἀντέλεγον ὅτι αἱ ἐπανορθώσεις ἐκεῖναι εἶχον ἀποσβεσθῇ διὰ τοῦ χρεωστασίου Χοῦβερ. Τελικῶς συνεφωνήθη ὅπως ὅλαι αἱ ἐκατέρωθεν ἀπαιτήσεις καὶ ἀνταπαιτήσεις, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἐκ τῶν περιουσιακῶν δικαιωμάτων τῶν Ἑλλήνων, συμψηφισθῶν, τῆς Βουλγαρίας ἀναλαμβανούσης τὴν ὑποχρέωσιν

νά καταβάλῃ, εἰς δώδεκα ἑτησίαις δόσεις, ποσὸν 7 ἑκατ. δολλαρίων τρεχούσης ἀξίας. Ἐπὶ πλέον, ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νά μᾶς χορηγῇ, ἐπὶ 65 ἔτη, 3 ἑκατ. κυβικά μέτρα ὕδατος ἑτησίως ἐκ τοῦ ποταμοῦ Ἄρδα, διὰ τὴν ἄρδευσιν περιοχῶν τῆς Βορ. Ἑλλάδος. Ἡ συνολικὴ ἀξία τοῦ ὕδατος αὐτοῦ ὑπελογίσθη εἰς 15 ἑκατ. δολλαρίων.

Διὰ τῆς δευτέρας συμφωνίας καθωρίζοντο οἱ ὅροι ἀξιοποιήσεως τῶν ὑδάτων τῶν ποταμῶν Στρυμόνος, Νέστου καὶ Ἑβρου, δεδομένου ὅτι αἱ πηγαὶ τῶν τριῶν ποταμῶν εὐρίσκονται εἰς Βουλγαρίαν. Διὰ τῶν ὑπολοίπων δέκα ἐλαμβάνετο πρόνοια διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐπικοινωνιῶν, σιδηροδρομικῶν, ὁδικῶν, ἀεροπορικῶν, τηλεγραφικῶν, τηλεφωνικῶν, διὰ τὴν ἀμοιβαίαν παροχὴν δασμολογικῶν διευκολύνσεων, διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐμπορικῶν καὶ οἰκονομικῶν σχέσεων. Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν συμφωνιῶν δὲν προσέκρουσεν εἰς δυσχερείαις κατὰ τὴν διαρρεύσαν ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς των πενταετίαν.

Ὁ θάνατος τοῦ Στάλιν, τὴν 5ην Μαρτίου 1953, ἐπέτρεψε τὴν ἐκ μέρους τῆς σοβιετικῆς κυβερνήσεως ἐφαρμογὴν μεθόδων ἐξωτερικῆς πολιτικῆς πλέον ἐλαστικῶν. Ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ἑνωμ. Πολιτειῶν εἰς βιομηχανικὸν ἐξοπλισμόν, εἰς ἔθνικόν εἰσόδημα καὶ πυρηνικὰ ὄπλα, καθίστα ἀδύνατον τὴν πραγματοποίησιν τοῦ παγίου σκοποῦ τῆς σοβιετικῆς πολιτικῆς, τῆς ἐπιβολῆς δηλαδὴ τοῦ κομμουνιστικοῦ τρόπου ζωῆς εἰς ὅλον τὸν κόσμον διὰ τῆς βίας. Αὐτὸς οὗτος ὁ Στάλιν μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Βερολίνου (1948-1949), τῶν πιέσεων ἐπὶ τοῦ Ἰράν καὶ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν ἐπιθέσεων ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Νοτ. Κορέας, ἡσθάνετο τὴν ἀνάγκην κάποιαις προσεγγίσεως μὲ τὴν Δύσιν. Τοῦ ἦτο ἀπαραίτητος καὶ διὰ τὴν ἀνασυγκρότησιν καὶ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Σοβ. Ἐνώσεως. Οἱ διάδοχοί του ἔσπευσαν νά ἀμβλύνουν τὴν σκληρὰν γραμμὴν τοῦ θανόντος στρατάρχου καὶ νά υἱοθετήσουν τὸ δόγμα τῆς εἰρηνικῆς συνυπάρξεως. Ἐντὸς τοῦ θέρους 1953 ἐπετεύχθη ἀνακωχὴ εἰς τὴν Κορέαν. Προσπάθεια δὲ ἀποκαταστάσεως καλῶν σχέσεων μὲ ὅλας τὰς χώρας τοῦ κόσμου ἀνελήφθη ὑπὸ τῆς Μόσχας.

Ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς νέας αὐτῆς τακτικῆς εὐρίσκετο καὶ ἡ τοποθέτησις, τὸ 1953, Σοβιετικοῦ πρεσβευτοῦ εἰς Ἀθήνας. Ἐπὶ ἑπταετίαν ἡ πρεσβεΐα διηυθύνετο ὑπὸ ἐπιτετραμμένου. Ὁ νέος πρέσβευ-

τῆς Σεργκέϊεφ εἶχεν ὑπηρετήσῃ ὥς γραμματεὺς καὶ πρὸ τοῦ πολέμου εἰς Ἀθήνας. Ἐκαμνε δὲ χρῆσιν τῶν μικρῶν γνώσεών του τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τοὺς Ἕλληνας συνομιλητάς του. Ἐν τῷ αὐτῷ πλαισίῳ πρέπει νὰ τοποθετηθῇ καὶ ἡ προθυμία τῶν δορυφόρων χωρῶν, εἴτε ἦσαν σύμμαχοι κατὰ τὸν πόλεμον, ὥς ἡ Πολωνία καὶ ἡ Τσεχοσλοβακία, εἴτε εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἀνῆκον, ὥς ἡ Ρουμανία καὶ ἡ Οὐγγαρία, ὅπως ἀποκαταστήσουν διπλωματικὰς σχέσεις μὲ τὴν χώραν μας. Αἱ χῶραι αὗται ἐδέχθησαν νὰ προβοῦν εἰς ἀπελευθέρωσιν ἀπαχθέντων ὑπὸ τῶν συμμοριτῶν παιδιῶν καὶ νὰ προέλθουν εἰς διαπραγματεύσεις διὰ τὴν ὑπογραφὴν ἐμπορικῶν συμφωνιῶν καὶ τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν ὑφισταμένων οἰκονομικῶν ἐκκρεμοτήτων, αἱ ὁποῖαι ἐδημιουργήθησαν ἐκ τῆς ἐθνικοποιήσεως, κυρίως εἰς Ρουμανίαν, τῶν περιουσιῶν τῶν ἐκεῖ ἐγκατεστημένων Ἑλλήνων.

Τὴν τάσιν αὐτὴν διακριτικοῦ ἀνοίγματος τοῦ παραπετάσματος ἀνέστειλεν ἡ σημειωθείσα παγκόσμιος ἀντίδρασις εἰς τὴν ἐπέμβασιν τῶν σοβιετικῶν ἐνόπλων δυνάμεων, τὸν Νοέμβριον 1956, εἰς Οὐγγαρίαν, διὰ τὴν καταστολὴν τοῦ ἐπαναστατικοῦ οὐγγρικοῦ κινήματος, τὸ ὁποῖον ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστῶτος καὶ ἐγκαθίδρυσιν φιλελευθέρης δημοκρατίας. Ἄλλ' ὄχι ἐπὶ μακρόν. Ὁ ἡγέτης τῆς Σοβ. Ἐνώσεως Νικήτας Κρούτσεφ, ἀφοῦ ἀπεμάκρυνεν ἐκ τῆς κυβερνήσεως ὠρισμένα παλαιὰ στελέχη, ὥς ὁ Μολότωφ, ἐπωφελήθη τοῦ γοήτρου τὸ ὁποῖον ἐκέρδισεν ἡ χώρα του, ἐκ τῆς ἐξαπολύσεως τοῦ πρώτου τεχνητοῦ δορυφόρου (Ὀκτώβριος 1957), διὰ νὰ συνεχίσῃ τὴν γραμμὴν τῆς εἰρηνικῆς συμβιώσεως. Ἡ γραμμὴ αὕτη εἶχε γίνεи, ἄλλωστε, ἀπαραίτητος διὰ τὴν Μόσχαν, διότι, ἡ Κομμουνιστικὴ Κίνα (ἀπὸ τοῦ 1949 εἶχεν ἐπιβληθῇ εἰς ὁλόκληρον τὴν ἡπειρωτικὴν Κίναν κομμουνιστικὸν καθεστῶς. Οἱ ὑπὸ τὸν στρατάρχην Τσάγκ - Κάι - Σὲκ Κινέζοι ἐθνικισταὶ περιωρίσθησαν εἰς τὴν νῆσον Φορμόζαν (Τάϊβάν), εἶχεν ἀρχίσει νὰ διεκδικῇ τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὸ κομμουνιστικὸν στρατόπεδον.

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Κυπριακοῦ.

Ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων τῆς Ἑλλάδος ἡ ἐπιδιώξις ἱκανοποιητικῆς λύσεως τοῦ κυπριακοῦ θέματος ἤσκησεν ἀποφασιστικὴν

ἐπίδρασιν. Διότι αἱ ἑλληνικαὶ κυβερνήσεις ἦσαν ὑποχρεωμέναι νὰ ἀναζητοῦν τὴν ὑποστήριξιν τῆς πλειονοψηφίας τῶν κρατῶν - μελῶν τοῦ Ο.Η.Ε. διὰ νὰ ἐπιτύχουν εὐνοϊκὰς ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν θέσεων ἀποφάσεις. Ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν κρατῶν μελῶν τοῦ Ὁργανισμοῦ ἠῤῥξανεν ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ἐφ' ὅσον τὰ παλαιὰ ἀποικιακὰ ἐδάφη ἀνεκηρύσσοντο ἀνεξάρτητα κράτη (ἀπὸ 50 τὸ 1945 ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τοῦ Ο.Η.Ε. ἀνῆλθεν εἰς 111 τὸ 1963 καὶ εἰς 126 τὸ 1968). Τὸν Ἀπρίλιον 1955, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος μετέσχε διασκέψεως 39 ἀφρικανικῶν καὶ ἀσιατικῶν κρατῶν, ἡ ὁποία συνῆλθεν εἰς Μπαντούγκ τῆς Ἰνδονησίας. Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ὠργανώθησαν εἰδικαὶ ἀποστολαὶ εἰς διάφορα ἀσιατικὰ καὶ ἀφρικανικὰ κράτη. Πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι αἱ πρώην γαλλικαὶ ἢ ἀγγλικά ἀποικία ἐπηρεάζοντο εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς των ἀπὸ τὴν στάσιν τῆς παλαιᾶς μητροπόλεως. Δεδομένου δὲ ὅτι ἡ Γαλλία ἀντεμετώπιζε κινήματα ἀνεξαρτησίας τῶν ἀποικιῶν της, ὡς καὶ ἡ Μ. Βρεταννία, ἦτο φυσικὸν ἡ γραμμὴ της εἰς τὰ Η.Ε. νὰ εἶναι εὐθυγραμμισμένη πρὸς τὴν βρεταννικὴν. Ἄλλωστε τὸ σύνολον τῶν κρατῶν - μελῶν τοῦ ΝΑΤΟ δὲν ἔβλεπεν εὐχαρίστως τὴν ἀνακίνησιν τοῦ κυπριακοῦ θέματος καὶ συνετάσσετο μετὰ τὴν Μ. Βρεταννίαν εἰς τὰς ψηφοφορίας τοῦ Ο.Η.Ε. Αὐτὸ εἶχε προκαλέσει αἰσθηματικρίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τῶν συμμάχων μας τοῦ ΝΑΤΟ. Τὴν εὐλογον αὐτὴν πικρίαν αἱ κυβερνήσεις Παπάγου καὶ Καραμανλῆ μετὰ δυσκολίας κατῴρθωσαν νὰ περιορίσουν εἰς ὅρια μὴ θέτοντα εἰς κίνδυνον τὴν εἰς τὴν συμμαχίαν θέσιν μας. Ἦναγκάσθη ὁμως ἡ κυβέρνησις Καραμανλῆ, εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Σουέζ, εἰς τὴν ὑπόθεσιν Λιβάνου καὶ Ὑπεριοδανίας (1958), εἰς τὴν ὑπόθεσιν Ἀλγερίας, λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ συμφέροντα τῶν Ἑλλήνων τῶν διαβιούντων εἰς τὰ ἀραβικὰ κράτη, ὡς καὶ τῶν εἰς αὐτὰ Ὀρθοδόξων Πατριαρχείων, νὰ ταχθῇ παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν τελευταίων. Γενικώτερον δὲ ἡ ἑλληνικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ ἀπέβλεπεν εἰς καλλιέργειαν φιλικῶν σχέσεων μετὰ τὸν ἀραβικὸν κόσμον. Ἐφ' ᾧ καὶ μέχρι σήμερον δὲν ὑπάρχουν ἐπίσημοι διπλωματικαὶ σχέσεις μετὰ τὸ Ἰσραήλ.

Ἡ ἐπελθοῦσα συμβιβαστικὴ λύσις τοῦ κυπριακοῦ ὠδήγησεν εἰς ἐξάλειψιν τῆς δυσφορίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἔναντι τῶν συμμάχων μας. Τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ γνησίου φιλοδυτικοῦ πνεύματος

ἐπεβεβαίωσε·ν ἡ μεγαλειώδης ὑποδοχή τὴν ὁποίαν ἐπεφύλαξεν ὁ λαὸς τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸν Πρόεδρον τῶν Η.Π.Α. (1952 - 1960) στρατηγὸν Ντουάιτ Ἀϊζενχάουερ ὅταν ἐπεσκέφθη τὴν ἑλληνικὴν πρωτεύουσαν τὴν 14ην Δεκεμβρίου 1959. Ἦτο ὁ πρῶτος Ἀμερικανὸς Πρόεδρος ὁ ὁποῖος ἐπεσκέπτετο τὴν χώραν μας. Ἐπίσης ἐγένετο ἐνθουσιωδῶς δεκτὸς τὸν Ἰούλιον 1962, ὁ τότε ἀντιπρόεδρος καὶ ἀπὸ 22/11/1963 μέχρι 20/1/1969 Πρόεδρος τῶν Η.Π.Α. Λύντον Τζόνσον, ὡς καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, στρατηγὸς Κάρολος Ντέ Γκώλ, τὸν Ἀπρίλιον 1963.

Διὰ τὴν προβολὴν τῆς διεθνoῦς θέσεως τῆς Ἑλλάδος ὁ πρωθυπουργὸς Κ. Καραμανλῆς ἐπραγματοποίησε πολλὰς ἐπιστῆμους ἐπισκέψεις εἰς τὰς δυτικὰς χώρας, ὡς καὶ εἰς Νοτιοσλαβίαν, Τουρκίαν (εἰς Ἀγκυραν μετέβη ἀμέσως μετὰ τὰς συμφωνίας Ζυρίχης καὶ Λονδίνου, τὸν Ἀπρίλιον 1959), Αἴγυπτον.

Ἰδιαιτέρως ἐπιτυχὴς ὑπῆρξεν ἡ εἰς Οὐάσιγκτον ἐπίσκεψίς του, τὴν ἀνοίξιν 1961, εὐθύς μετὰ τὴν ἀνοδὸν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Προέδρου Τζὼν Κέννεντυ. Ἐπίσης συνέβαλον εἰς τὴν τοιαύτην προβολὴν καὶ αἱ ἐπισκέψεις τοῦ βασιλικοῦ ζεύγους εἰς Η.Π.Α., Γαλλίαν, Γερμανίαν, Ἰταλίαν, Ἰνδίαν, Ταϋλάνδην, Λίβανον, Μ. Βρεταννίαν, αἱ ὁποῖαι ἐπραγματοποιήθησαν ἀπὸ 1956 - 1963.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ

Ἡ κυβέρνησις Κ. Καραμανλῆ, μετὰ τὴν ῥύθμισιν τοῦ Κυπριακοῦ, ἔστρεψε τὴν προσοχήν της εἰς τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Τὰ ἐπιτευχθέντα μέχρι τοῦ 1958 εἰς τὸν οἰκονομικὸν τομέα ἦσαν ἱκανοποιητικά, ἀλλ' ὅχι ὅσα ἔπρεπε νὰ γίνουν. Τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα εἶχε διπλασιασθῇ μὲ βάσιν τὸ 1948 καὶ εἶχεν αὐξηθῇ κατὰ 78,2% ἔναντι τοῦ προπολεμικοῦ (1938). Ὁ μέσος ῥυθμὸς αὐξήσεως τῆς δεκαετίας 1949 - 1958 ἦτο 7,3%.

Τὸν Ἀπρίλιον 1959 ἐξηγγέλθη προσωρινὸν πενταετὲς πρό-

γραμμα οικονομικής ανάπτυξης δια την περίοδο 1959 - 63, εν έτος δὲ ἀργότερον (τὴν 9ην Ἀπριλίου 1960), ἀνεκοινώθη τὸ ὀριστικὸν πρόγραμμα, τὸ ὁποῖον εἶχε καταρτισθῇ ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν Ἱταλῶν εἰδικῶν, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν καθηγητὴν Π. Σαρατσένο. Τὸ πρόγραμμα τοῦτο ἀνεφέρετο εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας κατὰ τὴν δεκαετίαν 1960 - 69. Προέβλεπε μέσον ῥυθμὸν ἐτησίας ἀναπτύξεως 6%. Οἱ συντάκται τοῦ προγράμματος ὑπῆρξαν ἐπιφυλακτικοί. Κατὰ τὴν ὀκταετίαν 1960 - 1967 ὁ μέσος ἐτήσιος ῥυθμὸς αὐξήσεως τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἦτο 6,91%. Οὕτω τὸ ἀκαθάριστον ἐθνικὸν εἰσόδημα, εἰς σταθεράς τιμὰς τοῦ 1958, ἀνῆλθε τὸ 1967 εἰς 145,5 δισ. δραχμῶν, ἔναντι 76.897 τοῦ ἐτους 1958. Ὡς ἐξήθη, δηλαδή, κατὰ 89%.

Τὸ πρόγραμμα τοῦ 1960 ἀπέβλεπε βασικῶς εἰς τὴν προώθησιν τῆς ἐκβιομηχανίσεως τῆς χώρας. Δι' αὐτὸ προέβλεπε μέσῃ ἐτησίαν αὐξήσει τῶν ἐπενδύσεων εἰς τὴν βιομηχανίαν κατὰ τὴν πρώτην πενταετίαν 21%. Ὡς προστεθῇ ὅτι, διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, ἰδρύθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Καραμανλῆ καὶ ὁ Ὀργανισμὸς Βιομηχανικῆς Ἀναπτύξεως (ΟΒΑ), τοῦ ὁποῖου κυρία ἀποστολὴ ἦτο ἡ προγραμματισμένη βιομηχανικὴ ἐπένδυσις. Ὁ ὀργανισμὸς αὐτὸς καὶ ὁ Ὀργανισμὸς Χρηματοδοτήσεως Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως (ΟΧΟΑ), ἰδρυθεὶς διὰ τὴν διαχείρισιν τῶν χορηγηθέντων εἰς τὰς βιομηχανίας δανείων ἐκ τοῦ Σχεδίου Μάρσαλ, συνεχωνεύθησαν, τὸ 1964, εἰς τὴν τότε ἰδρυθεῖσαν Ἑλληνικὴν Τράπεζαν Βιομηχανικῆς Ἀναπτύξεως (ΕΤΒΑ).

Αἱ βασικαὶ βιομηχανίαι τῶν ὁποίων τὴν ἱδρυσιν προέβλεπε τὸ πρόγραμμα ἀνεφέροντο καὶ εἰς τὰ προγράμματα 1948 καὶ 1954. Αἱ περισσότεραι δὲν εἶχον ἰδρυθῇ. Ἀπὸ τοῦ 1960 ἐπεδιώχθη καὶ ἐπετεύχθη ἡ ἱδρυσίς των δηλαδή τῆς βιομηχανίας ἀλουμινίου, τοῦ ἀξώτου, τῶν ὑπερφωσφορικῶν λιπασμάτων, τοῦ χάλυβος. Ἐπὶ πλέον τὸ 1963 ἐπραγματοποιήθησαν ἐπενδύσεις διὰ τὴν ἀνέγερσιν μεγάλου βιομηχανικοῦ συγκροτήματος εἰς Θεσσαλονίκην, περιλαμβάνοντος δεῦτερον διύλιστήριον πετρελαίου, χαλυβουργεῖον, βιομηχανίαν πλαστικῶν, ἀμμωνίας κ.ἄ.

Ἐπὶ πλέον ἡ κυβέρνησις Καραμανλῆ ἐπεδίωξε καὶ ἐπέτυχε τὴν σύνδεσιν τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Οἰκονομικὴν Κοινότητα, τὴν περισσότερον γνωστὴν ὡς Κοινὴν Ἀγοράν. Ἡ Ε.Ο.Κ.

ιδρύθη, διά τῆς ὑπογραφείσης εἰς Ρώμην, τὴν 25ην Μαρτίου 1957 συνθήκης ὑπὸ τῆς Γαλλίας, Δυτ. Γερμανίας, Ἰταλίας, Βελγίου, Ὀλλανδίας καὶ Λουξεμβούργου. Ἡ Ε.Ο.Κ., μετὰ μίαν δεκαετίαν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της θὰ μετετρέπεται εἰς τελωνειακὴν ἔνωσην τῶν ἑξ χωρῶν. (Ἡ ἔνωσις ἐπραγματοποιήθη τὴν 1ην Ἰουλίου 1968).

Ἡ συμφωνία συνδέσεως Ἑλλάδος - Ε.Ο.Κ. ὑπεγράφη εἰς Ἀθήνας τὴν 9ην Ἰουλίου 1961. Ἦσαν προσηρτημένα εἰς αὐτὴν 20 πρωτόκολλα, 4 πίνακες καὶ 9 δηλώσεις. Σκοπὸν ἡ σύνδεσις εἶχεν, ὡς ὠρίζετο εἰς τὸ ἄρθρον 2 τῆς συμφωνίας, «νὰ προαγάγῃ τὴν διαρκὴ καὶ ἰσόρροπον ἐνίσχυσιν τῶν ἐμπορικῶν καὶ οἰκονομικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν Μερῶν, λαμβανομένης πλήρως ὑπ' ὄψιν τῆς ἀνάγκης ὅπως ἐξασφαλισθῇ ἡ ἐπιτάχυνσις τῆς ἀναπτύξεως τῆς οἰκονομίας τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ ἡ ἀνύψωσις τοῦ ἐπιπέδου ἀπασχολήσεως καὶ τῶν βιοτικῶν συνθηκῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ». Διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ ἡ Ἑλλάς θὰ εἰσῆρχετο εἰς τὴν τελωνειακὴν ἔνωσην μετὰ μίαν δωδεκαετίαν ἀπὸ τῆς θέσεως εἰς ἰσχὺν τῆς συμφωνίας, (ἡ τοιαύτη μεταβατικὴ περίοδος, ὡς ἀπεκαλεῖτο, ὠρίζετο διὰ τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα εἰς 22 ἔτη), θὰ ἐνηρμόνιζε τὴν πολιτικὴν της (οἰκονομικὴν) πρὸς ἐκείνην τῆς Ε.Ο.Κ. καὶ θὰ ἐλάμβανε πόρους προοριζομένους νὰ διευκολύνουν τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς ἀναπτύξεώς της. Οἱ πόροι αὐτοί, κατὰ τὸ ὑπ' ἀριθ. 19 προσηρτημένον πρωτόκολλον, χορηγούμενοι ὑπὸ μορφήν δανείων μέσῳ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τραπεζῆς Ἐπενδύσεων, θὰ ἠδύναντο νὰ ἀνέλθουν εἰς 125 ἑκατ. δολλαρίων διὰ τὴν πρώτην πενταετίαν ἀπὸ τῆς ἰσχύος τοῦ πρωτοκόλλου.

Κυρωθεῖσα ὑπὸ τῆς ἐλληνικῆς Βουλῆς καὶ τῶν κοινοβουλίων τῶν ἑξ ἄλλων χωρῶν ἡ συμφωνία συνδέσεως ἤρχισεν ἰσχύουσα ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου 1962. Ἀπὸ τῆς ἡμερομηνίας αὐτῆς ἤρχισε νὰ μετρῆται καὶ ὁ χρόνος τῆς μεταβατικῆς περιόδου. Κατ' ἀκολουθίαν, τὸν Νοέμβριον 1974 θὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν τελωνειακὴν ἔνωσην, τὸν δὲ Νοέμβριον 1984 θὰ παύσῃ ἡ εἰδικὴ μεταχειρίσις τῶν ἑλληνικῶν βιομηχανικῶν προϊόντων.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΣΤΑΘΕΙΑ

Τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου 1961 ἡ κυβέρνησις Κ. Καραμανλῆ παρτήθη, διὰ νὰ σχηματισθῇ ὑπηρεσιακὴ κυβέρνησις πρὸς διενέργειαν ἐκλογῶν. Ὁ πρωθυπουργὸς ἔκρινεν ὅτι ἡ παρέλευσις 40 μηνῶν ἀπὸ τῆς τελευταίας λαϊκῆς ἐτυμηγορίας ἦτο χρονικὸν διάστημα ἐπαρκές, διὰ νὰ δικαιολογήσῃ νέαν προσφυγὴν εἰς τὸ ἐκλογικὸν σῶμα. Αἱ ἐκλογαὶ προσδιωρίσθησαν τὴν 29ην Ὀκτωβρίου καὶ διενεργήθησαν ὑπὸ ὑπηρεσιακῆς κυβερνήσεως προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στρατιωτικοῦ οἴκου τοῦ Βασιλέως ἀντιστρατήγου Κ. Δόβα.

Εἰς τὰς ἐκλογὰς μετέσχον τρία κόμματα, ἡ Ἐθνικὴ Ριζοσπαστικὴ Ἐνωσις (ΕΡΕ) ὑπὸ τὸν Κ. Καραμανλῆν, ἡ Ἐνωσις Κέντρου ὑπὸ τὸν Γεωρ. Παπανδρέου καὶ ἡ ΕΔΑ.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βουλευτικῆς περιόδου 1958 - 1961 τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων οὐσιαστικῶς διελύθη. Προσπάθειαι ἀνασυστάσεως καὶ διευρύνσεώς του, μὲ τὴν ἐπωνυμίαν Κίνημα Ἐθνικῆς Ἀναδημιουργίας, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ στρατηγοῦ Γ. Γρίβα (Διγενῆ), (οὗτος, μετὰ τὰς συμφωνίας Ζυρίχης - Λονδίνου καὶ τὴν κατάπausιν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας. Ἡ κυβέρνησις Καραμανλῆ, τιμῶσα τὴν ἀγωνιστικὴν προσπάθειάν του, τὸν προήγαγεν εἰς ἀντιστράτηγον καὶ τοῦ ἀπένειμε τὸν Μεγαλόσταυρον Γεωργίου Α'), περὶ τοῦ ὁποίου ἐπιστεύθη ὅτι, λόγῳ τῆς αἵγλης τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν εἰς Κύπρον, ἡδύνατο νὰ πραγματοποιήσῃ μίαν κίνησιν ἀνάλογον πρὸς τὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ Συναγερμοῦ τοῦ στρατάρχου Παπάγου, ἀπέτυχεν. Ὅπως ἀπέτυχε καὶ προσπάθεια δημιουργίας μετριοπαθοῦς ἄριστεροῦ κόμματος ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἡλίου Τσιριμώκου, ὁ ὁποῖος τὸ 1958 εἶχε συνεργασθῇ μὲ τὴν ΕΔΑ. Τελικῶς, ἐν ὄψει τῶν ἐκλογῶν, ἀπεφασίσθη τὰ τέλη Σεπτεμβρίου 1961 ἡ ἱδρυσις νέου κόμματος, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἐνωσις Κέντρου», εἰς τὸ ὁποῖον συνεχωνεύθησαν ὅλα τὰ στελέχη, τὰ ἐκτὸς τῆς ΕΡΕ καὶ τῆς ΕΔΑ εὐρισκόμενα. Ἀρχηγὸς τοῦ νέου κόμματος ὠρίσθη ὁ Γ. Παναγιώτου καὶ ὑπαρχηγὸς

όσοφ. Βενιζέλος. 'Αλλά ἐπειδὴ δὲν ἠσθάνετο ἡ Ε.Κ. ἀρκετὰ ἰσχυρὰ διὰ νὰ διεκδικήσῃ τὴν ἐκλογικὴν νίκην ἀπεφάσισε νὰ συνεργασθῇ μὲ τὸ κόμμα τῶν Προοδευτικῶν. 'Ο ἐκλογικὸς νόμος, ὁ ψηφισθεὶς τὸ θέρος τοῦ 1961, ἡνύνει τὴν συνεργασίαν, διότι καθιέρωνε σημαντικῶς μικρότερα ποσοστὰ καὶ διὰ τὰ αὐτοτελῆ κόμματα καὶ διὰ τοὺς συνασπισμοὺς κομμάτων συμμετοχῆς εἰς τὴν δευτέραν κατανομήν.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν ἔδωσεν εἰς τὴν Ε.Ρ.Ε. τὰ 50,81% τῶν ψήφων καὶ 176 ἔδρας, εἰς τὸν συνασπισμὸν Ε.Κ. - Προοδευτικοὶ τὰ 33,66% τῶν ψήφων καὶ 100 ἔδρας καὶ εἰς τὴν Ε.Δ.Α τὰ 14,63% τῶν ψήφων καὶ 24 ἔδρας. Δὲν ἱκανοποίησε τὴν Ε.Κ., ἡ ὁποία ὑπελόγιζε, παρὰ τὸ ὅτι ἦτο ἀρτιγενὴς καὶ ἀνομοιογενής, εἰς πλειονοψηφίαν. 'Ἡρχισε λοιπὸν νὰ καταγγέλλῃ τὸ ἀποτέλεσμα ὡς προῖον βίας καὶ νοθείας, συνεπικουρουμένη καὶ ὑπὸ τῆς Ε.Δ.Α, ἡ ὁποία βαρέως ἔφερε τὴν μείωσιν τῆς ἐκλογικῆς δυνάμεώς της. 'Εὰν ἡ ἀντιπολίτευσις περιωρίζετο εἰς ἀμφισβήτησιν τοῦ ἐκλογικοῦ ἀποτελέσματος, οὐδεμία ἀνωμαλία θὰ προεκαλεῖτο. 'Αποτελεῖ παράδοσιν, οἱ ἡττημένοι εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἐκλογὰς νὰ ἀποδίδουν τὴν ἡττάν των εἰς ἄλλα ἐκτὸς τῆς μειωμένης ἀκτινοβολίας των αἷτια. 'Αλλ' ἡ Ε.Κ. καὶ ἡ Ε.Δ.Α. ἔστρεψαν τὰ βέλη των καὶ κατὰ τοῦ 'Ανωτάτου 'Αρχοντος τὸν ὁποῖον κατηγορήσαν καὶ διὰ τὴν κυβέρνησιν Δόβα καὶ διότι ἀνέθεσεν εἰς τὸν Κ. Καραμανλὴν ἐκ νέου τὴν πρωθυπουργίαν. Τὸν ἐκάλουν δὲ νὰ τὸν ἀποπέμψῃ, διότι ἄλλως θὰ καθίστατο ὑπεύθυνος. 'Ἡ ὅλη ἐπίθεσις κατὰ τοῦ Βασιλέως ἦτο ἐστερημένη οἰουδήποτε ἄλλου νοήματος, πλὴν ἐκείνου τῆς ἀσκήσεως ἐπ' αὐτοῦ ἡθικῆς πίεσεως. Διότι ὁ ἀνώτατος ἄρχων δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα ἢ τὴν δυνατότητα νὰ ἐλέγξῃ τὸ ἐκλογικὸν ἀποτέλεσμα, εἰς τὸ ὁποῖον, ἀντιθέτως, ἔχει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ὑποταγῇ. Τὸν τρόπον διενεργείας τῶν ἐκλογῶν ἤλεγχε, βάσει τοῦ Συντάγματος τοῦ 1952, τὸ 'Εκλογοδικεῖον. Καὶ τὸ 'Ανώτατον αὐτὸ δικαστικὸν σῶμα μόνον εἰς μίαν περίπτωσιν, οὐδόλως ἀλλοιοῦσαν τὰ γενικὰ ἀποτελέσματα, ἐδικαίωσε τὴν Ε.Κ. 'Αλλ' οὔτε τὸ δικαίωμα τῆς ἀπολύσεως τῆς κυβερνήσεως, ἐφ' ὅσον αὕτη ἀπολαύει τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς, ἔχει ὁ Βασιλεὺς. 'Ὅλα αὐτὰ ἡ ἡγεσία τῆς Ε.Κ. τὰ ἡγνόησεν. 'Ἡ ἐπίθεσις της ἐστράφη καὶ κατὰ τοῦ 'Ανωτάτου 'Αρχοντος. ('Ο ἀρχηγὸς καὶ τὰ στελέχη τῆς Ε.Κ. ἡρνήθησαν νὰ

παραστούν εις δεξιώσεις δοθείσας ὑπὸ τοῦ Βασιλέως πρὸς τιμὴν τοῦ Προέδρου τῆς Ἰταλικῆς Δημοκρατίας, τοῦ Προέδρου Μακαρίου, τοῦ Προέδρου Ντὲ Γκώλ, ὡς καὶ εἰς τοὺς γάμους τῆς πριγκιπίσσης Σοφίας) καὶ κατὰ τῆς ἡγεσίας τοῦ στρατεύματος, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει συνεργὸν εἰς τὴν ἀσκηθεῖσαν βίαν καὶ νοθείαν. Ἐπρόκειτο καθαρῶς περὶ ἐνεργείας εὐρισκομένης ἐκτὸς τῶν πλαισίων τοῦ πολιτεύματος.

Ἄλλ' ἡ ἐπίθεσις δὲν εἶχεν ἀπήχησιν εἰς τὸν λαὸν καὶ δὲν θὰ ἀπέδιδεν, ἐὰν δὲν διεπράττοντο δύο λάθη. Πρῶτον λάθος ἡ ὑπὸ τοῦ Κ. Καραμανλῆ ἀνακίνησις θέματος ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος. Δεύτερον ἡ διαφωνία Βασιλέως - Καραμανλῆ ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς βασιλικῆς ἐπισκέψεως εἰς Λονδίνον.

Ἡ ὑπὸ βουλευτῶν τῆς Ε.Ρ.Ε., μελῶν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, κατάθεσις τὴν 21ην Φεβρουαρίου 1963 προτάσεως περὶ ἀναθεωρήσεως μὴ θεμελιωδῶν διατάξεων τοῦ Συντάγματος ἀπετέλει ἑναρξιν τῆς διαδικασίας ἀναθεωρήσεως. Αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι ἡ κυβέρνησις ἐθεώρει τὸν καταστατικὸν χάρτην ξεπερασμένον. Ἐσήμαινεν ἐπίσης ὅτι ἐντὸς τοῦ ἔτους θὰ ἔπρεπε νὰ διενεργηθοῦν ἐκλογαὶ πρὸς ἀνάδειξιν ἀναθεωρητικῆς βουλῆς. Οὕτω ἐγίνετο ἐμμέσως ἀποδεκτὸν τὸ αἶτημα τῆς ἀντιπολιτεύσεως περὶ νέας λαϊκῆς ἐτυμηγορίας, ἐνῶ συγχρόνως ἐξεφράζοντο ἀμφιβολίαι περὶ τῆς ἀποδοτικότητος τοῦ ὑφισταμένου πολιτειακοῦ καθεστῶτος. Κατόπιν τούτου δὲν ἦτο περίεργον ὅτι ἡ ἀντιπολίτευσις ἀνεθάρρηνεν. Ἀπέκρουσε τὴν ἀναθεώρησιν καὶ ἐζήτησεν ἐγγυήσεις διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἀδιαβλήτου τῆς νέας λαϊκῆς ἐτυμηγορίας. Συγκεκριμένως, ἤξιωσε τὴν ἐπαναφορὰν τῆς ἀπλῆς ἀναλογικῆς ὡς ἐκλογικοῦ συστήματος, τὴν διενέργειαν τῶν ἐκλογῶν ὑπὸ ὑπερησιακῆς κυβερνήσεως τῆς ἐμπιστοσύνης της, τὴν ἀντικατάστασιν τῶν νομαρχῶν καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Σωμάτων Ἀσφαλείας κατὰ τὴν προεκλογικὴν περίοδον ὑπὸ δικαστῶν καὶ τὴν κατάργησιν τοῦ δικαίωματος ψήφου τῶν στρατιωτικῶν.

Ἐνῶ ἡ πολιτικὴ κατάστασις εὕρισκετο εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, συνετελέσθη τὸ δεύτερον λάθος. Οἱ Βασιλεῖς τῆς Ἑλλάδος προσεκλήθησαν ὑπὸ τῆς Βασιλίσσης τῆς Μ. Βρεταννίας νὰ ἐπισκεφθοῦν ἐπισήμως τὸ Λονδίνον τὴν 9ην Ἰουλίου 1963. Ἡ πρόσκλησις ἐγίνεν ἀποδεκτὴ, διότι ἐθεωρήθη ὅτι ἡ ἐπίσκεψις θὰ συνέβαλλεν εἰς τὴν

πλήρη αποκατάστασιν τῆς ἑλληνοβρετανικῆς φιλίας, ἡ ὁποία εἶχεν ὑποστῆ σοβαρὰν δοκιμασίαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κυπριακῆς κρίσεως. Συνέβη ὅμως τὸ δεύτερον δεκαπενθήμερον τοῦ Ἀπριλίου νὰ μεταβῇ εἰς τὴν βρετανικὴν πρωτεύουσαν, ἀντιπρὸς τῆς, ἡ Βασίλισσα Φρειδερίκη. Κατὰ τὴν ἐκεῖ διαμονὴν τῆς Βρεταννοὶ κομμουνιστὰὶ μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὴν Ἀγγλίδα σύζυγον Ἕλληνας κομμουνιστοῦ βαρυνομένου μὲ καταδίκην διὰ τὴν κατὰ τὸν συμμοριτοπόλεμον δρᾶσίν του, ἀπεδοκίμασαν τὴν Βασίλισσαν. Ἐκρίθη ὅτι ἡ βρετανικὴ ἀστυνομία δὲν εἶχε λάβει τὰ ἀπαιτούμενα μέτρα ἀποτροπῆς τοῦ ἐπεισοδίου. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις κατόπιν τούτου, καὶ παρὰ τὴν λύπην τὴν ὁποίαν ἐξέφρασεν ἡ βρετανικὴ, ἐφοβήθη ὅτι θὰ ἐσημειοῦντο ἐπεισόδια ἀποδοκιμασίας τοῦ βασιλικοῦ ζεύγους κατὰ τὴν ἐπίσημον ἐπίσκεψιν. Ὑπέδειξε τὴν ματαίωσιν ἢ τὴν ἀναβολὴν τοῦ εἰς Λονδίνον ταξιδίου. Ὁ Βασιλεὺς Παῦλος ἡρνήθη νὰ υἱοθετήσῃ τὴν ὑπόδειξιν. Ἡ κυβέρνησις Καραμανλῆ ἠναγκάσθη τὴν 11ην Ἰουνίου νὰ ὑποβάλῃ τὴν παραίτησίν της.

Μετὰ διαβουλεύσεις διαρκείας μιᾶς ἐβδομάδος ἀνετέθη ὁ σχηματισμὸς τῆς νέας κυβερνήσεως, ἐξωκοινοβουλευτικῆς συνθέσεως, εἰς τὸν ὑπουργὸν Ἐμπορίου τῆς παραιτηθείσης Π. Πιπινέλην. Οὗτος ἠθέλησε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὑποστήριξιν καὶ τῆς Ε.Κ., ἵνα ἐμφανιζόμενος εἰς τὴν Βουλὴν καὶ λαμβάνων ψῆφον ἐμπιστοσύνης, ἐπιδιώξῃ ψήφισιν νέου ἐκλογικοῦ νόμου, ἱκανοποιούντος τὰς ἀξιώσεις τῆς Ἀντιπολιτεύσεως. Ἡ ὑποστήριξις δὲν τοῦ ἐδόθη παρὰ τὴν περὶ τοῦ ἀντιθέτου γνώμην τοῦ Σοφ. Βενιζέλου, ὁ ὁποῖος τελικῶς ἐψήφισε μόνος τὴν κυβέρνησιν Πιπινέλη.

Τὸ βασιλικὸν ταξίδιον εἰς Λονδίνον ἐπραγματοποιήθη τὴν καθωρισμένην ἡμερομηνίαν, χωρὶς οἱ κομμουνιστὰὶ νὰ ἐπιτύχουν τὴν δημιουργίαν σοβαρῶν ἐπεισοδίων. Ἐξ ἄλλου ἡ Βουλὴ ἐψήφισεν ἐκλογικὸν νόμον, διὰ τοῦ ὁποίου οὐσιαστικῶς καθιερώθη ἡ ἀπλὴ ἀναλογικὴ, ἀλλὰ δὲν κατηργήθη τὸ δικαίωμα ψήφου τῶν στρατιωτικῶν. Τέλος ὁ πρωθυπουργὸς ἐξήγγειλεν ὅτι αἱ νέαι ἐκλογαὶ θὰ διενηργοῦντο τὴν 3ην Νοεμβρίου. Ἡ ἀντιπολίτευσις ὅμως ἤξισσε τότε τὴν παραίτησιν τῆς κυβερνήσεως Πιπινέλη, μὲ τὴν ἀπειλὴν τῆς ἀποχῆς ἐκ τῶν ἐκλογῶν. Ὁ Βασιλεὺς ἐνέδωκε καὶ τὴν 28ην Σεπτεμβρίου ὠρκίζετο νέα κυβέρνησις, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Προέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου Στυλ. Μαυρομιχάλη, ἡ ὁποία

ἀνέλαβε νὰ ἱκανοποιήσῃ καὶ τὰ ὑπόλοιπα αἰτήματα τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Ἀντικατέστησε δηλαδὴ τοὺς νομάρχας καὶ τοὺς διοικητὰς τῶν Σωμάτων Ἀσφαλείας. Γενικῶς δὲ ἐπέδειξε φιλικὸν πρὸς τὴν Ε.Κ. πνεῦμα.

Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἐλαφρῶς εὐνοϊκὸν διὰ τὴν Ε.Κ., ἡ ὁποία ἔλαβε τὰ 42,04% τῶν ψήφων καὶ 138 ἔδρας. Ἡ Ε.Ρ.Ε. ἐκέρδισεν 132 ἔδρας μὲ τὸ 39,37% τῶν ψήφων, ἡ ΕΔΑ 28 μὲ 14,34% τῶν ψήφων καὶ τὸ κόμμα τῶν Προοδευτικῶν 2 μὲ 3,73% τῶν ψήφων. Θὰ ἔπρεπε κανονικῶς νὰ σχηματισθῇ κυβέρνησις συνασπισμοῦ ἢ νὰ ἀνεμένετο τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς, διὰ νὰ συναχθοῦν συμπεράσματα περὶ τοῦ τρόπου ἀντιμετωπίσεως τοῦ κυβερνητικοῦ θέματος. Ὁ Βασιλεὺς Παῦλος ἐπίστευσεν ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα ἐδείκνυε στροφὴν τοῦ ἐκλογικοῦ σώματος καὶ ὅτι ὥς ἐκ τούτου ἔπρεπε νὰ ἀνατεθῇ εἰς τὴν Ε.Κ. ἡ διακυβέρνησις τῆς χώρας. Τὴν 8ην Νοεμβρίου ὠρκίζετο ἡ πρώτη κυβέρνηση Παπανδρέου μὲ ἀντιπρόεδρον καὶ ὑπουργὸν Ἐξωτερικῶν τὸν Σοφ. Βενιζέλον. Ἀμέσως μετὰ τὴν ὀρκωμοσίαν του ὁ νέος πρωθυπουργὸς ἐδήλωσεν ὅτι θὰ εἰσηγεῖτο διάλυσιν τῆς Βουλῆς καὶ νέας ἐκλογάς, ἐὰν ἡ κυβέρνησίς του δὲν ἐξησφάλιζεν ἐπαρκῆ ἐθνικοφρονα πλειονοψηφίαν. Ἐκάλεσε δὲ τοὺς βουλευτὰς τῆς ΕΡΕ νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ κόμμα των καὶ νὰ προσχωρήσουν εἰς τὴν Ε.Κ. Μόνον δύο ἤκουσαν τὴν ἐκκλησίαν του.

Ἐνα μῆνα μετὰ τὴν ὀρκωμοσίαν τῆς κυβερνήσεως Παπανδρέου, τὴν 9ην Δεκεμβρίου, ὁ Κ. Καραμανλῆς ἀνεχώρησε διὰ τὸ ἐξωτερικόν. Ἐδήλωσεν ὅτι ἀποχωρεῖ τῆς πολιτικῆς καὶ ἀνέθεσε τὴν ἀρχηγίαν τῆς Ε.Ρ.Ε. εἰς τὸν Π. Κανελλόπουλον, ὁ ὁποῖος διέτελεσεν ἀντιπρόεδρος τῆς κυβερνήσεως του ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1959. Ἡ ἀποχώρησις τοῦ Καραμανλῆ διηκούλυε τὴν συνεργασίαν τῶν δύο μεγάλων κομμάτων. Ὁ Παπανδρέου τὴν ἀπέκλεισεν. Ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Βουλὴν, τὴν 20ὴν Δεκεμβρίου, καὶ ἀνέγνωσε τὰς προγραμματικὰς δηλώσεις του, αἱ ὁποῖαι ἦσαν περισσότερον προεκλογικὸς λόγος παρὰ κυβερνητικὸν πρόγραμμα. Διότι δι' αὐτῶν ἐγνωστοποιεῖ πλῆθος παροχῶν πρὸς διαφόρους τάξεις καὶ ὑπέσχετο ἀκόμη περισσοτέρας εἰς τὸ μέλλον. Ἐλαβε ψῆφον ἐμπιστοσύνης, διότι ἐψήφισεν ὑπὲρ αὐτοῦ ἡ ΕΔΑ. Δὲν τὴν ἐδέχθη. Παρητήθη τὴν 25ην Δεκεμβρίου, καθ' ἣν στιγμὴν ἐξέσπα ἡ νέα κυπριακὴ

κρίσις. Ἀφοῦ κατεβλήθησαν μάταιαι προσπάθειαι διὰ τὴν σύμπραξιν τῶν δύο μεγάλων κομμάτων, ἐν ὧσιν τῆς δημιουργηθείσης κρισίμου καταστάσεως ἐκ τῶν γεγονότων τῆς Κύπρου, τὴν 31ην Δεκεμβρίου ἐσχηματίσθη ὑπηρεσιακὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν ὑποδιοικητὴν τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζίης τῆς Ἑλλάδος Ι. Παρασκευόπουλον, ἡ ὁποία προεκήρυξεν νέας ἐκλογὰς διὰ τὴν 16ην Φεβρουαρίου 1964.

Κατ' αὐτὰς ἡ ΕΡΕ μετέσχεν ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸ κόμμα τῶν Προοδευτικῶν, ἐνῷ ἡ ΕΔΑ κατήρτισε συνδυασμοὺς εἰς 31 μόνον ἐκλογικὰς περιφερείας ἐπὶ συνόλου 55. Εἰς τὰς ὑπολοίπους 24 ἔδωσεν ἐντολὴν εἰς τοὺς ὁπαδοὺς τῆς νὰ καταψηφίσουν τὴν ΕΡΕ. Ἐμμέσως, δηλαδὴ, τοὺς ἐκάλει νὰ ψηφίσουν ὑπὲρ τῆς Ε.Κ. Ἡ τελευταία ἐπέτυχε σημαντικὴν ἐκλογικὴν νίκην. Ἐλαβε τὰ 52,72% τῶν ψήφων καὶ 171 ἔδρας, ἐνῷ ὁ συνασπισμὸς ΕΡΕ - Προοδευτικοὶ συνεκέντρωσε τὰ 35,26% τῶν ψήφων καὶ 107 ἔδρας (αἱ 8 ἦσαν τῶν Προοδευτικῶν) καὶ ἡ ΕΔΑ τὰ 11,8% τῶν ψήφων καὶ 22 ἔδρας.

Τρεῖς ἡμέρας ἄργότερον ὠρκίζετο ἡ δευτέρα κυβέρνησις Γ. Παπανδρέου, μὲ ἀντιπρόεδρον τὸν Στεφ. Στεφανόπουλον. Ὁ Σοφ. Βενιζέλος δὲν ἀπετέλει μέλος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου. Εἶχεν ἀποθάνει τὰς πρῶτας ὥρας τῆς 7ης Φεβρουαρίου ἐκ καρδιακῆς προσβολῆς εἰς ἡλικίαν 69 ἐτῶν. Ὁ θάνατος τὸν εὔρεν εἰς τὸ πλοῖον διὰ τοῦ ὁποίου ἐπέστρεφεν ἐκ Κρήτης ἀφοῦ εἶχε συμπληρώσει τὴν ἐκεῖ προεκλογικὴν περιοδείαν του.

Ὁ θάνατός του ἐστέρησε τὸν πολιτικὸν κόσμον τῆς χώρας ἐνὸς σώφρονος πολιτικοῦ ἡγέτου καὶ τὴν Ε.Κ. τοῦ πεπειραμένου ψυχραίμου καὶ κατέχοντος ἐντονον τὸ αἶσθημα εὐθύνης συναρχηγοῦ. Ἡ ἀπουσία τοῦ Σοφ. Βενιζέλου ἐκ τῆς δευτέρας κυβερνήσεως Παπανδρέου ἀπετέλεσεν τὴν αἰτίαν ὧν τῶν διαπραχθέντων ὑπ' αὐτῆς σφαλμάτων. Ἡ παρουσία του θὰ ἀπέτρεπε τὴν ἐθνικῶς ἐπικίνδυνον δραστηριότητα τοῦ Ἀνδρέου Παπανδρέου, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ πατήρ του ἀνέθεσε τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑπουργείου Προεδρίας Κυβερνήσεως.

Ὁ θάνατος τοῦ βασιλέως Παύλου.

Ὁ Βασιλεὺς Παῦλος, τὸν ὁποῖον τὸ σύνολον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐσέβετο καὶ ἠγάπα, προσεβλήθη, τὸ δεύτερον ἐξάμηνον 1963, ὑπὸ ἀνιάτου ἀσθενείας. Ἡ διάγνωσις τῆς νόσου ἐγινε κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Ἰανουαρίου 1964. Τὰς ἀπογευματινὰς ὥρας

τῆς 6ης Μαρτίου 1964 ὑπέκυπτεν εἰς τὸ μοιραῖον, εἰς ἡλικίαν 63 ἐτῶν, εἰκοσιπέντε ἡμέρας πρὸ τῆς συμπληρώσεως τοῦ 17ου ἔτους ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεώς του εἰς τὸν θρόνον.

Πέμπτος κατὰ σειρὰν βασιλεὺς ἐκ τῆς δυναστείας Γεωργίου Α'. ὁ Παῦλος ὁ Α' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον εἰς μίαν ἀπὸ τὰς δυσκολωτέρας στιγμὰς τῆς ἐθνικῆς ζωῆς μας. Ἐπέδειξε θάρρος, σωφροσύνην, πραότητα, συνέπειαν. Εἶχε συνείδησιν τῆς ἀποστολῆς του καὶ ἤσκησε τὰ καθήκοντά του κατὰ τρόπον ἐξυτηρητικὸν τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος. Διαρκοῦντος τοῦ συμμοριτοπολέμου, παρὰ τοὺς κινδύνους τοὺς ὁποίους διέτρεχε καὶ ἐκ μόνης τῆς ὑπὸ τῶν συμμοριτῶν ναρκοθετήσεως τῶν ὁδῶν, εὐρίσκετο συνεχῶς πλησίον τῶν ἐθνικῶν μονάδων καὶ τῶν ἐκ τῆς καταστροφικῆς μανίας τῶν κομμουνιστῶν πασχόντων πληθυσμῶν. Μετὰ τὴν νίκην ὑπῆρξε πολῦτιμος παραστάτης τῶν κυβερνήσεων. Ἡ ἐμπειρία του καὶ ἡ ἡρεμος σκέψις του τὸν ἐβοήθουν εἰς τὴν διατύπωσιν ἐνδεδειγμένων ὑποδείξεων καὶ παροχὴν ἀξιολόγων συμβουλῶν. Ἀνέπτυξε σημαντικὴν πρωτοβουλίαν εἰς τὸν φιλανθρωπικὸν τομέα καὶ παρηκολούθησε μὲ ἐνεργὸν ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἀνασυγκρότησιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας. Ἐπέτυχε νὰ καταπραῦνη τὰ πολιτικὰ πάθη καὶ συνέβαλεν εἰς τὴν δημιουργίαν προϋποθέσεων πολιτικῆς στεθερότητος.

Τὸν διεδέχθη ὁ ἡλικίας 23 ἐτῶν υἱὸς του Κωνσταντῖνος Β'. Ἀμέσως μετὰ τὴν ὀρκωμοσίαν του, τὴν ἐσπέραν τῆς 6ης Μαρτίου, ἀπηύθυνε διάγγελμα πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, διὰ τοῦ ὁποίου παρῆχε τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι θὰ ἐνέμενεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ πατρὸς του χαραχθεῖσαν γραμμὴν. Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐνυμφεύθη τὴν 18ην Σεπτεμβρίου 1964 τὴν πριγκίπισσαν Ἀνναν - Μαρίαν τῆς Δανίας καὶ τὴν 10ην Ἰουλίου 1965 ἀπέκτην τὸ πρῶτον τέκνον του, τὴν πριγκίπισσαν Ἀλεξίαν. Τὴν 21ην Μαΐου 1967, ἀπέκτησε καὶ δεύτερον, τὸν διάδοχον Παῦλον.

Ἑλλειψις ἐνότητος καὶ προγράμματος.

Ἡ πλειονοψηφία τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ Ε.Κ. ἀντὶ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐδραίωσιν τῆς ἐνότητός της, συνέβαλεν εἰς τὴν ἐξαρσιν τῶν ἐσωτερικῶν ἀντιθέσεων της. Αὐτὸ ἀπεδείχθη κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς, τὴν 19ην Μαρτίου 1964. Ὁ κυβερνητικὸς ὑποψήφιος Γ. Ἀθανασιάδης - Νόβας συνεκέντρωσε, κατὰ τὴν πρώτην

ψηφοφορίαν, μόνον τὰς ψήφους 136 ἐκ τῶν 171 βουλευτῶν τῆς Ε.Κ. Τριάκοντα πέντε βουλευταὶ δὲν ἐπειθάρχησαν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ κόμματος. Ἐχρειάσθη καὶ δευτέρα ψηφοφορία διὰ νὰ συγκεντρώσῃ ὁ κυβερνητικὸς ὑποψήφιος τὴν ὑπόλοιπον πλειονοψηφίαν. Δὲν ἀνέφερον τὰ κοινοβουλευτικὰ χρονικὰ ἀνάλογον προηγούμενον. Ὁ Γ. Παπανδρέου κατήγγειλεν ὡς προδότας τῆς λαϊκῆς ἐντολῆς τοὺς 35, διέγραψεν ἐκ τοῦ κόμματος τοὺς φερομένους ὡς ἡγέτας Ἡλ. Τσιριμῶκον καὶ Σάββαν Παπαπολίτην καὶ ἠπέιλλε διενέργειαν νέων ἐκλογῶν.

Κατὰ τὸ δεκαεπτάμηνον διάστημα καθ' ὃ παρέμεινεν εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἡ κυβέρνησις Παπανδρέου οὐδέποτε ἔδωσε τὴν ἐντύπωσιν τῆς σταθερότητος. Δὲν παρουσίασε τὴν εἰκόνα ἐνιαίου καὶ πειθαρχημένου συνόλου, ἀλλὰ συνασπισμοῦ ὑποβλεπομένων ὁμάδων. Ἡ προβολὴ τοῦ υἱοῦ Παπανδρέου προεκάλει ὑποψίας καὶ ἀντιδράσεις τῶν ἄλλων στελεχῶν, καὶ δὲν ἦσαν ὀλίγα, τὰ ὅποια ἐφιλοδόξουν νὰ διαδεχθοῦν τὸν πατέρα εἰς τὴν ἡγεσίαν τοῦ κόμματος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπαρξὶς πολλῶν διεκδικητῶν τῆς ἀρχηγίας ἀπετέλει παράγοντα διασπάσεως καὶ ὄχι ἐνότητος. Ὑπὸ τοιούτους ὅρους οὐδὲν χρήσιμον ἔργον ἡδύνατο ἡ κυβέρνησις νὰ προσφέρῃ. Δι' αὐτὸ καὶ ἀφιέρωσε τὸ μέγιστον μέρος τῆς δραστηριότητός της εἰς κριτικὴν τοῦ ἔργου τῆς κυβερνήσεως τῆς ΕΡΕ, ὡς ἂν τὸ κόμμα αὐτὸ ἐξηκολούθει νὰ εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ ὄχι εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν.

Βαρὺ πλῆγμα κατὰ τοῦ γοήτρου τῆς κυβερνήσεως κατέφερον αἱ δημοτικαὶ καὶ κοινοτικαὶ ἐκλογαὶ τῆς 5ης Ἰουλίου. Τὰ δύο μεγάλα κόμματα ἀπέφυγον νὰ προσδώσουν εἰς αὐτὰς πολιτικὸν χαρακτῆρα. Δὲν ἔπραξε τὸ αὐτὸ ἡ ΕΔΑ, ὡς καὶ πλεῖστα τοπικὰ στελέχη τῆς Ε.Κ., τὰ ὅποια συνειργάσθησαν μετὰ τῆς Ἀκρας Ἀριστερᾶς. Ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν ἐκλογῶν αὐτῶν προέκυπεν ὅτι ἡ Ε.Κ. ἀπώλεσε σημαντικὰς δυνάμεις τόσοις εἰς τὰ ἀστικὰ κέντρα, ὅσον καὶ εἰς τὴν ὑπαιθρον ὑπὲρ τῆς ΕΔΑ. Εἰς τὸν δῆμον Ἀθηναίων αἱ ψῆφοι τῆς Ε.Κ. ἐμειώθησαν κατὰ 25% ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐκλογὰς τῆς 16ης Φεβρουαρίου. Ὁ ὑποψήφιος τῆς ΕΔΑ κατέκτησε τὴν πρώτην θέσιν. Ἡ κυβέρνησις Παπανδρέου, ἀντὶ νὰ συναγάγῃ τὰ ἀπαραίτητα ἐκ τῆς ἐνισχύσεως τῆς ΕΔΑ συμπεράσματα καὶ νὰ χαράξῃ πολιτικὴν ἀνασχέσεως τοῦ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ρεύματος

ήκολούθησε τήν ακριβῶς ἀντίθετον τακτικήν. Ἀρκεῖ τὸ γεγονός ὅτι τὰ τέλη Ἰουλίου ἐπέβαλε πειθαρχικὴν ποινὴν ἐξαμήνου παύσεως εἰς τὸν Εἰσαγγελεὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἱκανοποιούσα ἀξίωσιν τῆς ἀριστερᾶς, διὰ νὰ δοθῇ σαφὴς εἰκὼν τοῦ προσανατολισμοῦ τῆς. Ἐνῶ ὑπετίθετο ὅτι ἡ κυβέρνησις Κέντρου ἐνεπνέετο ἀπὸ τὴν δημοκρατικὴν ἀρχὴν τῆς παρεμποδίσεως τῆς κομμουνιστικῆς δραστηριότητος, ἡ ὁποία ἀπέβλεπεν εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας, ἀντιθέτως παρέσχε κάθε εὐχέρειαν τὸνώσεώς τῆς. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ὀργανώσεως τῶν Λαμπράκηδων (Ἡ ὀργάνωσις ἰδρύθη ὑπὸ τῆς Ἀκρας Ἀριστερᾶς ἀμέσως μετὰ τὸν φόνον εἰς Θεσσαλονίκην, τὴν 22αν Μαΐου 1963, ὑπὸ ἀνευθύνων στοιχείων τοῦ συνεργαζομένου μετὰ τῆς ΕΔΑ βουλευτοῦ Πειραιῶς Γρ. Λαμπράκη), ἐπὶ κυβερνήσεως Παπανδρέου ἐπραγματοποιήθη. Ἐπίσης ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς καὶ μὲ τὰς εὐλογίας τοῦ υἱοῦ Παπανδρέου ὀργανώθη εἰς τὸ στράτευμα στρατιωτικὸς σύνδεσμος, ὁ ΑΣΠΙΔΑ (ἀρχικὰ τῆς λέξεως Ἀξίωματικοί, Σώσατε Πατρίδα, Ἰδανικά, Δημοκρατίαν, Ἀξιοκρατείαν).

Ἡ στροφή πρὸς τὰ ἀριστερὰ κατέστη περισσότερον ἐκδηλὸς ἀρχομένου τοῦ 1965. Τὴν 6ην Ἰανουαρίου εἰσῆρχετο εἰς τὴν κυβέρνησιν ὡς ὑπουργὸς Ἑσωτερικῶν ὁ Ἡλ. Τσιριμῶκος, ἐνῶ ἐξεδιόκοντο δύο συντηρητικὰ στελέχη, οἱ μέχρι τότε ὑπουργοὶ Ἑσωτερικῶν καὶ Ἐμπορίου ναύαρχος Ι. Τοῦμπας καὶ Γ. Μελάς. Τὴν 5ην Φεβρουαρίου ἡ πλειονοψηφία τῶν βουλευτῶν τῆς Ε.Κ. ἐψήφισεν πρότασιν τῆς ΕΔΑ περὶ παραπομπῆς εἰς εἰδικὸν δικαστήριον τοῦ πρώην πρωθυπουργοῦ Κ. Καραμανλῆ καὶ τῶν πρώην ὑπουργῶν Συντονισμοῦ καὶ Βιομηχανίας Παν. Παπαληγούρα καὶ Νικ. Μάρτη. Τὴν 5ην Μαρτίου ὁ Γ. Παπανδρέου ἀπεδέχετο πρόσκλησιν τοῦ Σοβιετικοῦ πρωθυπουργοῦ, ὅπως ἐπισκεφθῇ ἐπιστήμῳς τὴν Μόσχαν. (Ὀλίγον ἀργότερον ὁ Παπανδρέου, κατόπιν ἐκδηλωθείσης ἀντιδράσεως ἐκ πολλῶν πλευρῶν, ὑπεχρεώθη νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν ἀποδοχὴν τῆς προσκλήσεως). Τὴν 29ην Ἀπριλίου ἐπανῆλθεν εἰς τὴν κυβέρνησιν ὡς ὑπουργὸς - ἀναπληρωτῆς Συντονισμοῦ ὁ Ἀνδρέας Παπανδρέου, ὁ ὁποῖος εἶχε παραιτηθῇ τὴν 15ην Νοεμβρίου 1964 κατόπιν δημιουργηθέντος θορύβου, διότι ἀνέθεσε ἄνευ διαγωνισμοῦ τὴν κατάρτισιν τεχνικῆς μελέτης εἰς προσωπικὸν φίλον του.

Ἡ ἐπάνοδος τοῦ υἱοῦ Παπανδρέου ἐστήμεινεν ὅτι ἡ κυβέρνησις θὰ ἐφήρμοξε ριζοσπαστικὸν κοινωνικὸν καὶ οἰκονομικὸν πρόγραμμα καὶ ὅτι εἰς τὸν ἐξωτερικὸν τομέα θὰ ἠκολούθει γραμμὴν περαιτέρω προσεγγίσεως πρὸς τὸν Ἀνατολικὸν Συνασπισμόν.

Τὴν πρὸς τὰ ἀριστερὰ πορείαν ἀνέκοψεν ἡ δημοσία ἀποκάλυψις τὴν 19ην Μαρτίου, ὅτι εἰς τὸν στρατὸν εἶχε δημιουργηθῇ ἡ πολιτικοστρατιωτικὴ ὀργάνωσις ΑΣΠΙΔΑ. Ὁ Παπανδρέου ἠρνήθη ἀρχικῶς τὴν ὑπαρξίν της, ἐν συνεχείᾳ δὲ προσεπάθησε νὰ μειώσῃ τὴν σημασίαν τοῦ γεγονότος. Τελικῶς, ἠναγκάσθη νὰ διατάξῃ τὴν ἐνέργειαν τακτικῶν ἀνακρίσεων. Ἀλλ' ἐγνώριζεν ὅτι τὸ πόρισμά των θὰ ἐνοχοποιεῖ τὸν υἱόν του. Ἀπεφάσισε νὰ ἀναλάβῃ προσωπικῶς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Ἀμύνης ἐξαναγκάζων εἰς παραίτησιν τὸν διευθύνοντα αὐτὸ Π. Γαρουφαλιάν. Πρὶν ἢ προχωρήσῃ εἰς τὴν ἐνέργειαν αὐτήν, ἠθέλησε νὰ κατευνάσῃ τὴν Ε.Ρ.Ε. Ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς βουλευτὰς τῆς Ε.Κ. νὰ δεχθοῦν ὅτι τὰ ἀδικήματα (ἐὰν εἶχον διαπραχθῇ), διὰ τὰ ὅποια ἐζητεῖτο ἡ παραπομπὴ εἰς εἰδικὸν δικαστήριον τοῦ Κ. Καραμανλῆ, Π. Παπαληγούρα καὶ Ν. Μάρτη, εἶχον παραγραφῇ. Ἡ ψηφοφορία ἐγένετο εἰς τὴν Βουλὴν τὴν νύκτα τῆς 17ης πρὸς 18ην Ἰουνίου. Ἐκ τῶν 171 βουλευτῶν τῆς Ε.Κ. μόνον 105 ἐψήφισαν ὑπὲρ τῆς παραγραφῆς. Εἰκοσιπέντε ἐψήφισαν ἐναντίον τῆς παραγραφῆς ὁμοῦ μὲ τὴν ΕΔΑ, ἐπτὰ ἠρνήθησαν ψῆφον καὶ τριάκοντα τρεῖς ἀπέσχον τῆς ψηφοφορίας. Τὸ 40% δηλαδή, τῶν βουλευτῶν τῆς Ε.Κ. ἐκηρύχθη, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, ἀλληλέγγυον πρὸς τὴν ΕΔΑ, ἡ ὁποία ἦτο τὸ μόνον ἐναντίον τῆς παραγραφῆς κηρυχθὲν κόμμα. Ἡ ἀλληλεγγύη αὕτη, ἡ ὁποία ἀπετέλει καὶ σαφὲς δεῖγμα ἀπειθαρχίας, προεκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τοῦ πρωθυπουργοῦ, ὁ ὁποῖος, μετὰ τρεῖς ἡμέρας, ἐκάλεσε τὴν Βουλὴν νὰ ἐκφράσῃ τὴν πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἐμπιστοσύνην της. Ἡ ΕΡΕ ἀπέσχε τῆς συζητήσεως καὶ τῆς ψηφοφορίας, ἀλλ' οἱ Βουλευταὶ τῆς Ε.Κ. παρέσχον, ἐν τῷ συνόλῳ των, τὴν ψῆφον των ὑπὲρ τῆς κυβερνήσεως. Ἀμέσως, ἐν συνεχείᾳ, ἐκηρύχθη λήξασα ἡ σύνοδος τῆς Βουλῆς καὶ ὁ Παπανδρέου ἀπεδύθη εἰς ἔντονον ἀγῶνα πίεσεως τοῦ Βασιλέως, ὅπως ὑπογράψῃ διάταγμα ἀπολύσεως τοῦ Π. Γαρουφαλιά, ἀρνούμενου νὰ παραιτηθῇ ἐκ τοῦ ὑπουργείου Ἐθνικῆς Ἀμύνης, καὶ ἀναθέσεως εἰς τὸν πρωθυπουργὸν τῆς διευθύνσεώς του. Ὁ Βασιλεὺς δὲν ἔφερεν

αντίρρησησιν διὰ τὴν ἀπόλυσιν, ἀλλ' ἀντετέθη εἰς τὸ δεύτερον αἶτημα. Ἐκρίνεν ὅτι ἐφ' ὅσον συνεχίζοντο αἱ ἀνακρίσεις διὰ τὴν ὀργάνωσιν ΑΣΠΙΔΑ, τῆς ὁποίας ἐμπνευστὴς ἐφέρετο ὁ υἱὸς Παπανδρέου, θὰ ἦτο ἀτοπον νὰ προΐσταται τοῦ ὑπουργείου Ἐθν. Ἀμύνης ὁ πατὴρ του. Ὁ πρωθυπουργὸς, ἀφοῦ πρὸς στιγμὴν συνεζήτησε τὴν ἀνάθεσιν τοῦ ὑπουργείου εἰς ἄλλο στέλεχος τοῦ κόμματός του — ὁ βασιλεὺς δὲν εἶχεν ἀντίρρησησιν εἰς τὰ ὑποδειχθέντα πρόσωπα — τελικῶς, τὴν 15ην Ἰουλίου, ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του. Τὴν ἐπομένην δὲ ἐζήτησεν τὴν διενέργειαν νέων ἐκλογῶν. Διὰ νὰ ἐκβιάσῃ δὲ τὴν λύσιν αὐτὴν, ἤρχισε τὴν ὀργάνωσιν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς ΕΔΑ μαχητικῶν διαδηλώσεων, ἀντιβασιλικοῦ χαρακτῆρος. (Ἡ ἄκρα ἀριστερὰ προθύμως καὶ εὐχαρίστως ἐδέχετο τὴν συνοδοιπορίαν τῆς Ε.Κ., διότι ἡ ἡγεσία της, ἥδη πρὸ τῶν ἐκλογῶν τῆς 3ης Νοεμβρίου 1963, εἶχε καταλήξῃ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι «ὁ δρόμος τῆς ΕΔΑ περνᾷ ἀπὸ τὴν αὐλὴν τῆς Ε.Κ.»). Αἱ διαδηλώσεις αὗται συνεχίσθησαν ἐπὶ 70 ἡμέρας, μὲ ἀποκορύφωμα τὰς σκηνὰς τῆς 20ῆς Αὐγούστου, ὁπότε καθαρὰ διεγράφη ἡ ἀπειλὴ καὶ ἐμπρησμοῦ τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ βασιλεὺς, ἀμέσως μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Γ. Παπανδρέου καὶ τὴν ἔναρξιν τῶν ὀχλοκρατικῶν ἐκδηλώσεων εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν, ἐκάλεσε τὸν Πρόεδρον τῆς Βουλῆς Γ. Ἀθανασιάδην - Νόβαν καὶ τοῦ ἀνέθεσε νὰ σχηματίσῃ κυβέρνησιν ἐκ τῆς Ε.Κ. Οὗτος ὠρκίσθη παραχρῆμα τὴν νύκτα τῆς 15ης Ἰουλίου μετὰ τοῦ Στ. Κωστοπούλου ὡς ὑπουργοῦ Ἐθνικῆς Ἀμύνης, καὶ τοῦ ναύαρχου Ι. Τούμπα ὡς ὑπουργοῦ Δημ. Τάξεως. Τὴν ἐπομένην δὲ καὶ τὴν 20ὴν Ἰουλίου συνεπλήρωσεν τὴν κυβέρνησίν του καὶ δι' ἄλλων στελεχῶν τῆς Ε.Κ., ἐκ τῶν ὁποίων ἀρκετὰ ἦσαν μέλη καὶ τοῦ μέχρι τῆς 15ης Ἰουλίου ὑπουργικοῦ συμβουλίου καὶ μάλιστα τοῦ ἡγετικοῦ πυρῆνός του. Ἡ ἐμφανὴς πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἐκτροπὴ τοῦ Παπανδρέου καὶ ἰδίως ἡ προσπάθειά του τὰς τελευταίας ἡμέρας νὰ θέσῃ ὑπὸ προσωπικὸν ἔλεγχόν του καὶ τὸν στρατόν, εἶχε προκαλέσει εὐλόγους ἀνησυχίας εἰς τὴν συντηρητικὴν μερίδα τῆς Ε.Κ.

Ἡ κυβέρνησις Νόβα δὲν ἐπέτυχε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς Βουλῆς, ἡ ὁποία συνεκλήθη ἐκτάκτως τὴν 30ὴν Ἰουλίου. Ἐπίσης, οὗτε ὁ Ἡλ. Τσιριμῶκος, σχηματίσας κυβέρνησιν τὴν 20ὴν Αὐγούστου, ἔτυχε ψήφου ἐμπιστοσύνης. Κατόπιν τούτου συνεκλήθη

τὴν 1ην Σεπτεμβρίου 1965 συμβούλιον τοῦ Στέμματος εἰς τὸ ὁποῖον, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Βασιλέως, μετέσχον ὅλοι οἱ διατελέσαντες πρωθυπουργοί. Ἐκ τῶν διεξαχθεισῶν ἐπὶ διήμερον συζητήσεων, εἰς τὰς ὁποίας μετέσχε καὶ ὁ Γ. Παπανδρέου, διεπιστώθη ὅτι οὗτος ἐνέμενεν ἀδιαλλάκτως εἰς τὸ αἶτημά του περὶ νέων ἐκλογῶν, τὴν διεξαγωγὴν τῶν ὁποίων, ὑπὸ τὰς κρατούσας συνθήκας τρομοκρατήσεως ὑπὸ τῶν Λαμπράκηδων ἐθεώρουν ὡς λίαν ἐπικίνδυνον ὅλοι οἱ ἀρμόδιοι παράγοντες καὶ ἀπέστεργον τὰ ἄλλα ἐθνικόφρονα κόμματα. Κατόπιν τούτου ἐξουσιοδοτήθη ὁ Βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ συμβουλίου ὅπως ἀποδυσθῇ εἰς νέαν προσπάθειαν σχηματισμοῦ κυβερνήσεως ἐκ τῆς ὑπαρχούσης Βουλῆς. Ἡ ἐντολὴ ἐδόθη εἰς τὸν Στεφ. Στεφανόπουλον. Οὗτος ἐσχημάτισε κυβέρνησιν τὴν 17ην Σεπτεμβρίου, με συμμετοχὴν 2 ὑπουργῶν ἄνευ χαρτοφυλακίου, ἑνὸς ἐκπροσώπου τῆς ΕΡΕ καὶ ἑνὸς τῶν Προοδευτικῶν, ἡ ὁποία, τὴν 24ην, ἔτυχε τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς, διὰ ψήφων 152 ἐναντι 148.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ 21ΗΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1967

Ἡ κυβέρνησις Στ. Στεφανοπούλου εἶχε τὰ ἀκόλουθα προβλήματα νὰ λύσῃ: 1) Τὴν διεύρυνσιν τῆς κοινοβουλευτικῆς βάσεώς της καὶ τὴν ὀργάνωσιν εἰς νέον πολιτικὸν σχηματισμὸν τῶν ἀποσχισθέντων ἐκ τῆς Ε.Κ. 45 βουλευτῶν, ὥστε νὰ ὑπάρξῃ πολιτικὴ στέγη δι' ὅσους εἰς τὸ μέλλον θὰ ἤθελον νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν Γ. Παπανδρέου καὶ τὸν υἱόν του. 2) Νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν. 3) Νὰ ἐφαρμόσῃ οἰκονομικὴν πολιτικὴν ἡ ὁποία θὰ ἐπανέφερε τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ κλονισθὲν νόμισμα καὶ τὰς δυνατότητας περαιτέρω ἀναπτύξεως τῆς χώρας. 4) Νὰ δημιουργήσῃ συνθήκας ὁμαλῆς πολιτικῆς ἐξελίξεως. Ὅλα αὐτὰ ἔπρεπε νὰ τὰ ἐπιτύχῃ ἀγωνιζομένη ἐναντίον τοῦ δημιουργηθέντος μετώπου Ε.Κ. - ΕΔΑ, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιεῖ ὅλα τὰ μέσα, ἄνευ ἐνδοιασμοῦ, πρὸς ἐκφοβισμόν τῶν ἀντιπάλων του.

Παρά τήν αντίδρασιν τοῦ μετώπου, ἡ κυβέρνησις ἠδύνατο νά ἀποδώσῃ ἐάν κατάρθωνε νά ὑπερνικήσῃ τὰς ἐσωτερικάς ἀδυναμίας τῆς καί ἐάν ἀντελαμβάνετο ὅτι ὤφειλε νά χαράξῃ τελείως διάφορον τῆς κυβερνήσεως Παπανδρέου πολιτικήν. Ἐπίστευσεν ὅτι ἐάν ἐνεφανίζετο ὡς συνεχίζουσα τήν πολιτικήν τῆς ΕΚ (Τό σύνθημα τῆς κυβερνήσεως Στεφανοπούλου ἦτο ὅτι ὁ Παπανδρέου ἀπέτυχε διότι δέν ἐφήρμοσε τὸ προεκλογικὸν πρόγραμμα τοῦ κόμματος ἐνῶ τὸ ἀντίθετον ἦτο ἀλήθες. Ἀπέτυχεν ἀκριβῶς διότι τὸ ἐφήρμοσε μὲ ἀπόλυτον συνέπειαν) θὰ προσείλκεν ἀρκετοὺς ἐκ τῶν παπανδρεϊκῶν βουλευτῶν. Ἐφ' ὅσον ὁμως ὁ Παπανδρέου κατηγορεῖ τοὺς ἀποσχισθέντας ὡς «προδότας» (τελικῶς, ὁ ἐπικρατήσας χαρακτηρισμὸς ἦτο «ἀποστάται»), ἡ προσπάθεια συνεχίσεως τῆς πολιτικῆς του ἦτο ἀπίθανον νά εὕρισκεν ἀπήχησιν. Δικαίως αἱ λαϊκαὶ μᾶζαι θὰ διηρωτῶντο, διὰ ποῖον λόγον οἱ ἀποσχισθέντες τὸν ἐγκατέλειψαν, ἀφοῦ δέν διεφώνουν πρὸς τήν πολιτικὴν γραμμὴν του.

Ἡ ἀδυναμία τῆς κυβερνήσεως Στεφανοπούλου νά συλλάβῃ τὸ νόημα τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Παπανδρέου, ν' ἀντιληφθῇ, δηλαδή, ὅτι οὗτος ἤσκησεν ἐκβιασμὸν ἐπὶ τοῦ Βασιλέως, διὰ νά ἐπιτύχῃ τὸν ἔλεγχον καὶ ἐπὶ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, ἀφοῦ εἶχεν ἐξασφαλίσει τὴν ἐπὶ τοῦ ὑπολοίπου κρατικοῦ μηχανισμοῦ κυριαρχίαν του, ἀπετέλεσε τὴν βασικὴν αἰτίαν τῆς ἀποτυχίας τῆς. Διότι δέν ἔλαβε τὰ ἀπαιτούμενα μέτρα ἐκκαθαρίσεως τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ, ὥστε νά παύσῃ ὁ ἐπ' αὐτοῦ ἔλεγχος τοῦ Παπανδρέου καὶ τῆς συνεργαζομένης μετ' αὐτοῦ ΕΔΑ, τῆς ὁποίας πολλοὶ ὁπαδοὶ εἶχον εἰσέλθει εἰς τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας. Διότι δέν προέβη εἰς τὴν διάλυσιν τῆς ὁργανώσεως τῶν «Λαμπράκηδων», ἀλλ' ἀντιθέτως τῆς ἐπέτρεψε νά ἀναπτυχθῇ ἀκόμη περισσότερον. Τέλος, διότι δέν ἐχάραξε μίαν σαφῶς ἰδικήν τῆς πολιτικὴν ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ τομέως. Διέπραξε δὲ τὸ ἀσυγχώρητον λάθος, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς νά ἀποκτήσῃ λαϊκὸν ἔρεισμα, νά ἐφαρμόσῃ μικροπολιτικὴν, ἡ ὁποία ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει τὴν ἐβλαψεν. Οὕτω τὸ ἰδρυθὲν τὸν Δεκέμβριον 1965 ὑπὸ τῶν 40 ἐκ τῶν 45 βουλευτῶν Φιλελεύθερον Δημοκρατικὸν Κέντρον, ἀπεδείχθη ἀνίσχυρον καὶ ψηφοφόρους καὶ βουλευτὰς νά προσελκύσῃ.

Παρά ταῦτα ἡ κυβέρνησις Στεφανοπούλου παρέμεινε εἰς τὴν

έξουσίαν επί 15 μῆνας. Ἐπέτυχε δὲ νὰ προωθήσῃ τὴν ἐκκαθάρισιν ὠρισμένων θεμάτων. Οὕτω τὰ τέλη Ὀκτωβρίου 1966 ἤρχισεν εἰς Θεσσαλονίκην ἡ δίκη διὰ τὸν φόνον τοῦ βουλευτοῦ τῆς ΕΔΑ Γρηγ. Λαμπράκη. Τὸ δικαστήριον, μετὰ ἐξονυχιστικὴν διαδικασίαν, ἐδέχθη ὅτι οὐδεὶς ἐκ τῶν κατηγορηθέντων ὑπὸ τῆς ΕΔΑ ἀνωτάτων καὶ ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τῆς χωροφυλακῆς εἶχεν ἀνάμειξιν εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν. Ἐξ ἄλλου τὴν 14ην Νοεμβρίου 1966 ἤρχισεν ἐνώπιον τοῦ Τακτικοῦ Στρατοδικείου Ἀθηνῶν προεδρευομένου ὑπὸ τοῦ Ἀεροπαγίτου Θ. Καμπέρη ἡ δίκη τῶν ἀξιωματικῶν οἱ ὅποιοι εἶχον κριθῇ, διὰ τοῦ ἀπὸ 2ας Ὀκτωβρίου πορίσματος τοῦ εἰσηγητοῦ τοῦ ἐν λόγῳ Στρατοδικείου, ὡς πρωτοστατήσαντες εἰς τὴν συγκρότησιν τῆς ἐν λόγῳ ὀργανώσεως. Κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς δίκης ἡ ὁποία διήρκεσε μέχρι τῆς 16ης Μαρτίου 1967 καὶ ἀπέληξεν εἰς τὴν καταδίκην τῶν 14 ἐκ τῶν 28 κατηγορηθέντων, διεπιστώθη ἡ πλήρης πολιτικὴ ἀλληλεγγύη τῆς Ε.Κ. πρὸς τοὺς ὑπὸ κατηγορίαν ἀξιωματικούς. Ποινικὴν εὐθύνην εἰς ὠρισμένα στελέχη τοῦ κόμματος κατελόγισεν ὁ τακτικὸς ἀνακριτὴς, ὁ ὁποῖος ἐπελήφθη τῆς ὑποθέσεως διὰ τοὺς μὴ στρατιωτικούς. Οὗτος τὴν 24ην Φεβρουαρίου ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν Βουλὴν ὅπως ἄρῃ τὴν ἀσυλίαν τῶν βουλευτῶν Α. Παπανδρέου καὶ Π. Βαρδινογιάννη (πρώην ὑπουργῶν τῆς κυβερνήσεως Γ. Παπανδρέου), διότι ὑπῆρχον στοιχεῖα πείθοντα ὅτι ἐνείχοντο εἰς τὴν ὑπόθεσιν ΑΣΠΙΔΑ.

Ἐπέτυχεν ἐπίσης ἡ κυβέρνησις Στεφανοπούλου ἰδίως μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Ἡλ. Τσιριμώκου (11 Ἀπριλίου 1966) καὶ τὴν ἀνάληψιν τῆς διευθύνσεως τοῦ ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Ι. Τούμπα, νὰ δημιουργήσῃ τὰς προϋποθέσεις διαλόγου μετὰ τὴν Τουρκίαν διὰ τὴν ἐξεύρεσιν λύσεως τοῦ Κυπριακοῦ.

Ἡ κυβέρνησις Στεφανοπούλου παρητήθη τὴν 21ην Δεκεμβρίου 1966, κατόπιν δηλώσεως τῆς ΕΡΕ ὅτι ἔπαυε νὰ τῆς παρέχῃ κοινοβουλευτικὴν στήριξιν. Τὴν ἐπομένην ἐσχηματίζετο ὑπηρεσιακὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν διοικητὴν τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης Ι. Παρασκευόπουλον, τῆς ὁποίας ἔργον θὰ ἦτο νὰ διενεργήσῃ ἐκλογὰς τὴν 28ην Μαΐου 1967, ἀφοῦ προηγουμένως ἐψήφισε νέον ἐκλογικὸν νόμον, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ καθιεροῦτο ἐκ νέου ὡς ἐκλογικὸν σύστημα ἡ ἀπλὴ ἀναλογικὴ. Τὴν κυβέρνησιν ἀνέλαβον νὰ στηρίξουν εἰς τὴν Βουλὴν ἡ ΕΚ καὶ ἡ ΕΡΕ. Ὁ Βασιλεὺς διὰ διαγγέλματός του παρῆχε

τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι αἱ ἐκλογαὶ θὰ διενηργοῦντο ὅπωςδὴποτε τὴν ταχθεῖσαν ἡμερομηνίαν.

Ἄλλ' ἡ κυβέρνησις Παρασκευοπούλου ἀνετράπη εἰς τὴν Βουλὴν τὴν 28ην Μαρτίου, διότι ἡρνήθη, κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ ἐκλογικοῦ νομοσχεδίου, νὰ δεχθῇ τροπολογίαν ὑποβληθεῖσαν ὑπὸ τῆς ΕΚ, ὅπως ἡ ἀσυλία τῶν βουλευτῶν συνεχίζεται καὶ κατὰ τὴν προεκλογικὴν περίοδον. Ἡ ΕΚ ἀπέβλεπε νὰ προστατεύσῃ τὰ ἐνεχόμενα εἰς τὴν ὑπόθεσιν ΑΣΠΙΔΑ στελέχη της.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν προσπάθειας τοῦ Βασιλέως πρὸς σχηματισμὸν κυβερνήσεως εὐρυτάτης συνεργασίας, κατόπιν ἀρνήσεως τῆς ΕΚ. ὅπως μετὰσχῃ εἰς αὐτήν, ὠρκίσθη τὴν 3ην Ἀπριλίου κυβέρνησις ἐκ τῆς ΕΡΕ, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Π. Κανελλοπούλου. Ἐπειδὴ δὲν ἡδυνήθη νὰ ἐξασφαλίσῃ κοινοβουλευτικὴν βάσιν, διότι οἱ «ἀποστάται» δὲν ἐδέχθησαν νὰ τὴν ψηφίσουν, φοβούμενοι τὴν ἀπώλειαν κάθε ἐκλογικῆς πελατείας, διέλυσε τὴν Βουλὴν καὶ προεκήρυξεν ἐκλογὰς διὰ τὴν 28ην Μαΐου.

Ἡ ἐπέμβασις τοῦ στρατοῦ.

Εὐθύς ἅμα τῇ προκηρύξει τῶν ἐκλογῶν κατεφάνη ὅτι ὁ προεκλογικὸς ἀγὼν θὰ προσελάμβανεν ἀσυνήθη ὀξύτητα καὶ ὅτι δὲν ἀπεκλείοντο ἀκόμη καὶ αἱ αἱματηραὶ συγκρούσεις. Ἐξ ἄλλου ἦτο μαθηματικῶς βέβαιον ὅτι ἐκλογικὴ ἐπιτυχία τῆς ΕΚ θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐπιβολὴν μονοκομματικῆς ἀριστερᾶς ὑφῆς κυβερνήσεως. (Ὅλα αὐτὰ ἐπεβεβαιώθησαν ἐκ τῶν ὑστέρων δι' ἐγγράφων τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν εἰς τὰ γραφεῖα τῆς ΕΔΑ καὶ τοῦ Α. Παπανδρέου). Γενικὴ ἦτο ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἡ χώρα ἔβαινε σταθερῶς πρὸς ἐμφύλιον πόλεμον. Ἡ προεκλογικὴ συγκέντρωσις τὴν ὁποίαν εἶχεν ὀργανώσει ἡ ΕΚ διὰ τὴν Κυριακὴν 23ην Ἀπριλίου εἰς Θεσσαλονίκην ἦτο φανερόν ὅτι θὰ ἐξελισσετο εἰς ἀναμέτρησιν δυνάμεων μεταξὺ τῆς Κεντροαριστερᾶς καὶ τῶν Ἐθνικοφρόνων. Αἱματηρὰ γεγονότα προεξωφλοῦντο ὡς βέβαια. (Τὰ ὅσα συνέβησαν τὴν 10ην Ἰουλίου 1966, ὅταν δυσσηρεστημένοι ἀγρόται ἐκ τῆς τιμῆς συγκεντρώσεως τοῦ σίτου, καθοδηγούμενοι ὑπὸ κεντροαριστερῶν, ἐπεδίωξαν νὰ καταλύσουν τὰς ἀρχὰς εἰς τὴν μακεδονικὴν πρωτεύουσιν, ἀπέτελουν μικρὸν δεῖγμα τῶν ὅσων ἡδύναντο νὰ συμβοῦν τὴν 23ην Ἀπριλίου).

Ἐνώπιον τοῦ κινδύνου ἐκρήξεως ἐμφυλίου πολέμου ἡ ἐπιβολῆς μονοκομματικοῦ καθεστῶτος αἱ ἐνοπλιοὶ δυνάμεις τῆς χώρας ἀπεφάσισαν νὰ ἐπέμβουν. Τὴν 6.30 π.μ. τῆς Παρασκευῆς 21ης Ἀπριλίου ὁ ραδιοφωνικὸς σταθμὸς τῶν ἐνόπλων δυνάμεων μετέδωσε τὴν ἀκόλουθον ἀνακοίνωσιν: «Λόγῳ τῆς δημιουργηθείσης ἐκρύθμου καταστάσεως, ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου ὁ στρατὸς ἀνέλαβε τὴν διακυβέρνησιν τῆς χώρας».

Συγχρόνως μετεδόθη Βασιλικὸν Διάταγμα διὰ τοῦ ὁποίου, βάσει τοῦ ἀρθροῦ 91 τοῦ Συντάγματος, ἐκηρύσσετο ὁ στρατιωτικὸς νόμος εἰς ὁλόκληρον τὴν χώραν.

Τὴν 7 μ.μ. τῆς ἰδίας ἡμέρας ὠρκίσθη ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως εἰς τὰ Ἀνάκτορα τῶν Ἀθηνῶν τὸ πρῶτον κλιμάκιον τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως μὲ τὴν ἀκόλουθον σύνθεσιν: Πρωθυπουργὸς ὁ Εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου Κ. Κόλλιας, Ἀντιπρόεδρος καὶ ὑπουργὸς Ἐθν. Ἀμύνης ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ ἀντιστράτηγος Γρηγ. Σπαντιδάκης, ὑπουργὸς Προεδρίας τῆς κυβερνήσεως ὁ συνταγματάρχης πυροβολικοῦ Γεωργ. Παπαδόπουλος, ὑπουργὸς Ἑσωτερικῶν ὁ ταξίαρχος Στυλ. Παττακός, ὑπουργὸς Συντονισμοῦ ὁ συνταγματάρχης πυροβολικοῦ Νικ. Μακαρέζος.

Τὸ κλιμάκιον ἀπηύθυνε διάγγελμα πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν εἰς τὸ ὁποῖον ἐτονίζετο ὅτι εἶχε δημιουργηθῇ «κλίμα ἀναρχίας καὶ χάους», ὅτι ἐκαλλιεργοῦντο «συνθήκαι μίσους καὶ διχασμοῦ», ὅτι, ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς, ἀπεκλείετο ὁμαλὴ διεξαγωγή τῶν ἐκλογῶν, τῶν ὁποίων, ἄλλωστε, τὸ ἀποτέλεσμα, οἷονδῆποτε καὶ ἂν ἦτο, θὰ ὠδήγει τὴν χώραν εἰς τὴν «αἱματοχυσίαν καὶ τὸ χάος». Ἐπιτακτικῇ, ὡς ἐκ τούτου, κατέστη ἡ ἐπέμβασις τοῦ στρατοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος. Ἐν συνεχείᾳ, εἰς τὸ διάγγελμα ὑπεγραμμίζετο ὅτι ἡ νέα κυβέρνησις δὲν ἀνῆκεν εἰς πολιτικὸν κόμμα ἢ παράταξιν, οὔτε εἰς τὴν οἰκονομικὴν ὀλιγαρχίαν, ὅτι οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὴν ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τοῦ μόχθου καὶ θὰ ἐστέκοντο εἰς τὸ πλευρὸν τῶν πτωχῶν Ἑλλήνων, ὅτι ἀποκλειστικῇ ἐπιδιώξει των θὰ ἦτο ἡ κατάργησις τῆς φαυλοκρατίας, ἡ ἐξυγίανσις τοῦ δημοσίου βίου, ἡ ἀπομάκρυνσις τῆς σήψεως ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐκινδύνευεν ὁ ὀργανισμὸς τῆς χώρας, ἡ ἀποτροπὴ τοῦ διχασμοῦ καὶ τῆς ἀλληλοσφαγῆς, ἡ δημιουργία ὑγιῶν βάσεων διὰ τὴν ταχείαν ἐπάνοδον τῆς χώρας εἰς τὸν ἀληθῆ ὁρθόδοξον κοινοβουλευτικὸν

βιον. Διὰ τὴν ἐπαναστατικὴν κυβέρνησιν, προσετίθετο, «δὲν ὑπάρχουν Δεξιοί, Κεντρῶοι, Ἀριστεροί. Ὑπάρχουν μόνον Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι πιστεύουν εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς ἓν εὐγενές, ἀνώτερον καὶ πλήρες ιδεῶδες τῆς ἀληθοῦς Δημοκρατίας καὶ ὄχι τῆς δημοκρατίας τοῦ πεζοδρομίου, τῆς ὀχλοκρατίας καὶ τῆς ἀναρχίας». Τὸ διάγγελμα κατέληγε μὲ τὴν ἐκκλησιν ὅπως ὅλοι πειθαρχήσουν εἰς τὸ κράτος, ὅπως συμβαίνει εἰς ὅλας τὰς πολιτισμένας χώρας καὶ τὴν προειδοποίησιν ὅτι οἰαδήποτε ἀντίδρασις εἰς τὸ ἔθνικόν ἔργον τῆς ἀλλαγῆς, θὰ ἐπατάσseto διὰ παντὸς εἰς τὴν διάθεσιν τῆς κυβερνήσεως μέσου.

Τὴν ἐπομένην ἡ κυβέρνησις συνεπληρώθη διὰ τῆς ὀρκωμοσίας τοῦ ἀντιστρατήγου Γ. Ζωϊτάκη ὡς ὑφυπουργοῦ Ἐθνικῆς Ἀμύνης, τοῦ πρεσβευτοῦ Π. Οἰκονόμου - Γκούρα ὡς ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν, τῶν ἀρεοπαγιτῶν Π. Ροζάκη, Κ. Καλαμποκιᾶ, Δ. Οἰκονομοπούλου, Ν. Οἰκονομοπούλου ὡς ὑπουργῶν Δικαιοσύνης, Παιδείας, Συγκοινωνιῶν, Βιομηχανίας, τοῦ τ. ἀντεισαγγελέως Ἀρείου Πάγου Π. Τσαρούχη, Δημ. Ἔργων, τοῦ Γεν. Διευθυντοῦ Ὑπουργείου Κοιν. Προνοίας Εὐστ. Πουλαντζᾶ, Προνοίας καὶ Ὑγιεινῆς, τοῦ ἀντιναύάρχου ἐ.ἀ. Α. Ἀθανασίου, Ἐμπ. Ναυτιλίας, τοῦ Ἀδ. Ἀνδρουτσοπούλου, Οἰκονομικῶν, τοῦ Π. Τοτόμη, Δημ. Τάξεως, Γ. Παπαδημητρακοπούλου, Ἐμπορίου, Ἀλ. Ματθαίου, Γεωργίας, Ι. Ροδινοῦ - Ὁρλάνδου, ὑφυπουργοῦ Συντονισμοῦ.

Ἡ ἀνασύνταξις τῆς πολιτείας.

Ἡ ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις ἐκινήθη μὲ ταχύτητα πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τοῦ κράτους καὶ πρὸς ἐξάλειψιν ὅλων τῶν αἰτίων δυσφορίας τῶν λαϊκῶν τάξεων, αἱ ὅποια μὲ ἀνακούφισιν ἐδέχθησαν τὴν ἐπελθοῦσαν ἀλλαγὴν. Ἐπραγματοποιήθη ἡ ἐκκαθάρισις τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ, τῶν ὀργανισμῶν κοινῆς ὠφελείας καὶ τῶν Ν.Π.Δ.Δ. ἐξ ὅλων τῶν στοιχείων, πού παρημποδίζουν τὴν ὁμαλὴν λειτουργίαν των ἐλλείψει ἰκανότητος ἢ ἔθνικῆς πίστεως. Καθιερώθη ἡ ἀπ' εὐθείας ἐπαφὴ τοῦ πολίτου μὲ τὰς κρατικὰς ὑπηρεσίας, ὥστε νὰ παραμερισθοῦν οἱ πάσης φύσεως μεσάζοντες, οἱ ὅποιοι ἐκμεταλλεύοντο τὴν γραφειοκρατικὴν δυσκινήσιον ἀπέβλεπον διὰ τῆς προσφορᾶς τῆς ὑπηρεσίας των νὰ ἀποκομίσουν κομματικὰ ἢ οἰκονομικὰ ὀφέλη. Ἐπραγματοποιήθη ῥιζικὴ μεταβολὴ τῆς ἐκ-

παιδείσεως, ὥστε νὰ ἐπανεύρη τὴν ἐθνικὴν γραμμὴν τῆς καὶ νὰ ἀποκτήσῃ ἀληθῶς προοδευτικὸν περιεχόμενον. Κατηρτίσθη ἐντὸς συντόμου χρονικοῦ διαστήματος πενταετὲς πρόγραμμα οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, στηριζόμενον βασικῶς εἰς ἑξ ἑλληνικῶν πηγῶν χρηματοδότησιν. Συνεκροτήθη εἰκοσαμελὴς ἐπιτροπὴ ἐξ ἐπιφανῶν νομομαθῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐπιτίμου Προέδρου τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας Χαρ. Μητρέλια διὰ τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος. Εἰς τὴν ἐπιτροπὴν ἐτάχθη ἐξάμηνος προθεσμία, ἡ ὁποία ἔληγε τὴν 15ην Δεκεμβρίου 1967, πρὸς περαίωσιν τοῦ ἔργου τῆς. Ἐπεδιώχθη καὶ ἐπετεύχθη ἐξυγίανσις τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν. Παρ' ὅλον δὲ ὅτι ἐντὸς ὀκταμήνου ἔπρεπε νὰ καταρτισθοῦν δύο προϋπολογισμοί, ὁ τοῦ 1967 καὶ ὁ τοῦ 1968, κατέστη δυνατόν ὁ τελευταῖος νὰ κατατεθῇ καὶ νὰ κυρωθῇ ἐντὸς τῶν συνταγματικῶν προθεσμιῶν, διὰ πρώτην φορὰν ἀπὸ 35 ἐτῶν. Ἐπραγματοποιήθη, τέλος, ἡ ἐξυγίανσις τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ἀρχιμανδρίτου Ἱερωνύμου Κοτσώνη ὡς Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος καὶ τῆς ἐκ τῆς ἱεραρχίας ἀπομακρύνσεως ὅλων τῶν διαβεβλημένων στοιχείων.

Ἀπόπειρα ἀντεπαναστάσεως.

Ἄλλ' ἐνῶ ἡ ἐπανάστασις ἐπροχώρει μὲ ἀλματώδη ταχύτητα πρὸς τὴν πραγμάτωσιν τῶν σκοπῶν τῆς, ἐξεργάγη τὴν 13ην Δεκεμβρίου 1967, ἀντεπαναστατικὸν κίνημα, τοῦ ὁποίου τὴν ἡγεσίαν παρεσύρθη καὶ ἀνέλαβεν ὁ Βασιλεὺς, μεταβὰς εἰς τὴν Καβάλλαν. Τὸ κίνημα ἐκδηλωθὲν εἰς τὴν Β. Ἑλλάδα ὅπου εὐρίσκοντο συγκεντρωμέναι αἱ μεγάλαι στρατιωτικαὶ μονάδες, λόγῳ τῆς ἀπειληθείσης συρράξεως μὲ τὴν Τουρκίαν, κατεστάλη ἐντὸς ὀλίγων. ὥρῳν Ἡ μεγίστη πλειοψηφία τῶν ἀξιωματικῶν ἡρνήθη νὰ παρακολουθήσῃ τοὺς ἀντεπαναστάτας, οἱ ὁποῖοι, χωρὶς νὰ ἀποτολμήσουν ἔστω καὶ ἀπλὴν συμπλοκὴν, ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθοῦν. Ὁ Βασιλεὺς μετ' ὀλοκλήρου τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας κατέφυγεν εἰς Ρώμην. Μετ' αὐτοῦ ἦτο καὶ ὁ πρωθυπουργὸς Κ. Κόλλιας.

Ἡ ἡγεσία τῆς Ἐπαναστάσεως, εὑρεθεῖσα πρὸ τοῦ κενοῦ, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν ἡ ἀναχώρησις τοῦ Βασιλέως, ὥρισεν ὡς Ἀντιβασιλέα, τὸν ἀντιστράτηγον Γ. Ζωϊτάκη, ὁ ὁποῖος ὠρκίσθη καὶ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του τὴν νύκτα τῆς 13ης Δεκεμβρίου.

Οὗτος ἀμέσως ἀνέθεσεν τὸν σχηματισμὸν νέας κυβερνήσεως εἰς τὸν συνταγματάρχην Γ. Παπαδόπουλον, ἡ ὁποία καὶ ὥρκισθη αὐθωρεῖ. Εἰς τὴν νέαν κυβέρνησιν ὁ πρωθυπουργὸς ἀνέλαβε καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑπουργείου Ἑθν. Ἀμύνης, τὸ ὁποῖον ἐγκατέλειπεν ὁ Γρ. Σπαντιδάκης, ἐνῶ ὁ Ταξίαρχος Στυλ. Παττακὸς ὥρκισθη καὶ ἀντιπρόεδρος. Οὐδεμία μεταβολὴ εἰς τὰ ἄλλα μέλη τῆς κυβερνήσεως ἐπῆλθεν, ἐκτὸς τῆς μεταθέσεως τοῦ Π. Τοτόμη εἰς τὸ ὑπουργεῖον Συγκοινωνιῶν καὶ τῆς ἀναθέσεως τοῦ ὑπουργείου Δημ. Τάξεως εἰς τὸν Π. Τζεβελέκον. (Ὀλίγον πρὸ τῆς ἀντεπαναστάσεως εἶχε γίνει ἀνασχηματισμὸς τῆς κυβερνήσεως κατόπιν ἀποχωρήσεως τῶν Οἰκονόμου - Γκούρα, Ροζάκη, Ν. καὶ Δ. Οἰκονομοπούλου καὶ Τσαρούχη. Τὸ ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τὸν Παν. Πιτινέλην, τὸ ὑπουργεῖον Δικαιοσύνης εἰς τὸν Κ. Καλαμποκιᾶν, τὸ ὑπουργεῖον Παιδείας εἰς τὸν Θεοφ. Παπακωνσταντῖνου, τὸ ὑπουργεῖον Βιομηχανίας εἰς τὸν Κ. Κυπραῖον, τὸ ὑπουργεῖον Δημ. Ἔργων εἰς τὸν Κ. Παπαδημητρίου).

Ἡ νέα κυβέρνησις ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἐχορήγει ἀμνηστίαν εἰς ὅλους τοὺς μετασχόντας τῆς ἀντεπαναστάσεως, ὥς καὶ εἰς ὅσους ἐβαρύνοντο μὲ ἀδικήματα διαπραχθέντα μέχρι τῆς 21ης Ἀπριλίου 1967. Οὕτω ἐδόθη ἀμνηστία καὶ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ΑΣΠΙΔΑ καὶ ἀπηλευθερώθη ὁ Α. Παπανδρέου, ὁ ὁποῖος ἐκρατεῖτο εἰς τὰς φυλακὰς βάσει ἐντάλματος τοῦ τακτικοῦ ἀνακρίτου.

Ἐν συνεχείᾳ ἀνεκοίνωσεν ὅτι τὸ δημοψήφισμα διὰ τὸ νέον Σύνταγμα, τοῦ ὁποίου τὸ κείμενον παρέδωσεν εἰς τὸν πρωθυπουργὸν ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς, ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ, τὴν 23ην Δεκεμβρίου, θὰ διεξήγετο τὸ ἀργότερον μέχρι 15ης Σεπτεμβρίου 1968. Μετὰ τρεῖς μῆνας, ὁ πρωθυπουργὸς ἔδωσεν εἰς τὴν δημοσιότητα τὸ σχέδιον Συντάγματος τῆς ἐπιτροπῆς, ὥστε νὰ διεξαχθῇ δημοσίᾳ ἐπ' αὐτοῦ συζήτησις, καὶ ὥρισεν ὥς ἡμερομηνίαν διεξαγωγῆς τοῦ δημοψηφίσματος τὴν 1ην Σεπτεμβρίου 1968.

Ἡ νέα κυβέρνησις ἔλαβεν, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 1968, σειρὰν ῥιζοσπαστικῶν μέτρων ὑπὲρ τῶν ἀπορωτέρων τάξεων. Ὑψωσε τὰ κατώτατα ἐπίπεδα μισθοῦ καὶ ἡμερομισθίων, ἐχάρισε τὰ μέχρις 100.000 δραχμῶν δάνεια τῶν ἀγροτῶν, τὰ συναφθέντα πρὸ τῆς 21ης Ἀπριλίου, ὥρισεν ὅτι οἱ σπουδασταὶ θὰ ἐλάμβανον δωρεὰν τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὰς σπουδὰς των ἐπιστημονικὰ συγγράμματα

καὶ θὰ ἐδικαιοῦντο σπουδαστικῶν δανείων, διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν σπουδῶν των. Συγχρόνως, ἐχάραξε τοὺς ἰδεολογικοὺς προσανατολισμοὺς τοῦ ἔθνους μὲ βάσιν τὸν ἑλληνοχριστιανικὸν πολιτισμόν.

Ἡ ἀπόπειρα κατὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ.

Τὴν 7.40 π.μ. τῆς 13ης Αὐγούστου 1968 ἐγινεν ἀπόπειρα κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ πρωθυπουργοῦ Γεωργίου Παπαδοπούλου, ὑπὸ τοῦ λιποτάκτου Ἀλ. Παναγούλη, ἐνεργοῦντος διὰ λογαριασμόν συνωμοτικῆς ὁργανώσεως κατευθυνομένης ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ὁ δολοφόνος, συλληφθεὶς ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπόπειραν, ἀπεκάλυψε τὸν μηχανισμόν τῆς ὁργανώσεως καὶ τὰ μέλη αὐτῆς. Ὅσοι εὕρισκοντο ἐν Ἑλλάδι συνελήφθησαν καὶ ὁμοῦ μετὰ τοῦ Παναγούλη ἐδικάσθησαν τὸ πρῶτον δεκαπενθήμερον τοῦ Νοεμβρίου 1968. Διὰ τῆς ἐκδοθείσης ἀποφάσεως ὁ μὲν Παναγούλης κατεδικάσθη εἰς θάνατον, οἱ δὲ ὑπόλοιποι κατηγορούμενοι εἰς ποινὰς φυλακίσεως, καθεΐξεως καὶ ἰσοβίων δεσμῶν.

Ὡς ἠθικοὶ αὐτουργοὶ τῆς πράξεως κατηγορήθησαν οἱ Ἀνδρέας Παπανδρέου καὶ ὁ ὑπουργὸς Ἑσωτερικῶν τῆς Κύπρου Γεωργιάτσης, ὁ ὁποῖος καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Λόγῳ τῆς ἀπουσίας των ἐξ Ἑλλάδος, ἡ δίκη δι' αὐτοὺς ἐχωρίσθη.

Ὀλόκληρος ὁ ἑλληνικὸς λαὸς κατεδίκασε τὴν βδελυρὰν πράξιν καὶ ἐξεδήλωσε τὴν συμπαράστασίν του πρὸς τὸν πρωθυπουργόν. Ἐπίσης καὶ ἡ διεθνὴς κοινὴ γνώμη ἀπεδοκίμασε τὴν ἐνέργειαν καὶ τοὺς δράστας.

Τὸ δημοψήφισμα.

Ἡ δημοσία συζήτησις ἐπὶ τοῦ σχεδίου Συντάγματος τῆς Ἐπιτροπῆς Μητρέλια διήρκεσε μέχρι τέλους Μαΐου 1968. Παρατηρήσεις διευτυπώθησαν ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ ἡμερησίου καὶ περιοδικοῦ τύπου, εἰς δημοσίας συγκεντρώσεις, ὡς καὶ διὰ δελταρίων ἀποσταλέντων εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Προεδρίας Κυβερνήσεως. Ὁ ἀριθμὸς τῶν δελταρίων αὐτῶν ἀνῆλθεν εἰς 5.000.000.

Ἐν τῷ μεταξύ, τετραμελὴς ἐπιτροπὴ ἐξ ὑπουργῶν ἐπελήφθη τῆς διατυπώσεως τοῦ κυβερνητικοῦ σχεδίου Συντάγματος. Ἡ ἐπιτροπὴ ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τῆς ὅλας τὰς διατυπωθείσας παρατηρήσεις.

Τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Ἰουνίου 1968 τὸ σχέδιον ἦτο ἔτοιμον καὶ ὑπεβλήθη εἰς ἐξονυχιστικὴν ἐπεξεργασίαν ὑπὸ τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου. Τὸ τελικῶς ἐγκριθὲν σχέδιον ἐδόθη εἰς τὴν δημοσιότητα, τὴν 11ην Ἰουλίου 1968, ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ, ὁ ὁποῖος συγχρόνως, ἀνεκοίνωσεν ὅτι τὸ δημοψήφισμα πρὸς ἐγκρισιν τοῦ συντάγματος θὰ διεξήγετο τὴν 29ην Σεπτεμβρίου 1968.

Καὶ ἐπὶ τοῦ κυβερνητικοῦ σχεδίου διετυπώθησαν ἐλευθέρως παρατηρήσεις, ἀρκετὰς τῶν ὁποίων ἡ κυβέρνησις ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς ἐνεσωμάτωσεν εἰς τὸ σχέδιόν της. Τὸ ὁριστικὸν κείμενον τοῦ Συντάγματος, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐκλήθη νὰ ἐκφράσῃ τὴν γνώμην του ὁ ἑλληνικὸς λαός, ἐδόθη πρὸς δημοσίευσιν τὴν 16ην Σεπτεμβρίου 1968.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ δημοψηφίσματος, τὰ ἐπικυρωθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἦσαν τὰ ἀκόλουθα : Ἐγγεγραμμένοι εἰς τοὺς ἐκλογικοὺς καταλόγους : 6.606.111, ἐψήφισαν : 5.133.906, ἔγκυρα ψηφοδέλτια : 5.117.250, ἄκυρα : 16.256, ἐψήφισαν ὑπὲρ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ Συντάγματος : 4.713.421 ἢ τὸ 92,108% καὶ ἐναντίον 403.829 ἢ τὸ 7,892%. Τὸ ἐγκριθὲν ὑπὸ τοῦ λαοῦ Σύνταγμα, ἀφοῦ ἀπερρίφθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου αἱ ὑποβληθεῖσαι κατὰ τῆς διεξαγωγῆς τοῦ δημοψηφίσματος ἐνστάσεις, ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως τὴν 15ην Νοεμβρίου 1968, ἀφ' ἧς καὶ ἤρχισε νὰ ἰσχύῃ.

Τὸ νέον σύνταγμα περιέχει πολλὰς καινοτομίας. Αἱ κυριώτεραι ἐξ αὐτῶν εἶναι : 1) Ἡ ἴδρυσις τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαστηρίου καὶ τοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἔθνους. Τὸ τελευταῖον ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ πρωθυπουργοῦ, τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς, τῶν ἀρχηγῶν τῶν δύο ἰσχυροτέρων ἐν τῇ Βουλῇ κομμάτων, τοῦ Προέδρου τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαστηρίου καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων. Τὸ Συμβούλιον, τοῦ ὁποῖου προεδρεύει ὁ Βασιλεὺς, συγκαλεῖται εἰς περιπτώσεις διορισμοῦ πρωθυπουργοῦ, διαλύσεως τῆς Βουλῆς πρὸ τῆς λήξεως τῆς θητείας της καὶ εἰς ὅσας ἄλλας περιπτώσεις ἤθελε κρίνει ἀπαραίτητον τὴν σύγκλησίν του τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον.

Τὸ Συνταγματικὸν Δικαστῆριον ἀποφαίνεται ἐπὶ τῆς ἐννοίας καὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν κατὰ τὸ Σύνταγμα ἀρμοδιοτήτων τοῦ Ἀνωτάτου Ἀρχοντος, τῆς Βουλῆς καὶ τῆς κυβερνήσεως, κατ' αἰτήσιν

τῆς κυβερνήσεως ἢ τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς ἢ ἀνεγνωρισμένου κόμματος. Ἐπίσης ἀποφασίζει ἐπὶ τῆς συνταγματικότητος τῶν νόμων, εἰς περίπτωσιν ἐκδόσεως ἀντιθέτων ἀποφάσεων ἐκ μέρους τῶν ἄλλων ἀνωτάτων δικαστηρίων, ἐπὶ τοῦ κύρους τῶν ἐκλογῶν, ὡς καὶ τῶν προπαρασκευαστικῶν πράξεων διεξαγωγῆς των καὶ ἐπὶ τῶν εἰδικῶν θεμάτων τὰ ὅποια τὸ Σύνταγμα ὑπάγει εἰς τὴν ἀρμοδιότητά του.

Διὰ τῶν δύο αὐτῶν ὀργάνων δημιουργοῦνται αἱ ἀσφαλεῖς προϋποθέσεις ἀσκήσεως τῆς ἐξουσίας κατὰ δημοκρατικὸν καὶ συνταγματικὸν τρόπον.

2) Ὁ περιορισμὸς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν εἰς 150 κατ' ἀνώτατον ὄριον καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκλογικῶν περιφερειῶν εἰς δέκα ἕως δέκα πέντε. Οὕτω παύει ἡ ἐξάρτησις τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους ἐκ τῶν τοπικῶν ἢ ἀτομικῶν τῶν ἐκλογέων συμφερόντων. Ἐπίσης διευκολύνεται ἡ εἴσοδος εἰς τὴν Βουλὴν τῶν ἐπιτελῶν τῶν κομμάτων διὰ τῆς καθιερώσεως τῆς ἐκλογῆς ὠρισμένου ἀριθμοῦ βουλευτῶν, οὐχὶ μικροτέρου τοῦ ἐνὸς ἑκτου ἢ μεγαλυτέρου τοῦ ἐνὸς πέμπτου τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν, ὑπὸ τοῦ συνόλου τῆς Ἐπικρατείας, κατ' ἀναλογίαν τῆς ἐκλογικῆς δυνάμεως ἐκάστου κόμματος. Οἱ βουλευταὶ αὐτοὶ ἐκλέγονται ἐκ καταλόγου ὑποψηφίων ἐκάστου κόμματος, ὁ ὁποῖος κατατίθεται πρὸ τῶν ἐκλογῶν εἰς τὸ Συνταγματικὸν Δικαστήριον, καὶ βάσει τοῦ ἀριθμοῦ ψήφων προτιμήσεως τὰς ὁποίας ἔλαβον.

3) Ἡ πρόβλεψις περὶ δημοκρατικῆς ὁργανώσεως τῶν κομμάτων. Ὅριζεται ἐπίσης ὅτι ἡ δρᾶσις των πρέπει νὰ ἐκφράζη τὴν λαϊκὴν θέλησιν καὶ νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος. Οὐδὲν κόμμα δικαιούται νὰ μετᾷσχη τῶν ἐκλογῶν, ἐὰν τὸ καταστατικὸν του δὲν ἐγκριθῇ ὑπὸ τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαστηρίου. Ἡ λειτουργία τῶν κομμάτων τελεῖ ὑπὸ τὸν διαρκῆ ἑλεγχον τοῦ δικαστηρίου αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον δικαιούται νὰ διατάξῃ τὴν διάλυσιν κόμματος παραβαίνοντος τὸ Σύνταγμα ἢ τοὺς νόμους. Ἐπίσης προβαίνει εἰς τὴν διάλυσιν κομμάτων τῶν ὁποίων ὁ σκοπὸς καὶ ἡ δρᾶσις ἀντιτίθενται ἐμφανῶς ἢ συγκεκαλυμμένως πρὸς τὸ πολίτευμα ἢ τείνουν εἰς ἀνατροπὴν τοῦ ὕφισταμένου κοινωνικοῦ καθεστῶτος ἢ ἐκθέτουν εἰς κίνδυνον τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τοῦ Κράτους ἢ τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν.

Ἐπὶ πλέον τὰ κόμματα ὑποχρεοῦνται νὰ φέρουν εἰς τὴν δημοσιότητα στοιχεῖα ἀποκαλύπτοντα τοὺς οἰκονομικοὺς πόρους τοὺς ὁποίους ἐχρησιμοποίησαν διὰ τὴν λειτουργίαν τῶν.

4) Ἡ διάρκεια τῆς βουλευτικῆς περιόδου αὐξάνει ἀπὸ τέσσαρα εἰς πέντε ἔτη. Αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ εἰς πᾶσαν περίπτωσιν διενεργοῦνται ὑπὸ πολιτικῆς κυβερνήσεως, δὲν ἐπιτρέπεται, δηλαδή, ὁ διορισμὸς ὑπηρεσιακῆς. Ὁ Πρόεδρος καὶ οἱ ἀντιπρόεδροι τῆς Βουλῆς ἐκλέγονται δι' ὁλόκληρον τὴν βουλευτικὴν περίοδον καὶ ὄχι διὰ μίαν σύνοδον.

5) Ἡ Βουλὴ δὲν θὰ συνεδριάζῃ μόνον ἐν ὁλομελείᾳ, ἀλλὰ καὶ εἰς τμήματα (2), διὰ τὴν ἀσκήσιν τοῦ νομοθετικοῦ ἔργου τῆς.

6) Πρωθυπουργὸς θὰ διορίζεται ὁ ἀρχηγὸς τοῦ λαβόντος τὴν ἀπόλυτον πλειονοψηφίαν κόμματος. Μόνον ἐν ἀδυναμίᾳ τῆς Βουλῆς νὰ ὑποδείξῃ τὸν πρωθυπουργόν, οὗτος θὰ διορίζεται ὑπὸ τοῦ Βασιλέως μετὰ γνώμην τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου.

7) Τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ τῶν ὑπουργῶν, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀνώτερος τῶν εἴκοσι. Εἰς τὰ μέλη αὐτὰ εἶναι δυνατόν νὰ προστεθοῦν δύο, κατ' ἀνώτατον ὅριον, ἀντιπρόεδροι. Οἱ ὑφυπουργοὶ δὲν μετέχουν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου. Ἐξαιρέσει τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ τῶν δύο ἀντιπροέδρων, οὐδεὶς βουλευτὴς διορίζεται ὑπουργὸς ἢ ὑφυπουργός. Ὅπως, ἐπίσης, ἐξαιρέσει τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ τῶν δύο ἀντιπροέδρων, οὐδὲν μέλος τῆς κυβερνήσεως δύναται νὰ ὑποβάλῃ ὑποψηφιότητα βουλευτοῦ κατὰ τὰς ἀμέσως ἐπομένους ἐκλογάς, ἔστω καὶ ἂν παραιτηθῇ πρὸ τῆς λήξεως τῆς περιόδου. Οὕτω, τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως θὰ ἀσχολοῦνται, ἀπερίσπαστα ἐκ τῆς φροντίδος ἐπανεκλογῆς, εἰς τὴν ἀσκήσιν τῶν καθηκόντων τῶν.

8) Ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ἐνόπλων δυνάμεων. Ἡ διοίκησις τῶν θὰ ἀσκῆται ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως διὰ τοῦ Ἀρχηγοῦ τῶν Ἐνόπλων δυνάμεων, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ὑπάγονται οἱ Ἀρχηγοὶ Στρατοῦ Ξηρᾶς, Θαλάσσης καὶ Ἀέρος. Αἱ προαγωγαί, ἀποστρατεῖαι, τοποθετήσεις καὶ μεταθέσεις τῶν ἀξιωματικῶν ἐνεργοῦνται ὑπὸ ὑπηρεσιακῶν συμβουλίων, τῶν ὁποίων αἱ ἀποφάσεις εἶναι ὑποχρεωτικαὶ διὰ τὸν ὑπουργὸν Ἐθνικῆς Ἀμύνης. Δὲν ὑπόκεινται, ἐπὶ πλέον, εἰς προσβολὴν ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας.

‘Αλλ’ ἡ σπουδαιότερα καινοτομία εἶναι τὸ προοίμιον τοῦ Συντάγματος, τὸ ὁποῖον ὑπογραμμίζει τὰς μεγάλας ἀρχὰς ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐδράζεται ἡ ‘Ελληνικὴ Πολιτεία. Ἔχει οὕτω :

«Ὁ ‘Ελληνικὸς λαός, ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἱστορικῆς εὐθύνης του ἔναντι τῶν ἐπερχομένων γενεῶν, πιστὸς εἰς τὰς ἀξίας τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας, τῆς δημοκρατίας, τῆς εἰρήνης καὶ τῆς προόδου καὶ ἐμποροῦμενος ἀπὸ τὴν θέλησιν

νὰ διασφαλίσῃ τὴν ἐθνικὴν καὶ κρατικὴν ἐνότητα,

νὰ ἐδραιώσῃ τὸ πολίτευμα τῆς Βασιλευομένης Δημοκρατίας ἐν ἐλευθερίᾳ, ἰσότητι καὶ δικαιοσύνῃ,

ν’ ἀνακαινίσῃ τὸν πολιτικὸν καὶ κοινοβουλευτικὸν βίον,

νὰ κατοχυρώσῃ τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην καὶ ἀσφάλειαν,

νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν κοινωνικὴν πρόοδον καὶ εὐημερίαν καὶ νὰ ἐξυπηρετήσῃ, ὡς ἰσότιμον μέλος τῆς παγκοσμίου κοινωνίας τῶν λαῶν, τὴν διεθνῇ εἰρήνην ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ἐλευθερίᾳ, ἐγκρίνει τὸ παρὸν Σύνταγμα διὰ Δημοψηφίσματος».

Μία νέα περίοδος εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ‘Ελλάδος διεγράφετο εἰς τὸν ὀρίζοντα τὴν ἐπαύριον τῆς 29ης Σεπτεμβρίου 1968.

Η ΕΛΛΑΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΟΝ	7
ΚΕΦ. Α' - Η Αθήνη	8
ΚΕΦ. Β' - Η Διοίκησις τῆς Ἀθήνης	11
Η Διοικητικὴ τῆς Ἀθήνης	16
ΚΕΦ. Γ' - Τὸ πλῆθος τῆς Πόλεως	17
Κατανομή τῶν ὑποθημάτων	19
Η Διοικητικὴ ὁ Ὑπόθημα	20
Αἱ ἐκδόσεις τῶν ἀποθημῶν	21
ΚΕΦ. Δ' - Ἡ Παιδείς	22
Ἡ Παιδείς	23
Κατανομή τῶν ἀποθημῶν	24
ΚΕΦ. Ε' - Η Διοικητικὴ τῆς Μ. Ἀσίας	25
Ἡ Μάχη τοῦ Μ. Ὑδρου	26
Ἡ ἐκδόσις τῶν ἀποθημῶν	27
Η κατανομή τῆς ὑπόθημα	28
ΚΕΦ. ΣΤ' - Η Διοικητικὴ τοῦ Ὑδρου	29
Ἡ Διοικητικὴ τοῦ Μ. Ὑδρου	30
ΚΕΦ. Ζ' - Η Διοικητικὴ τῆς Ἑλλάδος	31
ΚΕΦ. Η' - Ὁ διοικητικὸς ἀποθημῶν τῆς Ἑλλάδος	32

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΟΝ	33
ΚΕΦ. Α' - Ἡ διοικητικὴ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν δεύτερον	35
ΚΕΦ. Β' - Η Διοικητικὴ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν τρίτον	37
ΚΕΦ. Γ' - Ἡ διοικητικὴ	41
Κατανομή τῶν ἀποθημῶν	42
Ἡ διοικητικὴ τῆς Ἑλλάδος	43
ΚΕΦ. Δ' - Προσέτις τῶν ἀποθημῶν	44
ΚΕΦ. Ε' - Η διοικητικὴ κατὰ τὸν τέτατον	45
ΚΕΦ. ΣΤ' - Ἡ διοικητικὴ	46
Τὸ πλῆθος τῆς Μ. Ἀσίας	47
ΚΕΦ. Ζ' - Η διοικητικὴ	48

Αλλά η σκοτεινότερη κατάσταση είναι το πρόβλημα του
 διατάγματος το οποίο υπαγορεύει τις μεγάλες άρχες της
 όποιου ιδρύεται η Ελληνική Πολιτεία. Έχει ούτως:

«Ο Έλληνας λαός, εν άποφάσει της ιστορικής ανάγκης του
 έθνους των έποχων των γενών, πιστός εις τους όθους του έλληνικού
 και του χριστιανικού πολιτεύματος και της άρχης της έθνικής αλληλε-
 γίας της δημοκρατίας της ειρήνης και της παύσης και έμφυσης
 άνω από την έλευση

να διατρέλλει την έθνική και κρατική ενότητα,

να έδωκεν το πολίτευμα της βασιλευσμένης άρχουσας

Εν έλευση, έστω και άποφάσει της ιστορικής ανάγκης του
 έθνους, να έδωκεν το πολίτευμα της βασιλευσμένης άρχουσας

να έδωκεν το πολίτευμα της βασιλευσμένης άρχουσας

να έδωκεν το πολίτευμα της βασιλευσμένης άρχουσας

να έδωκεν το πολίτευμα της βασιλευσμένης άρχουσας

να έδωκεν το πολίτευμα της βασιλευσμένης άρχουσας

να έδωκεν το πολίτευμα της βασιλευσμένης άρχουσας

να έδωκεν το πολίτευμα της βασιλευσμένης άρχουσας

να έδωκεν το πολίτευμα της βασιλευσμένης άρχουσας

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Σελ.

Η ΕΛΛΑΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ	7
ΚΕΦ. Α' — 'Η ἔκρηξις.....	8
ΚΕΦ. Β' — 'Η ἀνάμιξις τῆς 'Ελλάδος.....	11
'Η ἀπομάκρυνσις τοῦ Βασιλέως.....	16
ΚΕΦ. Γ' — Τὸ τέλος τοῦ Πολέμου	17
'Αποσύνθεσις τῶν ἡττηθέντων	19
'Η ἐπανάστασις εἰς Ρωσίαν.....	20
Αἱ δυσχέρειαι τῶν νικητῶν	21
ΚΕΦ. Δ' — 'Η Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία	22
'Η Συνθήκη τῶν Σεβρῶν	25
Νέαι ἐπιχειρήσεις	29
'Αναζήτησις συμβιβασμοῦ.....	30
ΚΕΦ. Ε' — 'Η ἀποχώρησις ἐκ Μ. 'Ασίας.....	33
'Η Μάχη τοῦ 'Αλῆ Βεράν.....	37
'Η ἐπιβίβασις ἐπὶ τῶν πλοίων.....	39
'Η καταστροφὴ τῆς Σμύρνης.....	42
ΚΕΦ' ΣΤ' — 'Η ἐπανάστασις τοῦ Στρατοῦ.....	43
'Η ἀνακωχὴ τῶν Μουδανιῶν	45
ΚΕΦ' Ζ' — 'Η Συνθήκη τῆς Λωζάννης	46
ΚΕΦ' Η' — 'Ο τυφεκισμὸς τῶν «ἔξ» καὶ ὁ θάνατος τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.....	51

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΝ	53
ΚΕΦ. Α' — 'Η κατάληψις τῆς Κερκύρας ὑπὸ τῶν 'Ιταλῶν.....	55
ΚΕΦ. Β' — 'Η ἀντεπανάστασις καὶ ἡ ἐκθρόνησις τοῦ βασιλέως	57
ΚΕΦ. Γ' — 'Αστάθεια	61
Κυβέρνησις Μιχαλακοπούλου.....	61
'Η δικτατορία Θ. Παγκάλου.....	63
ΚΕΦ. Δ' — Προσπάθεια συμφιλιώσεως	66
ΚΕΦ. Ε' — 'Η ἐπάνοδος τοῦ 'Ελ. Βενιζέλου	69
ΚΕΦ. ΣΤ' — 'Η παλινόρθωσις	74
Τὸ κίνημα 1ης Μαρτίου 1935	77
ΚΕΦ. Ζ' — 'Η 4η Αὐγούστου	80

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Σελ.

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ	87
ΚΕΦ. Α' — 'Η επίθεσις κατά τῆς Ἑλλάδος.....	91
ΚΕΦ. Β' — 'Η απόκρουσις τῆς εἰσβολῆς — Τὸ ἱστορικὸν «Ὅχι».....	97
ΚΕΦ. Γ' — 'Η Ἑλληνικὴ ἀντεπίθεσις	102
'Ο θάνατος τοῦ Ι. Μεταξᾶ	105
ΚΕΦ. Δ' — 'Η Γερμανικὴ ἐπέμβασις	107
Τὸ δεύτερον «Ὅχι».....	110
'Η συνθηκολόγησις	115
'Η κατάληψις τῆς Κρήτης.....	119
'Η ἀξία τῆς Ἑλληνικῆς συμβολῆς	124
ΚΕΦ. Ε' — Κατοχὴ καὶ ἀντίστασις	126
'Ο πόλεμος γίνεται παγκόσμιος.....	127
'Η ἔναρξις τῆς ἀντιστάσεως.....	129
Τὸ ΚΚΕ καὶ ἡ προδοτικὴ δραστηριότης του	130
'Ο Γοργοπόταμος.....	134
ΚΕΦ. ΣΤ' — 'Η ἐλευθέρᾳ Κυβέρνησις	135
'Η ἀναδιοργάνωσις τῶν ἐνόπλων δυνάμεων	137
Οἰκονομικὰ θέματα	142
Διπλωματικὰ θέματα.....	144
ΚΕΦ. Ζ' — 'Ο πρῶτος γύρος	144
'Ανασχηματισμὸς ἐλευθέρᾳ κυβερνήσεως	146
'Η ἀντιπροσωπεΐα τῶν Βουνῶν.....	153
'Επίθεσις κατὰ τοῦ 'Εδῆς καὶ τρομοκρατία	156
'Απρίλιος 1944.....	160
'Η ἀναδιοργάνωσις	165
'Ο φόνος τοῦ Δ. Ψαρροῦ.....	167
Τὸ Συμβόλαιον τοῦ Λιβάνου	168
'Η συμφωνία τῆς Καζέρτας.....	172
'Η ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος	176
'Ο ἀφοπλισμὸς τῶν ἀνταρτῶν	178
'Η μάχη τῶν Ἀθηνῶν.....	180
'Η ἀντίδρασις τῶν Βρεταννῶν.....	182
Αἱ ὁμότητες τῶν κομμουνιστῶν.....	187
'Η διάλυσις τοῦ 'Εδῆς	188
'Η συμφωνία τῆς Βάρκιζας.....	188

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

	Σελ.
Η ΑΤΟΜΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΚΑΙ Ο ΨΥΧΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ	191
ΚΕΦ. Α' — 'Η 'Ελλάς πρώτος στόχος τῆς Σοβ. 'Ενώσεως.	193
Σοβιετική προσφυγή	195
'Ο νέος πληθωρισμός	198
ΚΕΦ. Β' — 'Η ἀποκατάστασις τῆς ὁμαλότητος	202
Αἱ συνθήκαι εἰρήνης	205
ΚΕΦ. Γ' — 'Η ξενοκίνητος ἐπίθεσις	210
'Η περίοδος ἀμύνης καὶ ἀναπροσαρμογῆς.	211
Τὸ δόγμα Τρούμαν	214
Αἱ μεταβολαὶ εἰς τὴν 'Ελλάδα	216
'Η ἐξέλιξις τῶν ἐπιχειρήσεων	218
'Η «προσωρινὴ κυβέρνησις συμμοριτῶν»	220
Τὸ 1948 καὶ τὸ παιδομάζωμα	222
'Η συντριβὴ τοῦ κομμουνισμοῦ.	225
ΚΕΦ. Δ' — 'Απὸ τοῦ πολέμου εἰς τὴν εἰρήνην.	230
Εἰσοδος εἰς ΝΑΤΟ	232
Κυβέρνησις Παπάγου	233
'Η ἀνασυγκρότησις	234
Σταθεροποίησις νομίματος	239
ΚΕΦ. Ε' — Τὸ Κυπριακόν.	240
'Η κυβέρνησις Καραμανλῆ	244
Νέαι ἐκλογαὶ	248
Αἱ ἐξωτερικαὶ σχέσεις 1950 - 1963	250
'Η ἐπίδρασις τοῦ Κυπριακοῦ	254
ΚΕΦ. ΣΤ' — 'Η οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις.	256
ΚΕΦ. Ζ' — Πολιτικὴ ἀστάθεια.	258
'Ο θάνατος τοῦ βασιλέως Παύλου	264
*Ἐλλειψις ἐνότητος καὶ προγράμματος.	265
ΚΕΦ. Η' — 'Η ἐπανάστασις τῆς 21ης 'Απριλίου 1967	270
'Η ἐπέμβασις τοῦ στρατοῦ.	273
'Η ἀνασύνταξις τῆς Πολιτείας.	275
'Απόπειρα ἀντεπαναστάσεως	276
'Η ἀπόπειρα κατὰ τοῦ Πρωθυπουργοῦ.	278
Τὸ δημοψήφισμα καὶ τὸ νέον Σύνταγμα.	278

ΕΚΔΟΣΙΣ Δ' 1972 (V) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 46.000 — ΣΥΜΒΑΣΙΣ 2262/18-4-72

Έκτύπωσις — Α. Γκούμα — Α. Καρέντζου — 25ης Μαρτίου 122 — Περιστέρι
Βιβλιοδεσία : Β. Χ. Χρονόπουλος - Α. Β. Παλούμπη & ΣΙΑ Ο.Ε. Σουρή 17 - Περιστέρι

